

DE GRUYTER

Panagiotis Manafis

EXEGESIS OF THE GOSPEL OF LUKE

CODICES SINGULI AND CATENA C139.1

Panagiotis Manafis

Exegesis of the Gospel of Luke

Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften

Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur (TU)

Archiv für die Ausgabe der Griechischen Christlichen
Schriftsteller der ersten Jahrhunderte

Begründet von
O. von Gebhardt und A. von Harnack

Herausgegeben von
Christoph Markschies und Annette von Stockhausen

Band 194

berlin-brandenburgische
AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

Panagiotis Manafis

Exegesis of the Gospel of Luke

Codices Singuli and Catena C139.1

DE GRUYTER

ISBN 978-3-11-132444-9
e-ISBN (PDF) 978-3-11-132511-8
ISSN 0082-3589
DOI <https://doi.org/10.1515/9783111325118>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 License. For details go to <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

Creative Commons license terms for re-use do not apply to any content (such as graphs, figures, photos, excerpts, etc.) not original to the Open Access publication and further permission may be required from the rights holder. The obligation to research and clear permission lies solely with the party re-using the material.

Library of Congress Control Number: 2023950724

Bibliographic information published by the Deutsche Nationalbibliothek

The Deutsche Nationalbibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data are available on the Internet at <http://dnb.dnb.de>.

© 2024 Panagiotis Manafis, published by Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston.
This book is published with open access at www.degruyter.com.

Printing and binding: CPI books GmbH, Leck

www.degruyter.com

Acknowledgements

This research was undertaken as part of the CATENA project, which received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme (grant agreement no. 770816) and also made possible its publication in Open Access. In researching and writing this book, I have benefited greatly from the knowledge and suggestions of Prof. Hugh Houghton, the principal investigator of the CATENA and Codex Zacynthius projects, of which I had the privilege to be a member as a research fellow at the Department of Theology and Religion in the University of Birmingham (UK) from 2018 to 2021. I would like to express my special gratitude to Dr. Georgi Parpulov for his continual support, immense knowledge, encouragement and useful critiques of my work. My thanks are also extended to my other colleagues at Birmingham's Institute for Textual Scholarship and Electronic Editing (ITSEE): Dr. Amy Myshrall, Jacopo Marcon, Emanuele Scieri, Dr. Catherine Smith and Andrew Patton. I would also like to thank my parents and my friends for their encouragement. And lastly, I would like to thank my wife, for her support and patience over the past years. This volume is dedicated to her and to our daughters, Ioanna and Dimitra.

Thessaloniki 2023

Table of Contents

Acknowledgements — V

List of manuscripts — IX

Abbreviations — XI

Part 1: Introduction

- 1 Exegesis of the Gospel of Luke — 3**
  - 1.1 The manuscript tradition — 3
    - 1.1.1 Previous Scholarship on catenae of Luke and towards a new classification of catenae manuscripts of Luke — 3
    - 1.1.2 Layout in catenae manuscripts of Luke — 14

- 2 The Codices Singuli — 18**
  - 2.1 Munich, BSB, gr. 208n (GA 053), ff. 235r–248v (M) — 18
    - 2.1.1 The manuscript — 18
    - 2.1.2 Contents — 18
    - 2.1.3 The Catena on Luke — 20
  - 2.2 Florence, BML, conv. soppr. 159 (GA 200), ff. 104r–167r (L) — 27
    - 2.2.1 The manuscript — 27
    - 2.2.2 Contents — 28
    - 2.2.3 The Catena on Luke — 29
  - 2.3 Vatican, BAV, Vat. gr. 349 (GA 127), ff. 183r–192r (V) — 29
    - 2.3.1 The manuscript — 29
    - 2.3.2 Contents — 30
    - 2.3.3 The Catena on Luke — 31
    - 2.3.4 Maximus the Confessor and the catena of Nicetas of Heraclea — 33
  - 2.4 Paris, BnF, suppl. gr. 1225 (GA 1293), ff. 134r–218v (P) — 48
    - 2.4.1 The manuscript — 48
    - 2.4.2 Contents — 48
    - 2.4.3 The Catena on Luke — 50

- 3 The Catena of Luke C139.1 — 51**
  - 3.1 Athens, National Library of Greece, 2364 (GA 809), ff. 152r–228r (A) — 51
    - 3.1.1 The Manuscript — 51
    - 3.1.2 Contents — 51
    - 3.1.3 The Catena on Luke — 51

3.2	Jerusalem, Greek Orthodox Patriarchate, Π. Τάφου 28 (GA 1313), ff. 102v–164v (J) — 52
3.2.1	The Manuscript — 52
3.2.2	Contents — 53
3.3	Rome, Biblioteca dell' Accademia dei Lincei e Corsiniana, 41.G.16 (GA 591), ff. 115r–174v (R) — 54
3.3.1	The manuscript — 54
3.3.2	Contents — 54
3.3.3	The Catena on Luke — 55
3.4	Athens, Ch. G. Sarros Collection, 1 (GA 2517) (S) — 56
3.4.1	The manuscript — 56
3.4.2	Contents — 56
3.5	The sources of C139.1 — 56
3.6	Relationship between the manuscripts of C139.1 — 63

Part 2: Texts

4	Editorial principles — 75
4.1	Tabula Notarum in Apparatu Critico Adhibitarum — 80
4.1.1	Codices — 80
4.1.2	Cetera — 80
5	The Scholia in Vatican, BAV, Vat. gr. 349 (GA 127), ff. 183r–192r — 81
6	The Scholia in Florence, BML, conv. soppr. 159 (GA 200), ff. 104r–167r — 122
7	The Scholia in Munich, BSB, gr. 208 (GA 053), ff. 235r–248v — 124
8	The Scholia in Paris, BnF, suppl. gr. 1225 (GA 1293), ff. 134r–218v — 183
9	The Scholia in C 139.1: A New Catena on Luke — 186

Appendix

Headings of excerpts in C139.1 — 301

Bibliography — 305

List of manuscripts

Codices Singuli

C 137.2

Munich, BSB, gr. 208, 10th c.

C 137.4

Vatican, BAV, Vat. gr. 349, 11th c.

C 137.6

Florence, BML, conv. soppr. 159, 11th c.

C 137.9

Venice, BNM, Z.495 (1048), 15th c.

C 137.10

Drama, M. Κοσμίτης, 3, 12th c.

C 137.11

Paris, BnF, suppl. gr. 1225, 10th c.

C 137.3

Cambridge, University Library Add. 10062, 9th c.

Vatican, BAV, Palat. gr. 273, ff. 1–4, 271–274, 12th c.

Prague, Národní knihovna České republiky, XXV B 7, 10th c.

C 137.7

Paris, BnF, supplément grec 612, 12th c.

Paris, BnF, supplément grec 1248, 13th c.

C 139.1

Rome, Accademia dei Lincei e Corsiniana, 41.G.16, 12th c.

Athens, EBE, 2364, 10th c.

Jerusalem, GOP, Taphou 28, 10th c.

Athens, Ch. G. Sarros Collection, 1, 11th c.

Abbreviations

BAV	Biblioteca Apostolica Vaticana
Bib	Biblica
BL	British Library
BnF	Bibliothèque nationale de France
BML	Biblioteca Medicea Laurenziana
BNC	Biblioteca Nazionale Centrale Vittorio Emanuele II
BNM	Biblioteca Nazionale Marciana
BNU	Biblioteca Nazionale Universitaria
BSB	Bayerische Staatsbibliothek
CPG	<i>Clavis Patrum Graecorum</i>
CUL	Cambridge University Library
CUP	Cambridge University Press
GA	Gregory-Aland
GCS	Die griechischen christlichen Schriftsteller
GOP	Greek Orthodox Patriarchate
GRBS	<i>Greek, Roman and Byzantine Studies</i>
EBE	Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος
JBL	<i>Journal of Biblical Literature</i>
JTS	Journal of Theological Studies
OLA	Orientalia Lovaniensia Analecta
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek
OUP	Oxford University Press
PG	<i>Patrologia Graeca</i>
SC	Sources chrétiennes
T&S	Texts and Studies
TLG	Thesaurus Linguae Graecae Digital Library, ed. Maria C. Pantelia. University of California, Irvine. [http://www.tlg.uci.edu]
TU	Texte und Untersuchungen
ZAC	Zeitschrift für Antikes Christentum

Part 1: **Introduction**

1 Exegesis of the Gospel of Luke

1.1 The manuscript tradition

1.1.1 Previous Scholarship on catenae of Luke and towards a new classification of catenae manuscripts of Luke

The purpose of this volume is to contribute to a better understanding of the Byzantine collections of exegetical excerpts on the Gospel according to Luke, and to bring hitherto unstudied material to the attention of scholars. The edition of previously unknown or largely neglected series of comments on Luke and the examination of the relationship between them opens a new window on the understanding of the textual transmission of certain exegetical comments extracted from earlier patristic texts and on how various types of catenae on Luke relate to each other.

Recent years have seen a significant increase in the study of patristic exegesis of the New Testament, especially with regard to biblical catenae.¹ Yet most catenae on Luke remain unpublished and detailed research on them is yet to be undertaken. In the seventeenth century, Fronto Ducaeus published the Greek text of the catena of Luke attributed to Titus of Bostra as it survived in a sole manuscript, Vatican, BAV, Ottob. gr. 113; his edition was accompanied by a Latin translation.² Soon after, a Latin translation of the catena on Luke by Nicetas of Heraclea was published by Balthasar Corderius.³ This translation is likewise based on a limited number of witnesses; Corderius relied on a transcription of Venice, Marc., gr. Z. 494 (coll. 331), ff. 3r–58v (GA 598) and a comparison of this codex with Vienna, ÖNB, theol. gr. 71, ff. 1r–424r (GA 434), Munich, BSB, gr. 473, ff. 1v–415r (GA 426) and Munich, BSB, gr. 33, ff. 1r–397v.⁴ Two centuries later, John Anthony Cramer produced a complete edition of a catena on the Gospel of Luke as part of his eight-volume edition of Greek New Testament catenae.⁵ Cramer's edition was based on two manuscripts, one in Paris (BnF, Coislin grec 23) supplemented by another in Oxford (Bodleian Library, Auctarium T. 1. 4 [Misc. 182]). Angelo Mai's edition of the compilation on Luke by Nicetas of Heraclea relies on a single witness: Vatican, BAV, Vat. gr. 1611, ff. 1r–320v (GA 1821). This manuscript is the earliest extant witness to the catena

---

1 For an overview and individual studies, see H. A. G. HOUGHTON, ed., *Commentaries, Catenae and Biblical Tradition* (Piscataway NJ: Gorgias, 2016).

2 Fronto DUCAEUS, *Bibliotheca veterum patrum seu scriptorum ecclesiasticorum. Tomus II* (Paris: per Sonnius fratres et Hieronymum Drovardum, 1624), 762–836.

3 Balthasar CORDERIUS, *Catena Sexaginta quinque Graecorum Patrum in Sanctum Lukam* (Antwerp: Ex officina Plantiniana, 1628).

4 See Joseph SICKENBERGER, *Die Lukaskatene des Niketas von Herakleia untersucht* (TU 22.4. Leipzig: Hinrichs, 1902), 69–71.

5 John Anthony CRAMER, *Catenae Graecorum Patrum in Novum Testamentum Tomus II in Evangelia S. Lucae et S. Joannis* (Oxford: OUP, 1844), 6–174.

of Nicetas.⁶ Mai also published the series of exegetical extracts on the Gospel of Luke by Origen and Eusebius found in catenae.⁷ At the turn of the nineteenth century Joseph Sickenberger collected and published a considerable number of excerpts from the commentaries on Luke by Titus of Bostra and Cyril of Alexandria transmitted in catena manuscripts⁸ and some eighty years later Joseph Reuss published an edition of scholia from selected authors transmitted in catenae on Luke.⁹ These editions of exegetical fragments, indispensable to the determination of the transmission history of certain patristic texts, are less helpful in studying the compilation and transmission of particular collections of excerpts. In fact, the lack of editions of complete catenae on the Gospel of Luke prevent us from being able to identify and establish the construction, circulation and reception of them in the Byzantine era. Only recently have steps begun to be taken in this direction, with the appearance in 2020 of the full transcription of the complete palimpsest undertext of Codex Zacynthius (Cambridge, University Library MS Add. 10062), probably the oldest surviving manuscript with a catena of Luke.¹⁰

A necessary precursor to editing the catenae on Luke is a full listing of witnesses and their classification. Significant steps towards this have been made since the end of the nineteenth century. Joseph Sickenberger was the first to undertake an analysis of catena manuscripts of Luke.¹¹ He published two surveys of the catena on Luke by Nicetas of Heraclea, attempting the first classification of the catena tradition on Luke.¹²

6 Angelo MAI, ed., *Scriptorium Veterum Nova Collectio. Tomus IX* (Rome: Collegium Urbanum, 1837), 626–722.

7 Angelo MAI, ed., *Bibliotheca nova Patrum. Tomus IV* (Rome: Vatican, 1847), 159ff. These scholia are reprinted in PG 13, 1801–1902 and PG 24, 529–604.

8 Joseph SICKENBERGER, *Titus von Bostra. Studien zu dessen Lukashomilien* (TU 21.1. Leipzig: Hinrichs, 1901) and Joseph SICKENBERGER, *Fragmente der Homilien des Cyrill von Alexandrien zum Lukasevangelium* (TU 34.1. Leipzig: Hinrichs, 1909), esp. 63–108.

9 Joseph REUSS, *Lukas-Kommentare aus der griechischen Kirche* (TU 130. Berlin: Akademie, 1984).

10 H.A.G. HOUGHTON – Panagiotis MANAFIS – A.C. MYSHRALL, *The Palimpsest Catena of Codex Zacynthius: Text and Translation* (T&S 3.22. Piscataway NJ: Gorgias, 2020). The codex is dated to the eighth century by David Parker: D.C. PARKER, “The Undertext Writing”, in *Codex Zacynthius: Catena, Palimpsest, Lectionary* (eds. H.A.G. HOUGHTON – D.C. PARKER. T&S 3.21. Piscataway NJ: Gorgias, 2020), 19–32. G. Parpulov suggests a date in the first half of the ninth century; Georgi R. PARPULOV, *Catena Manuscripts of the Greek New Testament: A Catalogue* (T&S 3.25. Piscataway NJ: Gorgias, 2021), 205. A dating to the middle-tenth century has been proposed by Elisabeth GOEKE-MAYR – Georgios MAKRIS, “Dating the codex Patmiacus 171: Iconoclastic remarks on the Byzantine illuminated manuscripts of the Book of Job and on the supposed origins of the Catenas in the 6th century”, in *Griechisch-byzantinische Handschriftenforschung: Traditionen, Entwicklungen, neue Wege*, (eds. Christian BROCKMANN – Daniel DECKERS – Dieter HARLFIGER – Stefano VALENTE. Berlin/Boston: De Gruyter, 2020), 437–460, esp. 454–455.

11 Joseph SICKENBERGER, *Titus von Bostra* and Joseph SICKENBERGER, *Fragmente*, esp. 63–108.

12 Joseph SICKENBERGER, “Aus römischen Handschriften über die Lukas Katene des Niketas,” *RQ* 12 (1898): 55–84; SICKENBERGER, *Die Lukaskatene des Niketas von Herakleia* (TU 22.4. Leipzig: Hinrichs, 1902). Sickenberger divided the manuscript tradition of the catena by Nicetas of Heraclea into three main clusters: Italian, Byzantine, and interpolated.

Around the same time Georg Karo and Hans Lietzmann identified six types of catenae on Luke in their *Catenarum Graecarum catalogus*, recording basic information on their;

- i) the catena edited by Cramer;
- ii) the catena attributed to Peter of Laodicea;
- iii) the catena preserved in MSS Vatican, BAV, Pal. gr. 20, ff. 1r–226r (GA 381) and Vatican, BAV, Vat. gr. 1933, pp. 1–619 (GA 868) (epitomes of the catena of Nicetas);
- iv) the catena by Nicetas of Heraclea;
- v) the catena by Macarius Chrysocephalus;
- vi) the catena preserved in Vienna, ÖNB, theol. gr. 301, ff. 36v–79v and Oxford, Bodl., Auct. E. 2. 2 (Misc. 30).¹³

This catalogue supplies a brief description of the manuscripts known to the authors, along with the *incipit* and *explicit* of their scholia on Luke 8:43–46 and a list of the Church Fathers excerpted in the various catena types. Some decades later, Max Rauer refined and expanded Karo and Lietzmann's classification in his examination of the sources for Origen's *Homilies on Luke*.¹⁴ His classification formed the basis of the identification of seven Lukan catena types by Maurits Geerard in the first edition of the fourth volume of the *Clavis Patrum Graecorum* (CPG).¹⁵ A few years after the appearance of this catalogue, Joseph Reuss, as noted above, published an edition of the exegetical comments transmitted in catenae on Luke.¹⁶ In the introduction to his edition, he distinguished the following six types in the Lukan catena tradition (A–F), too:

1. **type A** is heavily based on Titus of Bostra and represents the earliest catena type, going back to the sixth century. The catena, in fact, is not by Titus of Bostra himself, but contains numerous extracts from his commentary. The compiler of this catena also seems to have been responsible for the earliest forms of the catenae on Matthew (C110.1) and John (C140.1);¹⁷
2. **type B** is the catena assigned to Peter of Laodicea.¹⁸ This catena draws largely on the same sources as type A;
3. **type C** is the catena by Nicetas of Heraclea;

¹³ Georg KARO – Johannes LIETZMANN, *Catenarum Graecarum catalogus* (Nachrichten der königliche Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, philol.-hist. Klasse, Heft 1, 3, 5. Göttingen, 1902), 572–583.

¹⁴ Max RAUER, ed., *Origenes: Werke, Neunter Band. Die Homilien zu Lukas*. Second edn. (GCS 49; Berlin: Hinrichs, 1959).

¹⁵ Maurits GEERARD, ed., *Clavis Patrum Graecorum. IV Concilia. Catenae*. (Turnhout: Brepols, 1980).

¹⁶ REUSS, *Lukas-Kommentare*, 54–297.

¹⁷ See Panagiotis MANAFIS, “Catenae on Luke and the Catena of Codex Zacynthius,” in *Codex Zacynthius: Catena, Palimpsest, Lectionary* (eds. HOUGHTON – PARKER), 137–168, esp. 139.

¹⁸ Although Reuss does not exclude the possibility that the *catena* was compiled by Peter of Laodicea, this authorship is now disputed; REUSS, *Lukas-Kommentare*, XIII; Gilles DORIVAL, “Biblical Catenae: Between Philology and History,” in *Commentaries, Catenae and Biblical Tradition* (ed. HOUGHTON), 65–81, esp. 67. See also David PARKER, *An Introduction to the New Testament Manuscripts* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 331.

4. **type D** is a catena dated prior to that of Nicetas of Heraclea. In type D, the original texts are often heavily abridged;
5. **type E** is the catena transmitted in Codex Zacynthius;
6. **type F** is the catena contained in Vienna, ÖNB, theol. gr. 301, ff. 36v–79v.

According to Reuss, Munich, BSB, gr. 208, ff. 235r–248v (GA 53) containing extracts on Luke 1:1–2:40 cannot be classified in any of the aforementioned types.

The second edition of the *CPG* volume on catenae, updated by Jacques Noret in 2018 reproduced the six main types mentioned above with additional information from Reuss: Reuss's type A comprises both C130 (which he called the *Erweiterte Grundform*) and C131 (the *Vollkatene*). In fact, C131 is an extended version of the catena C130, which includes extracts from fifteen named authors. In addition to Titus's *Commentary on Luke*, it draws extensively on Cyril of Alexandria's *Homilies on Luke*, Chrysostom's *Homilies on Matthew*, and Origen's *Commentary on Luke* and *Homilies on Luke*. Reuss's type B consists of C132 (*Grundform*) and C133 (*Erweiterte Grundform*) as well as a *Vollkatene*. C135, the catena of Nicetas of Heraclea compiled at the beginning of the twelfth century, corresponds to Reuss's type C, while C134 is his type D. Codex Zacynthius (C137.3) is identified as type E by Reuss, while his type F is the Vienna catena (C137.1). Moreover, the revised *CPG* volume added four extra individual manuscripts to the two in the *codices singuli* section of the first edition:¹⁹

1. Vienna, ÖNB, theol. gr. 301 (C137.1)
2. Munich, BSB, gr. 208 (C137.2)
3. Codex Zacynthius (C137.3)
4. Vatican, BAV, Vat. gr. 349 (C137.4)
5. Vatican, BAV, Pal. gr. 273, ff. 1–4, 271–274 (C137.5)
6. Florence, BML, Conv. soppr. 159 (C137.6)

This revised edition also refers on several occasions to Parker's initial checklist of catena manuscripts published two years earlier.²⁰ This had been compiled from a number of sources, including Von Soden's edition of the Greek New Testament, the Gregory-Aland *Kurzgefasste Liste* (see below), and studies such as that by Reuss. It indicated that the number of surviving catena manuscripts was significantly higher than had previously been thought to be the case, although it did not address the question of how catenae were to be defined and whether compilations by single editors such as Nicetas or Theophylact had the same status as earlier catenae.

¹⁹ GEERARD – NORET, *Clavis Patrum Graecorum*, 362–371.

²⁰ H.A.G. HOUGHTON – D.C. PARKER, "An Introduction to Greek New Testament Commentaries with a Preliminary Checklist of New Testament Catena Manuscripts", in *Commentaries, Catenae and Biblical Tradition* (ed. HOUGHTON), 1–35.

Georgi Parpulov's catalogue of catenae, published in 2021, added around 30 New Testament catena witnesses to those listed in the official register of Greek New Testament manuscripts since 1963, the so-called *Kurzgefasste Liste*.²¹ In Parpulov's catalogue the types listed in the CPG have been used and expanded, and included in the online version of the CPG, the *Clavis Clavium*. Based on a systematic search of library catalogues, coupled with online databases and collections of digitised images, Parpulov also offered a significant number of revisions of the CPG classification of the *codices singuli*:

a) Vienna, ÖNB, theol. gr. 301 should no longer be considered as a unique catena of Luke. The codex contains a series of extracts identical to that found in manuscripts identified by CPG as C132;²²

b) Prague, Národní knihovna České republiky, XXV B 7, Venice, BNM, Z.495 (1048), and Drame, M. Κοσινίτσης, 3 (GA 1424) must also be included, according to Parpulov, in the *codices singuli* section: he assigned them the CPG numbers C137.8, 137.9, 137.10 respectively;²³

c) Paris, BnF, Suppl. gr. 612 and Paris, BnF, Suppl. gr. 1248 transmit a catena which differ from all other known CPG types; Parpulov assigned this the CPG number C137.7.²⁴

Nevertheless, my subsequent research has indicated that Prague, Národní knihovna České republiky, XXV B 7 and two leaves bound as flyleaves in Vatican, BAV, Pal.

²¹ Kurt Aland, *Kurzgefasste Liste der griechischen Handschriften des Neuen Testaments*. Second edn. (Berlin: De Gruyter, 1994). This list assigns each manuscript a Gregory-Aland (GA) number. It does not treat catena manuscripts as a separate category, but instead they are categorized with other manuscripts according to the type of script (i.e., of their biblical text), the writing material and whether or not the text is continuous. Many of these traditional criteria are problematic for catena manuscripts in general, and those on Luke in particular. For example, the use of script to classify catena manuscripts on Luke can be misleading. Two manuscripts have the biblical text in majuscule while the surrounding commentary is in minuscule: Munich, BSB, gr. 208, ff. 235r–248v (GA 53), a parchment codex dated to the tenth century, and the eleventh-century codex Athens, EBE, 95, ff. 93v–163v (GA 1411). Prague, Národní knihovna České republiky, XXV B 7 has the commentary in majuscule, only. There is only one manuscript in which both the biblical text and the commentary are written in majuscule script: the so-called Codex Zacynthius. In this manuscript the exegetical excerpts were copied in a majuscule script different from that of the Gospel text. The use of two different types of script in Codex Zacynthius, a more archaic and larger Alexandrian majuscule for the Gospel text and a smaller pointed majuscule for the commentary, is an argument to distinguish the biblical source from its commentary. Yet both the biblical and the commentary texts were copied at the same time and by the same scribe; see HOUGHTON – PARKER, “An Introduction”, 2–4 and 28–34; Jacob Harold GREENLEE, “The Catena of Codex Zacynthius,” *Bib* 40 (1959): 992–1001; D.C. PARKER – J.N. BIRDSALL, “The Date of Codex Zacynthius (Ξ): a New Proposal,” *JTS* 55.1 (2004): 117–131; H.A.G. HOUGHTON, “The Layout and Structure of the Catena,” in *Codex Zacynthius: Catena, Palimpsest, Lectionary* (eds. HOUGHTON – PARKER), 59–96.

²² PARPULOV, *Catena Manuscripts*, 102.

²³ PARPULOV, *Catena Manuscripts*, 106–108, 206–207, 198–199.

²⁴ PARPULOV, *Catena Manuscripts*, 116.

gr. 273 bear the same series of comments on Luke as Codex Zacynthius.²⁵ As a consequence, these two manuscripts must also be identified as C137.3 (and the sigla C137.5 and C137.8 withdrawn). Furthermore, as the edition of its excerpts in Part 2 of this volume shows, Paris, BnF, Suppl. gr. 1225 (GA 1293) does not represent the catena type C131 as indicated in Parpulov's catalogue. The manuscript needs to be treated as another *codex unicus*, and I here propose to treat it as C137.11.

Parpulov's catalogue included a new set of entries in the CPG, the category C139 for catenae which were not previously included in the CPG but are attested by multiple manuscripts (and therefore not *codices singuli*).²⁶ The catena C139.1 is found in four witnesses: Rome, Accademia dei Lincei e Corsiniana, 41.G.16; Athens, EBE, 2364; Jerusalem, GOP, Taphou 28; Athens, Ch. G. Sarros Collection, 1.²⁷ Another type, assigned the number C139.2, is found in six manuscripts.

Based on the CPG, Parpulov's subsequent emendations to it, and my own observations above, the catena manuscripts on Luke may be categorised as follows²⁸:

Table 1: Categorisation of Catena Manuscripts of Luke

Catena type	Shelfmark	GA	Luke folios	Century
C130	Moscow, ГИМ, Syn. gr. 137 and Syn. gr. 384		1r–54r	9th/2
	Florence, BML, San Marco 687		86v–115r	y. 943
	Athos, M. Μεγίστης Λαύρας A 15	1080	132v–213v	10th
	Athos, M. Μεγίστης Λαύρας B 113		172r–189r	10th
	Athens, Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, 4	2097	198r–317r	10th
	Athens, EBE, 56	773	155r–215v	10th
	Athens, EBE, 95	1411	93v–125v	10th
	Athens, EBE, 98	1412	216v–223r	10th
	Florence, BML, Plut. 06.05/Oxford, Bodleian Library, Rawl. G 157	832	145r–180r	10th
	Paris, BnF, gr. 188	020	142r–202v	10th
	Paris, BnF, gr. 231		99r–131r	10th

²⁵ See Panagiotis MANAFIS, “A New Witness to the Catena of Codex Zacynthius”, *ZAC* 26.3 (2022): 371–401.

²⁶ P ARPULOV, *Catena Manuscripts*, 95–96.

²⁷ An edition of this catena is given in section 8 in this volume.

²⁸ These are: MS Rome, Bibl. Naz., S.A. Valle 100 of the sixteenth century, which on ff. 1r–118r transmits a catena of Type A according to Reuss' classification (Type A Reuss = CPG C130). Folios 119r–350v contain a series of extracts, the assembly and organization of which are assigned to Nicetas of Heraclea (Type C Reuss = CPG C135). And MS Vatican, BAV, Reg. gr. 3 which transmits the catenae C133 and C134. The first one appears to have been copied by a hand dated to the eleventh century, whereas C134 was copied in the first half of the fourteenth century.

Catena type	Shelfmark	GA	Luke folios	Century
	Paris, BnF, gr. 704		140v–185v	10th
	Paris, BnF, Cosilin 71		136r–155v	10th
	Athos, M. Μεγίστης Λαύρας A 113	1507	172r–189r	10th
	Patmos, Ioannu, 59		192r–235r	10th
	Rome, Bibl. Angelica, gr. 67		139v–177v	10th
	Vatican, BAV, Archivio di S. Pietro B 59		303v–332v	10th
	Vatican, BAV, Barb. gr. 562		247r–271v	10th
	Munich, Universitätsbibliothek, F° 30 (Cim.16)	033	59r–100v	10th/1
	Cambridge, Trinity College, B.VII.1		253v–295r	10th/1
	Patmos, M. Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου, 60		312v–375v	10th/1
	Paris, BnF, gr. 201	055	191r–230r	10th/1
	Paris, BnF, gr. 701		241r–292v	10th/1
	Paris, BnF, gr. 702	2110	208r–250v	10th/1
	Venice, BNM, Cl. I,34		195r–228r	10th/1
	Venice, Marc., gr. Z. 544 (coll. 591)	215	145r–202v	10th/2
	Vatican, BAV, Vat. gr. 1692		144r–177r	10th/2
	Athos, M. Βατοπεδίου, 662	2453	219v–253v	11th
	London, BL, Harley 5540	114	130r–217r	11th
	Oxford, Bodleian Library, Laud. gr. 33	050	147v–214r	11th
	Oxford, Bodleian Library, Auct. D.2.17	048	72r–113v	11th
	Paris, BnF, gr. 186	300	141r–203r	11th
	Paris, BnF, gr. 703		208r–246v	11th
	Paris, BnF, Coislin 206	1266	331v, 333r–432v	11th
	Oxford, Bodleian Library, Auct. T.1.4		301r–354v	11th/1
	Oxford, Corpus Christi College, 25		43r–64v	y. 1109
	Athens, Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, 1	807	138v–201v	12th
	Moscow, ГИМ, Syn. gr. 47 and ΡΓΑΔΑ, φ. 1607, no. 3	238	2r–99v	12th
	Patmos, Ioannu, 58	1160	291r–366r	12th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 1618	377	211r–266v	12th
	Vatican, BAV, Vat. Ross. 211	1366	86r–127v	12th/1
	London, BL, Add. 19386	1268	128r–205v	13th
	Moscow, ГИМ, Syn. gr. 138		268r–297v	13th/2
	Florence, BML, Plut. 08.24		72r–107v	15th/2
	Vatican, BAV, Vat. gr. 384		77–127	y. 1553
	Basel, Universitätsbibliothek, O.II.23		101r–172r	16th
	Berlin, Staatsbibliothek, Phillipps 1419		73r–110v	16th
	Milan, Biblioteca Ambrosiana O 142 sup.		1r–70v	16th
	Munich, BSB, Gr. 83		1r–44v	16th
	Rome, BNC, S.A. Valle 100		1r–118r	16th

Catena type	Shelfmark	GA	Luke folios	Century
	Turin, Biblioteca Nazionale Universitaria, C.II.14		140v–210r	16th
	Vatican, BAV, Ottob. gr. 113		1r–48r	16th
	Vatican, BAV, Ottob. gr. 237		47r–71r	16th
	Vatican, BAV, Vat, gr. 547		96r–142r	16th
C131	Athens, EBE, 204	771	62v–110v	10th
	Athos, M. Μεγίστης Λαύρας, A 16	1078	90r–146v	10th
	Paris, BnF, Coislín 195	034	241r–348r	10th/1
	Florence, BML, Plut. 06.33	194	119r–190v	11th
	Naples, Bibl. Naz., ex Vind. 3	108	198r–314v	11th
	Paris, BnF, Coislín 19	329	141r–234r	11th
	Paris, BnF, Coislín 23	039	149r–208v	11th
	Paris, BnF, gr. 187	301	104r–159v	11th
	Sofia, Ivan Duichev Centre, gr. 177	1684	121r–180r	11th
	Vienna, ÖNB, Theol. gr. 277	2838	77r–94r	15th
	Rome, Bibl. Casanatense, 334		17r–162v	16th
	Vatican, BAV, gr. 1423	373	104r–159v	16th
	Venice, BNM, Z.545 (410)		1v–140r	16th
C132	Athos, M. Δοχειαρίου, 7	964	103r–158v	10th
	Madrid, BNE, Res. 235	2812	138r–226v	10th
	Milan, Bibl. Ambros., A 62 inf.	1980	47r–59r	10th
	Paris, BnF, Coislín 20	036	224r–355r	10th
	Paris, BnF, gr. 177	299	154v–249v	10th
	Paris, BnF, gr. 178	024	109r–186v	10th
	Patmos, M. Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου, 177		380–418	10th
	Vienna, ÖNB, Theol. gr. 117		125r–190v	10th
	Vienna, ÖNB, Theol. gr. 301		36v–79v	10th
	Vatican, BAV, Pal. gr. 220	151	133r–182v	10th/1
	Athos, M. Παντοκράτορος, 39	1392	157r–248r	10th/2
	Oxford, Lincoln College, gr. 16	095	45r–102r	10th/2
	Alexandria, Patriarchal Library, 122	2937	95v–216v	11th
	Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2	1373	110r–190v	11th
	Athos, M. Βατοπεδίου, 936	1570	172r–269r	11th
	Athos, M. Ίβήρων, 2	989	134r–205r	11th
	Budapest, Eötvös Loránd Tudomány Egyetem Könyvtára, Gr. 1	100	175r–269r	11th
	Cephalonia, M. Κηπουραίων, 2	2211	163r–239r	11th
	Cleveland, Cleveland Museum of Art, 42.152	2381	200r–322v	11th
	Cologne, Fondation Martin Bodmer, Bodmer 25	556	93r–141v	11th
	current whereabouts unknown	2436	96r–202v	11th
	Dublin, Trinity College, 31	063	219–357	11th

Catena type	Shelfmark	GA	Luke folios	Century
	Durham NC, Duke University, David M. Rubenstein Library, K. W. Clark Collection 60	1423	164r–268r	11th
	Florence, BML, Plut. 06.18	186	140r–210r	11th
	Florence, BML, Plut. 06.34	195	127r–203v	11th
	Jerusalem, GOP, Taphou 25	1312	128r–203v	11th
	London, BL, Add. 39592	549	112v–169v	11th
	Milan, Biblioteca Ambrosiana, M 93 sup.	353	95r–139v	11th
	Moscow, ΓΙΜ, Syn. gr. 44	259	133r–203r	11th
	Moscow, ΓΙΜ, Syn. gr. 46	239	3r–157v	11th
	Paris, BnF, Coislin 21	037	176r–273r	11th
	Paris, BnF, Coislin 22	040	157r–249r	11th
	Paris, BnF, gr. 189	019	207r–314v	11th
	Paris, BnF, gr. 191	025	122r–235r	11th
	Rhethymno, Βιβλιοθήκη Δικηγορικού Συλλόγου, 2	2994	22r–55v	11th
	Saint Petersburg, PH5, gr. 667	2539	102r–163v	11th
	Turin, Biblioteca Nazionale Universitaria, C.II.4	332	130r ²⁹	11th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 358	129	176r–272r	11th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 756	137	155r, 156r–234v	11th
	Zagora, Δημόσια Ιστορική Βιβλιοθήκη, 1	2414	93r, 110r–169v	11th
	Paris, BnF, Suppl. gr. 611	746	157v–275v	11th/1
	Athos, Μ. Διονυσίου, 588	2458	140r–222v	11th/2
	Patmos, Μ. Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου, 80	1164	132v–191r	11th/2
	Vienna, ÖNB, Theol. gr. 154	077	137r–214v	11th/2
	Vatican, BAV, Vat. gr. 432	391	106r–175r	y. 1055
	Saint Petersburg, PH5, Gr. 72	569	181v–268r	y. 1061
	Escorial, Real Biblioteca del Monasterio, Y.II.8	233	132r–217v	12th
	Paris, BnF, Suppl. gr. 1300		112v–203r	12th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 709		136r–154v	12th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 1445	374	86r–134v	12th
	Sinai, Μονή Αγ. Αϊκατερίνης, Gr. 193	1230	149r–242v	y. 1124
	Athens, EBE, 65	800	106r–175r	13th
	Durham NC, Duke University, David M. Rubenstein Library, K. W. Clark Collection 1	1780	61v–87r	13th
	Sinai, Μονή Αγ. Αϊκατερίνης, Gr. 303	1253	105r–183r	14th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 1741		53r–89r	14th
	Vienna, ÖNB, Theol. gr. 180	222	167r–274v	14th

²⁹ According to Georgi Parpulov the manuscript suffered fire damage in 1904; P ARPULOV, *Catena Manuscripts*, 41.

Catena type	Shelfmark	GA	Luke folios	Century
	Athos, M. Δοχειαρίου, 76	978	183r–308v	y. 1360/61
	Athos, M. Βατοπεδίου, 247	1535	170r–255v	16th
	Milan, Biblioteca Nazionale Braidense, AF XIV.15	1814	233r–363r	16th
	Vatican, BAV, Reg. gr. 5	885	227r–367v	16th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 1090	861	188r–356r	16th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 1767		130r–143v	16th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 2348	2480	1r–92r	16th
C133	Paris BnF, Suppl. gr. 1076	754	206r–339v	10th/2
	Athos, M. Βατοπεδίου, 248	1437	1r–160v	11th
	Moscow, SHM, Син. гр. 41	237	118r–205v	11th
	Vatican, BAV, Reg. gr. 3	884	1r–9v, 16r–111v	11th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 757	138	155r–267r	11th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 758	139	2r–84v	11th
	Venice, BNM, Z.27 (341)	210	166r–240v	11th
	Venice, BNM, Z.28	357	4r–136r	11th
	Bologna, Biblioteca Comunale dell'Archiginnasio, A 3	2482	85v–129r	14th
C134	Vatican, BAV, Pal. gr. 20	381	1r–2v, 9r–226r	12th/1
	Vatican, BAV, Reg. gr. 3	884	10r–15, 112r–119v	14th/1
C135	Athos, M. Βατοπεδίου, 530	2187	1r–585v	12th
	Athos, M. Ίβήρων, 1439		1r–8v	12th
	Athos, M. Ίβήρων, 371 and Athens, EBE, Taphu 466	1016	1r–409r, 409r–410r	12th
	Florence, BML, Conv. soppr. 176	362	1r–314v	12th
	Rome, Bibl. Angelica, gr. 100	846	1r–343r	12th
	Vienna, ÖNB, theol. gr. 71	434	1r–424r	12th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 1642	1822	1r–295r	12th/1
	Vatican, BAV, Vat. gr. 1611	1821	1r–320v	1116–17
	Munich, BSB, gr. 473	426	1v–415r	14th
	Paris, BnF, Coisl. 201	1264	3r–605v	14th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 2573	2593	1r–289v	14th
	Venice, BNM, Z.494	598	3r–58v	14th
	Paris, BnF, gr. 208	313	1r–460v	14 th –15th
	Vatican, BAV, Ottob. Gr. 100	879	2r–105r	15th
	Vatican, BAV, Vat. gr. 759	859	1r–261v	15th
	Milan, Bibl. Ambros., O 245 sup.		19r–20r	16th
	Paris, BnF, gr. 193		144r–172r	16th
	Rome, Bibl. Casanatense, 715	853	3r–319v	16th
	Rome, BNC, S.A. Valle 100		119r–350v	16th

Catena type	Shelfmark	GA	Luke folios	Century
	Perpignan, Bibliothèque municipale, 13	2980	1–548	y. 1552
	Munich, BSB, gr. 33		1r–397v	y. 1553
	Athos, M. Ἰβήρων, 371	1016bis	410r–626r	y. 1576
C137.2	Munich, BSB, gr. 208	053	235r–248v	10th
C137.3	Cambridge, Univ. Lib, MS Add. 10062	040	3r–89v	9th/1
	Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7	1422	188r–292r	10th/1
	Vatican, BAV, Pal. gr. 273		1r–2v, 271r– 274v, 3r–4v	12th
C137.4	Vatican, BAV, Vat. gr. 349	127	183r–292r	11th/2
C137.6	Florence, BML, Conv. soppr. 159	200	104r–167r	11th
C137.7	Paris, BnF, Suppl. gr. 612	747	188r–296v	y. 1163/4
	Paris, BnF, Suppl. gr. 1248	2111	12r–23v	13th
C137.9	Venice, BNM, Z.495 (1048)	599	373r–434v	15th/2
C137.10	Drama, M. Κοσινίτσος, 3	1424	85r–130r	12th
C137.11	Paris, BnF, Suppl. gr. 1225	1293	131r–218v	10th
C139.1	Jerusalem, GOP, Taphou 28	1313	102v–165r	10th
	Athens, EBE, 2364	809	152r–228r	10th/2
	Athens, Sarros, 1	2517	58r–v, 69r–v, 72r–75v, 46r–v, 76r– 79v, 97r–v, 80r–82v, 52r–v, 101r– v, 82r–84v, 54r–v, 85r–v, 50r–v, 86r–v, 60r–v, 47r–v, 70r–v, 59r–v, 87r–v, 62r–v	10th/2
	Rome, Acc. dei Lincei, Corsin. 41.G.16	591	115r–174v	12th
C139.2	Dublin, Chester Beatty Library, W 139	2604	180v, 182r– 277r	11th
	Paris, BnF, gr. 230	012	295, 297–461	11th
	Athens, Βιβλιοθήκη Σπύρου Λοβέρδου, 63	2637	170r–279v	11 th /1
	Vatican, BAV, Vat. gr. 1229	143	130r–211v	11th/2
	Athos, M. Αγ. Παντελεήμονος, 217	1677	125r–247r	13th
	Athos, M. Διονυσίου, 80	951	177v, 179r– 274r	y. 1316/7

1.1.2 Layout in catenae manuscripts of Luke

It is common knowledge that two types of layouts dominate the catena manuscripts of the New Testament.³⁰ Most of the catenae on Luke copied before the end of the eleventh century are frame catenae. The alternating catena became popular in Lukan tradition from the twelfth century onwards but is also attested earlier: the earliest surviving alternating catena on Luke comes from the ninth century (Moscow, GIM, Sinod. gr. 384, ff. 1r–54r) and twenty-six other alternating catena manuscripts on Luke were copied in the tenth century.³¹

Table 2 presents the layout of surviving catena manuscripts of Luke. Out of the 184 witnesses, 98 manuscripts represent an alternating catena and 86 manuscripts a frame catena. The table shows that the frame catena layout is predominant in the eleventh century. From the twelfth century onwards, most extant manuscripts transmit an alternating catena.

Table 2: Layout of Catena Manuscripts of Luke

century	frame catena	alternating catena
VIII/IX	1	0
IX	0	1
X	22	26
XI	51	10
XII	4	20
XIII	4	2
XIV	2	10
XV	0	5
XVI	2	24
	86	98

This table does not allow us to draw conclusions about the original layout of catenae on Luke. Dorival suggested that the frame catena layout was preceded by a layout in two columns: one for the biblical verses and one for the exegesis.³² Other scholars have suggested that the frame catena layout originated in commentaries in which a set of

³⁰ HOUGHTON – PARKER, “An Introduction”, 8–10. In Sautel’s terminology, these types are the “commentaire à agencement autonome” and the “glose à agencement subordonnée”: Jacques-Hubert SAUTEL, “Essai de terminologie de la mise en page des manuscrits à commentaire,” *Gazette du livre médiéval* 35 (1999), (17–31), esp. 18–19.

³¹ GA 33; GA 1412; GA 832; GA 1980; Paris, BnF, gr. 701; Rome, Angel., gr. 67; Vatican, BAV, Arch. Cap. S. Pietro B. 59; Florence, Laur., S. Marco 687; GA 2110; Vienna, ÖNB, theol. gr. 117; Cambridge, Trinity Coll., B.07.01 (178); Patmos, Ioannu 59; Paris, BnF, gr. 704.

³² DORIVAL, “Biblical Catenae”, 76–77.

marginal comments had been added to a biblical exemplar.³³ The latter possibility is attractive but difficult to prove, given the paucity of evidence for catenae in the earliest period. Overall, there is a sense that frame catenae are older for it seems easier for a catenist to turn these into alternating catenae than vice versa.

The oldest extant catena manuscript of Luke, the so-called Codex Zacynthius (C137.3), probably copied in the ninth century, transmits a frame catena although the date of its composition is unclear.³⁴ C130, which Reuss identifies as the oldest type of catena, and C131, which is an expansion of this catena, are highly likely to originate in the same original compilation produced in the sixth century.³⁵ The textual comparison of Codex Zacynthius and C130 and C131 shows that the former does not rely on the latter two types. Yet textual affinities point to a common source for a number of exegetical extracts included in them.³⁶ Fifty-five manuscripts of type C130 are identified in Parpulov's catalogue. The oldest extant witness of this type is an alternating catena dated to the ninth century (Moscow, GIM, Sinod. gr. 384).³⁷ Yet eight codices of this type dated between the tenth and the eleventh century transmit a frame catena,³⁸ whereas twenty-five further manuscripts of the same period preserve the comments of C130 in the alternating catena layout.³⁹ C131 which, as noted, is an extended version of C130, is less widely attested than C130, with only fourteen manuscripts.⁴⁰ The majority of these – ten manuscripts from between the tenth and the eleventh century – bear a frame catena on Luke.⁴¹ The alternating catena layout for C131 appears much later: one fifteenth-century and two sixteenth-century manuscripts.⁴² The same holds true for the dominant layout of type C132, the best attested catena, appearing in 63 of the 184 witnesses. The oldest extant witnesses are twelve manuscripts dated to the 10th century. Four have an

---

33 HOUGHTON, "The Layout and Structure", 59–96. On the layout of Latin commentaries see: H.A.G. HOUGHTON, "The Layout of Early Latin Commentaries on the Pauline Epistles and their Oldest Manuscripts," in *Studia Patristica XCI. Papers Presented at the Seventeenth International Patristics Conference* (ed. Markus VINZENT; Leuven: Peeters Publishers, 2017), 71–112.

34 The other extant representatives of this catena – the twelfth-century Vatican, BAV, Pal. gr. 273 and the tenth-century GA 1422 preserve the scholia in the frame catena layout, too.

35 REUSS, *Lukas-Kommentare*, XI.

36 Panagiotis MANAFIS, "Catenae on Luke", 147–153.

37 This codex is after Codex Zacynthius the oldest catena manuscript of Luke.

38 The frame catena layout is found in: GA 1080; GA 2097; GA 020; GA 050; GA 215; GA 300; GA 773; GA 048.

39 The alternating catena layout is found in: GA 055; GA 1411; GA 1412; Cambridge, Trinity College, B.VII.1; Rome, Bibl. Angelica, gr. 67; Paris, BnF, Cosilin 71; Paris, BnF, gr. 231; Paris, BnF, gr. 704; Paris, BnF, gr. 701; Florence, BML, San Marco 687; Patmos, Ioannu, 59; Patmos, Ioannu, 60; GA 033; GA 832; GA 2110; Paris, BnF, gr. 703; Vatican, BAV, Archivio di S. Pietro B 59; Vatican, BAV, Barb. gr. 562; Oxford, Bodleian Library, Auct. T.1.4; GA 2453; Vatican, BAV, Vat. gr. 1692; GA 1266; GA 1507; GA 1980.

40 Reuss, *Lukas-Kommentare*, XII.

41 GA 108; GA 329; GA 034; GA 039; GA 194; GA 1684; GA 301; GA 771; GA 1078; London, British Library, Harley 5540 (114).

42 Rome, Bibl. Casanatense, 334; Venice, BNM, Z.545 (410); GA 1980; GA 2838.

alternating catena,⁴³ whereas eight have a frame catena.⁴⁴ The catena of type C133 is, in fact, an expanded version of C132. The oldest surviving manuscript of this type, Paris BnF, Suppl. gr. 1076, ff. 206r–339v (GA 754), which is dated to the second half of the tenth century, contains a frame catena of Luke. Four further manuscripts of C133, dated to the eleventh century, also transmit the comments in the frame catena layout.⁴⁵ In C134, most of the passages come from Cyril's commentary on Luke, along with the same principal authors found in C131.⁴⁶ C134 is present in a total of three manuscripts: the twelfth-century GA 381 with a frame catena, and the fourteenth-century GA 884 and the seventeenth-century GA 868, a copy of GA 381, both in alternating format. The catena of Nicetas of Heraclea, C135, is transmitted by twenty-two manuscripts dated from the twelfth to the sixteenth century. All contain the C135 form in the alternating catena layout.⁴⁷ As for the manuscripts preserving a unique catena of Luke, the representatives of C137.2 (GA 053, saec. x) and C137.9 (GA 599, saec. xv) have the scholia in the alternating catena layout, whereas the representatives of C137.4 (GA 127, saec. xi), C137.6 (GA 200, saec. xi), C137.7 (GA 747 and 2111, saec. xii and xiii), C137.10 (GA 1424, saec. x)⁴⁸ and C137.11 (GA 1293, saec. x) transmit the comments in the frame catena layout. Finally, the newly identified catena C139.1 is attested in four manuscripts: all of them have the exegetical extracts in the frame catena layout.⁴⁹

It can thus be seen that the catena tradition of the Gospel according to Luke has a remarkable variety in both the exegetical comments accompanying the biblical text and the format in which these comments are transmitted. Collections of exegetical excerpts are not merely attempts to organize knowledge, but they also attribute authority to this particular type of knowledge. Future research on whether theological motivation can be detected behind choices regarding layout or the presence of certain paratextual features in collections of exegetical comments (e.g., the identification of the patristic source or the use of symbols connecting the biblical text with the comments) is required. Yet it seems that such collections of excerpts do not only affirm the importance of citations from authoritative patristic figures, but they also attest to the value of accurate copies – in terms of layout and contents – of series of excerpts composed by certain authoritative compilers. It is noteworthy that series of exegetical excerpts attributed to Nicetas of Heraclea and Theophylact, the eleventh-century archbishop of Bulgaria, display a

43 Vienna, ÖNB, Theol. gr. 117; Patmos, Ioannu, 177; Vienna, ÖNB, Theol. gr. 301.

44 GA 024; GA 299; GA 2812; GA 036; GA 095; GA 964; GA 1392; GA 151.

45 GA 237; GA 139; GA 210; GA 1437.

46 C134 contains a small number of extracts which are not found in any other catena of Luke, such as a comment by Modestus of Jerusalem on Luke 24:40 and a passage on Luke 6:1 attributed to Caesarius.

47 GA 313; GA 362; GA 426; GA 434; GA 846; GA 853; GA 859; Athos, M. Ἱβήρων, 371 and GA 1016; GA 1016; GA 1264; GA 2593; GA 1821; GA 1822; GA 2187; GA 598; GA 2980; Munich, BSB, gr. 33; GA 879; Paris, BnF, gr. 193; Milan, Bibl. Ambros., O 245 sup.; Rome, BNC, S.A. Valle 100.

48 It is worth noting that the commentary in GA 1424 was copied 200 years after the biblical text.

49 GA 591; GA 809; GA 2517; GA 1313.

lesser degree of variety in terms of layout and paratextual features. For the other catena types of Luke, it would be tempting to assume that choices regarding the exegetical passages included in a catena, as well as the layout, the identification of source texts, and the division of the biblical verses and comments signify local traditions rather than the idiosyncrasies of copyists. This calls for an investigation of the relationship of the manuscripts of each catena type along with the place where they were copied (where this can be determined). The present study and presentation of previously unknown catenae of Luke aims to pave the way for such future research on this cluster of commentaries.

In what follows, the manuscripts transmitting a unique catena of Luke are examined in terms of content and structure. In Part 2 their comments on Luke are edited for the first time. This volume includes the following manuscripts: Munich, BSB, gr. 208; Vatican, BAV, Vat. gr. 349; Florence, BML, conv. soppr. 159; Paris, BnF, suppl. gr. 1225. The two newly suggested manuscripts for the group of *codices singuli* of Luke (Venice, BNM, Z.495 [1048] and Drama, M. Κοσινίτσος, 3) merit a separate study and are therefore not included in the present volume. Yet the four manuscripts of C139.1 (Rome, Accademia dei Lincei e Corsiniana, 41.G.16; Athens, EBE, 2364; Jerusalem, GOP, Taphou 28; Athens, Ch. G. Sarros Collection, 1) are presented here. The text of the catena type C139.1 is edited in Part 2 of this volume as well.

2 The Codices Singuli

2.1 Munich, BSB, gr. 208n (GA 053), ff. 235r–248v (M)

2.1.1 The manuscript

Munich, BSB, Cod. gr. 208n (M) is a composite parchment codex which comprises 248 folia containing exegetical extracts in the Gospel of Matthew, John and Luke.⁵⁰ The manuscript is mutilated both at its beginning and its end: the catena on Matthew begins on f. 3r with the ending of a comment on Matthew 3:1 as edited by Cramer 1.462,15–17 (διὰ τοῦτο λαμπροτέρων ἔδει τῶν προοιμίων...ἐκεῖ αὐτοῖς ἔλεγεν), and the catena on Luke ends on f. 248v with a comment on Luke which finishes abruptly in the middle of a sentence (διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων δεικνύμεν προκοπούσης ὡς ἔστι μᾶλλον). In addition to these folia, four blank paper leaves are added at the beginning and six at the end. Overall, M comprises four clusters of folia copied at different times and places before they were bound together in Venice in the middle of the sixteenth century.⁵¹ Shortly after the different parts of the codex were put together, M became part of the collection of manuscripts in the library of Johann Jakob Fugger in Augsburg (ca. 1557). Since 1571 the manuscript has been deposited in the state library of Munich.⁵²

2.1.2 Contents

1. Gospel of Matthew. Part 1 of the codex, which consists of two parchment leaves measuring 210 × 145/150 mm, contains Matthew 1:1–3:2 copied in red ink. The text was copied by Emmanuel Bembenes (Ἐμμανουὴλ Βεμβαίνης) who was active in the middle of the sixteenth century.⁵³ It is likely that Part 1 was copied in Venice, where this scribe was active.⁵⁴ **2. Catena on Matthew.** Part 2 of M (ff. 3r–106r measuring 210 × 160/165

---

⁵⁰ On the manuscript see: REUSS, *Matthäus-, Markus- und Johannes-Katenen*, 22–23; ΗΑΙΔÚ, Kerstin, *Katalog der griechischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München, Band 4, Codices graeci Monacenses 181–265*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2012, 170–174; PΑΡPULOV, *Catena Manuscripts*, 205. For manuscripts which omit Mark, see also Andrew PATTON, “Greek Catenaes and the ‘Western’ Order of the Gospels,” *Novum Testamentum* 64(1) (2022): 115–129.

⁵¹ ΗΑΙΔÚ, *Katalog der griechischen Handschriften*, 173.

⁵² ΗΑΙΔÚ, *Katalog der griechischen Handschriften*, 173.

⁵³ On Ἐμμανουὴλ Βεμβαίνης as a copyist of M see: Repertorium 1, Nr.113; 2, Nr.145 and 3, Nr.188. See also in Vogel – Gardthausen (1909), 117.

⁵⁴ ΗΑΙΔÚ, *Katalog der griechischen Handschriften*, 173.

mm) contains an alternating catena on Matthew:⁵⁵ the Gospel text is followed by sections of exposition. The catena is assigned the *CPG* siglum C110.2.⁵⁶ The text is given in two columns. The scholia are in minuscule, and the Gospel text is written in a mixture of minuscule and majuscule letters. Up to f. 72v biblical quotations and headings are copied in red ink, and afterwards are written in the same black ink as the scholia. Each new section in the commentary is marked by a blank space within the line. The first line of a new scholium begins with *ekthesis* and the end is indicated by a double dot (*dicolon*). Occasionally the name of the author is either written in an abbreviated form in the outer margins of the text or is copied in full in the main text. F. 106v contains a number of monocondylic notes which are written in five different hands, dated between the thirteenth and fourteenth centuries. Four of the notes name a cleric called Georgios, Bishop of Veligosti (a village in Arcadia in Greece) from 1262 to 1271. The notes imply that the manuscript must have been at his disposal for some time. Two further notes on the same folio name an otherwise unidentified Theodoros.⁵⁷

3. Catena on John. Part 3 of M (ff. 107r–234r measuring 210/220 × 165/170 mm) contains an alternating catena on John. The text, which is given in two columns, is preceded by the title: *Εκλογαί διαφόρων ἐρμηνευτῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἅγιον εὐαγγέλιον*. This catena on John is not found in any other witness, and has been assigned the *CPG* siglum C147.1.⁵⁸ Most of the scholia do not bear any attribution in the margin or the main text; 122 comments are identified in the margin, some copied in red ink.⁵⁹ The division between the *lemmata* and the comments follows the same pattern as Part 2. In the catena of John, however, the biblical text is occasionally indicated in the margin with the word *κειμή(ενον)* or *σχόλιον*, that is, *text* and *scholium*, respectively. It is highly likely that Part 2 and Part 3 of M were copied by the same person, namely John the Presbyter and Ecdicus of the Great Church of Hagia Sophia, around the year 978. This information is derived from a note at the end of the catena of John on f. 234r: *τέλ(ος) σὺν θε(ε)ῶ τοῦ κ(α)τ(ὰ) Ἰω(άννην) ἁγίου εὐαγγελί(ου) σὺν τῶ κειμέ(νω) καὶ τῆς ἐρμηνείας γραφὲν δ(ιὰ) χειρὸς(ς) Ἰω(άννου) πρεσβυτέρου καὶ ἐκδίκ(ου) τῆς μεγάλης ἐκκλη(σίας) μη(νι) Ἰουνίω κ' ἔτ(ους) ,ζυπς' ἰνδ(ικτιῶνος) ζ'.* It is reasonable then to assume that Parts 2 and 3 of M were copied in Constantinople. F. 234v of M is blank.

4. Catena on Luke. Part 4 of M (ff. 235r–248v measuring ca. 250 × 210 mm) is an alternating catena on Luke. The catena on Luke is copied in a slightly right-leaning *Perlschrift* of the tenth century.⁶⁰ Sickenberger considers the hand of Part 4 later than that of Parts 2 and 3 and dates it to the eleventh

55 On the various catenae on Matthew see REUSS, *Matthäus-, Markus- und Johannes-Katenen* and (1957) and P ARPULOV, *Catena Manuscripts*. Cramer (1844) published the catena on Matthew as it is preserved in Paris, BnF, Coislin. gr. 23 and Oxford, Bodleian Library, Auct. T.1.4.

56 P ARPULOV, *Catena Manuscripts*, 32.

57 All notes on f. 106v are published in HAJDÚ, *Katalog der griechischen Handschriften*, 173.

58 REUSS, *Matthäus-, Markus- und Johannes-Katenen*, 217–218; P ARPULOV, *Catena Manuscripts*, 32.

59 HAJDÚ, *Katalog der griechischen Handschriften*, 171.

60 P arpulov dates this part of M to the tenth century too; P ARPULOV, *Catena Manuscripts*, 205.

century.⁶¹ Rauer, in contrast, regards the hand of the catena of Luke as older than the hands detected in the rest of M and dates it to the ninth century.⁶² The last two folia of the catena on Luke (ff. 246r–248v) are damaged; they are severely trimmed or covered with water stains. As a result, a considerable amount of text is lost. Some of the scholia can be restored, however, based, in the main, on modern editions.

2.1.3 The Catena on Luke

The catena of Luke in M is written in three columns. The *lemmata* are copied in uncials and indicated by *diploi*. The commentary, as already noted, is in minuscule. Each new scholium on Luke begins with *ekthesis*. M transmits 162 scholia in total, commenting on Luke 1:1–2:40. 28 are assigned to a named patristic authority. The indication of the source is given in the margin: many others may have been lost through trimming or damage. When a passage comes from the same source as the preceding one, the name of the author is not repeated; the indications *τοῦ αὐτοῦ*, *μετ’ ὀλίγα*, and *ἄλλο*, frequently encountered in other catenae, are not found in M. However, the attributions are not always correct. Table 3 lists the comments that are assigned to an author in M as well as the actual source from which they come.

Table 3: Identified scholia in M

M	Attribution in M	Luke	Actual source
Sch. 13, f. 235v	ἐξ ἀνεπιγράφου	1:5	unidentified
Sch. 15, f. 236r	Βίκτορος πρε(σβυτέρου)	1:5	Victor
Sch. 16, f. 236r	ἐξ ἀνεπιγράφου	1:5	unidentified
Sch. 17, f. 236r	Ὡρ(ιγένους)	1:6	Origen
Sch. 24, f. 236v	Ὡρ(ιγένους)	1:12	Origen
Sch. 33, f. 237r	Σευήρου ἀπὸ λόγου ιζ'	1:16	Severus of Antioch
Sch. 39, f. 237v	ἐξ ἀ(νεπιγράφου)	1:19	unidentified
Sch. 43, f. 238r	Σευήρου	1:20	Isidore of Pelusium
Sch. 45, f. 238r	Ὡρ(ιγένους)	1:22	Origen
Sch. 55, f. 239r	Σευήρου	1:28	Severus of Antioch
Sch. 56, f. 239r	Τοῦ Χρ(υσοστόμου)	1:28	unidentified
Sch. 58, f. 239r	Ὡρ(ιγένους)	1:30	Origen
Sch. 70, f. 239v–240r	Σευήρου	1:33	Severus of Antioch; Titus of Bostra
Sch. 83, f. 241r	ἐξ ἀνεπιγρ(άφου)	1:43	Origen

⁶¹ SICKENBERGER, *Titus von Bostra*, 71

⁶² RAUER, *Der dem Petrus von Laodicea*, 29.

Sch. 85, f. 241r	ἐξ ἀνεπιγράφου	1:43	Origen
Sch. 86, f. 241r	Ὡρ(ιγένους)	1:46?	Origen
Sch. 89, f. 241v	ἐξ ἀνεπιγράφου	1:48	Origen
Sch. 106, f. 243r	Βί(κτορος)	1:77	Victor
Sch. 107, f. 243r	ἐξ ἀνεπιγράφου	1:78	unidentified
Sch. 125, f. 244v–245r	Ὡρ(ιγένους)	2:10	Origen
Sch. 136, f. 245v–246r	Ὡρ(ιγένους)	2:21	Origen
Sch. 137, f. 246r	Τίτου	2:21	Titus of Bostra
Sch. 140, f. 246r	Κυρίλ(λου)	2:21	Cyril of Alexandria
Sch. 141, f. 246r	Σευήρου ἀπὸ ἐπιστολῆς πρὸς Καισαρίαν Πατρικίαν	2:21	Cyril of Alexandria; Severus of Antioch
Sch. 150, f. 247v	Ὡρ(ιγένους)	2:29	Origen
Sch. 151, f. 247	Τ(οῦ) Χρ(υσοστόμου)	2:29	unidentified
Sch. 153, f. 247v–248r	Ὡρ(ιγένους)	2:34	Origen
Sch. 154, f. 248r	Τ(οῦ) Χρ(υσοστόμου)	2:34	unidentified
Sch. 155, f. 248r	Κυ(ρίλλου)	2:34	Cyril of Alexandria; Origen

The 162 comments on Luke in M originate from ten different patristic authorities. Table 4 summarises the contents of the catena based on the textual analysis of each extract. Because there are occasions when what is presented as a single scholium in the manuscript consists of a combination of multiple sources, there are more items listed here than the 162 identified comments of M.

Table 4: Identification of scholia sources

Author	Total extracts	Percentage %
Origen	102	62,96
Cyril of Alexandria	15	9,25
John Chrysostom	3	1,85
Severus	12	7,40
Titus	12	7,40
Victor	6	3,70
Isidore	3	1,85
Amphilochius	1	0,61
Eusebius of Caesarea	1	0,61
Basil of Caesarea	1	0,61
Anepigraphou	7	4,32
Unidentified	15	9,25

Origen. The majority, approximately 63% of the scholia, can securely be assigned to Origen. While only nine passages are presented under the name of Origen, which is always given in abbreviation as ὦρ(ιγένους), a further ninety-three may be assigned to Origen,

either because of their attribution in other catenae or in the direct tradition of his works. On three occasions, a comment consists of passages taken from Origen as well as material that cannot be attributed to him or to any other patristic authority: a) the first half of sch. 65,1–3 (Τὸ ... θεοπρεπῶς) comes from Orig. fr. 25, whereas the second part, sch. 65,3–5 (Οὐ ... αἰώνας), cannot be identified; b) the first half of sch. 90,1–2 (μακαριοῦσί ... Ἐλισάβετ) comes from Orig. fr. 41a, whereas the second half, sch. 90,2–3 (Οὐκ ... λόγου), remains unidentified; and c) the opening phrase in sch. 102,1–2 (Ἰωάννης ... ὄρκος) remains unidentified.

Basil of Caesarea. Sch. 158 is a combination of extracts from Basil of Caesarea and Origen.

Eusebius of Caesarea. Sch. 40, which is embedded in M without attribution, is included in a series of fragments on Luke ascribed to Eusebius of Caesarea published in *PG* 28 (col. 529–605). The scholium is also found in C137.3 (sch. 023–1), where it is identified as ἐξ ἀνεπιγράφου: 023–1 is found on f. 6r in Codex Zacynthius, on f. 189v in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7, and on f. 271r in Vatican, BAV, Pal. gr. 273. In addition to this, two verses from sch. 65 (sch. 65,10–12) are nominally assigned to Eusebius in two of the witnesses of C137.3: f. 8v in Codex Zacynthius and f. 272r in Vatican, BAV, Pal. gr. 273.

Amphilochius of Iconium. Sch. 148, which is included in M without any identification, comes from a homily attributed to Amphilochius of Iconium. This author is rarely quoted in catenae manuscripts of Luke. Karo and Lietzmann mention a comment attributed to him in the two representatives of the catena type C134, namely Vatican, BAV, Pal. gr. 20 and a seventeenth-century copy of this, Vatican, BAV, gr. 1933.⁶³ Krikonis has identified four extracts in the catena type C135 that come from Amphilochius: two comments on Lk 2:52 and 22:42, respectively, and two comments on Lk 23:32–33.

John Chrysostom. Three extracts in M can be identified as writings of John Chrysostom. M transmits three further passages which, although they are assigned to Chrysostom by M, cannot be identified as extracts from any of John's writings: sch. 56, sch. 151 and sch. 154. It is noteworthy that none of these can be found amongst any patristic writings whatsoever.

Isidore of Pelusium. Three extracts comprise material taken from Isidore of Pelusium' Epistles. Sch. 43 which, as shown below, is mistakenly attributed to Severus by M, as well as the second part of sch. 44, are from Isidore's letter 131. The two comments are included in sch. 024–3 of the catena type C137.3. In particular, 024–3 is handed down

⁶³ KARO – LIETZMAN, *Catenarum*, 576.

under the heading Ἰσιδώρου πρεσβυτ(ε)ρου πηλουσιωτου on ff. 6r–6v in Zac, Ἰσιδώρου on ff. 189v–190r in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7 and Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου on f. 271r in Vatican, BAV, Pal. gr. 273.

Titus of Bostra. Titus of Bostra appears to have been used in twelve scholia in M. With regard to the presence of Titus in M, the following remarks can be made: a) although the beginning of sch. 91 is only transmitted in the homily *Eis τὸν εὐαγγελισμόν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου* by Antipater of Bostra,⁶⁴ the rest of the scholium comes from Titus on Luke 1:49. Antipater appears to draw to a great extent from Titus in his writings; and the entire sch. 91 has been included in his homily on the Annunciation of the Virgin.⁶⁵ Provided that Titus has been the source for a considerable number of scholia in M, this writer is more likely to be the source for sch. 91 in this catena; b) sch. 118 is a combination of extracts from Origen and Titus; and c) sch. 143, which is unidentified in M, is transmitted as part of sch. 081–3 of C137.3. In particular, the passage is assigned to Titus by name: on f. 196r in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7 (Τίτου Βόστρων) and on f. 3v of Vatican, BAV, Pal. gr. 273 (Τίτου ἐπισκόπου Βόστρας).

Cyril of Alexandria. The most frequently excerpted author after Origen in M is Cyril of Alexandria. Apart from sch. 140 and sch. 155 that are assigned to Cyril by name, a further nine extracts contain material extracted from his commentary on Luke. Two comments from Cyril contain unidentified material, though: a) the opening of sch. 121 must be from Cyril of Alexandria's commentary on Luke, but the rest of the comment remains unidentified; and b) the beginning and end of sch. 123 are not transmitted amongst Cyril's work. Two further comments, sch. 155 and sch. 162, are compilations of texts from Cyril and Origen.⁶⁶

Victor the Presbyter. Scholia 15 and 106 are included in M under the name of Victor the Presbyter.⁶⁷ Four further comments may also be from Victor because of their transmission under his name in C137.3: a) sch. 71 is a compilation of a sentence taken from Titus on Luke 1:34 and a short passage from a comment assigned to Victor of Antioch in C137.3: sch. 036–1. The comment which must have been copied on one of the missing pages of Codex Zacynthius, is now found on f. 272r in Vatican, BAV, Pal. gr. 273 as well as on f. 191r in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7 under the heading Βίκτωρος Πρεσβυτέρου. The extract is transmitted under the same heading in C135 (Athos, M. Ἰβήρων, 371, f. 38v; Vatican, BAV, gr. 1611, f. 11v); b) sch. 72, which is without

⁶⁴ Antipater, *Hom. in s. Deiparae annuntiationem* 20,243–244.

⁶⁵ Antipater, *Hom. in s. Deiparae annuntiationem* 21,248–252.

⁶⁶ The original passages in sch. 155 have undergone changes in terms of the word order.

⁶⁷ Sch. 15 is also preserved as sch. 010–1 in the catena type C137.3: on f. 5r in Zac and on f. 2r in Vatican, BAV, Pal. gr. 273. Sch. 106 is attributed to Victor in M as well as in the two witnesses of C137.3: sch. 070–1 which is found on f. 15r in Zac and on f. 274r in Vatican, BAV, Pal. gr. 273.

attribution in M, is another short extract from sch. 036–1 of C137.3; c) the beginning of sch. 73 is also included in 036–1 of C137.3;⁶⁸ d) the opening of sch. 94,1–2 (Ἐπὶ...ὑπόστασιν) is found in 052–1 of C137.3: Codex Zacynthius, f. 13r; Vatican, BAV, Pal. gr. 273, f. 273v; and Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7, f. 192r. The extract is ascribed to Victor of Antioch in Codex Zacynthius (βίκτωρος πρεσβυτέρου) and in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7 (Βίκτωρος), whereas it is transmitted without any attribution in Vatican, BAV, Pal. gr. 273. The rest of sch. 94 is handed down as an ἐξ ἀνεπιγράφου comment (053–1) in all three witnesses of C137.3 (053–1 is found on f. 13r in Codex Zacynthius, on f. 273v in Vatican, BAV, Pal. gr. 273 and on f. 192r in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7).

Severus of Antioch. Table 3 shows that three extracts attributed to Severus of Antioch in M are not excerpted from any of his surviving writings. Twelve extracts, however, may be from Severus as they are ascribed to him in other catenae of Luke. With regard to the scholia that may be ascribed to Severus, the following remarks can be made:

- Sch. 12, which is transmitted without attribution in M, is preserved under the name of Severus of Antioch in two witnesses of C137.3: sch. 005–3 of Codex Zacynthius and Vatican, BAV, Pal. gr. 273.⁶⁹
- Sch. 33 and sch. 34 are preserved as a single excerpt in C137.3: 020–1. The extract is preserved only in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7, ff. 189r-189v and Vatican, BAV Pal. gr. 273, f. 2v, where it is transmitted without any identification. Sch. 33 is attributed to Severus in M: Σευήρου ἀπὸ λόγου ιζ'. It is likely that the unidentified sch. 34 must come from Severus, too.
- The first half of sch. 44 is actually an extract from a comment assigned to Severus of Antioch in C137.3: 024–2. The comment bears the heading σενηρου αρχιεπισκο(που) αντιοχ(ειας) απο λο(γου) λβ on f. 6r of Codex Zacynthius, and the heading Σευ(ήρου) on f. 271r of Vatican, BAV, Pal. gr. 273.⁷⁰ The second half of sch. 44 is an extract of comment 024–3 of C137.3, which originally comes from Isidore of Pelusium.
- Sch. 55 which is attributed to Severus (Σευήρου) in M is also preserved in C137.3: 028–2. In particular, 028–2 is only found on f. 271v in Vatican, BAV, Pal. gr. 273, where it is also attributed to Severus: Σευήρ(ου).
- The beginning of Sch. 59 is from Origen. The text is also preserved as an independent scholium in C137.3: 030–1. The rest of sch. 59 appears as a comment in C137.3 (030–2) attributed in Codex Zacynthius and Vatican, BAV, Pal. gr. 273 to Severus. In

⁶⁸ 036–1 is handed down with the identification Βίκτωρ(ος) Πρ(εσβυτέρου) on f. 272r in Vatican, BAV, Pal. gr. 273 and on f. 191r in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7.

⁶⁹ Zac, f. 4r: σενηρου αρχιεπισκοπου αντιοχ(ειας) απο λογου λγ and Vatican, BAV, Pal. gr. 273, f. 2r: Σευήρ(ου) Αντιοχ(είας). The extract is not included in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7.

⁷⁰ The scholium has not been included in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7.

particular, 030–2 has the headings *σευηρου αρχ(ι)επισκο(που) αντιοχ(ειας) απο λο(γου) β* on f. 8r in Codex Zacynthius and *Σευήρ(ου) από (λόγου)* on f. 271v in Vatican, BAV, Pal. gr. 273.⁷¹

- Sch. 60 corresponds to 031–1 of C137.3. In M the extract stands unidentified. In C137.3 the comment is preceded by *Σευήρ(ου)* in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7, f. 190v and *του αυτου εκ του αυτου λογου* in Z (f. 8r) and *του̃ αυτου̃* in Vatican, BAV, Pal. gr. 273, f. 271v alluding to 030–2 which stems from Severus of Antioch.⁷²
- Sch. 66 must be a reworked version of a comment from Severus encountered in C137.3: sch. 034-1. This comment must have been in one of the missing pages of Codex Zacynthius. It is transmitted though in Vatican, BAV, Pal. gr. 273, f. 272r under the title *272r Σευήρ(ου) από (λόγου)*, and in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7, f. 190v–191r under the title *Του̃ αυτ(ου̃)*.
- Although sch. 70 is assigned to Severus of Antioch (*Σευήρου*) in M, not all of its text derives from this author. In fact, it is only the beginning of sch. 70 that is from Severus' second sermon. This part of sch. 70 is also found as 033–1 in C137.3 with the introduction *του αυτου εκ του αυτου λογου* on f. 8v in Codex Zacynthius and *του̃ αυτου̃* in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7, f. 190v and Vatican, BAV, Pal. gr. 273, f. 272r: all headings refer to Severus of Antioch. The rest of Sch. 70 is from Titus of Bostra. This text is transmitted as an independent comment (035–2) in C137.3 In particular, the comment is preserved under the name of Titus (*Τίτου̃ επισκόπου*) on f. 272r in Vatican, BAV, Pal. gr. 273.
- The beginning of Sch. 73 comprises an extract taken from Victor of Antioch – found also as comment 036–1 in C137.3– and a brief extract from Severus of Antioch. The Severan text is handed down as part of 036–2 in C137.3 (Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7, f. 191r and Vatican, BAV, Pal. gr. 273, f. 272v). The rest of sch. 73 must come from Severus too. This text is contained in 038–2 and 038–3 of C137.3. 038–2 is preceded by the heading *σευηρου απο λογου ξγ* on f. 9r in Codex Zacynthius and *Σευήρ(ου) από (λόγου)* on f. 272v in Vatican, BAV, Pal. gr. 273. 038–3 has the title *και μετ' ολιγα* in Codex Zacynthius, ff. 9r–v, *του̃ αυτου̃* in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7, f. 191r, whereas it is combined with the previous comment in Vatican, BAV, Pal. gr. 273, f. 272v.

⁷¹ The scholium has not been included in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7.

⁷² 030–2 is transmitted under the heading *σευηρου αρχ(ι)επισκο(που) αντιοχ(ειας) απο λο(γου) β* on f. 8r in Zac and *Σευήρ(ου) από (λόγου)* on f. 271v in Vatican, BAV, Pal. gr. 273. 030–2 is absent from Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7.

- Sch. 107 which is transmitted under the heading ἐξ ἀνεπιγρά(φου) in M as well as in witnesses of the catena type C137.3 comes from Severus⁷³; it has been published by Mai in his sylloge of fragments from Severus on Luke.⁷⁴
- Sch. 141 is handed down under the name of Severus of Antioch (Σευήρου ἀπὸ ἐπιστολῆς πρὸς Καισαρίαν Πατρικίαν). The first half of the comment, however, is from Cyril; it is contained as part of a longer separate scholium on Luke in C137.3 (081–4, Vat. Pal. gr. 273, f. 3v) where it is correctly assigned to Cyril. The second half of Sch. 141 is indeed from Severus' letter to the Empress Caesarea. The text is part of a longer separate scholium on Luke in C137.3 (082–1 Codex Zacynthius, ff. 19r–20r; Vatican, BAV, Pal. gr. 273, f. 4r) where it is correctly attributed to Severus: Σευήρ(ου) ἐπιστολὴ ἐκ τοῦ πρὸς Καισαρείαν.
- Sch. 142 is unidentified in M. The entire comment is transmitted as part of 082–1 (Codex Zacynthius, ff.19r–20r; Vatican, BAV, Pal. gr. 273, f. 4r) in C137.3 attributed to Severus. A single sentence in it is found in John Chrysost. *De cruce et latrone* 49.400,36–38.

ἐξ ἀνεπιγράφου. The manuscript tradition of catenae of Luke transmits a considerable number of scholia identified as ἐξ ἀνεπιγράφου. Some of these scholia may—with a limited degree of certainty—be assigned to a patristic authority. For some others the actual source remains unknown. It is intriguing to surmise that these scholia were originally contained in a collection of comments on the New Testament in which the comments were not attributed to any author. Yet these scholia bear the same designation in a variety of catenae of Luke and the comparison of passages with the identification ἐξ ἀνεπιγράφου in two particular types of catenae of Luke, namely C137.3 and C131, hints at a possible shared origin for this material.⁷⁵ The issue merits further investigation. M transmits seven comments under the designation ἐξ ἀνεπιγράφου. Three of them originally derive from Origen: sch. 83, sch. 85 and sch. 89. The other four remain unidentified (sch. 13, sch. 16, sch. 39, and sch. 107). It is only sch. 107 that is identified as ἐξ ἀνεπιγράφου in C137.3: sch. 072–1 on Codex Zacynthius f. 15r and Vatican, BAV, Pal. gr. 273, f. 274v. Sch. 39 and sch. 40 of M are joined in a single comment (023–1) in C137.3. The extract is transmitted without any attribution on ff. 2v–271r in Vatican, BAV, Pal. gr. 273. As noted, sch. 39, which has the identification ἐξ ἀνεπιγράφου in M, is not identifiable among the writings of any patristic authority. Sch. 40 comes from Eusebius of Caesarea. In addition to these four unidentified ἐξ ἀνεπιγράφου passages, three more comments in M appear to have made their way into the Lukan catena tradition under this heading: sch. 14, sch. 23 and the second half of sch. 94. In particular, sch. 14 and sch. 23 are

⁷³ The comment is found on f. 15r in Codex Zacynthius, f. 274v in Vatican, BAV, Pal. gr. 273, and f. 194r in Prague, Národní knihovna České republiky XXV B 7.

⁷⁴ MAI, *Scriptorum*, 471.

⁷⁵ MANAFIS, “Catenae on Luke,” 137–168.

contained in two ἐξ ἀνεπιγράφου comments in C137.3: 008–1 and 014–1 respectively. As shown above, the first half of sch. 94 comes from Victor the Presbyter, whereas the rest of it is transmitted as sch. 053–1 in the catena type C137.3.

2.2 Florence, BML, conv. soppr. 159 (GA 200), ff. 104r–167r (L)

2.2.1 The manuscript

Florence, BML, conv. soppr. 159 is a tetraevangelion copied in the middle of the eleventh century. The manuscript consists of 229 parchment folia measuring 225 × 170 mm.⁷⁶ Five blank folia are added at the beginning of the codex: the first three of them are unnumbered; the other two folia are numbered in the lower right corner of their recto with A and B, respectively. Folio Ar preserves an annotation in Latin indicating that at some point L was transported to the Monastery of St Mary in Florence: *Hic liber est congregationis Sanctae Iustinae Ordinis Sancti Benedicti deputatus monasterio Sanctae Mariae sive Abbatiae de Florentia. Hic liber est congregationis Sanctae Iustinae Ordinis Sancti Benedicti deputatus monasterio Sanctae Mariae sive Abbatiae de Florentia.* A similar note was added in the lower margin of f. 1r and f. 229r: *Abbatiae Florentinae. S. GG. A. C.* The notes are likely to have been penned in L after the sixteenth century. The five blank leaves are followed by another group of five folia numbered in the upper right corner from I to V. A note on f. Ir reveals that before its conveyance to Italy, the manuscript was in the Monastery of the Great Lavra of Mount Athos, which was founded by St. Athanasius the Athonite in 963: *τετραεγγέλιον ἐν τοῖς κατηχομένοις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ, παρ' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ Ἰωσήφ ἱερομονάχου, καὶ εὐχέσθ[έ] μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.*⁷⁷ The hand of the note is difficult to date with accuracy; it must belong to a time after the thirteenth century. It is unclear whether the manuscript was copied on Mount Athos. Weitzmann considers that Constantinople may have been the place where L was made.⁷⁸ In the lower margin of f. Iir another Latin inscription indicates the content of the manuscript: *Quatuor Euangelia cum Synaxario; S. Gregorii ex oratione, Inter Codices designatur num: 69.*⁷⁹

⁷⁶ On the manuscript see Jean DUPLACY, “Manuscrits grecs du Nouveau Testament émigrés de la Grande Laure de l’Athos”, in *Studia Codicologica*, eds. Kurt TREU – Jürgen DUMMER – Johannes IRMSCHER – Franz PASCHKE. TU 124. Berlin: Akademie-Verlag, 1977, 163–164.

⁷⁷ A diplomatic transcription of the text was first published in ANDERSON, Jeffrey, “Manoscritti miniati del nuovo testamento”, in: *Voci dell’Oriente. Miniature e testi classici da Bisanzio alla Biblioteca Medicea Laurenziana*, ed. Massimo Bernabò, Florence: Edizioni Polistampa, 2011, 192. Anderson mistakenly reads καταχομένους. L clearly gives κατοιχομένης, that is, an orthographic error for κατηχομένης.

⁷⁸ Kurt WEITZMANN, *Die Byzantinische Buchmalerei des 9. und 10. Jahrhunderts*. Berlin: Mann, 1935, 26.

⁷⁹ The signature no. 69 lacks further information. On the ancient signatures of the manuscript cf. Rudolf BLUM, *La biblioteca della Badia Fiorentina e i codici di Antonio Corbinelli*. Studi e testi 155. Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1951, 68–69, 158, 186.

2.2.2 Contents

1. Eusebius' Letter to Carpian. Ff. Iv–Iir contain Eusebius's Letter to Carpian. The whole text is copied in red ink and is preceded by the following title: *Εὐσέβιος Καρπιανῶ ἀγαπητῶ ἀδελφῶ*. **2. Eusebius' canons.** Ff. Iiv–IVv contain the tables of the Eusebian canons which summarize the division on the four Gospels into sections.⁸⁰ **3. Gospel of Matthew.** Ff. Vr–v have the *kephalaia* of the Gospel of Matthew (*τοῦ κατὰ Ματθαίου εὐαγγελίου τὰ κεφάλαια*) with the Gospel text beginning on f. 1r. Matthew ends on f. 61v. **4. Gospel of Mark.** The same folio (61v) transmits the *kephalaia* of the Gospel of Mark (*τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου τὰ κεφάλαια*), which begins on f. 62r and ends on f. 101v. **5. Gospel of Luke.** F. 102r is blank and the *kephalaia* of the Gospel of Luke (*τὰ κεφάλαια τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου*) cover ff. 102v–103v with the Gospel text taking up ff. 104r–167r. **6. Gospel of John.** The *kephalaia* of the Gospel of John (*τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου τὰ κεφάλαια*) are copied on f. 167v and this Gospel covers ff. 168r–214v. **7. Irenaeus' Adversus Haereses.** Ff. 215r–216v transmit a long excerpt from Irenaeus' *Adversus Haereses* (3.11 ed. Doutreleau – Rousseau). The copyist of L mistakenly attributes the excerpt to Gregory of Nazianzus: *τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν, τί δὴ ποτε οὔτε πλείονα οὔτε ἐλάττονα τῶν αριθμῶν εἰσὶ τὰ εὐαγγέλια*. Irenaeus' text occurs as a supplement to the gospels in a considerable number of *tetraevangelia*. It is noteworthy that L and Jerusalem, GOP, *Taphou* 25 are the only known catena manuscripts to include Irenaeus' text. **8. Exegesis of Luke.** Ff. 216v–217v transmit an excerpt commenting on Luke 3:23 under the title *ἐρμηνεία περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ Χριστοῦ* which is given in red ink. The extract is also found in C131 (Cramer 2.31,15–32,9).⁸¹ The end of the text in L is indicated both by a decorative element and the word *τέλος* copied by a different hand in red ink immediately below the decoration. **9. Table of lections.** Ff. 218r–229r transmit a table giving the beginning and end of Gospel readings arranged according to the liturgical year. The text is preceded by a heading copied in red ink: *πίναξ δηλοῦσα τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ τέλη τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, ποῦ καὶ πῶς ὀφείλει ταῦτα ἀναγινώσκεισθαι καθένα ἕκαστον καὶ ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ*. Such a table is found in a large number of *tetraevangelia*. In L, the end of the table is marked by the phrase *τέλος τοῦ πίνακος καὶ τοῦ μηνολογίου* copied in red ink, too. Finally, F. 229v in L is blank.

⁸⁰ PG 22: 1277–1288; CPG 3465.2.

⁸¹ On the note see also in Christophe GUIGNARD, *La lettre de Julius Africanus à Aristide sur la généalogie du Christ. Analyse de la tradition textuelle, édition, traduction et étude critique*. TU, 167. Berlin/Boston: De Gruyter, 2011, 94n72.

2.2.3 The Catena on Luke

In L, the verses of the four Gospels have been copied in two vertical columns. Each new section of the Gospels begins with *ekthesis*. In addition to this, numerals have been added in the left margin next to the first verse of each section. The *kephalaia* are numbered and copied in the upper margin on the folio where a new chapter begins. The Gospel text is copied in black ink whereas the comments on the four gospels are copied in dark purple ink in the outer margins of the main text. L has been annotated by two different hands: in addition to the exegetical extracts on the Gospels, the margins contain lectionary notes indicating each passage's use in the church year. Unlike the exegetical extracts, these notes are copied in red ink and in a later hand than that of the catena. L only contains six scholia on the Gospel of Luke, and on a considerable number of folia the broad margins of the manuscript remain blank. Each comment is identified by a symbol placed above the corresponding word in the biblical text and preceding the commentary. The first scholium in L is an altered version of Orig. *Hom.* 1.4,4–5,11. This work is commonly excerpted in types C132 and C133, but the version in L departs from these two types: whole sentences from the original have been deleted, new material has been inserted (*οἷς συνηπήχθην Οὐαλεντίνος καὶ Μαρκίων καὶ οἱ κατ' ἐκείνου*), and the word order has been markedly altered. Sch. 2 and Sch. 4 are transmitted without any source identification. Both passages cannot be assigned to any patristic authority and neither is encountered in any of the known catena types of Luke. Sch. 3 and Sch. 5 appear to be combinations of extracts taken from different writings: Sch. 3, which is transmitted under the name of Basil of Caesarea, brings together extracts from two different writings of Basil. Sch. 5 is a mixture of an extract from Paul's letter to the Ephesians, a passage from Basil of Caesarea's homily on Baptism and a sentence from Cyril of Alexandria's commentary on Luke as it appears in manuscripts which transmit C132. Finally, Sch. 6, which is attributed to Gregory of Nyssa by the compiler of the catena in L, is an extract from his *Antirrheticus Adversus Apollinarium*.

2.3 Vatican, BAV, Vat. gr. 349 (GA 127), ff. 183r–192r (V)

2.3.1 The manuscript

Vatican, BAV, gr. 349 is a tetraevangelion copied at the end of the eleventh or beginning of the twelfth century.⁸² The codex consists of 378 folia measuring 324 × 253 mm. A single

⁸² The manuscript has been described in KARO – LIETZMANN, *Catenarum*, 571; Robert DEVRESSE, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae...Codices Vaticani graeci. Codices 330–603*. Rome: Typis Polyglottis Vaticanis, 1937, 27–29; and REUSS, *Matthäus-, Markus- und Johannes-Katenen*, 114–115. All of them suggest a date to the eleventh century. Canart and Perria consider Vatican, BAV, gr. 349 to have been copied at the end of the eleventh century; cf. Paul CANART, – Lidia PERRIA, “Les écritures livresques des XI et XII siècles”,

folio has been added at the beginning which contains a table of contents (πίναξ) of the manuscript copied in a quite recent early modern hand. Two pages (1r–v and 378r–v) obviously stem from another codex. These leaves contain a significant portion of text from Gregory of Nyssa’s exegesis of the Song of Songs (*Εξήγησις τοῦ Ἄισματος τῶν Αἰσμάτων*).⁸³ The added pages appear to have been pasted onto the original ones in order to be used as covers. Ff. 2r–2v bear tables of the first eight Eusebian canons summarizing the division of the four Gospels into sections.⁸⁴ F. 3r contains Eusebius’s Letter to Carpian: the text is preceded by the following title written in red ink: Ὑπόθεσις κανόνων περὶ τῆς τῶν εὐαγγελιστῶν συμφωνίας. Εὐσέβιος Καρπιανῶ ἀγαπητῶ ἀδελφῶ ἐν κυρίῳ χαίρειν. In V, the middle of the letter is copied in red ink, too: ὧν ὁ μὲν πρῶτος περιέχει ... ἀνέγραψεν (Eusebius, *Ep. ad Carp.* 14–23; PG 22, 1276–1277) giving the impression that this is also part of the title. F. 3v transmits three unedited extracts, the two of which exhibit, to some extent, textual similarities with the *prologus* to the Gospel of Matthew (Von Soden, 297–299, 322–323 and 543). The third extract is a compilation of quotations from Maximus the Confessor’s *Ambigua ad Ioannem*.⁸⁵ A note in Latin added on f. 3v describes the content of the codex: *Liber pulcherrimus quatuor euangelistarum*.⁸⁶

2.3.2 Contents

The four Gospels are distributed as follows: **1. Catena on Matthew.** Ff. 4r–111r contain the Gospel of Matthew. The text which is preceded by the heading *εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον* begins with Matthew 1:19. It is difficult to say whether the copyist of the catena intentionally left the text without a preface and a list of *kephalaia*. It might have been felt that the introductory material inserted on f. 3v was sufficient. The catena has been assigned the CPG siglum C116.1, indicating that this is also a *codex singulus* in Matthew.⁸⁷ F. 111v is blank. **2. Catena on Mark.** Ff. 112r–181r contain the Gospel of Mark. The *kephalaia* of the Gospel are given on f. 112r in two columns which are introduced with the title: τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου τὰ κεφάλαια. F. 112v transmits a preface to the Gospel which begins on f. 113r. The text is preceded by an epigram copied above the heading in red ink: Ὅσα περὶ Χριστοῦ θεηγόρος ἔθνεα Πέτρος κηρύσσειν ἐδίδασκειν ἀπὸ στομάτων ἐριτίμων, ἐνθάδε Μᾶρκος ἀγειρε καὶ ἐν σελίδεσσιν ἔθηκεν· τοῦνεκα καὶ

in *Paleografia e codicologia greca. Atti del II Colloquio internazionale Berlino-Wolfenbüttel, 17–20 ottobre 1983*, (eds. Dieter HARLFINGER – Giancarlo PRATO. Alessandria: Edizioni dell’orso, 1991), 76n39

⁸³ Gregorius Nyssenus, *In Canticum canticorum* 6.183,4–189,17.

⁸⁴ PG 22,1277–1288; CPG 3465.2.

⁸⁵ Maximus the Confessor’s *Ambigua ad Ioannem* 21,5–6.

⁸⁶ The note was transcribed and dated to the fifteenth century by Devreesse; cf. DEVREESE, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae*, 29.

⁸⁷ See also PARPULOV, *Catena Manuscripts*, 202.

μερόπεσιν εὐάγγελος ἄλλος ἐδείχθη.⁸⁸ The catena of Mark too differs from all the other known catenae of Mark and is classified as C126.2 in the *CPG*.⁸⁹ **3. Catena of Luke.** Ff. 181r–292r contain the Gospel of Luke. The *kephalaia* are copied in two columns on ff. 181r–182r under the heading: *κεφάλαια τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου*. F. 182r transmits a preface to the Gospel, which itself begins on f. 183r. Ff. 182v and 292v are blank. **4. Catena of John.** Ff. 293r–377r contain the Gospel of John. The *kephalaia* of the Gospel are copied in two columns on f. 293r under the heading *τὰ κεφάλαια τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου*. A preface to the Gospel is given on ff. 293r–v. The Gospel text which begins on f. 294r is introduced with an epigram copied in red ink above the title: *Βροντήεις θεόφωνος Ἰωάννης πανάριστος πρωτοτόκου σοφίης υπεράρχιον εὔρετο ἀρχήν, πρωτοφανῆ γενετῆρα Θεὸν αὐτογένεθλον*.⁹⁰ The catena on John is also a unique compilation, which has been given the *CPG* siglum C147.2.⁹¹

2.3.3 The Catena on Luke

The Gospel text is accompanied by a series of scholia which are inserted above, below and to the side of the biblical text. The margins are only partially used and remain blank on a considerable number of folia. This has given rise to the speculation that the catena in V is incomplete.⁹² The majority of comments in V come from various writings by Maximus the Confessor and Gregory of Nazianzus.⁹³ In addition to these, Bram Roosen identifies in John eleven extracts from Basil of Caesarea, six extracts from Cyril of Alexandria, two extracts from Ps.-Justin Martyr, a single extract from Ps.-John Chrysostom, five extracts from Symeon the New Theologian, alongside two unidentified comments.⁹⁴ In Matthew, Peter Van Deun identifies extracts from Dionysius the Areopagite, Basil of Caesarea and John Chrysostom.⁹⁵ In Luke, V transmits ninety-five extracts in total. Table

⁸⁸ On the various versions of this epigram in Medieval manuscripts as well as bibliography on it see: <https://www.dbbe.ugent.be/types/2038>.

⁸⁹ See also PARLPULOV, *Catena Manuscripts*.

⁹⁰ On other versions of this epigram in Medieval manuscripts as well as bibliography on it see: <https://www.dbbe.ugent.be/types/1881>.

⁹¹ See further in PARLPULOV, *Catena Manuscripts*, 202.

⁹² See BRAM ROOSEN, “Maximus Confessor and the Scholia in Iohannem in Codex Vaticanus, Bibliothecae Apostolicae Vaticanae, graecus 349. CPG C 147.2”. *Het Christelijk Oosten* 54.3 (2002), 186.

⁹³ The series of scholia on the Gospel of John has been investigated in ROOSEN, “Maximus Confessor”, 185–226, on the Gospel of Matthew in PETER VAN DEUN, “Les extraits de Maxime le Confesseur contenus dans les chaînes sur l’Evangile de Matthieu”, in *Philohistor: Miscellanea in Honorem Caroli Laga Septuagenarii*, eds. Antoon SCHOORS – Peter VAN DEUN. OLA 60. Louvain: Peeters Publisher, 1994, 295–328, and on Mark in PETER VAN DEUN, “Les extraits de Maxime le Confesseur contenus dans les chaînes sur l’Evangile de Marc”. *Orientalia Lovaniensia periodica* 25 (1994), 169–173.

⁹⁴ ROOSEN, “Maximus Confessor”, 223–226.

⁹⁵ VAN DEUN, “Les extraits de Maxime le Confesseur,” 316n65.

5 summarises the contents of the catena on Luke based on the textual analysis of each extract.

Table 5: Identification of scholia sources

Source	Total occurrences
1 Samuel	1
Cyril of Alexandria	1
Maximus the Confessor	71
Gregory of Nazianzus	16
John Chrysostom	1
Unidentified	7

On two occasions, what is presented as a single scholium in the manuscript consists of a combination of two different sources. Sch. 11⁹⁶ (on Luke 3:16) and sch. 13 (on Luke 3:23) are compilations of passages from Gregory of Nazianzus and Maximus the Confessor. Sch. 27 (on Luke 7:32) which is attributed to Maximus by the compiler of V, is, in fact, an extract from Cyril of Alexandria's commentary on Luke found in other catena manuscripts on Luke (*PG* 72: 620,39–45). The text in V has undergone alterations including the omission of certain words and phrases. Sch. 58 (on Luke 12:10) is a quotation from 1 Samuel 2:25. Sch. 62 (on Luke 12:26) is transmitted under the name of John Chrysostom. Although this is a very brief comment on Luke, its exact source has been impossible to identify. In fact, the extract appears to be a short compilation of words from Chrysostom's commentary on 1 Corinthians.⁹⁷ Sch. 81,8–13 (on Luke 17:20) occurs also in the series of scholia commenting on the Gospel of Matthew (at Mt. 5.3) in V. Seven scholia in V (sch. 45, 52, 70, 74, 84, 87, 89) are not transmitted among any of the known works by Maximus the Confessor. Except for sch. 87 and sch. 89, the rest are assigned by name to Maximus the Confessor by the copyist. Sch. 70 (on Luke 13:34) is only attested in Euthymius Zigabenus' *Panoplia dogmatica ad Alexium Comnenum* (21.1144,53–58). The last phrase in sch. 84 (on Luke 17:37): *οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἔσσονται* comes from Maximus the Confessor's *Quaestiones ad Thalassium* 50,64. In Sch. 89, the beginning of the comment transmits a version of Maximus the Confessor's *Ambigua ad Johannem* 50.3,12–14. In sch. 14 (on Luke 4:2), which comprises quotations from different works by Maximus (*Quaestiones ad Thalassium* and *Capitoli sulla carita*), and in Sch. 88, which comes from Maximus the Confessor's *Quaestiones ad Thalassium*, there is no parallel for the last part of the comments among his writings.

⁹⁶ The numeration of scholia in V is that given in the edition of the catena on Luke in chapter* of this volume.

⁹⁷ *PG* 61: 71,16 and *PG* 61: 138,27.

2.3.4 Maximus the Confessor and the catena of Nicetas of Heraclea

In his study of the series of comments on Matthew, Van Deun identifies a relationship between V and the catena by Nicetas of Heraclea.⁹⁸ The two catenae share a considerable number of scholia from Maximus the Confessor. According to Van Deun, the scholia in V are usually closer to the original texts by Maximus the Confessor; Nicetas, instead, often presents an abridged or reworked version.⁹⁹ In terms of the scholia on Luke, the examination of the textual relationship between V and the catena of Nicetas confirms the hypothesis that the two compilations have a common source.

The catena of Nicetas of Heraclea, which is assigned the number C135 in *CPG*, was compiled at the beginning of the twelfth century. It is currently transmitted by twenty-two manuscripts, the best of which are Vatican, BAV, gr. 1611, copied in 1116/7 AD (a decade or so after the compilation), and Athos, M. Ἰβήρων, 371 copied in the 13th century. The latter comprises 3,302 comments on Luke, taken from seventy authors.¹⁰⁰ The majority of the extracts are from John Chrysostom.¹⁰¹ At the other end of the scale, there are nineteen authors which are only quoted once in C135.¹⁰² Vatican, BAV, gr. 1611 and Athos, M. Ἰβήρων, 371 transmit fifty-one comments which derive from the works of Maximus the Confessor. Krikonis was the first to correct Sickenberger and Devreesse's calculation of forty-eight comments from Maximus in Vatican, BAV, gr. 1611.¹⁰³

Table 6 shows how the excerpts from Maximus in C135 relate to those in V. In particular, sixteen of the fifty-one comments of C135 are also found in V.

⁹⁸ VAN DEUN, “Les extraits de Maxime le Confesseur,” 325–327.

⁹⁹ VAN DEUN, “Les extraits de Maxime le Confesseur,” 327.

¹⁰⁰ The incipits and explicits of each are transcribed by Christos KRIKONIS, *Συναγωγή πατέρων εις το κατά Λουκάν ευαγγέλιον υπό Νικήτα Ηρακλείας (κατά τον κώδικα Ἰβήρων 371)*. Second edn. (Thessaloniki: Centre for Byzantine Studies, 1976).

¹⁰¹ Sickenberger counts 877 scholia from him in Vat. gr. 1611, while Krikonis gives a total of 859 in Athos, M. Ἰβήρων, 371; SICKENBERGER, *Die Lukaskatene*, esp. 92; KRIKONIS, *Συναγωγή πατέρων*, 58.

¹⁰² Alexander the monk on Luke 2:1; Anastasius, the disciple of Maximus the Confessor, on Luke 2:20; Andrew of Crete on Luke 1:3; Flavian I of Antioch on Luke 1:35; Phosterius on Luke 23:32; Gennadius of Constantinople on Luke 6:3; John the Carpathian on Luke 8:56; Julius Africanus on Luke 3:24; Josephus against Luke 6:3; Ignatius on Luke 3:21; Isaiah of Scete on Luke 14:26; Methodius of Olympus on Luke 11:32; Paul of Emesa on Luke 23:33; Synesius of Cyrene on Luke 11:4; Theodore of Heraclea on Luke 10:13; Cyprian on Luke 23:40; John Cassian on Luke 18:10; Pope Sylvester on Luke 23:33; Pope Leo I on Luke 23:33; see the *lemmata* in KRIKONIS, *Συναγωγή πατέρων*.

¹⁰³ SICKENBERGER, *Die Lukaskatene*, 99; Robert DEVREESE, “Chaînes exégétiques grecques”. Columns 1084–1233, in *Dictionnaire de la Bible: Suppl.*, ed. Louis PIROT. Paris: Letouzey et Ané, 1928. (1928), 1193; KRIKONIS, *Συναγωγή πατέρων*, 61.

Table 6: Excerpts from Maximus the Confessor in V and C135

C137.4 (Vatican, BAV, gr. 349) = V	C135 (Athos, M. Ιβήρων, 371; Vatican, BAV, gr. 1611) = N
–	N 72 (Luke 1:16–17)
–	N 104 (Luke 1:26–27)
–	N 157 (Luke 1:32–33)
–	N 403 (Luke 2:8–11)
Sch. 5–6	N 483 (Luke 2:34)
Sch. 8	N 576 (Luke 3:4–6)
Sch. 9	N 589 (Luke 3:7)
–	N 590 (Luke 3:8)
Sch. 13	N 684 (Luke 3:23)
–	N 687 (Luke 3:23)
–	N 787 (Luke 4:9–12)
–	N 791 (Luke 4:13)
Sch. 16	N 819 (Luke 4:25–27)
–	N 899 (Luke 5:14)
Sch. 18	N 984 (Luke 6:3–4)
–	N 995 (Luke 6:5–11)
–	N 1107 (Luke 6:31)
Sch. 25	N 1157 (Luke 6:44)
–	N 1191 (Luke 7:11–12)
Sch. 28	N 1314 (Luke 8:16–18)
–	N 1341 (Luke 8:31)
–	N 1406 (Luke 9:1–2)
–	N 1413 (Luke 9:4)
Sch. 81 (Luke 17:20)	N 1602 (Luke 10:11)
Sch. 40	N 1642 (Luke 10:20)
–	N 1643 (Luke 10:20)
–	N 1687 (Luke 10:26–28)
–	N 1706 (Luke 10:35)
Sch. 46	N 1707 (Luke 10:35)
–	N 1708 (Luke 10:35)
–	N 1742 (Luke 11:4)
–	N 1776 (Luke 11:4)
–	N 1784 (Luke 11:4)
–	N 2042 (Luke 12:35)
Sch. 65	N 2189 (Luke 13:19)
–	N 2201 (Luke 13:24)
–	N 2233 (Luke 13:30)
–	N 2381 (Luke 15:18–20)
–	N 2427 (Luke 15:27–32)

–	N 2666 (Luke 18:14)
–	N 2708 (Luke 18:21–22)
–	N 2724 (Luke 18:24–25)
Sch. 88	N 2985 (Luke 22:8)
–	N 3046 (Luke 22:33–34)
Sch. 91	N 3055 (Luke 22:36)
–	N 3074 (Luke 22:42)
Sch. 92	N 3141 (Luke 23:12)
–	N 3148 (Luke 23:26)
–	N 3286 (Luke 24:41–43)

The full text of the scholia in both witnesses is printed in Table 7. The comparison of the shared extracts from Maximus in C135 and V leads to the following observations:

- a) In C135, sch. 5 and sch. 6 of V are joined in a single comment on Luke 2:34, namely N 483. The source of sch. 5 and 6 is Maximus' *CT* 2.43,1–9 and 2.44,1–5. Nonetheless, in N 483, the beginning of the two scholia has been supplemented with text from another work by Maximus, namely *QT*. More text has also been added at the end of sch. 6, although its exact source cannot be identified.
- b) N 576 (on Luke 3:4–6) is an abridged version of sch. 8 which is identical to *QT* 47,68–83.
- c) In N 589 the opening phrase (Ἄξιοι δὲ τῆς προσηγορίας ταύτης καὶ οἱ ὑποκριταί) is an addition to the original text by Nicetas of Heraclea. Yet N 589 appears to be closer to the source; V, instead, deviates from both Maximus and C135 in the following readings

Maximus	V	C135
προΐσχεται	προΐεται	προΐσχεται
οἰκεῖαν	ιδίαν	οἰκεῖαν
συγκαλύπτειν	ἐπικρύπτειν	συγκαλύπτειν
om.	τοὺς ⁴	om.

- d) N 684 corresponds to the first half of sch. 13. The opening sentence in N 684 (Μυστικώτερον δὲ) turns out to have been added by the compiler of C135, as it is absent from both V and the direct tradition of Maximus the Confessor.
- e) N 819 and Maximus' *AJ* 10,27,1–14 share two readings against sch. 16 of V. On one occasion, however, V and N 819 share the same reading against Maximus' text:

Maximus	V	C135
χηρεύουσα	στειρεύουσα	χηρεύουσα
ὑποδέξεται	δέξεται	ὑποδέξεται
om.	ἦ	ἦ

Yet N 819 appears to have the following mistakes in contrast to Maximus and V:

Maximus	V	C135
καλῶν	καλῶν	om.
πως	πως	om.
τὸν διατρέφοντα τρέφειν	τὸν διατρέφοντα τρέφειν	τρέφειν τὸν διατρέφοντα
λόγον	λόγον	λόγον
πηγάσει	πηγάσει	πηγάσειε
ἀληθοῦς	ἀληθοῦς	ἀπαθοῦς

- f) The opening of N 984 (Εἰ δε χρὴ τὸ παρὰ τῶν ἀποστόλων πραγματικῶς γενονὸς ἐξετάσαι καὶ μυστικώτερον ἰστέον ὅτι) is absent from both Maximus and V.
- g) Both sch. 28 and N 1314 comment on Luke 8:16. Sch. 28 is a compilation of *QT* 63,59–63; 67–68 and 71–79. N 1314 comprises different extracts from Maximus' *QT*: *QT* 63,59–63; 76–94; 125–13. Yet the opening phrase of N 1314 (Τάχα δὲ λύχνον ἑαυτὸν καλεῖ ὁ κύριος, πᾶσι λάμποντα τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, λέγω τῷδε τῷ κόσμῳ) as well as the closing sentence in it (ἀλλὰ περὶ τούτων καὶ ἐν τῷ Ματθαίῳ εἴρηται· διὸ καὶ περιττὸν ἐνταῦθα μηκύνειν) must be additions by Nicetas of Heraclea. It is noteworthy that the entire N 1314 has been published as fragments 122 and 123 attributed to Origen by Rauer.¹⁰⁴
- h) N 1602 (on Luke 10:11) is found as part of a longer comment (sch. 81) on Luke 17:20 in V.
- i) The beginning of N 1642 (Υψηλότερον δὲ ὁ Κύριος δηλοῖ ὅτι) is an addition to the original text (*CT* 1.77,1–6) attributed to Nicetas of Heraclea.
- j) N 1707 presents a shortened version of the first half of sch. 46 in V: the compiler of C135 has left out the phrase ἐν τῷ πανδοχείῳ παρὰ τοῦ Κυρίου τῷ ἐπιμελεῖσθαι κεκελευσμένῳ. In addition to the omission, N 1707 differs from sch. 46 and Maximus in the following readings:

¹⁰⁴ RAUER, *Origenes: Werke*, 236–238.

Maximus	V	C135
ἄπερ	ἄπερ	ὁ
ὁ Κύριος δώσειν	ὁ Κύριος δώσειν	δώσειν ὁ Κύριος
πάνθ' ἑαυτοῦ	πάνθ' ἑαυτοῦ	πάντα ἑαυτῷ

- k) In N 2189 the text from Maximus' *CC* 2.11,1–7, which appears as sch. 65 in V (commenting on Luke 13:19), is augmented with Maximus' *CC* 2.10,1–10 (Ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος κόκκῳ σινάπεως ... τουτέστι τὸ καθ' ἡμῶν τοῦ διαβόλου κράτος ἀποδιώκειν καὶ μετατιθέναι τῆς βάσεως).
- l) In N 2985 the text from Maximus' *QT* 3,50–70, which corresponds to sch. 88 in V (commenting on Luke 22:8), is expanded with Maximus' *QT* 3,1–50 (Τίς ἐστι κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὁ ἐν τῇ πόλει τὸ κεράμιον...τῆς ἀληθείας οὐκ ἐκβέβηκε).
- m) The beginning of N 3055 (Ἀναγκαίως μὲ μῆν) and N 3141 (Σὺ δὲ ὅταν ἴδῃς) is slightly altered from that of sch. 91 (Ἀναγκαῖος) and 92 (Ὅταν ἴδῃς), respectively.

To sum up, the comparison of the shared extracts from Maximus the Confessor in V and C135 show that: a) the two catenae drew on Maximus' writings independently; b) the compiler of C135 quite frequently supplements the beginning of scholia extracted from Maximus the Confessor with material either taken from other works by Maximus or provided by Nicetas of Heraclea himself: N 483, N 589, N 684, N 984, N 1314, N 1642, N 3055, N 3141; c) in 3 cases, C135 appears to include abridged versions of the comments in V: N 576, N 1602, N 1707; d) in a single case a comment of C135 (N 589) is closer to the original text than the respective scholium of V; e) on two occasions, C135 contains expanded versions of scholia in V: N 2189 and N 2985.

Table 7: Shared passages from Maximus in V and C135

CT 2.43,1–9; 44,1–5

(Maxim. Confess. CT 2.43,1–9) *Εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ κείσθαι τὸν Κύριον λέγει τὸ Εὐαγγέλιον. οὐκοῦν σκοπήσωμεν, μήπως εἰς πτώσιν μὲν τῶν τε πρὸς μόνην τὴν αἰσθησιν τὴν ὀρωμένην θεωρούντων κτίσιν καὶ τῶν μόνῳ τῷ ῥητῷ στοιχοῦντων τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς μὴ δυναμένων πρὸς τὸ καινὸν πνεῦμα διαβῆναι τῆς χάριτος διὰ τὴν ἄνοιαν, ἀνάστασιν δὲ τῶν πνευματικῶς τὰ τε κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ῥήματα θεωρούντων τε καὶ ἀκουόντων καὶ τοῖς καθήκουσι τρόποις μόνης τῆς κατὰ ψυχὴν θείας εἰκόνας ἐπιμελουμένων. (Maxim. Confess. CT 2.44,1–5) Τὸ κείσθαι τὸν Κύριον εἰς πτώσιν πολλῶν καὶ ἀνάστασιν ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐπαινετῶς μόνον νοούμενον εἰς πτώσιν μὲν νοεῖται τῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν πιστευόντων παθῶν τε καὶ πονηρῶν λογισμῶν, ἀνάστασιν δὲ τῶν ἀρετῶν καὶ παντὸς θεοφιλοῦς λογισμοῦ.*

V 5–6

(Maxim. Confess. CT 2.43,1–9) *Εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ κείσθαι τὸν Κύριον λέγει τὸ Εὐαγγέλιον. οὐκοῦν σκοπήσωμεν, μήπως εἰς πτώσιν μὲν τῶν τὴν πρὸς μόνην τὴν αἰσθησιν τὴν ὀρωμένην θεωρούντων κτίσιν καὶ τῶν μόνῳ τῷ ῥητῷ στοιχοῦντων τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς μὴ δυναμένων πρὸς τὸ καινὸν πνεῦμα διαβῆναι τῆς χάριτος διὰ τὴν ἄνοιαν, ἀνάστασιν δὲ τῶν πνευματικῶς τὰ τε κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ῥήματα θεωρούντων τε καὶ ἀκουόντων καὶ τοῖς καθήκουσι τρόποις μόνης τῆς κατὰ ψυχὴν θείας εἰκόνας ἐπιμελουμένων. (Maxim. Confess. CT 2.44,1–5) Τὸ κείσθαι τὸν Κύριον εἰς πτώσιν πολλῶν καὶ ἀνάστασιν ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐπαινετῶς μόνον νοούμενον εἰς πτώσιν μὲν νοεῖται τῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν πιστευόντων παθῶν τε καὶ πονηρῶν λογισμῶν, ἀνάστασιν δὲ τῶν ἀρετῶν καὶ παντὸς θεοφιλοῦς λογισμοῦ.*

N 483

(Maxim. Confess. QT 54.393–397) *Κεῖται ἄρα ὁ Κύριος εἰς πτώσιν τῆς σαρκὸς καὶ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν δαιμόνων ἀνάστασιν δὲ τοῦ νοῦς ἦγουν πνευματικοῦ φρονήματος καὶ φυσικῶν δυνάμεων καὶ σωματικῶν τῆς γνώσεως λογισμῶν καὶ ἀρετῶν. (Maxim. Confess. CT 2.43,1–9) ἢ μὴ ποτε εἰς πτώσιν μὲν κεῖται ὁ Κύριος τῶν τε πρὸς μόνην τὴν αἰσθησιν τὴν ὀρωμένην θεωρούντων τὴν κτίσιν καὶ τῶν μόνῳ τῷ ῥητῷ στοιχοῦντων τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς μὴ δυναμένων πρὸς τὸ καινὸν πνεῦμα διαβῆναι τῆς χάριτος διὰ τὴν ἄνοιαν, ἀνάστασιν δὲ τῶν πνευματικῶς τὰ τε κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ῥήματα θεωρούντων τε καὶ ἀκουόντων καὶ τοῖς καθήκουσι τρόποις μόνης τῆς κατὰ ψυχὴν θείας εἰκόνας ἐπιμελουμένων, (Maxim. Confess. CT 2.44,1–5) ἐπαινετῶς δὲ μόνον νοούμενον, τὸ κείσθαι τὸν Θεὸν εἰς πτώσιν πολλῶν καὶ ἀνάστασιν, εἰς πτώσιν μὲν νοεῖται τῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν πιστευόντων παθῶν τε καὶ πονηρῶν λογισμῶν, ἀνάστασιν δὲ τῶν ἀρετῶν καὶ παντὸς*

θεοφιλοῦς λογισμοῦ. Πῶς δὲ καὶ εἰς σημεῖον ἀντὶ λεγόμενον κυρίως σημεῖον εἴρηται παρὰ τῆ γραφῆ ὁ Σωτήρας.

QT 47,68–79; 81–83; 101–103; 105–117

Ἐρημος τοιγαροῦν, ὡς ἔφην, ἔστιν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις καὶ ὁ κόσμος οὗτος καὶ ἡ τοῦ καθέκαστον ψυχῆ διὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς ἀρχαίας παραβάσεως τῶν ἀγαθῶν ἀκαρπία. Φωνὴ δὲ τοῦ βοῶντός ἐστι λόγου ἢ κατὰ συνείδησιν ἐπὶ τοῖς ἐκάστω πλημμεληθεῖσι συναίσθησις οἰονεὶ βοῶσα κατὰ τὸ κρυπτόν τῆς καρδίας ἐτοιμάσαι τὴν ὁδὸν κυρίου. Σαφῆς δὲ καὶ πρόδηλος ἐτοιμασία τῆς θείας ὁδοῦ καθέστηκεν ἡ τῶν τρόπων τε καὶ λογισμῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ καὶ διόρθωσις καὶ ἡ τῶν προτέρων κάθαρσις μολυσμῶν. Ὁδὸς δὲ καλὴ τε καὶ ἐπίδοξος ὁ κατ' ἀρετὴν ὑπάρχει βίος· ἐν ᾧ καθάπερ ὁδῶ τὸν ἐν ἐκάστω ποιεῖται τῆς σωτηρίας δρόμον ὁ λόγος. (...) Τρίβοι δὲ τοῦ λόγου εἰσὶν οἱ διάφοροι τρόποι τῶν ἀρετῶν καὶ ἡ τοῦ κατὰ τοῦ κατὰ θεὸν βίου διάφορος ἀγωγὴ ἡγουν τὰ κατὰ θεὸν ἐπιτηδεύματα. (...) Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, τῶν ἐτοιμασαμέ-

V 8

Εἰς τὸ φωνὴ βοῶντος ἐν ἐρήμῳ. Ἐρημος ἔστιν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἢ ὁ κόσμος οὗτος ἢ ἡ τοῦ καθέκαστον ψυχῆ διὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς (ἀρχαίας) παραβάσεως **τῶν ἀγαθῶν ἀκαρπία.** Φωνὴ δὲ (τοῦ) βοῶντός (ἐστι) λόγου ἢ κατὰ συνείδησιν ἐπὶ τοῖς ἐκάστω πλημμεληθεῖσι **συναίσθησις οἰονεὶ βοῶσα** κατὰ τὸ κρυπτόν τῆς καρδίας **ἐτοιμάσαι τὴν ὁδὸν κυρίου.** Ἐτοιμασία τῆς θείας ὁδοῦ ἢ τῶν τρόπων τε καὶ λογισμῶν **ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ** καὶ διόρθωσις καὶ ἡ τῶν προτέρων κάθαρσις μολυσμῶν. Ὁδὸς δὲ καλὴ καὶ ἐπίδοξος ὁ κατ' ἀρετὴν ὑπάρχει βίος· ἐν ᾧ καθάπερ ὁδῶ τὸν ἐν ἐκάστω ποιεῖται τῆς σωτηρίας δρόμον ὁ λόγος. Τρίβοι δὲ τοῦ λόγου (εἰσὶν) οἱ διάφοροι τρόποι τῶν ἀρετῶν καὶ ἡ τοῦ κατὰ θεὸν βίου διάφορος ἀγωγὴ. **Πᾶσα δὲ φάραγξ πληρωθήσεται, τῶν ἐτοιμασαμένων δηλαδὴ καλῶς τὴν ὁδὸν κυρίου καὶ εὐθείας ποιησαμένων τὰς τρίβους**

N 576

Ἵτι διὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀκαρπία οἰονεὶ βοᾷ ἢ κατὰ συνείδησιν αἴσθησις ἐτοιμάσαι τὴν θεῖαν ὁδὸν, ὃ ἐστιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τοὺς τρόπους μεταβαλεῖν, καὶ τὴν χαρὰδρωθεῖσαν σάρκα τῷ ρεύματι τῶν παθῶν, διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν ἐπαναγωγῆς ἀπολαβεῖν τὴν φυσικὴν ἐπιφάνειαν, ὁμαλισθεῖσαν τῷ πνεύματι, ταπεινωθείσης τῆς καθ' ἡμῶν ὑψωθείσης τῶν πονηρῶν πνευμάτων δυναστείας.

νων δηλαδὴ καλῶς τὴν ὁδὸν κυρίου καὶ εὐθείας ποιησαμένων τὰς αὐτοῦ τρίβους· οὐ γὰρ ἀπλῶς πᾶσα, οὐδὲ πάντων. (...) Φάραγξ δὲ ἐστὶν ἡ τοῦ καθέκαστον σάρξ, ἡ τῷ πολλῷ ρεύματι τῶν παθῶν ἐκχαδρωθεῖσα καὶ τὴν πρὸς τὴν ψυχὴν κατὰ τὸν τοῦ συνδήσαντος θεοῦ νόμον πνευματικὴν διατηρηθεῖσα συνέχειάν τε καὶ συνάφειαν. Δυνατὸν δὲ καὶ τὴν ψυχὴν φάραγγα νοηθῆναι, τῷ πολλῷ χειμῶνι τῆς ἀγνοίας κοιλανθεῖσαν καὶ τῆς ἐν πνεύματι καλῆς ὁμαλότητος διὰ τῆς κακίας τὸ κάλλος ἀποθεμένην. Πᾶσα τοίνυν φάραγξ, ἤγουν σάρξ καὶ ψυχὴ τῶν ἐτοιμασάντων τὴν ὁδὸν τοῦ κυρίου καὶ εὐθείας ποιησάντων τὰς τρίβους αὐτοῦ, πληρωθήσεται διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν παθῶν, τῶν ποιούντων αὐταῖς φάραγγων δίκην τὴν ἀνωμαλίαν, καὶ τῆς τῶν ἀρετῶν ἐπαναγωγῆς ἀπολαβοῦσα τὴν φυσικὴν ἐπιφάνειαν, ὁμαλισθεῖσαν τῷ πνεύματι.

CT 1.23,1–8

Ὁ ὑποκριτής, ἕως μὲν δοκεῖ λανθάνειν, ἤρεμεῖ τὴν ἐκ τοῦ δοκεῖν δίκαιος εἶναι δόξαν θηρώμενος, ἐπειδὴν δὲ φωραθῆ, θανατηφόρους προῖσχεται λόγους ταῖς κατ' ἄλλων λοιδορίας δο-

αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἀπλῶς πᾶσα, οὐδὲ πάντων. Φάραγξ δὲ ἐστὶν ἡ τοῦ καθέκαστον σάρξ, ἡ τῷ πολλῷ **ρεύματι τῶν παθῶν χαδρωθεῖσα** καὶ ἡ ψυχὴ δὲ τῷ πολλῷ χειμῶνι τῆς ἀγνοίας κοιλανθεῖσαν καὶ τῆς πνευματικῆς ὁμαλότητος τὸ κάλλος διὰ κακίας ἀποθεμένην. Πᾶσα τοίνυν φάραγξ, ψυχὴ τῶν ἐτοιμασάντων τὴν ὁδὸν τοῦ κυρίου κατὰ κύριον. Τοῦτο γὰρ τὸ εὐθείας τὰς τρίβους ποεῖν, πληρωθήσεται **διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν παρὰ φύσιν παθῶν, καὶ τῆς τῶν ἀρετῶν ἐπαναγωγῆς ἀπολαβοῦσα τὴν φυσικὴν ἐπιφάνειαν, ὁμαλισθεῖσαν τῷ πνεύματι.**

V 9

Ὁ ὑποκριτής, ἕως μὲν δοκεῖ λανθάνειν, ἤρεμεῖ τὴν ἐκ τοῦ δοκεῖν δίκαιος εἶναι δόξαν θηρώμενος, ἐπειδὴν δὲ φωραθῆ, θανατηφόρους προῖεται λόγους ταῖς κατ' ἄλλων λοιδορίας δοκῶν

N 589

Ἄξιοι δὲ τῆς προσηγορίας τούτης καὶ οἱ ὀ υποκριταί. Ὁ ὑποκριτής ἕως μὲν δοκεῖ λανθάνειν, ἤρεμεῖ τὴν ἐκ τοῦ δοκεῖν δίκαιος εἶναι δόξαν θηρώμενος, ἐπειδὴν δὲ φωραθῆ, θανατηφόρους

κῶν τὴν οἰκείαν συγκαλύπτειν ἀσχημοσύνην· ὃν ἐχίδνης γεννήματι παρεικάσας ὁ λόγος ὡς παλίμβολον ἀξίους τῆς μετανοίας προσέταξεν αὐτῷ ποιεῖσθαι καρπούς, τουτέστι πρὸς τοὺς φαινομένους τρόπους μεταποιῆσαι τὴν κρυπτομένην τῆς καρδίας διάθεσιν.

CT 1.79,1-14

Τριακοντούτης ὦν ὁ Κύριος ἀναφαίνεται τοὺς διορατικούς τῷ ἀριθμῷ τούτῳ τὰ περὶ ἑαυτοῦ κρυφίως μυστήρια διδάσκων. ὁ γὰρ τριάκοντα ἀριθμὸς μυστικῶς κατανοούμενος χρόνου τε καὶ φύσεως καὶ τῶν ὑπὲρ τὴν ὄρατὴν φύσιν νοητῶν δημιουργῶν καὶ προνοητῆν εἰσάγει τὸν Κύριον· χρόνου μὲν διὰ τοῦ ἑπτὰ (ἑβδοματικός γὰρ ὁ χρόνος), φύσεως δὲ διὰ τοῦ πέντε (πενταδικὴ γὰρ ἡ φύσις διὰ τὴν αἴσθησιν πενταχῶς διαιρουμένην), νοητῶν δὲ διὰ τοῦ ὀκτώ (ὑπὲρ γὰρ τὴν μετρομένην τοῦ χρόνου περίοδον ἢ τῶν νοητῶν ἔστι γένεσις), προνοητῆν δὲ διὰ τοῦ δέκα διὰ τε τὴν τῶν ἐντολῶν ἀγίαν δεκάδα τὴν πρὸς τὸ εὖ τοὺς ἀνθρώπους ἐνάγουσαν καὶ διὰ τὸ τούτου τοῦ γράμ-

τὴν ιδίαν ἐπικρύπτειν ἀσχημοσύνην· ὃν ἐχίδνης γεννήματι παρεικάσας ὁ λόγος ὡς παλίμβολον ἀξίους τῆς μετανοίας προσέταξεν αὐτῷ ποιεῖσθαι τοὺς καρπούς, τουτέστι πρὸς τοὺς φαινομένους τρόπους μεταποιῆσαι τὴν κρυπτομένην τῆς καρδίας διάθεσιν.

V 13

Τριακοντούτης ὦν ὁ Κύριος ἀναφαίνεται τοὺς διορατικούς τῷ ἀριθμῷ τούτῳ τὰ περὶ ἑαυτοῦ μυστήρια κρυφίως διδάσκων. ὁ γὰρ τριάκοντα ἀριθμὸς μυστικῶς κατανοούμενος χρόνου τε καὶ φύσεως καὶ τῶν ὑπὲρ τὴν ὄρατὴν φύσιν νοητῶν δημιουργῶν καὶ προνοητῆν εἰσάγει τὸν Κύριον· χρόνου μὲν διὰ τοῦ ἑπτὰ (ἑβδοματικός γὰρ ὁ χρόνος), φύσεως δὲ διὰ τοῦ πέντε (πενταδικὴ γὰρ ἡ φύσις διὰ τὴν αἴσθησιν πενταχῶς διαιρουμένην), νοητῶν δὲ διὰ τοῦ ὀκτώ (ὑπὲρ γὰρ τὴν μετρομένην τοῦ χρόνου περίοδον ἢ τῶν νοητῶν ἔστι γένεσις), προνοητῆν δὲ διὰ τοῦ δέκα διὰ τε τὴν τῶν ἐντολῶν ἀγίαν δεκάδα τὴν πρὸς τὸ εὖ τοὺς ἀνθρώπους ἐνάγουσαν καὶ διὰ τὸ τούτου τοῦ γράμ-

λόγους προῖσχεται ταῖς κατ' ἄλλων λοιδορίαις δοκῶν συγκαλύπτειν τὴν οἰκείαν ἀσχημοσύνην· ὃν ἐχίδνης γεννήματι παρεικάσας ὁ λόγος ὡς παλίμβολον ἀξίους τῆς μετανοίας προσέταξεν αὐτῷ ποιεῖσθαι καρπούς, τουτέστι πρὸς τοὺς φαινομένους τρόπους μεταποιεῖσθαι τὴν κρυπτομένην τῆς καρδίας διάθεσιν.

N 684

Μυστικώτερον δὲ τριακοντούτης ὦν ὁ Κύριος ἀναφαίνεται τοὺς διορατικούς τῷ ἀριθμῷ τούτῳ τὰ περὶ ἑαυτοῦ μυστήρια κρυφίως διδάσκων. ὁ γὰρ τριάκοντα ἀριθμὸς μυστικῶς κατανοούμενος χρόνου τε καὶ φύσεως καὶ τῶν ὑπὲρ τὴν ὄρατὴν φύσιν νοητῶν δημιουργῶν καὶ προνοητῆν εἰσάγει τὸν Κύριον· χρόνου μὲν διὰ τοῦ ἑπτὰ (ἑβδοματικός γὰρ ὁ χρόνος), φύσεως δὲ διὰ τοῦ πέντε (πενταδικὴ γὰρ ἡ φύσις διὰ τὴν αἴσθησιν πενταχῶς διαιρουμένην), νοητῶν δὲ διὰ τοῦ ὀκτώ (ὑπὲρ γὰρ τὴν μετρομένην τοῦ χρόνου περίοδον ἢ τῶν νοητῶν ἔστι γένεσις), προνοητῆν δὲ διὰ τοῦ δέκα διὰ τε τὴν τῶν ἐντολῶν ἀγίαν δεκάδα τὴν πρὸς τὸ εὖ τοὺς ἀνθρώπους ἐνάγουσαν καὶ διὰ τὸ τούτου

ματος μυστικῶς ἀπῆρχθαι τῆς προσηγορίας τὸν Κύριον, ἡνίκα γέγονεν ἄνθρωπος. συνάψας οὖν τὸν πέντε καὶ τὸν ἑπτὰ καὶ τὸν ὀκτῶ καὶ τὸν δέκα τὸν τριάκοντα πληροῖς ἀριθμόν.

AJ 10,27,1–14

Πᾶσα γὰρ ψυχὴ **χηρεύουσα** τε **καλῶν** καὶ ἀρετῆς ἔρημος καὶ γνώσεως Θεοῦ ἐπειδὴν τὸν θεῖον καὶ διαγνωστικὸν **ὑποδέξεται** λόγον, εἰς μνήμην ἐρχομένη τῶν αὐτῆς ἀμαρτημάτων διδάσκεται **πως** ἀρετῶν ἄρτοις **τὸν διατρέφοντα τρέφειν λόγον**, καὶ ποτίζειν ἀληθείας δόγμασι τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τὴν εἰς **αὐτὴν** προκρίνειν θεραπείαν, δι' ἧς τε ὕδρια σὰρξ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς πρακτικὴν συντομίαν χορηγήσει, καὶ ὁ καμψάκης νοῦς τὴν τὸ φῶς συντηροῦσαν τῆς γνώσεως θεωρίαν διηνεκῶς **πηγάσει** καὶ ὁ ἔμφυτος λογισμός, ὡσπερ ἐκεῖ τῆς χήρας ὁ υἱός, τὴν ἐμπαθῆ πρότερον ἀποθέμενος ζῶν τῆς παρὰ τοῦ λόγου διδομένης θείας καὶ **ἀληθοῦς** γενέσθαι μέτοχος ἀξιωθῆσεται ζωῆς.

ματος μυστικῶς ἀπῆρχθαι τῆς προσηγορίας τὸν Κύριον, ἡνίκα γέγονεν ἄνθρωπος. συνάψας οὖν τὸν πέντε καὶ τὸν ἑπτὰ καὶ τὸν ὀκτῶ καὶ τὸν δέκα τὸν τριάκοντα πληροῖς ἀριθμόν.

V 16

Πᾶσα γὰρ ψυχὴ **στειρεῦουσα** τε **καλῶν** καὶ ἀρετῆς ἔρημος καὶ γνώσεως Θεοῦ ἐπειδὴν τὸν θεῖον καὶ διαγνωστικὸν **δέξεται** λόγον, εἰς μνήμην ἐρχομένη τῶν αὐτῆς ἀμαρτημάτων διδάσκεται **πως** ἀρετῶν ἄρτοις **τὸν διατρέφοντα τρέφειν λόγον**, καὶ ποτίζειν ἀληθείας δόγμασι τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τὴν εἰς **αὐτὴν** προκρίνειν θεραπείαν, δι' ἧς ἡ τε ὕδρια σὰρξ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς πρακτικὴν συντομίαν χορηγήσει, καὶ ὁ καμψάκης νοῦς τὴν τὸ φῶς συντηροῦσαν τῆς γνώσεως θεωρίαν διηνεκῶς **πηγάσει** καὶ ὁ ἔμφυτος λογισμός, ὡσπερ ἐκεῖ τῆς χήρας ὁ υἱός, τὴν ἐμπαθῆ πρότερον ἀποθέμενος ζῶν τῆς παρὰ τοῦ λόγου διδομένης θείας καὶ **ἀληθοῦς** γενέσθαι μέτοχος ἀξιωθῆσεται ζωῆς.

τοῦ γράμματος μυστικῶς ἀπῆρχθαι τῆς προσηγορίας τὸν Κύριον, ἡνίκα γέγονεν ἄνθρωπος. συνάψας οὖν τὸν πέντε καὶ τὸν ἑπτὰ καὶ τὸν ὀκτῶ καὶ τὸν δέκα τὸν τριάκοντα πληροῖς ἀριθμόν.

N 819

Καὶ πᾶσα γὰρ ψυχὴ **χηρεύουσα** τε καὶ ἀρετῆς ἔρημος καὶ γνώσεως Θεοῦ ἐπειδὴν τὸν θεῖον καὶ διαγνωστικὸν **ὑποδέξεται** λόγον, εἰς μνήμην ἐρχομένη τῶν αὐτῆς ἀμαρτημάτων διδάσκεται ἀρετῶν ἄρτοις **τρέφειν τὸν διατρέφοντα λόγον**, καὶ ποτίζειν ἀληθείας δόγμασι τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τὴν εἰς **αὐτὸν** προκρίνειν θεραπείαν, δι' ἧς ἡ τε ὕδρια σὰρξ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς πρακτικὴν συντομίαν χορηγήσει, καὶ ὁ καμψάκης νοῦς τὴν τὸ φῶς συντηροῦσαν τῆς γνώσεως θεωρίαν διηνεκῶς **πηγάσει** καὶ ὁ ἔμφυτος λογισμός, ὡσπερ ἐκεῖ τῆς χήρας ὁ υἱός, τὴν ἐμπαθῆ πρότερον ἀποθέμενος ζῶν τῆς παρὰ τοῦ λόγου διδομένης θείας καὶ **ἀπαθοῦς** γενέσθαι μέτοχος ἀξιωθῆσεται ζωῆς.

CT 1.32,1-5

Ὁ τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου μιμούμενος οὐ παραιτεῖται διὰ τοὺς Φαρισαίους ὁδὸν ποιεῖν ἐν σαββάτῳ διὰ τῶν σπορίμων καὶ **στάχυας τίλλειν**, ἀλλὰ μετὰ τὴν πρακτικὴν ἐν τῇ ἀπαθείᾳ γενόμενος τοὺς λόγους ἀναλέγεται τῶν γεγονότων εὐσεβῶς τὴν θεῖαν τῶν ὄντων ἐπιστήμην τρεφόμενος.

CT 1.73,1-4

Καλὸν μὴ συγχωρεῖν σαρκὶ καὶ πάθει προσανέχειν τὸν νοῦν. *οὐ γὰρ συλλέγουσι, **φησί, ἐξ ἀκανθῶν σῦκα***, τουτέστιν ἐκ παθῶν ἀρετῆν, *οὔτε ἐκ βάτου σταφυλῆν*, τουτέστιν ἐκ τῆς σαρκὸς τὴν εὐφραίνουσαν γνῶσιν.

CT 1.77,1-6

Οὐκ ἀρκεῖ τῇ ψυχῇ πρὸς εὐφροσύνην πνευματικὴν ἢ ὑποταγὴ τῶν παθῶν, εἰ μὴ καὶ τὰς ἀρετὰς κτήσῃται τῇ πληρώσει τῶν ἐντολῶν. *μὴ χαίρετε γὰρ φησιν, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται*, τουτέστι τὰ ἐνεργήματα τῶν παθῶν, *ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν οὐρανῷ* τῇ δι' ἀρετῶν τῆς υἰοθεσίας χάρι-

V 18

Ὁ τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου μιμούμενος οὐ παραιτεῖται διὰ τοὺς Φαρισαίους ὁδὸν ποιεῖν ἐν σαββάτῳ διὰ τῶν σπορίμων καὶ **τίλλειν στάχυας**, ἀλλὰ μετὰ τὴν πρακτικὴν ἐν τῇ ἀπαθείᾳ γενόμενος τοὺς λόγους ἀναλέγεται τῶν γεγονότων εὐσεβῶς τὴν θεῖαν τῶν ὄντων ἐπιστήμην τρεφόμενος.

V 25

Καλὸν μὴ συγχωρεῖν σαρκὶ καὶ πάθει προσανέχειν τὸν νοῦν. *οὐ γὰρ συλλέγουσι **ἐξ ἀκανθῶν, φησί, σῦκα***, τουτέστιν ἐκ τῶν παθῶν ἀρετῆν, *οὔτε ἐκ βάτου σταφυλῆν*, τουτέστιν ἐκ τῆς σαρκὸς τὴν εὐφραίνουσαν γνῶσιν.

V 40

Οὐκ ἀρκεῖ τῇ ψυχῇ πρὸς εὐφροσύνην πνευματικὴν ἢ ὑποταγὴ τῶν παθῶν, εἰ μὴ καὶ τὰς ἀρετὰς κτήσῃται τῇ πληρώσει τῶν ἐντολῶν. *μὴ χαίρετε φησιν, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται*, τουτέστι τὰ ἐνεργήματα τῶν παθῶν, *ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τῷ οὐρανῷ* τῇ δι' ἀρετῶν τῆς υἰοθεσίας

N 984

Εἰ δε χρή τὸ παρὰ τῶν ἀποστόλων πραγματικῶς γενονὸς ἐξετάσαι καὶ μυστικώτερον ἰστέον ὅτι ὁ τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου μιμούμενος οὐ παραιτεῖται διὰ τοὺς Φαρισαίους ὁδὸν ποιεῖν ἐν σαββάτῳ διὰ τῶν σπορίμων καὶ **στάχυας τίλλειν**, ἀλλὰ μετὰ τὴν πρακτικὴν ἐν τῇ ἀπαθείᾳ γενόμενος τοὺς λόγους ἀναλέγεται τῶν γεγονότων εὐσεβῶς τὴν θεῖαν τῶν ὄντων ἐπιστήμην τρεφόμενος.

N 1157

Καλὸν δὲ μὴ συγχωρεῖν σαρκὶ καὶ πάθει προσανέχειν τὸν νοῦν. *οὐ γὰρ συλλέγουσι, **φησί, ἐξ ἀκανθῶν σῦκα***, τουτέστιν ἐκ παθῶν ἀρετῆν, *οὔτε ἐκ τοῦ βάτου σταφυλῆν*, τουτέστιν ἐκ τῆς σαρκὸς τὴν εὐφραίνουσαν γνῶσιν.

N 1642

Υψηλότερον δὲ ὁ Κύριος δηλοῖ ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τῇ ψυχῇ πρὸς εὐφροσύνην πνευματικὴν ἢ ὑποταγὴ τῶν παθῶν, εἰ μὴ καὶ τὰς ἀρετὰς κτήσῃται τῇ πληρώσει τῶν ἐντολῶν. *μὴ χαίρετε γὰρ φησιν, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται*, τουτέστι τὰ ἐνεργήματα τῶν παθῶν, *ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν*

τι πρὸς τὸν τόπον τῆς ἀπαθείας μεταγραφέντα.

χάριτι πρὸς τὸν τόπον τῆς ἀπαθείας μεταγραφέντα.

ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς τῇ δι' ἀρετῶν τῆς υἰοθεσίας χάριτι πρὸς τὸν τόπον τῆς ἀπαθείας μεταγραφέντα.

AJ 10.59,1–26

Καὶ τάχα τοῦτό ἐστι τὸ τοῖς δοθεῖσιν ἐπὶ θεραπεία τοῦ λησταῖς περιπεσόντος δυσὶ δηναρίοις ἐν τῷ πανδοχείῳ παρὰ τοῦ Κυρίου τῷ ἐπιμελεῖσθαι κελευμένῳ προσδαπανώμενον, ὅπερ καὶ φιλοτίμως ἐπανερχόμενος ὁ Κύριος δώσειν ὑπέσχετο, ἢ διὰ πίστεως γινομένη παντελῆς τῶν ὄντων ἐν τοῖς τελείοις ἀφαιρέσεις, φησὶ γὰρ ὁ Κύριος ὅστις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής, καθ' ἣν πάνθ' ἑαυτοῦ ἢ ἑαυτὸν πάντων ἀφαιρούμενος εἰπεῖν οἰκειότερον, ὁ τῆς σοφίας ἑαυτὸν ἐραστήν καταστήσας μόνῳ Θεῷ συνεῖναι καταξιοῦται, τὴν εὐαγγελικῶς ὑποδειχθεῖσαν υἰοθεσίαν δεξάμενος.

V 46

Τάχα τοῦτό ἐστι τὸ τοῖς δοθεῖσιν ἐπὶ θεραπεία τοῦ λησταῖς περιπεσόντος δυσὶ δηναρίοις ἐν τῷ πανδοχείῳ παρὰ τοῦ Κυρίου τῷ ἐπιμελεῖσθαι κεκελευμένῳ προσδαπανώμενον, ὅπερ καὶ φιλοτίμως ἐπανερχόμενος ὁ Κύριος δώσειν ὑπέσχετο, ἢ διὰ πίστεως γινομένη παντελῆς τῶν ὄντων ἐν τοῖς τελείοις ἀφαιρέσεις, φησὶ γὰρ ὁ Κύριος ὅστις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής, καθ' ἣν πάνθ' ἑαυτοῦ ἢ ἑαυτὸν πάντων ἀφαιρούμενος εἰπεῖν οἰκειότερον, ὁ τῆς σοφίας ἑαυτὸν ἐραστήν καταστήσας μόνῳ Θεῷ συνεῖναι καταξιοῦται, τὴν εὐαγγελικῶς ὑποδειχθεῖσαν υἰοθεσίαν δεξάμενος.

N 1707

Τάχα τοῦτό ἐστι τὸ τοῖς δοθεῖσιν ἐπὶ θεραπεία τοῦ λησταῖς περιπεσόντος δυσὶ δηναρίοις προσδαπανώμενον, ὃ καὶ φιλοτίμως ἐπανερχόμενος δώσειν ὁ Κύριος ὑπέσχετο, ἢ διὰ πίστεως γινομένη παντελῆς τῶν ὄντων ἐν τοῖς τελείοις ἀφαιρέσεις, φησὶ γὰρ ὁ Κύριος ὅστις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής, καθ' ἣν πάντα ἑαυτῷ ἢ ἑαυτὸν πάντων ἀφαιρούμενος εἰπεῖν οἰκειότερον, ὁ τῆς σοφίας ἑαυτὸν ἐραστήν καταστήσας μόνῳ Θεῷ συνεῖναι καταξιοῦται, τὴν εὐαγγελικῶς ὑποδειχθεῖσαν υἰοθεσίαν δεξάμενος.

CC 2.11,1–7

(CC 2.11,1–7) Κόκκος σινάπεώς ἐστὶν ὁ Κύριος κατὰ πίστιν ἐν Πνεύματι σπειρόμενος ἐν ταῖς καρδίαις τῶν δεχομένων, ὃν ὁ ἐπιμελῶς διὰ τῶν ἀρετῶν γεωργήσας τὸ μὲν ὄρος τοῦ χοϊκοῦ φρονήματος μετατίθησι τὴν δυσκίνητον ἔξιν

V 65

(CC 2.11,1–7) Κόκκος σινάπεώς ἐστὶν ὁ Κύριος κατὰ πίστιν ἐν Πνεύματι σπειρόμενος ἐν ταῖς καρδίαις τῶν δεχομένων, ὃν ὁ ἐπιμελῶς διὰ τῶν ἀρετῶν γεωργήσας τὸ μὲν ὄρος τοῦ χοϊκοῦ φρονήματος μετατίθησι τὴν δυσκίνητον ἔξιν

N 2189

(CC 2.10,1–10) Ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος κόκκῳ σινάπεως εὐοικῶς πρὸ τῆς γεωργίας εἶναι δοκεῖ πάνυ μικρὸς· ἐπειδὴν δὲ γεωργηθῆ δεόντως, τοσοῦτον διαδείκνυται μέγας, ὥστε τοὺς τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν κτισμάτων

ἑαυτοῦ τῆς κακίας κατ' ἐξουσίαν ἀπωθούμενος, τοὺς δὲ λόγους ἑαυτῶ τῶν ἐντολῶν καὶ τοὺς τρόπους ἢ καὶ τὰς θείας δυνάμεις ὡσπερ πετεινὰ οὐρανοῦ ἐπαναπαύει.

ἑαυτοῦ τῆς κακίας κατ' ἐξουσίαν ἀπωθούμενος, τοὺς δὲ λόγους ἑαυτῶ τῶν ἐντολῶν καὶ τοὺς τρόπους ἢ καὶ τὰς θείας δυνάμεις ὡσπερ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐπαναπαύει.

μεγαλοφουεῖς λόγους πτηνῶν δίκην αὐτῶ ἐπαναπαύεσθαι. πάντων γὰρ οἱ λόγοι καθεστή- κασιν αὐτῶ χωρητοί, αὐτὸς δὲ τῶν ὄντων ἐστὶν οὐδενὶ χωρητός. διὸ τὸν ἔχοντα πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως δύνασθαι μεταθεῖναι λόγῳ τὸ ὄρος, ὁ Κύριος ἔφη, τουτέστι τὸ καθ' ἡμῶν τοῦ διαβόλου κράτος ἀποδιώκειν καὶ μετατιθέναι τῆς βάσεως. (CC 2.11,1-7) Κόκκος σινάπεως ἐστὶν ὁ Κύριος κατὰ πίστιν ἐν Πνεύματι σπειρόμενος ἐν ταῖς καρδίαις τῶν δεχομένων, ὃν ἐπιμελῶς διὰ τῶν ἀρετῶν γεωργήσας τὸ μὲν ὄρος τοῦ χοῦκοῦ φρονήματος μετατίθησι τὴν δυσκίνητον ἔξιν ἑαυτοῦ τῆς κακίας κατ' ἐξουσίαν ἀπωθούμενος, τοὺς δὲ λόγους ἑαυτῶ τῶν ἐντολῶν καὶ τοὺς τρόπους ἢ καὶ τὰς θείας δυνάμεις ὡσπερ πετεινὰ οὐρανοῦ ἐπαναπαύει.¹⁰⁵

QT 3,50-70

V 88

Πόλις ἐστὶν ἡ τοῦ καθέκαστον ψυχῆ, εἰς ἣν διαπαντὸς ἀποστέλλονται, ὡς μαθηταὶ τοῦ λόγου καὶ θεοῦ, οἱ περὶ ἀρετῆς καὶ γνώσεως λόγοι. Ὁ δὲ τὸ κεράμιον βαστά-

N 2985

Τίς ἐστὶ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὁ ἐν τῇ πόλει τὸ κεράμιον...

¹⁰⁵ Krikonis mistakenly gives ὡσπερ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐπαναπαύει; KRIKONIS, *Συναγωγή πατέρων*, 361.

ζων ἐστὶν ὁ ἀνέχων τοῖς ὤμοις τῆς ἐγκρατείας ἀκαθαίρετον τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι δοθεῖσαν χάριν τῆς πίστεως καρτερικὸς τρόπος τε καὶ λογισμὸς. Ἡ δὲ οἰκία ἐστὶν ἡ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων, ὡσπερ λίθων, στερρῶν τε καὶ ἀνδρικῶν ἠθῶν τε καὶ λογισμῶν οἰκοδομηθεῖσα κατάστασις τε καὶ ἕξις τῶν ἀρετῶν. Τὸ δὲ ἀνώγειον ἡ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρός ἐστι διάνοιά τε καὶ ἐπιτηδειότης τῆς γνώσεως, θείοις μυστικῶν τε καὶ ἀπορρήτων δογμάτων κατακοσμηθεῖσα θαύμασιν. Ὁ δὲ οἰκοδεσπότης ἐστὶν ὁ νοῦς ὁ τῷ λαμπρῷ τῆς κατ' ἀρετὴν οἰκίας καὶ τῷ ὕψει καὶ κάλλει καὶ μεγέθει τῆς γνώσεως ἐμπλατυνόμενος πρὸς ὃν μετὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, περὶ φύσεως καὶ χρόνου πρώτων καὶ πνευματικῶν νοημάτων, ἐνδημῶν ὁ λόγος ἑαυτὸν μεταδίδωσι. Πάσχα γὰρ ἀληθῶς ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν τοῦ λόγου διάβασις, καθ' ἣν τὸ πλήρες ἅπασι χαρίζεται τοῖς ἀξίοις διὰ τῆς τῶν οἰκειῶν ἀγαθῶν μετοχῆς παραγινόμενος μυστικῶς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος.

...τῶν οἰκειῶν ἀγαθῶν μετοχῆς παραγινόμενος μυστικῶς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος.

CT1.78,1–10

Ἀναγκαῖος τῷ γνωστικῷ πάντως ἐστὶν ὁ διὰ πρά-

V 91

Ἀναγκαῖος τῷ γνωστικῷ πάντως ἐστὶν ὁ διὰ πρά-

N 3055

Ἀναγκαῖως μὲ μὴν τῷ γνωστικῷ πάντως ἐστὶν ...

ξεως πλοῦτος τῶν ἀρετῶν. ὁ ἔχων γάρ φησι βαλάντιον, τουτέστι γνώσιν πνευματικὴν, ἀράτω ὁμοίως καὶ πῆραν, τουτέστι τὴν δαψιλῶς τὴν ψυχὴν διατρέφουσαν τῶν ἀρετῶν ἀφθονίαν, ὁ δὲ μὴ ἔχων, βαλάντιον δηλονότι καὶ πῆραν, τουτέστι γνώσιν καὶ ἀρετὴν, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν, ἐκδότω, φησί, προθύμως τὴν ἑαυτοῦ σάρκα τοῖς πόνοις τῶν ἀρετῶν καὶ μεταχειρισάσθω σοφῶς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ τὸν πρὸς τὰ πάθη καὶ τοὺς δαίμονας πόλεμον, ἡγουν τὴν ἐν ῥήματι Θεοῦ διακρίνουσαν ἕξιν τὸ χεῖρον τοῦ κρείττονος.

CT 1.72,1-9

Ὅταν ἴδῃς Ἡρώδην καὶ Πιλάτον ἀλλήλοις φιλιάζοντας ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει τοῦ Ἰησοῦ, τότε νόει τὴν εἰς τὸ αὐτὸ συνδρομὴν τοῦ τε τῆς πορνείας καὶ τῆς κενοδοξίας δαίμονος ἐπὶ τῷ θανατῶσαι τὸν Λόγον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἀλλήλοις συμφωνούντων. ὁ μὲν γὰρ κενόδοξος δαίμων πνευματικὴν γνώσιν ὑποκρινόμενος, παρέμπει τῷ δαίμονι τῆς πορνείας, ὁ δὲ τῆς πορνείας καθ' ὑποχώρησιν καθαρότητα προσποιούμε-

ξεως πλοῦτος τῶν ἀρετῶν. ὁ ἔχων γάρ φησι βαλάντιον, τουτέστι γνώσιν πνευματικὴν, ἀράτω ὁμοίως καὶ πῆραν, τουτέστι τὴν δαψιλῶς τὴν ψυχὴν διατρέφουσαν τῶν ἀρετῶν ἀφθονίαν, ὁ δὲ μὴ ἔχων, βαλάντιον δηλονότι καὶ πῆραν, τουτέστι γνώσιν καὶ ἀρετὴν, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν, ἐκδότω, φησί, προθύμως τὴν ἑαυτοῦ σάρκα τοῖς πόνοις τῶν ἀρετῶν καὶ μεταχειρισάσθω σοφῶς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ τὸν πρὸς τὰ πάθη καὶ τοὺς δαίμονας πόλεμον, ἡγουν τὴν ἐν ῥήματι Θεοῦ διακρίνουσαν ἕξιν τὸ χεῖρον τοῦ κρείττονος.

V 92

Ὅταν ἴδῃς Ἡρώδην καὶ Πιλάτον ἀλλήλοις φιλιάζοντας ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει τοῦ Ἰησοῦ, τότε νόει τὴν εἰς τὸ αὐτὸ συνδρομὴν τοῦ τε τῆς πορνείας καὶ τῆς κενοδοξίας δαίμονος ἐπὶ τῷ θανατῶσαι τὸν Λόγον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἀλλήλοις συμφωνούντων. ὁ μὲν γὰρ κενόδοξος δαίμων πνευματικὴν γνώσιν ὑποκρινόμενος, παρέμπει τῷ δαίμονι τῆς πορνείας, ὁ δὲ τῆς πορνείας καθ' ὑποχώρησιν καθαρότητα προσποιούμε-

διακρίνουσαν ἕξιν τὸ χεῖρον τοῦ κρείττονος.

N 3141

Σὺ δὲ ὅταν ἴδῃς Ἡρώδην καὶ Πιλάτον ἀλλήλοις ... φησίν, ὁ Ἡρώδης ἀνέπεμψε πρὸς Πιλάτον τὸν Ἰησοῦν.

νος ἀναπέμπει τῷ δαίμονι νος ἀναπέμπει τῷ δαίμονι
 τῆς κενοδοξίας, διὸ τῆς κενοδοξίας, διὸ
 λαμπρὰν περιθεῖς ἐσθῆτα, λαμπρὰν περιθεῖς ἐσθῆτα,
 φησὶν, ὁ Ἡρώδης ἀνέπεμψε φησὶν, ὁ Ἡρώδης ἀνέπεμψε
 Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν. Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν.

2.4 Paris, BnF, suppl. gr. 1225 (GA 1293), ff. 134r–218v (P)

2.4.1 The manuscript

Paris, BnF, suppl. gr. 1225 is a tetraevangelium which consists of 270 parchment leaves measuring 145 × 115 mm and was copied in the eleventh century.¹⁰⁶ The Gospels of Matthew, Luke and John are accompanied by series of exegetical scholia in the margins, making this a frame catena. The four Gospels and the three catenae were copied by the same hand in the eleventh century. The manuscript was acquired by the Greek philologist Mynoides Mynas (f. 5r contains a note written in Latin: *Mynas οβ'*) and was among those Greek codices transported by him from Greece to France in the middle of the nineteenth century. P was acquired by the Bibliothèque nationale de France (BNF) on May 18, 1898.¹⁰⁷ Several folia are partially destroyed by moisture and the manuscript is mutilated both at the beginning and the end. Moreover, a significant number of leaves are missing: several folia after f. 1v, 4v and 270v and a single leaf after folia 87v and 193v. In the current state of the manuscript, blank leaves have been inserted in the original binding where these gaps occur. Ff. 13r–16v must also come from another binding. These parchment leaves contain Matthew 7:26–9:14 copied in a fourteenth-century hand.¹⁰⁸

2.4.2 Contents

1. Eusebian canons. F. 1r contains the first of the Eusebian canon tables¹⁰⁹ and f. 1v has a table but with no entries; the rest of the canons were, in all likelihood, in the lost pages after page 1. **2. Division of the Gospels.** F. 2r contains a text conventionally known as

¹⁰⁶ On the manuscripts see: REUSS, *Matthäus-, Markus- und Johannes-Katenen* 116; Charles ASTRUC – Marie-Luise CONCASTY, *Bibliothèque nationale. Catalogue des manuscrits grecs. Troisième partie: Le Supplément grec, Tome III, numéros 901–1371*. (Paris: Bibliothèque nationale, 1960), 394–395.

¹⁰⁷ OMONT “Minoïde Mynas et ses missions en Orient (1840–1855)”, *Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres* 40 (1916): 337–422, esp. 394.

¹⁰⁸ See also REUSS, *Matthäus-, Markus- und Johannes-Katenen*, 116. ASTRUC – CONCASTY *Bibliothèque nationale*, 394 erroneously include also f. 12 in the group of the later added pages.

¹⁰⁹ PG 22: 1277.

the *πρόγραμμα εἰς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον*, a short exposition of the division of the Gospels in chapters. The text is preserved in a large number of tetraevangelia.¹¹⁰ The text in P is introduced by an epigram copied in majuscule: Ζήτει πρῶτον τὸν ἔμφυτον φόβον ἐμπόνως, και τότε ἔνδον εὐρήσεις τὸν ἔμπυρον λόγον, τὸν διδάσκοντα ἄν(θρωπ)ον γνῶσιν.¹¹¹ **3. Eusebius's Letter to Carpian.** Ff. 2v–4v transmit Eusebius' letter to Carpian under the title: Εὐσέβιος Καρπιανῶ ἀδελφῶ ἀγαπητῶ ἐν Κυρίῳ.¹¹² **4. Gospel of Matthew.** The Gospel of Matthew begins on f. 5r. It covers ff. 5r–12v and 17r–80r. F. 80v is blank. It opens abruptly with the end of Matthew 5:6: ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. The initial scholium on f. 5r appears also in Cramer 1.32,23–28 (Τοὺς ἐλεήμονας δὲ μακαρίζει ... ἐν σωφροσύνῃ διάγοντας). The catena of Matthew in P is classified as C110.1 in the catalogue by Parpulov.¹¹³ **5. Gospel of Mark.** An incomplete list of the *kephalaia* of Mark is given on f. 81r. It begins with λζ *περὶ τῶν Σαδδουκαίων* and breaks off abruptly with με' *περὶ παραδόσεως προφητεία*. The number of the next chapter, i.e., *μς*, is copied without the title. F. 81v contains the preface to the Gospel of Mark.¹¹⁴ F. 82r is blank and f. 82v contains the portrait of the evangelist Mark. The Gospel text which covers ff. 83r–130r is not accompanied by scholia commenting on it.¹¹⁵ F. 130v, which originally must have been blank, bears traces of ink from a long annotation copied after the fourteenth century. **6. Gospel of Luke.** Ff. 131r–133r contain the *kephalaia* of the Gospel of Luke under the heading *κεφάλαια τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου*. F. 133v transmits the preface to the Gospel of Luke.¹¹⁶ F. 133r is blank and f. 133v portrays the evangelist Luke, which has been pasted on a restoration sheet. The Gospel and its catena cover ff. 134r–218v. The original f. 194 which contained Luke 17:17–32 is missing and it has been replaced by a blank sheet bound into the manuscript at a later stage. **7. Gospel of John.** F. 219r contains a list of the first eighteen *kephalaia* of the Gospel of John under the heading *κεφάλαια τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου*. The eighteenth *kephalaion* is copied as: *Περὶ αἰτήσεως τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος*. Ff. 219v–220r has the preface to the Gospel of John.¹¹⁷ F. 220v portrays the evangelist John. The Gospel of John and its catena cover ff. 221r–270v. The catena of John in P is classified as C147.3 by the CPG and Parpulov. The Gospel is incomplete and breaks off at John 18:5. It is noteworthy that the catena of John is supplemented by a considerable number of scholia written later in minuscule script.

¹¹⁰ See the text in Von SODEN 402–403 and 545–546.

¹¹¹ On the versions of the epigram in medieval manuscripts see: *DBBE*, Occurrence 25859, <https://www.dbbe.ugent.be/occurrences/25859>.

¹¹² *PG* 22: 1276–1277.

¹¹³ P ARPULOV, *Catena Manuscripts*, 17.

¹¹⁴ Von SODEN 314–315.

¹¹⁵ PATTON, “Greek Catenaes,” esp. 125–128.

¹¹⁶ Von SODEN, 315.

¹¹⁷ Von SODEN, 315.

2.4.3 The Catena on Luke

Each new section of the Gospel begins with *ekthesis* and is marked with numerals added in the left margin next to the first verse of each section. The *kephalaia* are numbered and copied in the upper margin on the folio where a new chapter begins. The Gospel text is written in minuscule whereas the comments are given in a mix of minuscule and majuscule letters copied in the outer margins of the main text. P transmits only eleven scholia on Luke. Each comment is identified by a symbol placed above the corresponding word in the biblical text and preceding the commentary. The folia are numbered in the lower margin of each recto by a modern hand. This hand failed to notice that ff. 135–158 had been disordered as a result of rebinding. The correct sequence of text is ff. 134, 159–168, 135–158, 167–218. Table 7 lists the scholia in P.

Table 8: Identification of comments in P

P	Luke	Identification
Sch. 1 (f. 134r)	1:1	Origen
Sch. 2 (f. 134r)	1:5	Unknown
Sch. 3 (f. 159r)	1:14	Unknown
Sch. 4 (f. 159r)	1:17	Unknown
Sch. 5 (f. 159v)	1:25	Unknown
Sch. 6 (f. 160r)	1:34	Unknown
Sch. 7 (f. 135r)	3:5	Unknown
Sch. 8 (f. 138r)	4:5	Origen
Sch. 9 (f. 144v)	6:1	Isidore of Pelusium
Sch. 10 (f. 171v)	10:18	Unknown
Sch. 11 (f. 172v–173r)	10:30	Origen

Scholia 1, 8 and 11 are from Origen. The scholia in P are reworked versions of Origen which are also excerpted in the catena of Luke printed by Cramer (C131). The sources of scholia 2–7 and 10 remain unknown. Sch. 2 (on Luke 1:5) is also found in C131, transmitted on f. 149r in Paris, BnF, Coislin. gr. 23 as part of a short series of comments, the first of which bears the attribution ἐξ ἀνεπιγράφου. Sch. 3 (on Luke 1:14) appears also in C131 but without attribution. Finally, sch. 9 is a compilation of passages from Isidore of Pelusium's letter 110.

3 The Catena of Luke C139.1

3.1 Athens, National Library of Greece, 2364 (GA 809), ff. 152r–228r (A)

3.1.1 The Manuscript

Athens, EBE, 2364 (A) is a parchment codex which comprises 284 folia measuring 245 × 200 mm copied in the second half of the tenth century.¹¹⁸

3.1.2 Contents

1. Eusebius's Letter to Carpian. Ff. 1v–2r contains Eusebius's Letter to Carpian: the text is introduced by the title: *Υπόθεσις κανόνων τῆς τῶν εὐαγγελιστῶν συμφωνίας. Εὐσέβιος Καρπιανῶ ἀγαπητῶ ἀδελφῶ ἐν κυρίῳ χαίρειν.* **2. Eusebian canons.** Ff. 2v–7r contain the tables of the Eusebian canons.¹¹⁹ **3. Gospel of Matthew.** ff. 9r–10v transmit the *kephalaia* of the Gospel of Matthew (*τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου τὰ κεφάλαια*) with the Gospel text beginning on f. 11r. Matthew ends on f. 91v. The Gospel is accompanied by a series of exegetical comments (CPG C116) placed in the outer margins of the pages. **4. Gospel of Mark.** Ff. 98r–v transmit the *kephalaia* of the Gospel of Mark (*τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου τὰ κεφάλαια*). Ff. 99r–100v are blank. The Gospel covers ff. 101r–149v. The catena accompanying the text is CPG type C126.3. **5. Gospel of Luke.** The *kephalaia* of the Gospel of Luke (*τὰ κεφάλαια τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου*) cover ff. 150r–151v with the Gospel text taking up ff. 152r–228r. **6. Gospel of John.** The *kephalaia* of the Gospel of John (*τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου τὰ κεφάλαια*) are copied on f. 228v and this Gospel covers ff. 229r–283v. The series of scholia on the Gospel is CPG type C147.5. **7.** Ff. 283v–284r bears Photius' *Amphilochia*, epist. 124,3–22. The extract in A, which begins with *Ἰστέον δὲ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν* and ends with *εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ὅτε ἀνελήφθη*, is copied by a different hand dated probably in the fourteenth century.

3.1.3 The Catena on Luke

The Gospel text is copied in a slightly larger minuscule script compared to that of the catena. In A, missing gospel verses, i.e. *lemmata* which the first hand fail to copy, are

¹¹⁸ On the manuscript see PAPPULOV, *Catena Manuscripts*, 96.

¹¹⁹ PG 22: 1277–1288; CPG 3465.2.

supplied by a different hand in the margins. A sign is also placed above the first letter of the supplementary text which corresponds to one placed in the gospel text.

The comments on the Gospel were copied without attributions. Each begins with *ekthesis* and an enlarged initial copied in red ink. The Gospel section numbers as well as chapter headings are also copied in red ink in the margins. It should be noted that in all four catenae transmitted in A, part of the verse is repeated in red ink before the respective comment. This is the only way the exegetical excerpts in A are related to the Gospel.

Finally, a later hand appears to have added the lectionary marks αρχ(η) and τέ(λος) as well as lectionary notes on several folios of A: e.g., Σαββάτω στ'. Εἶπεν ὁ Κύριος οὐδεὶς δὲ λύχνον (f. 176r), Κυριακῆ στ'. Τῷ καιρῷ ἐκεῖνω ἐλθόντι τῷ Ἰησοῦ εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν ὑπήντησαν αὐτῷ (f. 177r)¹²⁰, Κυριακῆ ζ'. Τῷ καιρῷ ἐκεῖνω ἄνθρωπός τις προσήλθεν τῷ Ἰησοῦ ὃ ὄνομα Ἰάειρος (178r), and Ἐωθινόν στ'. Τῷ καιρῷ ἐκεῖνω, ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς ἐκ νεκρῶν, ἔστη ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν καὶ λέγει αὐτοῖς (f. 227r).

3.2 Jerusalem, Greek Orthodox Patriarchate, Π. Τάφου 28 (GA 1313), ff. 102v–164v (J)

3.2.1 The Manuscript

Jerusalem, GOP, Taphou 28 is a parchment codex which comprises 212 folia measuring 280 × 235 mm copied in the middle of the tenth century, although Clark dates it to the eleventh century.¹²¹ The upper right corner of pages 1–2 is damaged and the text on f. 1r is highly illegible. The history of the manuscript is obscure and its origin remains unknown. Two notes copied by a later hand on f. 211v and the interior part of the board inform us that the codex was brought to the monastery of the Holy Lavra of Saint Sabbas by a man called Petros the Karamanites, son of Arapis who was from the village of Porros, in the year 1563. The two notes read as follows: (211v) ἀφιερῶθη (αφιωροθη) τὸ παρὸν (παρων) βιβλίον (βιβληω) ὁ Πέτρος (πετρως) ὁ υἱὸς (γιως) τοῦ Ἀραπι (αράπι) καὶ (κ) εἶ (υ) τις τὸ κλέψαι (κλεψη) ἂν ἔνι ἀφορισμένος (αφωριμεσως) and (board) τοῦ τὸ βιβλίον ἐπροσηλώθη (ἐπλοσηλώθη) εἰς τὴν Λαῦραν τοῦ ἁγίου Σάββα τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις παρὰ Πέτρου τοῦ Καραμανίτου ἀπὸ χωρίον (χωρεῖον) λεγόμενον Πόρρω, ἀπὸ τὸ κάστρον Νύγδα, ἐν ἔτει ζσα' ἰνδικτιῶνος ζ', μηνὶ Μαρτίῳ. Three epigrams occur on folia before each of the Gospels of Mark, Luke and John. Two of the epigrams are attributed to Nicetas the Paphlagonian. The first (f. 62v) reads Μάρκος, στίχοι: υἱὸν Πέτρου τὸν Μαρκον ἢ θεία χάρις τίθησιν ἄλλον ἀρραγεστάτην πέτραν κρηπίδα

¹²⁰ In fact, this lectionary note consists of verses from Mt. 8:28 copying in the margin of f. 177r to supplement the text of Lk. 8:28.

¹²¹ See Papadopoulos-Kerameus (1891), 99–100; Parpulov (2021), 95; Clark (1953), 5.

(κρηπήδα) καὶ σφραγίδα τῆς ἐκκλησίας εὐαγγελιστὴν δεῦτερον θεηγόρον ἐξ οὗ μνηθεῖς τῶν θεοπρεπεστάτων ἔργων Ἰησοῦ σκέπτεται (σκέπτετε) τῷ βιβλίῳ υἱὸν θεοῦ τὸν Χριστὸν ἐκ προοιμίων λαμπρῶς διδάσκων καὶ σοφῶς ἀναγράφων.¹²² The second (f. 102r) reads Λουκᾶς, στίχοι: ζωῆς τὸν ἄρτον Χριστὸν ἠξιωμένος φαγεῖν, ταφῆς λάμπαντα τῆς τριημέρου, εὐαγγελιστῆς τυγχάνει Λουκᾶς τρίτος. ὁ (ὦ) Παῦλος αὐτὸς οὐρανὸν φθάσας τρίτον καὶ τὴν ἄνωθεν τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον λόγων ἀκουσας ἐκμυεῖ θεωρίαν, οἶων ὁ Λουκᾶς εὐτυχεῖ διδασκάλων. Οὕτως ἄνωθεν οὗτος ἠκριβωμένος τὰ θεῖα θεῖως ἱστορεῖ δεδειγμένος, ῥήτωρ πυρίπνους, πάνσοφος, θεηγόρος.¹²³ The origin of the last epigram remains unknown. The epigram is found on f. 165v and reads στίχοι Ἰωάννου: ὁ παρθένος τι τον τέκοντα τὸν κάτω λιπὼν τέκοντα τὸν θεὸν κτᾶται μόνον, ὡς παρθένος γὰρ πρὸς τὸν ἐκ τῆς παρθένου καλοῦντα Χριστὸν οἷα συγγενῆς τρέχει· ἐντεῦθεν εἰς τὸ στήθος αὐτοῦ γνησίως πεσὼν ἐκεῖθεν τὴν ἄβυσσον λαμβάνει τῆς γνώσεως καὶ πάντα πλουτεῖ τὸν κόσμον μυστηρίων ἄγνωστα καὶ τοῖς ἀγγελιοῖς. θεηγόρος τέταρτος οὗν Ἰωάννης εὐαγγελιστῆς, ἀλλ' ἐν ὕψει δογματῶν πρῶτος, μέγιστος, ἄκρος, ἀρχὴ καὶ τέλος.¹²⁴

3.2.2 Contents

1. Gospel of Matthew. Ff. 1r–61v transmit the Gospel of Matthew accompanied by a long series of scholia (CPG C116) copied in the outer margins of the folia. The exposition is preceded by a) a short Gospel colophon (f. 1r): τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον συνεγράφη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ματθαίου [μετὰ ὀκτῶ χρόνους τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως] ἔβραϊδι διαλέκτῳ ἐν Ἱερουσαλὴμ τῆς Παλαιστίνης [ἐρμηνεύθη δὲ ὑπὸ Ἰωάννου]¹²⁵ and b) preface to the Gospel¹²⁶. **2. Gospel of Mark.** Ff. 63r–100r contain the Gospel of Mark accompanied by a catena (CPG C126.3). Ff. 61v–62v contain the *kephalaia* of the Gospel of Mark: The list of *kephalaia* begins abruptly without any title introducing them. The series of exegetical excerpts is preceded by a short gospel colophon (f. 63r): Τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον, συνεγράφη ὑπὸ Μάρκου μετὰ δέκα χρόνους τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως· οὗτος ὑπὸ Πέτρου ἀποστόλου ἤκουσεν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ συνεγράψατο αὐτὸ μαθητῆς ὢν Πέτρου.¹²⁷ **3. Gospel of Luke.** Ff. 102v–165r contain the Gospel of Luke accompanied by a series of exegetical extracts on Luke; the last comment occurs on f. 164v. The list of

¹²² The epigram is a version of Von Soden 25 and Von Soden 21; see also the variants in DBBE Type 2113.

¹²³ The epigram is a version of Von Soden 26; see also in BHG 0993t.I and the variants in DBBE Type 2634.

¹²⁴ The epigram is a version of Von Soden 27; see also the variants in DBBE Type 2029.

¹²⁵ The text is a version of the text edited in Von SODEN 297–299 [40]–[58].

¹²⁶ The text which is made up of excerpts from John Chrysostom's homilies on Matthew is edited in Von SODEN, 543.

¹²⁷ The text is a version of the text edited in Von Soden, 297–299 [40–58].

kephalaia of the Gospel of Luke is on ff. 100v–102r. The list stands untitled. F. 102v transmits a short Gospel colophon: τὸ κατὰ Λουκᾶν, ὑπὸ Λουκᾶ ἀποστόλου μετὰ δεκαπέντε χρόνους τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως, καὶ οὗτος ὑπὸ Παύλου ἤκουσεν τὸ εὐαγγέλιον καὶ συνεγράψατο μαθητῆς ὢν Παύλου.¹²⁸ **4. Gospel of John.** Ff. 166r–212v contain the Gospel of John accompanied by a series of comments on John (*CPG* C147.5). F. 165v has the list of *kephalaia* of the Gospel of Luke with no title. F. 166r bears a short Gospel colophon: τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ὑπὸ Ἰωάννου ἀποστόλου μετὰ λβ' χρόνους τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως ἐν Ἐφέσῳ.¹²⁹

3.3 Rome, Biblioteca dell' Accademia dei Lincei e Corsiniana, 41.G.16 (GA 591), ff. 115r–174v (R)

3.3.1 The manuscript

Rome, Biblioteca dell' Accademia Nazionale dei Lincei e Corsiniana, 41.G.16 is a parchment codex which consist of 227 folia measuring 298 × 240 dated to the second half of the twelfth century.¹³⁰ Ff. 2r–5v contain a detailed description of the contents of the manuscript in Latin by a later hand. Two notes, on f. 225v and 226r respectively, shed light on the origins of the manuscript. Both indicate that the codex was the property of the Monastery of Stilo (known also as the Cattolica di Stilo), a Byzantine church located in the town of Stilo in the Province of Reggio in Calabria in southern Italy. The two notes read as follows: (f. 225v) βιβλίον (βεβλήον) τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου (Ἰωάννης) τοῦ θεριστοῦ (θερηστοῦ); (f. 226r) τοῦτο τὸ παρὸν βιβλίον (τῶ παρῶν βηβλίων) τῆς Μονῆς τοῦ ὁσίου Ἰωάννου (Ἰωάννης) τοῦ θεριστοῦ (θερηστοῦ) τοῦ στίλου.

3.3.2 Contents

1. Gospel of Matthew. Ff. 6r–79v contain the Gospel of Matthew accompanied by a series of comments in the outer margins of the pages (*CPG* C116). The Gospel text is preceded by the title *ἀρχὴ σὺν θεῷ τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου*. The scholia in the commentary begin with *ekthesis*; they are often introduced by the conjunction *ὅτι* or part of the Gospel text under discussion is repeated at the beginning of the relevant comment. The series of exegetical comments is preceded by a short Gospel colophon (f. 6r): τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον συνεγράφη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ματθαίου μετὰ ὀκτώ χρόνους

¹²⁸ The text is a version of the text edited in Von Soden, 297–299 [40] – [58].

¹²⁹ The text is a version of the text edited in Von Soden, 297–299 [40] – [58].

¹³⁰ On the codex see REUSS, *Matthäus-, Markus- und Johannes-Katenen*, 116–117; Parpulov, *Catena Manuscripts*, 96.

τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως. Τῆ [ἑβραϊδί] διαλέκτῳ ἐν Ἱερουσαλὴμ τῆς Παλαιστίνης ἠρμηνεύθη δὲ ὑπὸ Ἰωάννου.¹³¹ According to Reuss, the catena depends on John Chrysostom's homilies on Matthew.¹³² **2. Gospel of Mark.** Ff. 80r–114r transmit the Gospel of Mark with comments on it in the margins (CPG C126.3). The title *ἀρχὴ τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου* introduces the Gospel. A Gospel colophon occurs on f. 80r: Τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον συνεγράφη ὑπὸ Μάρκου ἐν Ρώμῃ μετὰ δέκα χρόνους τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως· οὗτος ὑπὸ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου ἤκουσε τὸ εὐαγγέλιον, καὶ συνεγράψατο αὐτὸ μαθητῆς ὦν Πέτρου καὶ θέσει υἱός, ἀνιψιὸς δὲ Βαρνάβα, υἱὸς δὲ Μαρίας τῆς τοῦ ἀποστόλου δεξιουμένης ὡς ἐν ταῖς πράξεσι γέγραπται τῆς μητρὸς Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου, καὶ Ἰωάννης γὰρ ἐκαλεῖτο.¹³³ **3. Gospel of Luke.** Ff. 115r–174v contain the Gospel of Luke accompanied by a catena in the margins. A short Gospel colophon copied on f. 115r reads as follows: τὸ κατὰ Λουκᾶν συνεγράφη μετὰ ε' χρόνους τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως, καὶ ὑπὸ Παύλου ἤκουσε τὸ εὐαγγέλιον καὶ συνεγράψατο μαθητῆς Παυλοῦ. Συγγράφεται δὲ αὐτὸ ἐν Θήβαις τῆς τῆ Εὐβοίᾳ. Πολλὰ δὲ τῶν τοῖς ἄλλοις σεσιωπημένων ἀπεμνημόνευσε καὶ ἠκριβώσεν ἄνωθεν καθὼ καὶ τὸ προοίμιον ἐπαγγέλλεται. Ὅτι καὶ Θεοφίλῃ Θεοφίλῳ καλεῖσθαι ἀξίῳ τυγχάνοντι.¹³⁴ **4. Gospel of John.** Ff. 176r–225v have the Gospel of John accompanied by a series of exegetical excerpts in the margins (CPG C147.5). F. 175r bears an untitled list of the kefalalaia of the Gospel. F. 175v is blank. The Gospel text which begins on f. 176r is introduced by the title *ἀρχὴ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου*. On the right margin of the same folio a Gospel colophon reads as follows: τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου μετὰ λβ' χρόνους τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως ἐν Ἐφέσῳ συνεγράφη. As Reuss pointed out, the text of John 7:53–8:11 was copied by a later hand in the lower margin on ff. 193v–194r.¹³⁵

3.3.3 The Catena on Luke

The evangelical text is copied in a slightly larger minuscule script than that of the catena. The individual quotations, which do not cite the name of the patristic author, are often introduced by a repetition of the verse under discussion. Each comment is also marked by a small cross placed at the beginning. R contains many orthographic mistakes: it often has ω instead of ο, η instead of ει, ει instead of ι, ι instead of η, ε instead of αι. R shows also a strong preference for the final (ν) in words such as ἐστίν.

With regard to the catene of Luke in R, two further remarks can be made:

¹³¹ The text is a version of the text edited in Von SODEN 297–299 [40] – [58].

¹³² REUSS, *Matthäus-, Markus- und Johannes-Katenen*, 116.

¹³³ The text is a version of the text edited in Von SODEN, 297–299 [40–58].

¹³⁴ The text is a version of the text edited in Von SODEN, 297–299 [40] – [58].

¹³⁵ REUSS, *Matthäus-, Markus- und Johannes-Katenen*, 219.

- a) *Sch.* 172 = *R* 135 (Ἐπετίμησεν δὲ περιστέλλων τὴν ὀξύθυμίαν καὶ ἀναπείθων αὐτοὺς ἀνεξικακεῖν, μὴ μόνον ᾧδε, ἀλλὰ καὶ ὕστερον εἰς πάντα τὰ ἔθνη, προγυμνάζει γὰρ αὐτοὺς ἐνταῦθα σοφῶς) is also mistakenly copied in *R* as part of *sch.* 171 (= *R* 134).
- b) In *R*, the verse ἀνέπεμψεν γὰρ αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς (ἡμᾶς) (Luke 23:15) is repeated in the margin of f.170v.

3.4 Athens, Ch. G. Sarros Collection, 1 (GA 2517) (S)

3.4.1 The manuscript

Athens, Ch. A. Sarros Collection, 1 is a parchment codex which in its current state consists of 109 folia measuring 250 × 205 mm dated to the second half of the tenth century. The codex appears to have lost several folia and the extant 109 folia have been disordered as a result of rebinding.

3.4.2 Contents

The manuscript must originally have contained the entire four gospels with series of comments copied in its margins. Parpulov gives the correct order of the folia bearing the four gospels.¹³⁶ In respect of the catena of Luke in *S*, the correct order of the folia is the following: 58r-v Luke 1:11–23 and catena; 69r-v Luke 5:8–31 no catena; 72r–75v Luke 5:14–6:29 and catena; 46r-v Luke 6:39–42 no catena; 76r–79v Luke 6:47–8:1 and catena; 97r-v Luke 8:1–13 and catena; 80r–81v 8:13–8:34 and catena;¹³⁷ 52r-v Luke 8:34–46 no catena; 101r-v Luke 9:5–17 and catena; 82r–84v Luke 9:29–10:7 and catena; 54r-v Luke 10:7–21 and catena; 85r-v Luke 10:23–34 and catena; 50r-v Luke 11:4–17 and catena; 86r-v Luke 12:51–13:3 and catena; 49r-v Luke 13:6–19 and catena;¹³⁸ 60r-v Luke 13:19–34 and catena; 47r-v Luke 15:9–25 and catena; 70r-v Luke 15:25–16:6 and catena; 59r-v Luke 16:12–27 and catena; 87r-v Luke 17:13–29 and catena; 62r-v Luke 17:29–18:7 and catena.

3.5 The sources of C139.1

The focus of this section is on the identification of the sources of the scholia transmitted in the catena C139.1. Table 9 summarises the contents of the catena based on the textual analysis of each extract. All scholia of C139.1 are transmitted without any source attribution in the four witnesses of the catena, which might be indicative of the way in which

¹³⁶ P ARPULOV, *Catena Manuscripts*, 95.

¹³⁷ Parpulov gives 80r–82v instead; P ARPULOV, *Catena Manuscripts*, 95

¹³⁸ Parpulov fails to note ff. 49r-v; P ARPULOV, *Catena Manuscripts*, 95.

the comments had originally been presented in the catena tradition the four manuscripts represent. There are a few occasions when what is presented as a single scholium in the manuscript actually consists of a combination of multiple sources.

Table 9: The sources of C139.1

Scholium	A	J	R	S	Identification
3	3	3	2		Orig. <i>Hom.</i> 1.4,7–5,17
7	7	6	3c		Victor
14	12	9	6	1	Chrysost. <i>De incomp.</i> 2.98–101
17	16	11	11	4	Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,12–20
18	16	13	9	5	Severus 409
19	17	14	10	5	Orig.fr.17a,1–2; 17b,1–3; 17c,1–2/Orig. <i>Hom.</i> 4.27,7; 4.27,9–11; 4.27,12–1
21	19	16	13	7	Orig. fr. 19,4–5
24	21	19	15		Orig. fr. 20b,4
25	22	20	16		Severus
27	23	22	17		Severus
28	24	23	18		Severus 411
32	28	27	21		Severus
36	32	-	25		Orig. fr. 47b,1; fr. 47c,1–2
38	33	29	26		Orig. fr. 48,1–2/Orig. Comm. Jn. 2.33.197,6–198,3; 2.33.198,4–5; 2.33.198,7
39	35	30	27		Orig. fr. 52,2–4
50	46	38	37		Titus 149,1–3
51	48	-	-		Epiphanius, <i>Panarion</i> 422,30; 423,1/Athanasius, <i>Epist. ad Epictetum</i> 5,24; 5,25–26
52	47	39	38		Orig. fr. 64a,1; 64a,2–4/Orig. <i>Hom.</i> 14.90,1–2; 14.90,4–7
58	53	-	43		Orig. <i>Hom.</i> 17.102,5–10
59	54	45	44		Basil. Caesa. <i>Epist.</i> 260.9,18–21
66	62	50	49		Orig. fr. 76, 2–6
67	63	51	50		Orig. <i>Hom.</i> 19.118,2–5; 19.118,7–8
68	64	52	51		Orig. fr. fr. 73,1–3/Orig. <i>Hom.</i> 17.100,17–101,3
71	61	54	54		Orig. fr. Orig. fr. 79,1–3
73	67	56	55		Orig. <i>Hom.</i> 21.126,7–19
74	69	57	57		Orig. <i>Hom.</i> 21.128,17–21
75	70	59	58		Orig. <i>Hom.</i> 21.129,22–130,3; 21.127,9–11
79	74	62	61		Cyril, <i>Comm.</i> 72.517,12–13; 72.517,13–15; 72.517,16–17/fontem non inveni
80	75	63	62		Orig. <i>Hom.</i> 23.141,18–19; 23.142,21; 23.143,22–24; 23.143,13–14; 23.143,18–19/fontem non inveni

Scholium	A	J	R	S	Identification
90	85	-	69		Orig. <i>Hom.</i> 28.161,19–162,5; 28.162,11–16; 28.162,6–10 5–6; 28.162,19–22; 28.164,1–3
91	86	68	70		Orig. <i>Hom.</i> 32.181,8–14; 32.181,16–17; 72.536,16–20; 72.536,23–24
93	88	70	73		Orig. <i>Hom.</i> 72.529,29–31; 72.529,32
94	89	71	72		Orig. fr. 97a,2–4/ <i>fontem non inveni</i>
97	90	74	74		Orig. fr. Mt. 65,3–4
101	94	78	78		Cyril, <i>Comm.</i> 72.536,37–38
105	98	82	81		Cyril, <i>Comm.</i> 72.541,29–30
106	99	83	82		Cyril, <i>Comm.</i> 72.544,13–14; 72.544,15–16; 72.544,18–23
109	103	86	85		Cyril, <i>Comm.</i> 72.544,55–56; 72.545,6–7
110	104	87	86		Cyril, <i>Comm.</i> 72.545,40–41
115	108	92	89		Cyril, <i>Comm.</i> 72.552,43–46
116	109	93	90		Orig. fr. 104,9–12
117	110	94	91	8	Cyril, <i>Comm.</i> 72.568,29–35/ <i>fontem non inveni</i>
122	115	98	96	13	Cramer, <i>Catena in Marcum</i> , 1.297,5–7; 1.297,9–10
123	116	99	97	14	Cramer, <i>Catena in Marcum</i> , 1.296,30–297,3
129	122	103	-	-	Editionem non inveni/Titus 163,3–4; 163,5–6; 163,7–8; 163,11–12
130	123	104	100	20	Orig. fr. 112,1–3; 112,5–6
158	148	124	123	35	Chrysost. In Mt. 58.553,4; 58.553,6–11/Orig. fr. Mt. 362,1–4
163	154	128	127	41	Cyril, fr. 85,1–2/ Cyril, <i>Comm.</i> Mt. 204,9–10/ <i>fontem non inveni</i>
165	156	130	129	43	Orig. fr. 151,5–6; 151,6–8
171	162	-	134	49	Chrysanthus, <i>Περὶ Ἀφορισμοῦ</i> 690–694
172	163	135	135	50	Cyril, fr. 93,22–23/ <i>fontem non inveni</i>
176	166	139	138	54	Cyril, fr. 98,17–19; 98,21/ Cyril, <i>Comm.</i> 72.664,25–27; 72.664,27–28; 72.664,32–33
182	171	144	144	60	Orig. fr. 160,1–2
187	176	148	148	65	Cyril, fr. 104,5–7; 104,19–20; 104,18–19 104,22–23/ <i>fontem non inveni</i>
191	180	152	-	70	Cyril, fr. 106,5–6/Cyril, <i>Comm.</i> Mt. 145,1–2/Ps.Zonaras 782,3–5
194	183	155	153	73	Titus 196,1–2
195	184	156	154	74	Cyril, <i>Comm.</i> 72.673,24–25/ <i>fontem non inveni</i>
198	187	157	156	77	Cyril, <i>Comm.</i> 72.680,40–43
199	188	158	157,158	78	Orig. fr. 169,2; 169,3–4
203	191	161	159		<i>fontem non inveni</i> /Cyril, <i>Comm.</i> 72.684,5–6; 72.684,7–8
205	193	162	161		<i>fontem non inveni</i> /Orig. fr. 171,20–22

Scholium	A	J	R	S	Identification
207	194	164	162		fontem non inveni/Orig. fr. 174,18–21; 174,21–24
210	196	165	163		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.689,16–17; 72.689,13; 72.689,17–21
211	197	166	166		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.693,2–3; 72.693,5–6/Orig. fr. 181,2
223	208	177	175		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.704,54–705,2/fontem non inveni
224	209	178	176		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.705,15–16; 72.705,19–24
225	210	179	176		Orig. fr. 185,2–5
226	211	180	177		Orig. fr. 185,9–13
227	212	181	178		Orig. fr. 185,18–19; 185,22; 185,23–24
228	213	182	178		Orig. fr. 185,21–22/fontem non inveni
229	214	183	179		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.708,32–33
231	216	185	181		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.709,28–31; 72.709,36–38; 72.709,38–40
232	217	186	182		Orig. fr. 187,5–10
234	218	188	183		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.713,2–4; 72.713,26–29; 72.713,30–31 4–5; 72.713,39–41
239	221	193	186		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.717,18–21
242	224	195	188		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.721,50–51
245	227	198	191		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.725,29–32
247	229	200	192		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.725,45–46; 72.725,48
250	232	203	195		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.732,30–31; 72.732,32; 72.732,42–43; 72.732,44–45
255	237	208	-		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.740,23–24
259	241	212	200		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.748,5–7; 72.748,11; 72.748,12; 72.748,12–14; 72.748,15–16/fontem non inveni
260	242	213	200		Orig. fr. Orig. fr. 199,3–5
264	245	216	203		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.749,21–22
270	251	222	208	87	Orig. fr. 202,1–4; 202,5–10
271	252	223	209	88	Cyrl, <i>Comm.</i> 72.757,53–760,5
272	253	224	210	89	Cyrl, <i>Comm.</i> 72.760,24–26; 72.760,39–40; 72.760,41–42; 72.760,44/fontem non inveni
273	254	-	209	-	Cyrl, <i>Comm.</i> 72.757,29–30
275	255	226	210	-	Orig. <i>Hom.</i> 35.203,15–16
276	256	227	212	90	fontem non inveni/Cyrl, <i>Comm.</i> 72.761,27–31; 72.761,32; 72.761,34
278	256	229	212	90	Cyrl, <i>Comm.</i> 72.761,34–36/fontem non inveni
281	261	232	215	93	Cyrl, <i>Comm.</i> 72.765,29–30/Cyrl, <i>Comm.</i> Jn. 2.724,31
283	263	233	216	95	Cyrl, <i>Comm.</i> 72.768,45–47; 72.768,49–51
284	264	234	217	96	Cyrl, <i>Comm.</i> 72.772,41–52

Scholium	A	J	R	S	Identification
285	265	235	218	97, 98	Cyril, <i>Comm.</i> 72.775,51–776.2/Orig. fr. 205,1–2
287	267	237	220	100, 101	Cyril, <i>Comm.</i> 72.777,51–778,1; 72.780,3–4; 72.780,19–23; 780,24–26
294	274	242	225		Cyril, <i>Comm.</i> 72.788,6; 72.788,11–13
295	275	243	226		Cyril, <i>Comm.</i> 72.788,24–28
297	277	245	227		fontem non inveni/Orig. fr. 211,5–6; 211,8–9; Orig. fr. 212,1; fr. 212,2–3; 212,6–7; 212,11–12
298	278	-	-		Orig. fr. 211, 1-3; Orig. Sch. 17.364,10-12
299	279	-	-		Orig. fr. 214,1-2
303	283	248	230		Cyril, <i>Comm.</i> 72.792,41–42; 72.792,44–48
304	284	249	231		fontem non inveni/Cyril, <i>Comm.</i> 72.793,10–11; 72.793,16–17; 72.793,19–20; 72.793,21–22; 72.793,20–21
308	290	253	235		fontem non inveni/Cyril, <i>Comm.</i> 72.800,37–39
319	299	261	242	115	Cyril, <i>Comm.</i> 72.812,37–38; 72.812,39–40; 72.812,41–42; 72.812,43–44; 72.812,53–54 72.813,4–6; 72.813,7/fontem non inveni
326	304	-	248	121	Cyril, <i>Comm.</i> 72.817,52–53
335	313	270	256		Cyril, <i>Comm.</i> 72.835,56–57; 72.836,1; 72.836,9–10; 72.836,11–13; 72.836,16–18
336	314	271	257	124	fontem non inveni/Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,3; 72.841,6–7
337	314	272	257	124	Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,7–9
338	315	273	257	125	Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,27–32
339	316	274	258	126	Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,45–48
340	317	275	259	127	Cyril, <i>Comm.</i> 72.844,13–14; 72.844,17–19; 72.844,22–23
341	318	276	260	128	Cyril, <i>Comm.</i> 72.844,37–39; 72.844,43; 72.844,47–49; 72.844,54; 72.844,50–51; 72.845,3
342	319	277	261	129	Orig. fr. 225,1–3
344	321	279	262	131	Cyril, <i>Comm.</i> 72.845,39–40
345	321	280	262	131	Cyril, <i>Comm.</i> 72.845,40–42; 72.845,44–45
346	321	281	262	131	Cyril, <i>Comm.</i> 72.845,46; 72.845,47; 72.845,49–50; 72.845,50–51
347	322	282	262	132	Cyril, <i>Comm.</i> 72.848,10–12; 72.848,26; 72.848,14–16; 72.848,17–19
349	325	284	265		Cyril, <i>Comm.</i> 72.852,37–39
350	324	285	264		Cyril, <i>Comm.</i> 72.853,16–20
353	328	288	267		Cyril, <i>Comm.</i> 72.856,18–21
354	329	289	268		Cyril, <i>Comm.</i> 72.856,34–35; 72.856,38–39/fontem non inveni
361	336	293	274		Cyril, <i>Comm.</i> 72,861,47–48

Scholium	A	J	R	S	Identification
365	340	295	278		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.869,32–38/Orig. fr. 227,2/Basil, Caes. <i>Enarration</i> 13.264,29–30; 13.264,31–32; 13.264,39–41; 13.264,43–44; 13.265,6–9
368	343	298	280		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.873,55; 72.873,56–876,5
370	345	300	282		Orig. <i>Hom.</i> 37.209,10–12
372	347	-	283		Cyrl, <i>Comm.</i> Mt. 231,3–5
374	349	-	285		Orig. <i>Hom.</i> 37.211,18–212-5
376	351	303	286		Orig. fr. 238b,1–2 2–3 μετά...ἀλοῦσα Orig. fr. 238b,6–7/fontem non inveni
380	355	306	290		fontem non inveni/Chrysost. In Mt. 58.640,47–48/Orig. <i>Philocalia</i> 23.10,6–7; 23.10,9–12/Orig. <i>Comm.</i> Gen. 12.68,22; 12.68,24–29/Eus. <i>Prep. Evang.</i> 6.11.47,1; 6.11.47,1–5
381	356	307	291, 292		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.888,3–5; 72.888,13–18; 72.888,31–33/fontem non inveni/Chrysost. In Mt. 58.641,32–37
384	359	308	295		Orig. <i>Comm.</i> Mt. 17.36,47–50
385	360	308	296		Chrysost. In Mt. 58.658,37–41
389	364	-	298		Fontem non inveni/Cyrl, <i>Comm.</i> 72.896,35–38
392	367	309	301		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.897,49–51
393	368	309	302		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.900,15–18
394	369	310	303		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.900,39–45; 72.900,49–901,6; 72.900,48–49
397	374	310	308		Chrysost. In Mt. 58.733,58–734,2
406	381	316	314		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.916,11–12; 72.916,26–28
407	385	317	316		Chrysost. In <i>illud</i> 51.200,45–49
413	387	320	320		Greg. Nazianz. In <i>Theoph.</i> 36.328,46–47/ Greg. Nazianz. In <i>sanctum pascha</i> 36.660,36–37/fontem non inveni
419	393	326	325		fontem non inveni/ <i>Hosea</i> 10.6,2
427	401	333	331		Orig. fr. 252,2–3/Athanasius fr. 26.1244,48–52
434	407	335	334		Cyrl, <i>Comm.</i> 72.945,8–19

Although C139.1 originally contained 439 scholia in total commenting on Luke 1:1–24:53, the exact source can only be identified for 141 scholia. The information about the tradition of the scholia demonstrates the importance of the catena tradition in preserving writings which have otherwise been lost: approximately only one-third of the scholia in C139.1 are known today through the direct tradition of an author's work.

Table 10: Identification of scholia sources

Author	Total extracts
Cyril of Alexandria	73
Origen	52
Titus of Bostra	3
Severus of Antioch	5
John Chrysostom	9
Basil of Caesarea	2
Victor of Antioch	1
Epiphanius of Salamis	1
Athanasius	2
Gregory of Nazianzus	1
Unidentified	279

Besides the data presented in Table 10, the following remarks about the provenance of scholia in C139.1 can be made:

- a) Five scholia are only transmitted in catena manuscripts of the Gospel of Mark: E 122 (on Luke 6:13), E 123 (on Luke 6:16), E 379 (on Luke 20:10), E 418 (on Luke 22:70) and E 422 (on Luke 23:40).¹³⁹ The provenance of the scholia is unknown.
- b) In E 413 (on Luke 22:42) the sentence Ὡς ἀρχὴν τινῶν ἄχρονον, τοῦτό φησι, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος, is also found in the catena tradition of the Pauline epistles.¹⁴⁰ Given that the text is copied in Gregory of Nazianzus' writings,¹⁴¹ it is plausible to surmise that C139.1 relied on the works of the fourth-century bishop of Constantinople.
- c) The source of E 171 remains unknown; the text of the comment, however, is transmitted in the catena of Luke attributed to Theophylact of Ochrid (12th c.).¹⁴² It is highly likely, given the method used by Theophylact in the composition of his catena, that the bishop of Ochrid made use of the catena tradition of C139.1. This comment is also copied by Chrysanthus Notaras (also known as Chrysanthus of Jerusalem), a Greek Orthodox Patriarch of Jerusalem from 1707–1731, in his writing *Περὶ Ἀφορισμοῦ*.¹⁴³

139 CRAMER, *Catena in Marcum*

140 CRAMER, *Catena in epistulam ad Romanos (typus Monacensis)* (e cod. Monac. Gr. 412) 4.219,2–3

141 Greg. Nazianz. *In Theoph.* 36.328,46–47; Greg. Nazianz. *In sanctum pascha* 36.660,36–37.

142 Theophylact, 3.828,46–50.

143 Chrysanthus, *Περὶ Ἀφορισμοῦ* 690–694.

3.6 Relationship between the manuscripts of C139.1

C139.1 is transmitted in four manuscripts. A transmits 412 comments covering the entire gospel of Luke. J contains 339 excerpts commenting on the entire gospel too. R contains 336 comments; the last excerpt covers Luke 24:43. As mentioned already, S has not fully survived and folia in it have been misordered as a result of rebinding. S contains 133 excerpts in total, the last one of which expounds Luke 18:2. In what follows, the examination of the relationship between the four manuscripts of C139.1 is based on the excerpts shared by all four manuscripts of C139.1. The numbering of excerpts is that given in the edition of C139.1 in chapter 9 of the book.

On two occasions the gospel verse introducing the comment is not from Luke: In E 432 (= A 405 = R 333) the heading Ἦραν τὸν κύριόν μου is John 20:13 and in E360 (= A 335 = R 275) the heading Τί ἄρα ἔσται ἡμῖν is Matthew 19:27. Both comments are not transmitted in J; the respective folia from S are missing and we cannot therefore know whether S included these two comments as well. Additionally, E 146 = A 138 = R 116 (Ἐντεῦθεν σοι ἡ γνώσις τοῦ συμπεριλαβόντος τρίτου ἔτους τῆς Χριστοῦ περιόδου) is a scholium on Luke 8:1 that is mistakenly repeated in A in the lower margin of f. 194v after a scholium on Luke 13:8. While E 146 is also copied in R, the incorrect insertion of E 144 on f. 194v is not paralleled by any of the other manuscripts of C139.1. The study of the variants transmitted by the four witnesses shows that there is no direct link between any of them. Yet the fact that all four manuscripts transmitting C139.1 quite often share mistakes in comparison with the direct tradition of these works, indicating that the manuscripts come from the same tradition:

Table 11: Readings shared by AJRS

Sch.	C139.1 (AJRS)	Source
14	Ἐπειδὴ	γάρ add. Chrysost. <i>De incomp.</i> 2.98
	τοῦ λαοῦ ἁμαρτιῶν ἐδέετο	ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ παρεκάλει Chrysost. <i>De incomp.</i> 2.98
	εἰσηκούσθη	ἠκούσθη Chrysost. <i>De incomp.</i> 2.101
17	Ἀβραάμ	ὁ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,12–13
	τὴν μετάνοιαν	τὸ βάπτισμα τῆς μετανοίας Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,17
	οὓς ὀρώντες	ὀρώντες οὖν Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,18
	ἐπιστρέφοντας	αὐτοῦς add. In oraculum Zachariae 50.787,19
	ἐπὶ	πρὸς In oraculum Zachariae 50.787,19
	ἐπέστρεψον καὶ αὐτοὶ	καὶ αὐτοὶ ἐπέστρεψαν Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,19–20
	ἐπ’ αὐτοῦς	πρὸς αὐτοῦς Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,20
19	καὶ	om. Orig. fr.17a,1–2
	πρόδρομος	γεγονώς add. Orig. fr.17a,1

Sch.	C139.1 (AJRS)	Source
	παρουσίας τοῦ Χριστοῦ	τοῦ Χριστοῦ παρουσίας Orig. fr.17a,2
	παρρησία	πεπαρρησιασμένως Orig.17b,2
	ἐνεργεία	ἐναργεῖ πράγματι Orig. fr.17c,1
	ὡς οἱ μετεμψύχωσιν κομπάζοντες	ὡς φασιν οἱ μετεμψύχωσιν δοξάζοντες Orig. fr.17c,2
	ἦν	Ἡλίου φησίν Orig. Hom. 4.27,7
	καί	om. Orig. Hom. 4.27,10
117	μὲν	γάρ add. Cyril, Comm. 72.568,
	κλινηφόρον...σαφή	περιπατεῖν τὸν παράλυτον, ἀπόδειξιν ἔχει σαφῆ τῆς θεοπρεποῦς ἰσχύος Cyril, Comm. 72.568,34–35
123	φύσις	φύσει Cramer, Catena in Marcum 297,3
	σωζομένων καὶ ἀπολλυμένων	εἰσὶ σωζόμενοι καὶ ἀπολλύμενοι Cramer, Catena in Marcum 297,1
	δείκνυσιν	ἀποδείκνυσιν Cramer, Catena in Marcum 297,2
	τίς ἐστι, τρανῶς	ὡς προδότης ἔσεται Ἰούδας Cramer, Catena in Marcum 297,3
130	δένδρον...ὕπηρέται	Δένδρον ἀγαθὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δένδρον πονηρὸν ὁ διάβολος καὶ οἱ τούτου ὑπηρέται. ὁ οὖν ἔχων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοὺς τούτου καρποὺς ἐπιδείκνυται Orig, fr. 112,1–3
	οἷς ὁ δουλεύων	ὁ δὲ δύναμιν ἀντικειμένην ἔχων Orig, fr. 112,5
158	κατείχοντο	κατείχετο Chrysost. In Mt. 58.553,4
	Καθάπερ	γάρ add. Orig. fr. Mt. 362,2; Chrysost. In Mt. 58.553,8
163	ἀγνοοῦντα οἱ λόγοι	δεῖ ἀγνοεῖσθαι τοὺς λόγους Orig. fr. 151,5
	θέσθε οὖν αὐτοὺς	ἀποθέσθαι τοὺς ἀκροατὰς Orig. fr. 151,6–7
	καὶ μεταθήσω αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ῶτων	ἑαυτῶν τοὺς λόγους ἢ σαφήνεια φανερωθῆ μετατιθεμένων τῶν λόγων Orig. fr. 151,7–8
187	οὐχ...ἀποτελεσθαί	οὐχ ὅτι μᾶλλον γεγόνασι τῶν περὶ αὐτοῦ κηρυγμάτων διάκονοι καὶ ἠξίωται γερῶν ἀποστολικῶν Cyril, fr. 104,5–7
	γῆν	κατενηνεγμένον add. Cyril, fr. 104,20
	ὁ... οὐρανοῦ	εἶδον αὐτὸν ὡς ἀστραπὴν ἐξ οὐρανοῦ πεσόντα Cyril, fr. 18– 19
	πρὸ	μὲν add. Cyril, fr. 104,22
	ἐκράτησε	κατεκράτησε Cyril, fr. 104,22
	προσκυνηθεὶς ὡς Θεός	om. Cyril, fr. 104,23
270	Ἐπειδὴ...μᾶλλον	Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πρόσωπα ἕξ ἐστί, ρητέον, ὅτι Orig. fr. 202,1
	Δύναται...αὐταῖς	πρὶν μὲν ἐλθεῖν αὐταῖς Orig. fr. 202,5
	ἐλθόντος δὲ τοῦ λόγου δύστανται καὶ μερίζονται	ἐπιδημήσαντος δ' αὐτοῦ μερίζονται Orig. fr. 202,6
	καὶ ἀκοή, ὀρώσα καὶ θαυμάζουσα τὸν δημιουργόν	δι' ἧς ὀρώντες κόσμον καὶ τὴν τάξιν αὐτοῦ θαυμάζομεν τὸν κτίστην, καὶ ἀκοή Orig. fr. 202,6–7
	ἢ δὲ ἀκοή μαθητευομένη	δι' ἧς μαθητεύομεθα τῷ λόγῳ Orig. fr. 202,8
	τάς	αἰ Orig. fr. 202,9

Sch.	C139.1 (AJRS)	Source
	άντιπράσσοισι	Αάντιπράττουσι Orig. fr. 202,10
271	ὄντας	φησί add. Cyril, <i>Comm.</i> 72.757,3
	κατανοεῖν	καί πρὸς τὰ ἐσόμενα βλέπειν add. Cyril, <i>Comm.</i> 72.760,1
	δεινὴ	καὶ ἄφυκτος add. Cyril, <i>Comm.</i> 72.760,4
	τοῖς ἀμαρτάνουσιν	τῶν ἐαλωκότων Cyril, <i>Comm.</i> 72.760,5
278	ἀναμιχθήσεται ταῖς ὑμετέραις θουσίαις	ταῖς ὑμετέραις θουσίαις ἀναμιχθήσεται Cyril, <i>Comm.</i> 72.761,35–36
281	γέγονεν ὁ Σατανᾶς ἀσθενειῶν	τοῦ νοσεῖν ὁ ἀλιτήριος γέγονε Σατανᾶς Cyril, <i>Comm.</i> 72.765,29–30
283	Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς φησὶν δίδωσιν ἐπεξουσίας τὸν ἔλεον ἐν Σαββάτῳ	Εἰ δέ σοι προστέταχεν ἀργεῖν, μὴ ἐγκάλει Θεῶ, τὸ καὶ ἐν Σαββάτῳ διδόναι τισὶ μετ' ἐξουσίας τὸν ἔλεον Cyril, <i>Comm.</i> 72.768,45–47
	ἵνα	φησί add. Cyril, <i>Comm.</i> 72.768,49
	σου	καὶ ἡ παιδίσκη σου om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.768,49
	διὰ...Χριστός	ὅταν οὖν ἀναπαύση τινὰς, νοσημάτων αὐτοῦς ἀνιεῖ Cyril, <i>Comm.</i> 72.768,50–51
284	δὲ	γε μὴν Cyril, <i>Comm.</i> 72.772,43
	τὸ κήρυγμα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐν ἀρχαῖς	οὕτω καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τουτέστι τὸ νέον τε καὶ ἱερὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πεποδηγήμεθα, καὶ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ἐγνώκαμεν, ὡς παρ' ὀλίγοις μὲν ἦν ἀρχαῖς Cyril, <i>Comm.</i> 72.772,45–50
	ταῦτα	τούτο Cyril, <i>Comm.</i> 72.772,51
	μᾶλλον τῶν ἄλλων	om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.772,51
	γενέσθαι στρουθῶν τῆς ἐξ ἔθνων ἐκκλησίας	τοῖς προσιούσιν αὐτῷ Cyril, <i>Comm.</i> 72.772,52
285	τινὲς δὲ φασὶ γυναικα τὴν ἐκκλησίαν, ζύμην δὲ λαμβάνουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, σατα δὲ τρία, σῶμα, ψυχὴν, καὶ πνεῦμα	Ἐτέρως ἔστι λαβεῖν τὴν μὲν γυναικα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν δὲ ζύμην εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, σάτα δὲ τρία σῶμα, πνεῦμα, ψυχὴν Orig. fr. 205,1–2
287	Ἦσθιον γὰρ	Πῶς οὖν ἦσθιον Cyril, <i>Comm.</i> 72.777,51
	τῶν βιβλίων Μωσέως	τῶν Μωϋσέως βιβλίων Cyril, <i>Comm.</i> 72.780,4
	γὰρ	om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.780,19
	καὶ φοιτῶσιν	φοιτῶντες δὲ καὶ Cyril, <i>Comm.</i> 72.780,20
	καὶ	om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.780,21
	ῥημάτων	παιδευμάτων Cyril, <i>Comm.</i> 72.780,21–22
	ὄτ' ἂν	om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.780,25
	ἀρνήσεται	γὰρ καὶ add. Cyril, <i>Comm.</i> 72.780,25
	κριτῆς	Κύριος Cyril, <i>Comm.</i> 72.780,26
319	καὶ	om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.812,39
	ἐπὶ	τῆς add. Cyril, <i>Comm.</i> 72.812,39
	γὰρ	om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.812,41
	ὀρθῶς	οἰονεῖ add. Cyril, <i>Comm.</i> 72.812,44

Sch.	C139.1 (AJRS)	Source
	σκορπίζουσι	σκορπίζοντες Cyril, <i>Comm.</i> 72.812,44
	Θεοῦ	Δεσπότου Cyril, <i>Comm.</i> 72.812,44
	τῷ Θεῷ	τῷ πάντων Δεσπότη Cyril, <i>Comm.</i> 72.812,54
	ὁ Θεός	Χριστός Cyril, <i>Comm.</i> 72.813,5
	ἂν ζῶσι	εἰσὶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ Cyril, <i>Comm.</i> 72.813,5
336	μὴ ταύτης	γάρ δὴ add. Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,4 om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,3
	ἀλλὰ μᾶλλον σπουδάσατε	σπουδάσατε δὲ μᾶλλον Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,6
337	προαιρέσεις	προαιρέσεις καὶ ἐν ἐξουσίᾳ Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,8
338	Προλέγει τὰς θλίψεις καὶ τοὺς διωγμοὺς τοὺς πρὸ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας τοσοῦτους	Προαπαγγέλλει τοίνυν, ὅτι πρὸ τῆς ἐξ οὐρανῶν ἀφίξεως τῆς ἐσομένης ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, θλίψεις προσελάσει καὶ διωγμὸς Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,27–29
	ἡμέραν	αὐτοῦ add. Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,30
	τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου	om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,30
	ἐν	τῷ add. Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,30
	διατρίβειν	συνδιατρίβειν Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,31
339	Οὐ γὰρ ἦξει καὶ	οὐκ Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,45 om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.841,46
340	εἶτα...ἐπιλάμψαι AJRS: εἶτα τὸ αἰφνίδιον τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας δηλῶν, παράγει τὴν αἰφνίδιον ἀπώλειαν τὴν ἐπὶ Νῶε καὶ Λῶτ	ἐπιλάμψαι τε κατὰ καιροὺς Cyril, <i>Comm.</i> 72.844,18 οὕτω φησὶν ἔσεσθαι τὴν συντέλειαν, ὡς γέγονεν ἐν ἡμέραις Νῶε καὶ Λῶτ Cyril, <i>Comm.</i> 72.844,22–23
341	Ὁ ἐν ἀναπαύσει καὶ πλούτῳ καὶ περιφανεῖᾳ μὴ κατακάτω ἄραι τὰ σκέυη	τὸν ἐν ἀναπαύσει, καὶ πλούτῳ, καὶ περιφανεῖαις κοσμηκαῖς βούλεσθαι δηλοῦν Cyril, <i>Comm.</i> 72.844,37–39
	τότε	om. Cyril, <i>Comm.</i> 72.844,43
	ἀνωφελῆ	ἀσυντελῆ Cyril, <i>Comm.</i> 72.844,43
	ὁ ἐν ἀργῷ δὲ ὁ ἐν φιλιεργίαις ὑπάρχων πνευματικῆς εὐκαρπίας	εἰ εὐρίσκοιτό τις ἐν φιλεργίαις ὑπάρχων καὶ πόνοις, καὶ πνευματικῆς εὐκαρπίας ἐπιμελητῆς Cyril, <i>Comm.</i> 72.844,47– 49
	ἔχεσθω συντόμως τῆς οἰκείας σπουδῆς	ἔχεσθαι τῶν ἱερῶν σπουδασμάτων Cyril, <i>Comm.</i> 72.844,54
	καὶ γένηται στήλη ἀλός	στήλη γέγονεν Cyril, <i>Comm.</i> 72.845,3
342	Ὅτι ἐν τῷ Μαθαίῳ	Οἱ δ' ἐν τῷ κατὰ Orig. fr. 225,1
344	νῦξ ἡ συντέλεια διὰ τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ἀσυμφανές	τὸ ἀσυμφανές καὶ ἀπροσδόκητον τῆς αὐτοῦ παρουσίας Cyril, <i>Comm.</i> 72.845,39–40
346	οἱ πλούσιοι	οἱ ἐν πλούτῳ Cyril, <i>Comm.</i> 72.845,46
	γεγονότες πονηροί	πονηροὶ γεγόνασι Cyril, <i>Comm.</i> 72.845,47
	ὁ μέντοι χρηστός παραλαμβάνεται	χρηστός δὲ καὶ φιλοκτεῖρμων καὶ τὴν πίστιν ὀρθός, οὗτος παραλαμβάνεται Cyril, <i>Comm.</i> 72.845,49–50
	ὁ δὲ μὴ τοιοῦτος, ἀφεθήσεται	ὁ γε μὴ ἕτερος, ὡς μὴ γεγονῶς τοιοῦτος, ἀφεθήσεται Cyril, <i>Comm.</i> 72.845,50–51

Sch.	C139.1 (AJRS)	Source
	ὡς αὐτῶς καὶ οἱ ἐν πτωχείᾳ ἀλήθοντες ἐν τῷ μυλῶνι τοῦ κόσμου τούτου	Διὰ δὲ τῶν ἀληθουσῶν, ἔοικε τοὺς ἐν πτωχείᾳ καὶ πόνοις ὄντας ὑποδηλοῦν Cyril, <i>Comm.</i> 72.845,51–52
347	γάρ φησιν	οὖν Cyril, <i>Comm.</i> 72.848,26
	αὐτῷ	αὐτὸ Cyril, <i>Comm.</i> 72.848,26
	οὕτω καὶ οἱ ἄγγελοι ἐν τῇ συντέλει ἀποσταλήσονται πρῶτον καὶ ἐκλέξονται τοὺς δικαίους	ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ ἐκλέξουσιν ἐκ τῶν ἁμαρτωλῶν τοὺς δικαίους καὶ ἀγίους Cyril, <i>Comm.</i> 72.848,14–16
	δὲ	γε μὴν Cyril, <i>Comm.</i> 72.848,17
	κατὰ τὸν Παῦλον	Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος Cyril, <i>Comm.</i> 72.848,18–19

The common readings between the manuscripts AJRS may be explained by the existence of a version of C139.1 from which all four manuscripts derive. The textual comparison of the excerpts preserved in all four witnesses of C139.1 provides us with a more complicated picture, though:

1a) J contains the following significant mistakes: 14.1 ἐδέετο: καὶ add. J; 14.2 ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ARS: om. J; 18.1 ἂν ARS: om. J; 20.2 τούτων ARS: τοῦτο J; 120.6 γάρ ARS: om. J; 124.2 τόπω, τρόπω ARS: τρόπω, τόνω J; 125.22 καθάπτεται ARS: καθαπτικός J; 132.3 ἀναστῆσαι ARS: ἀναστήναι J; 137.1 πνεύματος ARS: πυρός J; 139.2 ἐν σαρκὶ ARS: ἔνσαρκον J; 143.7 δὲ: ἡμῖν σημαίνει add. J; 143.7 ὅτε ARS: ὅτι J; 145.3 τῷ Ματθαίῳ ARS: τοῦ Ματθαίου J; 150.2–3 καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ARS: om. J; 158.1 ἐν ARS: εἰς J; 159.5 5 τότε ARS: ποτὲ J; 164.1 Οὐ γάρ ARS: Ἀπέδωκεν αὐτὸν οὐ γάρ J; 165.2 ἐπαυτῷ ARS: ἐναυτῷ J; 171.3 καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην ARS: om. J; 173.4 δυνήση ARS: δύνη τὸ J; 179.1 Ἀρχαῖον: ὄν add. J; 181.1 Ἡ ARS: om. J; 187.8 τοῦ ARS: om. J; 190.1 μὲν τῷ ARS: τῷ μὲν J; 190.1–2 πνεύματι καὶ ὁμοουσίῳ ARS: καὶ ὁμοουσίῳ πνεύματι J; 190.4 τὸν ARS: τῶν J; 190.4 ἐν ARS: ἐπὶ J; 199.3 τὴν κοίλην καὶ χθαμαλὴν ARS: τῆς κοίλης καὶ χθαμαλῆς J; 218.1 ἢ μύας καταπίνων ARS: ἦν καταπίνων μύας J; 272.1 Ἔστι τὸ ὑπόδειγμα ARS: Τί δε καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον; Ἔστι τὸ ὑπόδειγμα J; 280.1 προσώπου ARS: πρόσωπο J; 283.4 νοσημάτων ARS: νοσήματος J; 284.4 προβέβηκε ARS: ἐκβέβηκε J; 291.3 τῶν ARS: om. J; 291.3 καὶ ARS: om. J; 309.2 τοῦ ARS: om. J; 319.1 τοῖς πλουτοῦσι ARS: τοῖς πλουσίοις J; 319.2 Σωτήρ ARS: Χριστός J; 326.1 Χριστῷ ARS: Χριστοῦ J; 336.2 ἐμέμνητο ARS: διεμέμνητο J; 340.1 Εἶτα τὸ πάθος προλέγει ARS: τὸ πάθος λέγει J; 340.2 τοῖς ἐπὶ γῆς κρῖναι τὴν γῆν ARS: τοῖς ἐπὶ γῆς J; 341.2 ταῦτα ARS: αὐτῷ J; 343.6 6 τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ARS: τὴν ψυχὴν αὐτοῦ J.

1b) J transmits the following correct readings against ARS: 145.2 εἰληφθαι J: ἠλείφθαι ARS; 339.1 ἀσήμως J: ἀτίμως ARS.

2a) R contains the following significant mistakes: 18.1 τῆς AJS: τοῦ add. R; 18.2 πατρίῳ AJS: πατρώα; 19.5 Ἥλιος AJS: Ἥλιοῦ R; 21.2 δεύτερα ποιεῖσθαι AJS: ποιεῖσθαι δεύτερα R; 117.2 τόπος ἐστὶν ἐσθότε τῆς ἀπιστίας εὐάφομος AJS: om. R; 117.3 γάρ AJS: om. R; 117.6 ὥστε AJS: ὅς τε R; 117.6 ὡς AJS: ὁ R; 117.6 Θεός: τοιαῦτα ποεῖ add. R; 117.6 καί²:

τὰ add. R; 120.1 αὐτῶ: ἐκ add. R; 120.3 λαβόμενος AJS: λαβῶν R; 121.1 διδάσκων AJS: διδάσκει R; 122.3 λέγει: δὲ add. R; 123.1 Εἰ και τὸν Ἰούδαν AJS: Τὸν Ἰούδαν δὲ R; 123.2 ἀλλ' AJS: om. R; 138.2 ἦ AJS: ἦν R; 138.5 ωάννης AJS: ἴδει R; 141.6 ἐαυτοῦς AJS: αὐτοῦς R; 143.3 τὴν: τῆς add. R; 143.5 γραφαί: αὐτοῦ add. R; 143.6 τὴν Μάρθαν AJS: om. R; 143.8 καὶ ποιήσαντος AJS: ἐποίησαν R; 143.9 τέσσαρες AJS: τέσσαροι R; 158.2 ὕπνον καλῶν AJS: om. R; 158.3 κάρων AJS: καιρὸν R; 159.1 Ὅτι AJS: om. R; 159.3 ἐλθόντι AJS: ἐλθόντος R; 161.2 τὰ πλάσματα AJS: τὸν πλάσαντα R; 162.1 συνεῖναι: τῷ add. R; 168.2 διελεθεῖν AJS: δι' ἐλθεῖν R; 176.2 πως AJS: τῷ R; 179.1 τοῦτο: τὸ add. R; 180.5–6 πράγμασιν οὐκ ἐπ' ἀναγκαίοις AJS: οὐκ ἐπ' ἀναγκαίοις πράγμασιν R; 187.7 ἡ: θεία add. R; 198.1 Τὴν ἀλαζονεῖαν ἐξέβρῃξεν AJS: Εἰς τὸ λαλῆσαι τὸ κατὰ Μωσέως, τὴν ἀλαζονεῖαν ἐξέβρῃξεν R; 198.3 αὐτῷ AJS: αὐτοῦ R; 199.4 ἀρετάς: δηλονότι add. R; 214.2–3 φίλον δὲ ἵνα εἶπῃ τὸν Θεόν AJS: φίλος δὲ ἐστὶν ὁ θεὸς R; 270.5 γὰρ πρὸς τὰς ἡδονάς AJS: γὰρ περὶ τὰς ἡδονάς R; 278.3 ἀμαρτίαν AJS: μαρτυρίαν R; 279.4 τοσαῦτα AJS: τοσαῦτοις R; 280.3 οὕτως AJS: om. R; 280.4 λέγει AJS: λέγων R; 280.4 *πορευθέντες* AJS: om. R; 281.2 Ἀδὰμ AJS: Ἐδέμ R; 284.1–2 Μικρὸν ποίμνιον καὶ κόκκῳ σινάπεως, ὃς μικρότερον πάντων τῶν λαχανικῶν σπερμάτων ἐστὶν AJS: Ὁ κόκκος τοῦ σινάπεος μικρότερον πάντων τῶν λαχανικῶν σπερμάτων ἐστὶν R; 284.3 μέτρου: καὶ add. R; 285.4 λαμβάνουσι AJS: λαμβάνουσαν R; 290.3 τὸ² AJS: τὸν R; 290.3 αὐτοῦ AJS: om. R; 290.6 αὐτεξούσιον AJS: αὐτεξουσίως R; 290.7 ἄκοντες AJS: ἀκούοντες R; 310.6 μαθητάς: εἶπεν ὁ Δεσπότης Χριστός add. R; 336.4 φησί AJS: om. R; 338.2–3 ἰδεῖν ἐπιθυμῆσαι: ἐπιθυμῆσαι ἰδεῖν R; 340.2 ὑποστῆναι AJS: ὑπομεῖναι R.

2b) R transmits the following correct readings against AJS: 337.1 γὰρ R: om. AJS; 337.2 τὸ R: τοῦ AJS.

3a) S contains the following significant mistakes: 17.3 ἀπεστρέφοντο αὐτοῦς AJR: om. S; 117.6 αὐτὸς AJR: αὐτῷ S; 121.3 προστασία: τῶν add. S; 143.6 εἶπεν AJR: φησί S; 147.1 Τὸ AJR: Τοῖς S; 158.1 Ματθαῖον AJR: Ματθαίῳ S; 163.2 ἀτονῆσαι τὸν Χριστὸν AJR: ἀτενίσαι τῷ Χριστῷ S; 175.1 ἀποκαλεῖ AJR: om. S; 180.1 διὰ AJR: om. S; 180.5 μὴ AJR: μηδὲ S; 185.1 Ὅτι AJR: σημείον ὅτι S; 195.1 ὅλον ἐαυτὸν AJR: ἐαυτὸν ὅλον S; 270.1 τὸ AJR: δὲ S; 272.3 πλημμελήμασιν AJR: om. S; 272.4 ὁ αὐτὸς AJR: αὐτὸς S; 272.5 πικρὸν AJR: πικρός S; 279.3 σημαίνει πρῶτον διὰ τοῦ Μωσέως ἐλθεῖν, εἶτα AJR: πρῶτον S; 281.2 ἀσθeneιών: δὲ add. S; 285.2 καταδράττεται γοργῶς AJR: καταδράσει S; 290.3 ὑπεμφαίνων AJR: ἐμφαίνων S; 291.3 AJR: om. S; 309.1 καὶ¹: τῶν add. S; 319.7 οὐδὲν AJR: οὐδ' ἂν S; 326.6 ἑγκαρσία AJR: om. S; 336.4 αὐτῆς AJR: ταύτης S; 338.3 τοῦ AJR: τούτου S; 343.1 πεπράχασιν AJR: ἐμπεπράχασιν S; 348.2 ἡ AJR: om. S.

3b) S transmits the following correct readings against AJR: 284.4 αὔξησιν S: αὔξειν AJ: αὔξιν R.

4a) A contains the following significant mistakes: 120.3 τούτων JRS: τούτου A; 122.3 πληρωθῆσεσθαι JRS: πληρώσεσθαι A; 124.5 ἀφιλοπλούτους JRS: φιλοπλούτους A; 124.6 δὲ JRS: om. A; 125.3 τὸ¹ JRS: om. A; 138.5 μέχρι τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ JRS: om. A; 139.2 ἔσχατον JRS: ἔνσαρκον A; 143.22 πλειστάκις: μὲν οὖν add. A; 143.9 ἔτελειούτο: ὁ add. A; 145.2 Χριστὸν JRS: Κύριον A; 158.3 ἐκείνης αὐτοῖς ἐγενόμενον JRS: αὐτοῖς ἐγενόμενον ἐκείνης A; 168.2 ἐγγιζούσης JRS: ἐγγιζουσῶν A; 174.3 εἰς JRS: πρὸς A; 176.2 ὁ JRS: om. A; 180.3 πῆρα JRS: πείρα A; 186.2 σημείων JRS: σημείον A; 187.4 καὶ τὰ JRS: κατὰ A; 188.3

τοὺς JRS: τοῖς A; 190.2 πατρὶ JPS: σωτηρίαν A; 190.4 αἵματος JRS: πνεύματος A; 276.1 οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι πρὸς Πιλάτον JRS: πρὸς Πιλάτον οὗτοι οἱ Γαλιλαῖοι A; 276.5 εὐσεβείας JRS: εὐλαβείας A; 280.2 λέγει JRS: λέγεται A; 285.2 ἐκείνης JRS: ἐκείνη A; 319.2 ἀφέντος JRS: ἀφέντες A; 340.4 παράγει JRS: προάγει A; 343.3 αὐτῆς JRS: αὐτῶν A.

4b) A transmits the following correct readings against RJS: 182.1 τῶν ἀμαρτημάτων ὑμῶν ὁ κονιορτός A: τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν ὁ κονιορτός S: Τουτέστι τῶν ἀμαρτημάτων ὁ κονιορτός JR; 344.1 Λέγων ὑμῖν ὅτι ταύτη τῇ νυκτί A: om. JRS

5) JR share the following significant mistakes: 15.1 οἱ AS: om. JR; 143.1 Ὅτι AS: om. JR; 143.3 προσκυνήσιν AS: προσκύνησιν JR; 143.8 αὐτοῦ AS: αὐτῶ JR; 150.2 ἠτοιμάσε AS: ἠτοιμασμένον JR; 171.3 καὶ τὰ ἐν τῷ μέσῳ οὐκ ἦν AS: om. JR; 192.1 ὁ AS: om. JR; 283.2 ἔλεον AS: ἔλαιον JR; 287.7 οἶον A: om. S: οἶ JR; 320.1 βάτος AS: βάδος JR; 320.1 ξεστῶν ἐστι: AS ξέστων ἐστὶ JR; 324.2 ἄν: οὖν add. JR; 347.5 δηλονότι AS: δῆλον ὅτι JR.

6) AR share the following significant mistakes: 18.2 ἐναπομείναντας JS: ἐν ἀπομείναντας AR; 19.4 Ἡλίας JS: Ἡλιοῦ AR; 143.5 εἰσόδους αὐτοῦ S: αὐτοῦ εἰσόδους J: εἰσόδους AR; 187.4 προσδοκῶντες S: προσδοκοῦσιν J: προσδοκῶσιν AR; 347.6 τὰ JS: om. AR.

7a) AS share the following significant mistakes: 19.1 Ἡλίας JR: Ἡλιοῦ AS; 120.5 ἐν JR: ἐξ AS; 121.1 ποιεῖν JR: ποιῶν AS; 121.2 ἐνεργοῦμεν JR: συνεργοῦμεν AS; 310.4–5 Ταῦτα...μαθητάς JR: om. AS.

7b) AS share the following correct readings: 16.1 Ἀπάσης γὰρ AS: Πάσης φησὶν J: Πάσης R; 117,4–5 τὴν ἀλήθειαν AS: ἐστὶν ἀληθῶς J: τὴν ἀλήθειαν ἐμφαίνει R; 138.1 Μέγας ὁ Ἰωάννης AS: Μέγας Ἰωάννης J: om. R; 138.4 τοίνυν τῶν AS: τοίνυν J: τῆς R; 143.7 πολλῶν διακονεῖν AS: πολλῆν διακονίαν J: πολλὰς διακονίας R; 290.8 τοῦ AS: om. J: αὐτοῦ R

8a) RS share the following significant mistake: 159.6 οἱ AJ: om. RS.

8b) RS share the following correct readings: 148.8 τρίτον δὲ ὁμοίως RS: τρεῖς δὲ ὁμοίως A: τρίτον δὲ ὁμοῦ J

9a) AJ share the following significant mistake: 167.2 ἐαυτοῦ RS: αὐτοῦ AJ.

9b) AJ share the following correct readings: 199.4 ἐκδύσαντες AJ: ἐκδύσαντας S: om. R; 272.5 ἐπέχον AJ: ἐπέχων S: ἔχον R; 290.3 ταύτη AJ: ταῦτα R: ταύτης S

10) JR share the following correct readings: 145.6 ἀπὸ τῶν διηγήσεων καὶ τῶν τρόπων JR: ἀπὸ τῶν διηγήσεων καὶ τρόπων S: ἀπὸ τῶν τρόπων καὶ ἀπὸ τῶν διηγήσεων A

11) JS share the following correct readings: 159.3 αὐτῶ JS: αὐτῶν A: αὐτοῦ R

12) AJRS each transmit a different reading: 133.1 Ἄλλοεθνης φησὶ ὑπάρχω S: Ἄλλοεθνης γὰρ ὑπάρχων φησὶ A: Ἄλλος ἄνθρωπος φησὶ ὑπάρχω R; 213.3 τάχα ὁ καιρὸς S: τάχα καιρὸς J: τάχα δὲ ὁ καιρὸς A: ὁ καιρὸς R.

The results of the comparison between the shared passages in A, J, R, and S can be summed up as follows: we identify: a) 57 instances in which **AJS** have a common reading against **R**, b) 45 instances in which **ASR** have a common reading against **J**, c) 28 instances in which **AJR** have a common reading against **S**, d) 27 instances in which **JRS** have a common reading against **A**, e) 22 instances in which **AS** have a common reading, f) 20

instances in which **JR** have a common reading, g) 5 instances in which **AR** have a common reading, h) 4 instances in which **JS** have a common reading, i) 3 instances in which **RS** have a common reading, j) 2 instances in which **AJ** have a common reading.

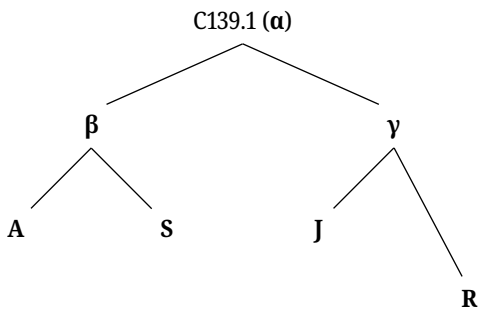
These results appear to point to two archetypes from which **AS** and **JR** derive, respectively. Similarities between the four manuscripts indicate the the existence of a version of the catena C139.1 (**α**), used by the prototype of **A** and **S** (**β**), as well as by the prototype of **J** and **R** (**γ**). Such a proposition could also explain the fact that **J** omits a significant number of excerpts preserved in **ARS**. In particular, table 10 shows that in 19 cases **ARS** have copied a comment absent in **J**: E 118; E 131; E 133; E 148; E 149; E 160; E 169; E 171; E 178; E 184; E 196; E 216; E 288; E 318; E 321; E 322; E 325; E 326; E 327.

Tab. 12: Excerpts omitted in the four manuscripts of C139.1

C 139.1	A	J	R	S
E 118	A 111	-	R 92	S 9
E 126	A 119	J 102	-	S 17
E 127	A 120	J 102	-	S 18
E 128	A 121	J 102	-	S 19
E 129	A 122	J 103	-	-
E 131	A 124	-	R 101	S 21
E 133	A 126	-	R 103	S 23
E 134	A 127	J 106	R 104	-
E 135	A 128	J 107	R 105	-
E 136	A 129	J 108	R 106	-
E 140	A 133	J 112	R 109	-
E 142	A 135	J 114	R 112	-
E 146	A 138	-	R 116	-
E 148	A 140	-	R 117	S 31
E 149	A 141	-	R 117	S 32
E 151	A 143	-	-	S 34
E 152	-	J 120	R 119	-
E 157	A 149	-	-	S 36
E 160	A 151	-	R 125	S 37
E 169	A 160	-	R 133	S 48
E 171	A 162	-	R 134	S 49
E 177	-	J 140	R 139	S 55
E 178	A 167	-	R 140	S 56
E 184	A 173	-	R 146	S 62
E 196	A 185	-	R 155	S 75
E 197	A 186	-	-	S 76
E 216	A 202	-	R 171	S 84
E 217	-	J 171	-	-

C 139.1	A	J	R	S
E 273	A 254	–	R 209	–
E 274	–	J 225	R 211	–
E 275	A 255	J 226	R 210	–
E 282	A 262	–	–	S 94
E 288	A 268	–	R 222	S 103
E 313	–	–	R 240	–
E 314	A 293	–	–	S 110
E 318	A 297	–	R 241	S 114
E 321	A 300	–	R 244	S 117
E 322	A 301	–	R 245	S 118
E 325	A 303	–	R 247	S 120
E 326	A 304	–	R 248	S 121
E 327	A 305	–	R 249	S 122
E 328	A 306	–	R 250	–

The relationship between the AJRS may be expressed by the following stemma:

Part 2: **Texts**

4 Editorial principles

Producing an edition of passages from a catena poses several problems. The texts edited below are collections of selections which in most cases must have retained the wording of the sources, but they may also have been edited by the compiler. In fact, most of the original works have not been preserved, or are only available as fragments and translations. Parallels in other catena collections may have been adjusted in a different manner. We are, thus, in the unfortunate position of not knowing which versions of the original texts or other sources the compilers had at their disposal. However, recent studies have shown that excerptors or compilers were prone to textual changes, especially omissions and additions.¹⁴⁴ When the surviving manuscripts of the *catenae* transmit a mistake or an incongruous reading, we cannot be certain whether a) the reading was present in the source text, b) the original text was *corrupted* by the compiler, or c) such mistakes are scribal errors. Given the particular structure of an excerpt collection, therefore, the present editions intend to present the texts as transmitted in the extant manuscripts of the *catenae* rather than to present a *corrected* version.

Since traditional philological approaches are not useful tools for editing a *codex unicus*, for the catena types C137.2, C137.4, 137.6 and 137.11 I will rely on the modern approaches of Byzantine philologists who highlight the importance of the manuscript itself.¹⁴⁵ Methodologically, the edition of these compilations will be based on the *ratio edendi* of the edition of Psellos' Chronographia by D.R. Reinsch.¹⁴⁶ The edited text will remain faithful to the manuscript and orthography and punctuation will be regularised. Each scholium is accompanied by a double critical apparatus. In cases when the extracts differ from their sources, the present editions give the readings in the manuscript tradition of the *catenae* and indicate in the *apparatus criticus* details offered by modern scholarship on the direct tradition.

For the catena type C139.1, which is preserved in four manuscripts, source texts are taken into consideration when the manuscripts are at variance with each other. For C139.1 the sigla given at the beginning of the *apparatus criticus* indicate the manuscripts upon which each comment is based. The *apparatus criticus* indicates differences between the manuscripts and other sources, using standard abbreviations. In the edition of *codices singuli* and of the catena C139.1, possible deletions, additions, interpolations,

---

144 See with further bibliography in Panagiotis MANAFIS, (Re)writing History in Byzantium, London, 2020 and Panagiotis MANAFIS, "The Sources of Codex Zacynthius and their Treatment", in *Codex Zacynthius: Catena, Palimpsest, Lectionary* (eds. H.A.G. HOUGHTON – D.C. PARKER. T&S 3.21. Piscataway NJ, 2020), 97–119.

145 Philipp ROELLI, ed., *Handbook of Stemmatology. History, Methodology, Digital Approaches*. (Berlin/Boston: De Gruyter, 2020); Diether Roderich REINSCH, ed., *Michaelis Pselli Chronographia*, Millennium-Studien 51. Berlin/Boston: De Gruyter, 2014.

146 REINSCH, *Michaelis Pselli Chronographia*.

syntactical and grammatical corruptions of the text are identified. Where corrections were observed, including adjustments made by the first hand *in scribendo*, the initial reading was also transcribed. If text was no longer legible, the present edition offers a reconstruction based on the sources described below and indicates it accordingly. Text which has been reconstructed where the original is illegible or lacunose is enclosed in square brackets; if no clear parallel could be found, the approximate number of missing characters is noted by a series of dots within square brackets. Proper names which are misspelled in the extant manuscripts are emended and information is provided in the *apparatus criticus*. Most of the orthographic variations are common spelling variants in later Greek, such as alternation between ϵ , ι and η or between α and ϵ . It should be said that variant spellings occurred in the manuscripts are regularly emended in conformity with the readings found in *LSJ* or *TLG*. For the convenience of modern readers, variant spellings are not indicated in the *apparatus criticus*. The contents of the catena types C137.2, C137.4, 137.6, 137.9 and 139.1, the grouping of the fragments from different collections, as well as the sequence of leaves are given here for the first time. The *apparatus fontium* lists the immediate passages upon which each excerpt is based, with details of printed editions as follows:

Antipater, Hom. in s. Deiparae annuntiationem = Constantino Vona, *L'Orazione di Antipatro sulla nascita del Battista e l'orazione sull' Annunciazione* (Scrinium patristicum Lateranense 5), Rome: Libreria editrice della Pontificia Università Lateranense, 1974, 94-144.

Amphilochius, Orat. = Cornelis Datema, *Amphilochii Iconiensis opera*, Turnhout: Brepols, 1978, 37–73.

Athanasius, Epist. ad Epictetum = Kyriakos Savvidis, *Athanasius Werke: Band I/Teil 1 die Dogmatischen Schriften. Lfg. 5: Epistulae Dogmaticae Minores*, hg. von Dietmar Wyrna, Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2016.

Athanasius fr. = PG 26, 1233-1249.

Basil. Caesar. Adversus Eunomium (libri 5) = Bernard Sesboué, Georges-Matthieu de Durand et Louis Doutreleau (eds.), *Basile de Césarée, Contre Eunome, suivi de Eunome, Apologie*, (SC 299 et 305), Paris: Éditions du Cerf, 1982–1983.

Basil. Caesar. De baptismo libri duo = Umberto Neri, *Basilio di Cesarea. Il Battesimo. Testo, traduzione, introduzione e commento* (Testi e ricerche di Scienze religiose 12), Brescia: Paideia, 1976; Jeanne Ducatillon, *Basile de Césarée. Sur le baptême. Texte grec de l'édition U. Neri, introduction, traduction et annotation par Jeanne Ducatillon* (SC 357), Paris: Éditions du Cerf, 1989.

Basil. Caesar. De spiritu sancto = Benoît Pruche, *Basile de Césarée. Sur le Saint-Esprit* (SC 17), Paris: Éditions du Cerf, 1947 [Paris: Éditions du Cerf 1968], 250-530.

Basil. Caesar. Epist. = Yves Courtonne, *Saint Basile. Lettres*, 3 vols., Paris: Les Belles Lettres, 1957-1966.

Chron. Pasch. = Ludwig Dindorf, *Chronicon paschale*, vol. 1 (CSHB), Bonn: E. Weber, 1832.

- Chrysanthus, Περὶ Ἀφορισμοῦ** = Panagiotis D. Michaelares, Ἡ Πραγματεία τοῦ Χρυσάνθου Τεροσολύμων *Περὶ Ἀφορισμοῦ*, Ἀθήνα: Πορεία, 2002, 41-106.
- Chrysost. De cruce et latrone** = PG 49, 399–408
- Chrysost. De incomp.** = Anne-Marie Malingrey, *Jean Chrysostome. Sur l'incompréhensibilité de Dieu* (SC 28bis), Paris: Éditions du Cerf, 1970, 92–322.
- Chysost. De occurso domini [Sp.]** = PG 50, 807-812
- Chysost. In illud** = PG 51, 187-208.
- Chrysost. In Mt.** = PG 58, 471-794.
- Chrysost. In oraculum Zachariae** = PG 50, 785-788.
- Cramer** = John Anthony Cramer, *Catenarum Graecorum Patrum in Novum Testamentum*, 4 vols., Oxford: Oxford University Press 1840–1844.
- Cyril, Comm.** = PG 72, 475–950.
- Cyril, fr.** = Joseph Reuss, *Lukas-Kommentare aus der griechischen Kirche* (TU 130), Berlin: De Gruyter, 1984.
- Cyril, fr.** = Joseph Sickenberger, *Fragmente der Homilien des Cyrill von Alexandrien zum Lukasevangelium* (TU 34), Leipzig: Hinrichs, 1909, 76-107.
- Cyril, Comm. Mt.** = Joseph Reuss, *Matthäus-Kommentare aus der griechischen Kirche* (TU 61), Berlin: Akademie Verlag, 1957, 153-269.
- Cyril, Comm. Jn.** = Philip Edward Pusey, *Sancti patris nostri Cyrilli archiepiscopi Alexandrini in D. Joannis evangelium*, 3 vols., Oxford: Clarendon Press, 1872.
- Cyril, Hom.** = PG 77, 1040–1049.
- Epiphanius, Panarion** = Karl Holl, *Epiphanius, Bände 1-3: Ancoratus und Panarion* (Die griechischen christlichen Schriftsteller 25, 31, 37), Leipzig: Hinrichs, 1915–1933.
- Ephes.** = NT, *Epistula Pauli ad Ephesios*.
- Eus.** = Angelo Mai, *Scriptorum Veterum Nova Collectio*, I, Rome: Collegium Urbanum, 1825; PG 24, 529–605.
- Eus. Enarratio** = Pietro Trevisan, *San Basilio. Commento al profeta Isaia*, 2 vols., Turin: Società Editrice Internazionale, 1939.
- Eus. Prep. Evang.** = Karl Mras, *Eusebius Werke, Band 8: Die Praeparatio evangelica* (Die griechischen christlichen Schriftsteller 43.1 & 43.2), Berlin: Akademie-Verlag, 1954–1956.
- Euth. Zigab. Comm.** = PG 129, 107-1501.
- Euth. Zigab. Panoplia** = PG 130, 20-1360.
- Gennadios, De ingressis** = Martin Jugie, Louis Petit, and Xénophon A. Siderides, *Oeuvres complètes de Georges (Gennadios) Scholarios*, vol. 3, Paris: Maison de la bonne presse, 1930, 196-204.
- Greg. Nazianz. Ad cives Nazianzenos (orat. 17)** = PG 35, 964-981.
- Greg. Nazianz. Ad Julianum (orat. 19)** = PG 35, 1044-1064.
- Greg. Nazianz. In pentecosten (orat. 41)** = PG 36, 428-452.
- Greg. Nazianz. In sancta lumina (orat. 39)** = PG 36, 336-360.
- Greg. Nazianz. In sanctum baptismum (orat. 40)** = PG 36, 360-425.
- Greg. Nazianz. In sanctum pascha (orat. 45)** = PG 36, 624-664.

- Greg. Nazianz. In seipsum, (orat. 26)** = PG 35, 1228-1252.
- Greg. Nazianz. In theophania (orat. 38)** = PG 36, 312-333.
- Greg. Nazianz. In sanctum pascha (orat. 45)** = PG 36, 624-664.
- Greg. Nyss., Antirrheticus** = Frederick Mueller, *Gregorii Nysseni opera*, vol. 3.1, Leiden 1958, 131-233.
- Homer, Iliad** = Thomas William Allen, *Homeri Ilias*, vols. 2-3, Oxford: Clarendon Press, 1931.
- Isidor. Pelus. Epist.** = PG 78,177–1048.
- Joann. IV Cantacuz. Disputatio** = Franz Tinnefeld – Edmond Voordeckers, *Johannis Cantacuzeni Refutationes Duae Prochori Cydonii et Disputatio cum Paulo Patriarcha Latino Epistulis Septem Tradita* (CCSG 16), Turnhout: Brepols, 1987, 175-239.
- Joann. Cyparissiot. Adv. Cantacuz.** = Ioannes Polemis, *Theologica varia inedita saeculi XIV* (CCSG 76), Turnhout: Brepols, 2012, 55-323.
- Joann. Damasc. Sacra parallela** = PG 95, 1040-1588; PG 96, 9-441.
- Malachias** = A. Rahlfs, *Septuaginta*, vol. 2, 9th edn., Stuttgart: Württemberg Bible Society, 1935 (repr. 1971): 561-565
- Manuel Calecas, De principiis catholicae fidei** = PG 152, 429-661.
- Maxim. Confess. AJ** = Nicholas Conostas, *On Difficulties in the Church Fathers: The Ambigua*, Vols. 2 vols. (Dumbarton Oaks Medieval Library), Cambridge (MA): Harvard University Press, 2014.
- Maxim. Confess. CC** = Aldo Ceresa-Gastaldo, *Massimo confessore. Capitoli sulla carita* (Verba seniorum, N.S., 3.), Rome: Editrice Studium, 1963, 48-238.
- Maxim. Confess. CT** = Kerstin Hajdú – Andreas Wollbold, *Maximus Confessor Capita theologica et oeconomica*. Zwei Centurien über die Gotteserkenntnis (Fontes Christiani 66), Freiburg – Basel – Vienna: Herder, 2017.
- Maxim. Confess. Expositio** = Peter van Deun, *Maximi confessoris opuscula exegetica duo* (CCSG 23), Turnhout: Brepols, 1991, 27-73.
- Maxim. Confess. Qd** = José H. Declerck, *Maximi confessoris quaestiones et dubia* (CCSG 10), Turnhout: Brepols, 1982.
- Maxim. Confess. QT** = Carl Laga and Carlos G. Steel, *Maximi confessoris quaestiones ad Thalassium*, 2 vols. (CCSG 7, 22), Turnhout: Brepols, 1980–1990.
- Maxim. Confess. Scholia** = Carl Laga and Carlos G. Steel, *Maximi confessoris quaestiones ad Thalassium*, 2 vols. (CCSG 7, 22), Turnhout: Brepols, 1980–1990.
- Mesarites, Renuntiatio** = August Heisenberg, II. Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion. III. Der Bericht des Nikolaos Mesarites über die politischen und kirchlichen Ereignisse des Jahres 1214 (Quellen und Studien zur spätbyzantinischen Geschichte), München 1923 [London 1973], 6-54.
- Niceph. Greg. Antirrhetica** = Hans-Veit Beyer, Nikephoros Gregoras, *Antirrhetika I* (Wiener Byzantinistische Studien 12) Vienna: Österreichische Akademie der Wissenschaften 1976, 123-431.
- Niceph. Greg. Historia Romana** = Immanuel Bekker – Ludwig Schopen, *Nicephori Gregorae historiae Byzantinae*, 3 vols. (CSHB), Bonn: E. Weber, 1:1829–1855.

- Nicetas Seides** = Panagiotis N. Simotas, *Νικήτα Σεΐδου Σύνοψις τῆς Ἀγίας Γραφῆς* (Analecta Vlatadon 42), Thessalonica: Πατριαρχικό Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, 1984, 55-295.
- Orig. Comm. Gen.** = PG 12, 45-92.
- Orig. Comm. Jn** = Cécile Blanc, *Origène. Commentaire sur saint Jean*, 5 vols. (SC 120, 157, 222, 290, 385), Paris: Éditions du Cerf, 1966–1992.
- Orig. fr. and Orig. Hom.** = Max Rauer, *Origenes Werke. Neunter Band. Die Homilien zu Lukas*. Second edn (GCS 49 [35]), Berlin: Hinrichs, 1959.
- Orig. fr. Mt.** = Ernst Benz and Erich Klostermann, *Origenes Werke*, vol. 12 [Die griechischen christlichen Schriftsteller 41.1. Leipzig: Teubner, 1941].
- Orig. Philoc.** = Joseph Armitage Robinson, *The Philocalia of Origen*, Cambridge: Cambridge University Press, 1893.
- Orig. Scholia** = PG 17, 312–369.
- Osee** = Alfred Rahlfs, *Septuaginta*, vol. 2, 9th edn., Stuttgart: Württemberg Bible Society, 1935 (repr. 1971), 490-501.
- Pal** = Panagiotis Manafis, *A New Witness to the Catena of Codex Zacynthius*, ZAC 26.3 (2022): 371–401.
- Ps.-Zonaras** = Johann August Heinrich Tittmann, *Iohannis Zonarae lexicon ex tribus codicibus manuscriptis*, 2 vols., Leipzig: Crusius, 1808 (repr. Amsterdam: Hakkert, 1967).
- Severus** = Angelo Mai, *Classicorum Auctorum e Vaticanus Codicibus editorum*, X, Rome: Vatican, 1838.
- Titus** = Joseph Sickenberger, *Titus von Bostra. Studien zur dessen Lukashomilien* (TU 21.1), Leipzig: Hinrichs, 1901.
- Zac** = H.A.G. Houghton, Panagiotis Manafis, A.C. Myshrall, *The Palimpsest Catena of Codex Zacynthius: Text and Translation*, (T&S 3.22), Piscataway (NJ): Gorgias, 2020.

4.1 Tabula Notarum in Apparatu Critico Adhibitarum

4.1.1 Codices

- C137.2 Munich, BSB, gr. 208, 10th century (M)
 C137.4 Vatican, BAV, Vat. gr. 349, 11th century (V)
 C137.6 Florence, BML, Conv. soppr. 159, 11th century (L)
 C137.11 Paris, BnF, Suppl. gr. 1225, 10th century (P)
 C139.1 Rome, Accademia dei Lincei, Corsin. 41.G.16 (GA 591), 12th century (R)
 Athens, EBE 2364 (GA 809), 10th century (A)
 Athens, Sarros, 1 (GA 2517), 10th century (S)
 Jerusalem, GOP, Taphou 28 (GA 1313), 10th century (J)

4.1.2 Cetera

add.	addidit
[...]	litterae deperditae
( )	litterae additae
{ }	litterae deletae
codd.	codices
coni.	coniecit
corr.	correxit
del.	delevit
mg.	in margine
om.	omittit, omittunt
suppl.	supplevit
v.l.	varia lectio

5 The Scholia in Vatican, BAV, Vat. gr. 349 (GA 127), ff. 183r–192r

1. (f. 186r) ad. Luke 1:32

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Εἰ οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ, οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται ὁ θεὸς εἰς σπέρμα, καὶ ἐὰν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται, δηλον ὡς ὁ πιστὸς λαὸς καὶ δι' 5 ἔργων δικαιοσύνης καὶ ἀληθοῦς τῆς κατὰ τὴν πίστιν γνώσεως ὁρῶν τὸν θεὸν ἐστὶν Ἰσραήλ, εἴτε κατὰ σάρκα φέρει τὸ γένος ἐξ Ἰσραήλ, εἴτε τῆς ἐθνικῆς ὑπάρχει μερίδος. Ὁ γὰρ τοῦ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἐν ἑαυτῷ φέρων τρανὸν καὶ ἄχραντον (τὸν) χαρακτήρα τῆς πίστεως τῆς τοῦ ἀληθινοῦ Ἰσραήλ οὐκ ἀπηλλοτριώ-
ται κλήσεώς τε καὶ χάριτος. Ἀλλὰ καὶ Δαυὶδ αὐτὸς ὁ μακάριος τῶν ἐν Ἰσραήλ 10 πιστῶν εἶχε τὴν βασιλείαν. Ὅθεν ἅμα τῆς πίστεως κατέσβεσεν ἑαυτῷ τὸ φέγγος ὁ Ἰσραήλ, ἅμα καὶ τῆς τοῦ Δαυὶδ εὐθὺς ἀπέστη βασιλείας. τὸν πιστὸν οὖν καὶ πνευμα-
τικὸν Ἰσραήλ καὶ ὁρῶντα θεὸν διὰ τῆς πίστεως, τὸν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν συνειλεγ-
μένον καὶ κατ' ἐκλογὴν χάριτος εἰς περιποίησιν λαὸν καὶ ἅγιον ἔθνος καὶ βασιλει-
ον ἱεράτευμα ἐπηγγείλατο δώσειν διὰ τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὴν παρθένον χρηματίζων 15 ὁ θεὸς τῷ ἐξ αὐτῆς τεχνησομένῳ σωτηρί τῶν ὅλων· ὅπερ δι' αὐτῆς τῆς τῶν πραγμά-
των ἐκβάσεως τὴν οἰκειάν ἐδέξατο πίστωσιν, τοῦ κυρίου τὰς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας πληρῶσαντος καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ νοητῷ Ἀβραάμ ἐυλογήσαντός τε καὶ υἰοθετήσαντος καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν καταστήσαντος ἐν πνεύματι διὰ τῆς
πίστεως αὐτὸν πατέρα τὸν Ἀβραάμ καὶ καθεσθέντος ἐν τῷ πνευματικῷ θρόνῳ τοῦ 20 Δαυὶδ καὶ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὸν πνευματικὸν οἶκον (τοῦ) Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας βασιλείαν πέρας οὐκ ἔχουσαν, ἐφ' ὃν ἀντὶ τοῦ σωματικοῦ καὶ παραπικραίνοντος Ἰσραήλ προφητικῶς χρηματίζων ὁ θεὸς τῷ Μωυσῇ καταστήσειν αὐτὸν ἦτοι τὸν δι' αὐτοῦ τυπικῶς νοούμενον ἐπηγγείλατο εἰπὼν ἄφες με καὶ ἐξαλείψω τὸ ἔθνος τοῦτο εἰς ἅπαξ καὶ καταστήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ φοβερὸν ἢ τοῦτο.

1, 1–11 Εἰ... βασιλείας] Maxim. Confess. QT 23,9–24 11–21 τὸν... ἔχουσαν] id. 23,71–84
21–24 ἐφ'... τοῦτο] id. 23,27–32

1, 8 τὸν] suppl. Maxim. Confess. QT 23,19 11 οὖν om. id. 23,71 13 καὶ³ om. id. 23,73
17 ἐυλογήσαντός] ἐνευλογήσαντός id. 23,80 20 βασιλεύσαντος] βασιλεύοντος id. 23,83
πνευματικὸν] πιστὸν id. 23,83 | τοῦ] suppl. id. 23,84 24 εἰς ἅπαξ] εἰσάπαξ id. 23,31

2. (f. 187r) ad Luke 1:44

Τοῦ ἀγ(ίου) Μαξίμου. Ἐν μήτρα καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ Θεὸς Λόγος ἐσμέν, ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς ζωῆς καταστάσει, ὁ μὲν ὡς ἐν μήτρα ἀμυδρῶς καὶ μόγις τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ διαφαινόμενος, καὶ τοῦτο τοῖς κατὰ Ἰωάννην τῷ πνεύματι, οἱ δ' ἄνθρωποι ὡς ἐκ μήτρας τῆς ὑλικῆς περιστάσεως, κἂν ποσῶς τὸν ἐν τοῖς οὖσιν ἐγκρυπτόμενον διαβλέποντες Λόγον, καὶ τοῦτο ἄνπερ ὥσι ταῖς Ἰωάννου αὐχοῦντες χάρισι. Πρὸς γὰρ τὴν ἄφατον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα καὶ τὴν τῆς κατ' αὐτὸν ζωῆς ιδιότητα συγκρινομένη ἢ παροῦσα ζωὴ μήτρας οὐδὲν διαφέρει ζόφῳ περικεχυμένης, ἐν ἣ δὲ ἡμᾶς τοὺς νηπιάσαντας ταῖς φρεσὶ καὶ ὁ Θεὸς Λόγος τέλειος ὢν καὶ ὑπερτελής, ὡς φιλόανθρωπος, ἐνηπίασεν. ἐκ μήτρας τοίνυν σκιρτῶσιν οἱ ἄλλοι, ὡς ἐκ τῶν τῶν ὄντων τὸν τῶν ὄντων εὐρισκοντες ποιητὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ χαρὰν ἐκ τοῦ σκιρτᾶν ἐνδεικνύμενοι. ὁ γὰρ Ἰωάννης τοῦ Λόγου προσκιρτήσας ἀπὸ γαστροῦ, ἀτρεψίας καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἕξεως ἐστὶ σύμβολον.

3. (f. 190v) ad Luke 2:11

Τοῦ Θεολόγου. Ἐφάνη γὰρ Θεὸς ἀνθρώποις διὰ γεννήσεως· τὸ μὲν ὢν, καὶ αἰετῶν ἐκ τοῦ αἰετῶντος, ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον, οὐδὲ γὰρ ἦν τοῦ Λόγου λόγος ἀνώτερος· τὸ δὲ, δι' ἡμᾶς γενόμενος ὕστερον, ἵν' ὁ τὸ εἶναι δοῦς, καὶ τὸ εἶναι χαρίσεται· μᾶλλον δὲ, βεβύσαντας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ εἶναι διὰ κακίαν, πρὸς αὐτὸ πάλιν ἐπαναγάγη διὰ σαρκώσεως.

4. (f. 192v) ad Luke 2:32

Μαξίμου. Φῶς ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἐθνῶν ὁ κύριος ἡμῶν, ἀποκαλύπτων αὐτοῖς διὰ τῆς ἀληθοῦς ἐπιγνώσεως τοὺς τῷ ζόφῳ τῆς ἀγνοίας ἐπιμεμυκτότας ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, καὶ θείας ἀγωγῆς πάλιν ἐτοιμάσας ἑαυτὸν τοῖς πιστοῖς λαοῖς ἀγαθὸν ἀρετῆς ἐξεμπλάριον, προσώπου τοῦ κατ' ἀρετὴν ὑπογραμμὸς αὐτοῖς γενόμενος καὶ ὑποτύπωσις· πρὸς ὃν ἀφορῶντες, ὡς ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, τὰς ἀρετὰς κατὰ μίμησιν, ὡς ἡμῖν ἐστὶ δυνατόν, κατορθοῦμεν διὰ τῆς πράξεως.

2, 1–9 Ἐν...ἐνηπίασεν] Maxim. Confess. AJ 6.3,20–34 11–12 ὁ...σύμβολον] id. 37.10,5–9
3, 1–5 Ἐφάνη...σαρκώσεως] Greg. Nazianz. In theophania (orat. 38) 36.313,36–43
4, 1–6 Φῶς...πράξεως] Maxim. Confess. QT 65,766–773

2, 2 ὡς ἐν μήτρα ἀμυδρῶς] ἀμυδρῶς ὡς ἐν μήτρα Maxim. Confess. AJ 6.3,23–24
7–8 συγκρινομένη...περικεχυμένης] id. 6.3,30–31 11 ὁ γὰρ Ἰωάννης] ὡς δὲ id. 37.10,5
4, 3 ἐτοιμάσας ἑαυτὸν] ἑαυτὸν ἐτοιμάσας Maxim. Confess. QT 65,768

5. (f. 192v) ad Luke 2:34

Μαξ(ίμου). Εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ κεῖσθαι τὸν Κύριον λέγει τὸ Εὐαγγέλιον. οὐκοῦν σκοπήσωμεν, μήπως εἰς πτώσιν μὲν τῶν τὴν πρὸς μόνην τὴν αἰσθησιν τὴν ὀρωμένην θεωρούντων κτίσιν καὶ τῶν μόνῳ τῷ ῥητῷ στοιχοῦντων τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς μὴ δυναμένων πρὸς τὸ καινὸν πνεῦμα διαβῆναι
5 τῆς χάριτος διὰ τὴν ἄγνοιαν, ἀνάστασιν δὲ τῶν πνευματικῶς τὰ τε κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ῥήματα θεωρούντων τε καὶ ἀκούοντων καὶ τοῖς καθήκουσι τρόποις μόνης τῆς κατὰ ψυχὴν θείας εἰκόνοσ ἐπιμελουμένων.

6. (f. 192v) ad Luke 2:34.

Μαξ(ίμου). Τὸ κεῖσθαι τὸν Κύριον εἰς πτώσιν πολλῶν καὶ ἀνάστασιν ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐπαινετῶς μόνον νοούμενον εἰς πτώσιν μὲν νοεῖται τῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν πιστευόντων παθῶν τε καὶ πονηρῶν λογισμῶν, ἀνάστασιν δὲ τῶν ἀρετῶν καὶ παντὸς θεοφιλοῦς λογισμοῦ.

7. (f. 193r) ad Luke 2:40.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μαξ(ίμου). Καὶ ἐπαναπαύσεται, φησὶν, ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ πνεύματα· πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα γνώσεως, πνεῦμα ἐπιστήμης, πνεῦμα βουλῆς, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα φόβου Θεοῦ. Ἔστι δὲ ἴδιον τῶν πνευματικῶν τούτων χαρισμάτων, φόβου μὲν ἢ ἀποχὴ τῶν κακῶν, ἰσχύος δὲ ἢ πρᾶξις τῶν
5 ἀγαθῶν, βουλῆς δὲ ἢ τῶν ἀντικειμένων διάκρισις, ἐπιστήμης δὲ ἢ τῶν καθηκόντων ἀνόθευτος εἰδήσις, γνώσεως δὲ ἢ κατ' ἐνέργειαν τῶν ἐν ταῖς ἀρεταῖς θείων λόγων περιλήψις, συνέσεως δὲ ἢ πρὸς τὰ γνωσθέντα διόλου τῆς ψυχῆς συνδιάθεσις, σοφίας δὲ ἢ πρὸς Θεὸν ἀδιάγνωστος ἔνωσις, καθ' ἣν τοῖς ἀξίοις ἢ ἔφεσις ἀπόλαυσις γίνεται, μεθέξει ποιούσα Θεὸν τὸν μετέχοντα καὶ τῆς θείας αὐτὸν ὑποφήτην

5, 1–7 Εἰς...ἐπιμελουμένων] Maxim. Confess. CT 2.43,1–9   6, 1–4 Τὸ...λογισμοῦ] Maxim. Confess. CT 2.44,1–5   7, 1–5 Καὶ...διάκρισις] Maxim. Confess. QT 54,309–316   1–11 Καὶ...διέξοδον] Niceph. Greg. Antirrhetica, Orat. 3.1.351,19–353,5; Niceph. Greg. Historia Romana 2.1121,21–1122,11   3–11 Ἔστι...διέξοδον] Maxim. Confess. Scholia 54,171–182

5, 2 τὴν] τε Maxim. Confess. CT 2.43,3   5 ἄγνοιαν] ἄνοιαν id. 2.43,6   7, 3–4 Ἔστι...χαρισμάτων] Διάληψις ἀποδεικτικὴ τῆς ιδιότητος ἐκάστου πνευματικοῦ χαρίσματος Maxim. Confess. Scholia 54,171–172   3–5 Ἔστι...διάκρισις] Ἔστι δὲ τὸ μὲν πνεῦμα τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ ἢ τῶν κατ' ἐνέργειαν κακῶν ἀποχὴ· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἰσχύος ἐστὶν ἢ πρὸς ἐνέργειαν καὶ πρᾶξιν τῶν ἐντολῶν πρόθυμος ὀρμὴ καὶ κίνησις· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς βουλῆς ἐστὶν ἢ ἔξις τῆς διακρίσεως Maxim. Confessor. QT 54,312–316

καθιστῶσα μακαριότητος κατὰ τὴν ἀένναον πρὸς τοὺς δεομένους τῶν θείων 10
μυστηρίων ἀνεκπόμευτον προβολὴν καὶ διέξοδον.

8. (f. 195r) ad Luke 3:4–6.

Εἰς τὸ φωνὴ βοῶντος ἐν ἐρήμῳ. Ἐρημος ἔστιν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἢ ὁ κόσμος οὗτος ἢ ἡ τοῦ καθέκαστον ψυχὴ διὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς (ἀρχαίας) παραβάσεως τῶν ἀγαθῶν ἀκαρπῖαν. Φωνὴ δὲ (τοῦ) βοῶντός (ἔστι) λόγου ἢ κατὰ συνείδησιν ἐπὶ τοῖς ἐκάστῳ πλημμεληθεῖσι συναίσθησις οἰονεὶ βοῶσα κατὰ τὸ κρυπτὸν τῆς καρδίας ἐτοιμάσαι τὴν ὁδὸν κυρίου. Ἐτοιμασία τῆς θείας ὁδοῦ ἢ τῶν τρόπων τε καὶ 5
λογισμῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ καὶ διόρθωσις καὶ ἡ τῶν προτέρων κάθαρσις μολυσμῶν. Ὁδὸς δὲ καλὴ καὶ ἐπίδοξος ὁ κατ' ἀρετὴν ὑπάρχει βίος· ἐν ᾧ καθάπερ ὁδῶ τὸν ἐν ἐκάστῳ ποιεῖται τῆς σωτηρίας δρόμον ὁ λόγος. Τρίβοι δὲ τοῦ λόγου (εἰσὶν) οἱ διάφοροι τρόποι τῶν ἀρετῶν καὶ ἡ τοῦ κατὰ θεὸν βίου διάφορος ἀγωγή. 10
Πᾶσα δὲ φάραγξ πληρωθήσεται, τῶν ἐτοιμασάμενων δηλαδὴ καλῶς τὴν ὁδὸν κυρίου καὶ εὐθείας ποιησαμένων τὰς τρίβους αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἀπλῶς πᾶσα, οὐδὲ πάντων· Φάραγξ δὲ ἔστιν ἡ τοῦ καθέκαστον σάρξ, ἡ τῷ πολλῷ ρεύματι τῶν παθῶν χαραδρωθεῖσα καὶ ἡ ψυχὴ δὲ τῷ πολλῷ χειμῶνι τῆς ἀγνοίας κοιλανθεῖσαν καὶ τῆς πνευματικῆς ὁμαλότητος τὸ κάλλος διὰ κακίας ἀποθεμένην. Πᾶσα τοίνυν φάραγξ, 15
ψυχὴ τῶν ἐτοιμασάντων τὴν ὁδὸν τοῦ κυρίου κατὰ κύριον. Τοῦτο γὰρ τὸ εὐθείας τὰς τρίβους ποεῖν, πληρωθήσεται διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν παρὰ φύσιν παθῶν, καὶ τῆς τῶν ἀρετῶν ἐπαναγωγῆς ἀπολαβοῦσα τὴν φυσικὴν ἐπιφάνειαν, ὁμαλισθεῖσαν τῷ πνεύματι.

8, 1–8 Ἐρημος...λόγος] Maxim. Confess. QT 47,68–79 8–9 Τρίβοι...ἀγωγή] id. 47,81–83
10–12 Πᾶσα...πάντων] id. 47,101–103 12–18 Φάραγξ...πνεύματι] id. 47,105–117

8, 1 Ἐρημος] Ἐρημος τοιγαροῦν, ὡς ἔφην Maxim. Confess. QT 47,68 | ἢ] καὶ id. 47,69 2 ἢ] καὶ id. 47,69 | ἀρχαίας] suppl. id. 47,70 3 τοῦ] suppl. id. 47,71 | ἔστι] suppl. id. 47,71
9 εἰσὶν] suppl. id. 47,81 10 δὲ om. id. 47,101 11 τρίβους αὐτοῦ] αὐτοῦ τρίβους id. 47,102–103 13 χαραδρωθεῖσα] ἐκχαραδρωθεῖσα id. 47,106–107 | καὶ ἡ ψυχὴ δὲ] καὶ τὴν πρὸς τὴν ψυχὴν κατὰ τὸν τοῦ συνδήσαντος θεοῦ νόμον πνευματικὴν διατμηθεῖσα συνέχειαν τε καὶ συνάφειαν. Δυνατὸν δὲ καὶ τὴν ψυχὴν φάραγγα νοηθῆναι id. 47,107–110
14 πνευματικῆς] ἐν πνεύματι καλῆς ὁμαλότητος id. 47,111 | τὸ κάλλος διὰ κακίας] διὰ τῆς κακίας τὸ κάλλος id. 47,111–112 | φάραγξ] ἡγουν σάρξ καὶ add. id. 47,112 15 κατὰ κύριον om. id. 47,113 15–16 Τοῦτο...ποεῖν] εὐθείας ποιησάντων τὰς τρίβους αὐτοῦ id. 47,113–114
16 παρὰ φύσιν om. id. 47,115

9. (f. 195r) ad Luke 3:7.

Εἰς τὸ γεννήματα ἐχιδνῶν. Ὁ ὑποκριτής, ἕως μὲν δοκεῖ λανθάνειν, ἡρεμεῖ τὴν ἐκ τοῦ δοκεῖν δίκαιος εἶναι δόξαν θηρώμενος, ἐπειδὴν δὲ φωραθῆ, θανατηφόρους προΐεται λόγους ταῖς κατ' ἄλλων λοιδορίαις δοκῶν τὴν ἰδίαν ἐπικρύπτειν ἀσημοσύνην· ὃν ἐχίδνης γεννήματι παρεικάσας ὁ λόγος ὡς παλίμβολον ἀξίους τῆς μετανοίας προσέταξεν αὐτῷ ποιεῖσθαι τοὺς καρπούς, τουτέστι πρὸς τοὺς φαινομένους τρόπους μεταποιεῖσαι τὴν κρυπτομένην τῆς καρδίας διάθεσιν.

10. (f. 195r) ad Luke 3:8.

Ὁ τὴν παντελεῖα περὶ τὸ καλὸν ἀκίνησιαν νοσῶν περὶ τὸ κακὸν ὑπάρχει πάντως εὐκίνητος· κατ' ἄμφω γὰρ ἀκίνητον ὑπάρχειν ἀδύνατον. Ὅθεν καὶ λίθους καλεῖν οἶδεν ἢ γραφὴ τὴν περὶ τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς ῥαθυμίαν, ὡς ἀρετῶν ἀναισθητούσης, ξύλα δὲ τὴν περὶ τὰ κακὰ προθυμίαν, ἢ δὲ κατ' αἴσθησιν κινήσεις συναπτομένη τῆ
5 κατὰ νοῦν ἐνεργεῖα ποιεῖ τὴν μετὰ γνώσεως ἀρετήν.

11. (f. 196r) ad Luke 3:16.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μαξ(ίμου). Τυχὸν ὁ τῆς ἐπιδημίας λόγος, καὶ τῆς σαρκός, οὔ μὴδὲ τὸ ἀκρότατον εὐδιάλυτον, μὴ ὅτι τοῖς σαρκικοῖς ἔτι, καὶ νηπίοις ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς κατὰ Ἰωάννην τῷ Πνεύματι. Οὐ γὰρ τοῖς κατὰ φύσιν τῆς σαρκός νόμοις τὴν δικαιοσύνην ἐμέτρησε γενόμενος ἄνθρωπος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλὰ τὴν ὡς θεῷ
5 φυσικῶς προσοῦσαν αὐτῷ δικαιοσύνην ἐνήργησε διὰ σαρκός, φυσικῆς ἐνεργείας οὐκ ἀμοιρούσης.

9, 1–6 Ὁ...διάθεσιν] Confess. CT 1.23,1–8 10, 1–2 Ὁ...ἀδύνατον] Maxim. Confess. Scholia 62,41–44 2–4 Ὅθεν...προθυμίαν] Maxim. Confess. QT 62,225–227 4–5 ἢ...ἀρετήν] Maxim. Confess. Scholia 62,45–46 11, 1–2 Τυχὸν...εὐδιάλυτον] Euth. Zigab. Comm. 129.773,14–15 1–3 Τυχὸν...Πνεύματι] Greg. Nazienz. In sancta lumina (orat. 39), 353,7–10 3–6 Οὐ...ἀμοιρούσης] Maxim. Confess. Scholia 53,45–49

9, 3 προΐεται] προΐσχεται Maxim. Confess. CT 1.23,3 | ἰδίαν] οἰκείαν id. 1.23,4 ἐπικρύπτειν] συγκαλύπτειν id. 1.23,4 5 τοὺς¹ om. id. 1.23,6 10, 1 Ὁ] γὰρ add. Maxim. Confess. Scholia 62,42 2 Ὅθεν καὶ] Ἡ τυχὸν Maxim. Confess. QT 62,225 | λίθους] μὲν add. id. 62,225 3 οἶδεν ἢ γραφὴ om. id. 62,225 4 ἢ...συναπτομένη] Συναπτομένη ἢ κατ' αἴσθησιν κινήσεις Maxim. Confess. Scholia 62,45

12. (f. 196r) ad Luke 3:16.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μαξ(ίμου). Οἱ μὲν δι' ὕδατος ἀναγεννῶνται καὶ πνεύματος, οἱ δὲ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρὶ τὸ βάπτισμα δέχονται. τὰ τέσσαρα δὲ ταῦτα, τὸ ὕδωρ τέ φημι καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα νοῶ τοῦ Θεοῦ. τοῖς μὲν γὰρ ὕδωρ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὡς ρυπτικὸν τῶν ἐκτὸς 5 περὶ σῶμα μολυσμῶν, τοῖς δὲ πνεῦμα μόνον ὡς ἐνεργητικὸν τῶν κατ' ἀρετὴν ἀγαθῶν, τοῖς δὲ πῦρ ὡς καθαρτικὸν τῶν ἐντὸς κατὰ τὸ βάθος περὶ ψυχὴν κηλίδων, τοῖς δὲ κατὰ τὸν μέγαν Δανιὴλ Πνεῦμα Ἅγιον ὡς σοφίας καὶ γνώσεως χορηγόν. ἐκ γὰρ τῆς διαφόρου περὶ τὸ ὑποκείμενον ἐνεργείας διαφόρους λαμβάνει τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τὰς προσηγορίας.

13. (ff. 197r–197v) on Luke 3:23.

Εἰς τὸ ἀνάδειξιν τοῦ κυρίου. Τριακοντούτης ὢν ὁ Κύριος ἀναφαίνεται τοὺς διορατικούς τῷ ἀριθμῷ τούτῳ τὰ περὶ ἑαυτοῦ μυστήρια κρυφίως διδάσκων. ὁ γὰρ τριάκοντα ἀριθμὸς μυστικῶς κατανοούμενος χρόνου τε καὶ φύσεως καὶ τῶν ὑπὲρ τὴν ὄρατὴν φύσιν νοητῶν δημιουργῶν καὶ προνοητὴν εἰσάγει τὸν Κύριον· χρόνου μὲν διὰ τοῦ ἑπτὰ (ἑβδοματικὸς γὰρ ὁ χρόνος), φύσεως δὲ διὰ τοῦ πέντε (πενταδική 5 γὰρ ἡ φύσις διὰ τὴν αἴσθησιν πενταχῶς διαιρουμένην), νοητῶν δὲ διὰ τοῦ ὀκτώ (ὑπὲρ γὰρ τὴν μετρουμένην τοῦ χρόνου περίοδον ἢ τῶν νοητῶν ἐστὶ γένεσις), προνοητὴν δὲ διὰ τοῦ δέκα διὰ τε τὴν τῶν ἐντολῶν ἁγίαν δεκάδα τὴν πρὸς τὸ εὖ τοὺς ἀνθρώπους ἐνάγουσαν καὶ διὰ τὸ τούτου τοῦ γράμματος μυστικῶς ἀπῆρχθαι τῆς προσηγορίας τὸν Κύριον, ἠνίκα γέγονεν ἄνθρωπος. συνάψας οὖν τὸν πέντε καὶ 10 τὸν ἑπτὰ καὶ τὸν ὀκτώ καὶ τὸν δέκα τὸν τριάκοντα πληροῖς ἀριθμόν. ὁ τοίνυν ὡς ἀρχηγῷ τῷ Κυρίῳ καλῶς ἔπεσθαι γινώσκων οὐκ ἀγνοήσει τὸν λόγον, καθ' ὃν καὶ αὐτὸς τριακοντούτης ἀναφανήσεται κηρύττειν δυνάμενος τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας. ὅτε γὰρ ἀμέμπτως ὥσπερ τινὰ φύσιν ὄρατὴν τὸν κατὰ πρᾶξιν τῶν ὄρατῶν δημιουργήσει κόσμον τὴν ἐπ' αὐτῆς τῆς ψυχῆς ὥσπερ τριακοντούτης ὢν ὁ 15 Κύριος ἀναφαίνεται τοὺς διορατικούς τῷ ἀριθμῷ τούτῳ τὰ περὶ ἑαυτοῦ μυστήρια κρυφίως διδάσκων. ὁ γὰρ τριάκοντα ἀριθμὸς μυστικῶς κατανοούμενος χρόνου τε καὶ φύσεως καὶ τῶν ὑπὲρ τὴν ὄρατὴν φύσιν νοητῶν δημιουργῶν καὶ προνοητὴν εἰσάγει τὸν Κύριον· χρόνου μὲν διὰ τοῦ ἑπτὰ (ἑβδοματικὸς γὰρ ὁ χρόνος), φύσεως δὲ διὰ τοῦ πέντε (πενταδική γὰρ ἡ φύσις διὰ τὴν αἴσθησιν πενταχῶς διαιρουμένην), 20 νοητῶν δὲ διὰ τοῦ ὀκτώ (ὑπὲρ γὰρ τὴν μετρουμένην τοῦ χρόνου περίοδον ἢ τῶν νοητῶν ἐστὶ γένεσις), προνοητὴν δὲ διὰ τοῦ δέκα διὰ τε τὴν τῶν ἐντολῶν ἁγίαν

12, 1–9 Οἱ...προσηγορίας] Maxim. Confess. CT 2.63,1–12
ἐνέργειαν] Maxim. Confess. CT 1.79,1–24

13, 1–34 Τριακοντούτης...

δεκάδα τὴν πρὸς τὸ εὖ τοὺς ἀνθρώπους ἐνάγουσαν καὶ διὰ τὸ τούτου τοῦ γράμμα-
 25 τος μυστικῶς ἀπῆρχθαι τῆς προσηγορίας τὸν Κύριον, ἠνίκα γέγονεν ἄνθρωπος.
 30 πληροῖς ἀριθμὸν. ὁ τοίνυν ὡς ἀρχηγῷ τῷ Κυρίῳ καλῶς ἔπεσθαι γινώσκων οὐκ
 ἀγνοήσει τὸν λόγον, καθ' ὃν καὶ αὐτὸς τριακοντούτης ἀναφανήσεται κηρύττειν
 35 δυνάμενος τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, ὅτε γὰρ ἀμέμπτως ὡσπερ τινὰ φύσιν
 ὁρατὴν τὸν κατὰ πρᾶξιν τῶν ὁρατῶν δημιουργήσει κόσμον τὴν ἐπ' αὐτῆς τῆς ψυχῆς
 40 ὡσπερ τινὰ χρόνον διὰ τῶν ἐναντίων συμβαίνουσας μὴ ἀλλοιώσας περίοδον, καὶ διὰ
 θεωρίας τὴν τῶν νοητῶν ἀπταιστως ἐδρέψατο γνῶσιν καὶ τὴν αὐτὴν καὶ ἄλλοις ἔξιν
 45 προνοητικῶς ἐνθεῖναι δεδύνηται, τότε καὶ αὐτός, ὡς δ' ἂν ἔχη σωματικῆς ἡλικίας,
 τριακοντούτης ἐστὶ τῷ πνεύματι ἐμφαίνων τῶν οἰκείων ἀγαθῶν τὴν ἐν ἄλλοις
 50 ἐνέργειαν. Ἀνεδείχθη οὖν ὁ κύριος τριακοστὸν γεγρονῶς ἔτος, οὐ πρότερον, τὰ περὶ
 55 ἑαυτοῦ μυστήρια κρυφίως διδάσκων ὡς εἴρηται, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν ἐπιδεικτικὸς
 εἶναι τις τῶν γὰρ ἀπειροκάλων τὸ πάθος, καὶ ὡς τελείαν βάσανον ἀρετῆς, καὶ τοῦ
 διδάσκειν καιρὸν ταύτης ἐχούσης τῆς ἡλικίας.

14. (ff. 197v-198r) ad Luke 4:2.

Αἱ πονηραὶ δυνάμεις ἐν τῷ σωτήρι θεῷ τοῦ Ἀδάμ θεωροῦσαι κατὰ φύσιν διὰ τὴν
 σάρκα τὸ παθητὸν καὶ δοκοῦσαι πρὸς ἀνάγκης περιστατικῶς ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον
 καὶ τὸν θεὸν κεκτῆσθαι τὸν νόμον τῆς φύσεως, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ θέλησιν γνώμη
 κινούμενον, προσέβαλον, ἐλπίζουσαι κάκεῖνον διὰ τοῦ κατὰ φύσιν πάθους τὸ παρὰ
 5 φύσιν πείθειν φαντάζεσθαι πάθος καὶ τι δρᾶν αὐταῖς ἐοικός· ὅς, διὰ τῆς πρώτης
 πείρας τῶν καθ' ἡδονὴν πειρασμῶν συγχωρήσας τοῖς οἰκείοις αὐτὰς ἐμπαίζεσθαι
 δόλοισι, ἐξεδύσατο ταύτας ἐξωθήσας τῆς φύσεως, ἀπρόσητος μείνας αὐταῖς καὶ
 10 ἀνέπαφος, ἡμῖν προδήλως ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ τὴν νίκην ποιούμενος· οἷς καὶ γέγονεν
 ἄνθρωπος προσάγων ὡς ἀγαθὸς ὄλον τὸ κατορθούμενον. Οὐ γὰρ αὐτὸς ἐδεῖτο
 15 πείρας, θεὸς ὢν καὶ δεσπότης καὶ παντὸς πάθους κατὰ φύσιν ἐλεύθερος, ἀλλ' ἵνα
 μὴ, τοῖς ἡμετέροις πειρασμοῖς τὴν πονηρὰν προσκαλούμενος δύναμιν, ἔληται τῇ
 προσβολῇ, νεκρώσας τὴν ἐλεῖν αὐτὸν ὡς ἐν ἀρχῇ τὸν Ἀδὰμ προσδοκίσασαν. Ἐξεδύ-

34-37 Ἀνεδείχθη...ἡλικίας] Greg. Nazienz. In sanctum baptisma (orat. 40) 36.400,39-43
 14, 1-12 Αἱ...προσδοκίσασαν] Maxim. Confess. QT 21,44-62 12-27 Ἐξεδύσατο...
 δυναστείαν] id. 21,86-107

13, 29 ὁρατῶν] Maxim. Confess. CT 1,79,18 33 ἐμφαίνων] συνεμφαίνων id. 1,79,23-24
 34 οὖν ὁ κύριος om. Greg. Nazienz. In sanctum baptisma (orat. 40) 36.400,39 34-35 τὰ...
 εἴρηται om. id. 36.400,40 36 καὶ τοῦ] τοῦ τε id. 36.400,40 14, 1 δυνάμεις] ἔσχον τὰς
 ἐνεργείας ἀφανῶς ἐγκεκρυμμένας τῷ περιστατικῷ νόμῳ τῆς φύσεως, εἰκότως add. Maxim.
 Confess. QT 21, 44-45 3 θεὸν] id. 21,48 11 μὴ om. id. 21,59

σατο μὲν οὖν ὁ κύριος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας κατὰ τὴν πρώτην ἐν τῇ ἐρήμῳ
 πείραν τῶν πειρασμῶν, τὸ καθ' ἡδονὴν παθητὸν τῆς ὅλης φύσεως ἰασάμενος· ἀπεξε-
 δύσατο δὲ ταύτας πάλιν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου, τῆς φύσεως ὁμοίως ἐξηλώ- 15
 σασ τὸ κατ' ὀδύνην παθητὸν, τὸ ἡμῖν κατορθούμενον ἑαυτοῦ διὰ φιλανθρωπίαν ὡς
 ὑπευθύνου ποιούμενος, μᾶλλον δὲ τῶν κατορθουμένων τὸ κλέος ἡμῖν ὡς ἀγαθὸς
 λογιζόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ὁμοίως ἡμῖν λαβὼν χωρὶς ἁμαρτίας τὸ τῆς φύσεως
 παθητὸν, δι' οὗ πέφυκεν ἐνεργεῖν τὰ ἑαυτῆς πᾶσα πονηρὰ καὶ ὀλέθριος δύναμις, ἐν 20
 τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου καὶ ἐπ' αὐτὸν ἐλθούσας ἐρεύνης χάριν ἀπεξεδύσατο, θριαμ-
 βεύσας τε καὶ παραδειγματίσας αὐτὰς ἐν τῷ σταυρῷ κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς ψυχῆς,
 μηδὲν τὸ σύνολον εὐρούσας ἐν τῷ κατ' αὐτὸν παθητῷ τῆς φύσεως ἴδιον, ὅτε
 μάλιστα προσεδοκοῦσαν διὰ τὸ φύσει κατὰ σάρκα παθητὸν εὐρεῖν τι πάντως
 ἀνθρώπινον, εἰκότως τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει καὶ πᾶσαν ὡς διὰ τινος ἀπαρχῆς τῆς ἐξ 25
 ἡμῶν ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐμφυρείσης αὐτῇ κατὰ τὸ
 παθητὸν κακίας ἠλευθέρωσεν, ὑποτάξας αὐτῷ τῷ τῆς φύσεως παθητῷ τὴν ἐν αὐτῷ
 ποτε, τῷ παθητῷ, βασιλεύσασαν τῆς φύσεως πονηρὰν δυναστείαν. ἰστέον δὲ ὅτι τῷ
 κατὰ παράρησιν τρόπῳ τῶν ἐν ἡμῖν δυναμένῳ ὁ πονηρὸς προχρησάμενος ἀγνοίαν
 καὶ φιλαυτίαν καὶ τυραννίδα ὑπεστήσατο ἀλλήλων ἐξηρημένους καὶ δι' ἀλλήλων
 συνισταμένας, ἐκ μὲν τῆς τοῦ θεοῦ ἀγνοίας ἢ φιλαυτία, ἐκ δὲ ταύτης ἢ ἢ πρὸς τὸ 30
 συγγενὲς τυραννίς ἐπιγίνεται, τῆς οὖν φιλαυτίας ἢ καθ' ἡδονὴν ὀρώμενος ἢ κατ'
 ὀδύνην καὶ πάντων τῶν κακῶν ὑπαρχούσης μητρὸς, ἔστι δὲ φιλαυτία ἢ τοῦ σώμα-
 τος ἄλογος φιλία ὅτι ἐκ ταύτης γὰρ εὐλογοφανῶς τίκτονται οἱ πρῶτοι καὶ ἐμπαθεῖς
 καὶ γενικώτατοι τρεῖς λογισμοί, ὁ τῆς γαστριμαργίας λέγω καὶ φιλαργυρίας καὶ 35
 κενοδοξίας, τὰς ἀφορμὰς ἐκ τῆς ἀναγκαίας δῆθεν λαμβάνοντες χρείας· ἐξ ὧν
 γεννᾶται ἅπας ὁ τῶν κακῶν κατάλογος. Ταύτης οὖν ἀναιρουμένης, συναναιροῦνται
 πάντες οἱ ἐξ αὐτῆς. ὁ γὰρ τοὺς τρεῖς φησὶν ἀνελῶν, συνανεῖλε καὶ τοὺς πέντε
 τούτοις ὀβελίας πρβάλλει, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν ἀγάπην διὰ τῆς ἡδονῆς δοκιμά-
 ζων καὶ εἰ ἀμειλίκτους εὔροι πρὸς ἡδονὴν πρὸς τὴν δι' ὀδύνης πείραν χωρεῖ, τὴν 40
 πρὸς τὸν πλησίον διάθεσιν ὡς ἔχομεν ἀκριβῶν, Μακάριος δὲ ὁ ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου
 δυνάμενος λέγειν. οὐχὶ ἔρχεται ὁ ἄρχων καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσει οὐδέν, τοῦτο γὰρ
 ἀνθρώπῳ εἰπεῖν ἀδύνατον, ἀλλ' ἔρχεται καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσει μικρὰ καὶ ὀλίγα τῇ τοῦ
 Χριστοῦ δυνάμει κατισχνωθέντα καὶ παντελῶς ἀσθενήσαντα.

27–32 ἰστέον...μητρὸς] fontem non inveni 32–36 ἔστι...κατάλογος] Maxim. Confess. CC 2.59,1–6 36–37 Ταύτης...αὐτῆς] id. 2.59,7–8 37–43 ὁ...ἀσθενήσαντα] fontem non inveni

23 προσεδοκοῦσαν] id. 21,100 24 τῇ] δι' id. 21,102 27 ποτε] φημι δὲ add. id. 21,106 32 ἔστι δὲ φιλαυτία] Πρόσεχε σεαυτῷ ἀπὸ τῆς μητρὸς τῶν κακῶν φιλαυτίας, ἣτις ἐστὶν Maxim. Confess. CC 2.59,1 33 ὅτι] id. 2.59,2 36 οὖν] γὰρ id. 2.59,7

15. (f. 198v) ad Luke 4:8.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Λαβοῦσα τὸν νοῦν ἢ αἰσθησις ὑποχείριον διδάσκει πολὺθεον, δι' ἐκάστης αἰσθήσεως τῆ περι τὰ πάθη δουλεία ὡς θεῖον τὸ προσφυνὲς αἰσθητὸν θεραπεύουσα.

16. (f. 200r) ad Luke 4:26.

Εἰς τὸν Ἥλιαν, καὶ τὴν Σαραφθίαν. Πᾶσα γὰρ ψυχὴ στειρεύουσά τε καλῶν καὶ ἀρετῆς ἔρημος καὶ γνώσεως Θεοῦ ἐπειδὴν τὸν θεῖον καὶ διαγνωστικὸν δέξεται λόγον, εἰς μνήμην ἐρχομένη τῶν αὐτῆς ἀμαρτημάτων διδάσκεται πως ἀρετῶν ἄρτοις τὸν διατρέφοντα τρέφειν λόγον, καὶ ποτίζειν ἀληθείας δόγμασι τὴν πηγὴν
 5 τῆς ζωῆς, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τὴν εἰς αὐτὴν προκρίνειν θεραπείαν, δι' ἧς ἢ τε ὑδρία σὰρξ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς πρακτικὴν συντομίαν χορηγήσει, καὶ ὁ καμψάκης νοῦς τὴν τὸ φῶς συντηροῦσαν τῆς γνώσεως θεωρίαν διηνεκῶς πηγάσει καὶ ὁ ἔμφυτος λογισμὸς, ὡσπερ ἐκεῖ τῆς χήρας ὁ υἱός, τὴν ἐμπαθῆ προτέραν ἀποθέμενος
 10 ται ζωῆς.

17. (f. 205v) ad Luke 5:32.

Τοῦ Θεολό(γου). Ἐκλέγεται δὲ, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀρνῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ χείρονος εἶδους, καὶ τῆς ἀριστεραῖς χειρὸς τῶν ἐρίφων, ὅτι μὴ ὑπὲρ τῶν δικαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν σφαγιαίζεται· τάχα δὲ ὑπὲρ τούτων καὶ πλέον, ὅσω καὶ μείζονος χρῆζομεν τῆς φιλανθρωπίας.

18. (f. 206v) ad Luke 6:1.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Ὁ τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου μιμούμενος οὐ παραιτεῖται διὰ τοὺς Φαρισαίους ὁδὸν ποιεῖν ἐν σαββάτῳ διὰ τῶν σπορίμων καὶ τίλλειν στάχυ-

---

15, 1–3 Λαβοῦσα...θεραπεύουσα] Maxim. Confess. Scholia 63,13–15 16, 1–10 Πᾶσα...ζωῆς] Maxim. Confess. AJ 10,27,1–14 17, 1–4 Ἐκλέγεται...φιλανθρωπίας] Greg. Nazienz. In sanctum pascha (orat. 45) 36.641,36–41 | Mesarites, Renuntiatio 29,26–30 18, 1–4 Ὁ... τρεφόμενος] Maximus Confess. CT 1.32,1–5

16, 1 στειρεύουσά] χηρεύουσά Maxim. Confess. AJ 10.27,1 2 δέξεται] ὑποδέξεται id. 10.27,3 5 ἢ om. id. 10.27,7 18, 2–3 τίλλειν στάχυας] στάχυας τίλλειν Maxim. Confess. CT 1.32,3

ας, ἀλλὰ μετὰ τὴν πρακτικὴν ἐν τῇ ἀπαθείᾳ γενόμενος τοὺς λόγους ἀναλέγεται τῶν γεγονότων εὐσεβῶς τὴν θεῖαν τῶν ὄντων ἐπιστήμην τρεφόμενος.

19. (f. 209r) ad Luke 6:27.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μαξ(ίμου). Διὰ τί ταῦτα προσέταξεν; Ἴνα σε μίσους καὶ λύπης καὶ ὀργῆς καὶ μνησικακίας ἐλευθερώσῃ καὶ τοῦ μεγίστου κτήματος τῆς τελείας ἀγάπης καταξιώσῃ· ἦν ἀμήχανον ἔχειν τὸν μὴ πάντας ἀνθρώπους ἐξ ἴσου ἀγαπῶντα κατὰ μίμησιν Θεοῦ, τοῦ πάντας ἀνθρώπους ἐξ ἴσου ἀγαπώντος καὶ θέλοντος σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

5

20. (f. 209v) ad Luke 6:36.

Τοῦ Θεολ(ό)γ(ου). Τοῦτο ἔχει μάλιστα θεῖον ἄνθρωπος, τὸ εὖ ποιεῖν. Ἐξεστὶ σοὶ Θεὸν γενέσθαι μὴδὲν πονήσαντι· μὴ πρόη τὸν καιρὸν τῆς θεώσεως. Μὴδὲν ἀποκλειέτω τὸν οἶκτον καὶ τὴν ἡμερότητα, μὴ καιρὸς, μὴ δυνάστης, μὴ φόβος, μὴ μειζόνων (ἀρχῶν) ἐλπίς· χρῆσον Θεῷ τὸν ἔλεον. Πολὺς ἐστὶν εἰς ἀντίδοσιν, μάλιστα μὲν τοῖς ἐκεῖθεν ἀγαθοῖς ἀμειβόμενος τοὺς προκαταβαλόντας τι, καὶ προχρήσαντας· ἔστι δὲ ὅτε καὶ τοῖς ἐνταῦθα πρὸς πίστιν τῶν ὕστερον.

5

21. (f. 209v) ad Luke 6:36.

Τοῦ αὐτ(οῦ). Ἐκείνων ὁ θεὸς λέγεται τε καὶ γίνεται κατὰ τὴν χάριν πατῆρ, τῶν μόνων ἐχόντων κατ' ἀρετὴν γνωμικὴν ἐν πνεύματι γέννησιν· καθ' ἣν, ὡσπερ ψυχῆς πρόσωπον, τὸν ἐν ἀρεταῖς τοῦ γεννήσαντος θεοῦ χαρακτῆρα φαινόμενον ἔχοντες κατὰ τὸν βίον, τοὺς θεωμένους τῇ μεταβολῇ τῶν τρόπων δοξάζειν τὸν θεὸν παρασκευάζουσιν, τὸν οἰκεῖον βίον πρὸς μίμησιν παρέχοντες αὐτοῖς ἐξαίρετον ἀρετῆς ἐξεμπλάριον. Οὐ γὰρ λόγῳ ψιλῷ θεὸς δοξάζεσθαι πέφυκεν, ἀλλ' ἔργοις δικαιοσύνης πολλῷ πλείονα λόγου βοῶσι τὴν θεῖαν μεγαλοπρέπειαν.

5

19, 1–5 Διὰ...ἐλθεῖν] Maxim. Confess. CC 1.61, 1–7 20, 1–2 Τοῦτο...θεώσεως] Greg. Nazienz. Ad cives Nazianzenos (orat. 17) 35.976,45–47 2–4 Μὴδὲν...ἐλεον] id. 35.977,19–23 4–6 Πολὺς...ὕστερον] id. 35.977,24–27 21, 1–7 Ἐκείνων...μεγαλοπρέπειαν] Maxim. Confess. Scholia 63,28–37

20, 4 ἀρχῶν] suppl. Greg. Nanzien. Ad cives Nazianzenos (orat. 17) 35.977,20 | ἐλπίς] μὴ θρασύτης τὸ πλέον ἔχουσα. Κτῆσαι τὴν εὐνοίαν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καιροῖς, τὴν ἄνω add. id. 35.977,21–22 21, 3 πρόσωπον] Maxim. Confess. Scholia 63,30

22. (f. 210r) ad Luke 6:37.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, πᾶσαν δὲ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ. Ὁ Υἱὸς κράζει· Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε. Ὁ Ἀπόστολος ὁμοίως· Μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, καί· Ἐν ᾧ κρίματι κρίνετε τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνετε. Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀφέντες τὸ κρίνουν τὰς ἑαυτῶν
5 ἁμαρτίας ἦσαν τὴν κρίσιν ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ αὐτοὶ ὡς ἀναμάρτητοι κρίνουσι καὶ καταδικάζουσιν ἀλλήλους· καὶ ὁ μὲν οὐρανὸς ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ, ἡ δὲ γῆ ἔφριξεν, αὐτοὶ δὲ οὐκ αἰσχύνονται ἀναισθητοῦντες.

23. (f. 210r) ad Luke 6:41.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Φωτίσωμεν τὸν νοῦν τοῖς θείοις νοήμασι, τὸ δὲ σῶμα τοῖς τῶν νοηθέντων θειοτέρων λόγων τρόποις φαιδρύνωμεν, ἀρετῆς αὐτὸ ποιοῦντες λογικὸν ἐργαστήριον τῇ ἀποβολῇ τῶν ἐμφύτων παθῶν. Τὰ γὰρ ἐμφυτα πάθη τοῦ σώματος, λόγῳ μὲν κυβερνώμενα, οὐκ ἔχει διαβολήν, κινούμενα δὲ τούτου χωρὶς
5 φέρει διαβολήν. Τούτων οὖν λέγει γίνεσθαι δεῖν τὴν ἀποβολήν, ὧν ἔμφυτος μὲν ἡ κίνησις, παρὰ φύσιν δὲ γίνεται πολλάκις ἢ χρήσις, λόγῳ μὴ κυβερνωμένη.

24. (f. 210v) ad Luke 6:43.

Τοῦ Θεολ(ό)γ(ου). Τίνα δὲ πρᾶξιν τῶν ἐπαινουμένων, μηδὲ τῆς ἀριστερᾶς γινωσκούσης, ἐκαρποφορήσατε, ὥστε λάμπειν τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ἵν' ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γνωσθῆ, καὶ εἴπη τις τῶν ἐποπτευόντων τὰ ἡμέτερα πολλοὶ δὲ εἰσιν, οἱ μὲν δι' εὐδοκίαν, οἱ δὲ καὶ περιέργως, ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς
5 ἐν ὑμῖν ἔστιν, οὐ κηρυσσόμενος ὑγιῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ λατρευόμενος;

22, 1–7 Ὁ...ἀναισθητοῦντες] Maxim. Confess. CC 3.54,1–9 23, 1–3 Φωτίσωμεν...παθῶν] Maxim. Confess. QT 52,178–181 3–6 Τὰ...κυβερνωμένη] Maxim. Confess. Scholia 52,31–35 24, 1–5 Τίνα...λατρευόμενος] Greg. Nazianz. In seipsum, (orat. 26) 35.1233,26–34

22, 2 καὶ οὐ μὴ] ἴνα μὴ Maxim. Confess. CC 3.54,3 4 κρίνουν] κλαίειν id. 3.54,6 23, 1 τὸν νοῦν om. Maxim. Confess. QT 52,178 24, 1 ἐπαινουμένων] ἢ add. Greg. Nazianz. In seipsum, (orat. 26) 35.1233,26 2 ἐκαρποφορήσατε] ἢ add. id. 35.1233,27 3 γνωσθῆ] δειχθῆ id. 35.1233,29

25. (f. 210v) ad Luke 6:44.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μαξ(ίμου). Καλὸν μὴ συγχωρεῖν σαρκὶ καὶ πάθει προσανέχειν τὸν νοῦν. οὐ γὰρ συλλέγουσι ἐξ ἀκανθῶν, φησίν, σῦκα, τουτέστιν ἐκ τῶν παθῶν ἀρετὴν, οὔτε ἐκ βάτου σταφυλῆν, τουτέστιν ἐκ τῆς σαρκὸς τὴν εὐφραίνουσαν γνῶσιν.

26. (f. 214v) ad Luke 7:28.

Τοῦ ἀγίου Μαξίμου. Ὅστις ὑπὲρ τὸν Ἰωάννην ταπεινώσει ἑαυτόν, τοῦτο γάρ (ἐστίν) τὸ μικρότερος, ἐκεῖνος μείζων ἐστὶ τοῦ Ἰωάννου. Ἡ ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης τὴν ἐνταῦθα ἐφικτὴν διὰ θεωρίας γνῶσιν κατειληφέναι πιστεύεται, ἢ μικρὰ καὶ τελευταία κατὰ τὴν μέλλουσαν φανήσεσθαι κατάστασιν γνῶσις μείζων ὑπάρχει τῆς ἐνταῦθα. Ἡ καὶ ὅτι ὁ ἐν ἀνθρώποις ἄκρος θεολόγος τοῦ ἐν ἀγγέλοις ἐσχάτου ἐστίν 5 μικρότερος. Ἡ καὶ ὁ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν τὴν ἐσχάτην ἔχων τάξιν τοῦ κατὰ τὴν νομικὴν δικαιοσύνην ἄκρου μείζων ἐστίν.

27. (f. 215r) ad Luke 7:32.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Ἦλθον οἱ προφῆται καὶ τὰ ἐρχόμενα σκυθρωπὰ ἀνεφώνησαν, θρήνων διεγερτικὰ καὶ οὐ λυπηθέντες διορθώθητε. μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐλοῦ δίκην ἐξηχοῦντες τὸ κήρυγμα, καὶ τῆς μετανοίας τὴν χάριν. ὑμεῖς δὲ σκληρὰν καὶ λιθίνην καρδίαν κτησάμενοι, οὔτε ἐν 5 τοῖς πρώτοις ἐκόψασθε οὔτε ἐν τοῖς δευτέροις ὠρχήσασθε.

25, 1–3 Καλὸν...γνῶσιν] Maxim. Confess. CT 1.73,1–4 26, 1–7 Ὅστις...ἐστίν] Maxim. Confess. Qd 36,4–13 27, 1–5 Ἦλθον...ὠρχήσασθε] Cyril, *Comm.* 72.620,39–45

25, 2 ἐξ ἀκανθῶν φησίν] φησίν ἐξ ἀκανθῶν Maxim. Confess. CT 1.73,2 | τῶν om. id. 1.73,3 26, 2 ἐστίν] Maxim. Confess. Qd 36,5 27, 1–5 Ἦλθον...ὠρχήσασθε] Ἦλθον γὰρ οἱ προφῆται τὰ ἐσόμενα προαναφωνοῦντες σκυθρωπὰ, καὶ πρὸς θρήνον διεγερτικὰ· εἶτα μετ' ἐκείνους ἐλήλυθεν ὁ Χριστὸς, καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐλοῦ δίκην ἐξηχοῦντες τὸ τῆς βασιλείας κήρυγμα, καὶ τὴν χάριν τῆς μετανοίας. Ἄλλ' οἱ σκληροκάριοι Ἰουδαῖοι οὐ μόνον οὐκ ἐκόψαντο ἐπὶ τοῖς προτέροις, ἀλλ' οὐδὲ ὠρχήσαντο ἐπὶ τοῖς δευτέροις, μηδὲν ἔργον ἀρετῆς διαπραξάμενοι Cyril, *Comm.* 72.620,39–45

28. (f. 218v) ad Luke 8:16.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μαξι(μου). Λύχνον ἑαυτὸν ὁ Κύριος εἰρηκεν, ὡς κατὰ φύσιν θεὸς ὑπάρχων καὶ σὰρξ κατ' οἰκονομίαν γενόμενος, οἷα δὴ φῶς κατ' οὐσίαν, λύχνου δίκην, ἀπεριγράφως διὰ μέσης ψυχῆς, ὡς διὰ θρυαλλίδος τὸ πῦρ, τῷ τῆς σαρκὸς ὀστράκῳ κρατούμενος. Σκότους γὰρ ἀγνοίας τε καὶ πονηρίας λυτήριος ὁ ἐμὸς
 5 ὑπάρχει σωτήρ καὶ θεός· ὃς δὴ μόνος, οἷα δὴ λύχνος, τὸν ζόφον τῆς ἀγνοίας καὶ τὸν σκότον τῆς κακίας διαλύσας, πᾶσιν ὁδὸς γέγονε σωτηρίας, δι' ἀρετῆς καὶ γνώσεως πρὸς τὸν Πατέρα φέρων τοὺς αὐτόν, ὡς δικαιοσύνης ὁδόν, διὰ τῶν θείων ἐντολῶν ὀδεύειν βουλομένους. Λυχνίαν δὲ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, ἐφ' ἧς τῷ κηρύγματι λάμπων ὁ τοῦ θεοῦ λόγος πάντας τοὺς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, ὡς ἐν οἰκίᾳ τινί, τυγχά-
 10 νοντας καταφωτίζει, ταῖς ἀκτῖσι τῆς ἀληθείας τὰς πάντων διανοίας θείας πληρῶν ἐπιγνώσεως.

29. (f. 220v) on Luke 8:32.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μαξι(μου). Ἄνευ τῆς θείας συγχωρήσεως οὐ γὰρ αὐτοὶ οἱ δαίμονες κατ' οὐδὲν ὑπουργεῖν δύνανται τῷ ἀρχεκάκῳ διαβόλῳ, οἶδε γὰρ αὐτὸς ὁ θεὸς ὅπως μετὰ τῆς δεούσης φιλανθρώπου καὶ ἀγαθῆς προνοίας, συγχωρῆ τῷ διαβόλῳ διὰ τῶν αὐτοῦ ὑπουργῶν τὰς ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν διαφόρους ποιεῖσθαι τιμωρίας. Καὶ δηλοῖ
 5 τοῦτο σαφῶς ἡ περὶ τοῦ Ἰὼβ συγγραφή, μὴ δυνάμενον τῷ Ἰὼβ παντελῶς προσπελάσαι τὸν διάβολον ἀναγραφομένη δίχα τοῦ θείου βουλήματος.

30. (f. 221v) ad Luke 8:43.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μαξι(μου). Ἡ δὲ αἰμόρρους (ὠσαύτως) ἡ φύσις ἐστὶ καὶ ἡ ψυχὴ, τὴν δοθεῖσαν αὐτῇ πρὸς γένεσιν ἔργων δικαιοσύνης καὶ λόγων τοῖς πάθεσι πρὸς τὴν ὕλην διαρρέουσα δύναμιν. Ἡ δὲ Συροφονίκισσα ἡ αὐτὴ φύσις ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ καθέκαστον ψυχῆ, ὡς θυγατέρα τὴν διάνοιαν ἐπαχθῶς τῇ φιλίᾳ τῆς ὕλης ἐξ ἀμηχανίας ἐπιληπτικῶς διαρρησσομένην ἔχουσα. Ἡ δὲ θυγάτηρ Ἰαείρου ὁμοίως ἡ κατὰ
 5

28, 1–4 Λύχνον...κρατούμενος] Maxim. Confess. QT 63,59–63 4–5 Σκότους...θεός] id. 63,67–68 5–11 ὃς...ἐπιγνώσεως] id. 63,67–68 29, 1–6 Ἄνευ...βουλήματος] Maxim. Confess. QT 26,159–166 30, 1–9 Ἡ...ἐπικάμψασα] Maxim. Confess. QT 41,14–25

29, 1 Ἄνευ...δαίμονες] Οὐτε γὰρ αὐτοὶ οἱ δαίμονες ἄνευ θείας συγχωρήσεως Maxim. Confess. QT 26,159 2 διαβόλῳ] ἴνα, καθὼς add. id. 26,160–161 | ὅπως om. id. 26,161 3 συγχωρῆ] συγχωρεῖ V: corr. συγχωρῆ id. 26,162 6 τοῦ θείου βουλήματος] τῆς θείας συγχωρήσεως id. 26,166 30, 1 ὠσαύτως] suppl. Maxim. Confess. QT 41,14

τὸν νόμον φύσις τε καὶ ψυχὴ, παντελῶς ἀποθανοῦσα τῇ ἀπραξίᾳ τῶν νομικῶν ἐντολῶν καὶ ἀνενεργησίᾳ τῶν θείων προσταγμάτων. Ἡ δὲ συγκύπτουσα γυνὴ ἐστὶν ἢ φύσις ἢ ἡ ψυχὴ ἢ πρὸς τὴν ὕλην τὴν περὶ πρᾶξιν νοερὰν δύναμιν ὅλην διὰ τῆς ἀπάτης τοῦ διαβόλου ἐπικάμψασα.

31. (223r) ad Luke 9:3.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Τοὺς ἀγίους αὐτοῦ μαθητὰς ἀποστελλομένους ἐπὶ τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ πῶς εὐσταλεῖς αὐτοὺς εἶναι καὶ ἀπερίττους διατυπῶν καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις φησί, μὴ πῆραν αἴρετε εἰς τὴν ὁδόν, μήτε ράβδον, μήτε ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας ὑμῶν, ὡς δέον τὸν τῆς ὑψηλῆς κατὰ τὴν γνῶσιν πορείας ἐπειλημμένον παντὸς μὲν ὕλικου βάρους ἐλεύθερον εἶναι, πάσης δὲ τῆς κατ' ἐπιθυμίαν καὶ 5 θυμὸν ἐμπαθοῦς διαθέσεως καθαρὸν, ὡς δηλοῖ ἢ τε πῆρα καὶ ἡ ράβδος, ἢ μὲν τὴν ἐπιθυμίαν, ἢ δὲ τὸν θυμὸν ἐπισημαίνουσα, μάλιστα δὲ τῆς καθ' ὑπόκρισιν γυμνὸν κακουργίας, τῆς οἴον ὑποδήματος δίκην τοῦ βίου τὸ ἴχνος ἐπικαλυπτούσης καὶ τὸ ἐμπαθὲς τῆς ψυχῆς ἐπικρυπτούσης ἐπιεικειᾶς πλάσματι.

32. (ff. 224v–225r) ad Luke 9:12.

Ὁ δώδεκα ἀριθμὸς, ἢ τοὺς κατὰ χρόνον καὶ φύσιν λόγους ἐκφαίνει, ὡς ἐκ πέντε καὶ ἑπτὰ κατὰ σύνθεσιν συμπληρούμενος. Ἑβδοματικὸς γὰρ ὁ χρόνος, ὡς κυκλικῶς κινούμενος, καὶ τὴν πρὸς τὸ κινεῖσθαι προσφυῶς ἔχων ἐπιτηδειότητα, τὴν τῶν ἄκρων ἀπὸ τοῦ μέσου κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἴσην ἀπόστασιν. Πενταδικὴ δὲ ἢ 5 φύσις, ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν τὸν πέντε πεφυκυῖα τάττεσθαι, διὰ τε τὴν αἴσθησιν ὑφ' ἣν τελεῖ πενταχῶς διαιρουμένην, διὰ τε τὸ πλεον τῆς ἀπλῶς λεγομένης ὕλης τῆς τετραχῶς διαιρουμένης ἔχειν τὸ εἶδος. Ἡ φύσις γὰρ οὐδὲν ἄλλο καθέστηκεν οὔσα ἢ ὕλη μετ' εἶδους ἢ ὕλη εἰδοπεποιημένη. Τὸ γὰρ εἶδος τῇ ὕλῃ προστεθὲν φύσιν ἀπεργάζεται. Ἡ τὰς τῶν ὄντων γενητῶν καὶ τῶν αἰώνων νοήσεις, ὡς κινουμένων καὶ περιγε- 10 γραμμένων, καὶ τὸν τοῦ τί ἐστὶν καὶ ποῖον καὶ πῶς εἶναι λόγον ἐπιδεχομένων. Πᾶν γὰρ κινήτῳ τε καὶ γενητῳ ὑπὸ ἀρχὴν, καὶ διὰ τοῦτο πάντως καὶ ὑπὸ χρόνον ἐστί, κἂν εἰ μὴ τὸν κινήσει μετρούμενον. Ἀρχὴν γὰρ ἔχει τοῦ εἶναι πᾶν γενητὸν ὡς ἠργμὸν τοῦ εἶναι, καὶ διάστημα, ἀφ' οὗ τοῦ εἶναι ἤρξατο. Εἰ δὲ καὶ ἐστὶ καὶ κινεῖται πᾶν γενητῳ, καὶ ὑπὸ φύσιν πάντως ἐστί καὶ χρόνον, τὴν μὲν διὰ τὸ εἶναι,

31, 1–9 Τοὺς...πλάσματι] Maxim. Confess. AJ 10.117,10–23 32, 1–9 Ὁ...ἀπεργάζεται] Maxim. Confess. AJ 67.3,1–12 9–16 Ἡ...λόγος] Ἡ...λόγος id. 67.4,1–11

31, 3 μὴ] δὲ add. Maxim. Confess. AJ 10.117,12 32, 1 δώδεκα] Ἐμφαίνει δὲ ὁ δωδέκατος Maxim. Confess. AJ 67.3,1 | ἐκφαίνει om. id. 67.3,2 9 τῶν²] id. 67.4,1 10 ἐστὶν] id. 67.4,2

15 τὸν δὲ διὰ τὸ κινεῖσθαι, δι' ὧν κατὰ συμπλοκὴν ὁ τοῦ δώδεκα κατὰ τὸν ἀποδοθέντα
τρόπον συμπληροῦται λόγος. Ἡ τὴν ἠθικὴν καὶ φυσικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφί-
αν ὁ ἀριθμὸς οὗτος δηλοῖ, ὡς ἐκ τεσσάρων καὶ πέντε καὶ τριῶν συναγόμενος.
Τετραδικὴ γὰρ διὰ τὰς τέσσαρας γενικὰς ἀρετὰς ἐστὶν ἢ ἐν τοῖς πράγμασι κατ' ἤθος
ἀκριβὴς φιλοσοφία. Πενταδικὴ δὲ ἡ φυσικὴ θεωρία διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, φημί
20 δὲ τὴν πενταχῶς κατὰ φύσιν διαιρουμένην αἴσθησιν. Τριαδικὴ δὲ ἡ μυστικὴ θεολο-
γία, διὰ τὰς ὁμοουσίους ἀγίας τρεῖς ὑποστάσεις τῆς παναγίου Μονάδος, ἢ ἐν αἷς ἢ
ἀγία Μονάς, μᾶλλον δέ, κυριώτερον εἰπεῖν, ἄπερ ἢ ἀγία Μονάς. Ἡ τὴν καθόλου καὶ
γενικωτάτην ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, τὴν μὲν ὡς ἐνταῦθα διὰ τῶν τεσσάρων ἀρετῶν
κατορθουμένην, τὴν δὲ ὡς διὰ τῶν ὀκτώ τὴν θειοτέραν τῶν μελλόντων μυστικῶς
25 παραδηλοῦσαν κατάστασιν σημαινομένην, ἐξ ὧν ὁ δώδεκα κατὰ σύνθεσιν ἀριθμὸς
ἀπαρτίζεται. Ἡ τὰ παρόντα τε καὶ τὰ μέλλοντα, ὡς τῶν μὲν παρόντων τὸν τέσσαρα
στοιχειώδη τε καὶ ὑλικὸν ἀριθμὸν ὄντα φυσικῶς παραδεχομένων, τῶν δὲ μελλόν-
των μυστικῶς ἐπιθεωρούμενον αὐτοῖς ἐπιδεχομένων τὸν ὀκτῶ ἀριθμὸν, ὡς τῆς
κατὰ χρόνον ἐβδοματικῆς ὑπερθετικῶν ιδιότητος, ἐξ ὧν ὁ δώδεκα συμπληροῦται
30 ἀριθμὸς.

33. (f. 225v) ad Luke 9:25.

Τίς ἐνεργεῖται τὴν πρώτην καὶ τίς τὴν δευτέραν τοῦ λόγου παρουσίαν. Μαξίμου. Ὁ μὲν ἀκατασείστως ὑπὲρ ἀρετῆς ἐγκαρτερῶν τοῖς δεινοῖς ἐνεργουμέ-
νην ἐφ' ἑαυτὸν ἔχει τὴν πρώτην τοῦ Λόγου παρουσίαν πάσης αὐτὸν κηλίδος καθάι-
ρουσαν, ὁ δὲ τὸν νοῦν πρὸς τὴν τῶν Ἀγγέλων διὰ θεωρίας μεταβιάσας κατάστασιν
5 τῆς δευτέρας ἔχει παρουσίας τὴν δύναμιν ἐνεργοῦσαν αὐτῷ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀνάλω-
τον.

34. (f. 225v) ad Luke 9:29.

Καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος. Μαξίμου. Τοῖς σπουδαιοτέροις τῶν
θειῶν Γραφῶν ἐπιμεληταῖς δύο ἔχων ἀναφαίνεται μορφὰς ὁ κατὰ (τὸν) Κύριον
Λόγος, τὴν μὲν κοινὴν καὶ δημωδεστέραν καὶ οὐκ ὀλίγοις θεατὴν, καθ' ἣν λέγεται
τὸ εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχε κάλλος οὐδὲ εἶδος, τὴν δὲ κρυφιωτέραν καὶ ὀλίγοις

33, 2-6 Ὁ...ἀνάλωτον] Maxim. Confess. CT 1.98,1-6   34, 1-14 Τοῖς...κατοπτριζόμενοις] Maxim. Confess. CT 1.97,1-18

16-22 Ἡ...Μονάς²] id. 67.5,1-10   22-26 Ἡ...ἀπαρτίζεται] id. 67.6,1-6   26-30 Ἡ...ἀριθμός] id. 67.7,1-6   34, 2 τὸν suppl. Maxim. Confess. CT 1.97,2   4 κάλλος οὐδὲ εἶδος] εἶδος οὐδὲ κάλλος id. 1.97,4

ἐφικτὴν τοῖς ἤδη κατὰ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τοὺς ἀγίους ἀποστόλους 5
 γεγονόσιν, ἐφ' ὧν ὁ Κύριος μετεμορφώθη πρὸς δόξαν νικῶσαν τὴν αἴσθησιν, καθ'
 ἣν ἐστὶν ὥραϊος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. τούτων δὲ τῶν δύο
 μορφῶν ἢ μὲν προτέρα τοῖς εἰσαγομένοις ἀρμόδιος, ἢ δὲ δευτέρα τοῖς κατὰ τὴν
 γνώσιν ὡς ἐφικτὸν τελειωθείσιν ἀνάλογος. καὶ ἢ μὲν τῆς πρώτης παρουσίας (τοῦ 10
 Κυρίου) ἐστὶν εἰκῶν, ἐφ' ἧς τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου θετέον τῆς διὰ παθημάτων
 καθαιρούσης τοὺς πρακτικούς, ἢ δὲ τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου παρουσίας ἐστὶ
 προδιατύπωσις, ἐφ' ἧς τὸ Πνεῦμα νοεῖται, τῆς διὰ σοφίας τοὺς γνωστικούς
 μεταμορφώσεως πρὸς θέωσιν ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς τοῦ Λόγου μεταμορφώσεως ἀνακεκα-
 λυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζομένοις.

35. (f. 226r) ad Luke 9:27.

Τοῦ ἀγίου Μαξίμου. Ὁ γνώσεως ἐφιέμενος ἀμετακινήτους τὰς βάσεις τῆς ψυχῆς
 ἐρεισάτω παρὰ τῷ Κυρίῳ, καθὰ φησὶν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῆ· σὺ δὲ αὐτοῦ στήθι μετ'
 ἐμοῦ. ἰστέον δέ, ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἰσταμένοις παρὰ τῷ Κυρίῳ ἐστὶ διαφορὰ,
 εἴπερ ἐκεῖνο μὴ παρέργως ἀναγινώσκεται τοῖς φιλομαθέσι το· εἰσὶ τινες τῶν ὧδε 5
 ἐστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ
 ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει. οὐ γὰρ πᾶσιν ἀεὶ μετὰ δόξης ὁ Κύριος ἐπιφαίνεται τοῖς παρ'
 αὐτῷ ἰσταμένοις, ἀλλὰ τοῖς μὲν εἰσαγομένοις ἐν δούλου μορφῇ παραγίνεται, τοῖς δὲ
 δυναμένοις ἀκολουθῆσαι αὐτῷ ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν ἀναβαίνοντι τῆς αὐτοῦ μεταμορφώ-
 σεως ὄρος ἐν μορφῇ Θεοῦ ἐπιφαίνεται, ἐν ἧ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ (τὸν) κόσμον εἶναι. 10
 δυνατὸν οὖν ἐστὶ μὴ κατὰ τὸ αὐτὸ τὸν αὐτὸν πᾶσι τοῖς παρ' αὐτῷ τυγχάνουσιν
 ἐπιφαίνεσθαι Κύριον, ἀλλὰ τοῖς μὲν οὕτως, τοῖς δὲ ἐτέρως, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐν
 ἐκάστῳ πίστεως δηλονότι ποικίλλων τὴν θεωρίαν.

36. (ff. 226r–226v) ad Luke 9:29.

Τὴν μὲν ἀκτινοφανῶς ἐκλάμπουσιν τοῦ προσώπου πανόλβιον αἶγλην, ὡς πᾶσαν
 ὀφθαλμῶν νικῶσαν ἐνέργειαν, τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ αἴσθησιν καὶ οὐσίαν καὶ γνώσιν
 θεότητος αὐτοῦ σύμβολον εἶναι μυστικῶς ἐδιδάσκοντο, δόξαν διὰ τῆς παντελῶς

35, 1–12 Ὁ...θεωρίαν] Maxim. Confess. CT 2.13,1–16 | Joann. IV Cantacuz. Disputatio 5.10,1–19; Joann. Cyparissiot. Adv. Cantacuz. 292,12–28 36, 1–3 Τὴν...ἐδιδάσκοντο] Maxim. Confess. AJ 10.29,1–4 3–8 δόξαν...λόγον] id. 10.29,11–18

9–10 τοῦ Κυρίου] suppl. id. 1.97,12 14 κατοπτριζομένοις] κατοπτριζομένους id. 1.97,18 35, 5 ἐστηκότων] Maxim. Confess. CT 2.13,6 9 τὸν] suppl. id. 2.13,13 36, 3–8 δόξαν...λόγον] id. 10.29,11–18

πᾶσιν ἀχώρητον αὐτὸν ἀνυμνούσης θεολογικῆς ἀποφάσεως πρὸς τοῦτο γνωστικῶς
 5 ἐναγόμενοι, τὰ δὲ λευκανθέντα ἱμάτια τῶν ῥημάτων τῆς ἁγίας Γραφῆς φέρειν
 σύμβολον, ὡς τηνικαῦτα λαμπρῶν καὶ τρανῶν καὶ σαφῶν αὐτοῖς γενομένων, καὶ
 παντὸς γριφώδους αἰνίγματος καὶ συμβολικοῦ σκιάσματος χωρὶς νοουμένων, καὶ
 τὸν ἐν αὐτοῖς ὄντα τε καὶ καλυπτόμενον παραδηλούντων λόγον, ἢ τῆς κτίσεως
 αὐτῆς, διὰ τῆς τῶν αὐτὴν συμπληρούντων εἰδῶν σοφῆς ποικιλίας, τὴν τοῦ γενεσι-
 10 ουργοῦ Λόγου δύναμιν μηνυούσης. Ἄμφω γὰρ ἐπὶ τοῦ Λόγου ἀρμόσει τὰ λεγόμενα,
 ἐπεὶ καὶ ἀμφοῖν δι' ἀσαφείας κεκάλυπται δι' ἡμᾶς εἰκότως, πρὸς τὸ μὴ τολμᾶν τοῖς
 ἀχωρήτοις ἀναξίως προσβάλλειν, τῷ μὲν ῥητῷ τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς Λόγος, τῇ δὲ
 κτίσει ὡς κτίστης καὶ ποιητῆς καὶ τεχνίτης. Εἴη δὲ ἡμῖν τοῦτο δι' ἀποφάσεως ἐκφαί-
 νειν κρυπτόμενον, καὶ πᾶσαν σχημάτων καὶ αἰνιγμάτων τὸ ἀληθὲς εἰκονίζουσαν
 15 δύναμιν παρελθεῖν μᾶλλον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ γράμματος καὶ τῶν
 φαινομένων κατὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν ἀρρήτως ἀναβιβάζεσθαι, ἢ τοῦτο
 φαινόμενον κρύπτειν διὰ τῆς θέσεως γίνεσθαι, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς φονευταὶ τοῦ
 Λόγου γενόμενοι ἐλληνικῶς τῇ κτίσει λατρεύσωμεν παρὰ τὸν κτίσαντα, μηδὲν
 ἀνώτερον τῶν ὀρωμένων εἶναι πιστεύοντες καὶ τῶν αἰσθητῶν μεγαλοπρεπέστερον,
 20 ἢ μέχρι μόνου τοῦ γράμματος διαβλέποντες τὸ σῶμα μόνον Ἰουδαϊκῶς περὶ πολλοῦ
 ποιησώμεθα, τὴν κοιλίαν θεοποιήσαντες καὶ τὴν αἰσχύνην ἠγησάμενοι δόξαν, τὸν
 αὐτὸν τοῖς θεοκτόνοις κληρὸν ἀπενεγκώμεθα, ὡς τὸν καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς
 γενόμενον διὰ σώματος καὶ συλλαβαῖς καὶ γράμμασι παχυθέντα διὰ τὴν αἴσθησιν
 ὄλην τοῦ ἐν ἡμῖν νοεροῦ τὴν δύναμιν πρὸς ἑαυτὴν ἐπικλίναςαν, οὐ διαγινώσκοντες
 25 Λόγον. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος ἀπόστολος, τὸ γράμμα ἀποκτέννει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.
 Καὶ γὰρ καθ' αὐτὸ μόνον τὸ γράμμα στεργόμενον τὸν ἐν αὐτῷ ἀποκτέννει λόγον
 τοῖς στέργουσιν εἴωθεν, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος τῶν κτισμάτων μὴ πρὸς δόξαν τοῦ
 πεποικηκότος ὀρωόμενον τῆς κατὰ λόγον εὐσεβείας ἀποστερεῖν τοὺς θεωμένους
 πέφυκεν.

37. (ff. 226v–227r) ad Luke 9:30.

Εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἥλιαν. Πρᾶξιν καὶ θεωρίαν, συνούσας τῷ λόγῳ διὰ
 Μωϋσέως καὶ Ἡλιοῦ παιδευόμεθα, τὴν μὲν ὡς κακίας ἀναιρετικήν, καὶ κόσμου δι'
 ἐπιδείξεως ἀρετῶν τοὺς δι' αὐτῆς ἀγομένους παντελῶς κατὰ διάθεσιν τέμνουσαν,

8 ἢ...κτίσεως] id.10.29,21 9–13 διὰ...τεχνίτης] id. 10.29,23–30,5 13–29 Εἴη...πέφυκεν]
 id.10.32,1–24 37, 1–9 Πρᾶξιν...πνεύματος] Maxim. Confess. AJ 10.68,1–12

4 πρὸς τοῦτο om. AJ 10.29,12 5 ἐναγόμενοι] id. 10.29,12–13 9 συμπληρούντων] διαφόρων
 add. id. 10.29,24 | ποικιλίας] ἀναλόγως ἱματίου τρόπον τὴν ἀξίαν τοῦ φοροῦντος add.
 id.10.29,25–26 16 τοῦτο] τοῦ V: τοῦτο corr. id.10.32,6 37, 1–2 συνούσας...παιδευόμεθα om.
 Maxim. Confess. AJ 10.68,1

ὡς Μωϋσῆς τῆς Αἰγύπτου τὸν Ἰσραήλ, καὶ θεῖοις νόμοις τοῦ Πνεύματος εὐπειθῶς
 παιδεύουσαν ἄγεσθαι· τὴν δὲ ὡς εἶδους καὶ ὕλης ἀρπάζουσαν, ὡς τὸν Ἥλιον τὸ ἐκ 5
 πυρὸς ἄρμα, καὶ Θεῶ διὰ γνώσεως προσάγουσάν τε καὶ συνάπτουσαν ὑπὸ σαρκὸς
 οὐδ' ὀτιοῦν βαρουμένους, διὰ τὴν τοῦ κατ' αὐτὴν νόμου ἀθέτησιν, ἢ ἐπάρσει καθ'
 ὀτιοῦν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι φλεγομένους, διὰ τὴν συνημμένην ταῖς ὄντως ἀρεταῖς
 δρόσον τῆς πτωχείας τοῦ πνεύματος. Ἴσως δὲ καὶ τὴν νοητὴν καὶ τὴν αἰσθητὴν 10
 κτίσιν ἔχασθαι τοῦ δημιουργοῦ Λόγου τις εἰπὼν διὰ Μωϋσέως καὶ Ἥλιου, τῆς
 ἀληθείας οὐ διαμαρτάνει. Ὡν τῆς μὲν αἰσθητῆς Μωϋσῆς λόγον ἐπέχει, ὡς ὑπὸ
 γένεσιν καὶ φθορὰν γενόμενος, καθὼς ἢ περὶ αὐτοῦ ἱστορία δηλοῖ, τὴν γέννησιν
 καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλουσα. Τοιοῦτον γὰρ καὶ αἰσθητὴ κτίσις, ἀρχὴν
 ἐγνωσμένην γενέσεως ἔχουσα καὶ διαφθορᾶς ὠρισμένον τέλος ἐλπίζουσα. Τῆς δὲ 15
 νοητῆς Ἡλίας, ὡς οὔτε γέννησιν αὐτοῦ τῆς περὶ αὐτοῦ μηνυούσης ἱστορίας, κἂν εἰ
 γεγέννηται, οὔτε μὴν τὴν διὰ θανάτου φθορὰν ἐλπίζεσθαι ὀριζομένης, κἂν εἰ
 τεθνήξεται. Τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ νοητὴ κτίσις, οὔτε ἀρχὴν γενέσεως ἀνθρώπις
 κατάδηλον ἔχουσα, κἂν εἰ γεγέννηται καὶ ἤρκεται καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι 20
 παρῆκται, οὔτε τέλος τοῦ εἶναι διὰ φθορᾶς ὠρισμένον ἐκδέχεται. Τὸ γὰρ ἀνώλε-
 θρον φυσικῶς ἔχει λαβοῦσα παρὰ Θεοῦ, τοῦ οὕτως αὐτὴν δημιουργῆσαι θελήσαν-
 τος.

38. (f. 227r) ad Luke 9:31.

Ἐκ δὲ τοῦ συλλαλεῖν αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν ἐξοδὸν λέγειν ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν
 Ἱερουσαλήμ, οὐ μόνον τὴν ἐπ' αὐτῷ διὰ νόμου καὶ προφητῶν κεκηρυγμένην τῶν
 μυστηρίων ἐκβασιν ἐδιδάσκοντο, ἀλλ' ἴσως καὶ τὸ μὴ ληπτὸν εἶναι μηδενὶ καθόλου
 τῶν ὄντων τὸ πέρασ τῆς ἀρρήτου περὶ τὸ πᾶν βουλῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐπ' αὐτῇ 5
 θείων οἰκονομιῶν, πλὴν τῆς μεγάλης αὐτοῦ προνοίας καὶ κρίσεως, δι' ὧν εἰς τὸ
 μόνῳ τῷ Θεῷ προεγνωσμένον τέλος τὸ πᾶν εὐτάκτως ἐπείγεται, ὅπερ πάντες μὲν
 ὁμοίως ἠγνόησαν κατὰ τὸ τί ποτε εἶναι καὶ πῶς καὶ ὅποιον καὶ πότε, μόνοι δὲ
 ἀληθῶς μόνον ἐπέγνωσαν ἔσεσθαι οἱ τὴν ψυχὴν ἀρεταῖς ἐκκαθάραντες ἅγιοι, καὶ
 πρὸς τὰ θεῖα τὴν ῥοπὴν αὐτῆς ὅλην τὴν νοερὰν ὀλικῶς μετεγκλίναντες, αὐτῆς, ὡς 10
 εἰπεῖν, τῆς καθόλου τῶν ὁρατῶν φύσεως, δι' ὧν συνίστασθαι πέφυκε τρόπων, τὸ
 τέλος τῆς παρουσίας αὐτῆς εὐκοσμίας, μονονουχὶ διαρρήδη βώσῃς, ἀκούσαντες.

9–21 Ἴσως...θελήσαντος] id. 10,75,1–17   38, 1–11 Ἐκ...ἀκούσαντες] Maxim. Confess. AJ 10.82,1–17

38, 2 κεκηρυγμένην] προκεκηρυγμένην Maxim. Confess. AJ 10.82,3   7 ὅποιον] ποῖον id. 10.82,10

39. (f. 230r) ad Luke 10:4.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Ὅτι δέον τὸν τῆς ὑψηλῆς κατὰ τὴν γνῶσιν πορείας ἐπειλημμένον παντὸς μὲν ὑλικοῦ βάρους ἐλεύθερον εἶναι, πάσης δὲ τῆς καθ' ἐπιθυμίαν καὶ θυμὸν ἐμπαθοῦς διαθέσεως καθαρὸν, ὡς δηλοῖ ἢ τε πῆρα καὶ ἢ ῥάβδος, ἢ μὲν τὴν ἐπιθυμίαν, ἢ δὲ τὸν θυμὸν ἐπισημαίνουσα, μάλιστα δὲ τῆς καθ' ὑπόκρισιν 5 γυμνὸν κακουργίας, καὶ τῆς οἷον ὑποδήματος δίκην τοῦ βίου τὸ ἴχνος ἐπικαλυπτούσης καὶ τὸ ἐμπαθὲς τῆς ψυχῆς ἐπικρυπτούσης ἐπεικειείας πλάσματι ἦν ὑποδησάμενοι ἀφρόνως οἱ Φαρισαῖοι, μὀρφωσιν εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ εὐσέβειαν ἔχοντες, ἐλεγχθέντες ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Λόγου κἂν εἰ λαθεῖν ἐνόμιζον.

40. (f. 231v) ad Luke 10:20.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Οὐκ ἀρκεῖ τῇ ψυχῇ πρὸς εὐφροσύνην πνευματικὴν ἢ ὑποταγὴ τῶν παθῶν, εἰ μὴ καὶ τὰς ἀρετὰς κτήσῃται τῇ πληρώσει τῶν ἐντολῶν. μὴ χαίρετε φησιν, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται, τουτέστι τὰ ἐνεργήματα τῶν παθῶν, ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τῷ οὐρανῷ τῇ δι' ἀρετῶν τῆς υἰοθεσίας 5 χάριτι πρὸς τὸν τόπον τῆς ἀπαθείας μεταγραφέντα.

41. (f. 231v) ad Luke 10:21.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Διττὸς ὁ τῆς ἐξομολογήσεως ὁ λόγος· ὁ μὲν ἐπ' εὐχαριστία τῶν δεδωρημένων ἀγαθῶν γινόμενος, ὁ δὲ ἐπ' ἐλέγχῳ καὶ ἐτασμῷ τῶν κακῶς πεπραγμένων λεγόμενος. Ἐξομολόγησις γὰρ λέγεται καὶ ἡ τῶν εὐπεπονθῶτων μετ' εὐχαριστίας τῶν θείων εὐεργεσιῶν ἀπαρίθμησις καὶ ἡ τῶν κακῶς πεπραγμένων 5 παρὰ τῶν ὑπαιτίων ἐξαγόρευσις. Ἀμφοτέρω δὲ ταπεινώσεως ὑπάρχει ποιητικά· ὁ τε γὰρ ἐπ' ἀγαθοῖς εὐχαριστῶν ὁμοῦ καὶ ὁ ἐπ' ἐγκλήμασιν ἐταζόμενος ταπεινοῦται, ὁ μὲν ἑαυτὸν ἀνάξιον κρίνων τῶν δοθέντων καλῶν, ὁ δὲ λαβεῖν ἄφεςιν τῶν πλημμεληθέντων δεόμενος.

39, 1–8 Ὅτι...ἐνόμιζον] Maxim. Confess. AJ 10.117,15–26   **40, 1–5** Οὐκ...μεταγραφέντα] Maxim. Confess. CT 1.77,1–6   **41, 1–8** Διττὸς...δεόμενος] Maxim. Confess. QT 56,17–27

39, 1 Ὅτι] ὡς Maxim. Confess. AJ 10.117,15   **8** ἐλεγχθέντες...ἐνόμιζον] καὶ εἰ λαθεῖν ἐνόμιζον, ὑπὸ τοῦ Λόγου ἐλεγχθέντες ἐδιδάχθησαν id. 10.117,25–26   **40, 3** χαίρετε] γάρ add. Maxim. Confess. CT 1.77,3   **4** τῷ om. id. 1.77,5   **41, 1** ὁ τῆς ἐξομολογήσεως] δὲ τῆς φωνῆς ταύτης Maxim. Confess. QT 56,18   **3** ἢ] δὲ τῆς φωνῆς ταύτης Maxim. Confess. QT 56,18
7 ἀνάξιον κρίνων] κρίνων ἀνάξιον id. 56,26

42. (f. 231v) ad Luke 10:22.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Ὡσπερ ὁ παρ' ἡμῖν λόγος ἐκ τοῦ νοῦ κατὰ φύσιν προερχόμενος ἄγγελος τῶν κρυπτομένων τοῦ νοῦ κινήματων ἐστίν, οὕτως ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος κατ' οὐσίαν ἐγνωκῶς τὸν Πατέρα καθάπερ Λόγος τὸν γεννήσαντα Νοῦν οὐδενὶ τῶν γεννητῶν προβάλλειν αὐτῷ χωρὶς αὐτοῦ δυναμένῳ ἀποκαλύπτει ὃν ἐγνω (Πατέρα) ὡς κατὰ φύσιν Λόγος, καθὸ καὶ Μεγάλῃς βουλῆς Ἄγγελος λέγεται. 5

43. (f. 231v) ad Luke 10:22.

Τοῦ αὐτ(οῦ) Ἐπιγνώσεως Θεοῦ. Οὐδέποτε ψυχὴ δύναται πρὸς γνῶσιν ἐκταθῆναι Θεοῦ, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Θεὸς συγκαταβιβάσει χρησάμενος ἄψεται αὐτῆς καὶ ἀναγάγῃ πρὸς ἑαυτὸν. οὐ γὰρ ἂν τοσοῦτον ἴσχυσεν ἀναδραμεῖν ἄνθρωπινος νοῦς ὡς ἀντιλαβέσθαι τινὸς θείας ἐλλάμπειας, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀνέσπασεν αὐτόν, ὡς δυνατόν ἦν ἄνθρωπινον νοῦν ἀνασπασθῆναι, καὶ ταῖς θείαις ἀγαθαῖς κατεφώτισεν. 5

44. (f. 232r) ad Luke 10:27.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Φυλάττει τις τὴν ψυχὴν τῷ Θεῷ ἀκηλίδωτον, εἰ τὴν μὲν διάνοιαν περὶ μόνου Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἀρετῶν διανοεῖσθαι βιάσαιτο, τὸν δὲ λόγον ὀρθὸν ἐρμηνέα καὶ ἐξηγητὴν τῶν αὐτοῦ ἀρετῶν καταστήσειε, καὶ τὴν αἴσθησιν εὐσεβῶς τὸν ὁρατὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα φαντάζεσθαι διδάξειε τὴν τῶν ἐν αὐτοῖς λόγων μεγαλειότητα τῇ ψυχῇ διαγγέλλουσαν. 5

45. (f. 232v) ad Luke 10:34.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Φόβῳ γὰρ τῆς γεέννης τοῦ αἰωνίου πυρός, ὁ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πόθος ἐπικρινώμενος, ἀλώβητον τὴν ψυχὴν συντηρεῖ πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπισφίγγων τοῦ κτίσαντος, πάσης ἐμπαθοῦς διανοίας διὰ τῆς στύψεως ἀποσμηχθεῖσαν.

42, 1–5 Ὡσπερ...λέγεται] Maxim. Confess. CT 2.22,1–7 43, 1–5 Οὐδέποτε...κατεφώτισεν] Maxim. Confess. CT 1.31,1–7 44, 1–5 Φυλάττει...διαγγέλλουσαν] Maxim. Confess. CT 1.14,1–6 45, 1–4 Φόβῳ...ἀποσμηχθεῖσαν] fontem non inveni

42, 4 οὐδενὶ] οὐδενὸς Maxim. Confess. CT 2.22,4 | προβάλλειν] προσβάλλειν id. 2.22,5 δυναμένῳ] δυναμένου id.2.22,5 5 Πατέρα] add. id. 2.22,6 43, 2 συγκαταβιβάσει] corr. συγκαταβάσει Maxim. Confess. CT 1.31,2 | ἄψεται] ἄψηται id. 1.31,2 44, 1 τὴν ψυχὴν τῷ Θεῷ] τῷ Θεῷ τὴν ψυχὴν Maxim. Confess. CT 1.14,1

46. (f. 233r) ad Luke 10:35.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Τάχα τοῦτό ἐστι τὸ τοῖς δοθεῖσιν ἐπὶ θεραπεία τοῦ λησταῖς περιπεσόντος δυσὶ δηναρίοις ἐν τῷ πανδοχείῳ παρὰ τοῦ Κυρίου τῷ ἐπιμελεῖσθαι κεκελευσμένῳ προσδαπανώμενον, ὅπερ καὶ φιλοτίμως ἐπανερχόμενος ὁ Κύριος δώσειν ὑπέσχετο, ἢ διὰ πίστεως γινομένη παντελῆς τῶν ὄντων ἐν τοῖς τελείοις ἀφαίρεσις, φησὶ γὰρ ὁ Κύριος ὅστις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής, καθ' ἣν πάνθ' ἑαυτοῦ ἢ ἑαυτὸν πάντων ἀφαιρούμενος εἰπεῖν οἰκειότερον, ὁ τῆς σοφίας ἑαυτὸν ἔραστήν καταστήσας μόνῳ Θεῷ συνεῖναι καταξιούται, τὴν εὐαγγελικῶς ὑποδειχθεῖσαν υἰοθεσίαν δεξάμενος, κατὰ τοὺς ἀγίους καὶ μακαρίους ἀποστόλους, οἱ τὸ πᾶν ἑαυτῶν ὀλοσχερῶς περιελόμενοι καὶ μόνῳ δι' ὅλου τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ προσφύντες, ἰδοὺ πάντα, ἔφασαν, ἀφήκαμεν καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι, τῷ καὶ τῆς φύσεως ποιητῆ καὶ δοτῆρι τῆς κατὰ νόμον βοήθειας, καὶ ὃν ὡσπερ ἀληθείας φῶς μονώτατον κτησάμενοι ἀντὶ νόμου καὶ φύσεως πάντων εἰκότως τῶν μετὰ Θεὸν ἄπταιστον τὴν γνῶσιν παρέλαβον. Αὐτῷ γὰρ πέφυκε συνεκφαίνεσθαι κυρίως ἢ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων γνῶσις. Ὡς γὰρ τῷ αἰσθητῷ ἡλίῳ ἀνατέλλοντι πάντα καθαρῶς συνεκφαίνονται τὰ σώματα, οὕτω καὶ Θεὸς ὁ νοητὸς τῆς δικαιοσύνης ἡλιος ἀνατέλλων τῷ νῷ, καθὼς χωρεῖσθαι ὑπὸ τῆς κτίσεως οἶδεν αὐτός, πάντων ἑαυτῷ νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν τοὺς ἀληθεῖς βούλεται συνεκφανίζεσθαι λόγους.

47. (f. 234r) ad Luke 11:3.

Ὁ τὸν ἄρτον εὐχόμενος λαβεῖν τὸν ἐπιούσιον οὐ πάντως ὅλον δέχεται καθὼς αὐτὸς ὁ ἄρτος ἐστίν, ἀλλὰ καθὼς αὐτὸς ὁ δεχόμενος δύναται. πᾶσι μὲν γὰρ ἑαυτὸν δίδωσι τοῖς αἰτοῦσιν ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος ὡς φιλόανθρωπος, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν μεγάλα δικαιοσύνης ἔργα πεπονηκόσι πλειόνως, τοῖς δὲ τούτων ἥττοσιν ἥττόνως· ἐκάστῳ καθὼς ἢ κατὰ νοῦν ἀξία δέξασθαι δύναται.

46, 1-18 Τάχα...λόγους] Maxim. Confess. AJ 10.59,1-26

47, 1-5 Ὁ...δύναται] Maxim.

Confess. CT 2.56,1-7

46, 3 κεκελευσμένῳ] κελουμένῳ Maxim. Confess. AJ 10.59,7

5 αὐτῷ] αὐτοῦ id. 10.59,3

15 συνεκφαίνονται] corr. συνεκφαίνονται id. 10.59,22

48. (ff. 234r–234v) ad Luke 11:4.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, οὗ σύμβολον εἶναι πολλάκις τὸ σήμερον ἔφαμεν, τὸν ἄφθαρτον ἄρτον τῆς σοφίας, οὗ κατ' ἀρχὰς διετείχισεν ἡμᾶς ἢ παράβασις, διὰ προσευχῆς ἐπιζητῶν, ἅτε δὴ μίαν ἡδονὴν ἐπιστάμενος τὴν τῶν θείων ἐπιτυχίαν, ἧς δοτῆρ μὲν κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ θεός, φύλαξ δὲ κατὰ θέλησιν ἢ τοῦ λαβόντος προαίρεσις, καὶ μίαν ὀδύνην εἰδὼς τὴν τούτων ἀποτυχίαν, ἧς ὑποβολουὺς μὲν ἐστὶν ὁ 5 διάβολος, αὐτουργὸς δὲ πᾶς ὁ τῶν θείων δι' ἀτονίαν γνώμης ἀποκναιόμενος, μὴ φυλάττων τὸ τίμιον γνώμης διαθέσει στεργόμενον, πρὸς οὐδὲν ἔχων τῶν ὀρωμένων ῥέπουσαν τὸ σύνολον τὴν προαίρεσιν καὶ διὰ τοῦτο τοῖς σωματικῶς συμβαίνουσιν αὐτῷ λυπηροῖς οὐχ' ὑπαγόμενος, οὗτος ὡς ἀληθῶς ἀπαθῶς ἀφήσει τοῖς εἰς αὐτὸν ἀμαρτάνουσιν, ὅτι μηδὲ τὸ κατ' ἔφεσιν αὐτῷ σπουδαζόμενον δύναται τις τὸ 10 παράπαν χειροῦσθαι καλόν, ἀνάλωτον κατὰ φύσιν ὑπάρχειν πεπιστευμένον· δηλονότι ὅτι τῆς γνώμης ἐνωθείσης τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, ἀστασίαστος ἔσται πρὸς τὸν θεὸν ἢ τῶν τοῦτο κατωρθωκότων προαίρεσις, εἴπερ οὐδὲν πέφυκεν ἐνθεωρεῖσθαι παράλογον τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, ὅς καὶ νόμος ἐστὶ φυσικὸς τε καὶ θεῖος, ὅταν καθ' ἑαυτὸν ἐνεργουμένην λάβῃ τῆς γνώμης τὴν κίνησιν· ὁ γὰρ τῆς φύσεως λόγος 15 καὶ νόμος γίνεται φύσεως λαμβάνων συμφωνοῦσαν τὴν γνώμην εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν κατὰ φύσιν δυνάμενων, εἰ δὲ παράλογον οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, εἰκότως ἢ γνώμη, κατὰ τὸν λόγον κινουμένη τῆς φύσεως, συμβαίνουσιν ἔξει διὰ πάντων τῷ θεῷ τὴν ἐνέργειαν, ἧτις ἐστὶ διάθεσις ἔμπρακτος, τῆ χάριτι τοῦ φύσει καλοῦ πρὸς ἀρετῆς γένεσιν πεποιωμένη. 20

49. (f. 234v) ad Luke 11:4.

Ὁ μὲν κύριος ἀπεύχεσθαι τοὺς ἔκουσίους ἡμᾶς διδάσκει πειρασμούς, ὡς σαρκὸς μὲν ἡδονῆς, ψυχῆς δὲ ποιητικὸς ὀδύνης· ὁ δὲ μέγας Ἰάκωβος ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις ἡμῶν χαίρειν παραινεῖ πειρασμοῖς, ὡς σαρκὸς μὲν ἡδονήν, ψυχῆς δὲ ὀδύνην ἀφαιρουμένοις.

48, 1–20 Κατὰ...πεποιωμένη] Maxim. Confess. Expositio 635–685
ἀφαιρουμένοις] Maxim. Confess. Scholia 58,20–24

49, 1–4 Ὁ...

48, 1 πολλάκις om. Maxim. Confess. Expositio 636 **8–9** συμβαίνουσιν αὐτῷ] αὐτῷ συμβαίνουσι id. 646–647 **12** τῆς γνώμης ἐνωθείσης] ἐνωθείσης τῆς γνώμης id. 664–665 **15–17** ὁ...δυνάμενων om. id. 680 **49, 1** ἔκουσίους] corr. ἔκουσίους Maxim. Confess. Scholia 58,20 **3** χαίρειν παραινεῖ] παραινεῖ χαίρειν id. 58,23

50. (f. 235r) ad Luke 11:10.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Ὁ ἀπαθῶς τὰ θεῖα ζητῶν πάντως λήψεται τὸ ζητούμενον· ὁ δὲ μετὰ τινος πάθους αἰτῶν ὡς κακῶς ζητῶν ἀποτεύξεται τοῦ ζητουμένου· φησὶ γάρ· αἰτεῖτε καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε.

51. (f. 235r) ad Luke 11:14.

Τοῦ Θεολ(ό)γ(ου). Εἰ κωφὸς ἦσθα καὶ ἄλαλος, ὁ Λόγος ἐνηχησάτω σοι· μᾶλλον δὲ κάτασχε τὸν ἐνηχήσαντα. Μὴ κλείσης τὰ ὦτα πρὸς παιδείαν Κυρίου καὶ νουθεσίαν, ὡς ἄσπις πρὸς ἐπάσματα.

52. (f. 236v) ad Luke 11:27.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Κοιλία ἐστὶν ἡ συλλαμβάνουσα καὶ κύουσα αἰὲ τὸν εὐσεβῆ λόγον καὶ τίκτουσα διάνοια, ὡς οὕτω ὑπὲρ φύσιν Λόγου κατὰ χάριν ἀποφανθεῖσα χωριτικῆ διὰ τὸν πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον τῆς γνώμης οἰκείωσιν, μαστοὶ δὲ αἰ ἐκ τῆς καρδίας ἐκδιδόμεναι παγαὶ ἕξεις τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως, αἷς μαστῶν δίκην ὁ
5 λόγος ἐκτρέφεται τῇ χορηγίᾳ τῶν εὐσεβῶν νοημάτων τὲ καὶ τρόπων συναυξανόμενος καὶ παραδόξως εἶπεῖν τὴν οἰκείαν αὔξησιν τοῦ διατρέφοντος νοῦ ποιούμενος θέωσιν.

53. (ff. 236v-237r) ad Luke 11:29.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν ἡ ἀλήθεια προηγεῖται τῶν τύπων, κατὰ δὲ τὴν ἔκφανσιν οἱ τύποι χρονικῶς προηγοῦνται τῆς ἀληθείας. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ προλαβὼν ἐν ἑαυτῷ τυπικῶς τὴν ἀλήθειαν προδιέγραψεν Ἰωνᾶς, μείνας ἐν τῇ
5 κοιλίᾳ τοῦ κήτους τὰς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, ἔτι τρεῖς ἡμέραι φησὶν, τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς τοῦ κυρίου ταφῆς καὶ ἀναστάσεως λέγων, μεθ' ἧς ἡ τῶν ἐθνῶν κατεστράφη πλάνη καὶ ἀγνωσία. Νοῶ γὰρ ὅτι μετὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας, ἄσπερ

50, 1-3 Ὁ...αἰτεῖσθε] Maxim. Confess. QT 59,50-54 **51, 1-3** Εἰ...ἐπάσματα] Greg. Nazienz. In sanctum baptismum (orat. 40) 36.408,26-29 **52, 1-7** Κοιλία...θέωσιν] fontem non inveni **53, 1-6** Κατὰ...ἀγνωσία] Maxim. Confess. Scholia 64,106-113 **6-18** Νοῶ...φωνήν] Maxim. Confess. QT, 64,656-673

50, 3 αἰτεῖτε] αἰτεῖσθε Maxim. Confess. QT 59,53 **53, 4** τὰς¹ om. Maxim. Confess. Scholia 64,110

τυπικῶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους ὑπάρχων ἐν ἑαυτῷ προλαβὼν τὴν τριήμερον
 ταφήν τοῦ κυρίου καὶ ἀνάστασιν προδιέγραψεν ὁ προφήτης, ἄλλας ἐξεδέχετο τρεῖς
 ἡμέρας ὁ λόγος, ἐν αἷς ἔμελλε τῆς ἀληθείας ἀποδειχθῆναι τὸ φῶς καὶ ἡ τῶν προρρη-
 θέντων ἀληθῆς τῶν μυστηρίων ἔκβασις καὶ ἡ καταστροφή γενέσθαι πάντως τῆς 10
 πόλεως, οὐκέτι μέλλουσαν προτυπούσας τὴν ἀλήθειαν τῆς τοῦ σωτῆρος ταφῆς καὶ
 ἀναστάσεως, ἀλλ' αὐτὴν ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐνεργηθεῖσαν δεικνυούσας σαφῶς τὴν
 ἀλήθειαν, ἧς προδιατύπωσις ἦν ἡ προλαβοῦσα κατὰ τὸν Ἰωάνν ἐν τῷ κήτει τριάς
 τῶν ἡμερῶν. Εἰ γὰρ πᾶς τύπος προσδοκωμένης ἀληθείας ἐστίν, κατὰ δὲ τὸν τύπον
 τρεῖς ἡμέρας πεποίηκεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους Ἰωάνᾶς, δηλὸν ὡς τύπῳ πραγματει- 15
 ωδῶς ἐφεπομένην πάντως καινοπρεπῶς τὴν ἀλήθειαν δεικνύουσα τὸ μυστήριον
 ἔμελλε καὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς πεποιηκέναι τὸν
 κύριον κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου φωνήν. Τὸ γὰρ εἶπεῖν ἔτι τρεῖς ἡμέραι δηλοῖ κατ'
 ἐπίκρυψιν ὡς παρήλθον ἄλλαι τρεῖς, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἔκειτο τὸ ἔτι, τουτέστι γενήσονται
 πάλιν τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται. 20

54. (ff. 237r–238r) ad Luke 11:33.

Μα(ξίμου). Λύχνον ἑαυτὸν ὁ κύριος εἶρηκεν, ὡς κατὰ φύσιν θεὸς ὑπάρχων καὶ
 σὰρξ κατ' οἰκονομίαν γενόμενος, οἷα δὴ φῶς κατ' οὐσίαν, λύχνου δίκην, ἀπεριγρά-
 φως διὰ μέσης ψυχῆς, ὡς διὰ θρυαλλίδος τὸ πῦρ, τῷ τῆς σαρκὸς ὀστράκῳ κρατού-
 μενος. Σκότους γὰρ ἀγνοίας τε καὶ πονηρίας λυτήριος ὁ ἐμὸς ὑπάρχει σωτὴρ καὶ 5
 θεός· ὅς δὴ μόνος, οἷα δὴ λύχνος, τὸν ζόφον τῆς ἀγνοίας καὶ τὸν σκότον τῆς κακίας
 διαλύσας, πᾶσιν ὁδὸς γέγονε σωτηρίας, δι' ἀρετῆς καὶ γνώσεως πρὸς τὸν Πατέρα
 φέρων τοὺς αὐτόν, ὡς δικαιοσύνης ὁδόν, διὰ τῶν θείων ἐντολῶν ὁδεύειν βουλομέ-
 νους. Λυχνίαν δὲ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, ἐφ' ἧς τῷ κηρύγματι λαμβάνων ὁ τοῦ θεοῦ
 λόγος πάντας τοὺς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, ὡς ἐν οἰκίᾳ τινί, τυγχάνοντας κατα φωτίζει,
 ταῖς ἀκτίσι τῆς ἀληθείας τὰς πάντων διανοίας θείας πληρῶν ἐπιγνώσεως. Μόδιον 10
 δὲ τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, ἤγουν τὴν σωματικὴν τοῦ νόμου λατρείαν, τῷ
 πάχει τῶν ἐν τῷ γράμματι συμβόλων παντελῶς ἀδιάγνωστον ἔχουσιν τὸ φῶς τῆς
 ἐν νοήμασιν ἀληθοῦς ἐπιγνώσεως· ὑφ' ὃν μόδιον κρατεῖσθαι παντελῶς ὁ λόγος οὐ
 βούλεται, τῷ ὕψει ἐπικεῖσθαι θέλων καὶ τῷ μεγέθει τοῦ κάλλους τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ'
 ἐπὶ τὴν λυχνίαν, λέγω τὴν ἐκκλησίαν, ἤγουν τὴν ἐν πνεύματι λογικὴν λατρείαν, ἵνα 15
 πάντας φωτίσῃ, διδάσκων τοὺς ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ λόγῳ ζῆν μόνῳ καὶ πολιτεύε-

18–20 Τὸ ... καταστραφήσεται] id. 64,676–679 54, 1–4 Λύχνον... κρατούμενος] QT 63,59–63
 4–5 Σκότους... θεός] id. 63,67–68 5–14 ὅς... ἐκκλησίας] id. 63,71–86 14–17 ἀλλ'...
 πολιτεύεσθαι] id. 63,91–94

15 ὡς] τῷ add. Maxim. Confess. QT 64,669 20 Νινευὴ] Νινευὴ corr. id. 64,679 54, 1 ὁ
 κύριος εἶρηκεν] δηλαδὴ λέγων QT 63,60 8 λαμβάνων] λάμπων QT 63,77

σθαι, σβεσθείσης ἤδη τῆς κατ' ἀρχὰς τὸν μὲν λόγον παρωσαμένης, τὴν ἀλογίαν δὲ τῆς ἡδονῆς προσδεξαμένης τῆς αἰσθήσεως· καθ' ἧς ὠρίσθη δικαίως ὁ θάνατος, ἵνα παύσῃται τῷ διαβόλῳ πρὸς τὴν ψυχὴν παρεχομένη τὴν εἴσοδον· τοίνυν τὸν θεῖον
 20 λύχνον, ἦγουν τὸν φωτιστικὸν τῆς γνώσεως λόγον, ἀνάπτοντες διὰ θεωρίας καὶ πράξεως ὑπὸ τὸν μόδιον θήσωμεν, ἵνα μὴ κατακριθῶμεν ὡς περιγράφοντες τῷ γράμματι τὴν τῆς σοφίας ἀπερίληπτον δύναμιν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, λέγω τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, ἐν τῷ ὕψει τῆς ἀληθοῦς θεωρίας πᾶσι τὸ φῶς τῶν θείων δογμάτων πυρσεύουσιν.

55. (f. 238v) ad Luke 11:43.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Ὑπόκρισις ἐστὶ φιλίας προσποιήσις ἢ μῖσος σχήματι φιλίας κεκαλυμμένον ἢ ἔχθρα δι' εὐνοίας ἐνεργουμένη ἢ φθόνος ἀγάπης χαρακτη-
 ρα μιμούμενος ἢ βίος ἀρετῆς πλάσματι ἀλλ' οὐ πράγματι τὸ κόσμιον ἔχων ἢ δικαιο-
 5 σύνης προσποιήσις τῆ? τοῦ εἶναι δοκῆσει συντηρουμένη ἢ ἀπάτη ἀληθείας ἔχουσα
 μόρφωσιν, ἦν οἱ τὸν ὄφιν τῆ τῶν ἡθῶν σκολιότητι μιμούμενοι ἐπιτηδεύουσιν.

56. (f. 239r) on Luke 11.52.

Τοῦ Θεολ(ό)γ(ου). Φοβηθῶμεν, μὴ ἀφ' ἡμῶν ἄρξηται τὸ κρῖμα, κατὰ τὴν ἀπειλήν· μὴ λάβωμεν ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα, αὐτοὶ τε οὐκ εἰσιόντες, καὶ τοὺς εἰσελθεῖν δυναμένους κωλύοντες.

57. (f. 239v) ad Luke 12:1.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Δεῖν γὰρ τοὺς μὲν τὸν αἰσθητὸν φεύγοντας, πρὸς δὲ τὸν νοητὸν κόσμον ὀδεύοντας, τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου δύναμιν τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ

17-19 σβεσθείσης...εἴσοδον] id. 63,98-103 19-24 τοίνυν...πυρσεύουσιν] id. 63,126-132
 55, 1-5 Ὑπόκρισις...ἐπιτηδεύουσιν] Scholia 56,35-45 56, 1-3 Φοβηθῶμεν...κωλύοντες]
 Greg. Nazienz. Ad Julianum (orat. 19) 35.1053,25-28; Joann. Damasc. Sacra parallela
 95.1544,36-40 57, 1-2 Δεῖν...ὀδεύοντας] Maxim. Confess. AJ 10.16,5-6 2-3 τὴν...
 ἀνέπαφον] id. 10.16,3-5

17 ἡδη] τῷ λόγῳ add. QT 63,99 18 ἡδονῆς] ὄφως δίκην ἐρπηστικοῦ add. QT 63,100-101
 τῆς² om. QT 63,101 55, 1 Ὑπόκρισις] δέ add. Scholia 56,35 3 μιμούμενος] ἢ φιλαμαρτήμων
 διάθεσις τῆ τῶν κατ' ἀρετὴν ἡθῶν προβολῆ τοὺς θεωμένους λανθάνουσα add. Scholia
 56,38-39 4 συντηρουμένη] ἢ τρόπος ἠθικῆς φιλοσοφίας τὴν κατ' ἀρετὴν συγκαλύπτων τῆς
 γνώμης λανθάνουσαν στέρησιν add. Scholia 56,41-43 57, 1 Δεῖν γὰρ om. AJ 10.16,5

φυλάττειν ἐπιπλοκῆς καθαρὰν καὶ ἀνέπαφον, ἵνα δι' ἀρετῆς καὶ γνώσεως ἐντεῦθεν ἤδη γένωνται κατὰ τὴν γνώμην ὅπερ δι' ἐλπίδος γενήσεσθαι κατὰ τὸν ἀφθαρτον αἰῶνα τοῖς ἀξίοις πιστεύομεν.

5

58. (f. 240v) ad Luke 12:10.

Γέγραπται ἐὰν ἀμάρτη ἀνὴρ εἰς ἄνδρα, καὶ προσεύξονται περὶ αὐτοῦ· ἐὰν δὲ εἰς κύριον ἀμάρτη, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ.

59. (f. 241v) ad Luke 12:21.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξιμου). Αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ θεός, νοητῶς τῶν ὧτων τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ὀμμάτων ἀπτόμενον, καὶ διανοίγοντα ταῦτα πρὸς ὑποδοχὴν μὲν καὶ θεωρίαν τῶν αὐτοῦ μυστηρίων, ἐκδίκησιν δὲ πάσης παρακοῆς καὶ ἀποστροφῆν πάσης ματαιότητος, ἀκούει ποιεῖ καὶ βλέπει ἃ δεῖ ἀκούει καὶ ὅπως καὶ ἅτινα βλέπειν ἀρμόδιον.

5

60. (f. 241v) ad Luke 12:22.

Τοῦ αὐτ(οῦ). Καὶ πῶς διδάσκει προσεύχεσθαι περὶ ὧν προλαβὼν μὴ ζητεῖν ἐνετείλατο; Δῆλον οὖν ὅτι τὸν ἄρτον ἐκείνον αἰτεῖν ἡμᾶς κελεύει, ὃν κατ' ἀρχὰς ἐπ' ἀθανασία τῆς φύσεως ἠτοίμασεν, ἵνα νικήσῃ τὸν θάνατον τῆς ἀμαρτίας ἢ τροφή τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐπιγνώσεως, ἧς μέτοχον γενέσθαι τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἢ παράβασιν τῆς θείας ἐντολῆς οὐ συνεχώρησεν, ὡς εἴ γε ταύτης ἐνεφορήθη τῆς 5 θείας τροφῆς, οὐκ ἂν τῷ θανάτῳ τῆς ἀμαρτίας ἠλίσκετο. Πρὸς ταύτην δέ με τὴν ἔννοιαν ἤγαγεν ὁ σωτὴρ, προστάσων διαρρήδην τοῖς μαθηταῖς τροφῆς αἰσθητῆς παντελῶς μὴ ποιεῖσθαι λόγον, εἰπὼν· Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε.

3–5 ἵνα...πιστεύομεν] id. 10.16,7–9 58, 1–2 Γέγραπται...αὐτοῦ] 1Sam 2.25
59., 1–5 Αὐτὸς...ἀρμόδιον] Maxim. Confess. AJ 47.2,7–11 60, 1–2 Καὶ...κελεύει] Maxim.
Confess. Expositio 579–581 2–8 ὃν...φάγητε] id. 564–575

5 πιστεύομεν] 58, 1 Γέγραπται om. 1Sam 2.25 | ἐὰν¹] ἀμαρτάνων add. 1Sam 2.25 | αὐτοῦ] πρὸς κύριον add. 1Sam 2.25 1–2 ἐὰν δὲ εἰς κύριον] καὶ ἐὰν τῷ κυρίῳ 1Sam 2.25
59., 1 Αὐτὸς...θεός om. AJ 47.2,7 4–5 ἀκούει¹...ἀρμόδιον om. id. 47.2,11 60, 1 Καὶ om.
Expositio 579 | πῶς] οὖν add. id. 579 | προλαβὼν μὴ ζητεῖν] μὴ ζητεῖν προλαβὼν id. 580
2 οὖν] γὰρ id. 581 | τὸν ἄρτον ἐκείνον] διὰ προσευχῆς id. 581 | ἡμᾶς κελεύει om. id. 581
3 ἠτοίμασεν] ἠτοιμάσας δὸς ἡμῖν σήμερον, κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν οὗσι τῆς θνητότητος
add. id. 565–566 6 με] τοῦ παρόντος ῥητοῦ add. id. 572

61. (f. 241v) on Luke 12.23.

Τοῦ αὐτ(οῦ). Αναγκαίως οἶμαι δεῖν τοῦ ὑπὲρ τὰ ἐνδύματα μακρῶ κρείσσονος σώματος, τουτέστι τῶν θείων καὶ ὑψηλῶν νοημάτων, τῆς τε ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν κατὰ τὴν κτίσιν θεαμάτων, φροντίζειν λογικοὺς ὄντας καὶ διὰ λόγου πρὸς Λόγον σπεύδοντας καθὼς φησιν ὁ Λόγος αὐτός, οὐχὶ πλέον ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῆς τροφῆς, καὶ
5 τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; μήπως ἐν καιρῶ μηδὲν ἔχοντες διελεγχθῶμεν τούτων ἐπειλημμένοι, τοῦ ὑφειστώτος καὶ ὑφιστῶντος τὰ πάντα Λόγου οὐ περιδραξάμενοι, κατὰ τὴν Αἰγυπτίαν ἐκείνην, ἣτις μόνων τῶν ἱματίων τοῦ Ἰωσήφ ἐπιλαβομένη τῆς τοῦ ἔραστοῦ παντελῶς διήμαρτεν ὁμιλίας.

62. (f. 241v) ad Luke 12:26.

Τοῦ Χρ(υσοστόμου). Ὁ τὸ πλέον διδοὺς, πῶς οὐ δώσει τὸ ἔλαττον.

63. (f. 242v) ad Luke 12:31.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Ὁ κύριος, εἰπὼν ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, τουτέστι πρὸ πάντων τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας καὶ οὕτω τὴν τῶν καθηκόντων τρόπων ἐξάσκησιν, σαφῶς ἔδειξε περὶ μόνης τῆς θείας γνώσεως δεῖν ζητεῖν τοὺς πιστεύοντας καὶ τῆς αὐτῆν κοσμοῦσης διὰ τῶν ἔργων
5 ἀρετῆς.

64. (f. 244r) ad Luke 12:49.

Οἶδα καὶ πῦρ καθαρτήριον, ὃ Χριστὸς ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, πῦρ καὶ αὐτὸς ἀναγωγῆς λόγοις καλούμενος. Ἀναλωτικὸν τοῦτο τῆς ὕλης καὶ τῆς πονηρᾶς ἐστὶν ἔξω, ὃ καὶ ἀναφθῆναι τάχιστα βούλεται. Ποθεῖ γὰρ τῆς εὐεργεσίας τὸ τάχος· ἐπεὶ καὶ πυρὸς ἄνθρακας δίδωσιν ἡμῖν εἰς βοήθειαν.

61, 1–8 Αναγκαίως... ὁμιλίας] Maxim. Confess. AJ 10.33,1–11 **62, 1** Ὁ... ἔλαττον] fontem non inveni **63, 1–5** Ὁ... ἀρετῆς] Maxim. Confess. QT 34,14–19 **64, 1–4** Οἶδα... βοήθειαν] Greg. Nazianz., In sanctum baptisma (orat. 40) 411,47–412,6

61, 5 μηδὲν ἔχοντες διελεγχθῶμεν] διελεγχθῶμεν μηδὲν ἔχοντες Maxim. Confess. AJ 10.33,7
7 μόνων] μόνον V: corr. μόνων id.10.33,10

65. (f. 247r) ad Luke 13:19.

Μαξ(ίμου). Κόκκος σινάπεώς ἐστὶν ὁ Κύριος κατὰ πίστιν ἐν Πνεύματι σπειρόμενος ἐν ταῖς καρδίαις τῶν δεχομένων, ὃν ὁ ἐπιμελῶς διὰ τῶν ἀρετῶν γεωργήσας τὸ μὲν ὄρος τοῦ χοϊκοῦ φρονήματος μετατίθησι τὴν δυσκίνητον ἔξιν ἑαυτοῦ τῆς κακίας κατ' ἐξουσίαν ἀπωθούμενος, τοὺς δὲ λόγους ἑαυτῷ τῶν ἐντολῶν καὶ τοὺς τρόπους ἧ καὶ τὰς θείας δυνάμεις ὥσπερ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐπαναπαύει.

5

66. (f. 247v) ad Luke 13:23.

Μα(ξίμου). Οἱ μὲν τῆ φύσει φυλάξαντες διὰ πάντων ἰσονομοῦσαν τὴν γνώμην καὶ τῶν τῆς φύσεως λόγων κατ' ἐνέργειαν δεκτικὴν αὐτὴν καταστήσαντες καθ' ὅλον τὸν τοῦ αἰε εὔ εἶναι λόγον διὰ τὴν πρὸς τὴν θεϊαν βούλησιν τῆς γνώμης εὐπάθειαν ὅλης μεθέξουσι τῆς ἀγαθότητος κατὰ τὴν αὐτοῖς ἐπιλάμπουσαν, ὡς ἐν ἀγγέλοις ἢ ὡς ἐν ἀνθρώποις, θεϊαν ζωὴν· οἱ δὲ τῆ φύσει ποιήσαντες ἀνισονομοῦσαν διὰ πάντων τὴν γνώμην καὶ τῶν τῆς φύσεως λόγων κατὰ τὴν ἐνέργειαν σκεδαστικὴν αὐτὴν ἀποδείξαντες καθ' ὅλον τὸν τοῦ εὔ εἶναι λόγον διὰ τὴν πρὸς τὴν θεϊαν βούλησιν τῆς γνώμης ἀντιπάθειαν ὅλης ἐκπεσοῦνται τῆς ἀγαθότητος κατὰ τὴν ἐμφαινόμενην αὐτοῖς πρὸς τὸ φεῦ εἶναι τῆς γνώμης οἰκείωσιν, καθ' ἣν ἢ πρὸς τὸν θεὸν ἔσται τῶν τοιούτων διάστασις οὐκ ἐχόντων κατὰ τὴν πρόθεσιν τῆς γνώμης ταῖς ἐνεργείαις τῶν ἀγαθῶν τὸν τοῦ εὔ εἶναι λόγον ζωογονούμενον, καθ' ὃν ἡ θεία ζωὴ διαφαίνεσθαι πέφυκεν.

5

10

67. (f. 247v) ad Luke 13:23.

Μα(ξίμου). Τῆ μὲν δυνάμει τῆς αὐτοῦ σαρκώσεως ὅλην ἀνελλιπῶς ἐν ἑαυτῷ καθ' ἔνωσιν ἄρρητον τὴν φύσιν προσέλαβον, τῆ δὲ δυνάμει τῆς χάριτος μόνους ἐκεῖνους τοὺς δεξαμένους τε περιχαρῶς τὴν κλῆσιν καὶ διὰ τῶν ἔργων τὴν χάριν αἰδεσθέντας τῆς ἀναπλάσεως.

65, 1–5 Κόκκος...ἐπαναπαύει] Maxim. Confess. CT 2.11,1–7 66, 1–12 Οἱ...πέφυκεν] Maxim. Confess. Scholia 61,89–105 67, 1–4 Τῆ...ἀναπλάσεως] Maxim. Confess. Scholia 54,110–114

65, 5 τοῦ om. Maxim. Confess. CT 2.11,6 66, 1 διὰ πάντων ἰσονομοῦσαν] ἰσονομοῦσαν διὰ πάντων Maxim. Confess. Scholia 61,89–90 2 δεκτικὴν] δεικτικὴν id. 61,91 67, 2 προσέλαβον] προσλαβῶν Maxim. Confess. Scholia 54,112 | δυνάμει] κλήσει id. 44,112

68. (f. 247v) ad Luke 13:23.

Μα(ξίμου). Ζυγὸς τῆς ἐκάστου γνώμης ἔσται κατὰ τὴν κρίσιν ὁ τῆς φύσεως λόγος, τὴν πρὸς τὸ φεῦ ἢ εὖ αὐτῆς διελέγχων κίνησιν, καθ' ἣν ἡ τῆς θείας ζωῆς μέθεξις ἢ ἀμεθεξία γίνεσθαι πέφυκε· κατὰ γὰρ τὸ εἶναι καὶ αἰεὶ εἶναι πάντας συνέξει παρῶν ὁ θεός, κατὰ δὲ τὸ αἰεὶ εὖ εἶναι μόνους ἰδιοτρόπως τοὺς ἀγίους ἀγγέλους τε καὶ
5 ἀνθρώπους, τὸ αἰεὶ φεῦ εἶναι τοῖς μὴ τοιοῦτοις ὡς γνώμης καρπὸν ἀφείς ἐπικιρνώ-
μενον.

69. (f. 247v) ad Luke 13:23. Ἡ γὰρ θεία ζωὴ καὶ ἀνεπνόητος, κἂν ἀπόλαυσιν δίδωσιν ἑαυτῆς τοῖς κατὰ χάριν μεθέξουσιν, ἀλλ' οὐ κατάληψιν· μένει γὰρ αἰεὶ, κἂν τῇ μεθέξει τῶν ἀπολαυόντων αὐτῆς, ἀκατάληπτος, ἐπεὶ κατὰ φύσιν ὡς ἀγέννητος ἔχει τὴν ἀπειρίαν.

5

70.(f. 248v) ad Luke 13:34.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Δῆλον ὅτι οὐ καθ' ὃ ἄνθρωπος τοῦτο εἴρηκεν· εἴπερ προσφάτως ἐγγόνει ἄνθρωπος· ἀλλὰ καθ' ὃ Θεός, δείξας τοὺς ποικίλους τῆς αὐτοῦ σοφῆς προνοίας περὶ τὸν ἄνθρωπον τρόπους· δι' ὧν θελήσας ἀπὸ τῆς τῶν ἐκτὸς
5 πλάνης τὴν φύσιν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισυνάξει, αὕτη οὐκ ἠθέλησε.

71. (f. 251r) ad Luke 14:26.

Μαξ(ίμου). Ἀμφοτέρους δὲ τοὺς πειρασμούς, τὸν ἐκούσιόν τε καὶ τὸν ἀκούσιον, περιέπει κακούργως ὁ Πονηρός, τὸν μὲν σπεύρων καὶ διερεθίζων τὴν ψυχὴν ἠδοναῖς σώματος ἀποστήναι τῆς θείας ἀγάπης τὴν ἔφεσιν μηχανώμενος, τὸν δὲ
5 σοφιστικῶς ἐξαιτεῖται δι' ὀδύνης φθεῖραι τὴν φύσιν βουλόμενος, ἵνα βιάσῃται τὴν ψυχὴν, ἀτονία πόνων καταβληθεῖσαν, πρὸς τὴν τοῦ κτίσαντος διαβολὴν κινήσαι τοὺς λογισμούς. Ἰν' ἐπεγνώκότες τοῦ Πονηροῦ τὰ νοήματα, ὅτι ἀμφοτέρους περιέπει τοὺς πειρασμούς, τὸν μὲν ἐκούσιον ἀποφευξόμεθα πειρασμόν, ἵνα μὴ τῆς
10 θείας ἀγάπης τὴν ἔφεσιν ἀποστήσωμεν, τὸν δὲ ἀκούσιον, ἐπερχόμενον συγχωρήσει θεοῦ, γενναίως ὑπομείνωμεν, ἵνα φανῶμεν προτετιμηκότες τῆς φύσεως τὸν κτίστην τῆς φύσεως.

68, 1–6 Ζυγὸς...ἐπικιρνώμενον] Maxim. Confess. Scholia 61,105–112 **69, 1–4** Ἡ...ἀπειρίαν] Maxim. Confess. Scholia 61,80–84 **70, 2–5** Δῆλον...ἠθέλησε] Euth. Zigab. Panoplia 21.1144,53–58 **71, 2–11** Ἀμφοτέρους...φύσεως] Maxim. Confess. Expositio 814–826

69, 3 ἐπεὶ] ὅτι Maxim. Confess. Scholia 61,83 | ἀγέννητος] ἀγέννητος id. 61,84 **70, 2** Δῆλον] γὰρ add. Euth. Zigab. Panoplia 21.1144,53 **3–4** αὐτοῦ σοφῆς] σοφῆς αὐτοῦ id. 21.1144,55–56 **4** προνοίας...τρόπους] περὶ τὸν ἄνθρωπον προνοίας id. 21.1144,56 **71, 4** ἀποστήναι] ἀποστήσαι Maxim. Confess. Expositio 817 **7** Ἰν'] Ἄλλ' ἐπεγνώκότες id. 822 **7–8** ὅτι... πειρασμούς om. id. 822 **8** ἀποφευξόμεθα] id. 823

72. (ff. 252v–253r) ad Luke 15:3.

Μαξι(ίμου). Ἡ μόνη τῶν ὄλων αἰτία καὶ Θεός, Ἰησοῦς ὁ ἐμός, ἐν παραβολαῖς κρυφίως διδάσκων πρόβατον θείας ἑκατοντάδος ἀποφοιτήσαν, καὶ δραχμὴν θείας δεκάδος παραπολομένην, καὶ υἱὸν ἄσωτον αὐθαδῶς τοῦ πατρὸς ἀποφοιτήσαντα καὶ ἀδελφικῆς θείας δυάδος τὴν ὁμόνοιαν λύσαντα τὸν ἄνθρωπον ἐκάλεσε· πρόβατον μὲν ὡς προνοητικόν, οἶμαι, καὶ ἀγόμενον, καὶ ταπτόμενον, καὶ τριῶν χρειωδῶν τῷ 5 κεκτημένῳ παρεκτικόν, μαλλοῦ καὶ ἄμνοῦ καὶ γάλακτος, ὡς τρεφόμενόν τε καὶ τρέφοντα, τῷ λόγῳ τε καὶ τῷ τρόπῳ τῆς φυσικῆς θεωρίας, καὶ ἐνδύομενον καὶ ἐνδύοντα τῷ τρόπῳ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας, καὶ πλουτοῦντα καὶ πλουτίζοντα κατὰ τὴν τοῦ ὁμοίου γέννεσιν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἀληθοῦς ἐποψίας· δραχμὴν δέ, ὡς λαμπρὸν καὶ βασιλικόν, καὶ τῷ τῆς εἰκόνας λόγῳ χαρακτηριστικόν τῆς θείας 10 ἀρχετυπίας, καὶ ὄλης ὑπάρχοντα τῆς θεϊκῆς ὠραιότητος, ὡς ἐφικτόν, δεκτικόν· υἱὸν δέ, ὡς κληρονόμον τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν καὶ ἰσότημον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν ἐκ χάριτος δωρεάν. Τοῦτον δὲ τὸν ἄνθρωπον, ὡς μὲν πρόβατον πλανηθέντα, ὁ προνοητῆς Θεὸς ζητήσας, ὡς ποιμὴν, εὔρεν, καὶ τοῖς οικείοις ὤμοις ἐπιθείς, πρὸς τὴν τῶν συννόμων ἐπανάγαγε μάνδραν, ὡς δὲ εἰκόνα συγχωσθεῖσαν τοῖς πάθεσι καὶ τὸ 15 ἀρχικὸν κάλλος ἀχρειώσαντα, ὡς σοφία τὴν ἑαυτοῦ σάρκα λύχνου τρόπον ἐξάψας τῷ φωτὶ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος ὁ Λόγος εὔρε, καὶ χαρᾶς ὑπόθεσιν ποιεῖται μεγάλης τὴν εὔρεσιν, δι' ἧς τῆς θείας δεκάδος τὴν ἔλλειψιν ἀνεπλήρωσεν, ὡς δὲ υἱὸν νεκρωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ ἀπολόμενον τῇ περὶ τὸν Θεὸν ἀγνωσίᾳ, ὡς πατὴρ ἀγαθός, ἐπιστρέφοντα προσήκατο, καὶ τῆς προτέρας ἀξίας ἐπιτίθησι πάλιν ἀνελλιπῶς τὰ 20 γνωρίσματα καί, τὸ δὴ μέγιστον πάντων καὶ μυστικώτατον, τὸν μόσχον θύει τὸν σιτευτόν, ὅστις ποτὲ ἦν ὁ μόσχος οὗτος καὶ ἡ τούτου παράδοξος θυσία, οἶμαι δὲ ὅτι ὁ ἀκρότατός ἐστι τοῦ κατὰ τὴν θείαν καὶ ἀρρήτον πρόνοιαν ἀπερινοήτου καὶ ἀγνώστου τρόπου κρυφιώτατός τε καὶ ἀγνωστότατος Λόγος, καὶ ἡ τούτου θεοπρεπῆς τοῖς οὔσι μετάδοσις, καὶ χαρᾶς ἀρρήτου ποιεῖται κεφάλαιον τοῦ υἱοῦ τὴν 25 ἐπάνοδον, πληρώσασαν μεγαλοφυῶς τῶν υἱῶν τὴν δυάδα, καὶ τὴν πρὸ αὐτῆς τῶν δραχμῶν δεκάδα, καὶ τὴν πρὸ ἐκείνης τῶν προβάτων ἑκατοντάδα.

72, 1–27 Ἡ...ἑκατοντάδα] Maxim. Confess. AJ 31.4,1–5,23

72, 3 ἀποφοιτήσαντα] ἀποπηδήσαντα Maxim. Confess. AJ 31.4,8 5 προνοητικόν] προνοητόν id. 31.4,10 9 γέννεσιν] γέννεσιν V: γέννησιν id. 31.4,16 17 ποιεῖται μεγάλης] μεγάλης ποιεῖται id. 31.5,7–8 26 τὴν²] ἢ id. 31.5,22 26–27 τῶν δραχμῶν δεκάδα] δεκάς τῶν δραχμῶν id. 31.5,22 27 τὴν] ἢ id. 31.5,23 | ἑκατοντάδα] ἑκατοντάς id. 31.5,23

73. (f. 256r) ad Luke 16:9.

Τοῦ Θεολ(ό)γ(ου). Κτησόμεθα ἡμῖν αὐτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵν' ὅταν ἐκλίπωμεν, ἀντιλάβωμεν ἐν καιρῷ κρίσεως.

74. (f. 256v) ad Luke 16:13.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μαξ(ίμου). Ἀδύνατόν ἐστιν ἡμᾶς φιλωθῆναι θεῷ διὰ τῶν παθῶν πρὸς αὐτὸν στασιαζόντων καὶ τῷ πονηρῷ τυράννῳ καὶ φονευτῇ τῶν ψυχῶν διαβόλῳ διὰ κακίας δασμοφορεῖν ἀνεχομένους, μὴ πρότερον δι' ὄλου πολεμωθέντας τῷ πονηρῷ μέχρι γὰρ τό τε τοῦ θεοῦ καθεστηκαμεν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, κἂν πιστῶν προσηγο-
5 ρίας ἡμῖν αὐτοῖς περιπλάττομεν μέχρις οὗ πάθεισιν ἀτιμίας δουλεύειν βουλόμεθα, καὶ οὐδὲν ὄφελος ἐκ τῆς κατὰ τὸν κόσμον εἰρήνης λοιπὸν περιγενήσεται, τῆς ψυχῆς κακῶς διακειόμενος καὶ πρὸς τὸν ἴδιον ποιητὴν στασιαζούσης καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν γενέσθαι οὐκ ἀνεχόμενος, ἔτι μυρίοις πεπραμένην ὠμοῖς δεσπόταις εἰς κακίαν αὐτὴν κατεπάγουσοι, καὶ τὴν εἰς ἀπώλειαν φέρουσαν ὁδόν, τῆς σωζούσης
10 μᾶλλον ἀπατηλῶς αἰρεῖσθαι παρασκευάζουσιν.

75. (f. 257v) ad Luke 16:18.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μαξ(ίμου). Περί ἀνοίας καὶ κρίσεως. Ὁ κωλυόμενος τῶν πρὸς ἡδονὴν σώματος ἀφορμῶν μανθάνει προνοίας λόγους, ἐπεχούσης τὴν ἐξαπτικήν ὕλην τῶν παθῶν· ὁ δὲ τὰς πρὸς ὁδύνην σώματος δεχόμενος μάστιγας διδάσκεται κρίσεως λόγους, προλαβόντων μολυσμῶν ἀκουσίως πόνοις αὐτὸν ἐκκαθαίρουσαν.

76. (f. 257v) ad Luke 16:23.

Τοῦ αὐτοῦ. Κόλπους Ἀβραάμ ἀκούοντες τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ τὸν κατὰ σάρκα ἡμῖν ἐπιφανέντα νοήσομεν Θεόν, τὸν ὄντως πάντων χωρητικὸν καὶ πᾶσι τοῖς ἀξίοις τῆς χάριτος ἀναλόγως τῆ κατ' ἀρετὴν ἐκάστου ποιότητί τε καὶ ποσότητι, οἷόν τινας

73, 1–2 Κτησόμεθα...κρίσεως] Greg. Nazienz. In sanctum pascha (orat. 45) 36.652,19–22.
74, 1–10 Ἀδύνατόν...παρασκευάζουσιν] fontem non inveni 75, 1–4 Ὁ...ἐκκαθαίρουσαν] Maxim. Confess. Scholia 64,133–137 76, 1–16 Κόλπους...ὑπερέχουσι] Maxim. Confess. AJ 10.85,1–24

74, 5 περιπλάττομεν] περιπλάττωμεν V: corr. περιπλάττομεν 75, 4 ἐκκαθαίρουσαν] ἐκκαθαίρουσης Maxim. Confess. Scholia 64,137

διαφόρους νομάς ἀμερῶς ἑαυτὸν ἐπιμερίζοντα καὶ τοῖς μετέχουσιν οὐδ' ὅπως οὖν
 συνδιατεμνόμενον, διὰ τὴν κατὰ φύσιν ἀτμητον ὄντοτητα τῆς ἐνότητος, κἂν πάλιν 5
 διὰ τὴν διάφορον ἀξίαν τῶν μετεχόντων ταῖς μετοχαῖς παραδόξως καθ' ἑνωσιν
 ἄρρητον ἀφοριστικῶς ἐπιφαινόμενον οἶδεν ὁ Λόγος. Πρὸς ὃν οὐδεὶς διαβῆναι
 δυνήσεται θρύψει χαίρων σαρκός, καὶ τῆς αὐτοῦ μακαρίας δόξης τῆ τοῦ κόσμου
 ἀπάτη πλέον ἠδόμενος, οὐδὲ στήσεται μετὰ τοῦ τὸν κόσμον νικήσαντος ὁ τῷ
 κόσμῳ ἠττηθεὶς καὶ ἐπ' αὐτῷ κακῶς εἰδῶς ἀγαλλόμενος. Οὐκ εἶναι γὰρ ἄξιον 10
 ἔκρινεν ἡ θεία δικαιοσύνη, τοὺς τῆ ζωῆ ταύτη τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον περιγράφον-
 τας, καὶ πλούτῳ καὶ ὑγείᾳ σώματος καὶ τοῖς ἄλλοις ἀξιώμασιν ἄβρυνομένους, καὶ
 τοῦτο μόνον μακάριον κρίνοντας, τὰ δὲ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ παρ' οὐδὲν τιθεμένους,
 τῶν θείων καὶ αἰωνίων μεταλαχεῖν ἀγαθῶν, ὧν οὐδ' ὄλως ἐφρόντισαν, διὰ τὴν
 πολλὴν περὶ τὰ ὑλικά σπουδὴν ἀγνοήσαντας ὅσο πλούτου καὶ ὑγείας καὶ τῶν 15
 ἄλλων προσκαιρῶν ἀγαθῶν αἱ ἀρεταὶ ὑπερέχουσι. Μόνοι γὰρ καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις αἱ
 ἀρεταὶ μακάριον ποιοῦσιν τὸν ἄνθρωπον. Μετὰ μὲν τῶν ἄλλων κατὰ πλάτος, ὡς τις
 ἔφη τῶν τὰ θεῖα σοφῶν, “μόνοι δὲ καὶ καθ' ἑαυτάς, κατὰ περιγραφὴν. Τῶν γὰρ
 ὄντων τὰ μὲν κατὰ περιγραφὴν νοεῖται, ὡς δίπηχυ, τὰ δὲ κατὰ πλάτος, ὡς σωρός.
 Σωροῦ γὰρ κἂν δύο μεδίμνους ὑφέλης, τὸ λειπόμενον μένει σωρός· καὶ τῆς κατὰ 20
 πλάτος μακαριότητος ἂν ἀφέλης τὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθὰ, καταλίπης
 δὲ μόνον τὰς ἀρετάς, μένει καὶ οὕτως ἀνελλιπὲς τὸ μακάριον. Αὐτάρκης γὰρ καθ'
 ἑαυτὴν τῷ ἔχοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ ἀρετῇ. Πᾶς οὖν κακὸς ἄθλιος, κἂν πάντα
 συλλήβδην ἔχη τὰ λεγόμενα τῆς γῆς ἀγαθὰ, τῶν ἀρετῶν ἐστερημένος· καὶ πᾶς
 ἀγαθὸς μακάριος, κἂν πάντων ἐστέρηται τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν, ἔχων τῆς ἀρετῆς τὴν 25
 λαμπρότητα, μεθ' ἧς Λάζαρος τὴν ἐν κόλποις Ἀβραὰμ ἀνάπαυσιν ἔχων ἀγάλλεται.

77. (f. 258r) ad Luke 16:26.

Τοῦ αὐτ(οῦ). Ἐντεῦθεν τῶν ὀρωμένων ὑπεράνω γενόμενοι μεγαλοφυῶς τοῦ
 πάντως ἐσομένου τῶν ὄλων κατεστοχάσαντο πέρατος, ἐν ᾧ τι τῶν ὄντων οὐκέτι
 φέρον ἐστὶ καὶ φερόμενον, οὐδέ τις οὐδενὸς τὸ σύνολον κίνησις παγιότητος
 ἀρρήτου, τὴν τῶν φερομένων τε καὶ κινουμένων φορὰν τε ὀρισαμένης καὶ κίνησιν.
 Πρὸς ὃ γενέσθαι κατὰ νοῦν ἐπιθυμήσαντες, ἔτι τὴν ὑπὸ φθορὰν περικείμενοι 5
 σάρκα ἐμφρόνως τὸ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων χάσμα διέβησαν, σαρκὸς καὶ
 κόσμου κατὰ τὴν σχέσιν ἐκουσίως ἀπογενόμενοι. Χάσμα γὰρ ὡς ἀληθῶς φοβερὸν
 τε καὶ μέγα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐστὶν ἢ πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὸν κόσμον
 τοῦτον στοργῇ καὶ διάθεσις. Ὡν γενναίως τὴν στέρησιν χαίρων στέρξας ὁ Λάζαρος,

16–26 Μόνοι...ἀγάλλεται] id. 10.86,1–16 77, 1–19 Ἐντεῦθεν...ὑπομείνασι] Maxim. Confess. AJ 10.84,1–26

76, 20 ὑφέλης] Maxim. Confess. AJ 10.86,6 22 μόνον] μόνας id. 10.86,9

- 10 ὡς δηλοῖ ἢ τε νόσος καὶ ἡ πενία, ἡ μὲν τὴν πρὸς τὸν κόσμον, ἡ δὲ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ποιουμένη αὐτῷ ἀλλοτριώσιν, τὴν ἐν κόλποις Ἀβραὰμ κατηξιώθη λαβεῖν ἀνάπαυσιν, τὸν τούτοις προστετηκότα πλούσιον ἔξω ἀφείς τῆς ἀνέσεως, μηδὲν ἄλλο τῆς διὰ πλούσιον ἔξω ἀφείς τῆς ἀνέσεως, μηδὲν ἄλλο τῆς διὰ σαρκὸς ὠφεληθέντα ζωῆς, πλὴν τοῦ ἐπ' αὐτῇ ἀπεράντως κολάζεσθαι, ὡς οὔτε τὴν παροῦσαν ζωὴν ἔχοντα, ἦν
- 15 ποθήσας μόνην ἡσπάζετο, ἀκράτητον φύσει κατὰ τὴν ρεῦσιν ὑπάρχουσας, οὔτε τὴν τῆς μελλούσης μεταλαχεῖν δυνάμενον, πρὸς ἣν ἀργὸς διέμεινε παντάπασι καὶ ἀνέραστος, μόνους ἐκείνους συμφύεσθαι τοῖς αὐτὴν ὀλοσχερῶς ἀγαπήσασι πεφυκίνας καὶ τοῦ πρὸς αὐτὴν εἶνεκα πόθου πάντα τὰ ἀλγεῖνὰ προθύμως μεθ' ἡδονῆς ὑπομείνασι.

78. (f. 258r) ad Luke 16:26.

- Τοῦ Θεο(λό)γ(ου).** Μὴ παρίδωμεν τὸν δεόμενον ἡμῶν, μέχρι καὶ τῶν ἀπὸ τραπέζης ψιχίων· καὶ μὴ παραδράμωμεν τὸν ἡλκωμένον, καὶ βεβλημένον ἐν τοῖς ἡμετέροις πυλῶσιν· μὴ τρυφήσωμεν, ἄλλων κακοπαθόντων· μὴ βδελυζώμεθα τὸν ὀμόδουλον· μὴ, φίλοι καὶ ἀδελφοί, γενώμεθα τῆς τοῦ πλουσίου μερίδος, μηδὲ ὀδυνηθῶμεν ἐν τῇ
- 5 φλογί, μηδὲ τῷ χάσματι διαστώμεν ἀπὸ τῶν ὀσίων, μηδὲ δεηθῶμεν Λαζάρου τοῦ πένητος, ἄκρω δακτύλῳ καταψύξει τὴν γλῶσσαν ἡμῶν φλεγομένην, καὶ μηδὲ τοσοῦτου τυγχάνωμεν.

79. (f. 258r) ad Luke 16:26.

- Τοῦ Θεο(λό)γ(ου).** Ὅτι τὸ ἐλάχιστον δέχεται τῆς εὐποιίας. Ὡσπερ πάντα ὅσα ἐγώ, πλὴν ἀμαρτίας, ἐγένετο δι' ἐμέ· οὕτω καὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν ἐμῶν εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεται· κἂν στέγης τινὶ μεταδῶς, κἂν ἐνδύματος, κἂν ἐν φυλακῇ ἐπισκέψη, κἂν ἀρρώστουντα ἴδῃς· τὸ φαυλότατον, κἂν ποτηρίῳ ψυχρῷ μόνον καταψύξης γλῶσσαν
- 5 πιεζομένου, ὡσπερ ἐδεῖτο Λαζάρου τοῦ πένητος ὁ κάμνων ἐν τῇ φλογί πλούσιος, καὶ τι τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς ἀντιλαβῶν, καὶ τοῦ περιορᾶν Λάζαρον πεινῶντα καὶ ἡλκωμένον, τὸ ἐκεῖθεν δεῖσθαι Λαζάρου, καὶ μὴ τυγχάνειν.

78, 1–7 Μὴ... τυγχάνωμεν] Greg. Nazianz., Ad Julianum tributorem exaequatorem (orat. 19) 35.1056, 27–36 79, 1–7 Ὅτι... τυγχάνειν] Greg. Nazianz. In seipsum, (orat. 26) 35.1236, 27–37

77, 16 διέμεινε παντάπασι] Maxim. Confess. AJ 10.84, 23 78, 2 ψιχίων] ψιχῶν V: ψιχίων corr. Greg. Nazianz., Ad Julianum tributorem exaequatorem (orat. 19) 35.1056, 28 79, 1 Ὡσπερ] Ἐπειδὴ, ὡς Greg. Nazianz. In seipsum, (orat. 26) 35.1236, 27 3 τινὶ om. id. 35.1236, 29 4 ψυχρῷ] ψυχροῦ id. 35.1236, 31 | μόνον] μόνω id. 35.1236, 32

80. (f. 258v) ad Luke 17:2.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Μικρούς λέγει τοὺς κατὰ διάνοιαν ἀφελεῖς καὶ διὰ σμικρότητα νοὸς μὴ δυναμένους διακρίνειν τὰ τῆς προνοίας κρίματα. Ὅστις οὖν σκανδαλίση τοὺς τοιούτους, συνέφερεν αὐτῷ ἑλληνικῆς εἶναι μοίρας, οἱ δίκην ὄνου ἐν μυλῶνι μόνῃ τῇ κινήσει τοῦ κόσμου ἐνίσχονται, καὶ ἵνα ρίψῃ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης τῇ συγχύσει τοῦ βίου. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος βεβαιοῖ λέγων κρεῖσσον μὴ ἐπιγνώκεναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης ἢ ἐπιγνόντας εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι. 5

81. (f. 260r) ad Luke 17:20.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Τὸ ἡγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστιν, ὡς οἶμαι, χρονικῆς συστολῆς. οὐ γὰρ ἔρχεται μετὰ παρατηρήσεως· οὔτε ἐροῦσιν· ἰδοὺ ὧδε ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ, ἀλλὰ τῆς πρὸς ἀξίαν τῶν ἀξίων αὐτῆς κατὰ διάθεσιν σχέσεώς ἐστιν. ἡ βασιλεία γὰρ τοῦ Θεοῦ, φησίν, ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν. Ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς βασιλεία δυνάμει μὲν ἐν πᾶσιν ἐστι τοῖς πιστεύουσιν, ἐνεργεῖα δὲ ἐν τοῖς ἀποθεμένοις δι' ὄλου τῆς 5 διαθέσεως πᾶσαν τὴν κατὰ φύσιν ψυχῆς τε καὶ σώματος ζωὴν καὶ μόνῃν κτησαμένοις τὴν τοῦ Πνεύματος καὶ δυναμένην λέγειν· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἶναι τινες λέγουσι τὴν ἐν οὐρανοῖς τῶν ἀξίων διαγωγὴν, ἕτεροι δὲ τὴν ὁμοίαν τοῖς Ἀγγέλοις τῶν σωζομένων κατάστασιν, ἄλλοι δὲ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς θεϊκῆς ὠραιότητος τῶν φορεσάντων τὴν εἰκόνα τοῦ 10 Ἐπουρανίου. συνάδουσι δὲ τῇ ἀληθείᾳ κατὰ τὸ ἐμοὶ δοκοῦν καὶ αἱ τρεῖς περὶ τούτου δόξαι. πᾶσι γὰρ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν αὐτοῖς κατὰ τὸ ποιόν τε καὶ ποσὸν δικαιοσύνης ἢ μέλλουσα δίδοται χάρις.

80, 1–7 Μικρούς...ἀνακάμψαι] Maxim. Confess. Qd 75,4–12 **81, 1–4** Τὸ...ἐστιν] Maxim. Confess. CT 2.91,1–6 **4–8** Ἡ...Χριστός] id. 2.92,1–5 **8–13** Τὴν...χάρις] id. 2.93,1–8

80, 3 μοίρας] μύρας V: μοίρας corr. Maxim. Confess. Qd 75,7 **4** ἐνίσχονται] ἐνήσχηται id. 75,7 **5** θαλάσσης] τουτέστιν ἐν add. id. 75,9 **6** κρεῖσσον] ἦν αὐτοῖς add. id. 75,11 ἐπιγνόντας] ἐπιγνοῦσιν id. 75,12 **81, 1** τοῦ θεοῦ] τῶν οὐρανῶν Maxim. Confess. CT 2.91,1 **2** ἢ om. id. 2.93,3 **3** ἀξίαν] αὐτήν id. 2.91,4 **5** δι' ὄλου] διόλου id. 2.92,3 **7** δυναμένην] δυναμένοις id. 2.92,4–5 **12** τὸ om. id. 2.93,7

82. (f. 261r) ad Luke 17:33.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μαξ(ίμου). Ὁ τὰ μέλη νεκρώσας τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὄλον ἑαυτοῦ τῆς σαρκὸς ἀποσβέσας τὸ φρόνημα, καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν δι' ὄλου σχέσιν ἀποσεισάμενος, δι' ἧς ἢ τῷ Θεῷ μόνῳ χρεωστουμένη παρ' ἡμῶν ἀγάπη μερίζεται, καὶ ἀρνησάμενος πάντα τὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ κόσμου γνωρίσματα τῆς θείας ἔνεκεν χάριτος, καὶ
 5 πρὸς τούτοις ἑαυτὸν ἀρνησάμενος, ζῶντα δὲ καὶ ἐνεργοῦντα, μονώτατον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον κεκτημένος, διΐκνούμενον κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἄμοιρον ἔχει, ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, τὴν παροῦσαν μετὰ τῶν αὐτῆς θελημάτων τῆς κρείττονος ἔνεκεν, τὴν ἀληθῆ καὶ θείαν τοῦ ἐνοικήσαντος Λόγου εὐρήσει ζωὴν τὴν αἴδιον
 10 καὶ μηδενὶ θανάτῳ περατουμένην.

83. (f. 261r) ad Luke 17:33.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς αὐτό. Μακάριος ὄντως ἐκεῖνος ὁ νοῦς ὁ τοῖς οὖσιν ἅπασιν ἐπαινετῶς ἀποθανών, τοῖς μὲν αἰσθητοῖς τῇ ἀποθέσει τῆς κατ' αἴσθησιν ἐνεργείας, τοῖς δὲ νοητοῖς τῇ τῆς νοερᾶς ἀποπαύσει κινήσεως. Σημείωσαι δὲ ὅτι νοῦ θάνατον ἐπαινούμενον λέγει τὴν πρὸς πάντα τὰ ὄντα γνωμικὴν ἀπογένεσιν, μεθ' ἣν τὴν
 5 θείαν χάριτι ζωὴν ὑποδέχεσθαι πέφυκεν, ἀντὶ τῶν ὄντων τὸν αἴτιον τῶν ὄντων ἀνενοήτως ἀπολαβών.

84. (f. 261v) ad Luke 17:37.

Τοῦ ἀγ(ίου) Μα(ξίμου). Νοητοὶ εἰσὶν ἀετοὶ οἱ μηδὲν τῆς νεκρωτικῆς ἀμαρτίας ἔχοντες, μὴ δὲ τοῖς χαμαιζήλοις πράγμασιν ἐνειλούμενοι, ἀλλ' ὑψιτεῖς τὴν ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα καθαρὸν ἔχοντες πρὸς τὴν τοῦ θείου φωτὸς

82, 1-4 Ὁ...χάριτος] Maxim. Confess. AJ 10.47,1-7 4-5 καὶ²...ἀρνησάμενος] id. 10.48,1 5-7 ζῶντα...ἔχει] id. 10.48,6-9 8-9 ἀπολέσας...ἔνεκεν] id. 10.48,2-5 9-10 τὴν¹... περατουμένην] id. 10.48,12-14 83, 1-3 Μακάριος...κινήσεως] Maxim. Confess. QT 53,74-77 3-6 Σημείωσαι...ἀπολαβών] Maxim. Confess. Scholia 53,30-34 84, 1-5 Νοητοὶ... συναχθήσεται] Non fontem inveni

82, 1 Ὁ τὰ] Πᾶς τοιγαροῦν Maxim. Confess. AJ 10.47,1 4 καὶ²] εἰ δὲ καὶ ἑαυτὸν id. 10.48,1 6 κεκτημένος] κέκτηται id. 10.48,7 8 παροῦσαν] ζωὴν add. id. 10.48,4 9 ἔνεκεν] ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτὴν, τουτέστι add. id. 10.48,3-4 | τὴν ἀληθῆ om. id. 10.48,12 83, 1 Μακάριος... νοῦς om. Maxim. Confess. QT 53,74 | ὁ²] τὸν id. 53,74 2 ἀποθανών] ἀποθανόντα νοῦν id. 53,75 3 Σημείωσαι δὲ ὅτι om. id. 53,30 4 λέγει om. id. 53,30 84, 2 ὑψιτεῖς] sic

ἀκτίνα ἀβλαβῶς ἀτενίζον κατὰ τοὺς αἰσθητοὺς ἀετοὺς, οἱ τοιοῦτοι οὖν ὅπου ἡ ἀπαρχή τοῦ ἡμετέρου σώματος συναχθήσεται, οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἔσσονται. 5

85. (f. 276r) ad Luke 21:26.

Τοῦ Θεολ(ό)γ(ου). Εἰς ὄλην οἰκονομ(ίαν). Πίστευε, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν προαι-
 ὄνιον Λόγον, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀχρόνως καὶ ἀσωμάτων, τοῦτον ἐπ’
 ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, γεγενῆσθαι διὰ σέ καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου, ἐκ τῆς Παρθένου
 προελθόντα Μαρίας, ἀρρήτως καὶ ἀρυσπάρως (οὐδὲν γὰρ ῥυπαρὸν οὗ Θεός, καὶ δι’
 οὗ σωτηρία), ὅλον ἄνθρωπον, τὸν αὐτὸν καὶ Θεόν, ὑπὲρ ὅλου τοῦ πεπονθότος, ἵν’ 5
 ὄλω σοι τὴν σωτηρίαν χαρίσῃται, ὅλον τὸ κατάκριμα λύσας τῆς ἀμαρτίας· ἀπαθῆ
 θεότητι, παθητὸν τῷ προσλήμματι· τοσοῦτον ἄνθρωπον διὰ σε, ὅσον σὺ γίνῃ δι’
 ἐκεῖνον Θεός· τοῦτον ὑπὲρ τῶν ἀνομιῶν ἤχθαι εἰς θάνατον, σταυρωθέντα τε καὶ
 ταφέντα, ὅσον θανάτου γεύσασθαι, καὶ ἀναστάντα τριήμερον, ἀνεληλυθέναι εἰς
 τοὺς οὐρανοὺς, ἵνα σε συναγάγῃ κάτω κείμενον· ἤξειν τε πάλιν μετὰ τῆς ἐνδόξου 10
 αὐτοῦ παρουσίας, κρίνοντα ζῶντας καὶ νεκρούς· οὐκ ἔτι μὲν σάρκα, οὐκ ἀσώματον
 δέ, οἷς αὐτὸς οἶδε λόγοις, θεοειδестέρου σώματος, ἵνα καὶ ὀφθῆ ὑπὸ τῶν ἐκκεντη-
 σάντων, καὶ μείνῃ Θεὸς ἕξω παχύτητος.

86. (f. 276r) ad Luke 21:31.

Τοῦ ἁγ(ίου) Μα(ξίμου). Οἶδαμέν τι κατὰ τὴν Γραφὴν ὑπεραιώνιον, ὅπερ, ὅτι μὲν
 ἔστιν, ἐσήμενε, τί δὲ τοῦτό ἐστιν, οὐκ ὠνόμασε, κατὰ τὸ Κύριος βασιλεύων τὸν
 αἰῶνα καὶ ἐπ’ αἰῶνα καὶ ἔτι. οὐκοῦν ἔστι τι πρᾶγμα ὑπὲρ αἰῶνας, ἢ ἀκραιφνῆς τοῦ
 Θεοῦ βασιλεία. οὐ γὰρ δὴ θέμις εἰπεῖν ἤρχθαι ἢ φθάνεσθαι ὑπὸ αἰῶνων ἢ χρόνων 5
 τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. ταύτην δὲ πιστεύομεν εἶναι τὴν τῶν σωζομένων κληρονο-
 μίαν καὶ μονὴν καὶ τόπον, καθὼς ὁ ἀληθῆς παραδίδωσι Λόγος, ὡς τέλος τῶν δι’
 ἐφέσεως πρὸς τὸ ἔσχατον ὀρεκτὸν κινουμένων ἐν ᾧ γινόμενοι πάσης τῆς ὀποια-
 σοῦν δέχονται παῦλαν κινήσεως, ὡς μηκέτι χρόνου τινὸς ὄντος αὐτοῖς ἢ αἰῶνος τοῦ
 διαβαθῆναι ὀφείλοντος οἷα δὴ μετὰ πάντα καταντήσασιν εἰς τὸν Θεὸν τὸν πρὸ
 πάντων αἰῶνων ὄντα, καὶ ὄν φθάνειν αἰῶνων φύσις οὐ πέφυκεν. 10

5 οὕτως...ἔσσονται] Maxim. Confess. QT 50,64 85, 1–13 Πίστευε...παχύτητος] Greg. Nazienz. In sanctum baptisma (orat. 40) 36.424,16–35 86, 1–10 Οἶδαμέν...πέφυκεν] Maxim. Confess. CT 2.86,1–13

5 ἔσσονται] Maxim. Confess. QT 50,64 86, 5 τὴν² om. Maxim. Confess. CT 2.86,7 10 αἰῶνων ὄντα] ὄντα τῶν αἰῶνων id. 2.86,13

87. (f. 276v) ad Luke 21:34.

Κραιπάλη ἐστὶν ὁ ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς πίστεως ἐν καιροῖς διωγμῶν δισταγμός, μέθη δὲ ἢ κατὰ φύσιν λογισμῶν, δι' ὧν ἡ ἀληθὴς γίνεσθαι πέφυκε τῶν ὄντων διάγνωσις ἀποβολή, ὅταν ἐξ ἀτονίας ὀκλάση ταῖς ἐπηρείαις τῶν πειρασμῶν ἢ ψυχὴ καὶ σκοτωθεῖσα πάθῃ σάλον, ὡς ἔφην, περὶ τὸν λόγον τῆς πίστεως.

88. (ff. 277v–278r) ad Luke 22:8.

Πόλις ἐστὶν ἡ τοῦ καθέκαστον ψυχῆ, εἰς ἣν διαπαντὸς ἀποστέλλονται, ὡς μαθηταὶ τοῦ λόγου καὶ θεοῦ, οἱ περὶ ἀρετῆς καὶ γνώσεως λόγοι. Ὁ δὲ τὸ κεράμιον βαστάζων ἐστὶν ὁ ἀνέχων τοῖς ὤμοις τῆς ἐγκρατείας ἀκαθαίρετον τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι δοθεῖσαν χάριν τῆς πίστεως καρτερικὸς τρόπος τε καὶ λογισμός. Ἡ δὲ οἰκία ἐστὶν ἡ
5 ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν, ὡσπερ λίθων, στερρῶν τε καὶ ἀνδρικῶν ἡθῶν τε καὶ λογισμῶν οἰκοδομηθεῖσα κατάστασις τε καὶ ἕξις τῶν ἀρετῶν. Τὸ δὲ ἀνώγειον ἢ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρός ἐστι διάνοιά τε καὶ ἐπιτηδειότης τῆς γνώσεως, θεῖοις μυστικῶν τε καὶ ἀπορρήτων δογμάτων κατακοσμηθεῖσα θαύμασιν. Ὁ δὲ οἰκοδεσπότης ἐστὶν ὁ νοῦς ὁ τῷ λαμπρῷ τῆς κατ' ἀρετὴν οἰκίας καὶ τῷ ὕψει καὶ κάλλει καὶ
10 μεγέθει τῆς γνώσεως ἐμπλατυνόμενος· πρὸς ὃν μετὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, περὶ φύσεως καὶ χρόνου πρώτων καὶ πνευματικῶν νοημάτων, ἐνδημῶν ὁ λόγος ἑαυτὸν μεταδίδωσι. Πάσχα γὰρ ἀληθῶς ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν τοῦ λόγου διάβασις, καθ' ἣν τὸ πλῆρες ἅπασι χαρίζεται τοῖς ἀξίοις διὰ τῆς τῶν οἰκείων ἀγαθῶν μετοχῆς παραγινόμενος μυστικῶς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος. Ἡ πόλις ἐστὶν ὁ αἰσθη-
15 τὸς οὗτος κόσμος, ἄνθρωπος δὲ ἡ καθόλου φύσις τῶν ἀνθρώπων, πρὸς ἣν ἀποστέλλονται, ὡσπερ μαθηταὶ τοῦ θεοῦ καὶ λόγου, καὶ πρόδρομοι τῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων μυστικῆς εὐωχίας ἐτοιμασταί, ὁ τῆς πρώτης διαθήκης νόμος καὶ ὁ τῆς καινῆς, ὁ μὲν διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας παντὸς μολυσμοῦ τὴν φύσιν ἀποκαθαίρων, ὁ δὲ διὰ τῆς θεωρητικῆς μυσταγωγίας ἀπὸ τῶν σωματικῶν πρὸς τὰ
20 συγγενῆ τῶν νοητῶν θεάματα τὸν νοῦν γνωστικῶς ἀναβιβάζων. Καὶ τούτου τεκμήριον τὸ τοὺς πεμφθέντας μαθητὰς εἶναι Πέτρον καὶ Ἰωάννην· ἔστι γὰρ ὁ μὲν Πέτρος πράξεως, ὁ δὲ Ἰωάννης θεωρίας σύμβολον. Διὸ προσφόρως ὑπαντᾷ πρῶτος αὐτοῖς ὁ

87, 1–4 Κραιπάλη...πίστεως] fontem non inveni 88, 1–14 Πόλις...λόγος] Maxim. Confess. QT 3,50–70 14–37 Ἡ...ποιεῖ] id. 3,13–48

88, 1 Πόλις] γάρ add. Maxim. Confess. QT 3,50 2 βαστάζων] τοῦ ὕδατός add. id. 3,53 6 ἀνώγειον] ἀνώγειον id. 3,59 8 θαύμασιν] θεάμασιν id. 3,62 9 καὶ κάλλει] κάλλει τε id. 3,63 10 μαθητῶν] τουτέστι τῶν id. 3,65 14–15 Ἡ...ἄνθρωπος] Ὅθεν, κατὰ πρώτην ἐπιβολήν, ὑπονοῶ τοῦτο δηλοῦσθαι διὰ τῆς πόλεως τὸν αἰσθητὸν κόσμον, τὸν ἄνθρωπον id. 3,12–14

τὸ κεράμιον βαστάζων τοῦ ὕδατος, καὶ σημαίνων δι' ἑαυτοῦ πάντας τοὺς κατὰ τὴν
 πρακτικὴν φιλοσοφίαν τοῖς ὤμοις τῶν ἀρετῶν, ὡς ἐν κεραμίῳ, τῇ νεκρώσει τῶν ἐπὶ
 γῆς μελῶν τοῦ σώματος φρουρουμένην βαστάζοντας τὴν διὰ πίστεως τῶν 25
 μολυσμῶν αὐτοὺς ἐκκαθαίρουσαν χάριν τοῦ πνεύματος, εἶτα μετὰ τοῦτον δεύτερος
 ὁ τὸ ἀνώγειον ἐστρωμένον δεικνὺς οἰκοδεσπότης, διδάσκων ὡσαύτως δι' ἑαυτοῦ
 πάντας τοὺς κατὰ τὴν θεωρίαν τὸ ὕψος τῆς ἑαυτῶν καθαρᾶς καὶ μεγαλοφυοῦς
 διανοίας, ὡσπερ ἀνώγειον, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μεγάλου λόγου θεοπρεπῶς γνωστι-
 κοῖς νοήμασι τε καὶ δόγμασι καταστρώσαντας. Ἡ δὲ οἰκία ἐστὶν ἢ κατ' εὐσέβειαν 30
 ἔξις, πρὸς ἣν ὁ μὲν πρακτικὸς ὀδεύει νοῦς τὴν ἀρετὴν διέπων, δεσπάζει δὲ ταύτης,
 ὡς ἰδίαν λοιπὸν φύσει κτησάμενος, ὁ τῷ θείῳ φωτὶ τῆς μυστικῆς γνώσεως καταλαμ-
 πόμενος νοῦς καὶ διὰ τοῦτο, σὺν τῷ πρακτικῷ, τῆς ὑπερφουοῦς τοῦ σωτήρος λόγου
 παρουσίας τε καὶ εὐωχίας ἀξιούμενος. Εἷς μὲν οὖν ὁ ἄνθρωπος εἴρηται καὶ δύο· εἷς
 μὲν διὰ τὴν μίαν φύσιν, δύο δὲ διὰ τὸ ταύτην τὴν φύσιν τοῖς πρακτικοῖς κατ' 35
 εὐσέβειαν διηρησθαι καὶ θεωρητικοῖς· οὗς πάλιν διὰ τοῦ πνεύματος μιννὺς ὁ λόγος
 ἓνα καλεῖ τε καὶ ποιεῖ. Μετὰ τῶν μαθητῶν δὲ τὸ πάσχα ἐν τῷ ἀνωγέῳ τοῦ οἰκοδε-
 σπότητος ποιεῖ, ὅτι τῷ ποιητῇ συνεκφαίνεται τὰ ποιήματα ὑπὸ χρόνον ὄντα καὶ φύσι
 ἅπαν κτιστὸν νοητὸν τε καὶ αἰσθητὸν, μεθ' ὧν ὁ λόγος καὶ θεὸς τοῖς ἀξίοις ἐπιδη-
 μῶν ἐκ γὰρ τῶν περὶ αὐτὸν ὄλον ἑαυτὸν ἐμπαρέχει κατ' ἀναλογίαν ἐκάστῳ συμμορ- 40
 φαζόμενος.

89. (f. 278r) ad Luke 22:15.

Τρεῖς τόποι εἰσὶν ἧτοι καταστάσεις ἐν οἷς οἱ ἄνθρωποι γινόμεθα· καὶ ἐν μὲν τοῖς
 ἄκροις μετὰ σώματος καὶ ψυχῆς, ἐν δὲ τῷ μέσῳ τούτων μετὰ μόνης ψυχῆς, ἐσθίομεν
 δὲ τὸ πάσχα κὰν τοῖς τρισὶν ἕκαστος τῶν πιστῶν ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς καθάρσεως
 τάγματι.

37–41 Μετὰ...συμμορφαζόμενος] fontem non inveni 89, 1 Τρεῖς...γινόμεθα] Maxim. Confess. AJ 50.3,12–14 1–4 καὶ...τάγματι] fontem non inveni

23 καὶ om. id. 3,26 25 διὰ] ἧς add. id. 3,29 27 ἀνώγειον] τὸ ἀνώγειον id. 3,31–32 29 ἀνώγειον] ἀνώγειον id. 3,34 89, 1 Τρεῖς] γὰρ add. Maxim. Confess. AJ 50.3,13 | εἰσὶν ἧτοι καταστάσεις] καὶ καταστάσεις εἰσὶν id. 50.3,13

90. (f. 278v) ad Luke 22:19.

Μὴ ὀκλάσης τὸν λογισμόν, αἷμα Θεοῦ, καὶ πάθος ἀκούων, καὶ θάνατον, μήπου περιενεχθῆς ἀθέως, ὡς Θεοῦ συνήγορος· ἀλλ' ἀνεπαισχύντως καὶ ἀνενδοιάστως, φάγε τὸ σῶμα, πίε τὸ αἷμα, εἰ τῆς ζωῆς ἐπιθυμητικῶς ἔχεις, μήτε τοῖς περὶ σαρκὸς ἀπιστῶν λόγοις, μήτε τοῖς περὶ τὸ πάθος βλαπτόμενος. Ἐρηρυσμένος ἴστατο,
5 πάγιος, βεβηκῶς, ἐν μηδενὶ σαλευόμενος ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, μηδὲ πιθανότητος λόγους παρασυσρόμενος.

91. (f. 279v) ad Luke 22:36.

Ἀναγκαῖος τῷ γνωστικῷ πάντως ἐστὶν ὁ διὰ πράξεως πλοῦτος τῶν ἀρετῶν. ὁ ἔχων γάρ φησι βαλάντιον, τουτέστι γνῶσιν πνευματικὴν, ἀράτω ὁμοίως καὶ πήραν, τουτέστι τὴν δαψιλῶς τὴν ψυχὴν διατρέφουσαν τῶν ἀρετῶν ἀφθονίαν, ὁ δὲ μὴ ἔχων, βαλάντιον δηλονότι καὶ πήραν, τουτέστι γνῶσιν καὶ ἀρετὴν, πωλησάτω τὸ
5 ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν, ἐκδότω, φησί, προθύμως τὴν ἑαυτοῦ σάρκα τοῖς πόνοις τῶν ἀρετῶν καὶ μεταχειρισάσθω σοφῶς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ τὸν πρὸς τὰ πάθη καὶ τοὺς δαίμονας πόλεμον, ἦγουν τὴν ἐν ῥήματι Θεοῦ διακρίνουσαν ἕξιν τὸ χεῖρον τοῦ κρείττονος.

92. (f. 284r) ad Luke 23:12.

Ὅταν ἴδῃς Ἡρώδη καὶ Πιλάτον ἀλλήλοις φιλιάζοντας ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει τοῦ Ἰησοῦ, τότε νόει τὴν εἰς τὸ αὐτὸ συνδρομὴν τοῦ τε τῆς πορνείας καὶ τῆς κενοδοξίας δαίμονος ἐπὶ τῷ θανατῶσαι τὸν Λόγον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἀλλήλοις συμφωνούντων. ὁ μὲν γὰρ κενόδοξος δαίμων πνευματικὴν γνῶσιν ὑποκρινόμενος, παραπέμπει
5 τῷ δαίμονι τῆς πορνείας, ὁ δὲ τῆς πορνείας καθ' ὑποχώρησιν καθαρότητα προσπιούμενος ἀναπέμπει τῷ δαίμονι τῆς κενοδοξίας. διὸ λαμπρὰν περιθεις ἐσθῆτα, φησὶν, ὁ Ἡρώδης ἀνέπεμψε Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν.

90, 1–6 Μὴ...παρασυσρόμενος] Greg. Nazienz. In sanctum pascha (orat. 45) 36.649,33–41
91, 1–8 Ἀναγκαῖος...κρείττονος] Maxim. Confess. CT 1.78,1–10   92, 1–7 Ὅταν...Ἰησοῦν] Maxim. Confess. CT 1.72,1–9

90, 1 Μὴ ὀκλάσης τὸν λογισμόν] μήπου τὸν λογισμόν ὀκλάσης Greg. Nazienz. In sanctum pascha (orat. 45) 36.649,33

93. (f. 286v) ad Luke 23:39.

Ληστής ἐστὶν εὐγνώμων ὁ κὰν ἐπ' αὐτὸ τὸ πέρασ τῆς παρούσης αὐτῷ γενόμενος
ζωῆς ἐλθὼν εἰς συναίσθησιν τῶν πλημμεληθέντων αὐτῷ, καὶ γνωρίζων μετὰ
συνέσεως τὸν τῆς θείας κρίσεως συντελούμενον αὐτῷ λόγον, καὶ αἰτῶν συγγνώμην
εἰλικρινῶς ἐκ βάθους ψυχῆς ὧν ἤμαρτεν. Ἀγνώμων δὲ ληστής ἐστὶν ὁ κατ' αὐτὸ τὸ
πέρασ τῆς παρούσης αὐτῷ ζωῆς γενόμενος καὶ τὸν κατὰ ψῆφον δικαίαν τοῦ Θεοῦ
τεθέντα σοφῶς τοῦ μερισμοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος νόμον τε καὶ ὄρον ὡς μὴ
καλῶς δοθέντα διὰ φιλοζωΐαν μεμφόμενος. Καὶ πάλιν ἐπειδήπερ ἕκαστος ἡμῶν
διπλοῦς ἐστὶ τὴν φύσιν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶς, ληστής ἐστὶν ὁ καθ' ἑκάτε-
ρον, τῶν ἐξ ὧν συνέστηκε κατὰ τὴν θατέρου φύσιν νόμον, ὑπὲρ ἀρετῆς τῷ Λόγῳ
μυστικῶς συσταυρούμενος, καὶ τὸν μὲν τῆς σαρκὸς νόμον, ὡσπερ ἀγνώμονα
ληστήν, τῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς ἀντιπίπτοντα, τὸν δὲ τοῦ πνεύματος νόμον ὡσπερ
ληστήν ἔχων εὐγνώμονα, καὶ τὸν Σωτῆρα Λόγον διὰ τῶν κατὰ τὴν πρακτικὴν
τρόπων, κὰν ἐπίπονοι ὦσιν, ἀποδεχόμενον, ᾧ συνεισέρχεται γεγηθῶς εἰς τὸν τῆς
εὐωχίας τόπον τὸν πάσης κατάκομον γνώσεως, τοῦ κατὰ σάρκα φρονήματος παντε-
λῶς ἀπηλλαγμένος.

15

94. (f. 286v) ad Luke 23:44.

Τοῦ Θεολ(ό)γ(ου). Εἰς σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ τοῦ θαύματος. Πολλὰ μὲν δὴ
τοῦ τότε καιροῦ τὰ θαύματα· Θεὸς σταυρούμενος, ἥλιος σκοτιζόμενος, καὶ πάλιν
ἀναφλεγόμενος, ἔδει γὰρ τῷ Κτίστη συμπαθεῖν καὶ τὰ κτίσματα· καταπέτασμα
σχιζόμενον, αἷμα καὶ ὕδωρ τῆς πλευρᾶς χεόμενον· τὸ μὲν, ὡς ἀνθρώπου, τὸ δέ, ὡς
ὑπὲρ ἀνθρώπων· γῆ σειομένη, πέτραι ῥηγνύμεναι, νεκροὶ ἀνίστάμενοι εἰς πίστιν
τῆς τελευταίας καὶ κοινῆς ἀναστάσεως· τὰ ἐπὶ τῷ τάφῳ σημεῖα, τὰ μετὰ τὸν τάφον,
ἃ τίς ἂν ἀξίως ὑμνήσειεν; Οὐδὲν δὲ οἶον τὸ θαῦμα τῆς ἐμῆς σωτηρίας· ῥάνιδες
αἵματος ὀλίγαι κόσμον ὅλον ἀναπλάττουσαι, καὶ γίνονται καθάπερ ὀπὸς γάλακτι
πᾶσιν ἀνθρώποις, εἰς ἓν ἡμᾶς συνδέουσαι καὶ συνάγουσαι.

5

93, 1–7 Ληστής...μεμφόμενος] Maxim. Confess. AJ 53.4,1–11 7–15 Καὶ...ἀπηλλαγμένος] id.
53.5,1–12 94, 1–9 Πολλὰ...συνάγουσαι] Greg. Nazienz. In sanctum pascha (orat. 45)
36.661,42–664,5

93, 3 συνέσεως] τὸν ἐπ' αὐτῷ δικαίως ὠρισμένον ἐνταῦθα add. Maxim. Confess. AJ 53.4,4
94, 5 πέτραι] ὑπὲρ τῆς πέτρας add. Greg. Nazienz. In sanctum pascha (orat. 45) 36.661,47–48

95. (f. 292r) ad Luke 24:49.

Τοῦ Θεολ(ό)γ(ου). Ἐπηγγέλθη δὲ ὑπὸ μὲν Ἰωὴλ πρότερον· καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγοντος· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, δηλαδὴ τὴν πιστεύουσαν, καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ὑμῶν, καὶ ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν· ὑπὸ δὲ Ἰησοῦ καὶ ὕστερον, δοξαζομένου τε καὶ ἀντιδοξάζοντος, ὡς τὸν Πατέρα, (καὶ)

5 ὑπὸ τοῦ Πατρός. Καὶ ἡ ἐπαγγελία, ὡς δαψιλῆς, συνδιδαιωνίσειν καὶ συμπαραμενεῖν, εἴτουν νῦν τοῖς κατὰ καιρὸν ἀξίοις, εἴτε ὕστερον τοῖς τῶν ἐκεῖσε ἀξιουμένοις, ὅταν ὀλόκληρον αὐτὸ τῇ πολιτείᾳ φυλάξωμεν, ἀλλὰ μὴ τοσοῦτον ἀποβάλωμεν, καθ' ὅσον ἂν ἀμαρτάνωμεν.

95, 1–8 Ἐπηγγέλθη...ἀμαρτάνωμεν] Greg. Nazienz. In pentecosten (orat. 41) 36.445,44–448,12

95, 4 καὶ³ add. Greg. Nazienz. In pentecosten (orat. 41) 36.448,4

6 The Scholia in Florence, BML, conv. soppr. 159 (GA 200), ff. 104r–167r

1. (f. 104r)

Τῶν μὲν δοκίμων καὶ ἐκκρίτων Εὐαγγελιστῶν οὗ πολλοὶ πρὸς αὐτοῦ, Ματθαῖος τε καὶ Μᾶρκος πρὸς αὐτοῦ, καὶ μετὰ αὐτὸν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, πολλοὶ δὲ οἱ ἀδόκιμοι εἰσὶ τε ἐπιγεγραμμένα πλείστα, ὡς τὸ κατὰ Αἰγυπτίους λεγόμενον, καὶ τὸ κατὰ Θωμᾶν, καὶ τὸ κατὰ Ματθίαν, καὶ τὸ ἐπιγεγραμμένον τῶν Δώδεκα, ἐτόλμησε δὲ καὶ Βασιλείδης κατὰ Βασιλείδην γράψαι, καὶ ἕτεροι πλείστοι, οἷς συνηπήχθην Οὐαλεντίνος καὶ Μαρκίων καὶ οἱ κατ' ἐκείνους, ὧν καὶ κατηγορεῖ τάχα ὁ μακάριος Λουκᾶς διὰ τοῦ ἐπεχειρήσαν ὡς χωρὶς πνεύματι χαρίσματος ἐλθόντων ἐπὶ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ εὐαγγελίου.

2. (f. 110v) ad Luke 3:8

Οὐχὶ λίθους ἐδείκνυεν τοῖς παρεστῶσι τότε ὁ Ἰωάννης, ἀλλὰ τὸ σκληρὸν καὶ λιθοκάρδιον τῶν συνηλεγμένων ἠνήττετο, ἐξ ὧν ὅτε πάντων καὶ ἕτεροι πλείστοι τῶν σωζομένων ἠγέρθησαν.

3. (f. 111r) ad Luke 3:16

Βα(σιλείου). Βαπτίζει Χριστὸς ἐν Πνεύματι τοὺς ἀξίους ἀγιασμοῦ· τοὺς δὲ ἀναξίους ἐπὶ τὸ πῦρ παραπέμπει, τοὺς ἀλλοτρίους τοῦ ἀγαθοῦ τῷ κακῷ παραδιδούς. Τὸ τοῦ πυρὸς βάπτισμα τὴν ἐν τῇ κρίσει δοκιμασίαν λέγων, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος· *ἐκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει.*

1, 1–8 Τῶν...εὐαγγελίου fontem non inveni 2, 1–3 Οὐχὶ...ἠγέρθησαν fontem non inveni
3, 1–3 Βαπτίζει...παραδιδούς Basil. Caesar. Adversus Eunomium (libri 5) 29.740,20–24
3–4 Τὸ...δοκιμάσει Basil. Caesar. De spiritu sancto 15.36,19–21

1, 5 Βασιλείδης] Βασιλείδην corr. | Βασιλείδην] Βασιλίδην corr. 3, 3 καθὼς] καθά Basil. Caesar. De spiritu sancto 15.36,20

4. (f. 111v) ad Luke 3:23

Ὁ μακάριος Ματθαῖος τὴν γενεαλογίαν καταβιβάζων, ἀπὸ Ἀβραάμ ἄρχων, ἀφ' οὗ ἡ κατὰ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ γέννη(σις) ἤρκεται, δεικν(ύς) ὡς τ(ὰ) ἐν σαρξὶ ἀρχόμενα ἀεὶ καταρρεπῶς ἔχουσι καὶ πρὸς θάνατον κατ[.]τόσ[.], εἰ μήπου ἡ ἀνθρωπία φύσις τῷ θεῷ Λόγῳ προσομιλήσασα.

5. (f. 138v) ad Luke 12:51

Εἰ αὐτός ἐστι ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ τὸ μεσότοιχ(ον) τοῦ φραγμοῦ λύ(σας) καὶ κτείνας τὴν ἔχθραν, πῶς ἐνταῦθα φησὶν οὐ τοῦ δοῦναι εἰρήνην παραγενομένην, καὶ φαμὲν ὅτι οὐ πᾶσα εἰρήνη τὸ ἀκατάψεκτον ἔχει· τῆς γὰρ ἐπὶ κακῷ συμφωνίας, ἄμεινον ἢ ἐπ' ἀγαθῶν διαφωνίας.

6. (f. 160r) ad Luke 22:42

Γρ(ηγορίου) Νύ(σης). Ὁ εἰπὼν ὅτι μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα τὸ ἀνθρώπινον τῷ λόγῳ ἐσήμα(νε)· προσθεὶς δὲ τὸ σὸν ἔδειξε τὸ συναφές τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν πατέρα θεότητος, ἧς οὐδεμία θελημάτος ἐστι διαφορὰ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως.

4, 1–4 Ὁ...προσομιλήσασα fontem non inveni 5, 1–4 Εἰ...διαφωνίας fontem non inveni
1 ὁ...λύσας Ephes. 2.14,2 1–2 κτείνας...ἔχθραν Basil. Caesar. De baptismo libri duo 31.1564,16
3 οὐ...ἔχει Cyril, *Comm.* 72.756,51–52 6, 1–3 Ὁ...φύσεως Greg. Nyss., *Antirrheticus*, 3,1.181,23–27

5, 4 διαφωνίας] ἀποκτείνας Basil. Caesar. De baptismo libri duo 31.1564,16 6, 1 Ὁ] γὰρ add.
Greg. Nyss., *Antirrheticus* 3,1.181,23 | ὅτι om. Greg. Nyss., *Antirrheticus* 3,1.181,23 | θέλημα
om. Greg. Nyss., *Antirrheticus* 3,1.181,24

7 The Scholia in Munich, BSB, gr. 208 (GA 053), ff. 235r–248v

1. f. 235r

Ἐπειδὴ ὑπέρογκον ἦν τὸ ἐπιχείρημα ἄνθρωπον ὄντα θεοῦ διδασκαλίαν καὶ ῥήματα συγγράφειν, εἰκότως ἀπολογεῖται ἐν τῷ προοιμίῳ.

2. f. 235r

Ὡσπερ δὲ ἐν τῷ παλαιῷ πολλοὶ προφητεῖαν ἐπηγγέλλοντο, ἀλλὰ τούτων τινὲς μὲν ἦσαν ψευδοπροφηταί, τινὲς δὲ ἀληθῶς προφηταί· καὶ ἦν χάρισμα τῷ λαῷ διάκρισις πνευμάτων, ἀφ' οὗ ἐκρίνετο ὁ τε ἀληθὴς προφήτης καὶ ὁ ψευδόμενος· οὕτω ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ, τὰ Εὐαγγέλια πολλοὶ ἠθέλησαν γράψαι. Ἀλλ' οἱ δόκιμοι τραπεζίται οὐ πάντα ἔκριναν, ἀλλὰ τινα ἐξ αὐτῶν ἐξελέξαντο. Τάχα δὲ καὶ τὸ ἐπεχείρησαν 5
λεληθυῖαν ἔχει κατηγορίαν τῶν χωρὶς χαρίσματος ἐλθόντων ἐπὶ τὴν ἀναγραφὴν τῶν Εὐαγγελίων. Ματθαῖος γὰρ οὐκ ἐπεχείρησεν, ἀλλ' ἔγραψεν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὁμοίως καὶ Μάρκος, καὶ Ἰωάννης παραπλησίως δὲ καὶ Λουκᾶς. Τὸ μέντοι ἐπιγεγραμμένον κατ' Αἰγυπτίους Εὐαγγέλιον, καὶ τὸ τῶν δώδεκα οἱ συγγράψαντες ἐπεχείρησαν. Ἐτόλμησε δὲ καὶ Βασιλείδης γράψαι κατὰ Βασιλείδην Εὐαγγέλιον. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐπεχείρησαν, φέρατι γὰρ καὶ τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον, καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον, καὶ ἄλλα. Τὰ δὲ τέσσαρα ἐγκρίνει ἡ Ἐκκλησία. 10

1, 1–2 Ἐπειδὴ...προοιμίῳ] Orig. fr. 1a; Orig. *Scholia* 17.312,10–12 2, 1–12 Ὡσπερ...Ἐκκλησία Orig. *Hom.* 1.3,4–5,17; Orig. *Scholia* 17.312,12–33 | Ὡσπερ...Ἐκκλησία Zac. 003-1; Pal. gr. 273, f. 1v 5–12 Τάχα...Ἐκκλησία Cramer 2.6,21–7,1

2, 1 παλαιῷ] πάλαι Orig. *Hom.* 1.3,4; Orig. *Scholia* 17.312,13 2 τῷ λαῷ] om. Orig. *Scholia* 17.312,15 3 οὗ] χαρίσματος Orig. *Scholia* 17.312,16 | τε om. Orig. *Scholia* 17.312,16 ψευδόμενος] ψευδόμενος Orig. *Hom.* 1.3,12; ψευδοπροφήτης Orig. *Scholia* 17.312,17 | οὕτω] καὶ νῦν add. Orig. *Hom.* 1.3,14 Orig. *Scholia* 17.312,17 5 ἔκριναν] ἐνέκριναν Orig. *Hom.* 1.3,17 | δὲ] suppl. Maxim. Confess. QT 23,19 6 τῶν] προπετῶς καὶ add. Orig. *Scholia* 17.312,21–22 7 ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἀπὸ ἁγίου Orig. *Hom.* 1.4,9; ἐξ ἁγίου κινούμενος Orig. *Scholia* 17.312,24 8 δὲ om. Orig. *Scholia* 17.312,25 9 τὸ ἐπιγεγραμμένον add. Orig. *Hom.* 1.4,18–19 Orig. *Scholia* 17.312,27 | δώδεκα] Εὐαγγέλιον add. Orig. *Hom.* 1.4,19 Orig. *Scholia* 17.312,28 10 ἐπεχείρησαν om. id. 23,71 | Ἐτόλμησε δὲ] Ἦδη δὲ ἐτόλμησε Orig. *Hom.* 1.5,6 10–12 Ἐτόλμησε...Ἐκκλησία] Φέρεται δὲ καὶ τὸ κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον. Ἦδη δὲ ἐτόλμησε καὶ Βασιλείδης συγγράψαι κατὰ Βασιλείδην Εὐαγγέλιον. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐπεχείρησαν καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον, καὶ ἄλλα πλείονα. Ἀλλὰ τὰ τέσσαρα μόνον προκρίνει ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία Orig. *Scholia* 17.312,29–33 11 φέρατι φέρεται 10–12 Orig. *Hom.* 1.5,9 12 ἄλλα] πλείονα add. Orig. *Hom.* 1.5,11 | Τὰ om. id. 23,73

3. f. 235r

Περὶ τῶν πεπληροφορημένων δὲ εἰπῶν, τὴν διάθεσιν ἑαυτοῦ ἐμφαίνει. Πεπληροφόρητο γὰρ καὶ ἐν οὐδενὶ ἐδίσταζεν, πότερον οὕτως ἔχει ἢ οὐ. Γίνεται περὶ τοὺς βεβαίως πιστεύοντας καὶ εὐχομένους καὶ ἐπιτυχόντας καὶ εἰπόντας· *βεβαίωσόν με ἐν τοῖς λόγοις σου*. Οὐχ ἀπλῶς πεπιστευμένων εἶπεν, ἀλλὰ πεπληροφορημένων, τὸ
5 ἀπαράβατον τοῖς λεγομένοις μαρτυρῶν. Οὐδὲν δὲ οὕτως πληροφορεῖ ὡς νοῦς καὶ λόγος· ὄψις γὰρ οὐ πληροφορεῖ, ἐπεὶ οὐκ ἀπὸ σημείων καὶ τεράτων ὁρατῶν κρίνεται τὰ πράγματα, ἀλλὰ λόγῳ κρίνεται, ποῖα τὰ ἀληθῆ καὶ ποῖα τὰ ψευδῆ.

4. f. 235r

Πραγμάτων δὲ εἶπεν, ἐπειδήπερ οὐ κατὰ φαντασίαν κατὰ τοὺς τῶν αἰρετικῶν ἐδραματούργησεν Ἰησοῦς τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν, ἀλλ' ἀλήθεια ὧν πρὸς ἀλήθειαν ἐνήργησε τὰ πράγματα.

5. f. 235r

Οἱ *αὐτόπται*, φησί, καὶ *ὑπηρεῖται τοῦ λόγου*. Ἐν μὲν τῇ Ἐξόδῳ γέγραπται· *ὁ λαὸς ἑώρα τὴν φωνὴν τοῦ κυρίου*. Καίτοι γε φωνὴ οὐ βλέπεται, ἀλλ' ἀκούεται, ἵνα δηλωθῆ παραδόξως, ὅτι ἡ τοῦ θεοῦ φωνὴ βλέπεται, οἷς βλέπεται. Ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ οὐχ ἡ φωνὴ βλέπεται, ἀλλ' ὁ κρείττων τῆς φωνῆς λόγος.

3, 1–4 Περὶ...σου Orig. *Hom.* 1.5,25–6,10 1–7 Περὶ...ψευδῆ Zac. 004-1; Pal. gr. 273, f. 1v
4–5 Οὐχ...μαρτυρῶν Orig. fr. 1b; Orig. *Scholia* 17.312,33–35 5–7 Οὐδὲν...ψευδῆ Orig. *Hom.*
1.7,21–27 4, 1–3 Πραγμάτων...πράγματα Orig. fr. 1c | Zac, 004-1; Pal. gr. 273, f. 1v
5, 1–4 Οἱ...λόγος Orig. *Hom.* 1.7,4–13 | Zac. 005-2; Pal. gr. 273, f. 1v

---

3, 1 τῶν πεπληροφορημένων] Ὁ γε μὴν Λουκᾶς εἰπῶν· περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων Orig. *Hom.* 1.5,25–27 | ἐμφαίνει] οὐδὲν ἀμφιβάλλον οὐδὲ εἰκάζων, ἀλλὰ πάντα μετὰ παρησιασίας ἐβεβαίωσεν ὡς εὔ ειδῶς add. Orig. *Hom.* 1.6,1–4 2 Γίνεται] Τοῦτο δὲ γίνεται Orig. *Hom.* 1.6,7 4 ἀπλῶς] δὲ add. Orig. fr. 1b Orig. *Scholia* 17.312,33 πεπιστευμένων εἶπεν] εἶπε πεπιστευμένων Orig. *Scholia* 17.312,34 5 δὲ] γὰρ Orig. *Hom.* 1.7,21 4, 1 εἶπεν] φησιν Orig. fr. 1c | αἰρετικῶν] add. παίδας Orig. fr. 1c 2 ἀλήθεια ὧν] τυγχάνων ἀλήθεια Orig. fr. 1c

6. f. 235r

Διὰ τοῦτο· καθὼς παρέδοσαν οἱ αὐτόπται τοῦ λόγου. Οὐκοῦν οἱ ἀπόστολοι αὐτόπται τοῦ λόγου ἦσαν οὐ μόνον ἑωρακότες τὸν Ἰησοῦν κατὰ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὸν θεοῦ λόγον. Εἰ γὰρ τὸ ἑωρακέναι τὸν Ἰησοῦν κατὰ σῶμα αὐτόπτην τοῦ λόγου γίνεσθαι ἦν, καὶ Πιλάτος αὐτόπτης τοῦ λόγου ἦν καὶ Ἰούδας ὁ προδότης καὶ οἱ λέγοντες· σταύρου, σταύρου αὐτόν. Ἄλλ' ἀπείη λέγειν, ὅτι ἐκεῖνοι ἦσαν αὐτόπται τοῦ λόγου. 5

7. ff. 235r–235v

Τὸ οὖν ἰδεῖν τὸν λόγον ἐκεῖ ἐννοεῖται, ὅπου ἔλεγεν ὁ σωτήρ· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα τὸν πέμψαντά με. Λεληθὸς δέ τι καλὸν μάθημα διδάσκει ἐνταῦθα ὁ Λουκᾶς, ὅτι τινῶν μὲν θεωρημάτων τὸ τέλος ἢ θεω(f. 235v)ρία ἐστίν, τινῶν δὲ θεωρημάτων τὸ τέλος ἢ πράξις. Ἵνα μὲν οὖν διὰ τοῦ αὐτόπται δηλώσῃ τὸ θεωρητικόν, διὰ δὲ τοῦ ὑπηρεταί τὸ πρακτικὸν αὐτῶν παραστήσῃ, αὐτόπται καὶ ὑπηρεταί 5 εἶπεν.

8. f. 235v

Δύνασαι δὲ καὶ ἐτέρως ἐκλαβεῖν τό· ὑπηρεταί τοῦ Λόγου· ἤτοι τοῦ διδασκαλικοῦ, ὃν παρεδίδου ὁ Σωτήρ· ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ᾧ καὶ ἐξ ὑπηρετήσαντο παρόντες οἱ μαθηταί.

9. f. 235v

Ἵτι μὲν οὖν παρὰ τῶν αὐτοψία θεασαμένων καὶ αὐτηκῶν γενομένων παρέλαβεν, σαφῶς ὠμολόγησε δι' ὧν εἶπεν· καθὼς παρέδοσαν ὑμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταί γενόμενοι τοῦ λόγου. Καὶ χρῆ τούτῳ μὲν καὶ τῷ Μάρκῳ πείθεσθαι, ὡς ἄπερ ἀκηκόασιν ἀκριβῶς ἀναγραψαμένοις, Ἰωάννη δὲ καὶ Ματθαίῳ, ὡς ἄπερ

6, 1–5 Διὰ...λόγου Orig. *Hom.* 1.7,13–8.3 | Zac. 005-2; Pal. gr. 273, f. 1v 7, 1–6 Τὸ...εἶπεν Orig. *Hom.* 1.8,3–9.10 | Zac. 005-2; Pal. gr. 273, f. 1v 8, 1–3 Δύνασαι...μαθηταί Orig. fr. 4; Orig. *Scholia* 17.313,32–36 | Zac. 005-2; Pal. gr. 273, f. 1v 9, 1–7 Ἵτι...διάδοχοι Orig. fr. 5,1–7 | Zac. 005-1; Pal. gr. 273, f. 1v

7, 2 Λεληθὸς] Καὶ λεληθότως Orig. *Hom.* 1.8,11 | διδάσκει] Orig. *Hom.* 1.8,12 2–3 ἐνταῦθα ὁ Λουκᾶς] ὁ Λουκᾶς ἐνταῦθα Orig. *Hom.* 1.8,12 8, 1 ὑπηρεταί] add. Orig. *Scholia* 17.313,33 2 ἐξ ὑπηρετήσαντο] ἐξυπηρετήσαν Orig. *Scholia* 17.313,35–36 9, 2 εἶπεν] εἰπών Orig. fr. 4,2 3 τῷ om. Orig. fr. 5,4

5 ἑωράκασι γράφουσι. Τὰ οὖν νόμιμα εὐαγγέλια τιμητέον ἐξ ἴσου, μὴ νόμον τὴν ὄψιν τῶν ἑωρακῶτων τιμώντων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκοὴν τῶν ἀκηκοότων· ἀληθεῖς γὰρ ἀληθῶν διάδοχοι.

10. f. 235v

Τοῦ Λόγου δὲ αὐτόπτας εἰπὼν, συμπεφώνηκε τῷ Ἰωάννῃ λέγοντι τὸν Λόγον σάρκα γεγονέναι, καὶ τεθεωρηθῆσαι τὴν δόξαν αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τῆς σαρκός, θεωρητὸς ὁ Λόγος κατέστη, ἀθεώρητος ὢν τὸ κατ' αὐτόν.

11. f. 235v

Διαβεβαιοῦται δέ, ὅτι ἄνωθεν παρηκολούθησεν οὐ τισι τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ πᾶσιν. Εἰκὸς δὲ ὑπολαμβάνειν ἡμᾶς, ὅτι Θεοφίλω τινὶ ἔγραψε τὸ εὐαγγέλιον, ὃς εἷς τῶν πεπιστευσάντων, καὶ ζέων τῷ πνεύματι, καὶ ἀπλήστως ἔχων περὶ τὰς τοῦ Κυρίου πράξεις καὶ λόγους, ἀλλὰ καὶ πάντες ἐὰν τοιοῦτοι ὦμεν, ὡς φιλεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, 5 θεόφιλοί ἐσμεν. Εἰ δέ τις θεόφιλος, οὗτος καὶ κράτιστος· οὐδεὶς γὰρ θεόφιλος ἀσθενής. Καὶ ὡσπερ γέγραπται ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐξερχομένου ἐξ Αἰγύπτου, ὅτι οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν, οὕτω καὶ πᾶς θεόφιλος κράτιστος ἔχων τὸ κράτος

10, 1–3 Τοῦ...αὐτόν Cyril. *Comm.* 72.476,11–18 | Zac. 005-1; Pal. gr. 273, f. 1v
11, 1 Διαβεβαιοῦται...πᾶσιν Orig. *Hom.* 1.9,14–15 | Zac. 006-1; Pal. gr. 273, f. 2r
1–4 Διαβεβαιοῦται...λόγους Orig. *Scholia* 17.312,44–313,3 **2–9** Εἰκὸς...εὐαγγελίου Orig. *Hom.* 1.10,1–11,9 | Zac. 007-1; Pal. gr. 273, f. 2r **4–9** ἀλλὰ...εὐαγγελίου Orig. *Scholia* 17.313,5–10; 17.316,7–16

---

6 τιμώντων] τιμώντων M **10, 1** δέ] τοῦ ἐνυποστάτου καὶ ζῶντος add. Cyril. *Comm.* 72.476,11–12 | εἰπὼν] τοὺς ἀποστόλους add. Cyril. *Comm.* 72.476,11–12 **2** γεγονέναι] καὶ ἐσκηνωκέναι ἐν ἡμῖν add. Cyril. *Comm.* 72.476,14 | αὐτοῦ] δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός add. Cyril. *Comm.* 72.476,15 **3** κατέστη] ὀρατῆς οὐσης καὶ ψηλαφητῆς καὶ ἀντιτύπου add. Cyril. *Comm.* 72.476,17 **11, 1** δέ om. Orig. *Hom.* 1.9,14 | ἄνωθεν om. Orig. *Hom.* 1.9,14 **2** ἡμᾶς] τινὰς Orig. *Hom.* 1.10,1 *Scholia* 17.312,46 **2–4** ὃς...λόγους om. Orig. *Hom.* 1.10,2 **3** πεπιστευσάντων] πεπιστευκῶτων *Scholia* 17.313,1 | καὶ] οὕτως *Scholia* 17.313,2 **4** πράξεις] τε add. Orig. *Scholia* 17.313,3 | ἀλλὰ καὶ] ὅτι ἐὰν Orig. *Scholia* 13.313,5; om. Orig. *Scholia* 17.313,7 | φιλεῖσθαι] ἀγαπᾶσθαι Orig. *Hom.* 1.10,4 Orig. *Scholia* 17.313,5; 17.316,7 Θεοῦ] καὶ φιλεῖσθαι add. Orig. *Scholia* 17.313,6; 17.316,8 **5** Εἰ...οὐδεὶς] οὐκ ἂν δέ τις εἶη Orig. *Scholia* 17.313,5–6; 17.316,9 **6–7** Καὶ...ἀσθενῶν] m. Orig. *Scholia* 17.313,7 **6** ἐξ] ἐκ τῆς Orig. *Hom.* 1.10,9; Orig. *Scholia* 17.316,10–11 **7** οὕτω καὶ πᾶς] οὕτως εἶπομι ἂν, ὅτι Orig. *Hom.* 1.11,2; πᾶς γὰρ Orig. *Scholia* 17.313,7; ὅτι πᾶς Orig. *Scholia* 17.316,12 | κράτιστος] ἐστιν add. Orig. *Hom.* 1.11,3 Orig. *Scholia* 17.312,8; 17.316,13 | κράτος] καὶ τὴν δύναμιν τὴν Orig. *Hom.* 1.11,4 Orig. *Scholia* 17.313,8; 17.316,13

ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ λόγου, καὶ οὕτως ἐπιγνώσεται τις, περὶ ὧν κατηχήθη λόγων τὴν ἀσφάλειαν, συνεῖς τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου.

12. f. 235v

Τεθέανται δὲ τὸν ἀσώματον, καὶ ὁρᾷς εἰ μὴ ὑποπίπτοντα οἱ αὐτόπται πῶς; ἐπεὶ χωρὶς ἁμαρτίας σάρκα ἤνωσεν ἑαυτῶ καθ' ὑπόστασιν τὴν ἡμῖν ὁμοούσιον; ψυχὴν ἔχουσαν νοεράν τε καὶ λογικὴν ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ ἑαυτῆς ἁγίας παρθένου πάντως ὁρατὴν οὖσαν καὶ ψηλαφητὴν καὶ ἀντίτυπον, καὶ Παῦλος γάρ, ἐπειδὴ ἐφανερῶθη ἐν σαρκὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν καὶ ὤφθαι ἀγγέλοις, φησίν.

5

13. f. 235v

ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἐγγράπτο ἦξιν τὸν Κύριον, ὅτε ἐκλείποι ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὗτος δὲ ὁ Ἡρώδης πρῶτος ἐξ ἐθνῶν ἐβασίλευσε. Λαμβάνει οὖν πρῶτον τὸν χρόνον, ἵνα μὴ διαφύγη τῶνπραγμάτων ὁ καιρός, καὶ φησι, βασιλέως τῆς Ἰουδαίας.

14. ff. 235v–236r

Ἐπειδὴ γὰρ παρὰ Ἰουδαίοις ἐδίδασκειν, συνήθως τοῖς προφήταις τοῦ βασιλέως τῶν Ἰουδαίων φέρει τὸν χρόνον, καὶ οὕτως στηρίζει τῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ τὴν γνῶσιν. Τὸν πατέρα δὲ τοῦ προδρόμου εἰσάγει, ἵνα ἀπὸ τοῦ προδρόμου ἄρξηται τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας, καὶ οὕτως εἰς τὸν Ἰησοῦν παραγένηται. Ἔδει γὰρ προαποσταλῆναι τὸν κήρυκα τοῦ δεσπότη, ἵνα ἀπὸ τοῦ προετοιμαστοῦ τὸ μέγεθος 5 ἐκείνου δειχθῆ· (236r) διὸ καὶ τὴν γέννησιν αὐτοῦ πρῶτην ἐγηξεῖται, θαυματουργη-μα οὖσαν Θεοῦ, ὅπερ καὶ αὐτὸ πρόφασιν πίστεως εἶχεν ἀγαθὴν.

12, 1–5 Τεθέανται...φησίν editionem non inveni | Zac. 005-3; Vat. Pal. gr. f. 2r
13, 1–3 Ἐγγράπτο...Ἰουδαίας fontem non inveni 2–3 Λαμβάνει...Ἰουδαίας Cramer 2.7,8–9;
Zac. 008-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 2r 14, 1–7 Ἐπειδὴ...ἀγαθὴν editionem non inveni | Cramer
2.7,10–12; 14–18; Zac. 008-1; 009–1; Vat. Pal. gr. 273, f. 2

8 τις] εἰς τὴν Orig. *Scholia* 17.313,10 9 τὴν om. Orig. *Scholia* 17.313,10 | συνεῖς...
εὐαγγελίου] Orig. *Hom.* 1.11,7 Orig. *Scholia* 17.316,15: om. Orig. *Scholia* 17.313,10

15. f. 236r

Βίκτορος πρε(σβυτέρου). Τὸν ἀβιὰν δὲ ὄγδοον ἢ τῶν παραλειπομένων ἔταξεν βίβλος ἐφημερίας, ὀνομάσασα οὐ τὸ πρὸς ἡμέραν παραμένειν καὶ λειτουργεῖν ἐν τῷ ναῷ, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἑβδομάδα.

16. f. 236r

ἔξ ἀνεπιγράφου. Εἰπὼν δὲ *ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρών*, ἐκατέρωθεν ἔδειξεν ὅτι νομίμως ἐτύγχανεν ἱερέυς· ἐκ τὲ τοῦ πατρῶου καὶ μητρῶου γένους Ἀαρωνίτης γὰρ ἦν.

17. f. 236r

᾽Ωρ(ιγένης). Ἦσαν δὲ *δίκαιοι*, φησίν, *ἀμφότεροι*. Οἱ θέλοντες συναγορεύειν ἑαυτῶν ταῖς ἀμαρτίαις οἴονται ἀδύνατον εἶναι πάντη ἀναμάρτητον εἶναι τινα, καὶ χρῶνται τὰ τοῦ Ἰωβ· *οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου*. Τὸ δὲ ἀναμάρτητον δισσῶς νοεῖται· τὸ μὲν ἐν τῷ μηδέποτε ἡμαρτηκένοι, τὸ δὲ ἐν τῷ μηκέτι ἀμαρτάνειν.

18. f. 236r

Ἐκ μὲν οὖν τοῦ μηδέποτε ἀμαρτηῆσαι οὐδεὶς ἂν εἶη ἀναμάρτητος· πάντες γὰρ ἀνθρωποὶ ποτε ἡμαρτον, καὶ ὕστερον *δίκαιοι* γένωνται.

19. f. 236r

Δυνατὸν δὲ ἐκ τοῦ μηκέτι ἀμαρτάνειν χρηματίσαι ἀναμάρτητον· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς *παρέστησεν ἑαυτῷ τὴν ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα*, οὐχ ὅτι οὐδέποτε ἐσπίλωται ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἢ γέγονεν ἐν ῥυτίδι τοῦ *παλαιοῦ ἀνθρώπου*, ἀλλὰ ὅτι οὐκ ἔχει ἔτι *ῥυτίδα*.

15, 1-3 Τὸν...ἑβδομάδα editionem non inveni | Zac. 010-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 2r
 16, 1-3 Εἰπὼν...ἦν fontem non inveni | Cramer 2.7,24-25; Zac. 011-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 2r
 17, 1-4 Ἦσαν...ἀμαρτάνειν Orig. Hom. 2.12,1-21 18, 1-2 Ἐκ...γένωνται Orig. Hom. 2.12,21-25 19, 1-4 Δυνατὸν...ῥυτίδα Orig. Hom. 2.13,1-11

20. f. 236r

Παράδειγμα δὲ τοῦ δύνασθαι ἄνθρωπον παρὰ τὸ μηκέτι ἁμαρτάνειν χρηματίζειν ἀναμάρτητον τὰ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν καὶ τὴν Ἐλισάβετ. Ἦσαν, γὰρ φησι, *δίκαιοι καὶ πορευόμενοι ἄμεμπτοι*.

21. f. 236r

Ἐδύνατο δὲ γεγράφθαι τό· Ἦσαν *δίκαιοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς*, νῦν δὲ ἡ προσθήκη ἀναγκαία τοῦ *ἐνώπιον τοῦ θεοῦ*. Ὅταν γὰρ ἄνθρωπος μηδὲν ἔχει φαῦλον λέγειν περὶ ἑμοῦ, ἀλλὰ τὰ βλεπόμενά μου κατανοῶν ἐπαινεῖ, δίκαιός εἰμι *ἐνώπιον* ἀνθρώπων. Οὐκ οἶδασι δὲ οἱ ἄνθρωποι τὸ κρυπτόν μου, πότε ἤμαρτον ἐμβλέψας γυναῖκα εἰς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ὥστε λογισθῆναί μοι τὴν ἐν καρδίᾳ μοιχείαν. Τὸ οὖν εἶναι *δίκαιον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ* ἔπαινός ἐστι τέλειος· ὅτι ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν ἔπαινον τοῦ θεοῦ ἔπαινός ἐστιν ὥστε αὐτὸν τὸν θεὸν ἀποδοῦναι τὸν ἔπαινον τῷ ἐπαινέτῳ, τοιοῦτο καὶ τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ οὐ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ, οἱ γὰρ ἄνθρωποι οὐκ οἶδασι κατ' ἀξίαν ἐπαινεῖν πρὸς τὸ φαινόμενον μόνον ὁρῶντες, μόνος δὲ ὁ θεὸς οἶδεν ἀξίως καὶ τὸν ἐπαινετὸν ἐπαινεῖσαι, καὶ τοῦ ψεκτοῦ *τὴν κρίσιν ἀξίως ποιῆσαι*. 10

22. f. 236r

Ἀναγκαίως πρόσκειται τό· Ἦσαν *δίκαιοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ*. Πρὸς ὃ προσκαλεῖται καὶ ὁ Σολομῶν· *προνοοῦ καλά*, λέγων, *ἐνώπιον κυρίου καὶ ἀνθρώπων*. Ἴδωμεν δὲ τῶν μακαρίων τούτων τὸν ἔπαινον· *πορευόμενοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς*, φησί, *καὶ δικαιοῦμασι τοῦ κυρίου*. Ὅτα[ν] μὲν κρίνωμεν περὶ τῶν ἐτέρων καλῶς, *δικαιοῦμασι κυρίου* πορευόμεθα, ὅταν δὲ ποιῶμεν τάδε ἢ τάδε, *ἐντολαῖς* θεοῦ πορευόμεθ[α]. Μήποτε *οὖν* ταύτην τὴν διαφορὰν ἐπιστάμενος ὁ Λουκάς, ὡς κατ' αὐτὰ τούτου[ς] βιοῦντας, τὸν ἔπαινον τοῦτον ἀπέδωκεν. Καλῶς δὲ πρόσκειται τὸ ἀμέμπτως· ἔτι γὰρ πορευέσθαι *ἐν ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιοῦμασιν*, μὴ *ἀμέμπτως* δέ. Εἰ γὰρ μὴ ἦν τοῦτο, οὐκ ἄν

20, 1–3 Παράδειγμα...ἄμεμπτοι Παράδειγμα...ἄμεμπτοι Orig. *Hom.* 2.13,24–29
21, 1–2 Ἐδύνατο...θεοῦ Orig. *Hom.* 2.14,8–11 2–5 Ὅταν...μοιχείαν Orig. *Hom.* 2.14,18–15,13
5–11 Τὸ...ποιῆσαι Zac. 012-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 2r 22, 1–7 Ἀναγκαίως...ἀπέδωκεν Orig. *Hom.*
2.16,1–16 7–8 Καλῶς...δέ] Orig. *Hom.* 2.16,24–26 8–9 Εἰ...διώξεις Orig. *Hom.* 2.17, 8–,10

22, 3 δικαιοῦμασι] ἐν δικαιοῦμασι Orig. *Hom.* 2.16,10 5 ἐντολαῖς] ἐν ἐντολαῖς Orig. *Hom.*
2.16,12 7 Καλῶς...γάρ om. Orig. *Hom.* 2.16,24 8 ἐν] πάσαις add. Orig. *Hom.* 2.16,25 | μὴ!] οὐκ Orig. *Hom.* 2.16,26 | γάρ om. Orig. *Hom.* 2.17,8

ἐλέγε[το·] *δικαίως τὸ δίκαιον διώξεις*. Ἐπ' ἂν οὖν ποιῶμεν τὰς ἐντολάς, ὥστε ἐν τῷ
 10 συνειδότι ρύπον κενοδοξίας ἢ τινὸς ἄλλου ἔχειν, κἂν δοκῶμεν ποιεῖν τὴν ἐντολήν,
 οὐκ *ἀμέμπτως* ποιοῦμεν. Ἔργον οὖν ἐστὶν πορεύεσθαι ἐν *ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιοώ-*
μασι τοῦ κυρίου ἀμепτον κατ' ἔπαινον ἀποδοθησόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν τῷ θείῳ
 δικ[α]στηρίῳ.

23. ff. 236r-236v

Διὰ μὲν οὖν νό[μου καὶ] δικαιοσύνης οὐκ ἀπέφυ[γον] οὔτοι κατάραν ἐπιθέντος τοῦ
 νόμου τοῖς ἀτέκνοις, διὰ δὲ Χριστοῦ τεκνογόνος ἢ στεῖρα καὶ μήτηρ ἢ
 πρε(236v)σβύτις, καὶ ἔτικτεν ὑπὲρ [δὲ] γεγηρα[κότι τῷ ἀν]δρί, [προ]οδοποι[οῦν]
 γὰρ τὴν πίστην τοῦ τεχθ[ῆναι] μέλλοντος ἐκ παρθένου· ἢ γὰρ παράδοξος γένεσις
 5 τοῦ κυρίου παράδοξον πρὸ ἑαυτῆς κατεσκεύασε γέννησιν, ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς στεῖρας,
 ἐπίρρωσις φύσεως ἀσθενούσης, ἐπὶ δὲ τῆς παρθένου φύσεως ἐπεισαγωγὴ καινῆς οὐ
 πρότερον οὔσης· ἅτε γὰρ ὁ ἐπιδημῶν αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ τὴν εἴσοδον καινουργήσας,
 καινῶς ἅμα καὶ κατὰ τὸ σύνηθες ἐπεδήμει· καινῶς μὲν ὅτι ἐκ παρθένου, κατὰ τὸ
 σύνηθες δὲ ὅτι ἐκ γυναικός.

24. f. 236v

Ὠρ(ιγένους). Τὰ αἰσθητά, ἵνα βλέπηται, οὐδὲν ἐνεργεῖ, ἀλλ' ὁ ὑγιῆς ὀφθαλμὸς
 ταθεῖς, εἴτε βούλεται τὸ αἰσθητὸν βλέπεσθαι εἴτε μή, βλέπει αὐτό. Οὐ τοιαῦτα δὲ τὰ
 θεῖα, οὐδ' ἐν τῷ παρόντι ὀρώμενα χωρὶς τῆς ἑαυτῶν ἐνεργείας. Καὶ γοῦν χάριτι
 θεὸς *ῶφθη* τῷ Ἀβραάμ ἢ τινι τῶν ἁγίων, οὐ τοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀβραάμ
 5 μόνου αἰτίου γενομένου τοῦ βλέπεσθαι αὐτῷ τὸν θεόν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ παρασχόντος
 ἑαυτὸν εἰς ἐμφανισμόν τῷ δικαίῳ, ἀξίῳ γενομένῳ τῆς ὀπτασίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ γὰρ
 καὶ ἄγγελος, ὅσον οὐ βούλεται βλέπεσθαι τινι ἡμῶν, παρῶν οὐ βλέπεται. Καὶ μὴ
 θαυμάσης ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἰ ὁ θεὸς θέλων *ῶφθη* τῷ Ἀβραάμ, μὴ θέλων δὲ οὐκ
ῶφθη τῷ δεῖνι.

9-13 Ἐπ'...δικαστηρίῳ Orig. *Hom.* 2.17,15-18,11 23, 1-9 Διὰ...γυναικός editionem non
 inveni | Zac. 014-1; Vat. Pal. gr. 273, ff. 2r-2v 24, 1-9 Τὰ...δεῖνι Orig. *Hom.* 3.19,4-20,19

9 διώξεις] διώξη Orig. *Hom.* 2.17,10 10 κενοδοξίας add. ἀνθρωπαρεσκείας ἢ ἐτέρου Orig.
Hom. 2.17,17-18 12 ἀμепτον] ἀμέμπτως Orig. *Hom.* 2.18,9

25. f. 236v

Καὶ ἄγγελος ὥφθη τῷ Ζαχαρία, καὶ μὴ θέλων οὐκ ἂν ὥφθη αὐτῷ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα, ἐὰν ἐξέλθωμεν, ἴσθι, ὅτι οὐ παντὶ φαίνεται ὁ θεὸς ἢ οἱ ἄγγελοι, ἀλλ' ἕκαστος τῶν βλεπόντων τῷ καθαρὰν ἔχει καρδίαν καὶ παρεσκευάσθαι πρὸς τὸ βλέπειν τὸν θεὸν ὄψεται τὸν θεόν. Κἂν ὦσιν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ δύο, ὁ μὲν καθαρὰν ἔχων καρδίαν, ὁ δὲ ἐβδελυγμένην· ὁ μὲν ὄψεται, ἐπεὶ οὐκ ἐν τόπῳ βλέπεται ὁ θεός, ἀλλὰ καθαρᾷ καρδίᾳ, ὁ δὲ οὐκ ὄψεται αὐτόν. Οὕτω νοητέον καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Μὴ γὰρ οἴου, ὅτι πάντες οἱ βλέποντες Χριστὸν ἔβλεπον. Ἐβλεπον Χριστοῦ σῶμα, Χριστὸν δέ, καθ' ὃ Χριστός ἐστιν, οὐκ ἔβλεπον. Ἐβλέπετο δὲ ὑπὸ μόνων τῶν ἀζίων βλέπειν τὸ μέγεθος αὐτοῦ.

26. f.236v

Ἐπηγγείλατο δὲ καὶ ἡ γραφή· ὅτι εὐρίσκεται τοῖς μὴ πειράζουσιν αὐτόν, ἐμφανίζεται δὲ τοῖς μὴ ἀπιστοῦσιν αὐτόν. ἐκ δεξιῶν δὲ ἐστὼς τοῦ θυσιαστηρίου ὥφθη ὁ ἄγγελος ἐπεὶ αἴσια αὐτῷ ἔμελεν προαγγέλειν.

27. f. 236v

Ἐταράχθη, δέ φησιν, Ζαχαρίας· ξενίζουσα γὰρ ὄψις ἀνθρώπῳ φαινομένη οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὑπομονητή· ὁμως ἐπιστρέφει αὐτόν ἀπὸ τῆς ταραχῆς εἰπών· μὴ φοβοῦ, καὶ ἀνακτᾶται αὐτόν διὰ τοῦ εὐαγγελίζεσθαι τὴν γένεσιν Ἰωάννου λέγων· ἠκούσθη ἡ δέησίς σου.

28. ff. 236v–237r

Ποία δὲ ἀκολουθία; τὸν ὑπὲρ ἀμαρτημάτων δεόμενον τοῦ λαοῦ, ἀκοῦσαι· μὴ φοβοῦ· ἠκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ τοῦ ἀκουσθῆναι ἀπόδειξιν λαβεῖν τεχθῆσθεσθαι (237r)

25, 1–9 Καὶ... αὐτοῦ Orig. *Hom.* 3.20,19–21,20 2–3 ἴσθι... καρδίαν Zac. 015-1; Pal. gr. 273, f. 2v
26, 1–3 Ἐπηγγείλατο... προαγγέλειν Orig. *Hom.* 3.22,6–9 27, 1–4 Ἐταράχθη... σου Orig. *Hom.* 4.23,5–13 | Zac. 016-1; Pal. gr. 273, f. 2v 28, 1–5 Ποία... υἱόν *De incomp.* 2,93–101 | Zac. 017-1; Vat. Pal. 273, f. 2v

25, 4 Κἂν ὦσιν] Καὶ ἐν Orig. *Hom.* 3.21,4 26, 2 αὐτόν] αὐτῷ Orig. *Hom.* 3.22,9 2–3 ἐκ... προαγγέλειν om. Orig. *Hom.* 3.22,9 27, 1 Ζαχαρίας] ἰδών add. Orig. *Hom.* 4.23,6 2 ταραχῆς] ὁ ἄγγελος add. Orig. *Hom.* 4.23,9 | φοβοῦ] Ζαχαρία add. Orig. *Hom.* 4.23,10 28, 2 λαβεῖν] ποιεῖται τὸ Chrysost. *De incomp.* 2.96

αὐτῶ παῖδα τὸν Ἰωάννην, εικότως. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ λαοῦ παρεκάλει, ἐμελλε δὲ τίκτειν υἱὸν βοῶντα· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν
 5 ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἤκουσεν τοῦ τέξῃ υἱόν.

29. f. 237r

Καὶ πολλοί, φησίν, ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ χαρήσονται. Εἰ γὰρ καὶ μὴ πάντες Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ πολλοὶ ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ προδρόμου διαγγέλλοντος ἐπιδημεῖν τὸν σωτήρα. Τὸ δὲ εἰπεῖν· ἔσται μέγας μέγεθος ἐμφαίνει τῆς Ἰωάννου ψυχῆς, βλεπόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἔστι γὰρ τι μέγεθος καὶ ψυχῆς κατ' ἀρετὴν, καὶ ἔστι τις
 5 σμικρότης ψυχῆς. Οὕτως ἀκουστέον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων, τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Μικρὸν γὰρ ἐκεῖ τὸν ἐναντίον τῷ μεγάλῳ λέγει, οὐ χρεῖαν ἔχων ἐντολῆς περὶ τοῦ μεγάλου, ἵνα καὶ τοῦτο εἴπη· οὐδὲ γὰρ καταφρονεῖται ὁ μέγας. Ὅτι δὲ ὁ μικρὸς ὁ τυχῶν ἐστι, δῆλον ἐκ τοῦ· ὅς ἂν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων. Ὁ γὰρ μέγας κρείττων σκανδάλου ἐστίν.

30. f. 237r

Οὐ πᾶς δὲ μέγας εὐδόκιμος, ἀλλ' ὁ ἐνώπιον κυρίου, τοῦτ' ἔστιν ὁ δίκαιος. Ὁ μὲν οὖν λαὸς οὐκ οἶδεν τὸν σωτήρα ἤδη ποιοῦντα σημεῖα, ὁ δὲ Ἰωάννης ἔτι ἐν κοιλίᾳ ὦν σκιρτᾷ, ἠνίκα ἐλθούσης τῆς μητρὸς Ἰησοῦ. Πνεῦμα οὖν ἅγιον εἶχεν ἔτι ὦν ἐν τῇ

29, 1–3 Καὶ...σωτήρα Orig. fr. 13b,1–3; Orig. *Scholia* 17.317,26–29 3–9 Τὸ...ἐστίν Orig. *Hom.* 4.24,9–25,11 | Zac. 018-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 2v 30, 1 Οὐ...δίκαιος Orig. fr. 14b 1–3 Ὁ...Ἰησοῦ Orig. *Hom.* 4.25,20–26,3 1–4 Ὁ...κοιλίᾳ Zac. 019-1; Pal. gr. 273, f. 2v 3–4 Πνεῦμα...ἐπιστρέψαι Orig. *Hom.* 4.26,7–15

---

3 αὐτῶ παῖδα] παῖδα αὐτῶ Chrysost. *De incomp.* 2.97 | Ἰωάννην] καὶ μάλα add. Chrysost. *De incomp.* 2.97 | ἁμαρτημάτων] ἁμαρτιῶν Chrysost. *De incomp.* 2.98 5 ἤκουσεν] εικότως φησίν· ἠκούσθη ἢ δέησός σου καὶ Chrysost. *De incomp.* 2.100–101 29, 1 Καὶ πολλοὶ φησίν] εἰτά φησιν Orig. fr. 13b,1 *Scholia* 17.317,26 2 ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ] τὴν τοῦ σωτήρος ἐπιδημίαν Orig. fr. 13b,3 *Scholia* 17.317,29 3 ψυχῆς] καὶ μέγεθος add. Orig. *Hom.* 4.24,11 4 καὶ' om. Orig. *Hom.* 4.24,12 | ἀρετὴν] ὁ ἐστὶν ὀρώμενον κυρίῳ add. Orig. *Hom.* 4.24,13–14 5 Οὕτως ἀκουστέον] Ἐγὼ οὕτως ἀκούω τοῦ Orig. *Hom.* 4.24,15 6 τῷ μεγάλῳ] τοῦ μεγάλου Orig. *Hom.* 4.24,19 8 μικρὸς] οὐχ add. Orig. *Hom.* 4.25,7 9 Ὁ...ἐστίν] Μέγας γὰρ οὐ σκανδαλίζεται· ἀλλ' ὁ μέγας παντὸς σκανδάλου κρείττων ἐστίν Orig. *Hom.* 4.25,9–11 30, 2 σημεῖα] καὶ τέρατα add. Orig. *Hom.* 4.25,21–22 | ἐν κοιλίᾳ] ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Orig. *Hom.* 4.26,1 3 ἐλθούσης...Ἰησοῦ] ἦλθεν ἢ μήτηρ Ἰησοῦ Orig. *Hom.* 4.26,3

κοιλία. Αὐτὸς μὲν οὖν πολλοὺς λέγεται ἐπιστρέψαι. Ὁ δὲ κύριός μου πάντας. Τοῦτο γὰρ ἔργον αὐτοῦ (ἐστίν).

5

31. f. 237r

Τὸ δέ· ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα· μετῆλθε δὲ τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς Ἰωάννην, ἀλλὰ μὴν ἡ ἀκολουθία τῆς φύσεως βούλεται καρδίας τέκνων ἀκολουθεῖν μᾶλλον πατράσιν, οὐ πατέρας δουλεύειν υἱοῖς· ἀλλ' ἐπεὶ βούλεται τῷ νέῳ λαῷ δεῖν τὸν ἀρχαῖον ἀκολουθεῖν, ὃς ἐν χώρᾳ ἦν πατέρων, ὁ δὲ δεῦτερος καὶ νέος ἐν χώρᾳ υἱῶν, ἀντὶ γὰρ τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησαν υἱοὶ σοι, ἀντιστρέφει τὴν ἀκολουθίαν.

5

32. f. 237r

Καὶ γὰρ ἀποκαθιστᾷ τὴν συναγωγὴν ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ἐρμηνεύων δέ, τίνες οἱ πατέρες, τίνες δὲ τὰ τέκνα, ἐπιφέρει· καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων· δεῖ γὰρ τοὺς παλαιοὺς παρὰ Ἰουδαίους τῇ φρονήσει τῶν δικαίων ἀκολουθῆσαι.

33. f. 237r

Σευήρου ἀπὸ λόγου ιζ'. Ἐκεῖνῳ δὲ προσεκτέον πῶς εἰπὼν ὁ ἄγγελος, καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέψει, συνῆψε καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ, ὥστε Κύριος καὶ Θεὸς Ἰσραὴλ ὑπῆρχεν ὁ Χριστός, οὗ πρόεδραμεν Ἰωάννης, ἐπιστρέφων καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, εἰ γὰρ καὶ πατέρες ἦσαν Ἰουδαῖοι, Ἰωάννου τὲ καὶ τῶν ἀποστόλων. Ἐξ ἐκείνων γὰρ οὗτοι κατήγοντο κατὰ τὴν τοῦ αἵματος συγγένειαν, καὶ κατὰ τὰ πάτρια διδάγματα νόμου καὶ προφητῶν, ἀλλ' ὁμως πατέρες ὄντες πρὸς τὸ

5

4 Ὁ...πάντας Orig. *Hom.* 4.26,18–19 4–5 Τοῦτο...αὐτοῦ Orig. *Hom.* 4.27,4 31, 1–6 Τὸ...ἀκολουθίαν Orig. fr. 15,1–6 32, 1–3 Καὶ...ἀκολουθῆσαι Orig. fr. 15,6–9 33, 1–9 Ἐκεῖνῳ...φρόνησιν Severus 408 1–13 Ἐκεῖνῳ...ἐκβαλοῦσιν Zac. 020-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 2v

4 κοιλία] τῆς μητρὸς ὧν ὁ Ἰωάννης add. Orig. *Hom.* 4.26,13 | μου] ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς Orig. *Hom.* 4.26,19 5 ἔργον αὐτοῦ] αὐτοῦ τὸ ἔργον Orig. *Hom.* 4.27,4 | ἐστίν add. Orig. *Hom.* 4.27,4 31, 2 μὴν] ὡς add. Orig. fr. 15,2 33, 1 δὲ] μὲν τοι Severus 408 | εἰπὼν] εἶπεν Severus 408 | καὶ] ὅτι Severus 408 2 ἐπιστρέψει] πρὸς κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν· εἶτα, add. Severus 408 3 προέδραμεν] ὁ add. Severus 408 | ἐπιστρέφων] Τί δέ ἐστι τὸ ἐπιστρέφειν Severus 408 4 τέκνα] κατὰ τὸν Ἥλιαν add. Severus 408 4–5 εἰ...ἀποστόλων] καὶ αὐθις ἰδωμεν· οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἰωάννου καὶ τῶν ἀποστόλων πατέρες ὑπῆρχον Severus 408 5–6 Ἐξ...προφητῶν om. Severus 408 6 πατέρες ὄντες om. Severus 408

εὐαγγέλιον ἐκ βασκανίας ἐτύφλωττον μὴ ἐπιγινώσκοντες τὸν προφητευθέντα Χριστόν, τούτους οὖν οἷα τέκνα φιλόστοργα Ἰωάννης καὶ οἱ ἀπόστολοι μὴ βλέποντας ἐχειραγώγουν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν ἑαυτῶν δικαιοσύνην καὶ φρόνησιν, 10 καὶ τοῦτο ἔστιν τὸ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων, ὃ δηλῶν καὶ ὁ κύριος βλασφημοῦντων εἰς αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων καὶ λεγόντων οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ, ἔλεγεν· εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλω, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβαλοῦσιν;

34. ff. 237r-237v

Διὰ τοῦτο αὐτοὶ κριταὶ ἔσονται ὑμῶν. Ἐπέστρεψε δὲ πρὸς Κύριον Ἰωάννης ἐκείνους τοὺς πρὸς οὓς ἔλεγεν ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ, καὶ ἐγὼ ἐώρακα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὡς δὲ ἀξιωθείς. Τοῦ αὐτοῦ πνεύματος τῷ Ἠλίᾳ ὁ Ἰωάννης προελεύσεται λέγεται ἐν πνεύματι Ἠλίᾳ. Καὶ γὰρ ο[ὔ]τος προτρέχων τῆς δευτέρας παρουσίας, 5 τοὺς ἐναπομεινάντας Ἰουδαίους τῇ πατρίῳ πλάνῃ, καὶ τὸ τῶν π[ατέρων] πρόσωπον ἐπέχειν κο(237v)μπάζοντα[ς], ἐπιστρέψει πρὸς τὸ τῶν ἀποστόλων καὶ Ἰωάννου καὶ πάντων τῶν ἐν τάξει τέκνων λελογισμένων ἀλήθειαν, ἵνα τὸ κατάλειμμα σωθῇ τοῦ Ἰσραήλ, ἧ̄ φησιν ὁ ἀπόστολος.

35. f. 237

Οὐ μόνον ἕως πρόδρομος τῆς πρώτης παρουσίας καθὼς ὁ Θεοσβίτης τῆς δευτέρας, λέγεται ἐν δυνάμει Ἠλίου ὁ Ἰωάννης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀσκητῆς καὶ παρθένης καὶ ὡς ἐν ἐρήμοις τὰ πολλὰ διάγων καὶ ὡς ἐλέγχων ἀμαρτάνοντας βασιλεῖς τε καὶ ιδιώτας.

34, 1-4 Διὰ...Ἠλίᾳ fontem non inveni 1-8 Διὰ...ἀπόστολος Zac. 020-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 2v 4-8 Καὶ...ἀπόστολος Severus 408-409 35, 1 Οὐ...δευτέρας Orig. fr. 17a 2-3 λέγεται...ιδιώτας Orig. fr. 17b

---

7 ἐκ βασκανίας] ἐκ τύφου καὶ βασκανίας καὶ ἀπιστίας Severus 408 7-8 μὴ...Χριστόν om. Severus 408 8 τούτους...ἀπόστολοι] καθάπερ οὖν υἱοὶ φιλόστοργοι, ὁ Ἰωάννης καὶ οἱ ἀπόστολοι μετ'αὐτόν Severus 408 8-9 βλέποντας] τοὺς Ἰουδαίους add. Severus 408 9 πρὸς τὴν ἀλήθειαν] καὶ τὸ ἀληθές ὑπεδείκνυσεν Severus 408 9-13 καὶ...ἐκβαλοῦσιν om. Severus 408 34, 4 Καὶ γὰρ οὗτος] οὕτω καὶ Ἠλίας ἠνίκα ἂν ἔλθῃ Severus 408-409 δευτέρας] Χριστοῦ add. Severus 409 5 τὸ] τὴν Severus 409 | τῶν om. Severus 409 6-7 καὶ¹...τῶν om. Severus 409 7-8 σωθῇ τοῦ Ἰσραήλ] τοῦ Ἰσραήλ σωθῇ Severus 409 8 ἧ̄ om. Severus 409 35, 1 Οὐ μόνον] Λέγεται δυνάμει Ἠλίας ὁ Ἰωάννης καὶ Orig. fr. 17a 2 καὶ²] ὡς add. Orig. fr. 17b 3 ὡς] πεπαρρησιασμένως add. Orig. fr. 17b | ἐλέγχων] τοὺς add. Orig. fr. 17b

Δυνάμει, οὖν ἐκλήθη, Ἡλίας· οὐ γὰρ ἐναργεῖ πράγματι ἦν Ἡλίας, ὡς φασιν οἱ δοξάζοντες μετεμψύχωσιν, λέγοντες, ὅτι ἡ ψυχὴ Ἡλίου εἰς Ἰωάννην ἦλθεν.

5

36. f. 237v

Οὐ γὰρ ἐν ψυχῇ, φησίν, Ἡλιοῦ, οὐ γὰρ ἦν μετεμψύχωσις, ἀλλ' ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλιοῦ. Ἦν γὰρ ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα καὶ δύναμις, εἴτ' οὖν πνευματικὸν χάρισμα, ὡσπερ καὶ ἐπὶ ἕκαστον τῶν προφητῶν. Τὸ οὖν πνεῦμα, ὅπερ ἦν ἐν Ἡλία, γέγονεν ἐν Ἰωάννῃ. Ἐκεῖνος ἀνελήφθη, οὗτος δὲ πρόδρομος γέγονε τοῦ σωτῆρος.

37. f. 237v

Ἀλλ' οὐδὲ τοῖς πρὸς μετεμψύχωσιν βουλομένοις τὸ ῥῆμα βιάζεσθαι χῶραν δίδωσιν ἢ ἱστορία· ἐτόλμησαν γὰρ πολλοὶ ταύτην ἐπιρριῖσαι τὴν θεωρίαν τῆ τοῦ κυρίου φωνῆ, καὶ εἰ μὲν ἦν Ἡλίας ἀποθανών, ἐδίδοτο πρὸς τοῦτο χῶρα αὐτοῖς.

38. f. 237v

Εἰ δὲ μετὰ σώματος ἀνελήφθη, πῶς ψυχὴ ἢ ἐνσώματος εἰς ἕτερον σῶμα μετεκομίσθη; ἀλλὰ τό· ἐν πνεύματι, ὡς ἀποδέδοται, ἐν τῷ προφητικῷ λέγει χάρισματι.

39. f. 237v

ἐξ ἀ(νεπιγράφου). Ὑπερβαίνει τὰ μέτρα τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης ἢ πίστις, πρὸς ἣν διστάσας ὁ Ζαχαρίας ἐπετιμήθη, ὅπερ ἦν συμβεβηκῶς καὶ Μωσῆ, τὰ μὲν ἄλλα δικαιωθέντι, περὶ δὲ τὴν πίστιν ἐλαττωθέντι κατὰ τὸν τελευταῖον καιρὸν, καὶ τοῦτο παθόντι διὰ μικροψυχίαν ἔνεκεν τῆς ἀντιλογίας τοῦ λαοῦ, καὶ ὁ Ζαχαρίας δὲ δείκνυται μὴ πιστεύσας διὰ τὸ μικρὰ φρονῆσαι καὶ μὴ ἄξια τοῦ Θεοῦ, διακριθεὶς

5

4–5 Δυνάμει...ἦλθεν Orig. fr. 17c 36, 1–4 Οὐ...σωτῆρος Orig. Hom. 4.27,7–20 | Zac. 022-1; Pal. gr. 273, f. 271r 37, 1–3 Ἀλλ'...αὐτοῖς Orig. fr. 17e 38, 1–2 Εἰ...χάρισματι Orig. fr. 17f 39, 1–8 Ὑπερβαίνει...δεδικαίωται fontem non inveni | Zac. 023-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 271r

4 Δυνάμει...Ἡλίας¹] διὸ καὶ εἰκότως ἐκλήθη δυνάμει Ἡλίας Orig. fr. 17c | Ἡλίας²] ὁ Ἰωάννης add. Orig. fr. 17c 5 δοξάζοντες μετεμψύχωσιν] μετεμψύχωσιν δοξάζοντες Orig. fr. 17c 36, 1 ἐν ψυχῇ φησίν Ἡλιοῦ] ἐν ψυχῇ Ἡλίου φησίν Orig. Hom. 4.27,7 2 Ἡλιοῦ] Ἡλίου Orig. Hom. 4.27,9 | ἐπ' αὐτὸν] ἐπὶ τὸν Ἡλίαν Orig. Hom. 4.27,10 37, 1 χῶραν] χῶραν Orig. fr. 17e 3 μὲν om. Orig. fr.17e | χῶρα] χῶρα Orig. fr. 17e

περὶ τὴν ἐπαγγελίαν κατανοήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον, ὅπερ Ἄβραάμ οὐκ ἔπαθεν τοιαύτην λαμβάνων ἐπαγγελίαν, ἀλλ' ἐπίστευσεν ἐξῆς πίστεως, καὶ δεδικαίωται.

40. ff. 237v-238r

Ἔδει δὲ μὴ πρὸς τὸ γῆρας ἀπιδεῖν τὸν Ζαχαρίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ ἐπαγγελλομένου Θεοῦ. Ἀλλὰ τὰ μεγάλα δυσέφικτα τοῖς ἀνθρώποις, διὸ καὶ συγγινώσκει Θεός· οὐδὲ (238r) γὰρ Ἄβραάμ τὸ μέτρο τῆς πίστεως ἐπλήρωσεν ὡς ἐχρῆν, ἀλλὰ τὰ πρῶτα καὶ ἐγέλασεν εἰπών· *εἰ τῷ ἑκατονταέτει γενήσεται καὶ ἡ Σάρρα* 5 *ἐνενήκοντα ἐτῶν οὕσα τέξεται;* καὶ αὐτὴ δὲ γελάσασα ἐμέμφθη. Ποτὲ μὲν οὖν λόγῳ μόνῳ ὁ Θεὸς μέμφεται, ποτὲ δὲ καὶ ἔργῳ ἐπιτιμᾷ. Πέπονθε δὲ τοῦτο ὁ Ζαχαρίας εἰς κωφότητα καὶ ἀφωνίαν περιστάς· ὅτι δι' αὐτῶν προτέρων ἐχρῆν αὐτὸν παιδεύεσθαι, καὶ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας μέμψιν παιδεύειν ἰδίαν ποιήσασθαι. Οἱ γὰρ πρότεροι τοῖς δευτέροις ὀδηγία.

41. f. 238r

Ὠρ(ιγένους). Ἡ δὲ τοῦ Ζαχαρίου σιωπή, σιωπὴ τῶν προφητῶν ἐστὶν ἐν τῷ πάλαι λαῷ τοῦ θεοῦ. Οὐκέτι γὰρ θεὸς λαλεῖ αὐτοῖς, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ὁ ἐν ἀρχῇ λόγος, πρὸς τὸν θεόν, θεὸς λόγος, πρὸς ἡμᾶς καὶ παρ' ἡμῖν οὐ σιωπᾷ, ὡς παρ' ἐκείνους.

40, 1-9 Ἔδει...δευτέροις Eus. 24.529.40-532,8 | Zac. 023-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 271r
41, 1-3 Ὠριγένους...παρ² Orig. Hom. 5.29,9-19 | Zac. 024-1; Pal. gr. 273, f. 271r

40, 1 ἀπιδεῖν...Ζαχαρίαν] ἀφορᾶν τὸ ἑαυτοῦ καὶ γυναικός Eus. 24.529,41 2 διὸ om. Eus. 24.529,43 3 οὐδὲ 238r] καὶ γὰρ οὐδ' αὐτός Eus. 24.529,44 | τὸ...ἐπλήρωσεν om. Eus. 24.529,44 | ἐχρῆν] ἐπίστευσεν add. Eus. 24.529,44 4 γενήσεται] υἱός add. Eus. 24.532,1 4-5 καί²...τέξεται om. Eus. Eus. 24.532,1 5 ἐμέμφθη] τότε add. Eus. 24.532,2 | οὖν] γὰρ Eus. 24.532,3 6 Πέπονθε...Ζαχαρίας] Τούτου οὖν χάριν καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ δι' ἔργου ἐπετίμησε καὶ Eus. 24.532.3-4 7 περιστάς] αὐτὸν περιέστησεν Eus. 24.532,5 7-8 ὅτι...παιδεύεσθαι] ἐχρῆν γὰρ αὐτὸν διὰ τῶν προτέρων παιδεύεσθαι Eus. 24.532,5-6 8-9 Οἱ...ὀδηγία om. Eus. 24.532,8 41, 2 ἀρχῆ] ὁ λόγος, ὁ add. Orig. Hom. 5.29,13 3 σιωπᾷ om. Orig. Hom. 5.29,15

42. f. 238r

Διὰ τοῦτο σιωπᾶ Ζαχαρίας· προφήτης γὰρ γεγονέναι λέγεται.

43. f. 238r

Σευήρου. Οὐκ ἐκπλήξει δὲ ἡ κώφευσις αὐτῷ γέγονεν. Ἐν συνηθείᾳ γὰρ ἦν θεοφανείας καὶ ἀγγελικῆς ὀπτασίας ὁ ἱερεύς, ἀλλὰ τῷ τύπῳ τῆς ἐκείνου σιγῆς, ἡ τοῦ νόμου συνέρ[χεται] σιωπή.

44. f. 238r

Καὶ [γὰρ] ἀπιστησάντων Ἰουδαίων πρὸς τὸν διὰ τοῦ εὐαγγελίου κηρρύσεσθαι μέλλοντα, ἔμεινεν ὁ νόμος αὐτοῖς μὲν ἄφωνος καὶ ἄπρακτος καὶ κατὰ τὰς στείρας ἄκαρπος· ἐπαύσαντο γὰρ αἱ κατὰ νομον θυσίαι, τοῖς δὲ ἐκ περιτομῆς πιστοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν, οὐ μόνον οὐκ ἄφωνος, καὶ μετὰ προφητείας φθεγγόμενος. Τὸ δ' ἀπὸ σιγῆς καὶ στειρώσεως καὶ γήρως τεχθῆναι τὴν φωνήν, τοῦτο οἶμαι δηλοῦν, τὸ ἐκ 5 τοῦ καταγρᾶσαντος καὶ στειρωθέντος τῆ ἀκηκοῖα τῶν δεξαμένων νόμου, τὰς περὶ Χριστοῦ προρήσεις προελθεῖν.

45. f. 238r

Ὠρ(ιγένους). Τὸ δὲ *διανεύειν* διαμένοντα κωφὸν τοιοῦτόν ἐστιν· αἱ χωρὶς λόγου πράξεις οὐδὲν διαφέρουσι νεύσεων, αἱ δὲ μετὰ λόγου πράξεις οὐκ εἰσὶν νεύσεις· κοσμοῦνται γὰρ ὑπὸ τοῦ λόγου.

42, 1 Διὰ...λέγεται Orig. *Hom.* 5.29,16–18 | Zac. 024-1; Pal. gr. 273, f. 271r **43, 1–3** Οὐκ...σιωπή Isidor. Pelus. Epist. 131,3–8 | Cramer 2.10,7–10; Zac. 024-3; Pal. gr. 273, f. 271r **44, 1–4** Καὶ...φθεγγόμενος editionem non inveni | Zac. 024-2; Vat. Pal. gr. 273; f. 271r **4–7** Τὸ...προελθεῖν Isidor. Pelus. Epist. 131,8–12 | Zac. 024-3; Vat. Pal. 273; f. 271r **45, 1–3** Τὸ...λόγου Orig. *Hom.* 5.29,20–30,7 | Zac. 025-1; Pal. gr. 273, f. 271r

---

42, 1 σιωπᾶ] ὁ προφήτης add. Orig. *Hom.* 5.29,17 | προφήτης γὰρ] καὶ γὰρ προφήτης Orig. *Hom.* 5.29,17–18 **43, 1** Οὐκ...γένονεν] Ἡ Ζαχαρίου κώφευσις οὐκ ἐκπλήξει γέγονεν, ὡς ἐνόμισας, νουνεχέστατε Isidor. Pelus. Epist. 131,3–4 **1–2** ἦν...ὀπτασίας] θεοφανείας καὶ ἀγγελικῆς ὀπτασίας ἦν Isidor. Pelus. Epist. 131,5 **2** ἱερεύς] καθαρῶς τοῖς μυστηρίοις διακονούμενος add. Pelus. Epist. 131,6 **3** συνέρχεται] ἐδηλοῦτο Isidor. Pelus. Epist. 131,7 **44, 6** καταγρᾶσαντος καὶ στειρωθέντος] παλαιωθέντος, καὶ καταγρᾶσαντος στειρωθέντος Isidor. Pelus. Epist. 131,10 | νόμου] τοῦ γραπτοῦ add. Isidor. Pelus. Epist. 131,11

46. f. 238r

Ἐὰν οὖν εἰδῆς Ἰουδαίων τὴν πολιτείαν ἄλογον, ὡς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς διδόναι λόγον, περὶ ὧν πράττουσιν, βλέπε τὸν τύπον τὸν γενόμενον ἐπὶ Ζαχαρίου διαμέμοντος κωφοῦ καὶ διανεύοντος. Ἔστιν γὰρ κωφὸς νῦν ὁ λαὸς καὶ ἄλαλος· καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν ἄλογος καὶ ἄλαλος εἶναι, ἐκβαλὼν τὸν [λόγον ἀ]φ' ἑαυτοῦ καὶ μὴ
 5 δυνάμενο[ς] περὶ μηδενὸς λόγον ἀπ[ο]δοῦναι νομικοῦ ἢ προφ[η]τικοῦ λόγου. Κατὰ τοῦτο αὐτοῖς περιτομὴ χωρὶ[ς] λόγου νεύματα, καὶ Πάσχα καὶ προσευχαί.

47. f. 238r

Π[ρ]οακούσας ἐράσιμον ἑαυτῷ πράγμα μέλλειν [ἐ]σεσθαι οὐκ ἔσπευσεν π[ρὸ] καιροῦ δραμεῖν, ἀλλ' ἔμεινεν πληρῶσαι τὴν πνευματικὴν λειτουργίαν, διδάσκ[ων] ὅτι δεῖ πάντα δεῦτερ[α] ποιεῖσθαι τῆς εἰς θεὸν τιμ[ῆς].

48. f. 238v

Οὐ πᾶς καιρὸς δέδοται καὶ τοῖς ἐν γάμῳ οὔσι τῆς κοινωνίας τῆς γαμικῆς, ἀλλ' ἔστιν, ὅτε δεῖ ταύτης ἀφιστᾶν ἤδη γεγηρακότας καὶ ὑπὸ τῆς προνοίας ἀποκεκλεισμένους πρὸς τὸ συλλαμβάνειν τὰ ἔργα τοῦ γάμου.

49. f. 238v

Ἐπεὶ οὖν αὕτη κατ' οἰκονομίαν διὰ τὸν τοῦ ἀγγέλου λόγον *συνέλαβεν* [.....] ἠσχύνετο, εἰ μὴ πρεσβύτης μετ' ἀνδρὸς κοιμᾶται, καὶ *ἐκρυπτεν ἑαυτὴν ἐπὶ μῆνας πέντε*, ἕως καὶ Μαρία συλλάβῃ.

46, 1–3 Ἐὰν...διανεύοντος] Orig. *Hom.* 5.30,8–13 | Zac. 025-1; Pal. gr. 273, f. 271r–271v
3–5 Ἔστιν...λόγου] Orig. *Hom.* 5.30,21–31,13 | Zac. 025-1; Pal. gr. 273, f. 271r–271v
5–6 Κατὰ...προσευχαί] Orig. *Hom.* 5.30,17–20 | Zac. 025-1; Pal. gr. 273, f. 271r–271v
47, 1–3 Προακούσας...τιμῆς Orig. fr. 19,1–5; Orig. *Scholia* 17.319,54–320,3 **48, 1–3** Οὐ...γάμου Orig. *Hom.* 6.32,14–20 **49, 1–3** Ἐπεὶ...συνλάβῃ Orig. *Hom.* 6.32,22–33,2 **2–3** ἐκρυπτεν...συνλάβῃ Zac. 027-1; Pal. gr. 273, f. 271v

46, 1 εἰδῆς] ἴδης Orig. *Hom.* 5.30,8 **2** γεγενημένον Orig. *Hom.* 5.30,11–12 **47, 1** ἑαυτῷ πράγμα] πράγμα ὁ Ζαχαρίας ἑαυτῷ Orig. fr. 19,1: πράγμα ἑαυτῷ Orig. *Scholia* 17.319,55–56 **2** δραμεῖν] πρὸς τὸ δοῦναι ὁδὸν τῇ προφητείᾳ add. Orig. fr. 19,2 | λειτουργίαν] καὶ οὕτω τῇ προφητείᾳ διὰ τῶν σαρκικῶν ἐξυπηρετήσασθαι add. Orig. fr. 19,3–4 **48, 3** συλλαμβάνειν] διὰ Orig. *Hom.* 6.32,19 **49, 2** πρεσβύτης] πρεσβύτις οὔσα Orig. *Hom.* 6.32,24–25

50. f. 238v

Ὅτε γὰρ συνέλαβεν Μαρία καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὴν καὶ ἠσπάσατο, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἐλισάβετ, καὶ ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐλάλησεν τὰ ἀναγεγραμμένα.

51. f. 238v

Ὡν λαληθέντων ἐν τῇ ὀρεινῇ, ὡς περὶ θείας συλλήψεως καὶ ὡς περὶ προφήτου μέλλοντος γεννηῶσθαι ἐν τῷ λαῷ, οὐκ ἔτι *ἐαυτὴν περιέκρυσεν*, ἀλλ', εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἐπαρρησιάσατο, ὅτι ἄρα ἅγιον γέννημα εἶη ἐν αὐτῆς ὁ πρόδρομος τοῦ κυρίου. Εἶτα μετὰ ταῦτα γέγραπται, ὅτι *τῷ μηνὶ τῷ ἔκτῳ*, τῆς συλλήψεως Ἐλισάβετ δηλαδὴ, *ἀπεστάλη ἄγγελος Γαβριὴλ ἀπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην* 5 *ἀνδρὶ, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ*.

52. ff. 238v–239r

Τί δήποτε κρίνας ὁ θεὸς ἐκ παρθένου γεννηῶσαι τὸν σωτῆρα οὐκ ἐπελέξατο παρθένον ἀμνήστευτον; Μήποτε οὖν οἰκονομία ἦν καὶ τὸ μνηστῆρα αὐτὴν ἔχουσαν συλλαβεῖν, ὡς μὴ δοκεῖν αἰσχύνῃ φέρειν ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτῆς τὸ σύλλημμα; Δι' ὃ θαυμαστῶς [...] ἐν μιᾷ [τοῦ] μάρτυρος ἐπιστολῇ, *τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἔλαθεν ἢ παρθενία Μαρίας*. Ὡς, εἰ μὴ ἐγεγόνει ὁ δοκῶν γάμος, οὐκ ἂν αὐτὸν ἔλαθεν, 5 ἀλλ' ἐγνω ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου, ὅτι μηδέποτε μετὰ ἀνδρὸς κοιμηθεῖσα ἢ Μαρία συνέλαβεν καὶ ὀφείλει τὸ σύλλημμα τοῦτο θεῖον εἶναι. Ἐβούλετο δὲ ὁ σωτὴρ καθ' ὄλην τὴν οἰκονομίαν λανθάνειν τὸν διάβολον, καὶ γοῦν ἐνετέλλετο τοῖς μαθηταῖς μὴ φανερόν ποιεῖν αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἐπειράζετο ὑπὸ τοῦ διαβόλου, οὐδαμοῦ ἀπεφάνετο γυμνῶς, ὅτι υἱός ἐστιν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μόνον ἔλεγεν· οὐ δεῖ μέ 10 σοι προσκυνεῖν, οὐ δεῖ με τοὺς λίθους ποιεῖν ἄρτους, οὐ δεῖ με ρίπτειν ἐμαυτὸν

50, 1–3 Ὅτε...ἀναγεγραμμένα Orig. *Hom.* 6.33,3–10 | Zac 027–1; Vat. Pal. gr. 273, 271v
51, 1–4 Ὡν...κυρίου Zac. 027-1; Vat. Pal. gr. 271v **1–6** Ὡν...Ἰωσήφ Orig. *Hom.* 6.33,13–34,6
52, 1–4 Τί...ἐπιστολῇ Orig. *Hom.* 6.34,10–23 **4–19** τὸν...ἀποβαλεῖν Orig. *Hom.* 6.35,1–37,5

50, 1 συνέλαβεν Μαρία] Μαρία συνέλαβε Orig. *Hom.* 6.33,3 | καὶ ἠσπάσατο καὶ ὅτε ἐγένετο ὁ ἀσπασμὸς αὐτῆς εἰς τὰ ὦτα αὐτῆς Orig. *Hom.* 6.33,4–6 **2** Ἐλισάβετ] καὶ προεφήτευσεν ἢ Ἐλισάβετ add. Orig. *Hom.* 6.33,8–9 **51, 1** Ὡν...ὀρεινῇ] Καὶ ἐλαλήθη ἐν τῇ ὀρεινῇ πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα. Λαληθέντων οὖν αὐτῶν Orig. *Hom.* 6.33,12–13 **3** ἅγιον om. Orig. *Hom.* 6.33,19 | ἐν om. Orig. *Hom.* 6.33,19 **52, 4** θαυμαστῶς] καλῶς Orig. *Hom.* 6.34,22 | τοῦ μάρτυρος ἐπιστολῇ] τῶν μάρτυρός τινος ἐπιστολῶν γέγραπται Orig. *Hom.* 6.34,22–23 **4–5** τὸν...ἔλαθεν] καὶ ἔλαθε τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος Orig. *Hom.* 6.35,1

ἄνωθεν κάτω. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπόστολος τὴν τοῦ πάθους οἰκονομίαν κατὰ λήθην φησὶ γεγονέναι τῆς ἀντικειμένης ἐνεργείας· λέγει γάρ· σοφίαν δὲ λαλοῦμεν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν. *Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς* 15 *δόξης ἐσταύρωσαν.* Εἰ δὲ τὸ δαιμόνιον οὐκ ἔλαθεν, εἶπεν γάρ· *οἶδαμέν σε, τίς εἶ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ,* ὅρα, ὅτι ὁ ἐλάττων ἐν τῇ κακίᾳ ἤδει τὸν σωτήρα, ὁ δὲ χείρων ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ μεγέθους [τῆς κακίας ἐνεποδίζετο] (239r) αὐτὸν θεωρεῖν. Καὶ ἡμῶν δὲ ἡ κακία, ἐὰν μὲν ἐλάττων ᾖ, βοηθοῦμεθα διὰ τὸ ἔλαττον πρὸς τὸ βιώσαι καλῶς· ἐὰν δὲ κακία ἡμῖν πλείων εὐρεθῆ, πλείον ἀγών αὐτὴν ἀποβαλεῖν.

53. f. 239r

Τὸ δὲ χαῖρε κεχαριτωμένη εἴρηται οὐδαμοῦ· ἀλλ' οὐδ' ἀνδρὶ που εἴρηται τοῦτο, ταύτη δὲ ἐτηρεῖτο οὗτος ὁ ἀσπασμός.

54. f. 239r

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ θεὸς τῇ Εὐᾶ· ἐν *λύπαις τέξῃ τέκνα*, αὕτη ἡ χαρὰ λύει ἐκείνην τὴν λύπην· ὁ κύριος μετὰ σοῦ· ἦν γὰρ μετ' αὐτῆς ὁ μικρὸν ὕστερον ἐξ αὐτῆς.

55. f. 239r

Σευήρου. Ταῦτα δὲ εἰπῶν ἐδήλωσε τὸν ἄναρχον τοῦ θεοῦ λόγον ἀτρέπτως ἐν τῇ παρθενικῇ μήτρᾳ σκηνοῦν σαρκούμενον, κατ' αὐτὴν γὰρ τὴν ἀκαριαίαν ῥοπήν ἡ φωνὴ παρήλθε τοῦ ἀγγέλου, καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἦν ἐν γαστρὶ, ἔργου γὰρ παραδόξου δήλωσιν οὐ ὑψηλὴν πρόσρησιν εἶχεν ὁ ἀσπασμός.

53, 1–2 Τὸ...ἀσπασμός Orig. *Hom.* 6.37,13–16 | Zac. 028-1; Vat. Pal. gr. 273, 271v
 54, 1–2 Ἐπειδὴ...λύπην Orig. fr. 21a 1–2 Ἐπειδὴ...αὐτῆς² Zac. 028-1; Vat. Pal. gr. 273, 271v
 2 ὁ¹...αὐτῆς² Orig. fr. 21c 55, 1–4 Ταῦτα...ἀσπασμός] editionem non inveni | Zac. 028-2; Vat. Pal. 273, f. 271v

---

13 λέγει...λαλοῦμεν om. Orig. *Hom.* 6.36,6 19 πλείων] πλείον M: πλείων Orig. *Hom.* 6.37,5
 53, 1 δὲ om. Orig. *Hom.* 6.37,13 2 οὗτος ὁ ἀσπασμός] ὁ ἀσπασμός οὗτος 6.37,15–16
 54, 1 γὰρ om. Orig. fr. 21a | τέκνα] διὰ τοῦτο λέγει ὁ ἄγγελος· Χαῖρε, κεχαριτωμένη add. Orig. fr. 21a

56. f. 239r

Τοῦ Χρ(υσοστόμου). Οὐκ ἐννοήσασα τοῦ παρόντος τὴν φύσιν, ἀλλ' ἄνδρα γυμνὸν νομίσασα, τὸ ἀπρεπὲς οὖν ἐννοήσασα ὅτι αἰσχρὸν παρθένον παρὰ ἀγνώστου ἀνδρὸς δέχεσθαι προσηγορίαν, ἐταράχθη ὑπὲρ τῆς οἰκείας σωφροσύνης ἀ[.....] ὅτε τὴν Ἰωάννου γέννησιν εὐαγγελίζεται, οὐ τῇ Ἐλισάβετ φαίνεται, ἀλλὰ τῷ 5
Ζαχαρία, ὅτε δὲ τὸν σωτήρα οὐ τῷ Ἰωσήφ ἀλλὰ τῇ Μαρίας, ὅτι οὐδὲν συμβάλλεται Ἰωσήφ τῇ οἰκονομία, πρὸς τὴν παρθένον δὲ ἔρχεται, αὕτη γὰρ ἦν καὶ ρίζα καὶ σπέρμα τοῦ σώματος, πρὸς τὸν Ζαχαρίαν οὖν ἐπειδὴ αὐτὸς ἀρχὴ τῆς γεννήσεως.

57. f. 239r

Ἵπου ἐξ ἀνδρὸς τὸ γινόμενον, τὸν ἄνδρα εὐαγγελίζεται, ὅπου παρθένου τὸ βλάστημα παρορᾷ τὸν ἄνδρα καὶ ἔρχεται ἐπὶ τὴν ρίζαν, ἐκβάλλων δὲ αὐτὴν ὑποψίας τοῦ 5
δολερὸν αὐτὸν ἄγγελον ὑπολαμβάνειν, τὸ *μὴ φοβοῦ* εἶπεν.

58. f. 239r

Ἦρ(ιγένους). Τὸ μὲν οὖν *εὗρες χάριν* κοινὸν ἦν· εὗρον γὰρ χάριν πρὸ αὐτῆς καὶ ἄλλοι· τὸ δὲ εἶπεῖν *συλλήψη* οὐκέτι κοινὸν ἦν, ἀλλ' ἰδιάζον εἰς ἐπαγγελίαν παρθενίας.

59. f. 239r

Ἐπεὶ οὖν εὗρες, φησί, *χάριν παρὰ θεῶ, μὴ φοβοῦ*· παντὸς γὰρ φόβου ἀφαιρέσεις ἢ τοῦ σωτήρος ἐπιδημία. Εἰ δὲ παρουσίαν σοι εὐαγγελίζομαι, Κύριε, μὴ αὐτοσχεδῶς ἔσεσθαι τὸν τόκον νομίσης, καὶ ὡς ἀστραπῆς πάροδον τὴν σὴν γαστέρα διαδραμεῖν κατὰ τοὺς λήρους τῶν δοκητῶν· σύλληψις γὰρ ἀκόλουθος ἔ[σται], τὴν γὰρ ἀνθρώπινην γένεσιν [διο]ρθώσων ἦλθεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος καὶ αὐτὰς τὰς ἀ[ρ]χὰς τῆς εἰς τὸ 5

56, 1–7 Οὐκ...γεννήσεως editionem non inveni 57, 1–3 Ἵπου...εἶπεν fontem non inveni
58, 1–3 Τὸ...παρθενίας Orig. fr. 22b | Scholia 17.320,21–24; Cramer 11,25–27; Zac. 030-1; Pal. gr. 273, f. 271v 59, 1–2 εὗρες...ἐπιδημία Orig. fr. 23 | Scholia 17.320,24–26; Zac. 030-1; Pal. gr. 273, f. 271v 2–11 Εἰ...Εὔας fontem non inveni | Zac. 030-2; Vat. Pal. gr. 273, f. 271v

58, 2 ἄλλοι] ἄλλα χάριν Orig. fr. 22b 2–3 παρθενίας] παρθένω [ξένον πρᾶγμα] Orig. fr. 22b
59, 1 Ἐπεὶ οὖν εὗρες] Εὗρες γὰρ Orig. fr. 23 | φησί om. Orig. fr. 23 | παρὰ] τῷ add. Orig. fr. 23 | θεῶ] διὸ add. Orig. fr. 23

εἶναι παρ[ό]δου, διὰ τοῦτο οὖν εἶπε [καὶ] *συλλήψῃ*, ἵνα δείξη τ[ὸν] Κύριον ἐξ αὐτῆς τῆς παρθ[ε]νικῆς νηδύος, καὶ ἐκ [τῆς] ἡμετέρας οὐσίας λαβόν[τα] τὴν σάρκα, καὶ εὐλογ[ή]σαντα τὴν βλάστην [τῆς] ἡμῶν γενέσεως, εἰ μὴ [γὰρ] διὰ πάντων ἦλθεν δι' [ὄ]σων ἡμεῖς χωρὶς ἀμαρτίας καὶ ἀνθρωπίνης σπορᾶ[ς], συλληφθεις κατὰ σάρ[κα]
 10 καὶ ἐνναμηνιαῖον χρόν[ον] κυφορηθεῖς, οὐκ ἂν ἐξ[η]φάνισε τὴν ἐν *λύπαις* *τέξῃ* τέκνα κατάραν τῆς Εὔας.

60. f. 239r

Ὁ δὲ ἐπὶ σωτηρία τοῦ ἡμετέρου γένους ἐλθῶ[ν] Ἰησοῦς ἂν κληθεῖη δικαίως· τὸ γὰρ Ἰησοῦς Θεοῦ ἔστι σωτηρία καὶ ἴασις εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶ[τ]ταν μεταβαλλόμενον.

61. f. 239r

Τοῦτο εἴρηται καὶ περὶ Ἰωάννου· ἀλ[λ]' ὅτε ἦλθεν ὁ ἀληθῶς *μέγας*, ἐκεῖνος ἦν μικρός. *Ἐκεῖνος* γὰρ ἦν ὁ *λύχνος ὁ κα[ι]ζόμενος καὶ φαίνων*. Οὐχ ὡς Ἰωάννης οὖν μέγας, ἀλλ' ὡς δεσπότης τοῦ παντός, ἀληθῶς *μέγας*, τὸ δὲ μέγεθος αὐτοῦ οὐ τότε οὕτως ἐδηλοῦτο, ὅσον νῦν φαίνεται. Ὅρα γὰρ αὐτὸ διὰ τῆς διδασκαλίας *εἰς ἅπασαν*
 5 *τὴν γῆν ἐξεληλυθώς*.

62. ff. 239r-239v

Καὶ μετὰ τῶν ἐν [Βρεττανία] (239v) καὶ μετὰ τῶν ἐν Μαυριττανία καὶ μετὰ τῶν πανταχοῦ πιστευόντων καὶ κα[θ]όλου διήκον. Ἀνάβα γὰρ [τ]ῷ λόγῳ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ [ἴ]δε καὶ τὰ ἐκεῖ πληροῦν[τα]· *ῶφθη* γὰρ *ἀγγέλοις*. [Κ]ατάβα τῷ λόγῳ εἰς τὴν [ἄ]βυσσον καὶ ὡσαύτως. *Καταβάς* γὰρ *αὐτός* *ἐ[στ]ιν* καὶ ὁ *ἀναβάς*, ἵνα

6-7 διὰ...σάρκα Cramer 2.11,28-29 60, 1-2 Ὁ...μεταβαλλόμενον editionem non inveni | Cramer 2.11,31-33; Zac.031-1; Vat. Pal. gr. 273, 271v 61, 1-2 Τοῦτο...φαίνων Orig. Hom. 6.38,11-16 2-3 Οὐχ...παντός Orig. fr. 24,1-2 2-5 Οὐχ...ἐξεληλυθώς Zac. 032-1; Pal. gr. 273, f. 272r 3 ἀληθῶς μέγας Orig. fr. 24,3-4 3-4 τὸ...φαίνεται Orig. Hom. 6.38,19-20 62, 1-8 Καὶ...παρών Orig. Hom. 6.39,7-40,10

61, 2-3 Οὐχ...μέγας] Ἔσται δὲ μέγας οὐχ ὡς Ἰωάννης Orig. fr. 24,1 3 δεσπότης] καὶ δημιουργὸς καὶ κύριος add. Orig. fr. 24,1-2 | ἀληθῶς μέγας] οὗτος γὰρ μέγας ἀληθῶς Orig. fr. 24,3-4 4 αὐτὸ...διδασκαλίας] τὸ μέγεθος δυνάμεως αὐτοῦ· ὅτι Orig. Hom. 6.38,23-24 62, 1 Μαυριττανία] Μαυριτανία M: corr. Μαυριττανία Orig. Hom. 6.39,8 3 καί'] αὐτὸν Orig. Hom. 6.39,15 4 ὡσαύτως] κατέβη γὰρ κάκει add. Orig. Hom. 6.39,18

πληρώση [τ]ὰ πάντα, ἵνα πᾶν αὐτῷ γόνυ κάμψῃ. Ἴδε ταύτην τὴν [δύ]ναμιν, καὶ 5
 ὑπὲρ τὸν [κ]όσμον ὅλον· διεληλυθό[τα] γάρ φησι τοὺς οὐρανοὺς Ἰησοῦν [τ]ὸν υἱὸν
 τοῦ θεοῦ. Ἐὰν οὖν [τ]αῦτα εἰδῆς, ὄψει, ὅτι [ο]ὐχὶ ῥημάτιόν ἐστι τό· ἔ[σ]ται μέγας,
 ἀλλ' ἔργω δεῖ[κ]νυται, ὅτι μέγας ἐστὶν ὁ κύριος ἡμῶν καὶ ἀπῶν καὶ πα[ρ]ῶν.

63. f. 239v

Τὸ ὑπέρβατον [οὔ]ν οὕτως· ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος πρὸς παρθένον ἐξ οἴκου Δαβίδ.

64. f. 239v

Ὡς δὲ ἀρξαμένης τῆς ἀμαρτίας ἀπὸ γυναικός, ἔδει καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ γυναικός
 ἄρξασθαι.

65. f. 239v

Τὸ δὲ ἔσται καὶ κληθήσεται τῇ κατὰ σάρκα πρέπον οἰκονομία, καὶ τό· δώσει δὲ αὐτῷ
 κύριος τῇ οἰκονομίᾳ ἀρμόττει. Εἰ δὲ καὶ λαμβάνειν λέγεται διὰ ταύτην τὸν θρόνον
 Δαβίδ, ἀλλ' ἐστὶν ὁ αὐτὸς καὶ βασιλεὺς αἰώνιος θεοπρεπῶς. Οὐ [π]ερὶ σαρκικοῦ
 θρόνου [...πε]ρὶ σαρκικοῦ σπέρματος, ἀλλὰ περὶ βασιλείας θεοπρεποῦς, βασιλεύ-
 σει γάρ, φησὶν, ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας.

5

63, 1 Τὸ...Δαβίδ Orig. fr. 20a,1–2 64, 1–2 Ὡς...ἄρξασθαι Orig. Hom. 8.47,7–10; Orig. Scholia 17.320,14–16 65, 1–3 Τὸ...θεοπρεπῶς Orig. fr. 25 3–5 Οὐ...αἰῶνας editionem non inveni | Zac 033–2; Pal. gr. 273, f. 272r

---

5 πᾶν αὐτῷ γόνυ] ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ πᾶν γόνυ Orig. Hom. 6.39,21 | κάμψῃ] ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων add. Orig. Hom. 6.39,22–23 5–6 καὶ...ὅλον] διέβη γὰρ ὅλον τὸν κόσμον Orig. Hom. 6.39,24–25 7 εἰδῆς] ἴδης Orig. Hom. 6.40,6 8 ἡμῶν] Ἰησοῦς Χριστὸς add. Orig. Hom. 6.40,9 63, 1 ὑπέρβατον οὖν οὕτως] οὖν ὑπέρβατον οὕτως ἔχει Orig. fr.20a,1 64, 1–2 Ὡς...ἄρξασθαι] Καὶ ὡσπερ ἤρξατο ἡ ἀμαρτία ἀπὸ τῆς γυναικός καὶ μετὰ τοῦτο ἐφθασεν ἐπὶ τὸν ἄνδρα, οὕτω καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἤρξατο Orig. Hom. 8.47,7–10 1 δὲ] δὴ Orig. Scholia 17.320,14 | ἔδει] οὕτω Orig. Scholia 17.320,15 | γυναικός?] add. ἔδει add. Orig. Scholia 17.320,16

66. f. 239v

Οὐδενὸς δὲ τὸ βασιλεύειν αἰωνίως ἢ μόνου τοῦ Δεσπότη, τὸ οὐ δώσει τὸν θρόνον τῇ ἐν σάρκῳ πρόπον οἰκονομία, οὐ γὰρ τὴν ἐπουράνιον λαμβάνει βασιλείαν ἣν εἶχεν, ἀλλ' αὐτὴν ἀνακτάται τὴν βασιλείαν τὴν ὑπὸ τῶν δαιμόνων ἀρπασθεῖσαν ἀπὸ τοῦ οἴκου Δαυίδ. Οὐτε οὖν τῇ λέξει μάχεται, οὐτε τῷ πράγματι, κατὰ τοὺς δυσσε-

5 βεῖς, τὸ πρὸς μὲν τὸν Ἰωσήφ λεγόμενον ὅτι σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ κατὰ τὸν Ματθαῖον.

67. f. 239v

Πρὸς δὲ τὴν Μαρίαν ὅτι δώσει αὐτῷ τὸν θρόνον Δαυίδ, εἰ μὲν γὰρ ἐστὶν ἐναντίον τὸ βασιλεῦσαι θεοπρεπῶς, τὸ ἐξ ἁμαρτιῶν δύνασθαι σῶσαι λαοὺς, τῶν ἀτόπων οὐδὲν τὰ εἰκότα λέγοντι τῷ δι' ἐναντίας παραχωρεῖν, εἰ δὲ πρέπει τῷ βασιλεῦσαι θεοπρεπῶς τὸ ἀπαλλάξαι πλημμελημάτων· οὐ γὰρ ἦν ἐτέρου τὰ εἰς τοὺς θεοὺς ἀφείναι

5 νόμους ἡμαρτημένα πλὴν ὅτι θεοῦ. Πῶς οὐκ ἂν συμβαῖεν ἀλλήλοις τὰ γεγραμμένα, τὸ τε βασιλεῦσαι φημί, καὶ τὸ ἀ[.....] νόμων ὀλιγόρησαντας ἄλλωστε.

68. f. 239v

Σοφὸν εἶναί τι φημί, τὸ τὸν μὲν Ἰωσήφ τὸν ἄγγελον εἰπεῖν ὅτι σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἅτε δὴ καὶ διὰ νόμου καὶ προφητῶν τὴν ἐπηγγελμένην τῷ Ἰσραὴλ λύτρωσιν προμεμαθηκότι, τῇ δὲ παρθένῳ προσθεῖναι τι χρηστὸν καὶ ἡδύ, καὶ ὅπερ ἦν εἰκὸς ἦσειν αὐτὴν μανθάνουσαν, ὅτι τὸ ἐξ αὐτῆς τεχθησόμενον διηνεκὴ βασιλείαν στεφανωθήσεται.

5

69. f. 239v

Ἔπεται οὖν τῷ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ τῷ τῆς βασιλείας αὔχημα· βεβασίλευκε γὰρ καὶ σέσωκε τὸν λαὸν αὐτοῦ, βασιλεὺς δε καὶ εἰς δεῦρο καὶ σώζει.

66, 1-6 Οὐδενὸς...Ματθαῖον Οὐδενὸς...Ματθαῖον editionem non inveni | Zac 034-1; Pal. gr. 273, f. 273r 67, 1-6 Πρὸς...ἄλλωστε fontem non inveni 68, 1-5 Σοφὸν...στεφανωθήσεται fontem non inveni 69, 1-2 Ἔπεται...σώζει] fontem non inveni

70. ff. 239v–240r

Σευήρου. Τοῦτο δὲ δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηται τῷ Γαβριήλ, ἢ ἵνα τὴν παρθένον ἀναμνήση τῶν προφητῶν, καὶ μάθη σαφῶς, ὅτι ὁ ἐξ αὐτῆς τεχθησόμενος, οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ ὑπ' ἐκείνων προφητευθεὶς ἐκ σπέρματος ἐλεύσεσθαι τοῦ Δαυίδ. Τὸ δὲ πῶς ἔσται τοῦτο, οὐχ ὡς ἀπίστως ἀντιλέγουσα, ἀλλ' ὡς σοφῆ τὸν τρόπον ἐπιζητοῦσα τοῦ πράγματος τοῦ λεγομένου, ἐπεὶ γὰρ περὶ τόκου ἀκήκοεν, πολυπρα- 5 γμονεῖ τὴν αἰτίαν, ὅθεν οὐδὲ ἐπιτιμᾶται, ἀλλὰ διδάσκεται τὸ παράδ[.....] (240r) λέγων· *κατὰ τί γνώσομαι*; σημεῖον ἐζήτει λαβεῖν, ἵνα πιστεύσῃ, καίτοι ἔχων πολλὰ καὶ παλαιὰ παραδείγματα τὴν Σάρραν, τὴν Ρεβέκαν καὶ τὴν Ῥαχὴλ καὶ αὐτὴν τὴν Ἄνναν κατὰ δύναμιν θεοῦ τετοκυίας, ἢ δὲ παρθένος λέγει· πῶς ἔσται τοῦτο;

71. f. 240r

᾿Ωσεὶ εἶπεν· ὁ μὲν λόγος ἀξιόπιστος, ὁ δὲ ὁ τρόπος ἄπορος, δι' ὃ συγγινώσκων ὁ ἄγγελος ἐρμηνεύει, *πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται*. Πῶς; οὐκ ὄψει ἐπερχόμενον, ἐνεργήσει δὲ δημιουργικῶς μὴ φαινόμενον αὐτο τε τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τοῦ ὑψίστου δύναμις, Χριστὸς δὲ θεοῦ δύναμις.

72. f. 240r

᾿Ορα δὲ πῶς αὐτὴ ὄλην ἐξέφηνη τὴν τριάδα, πνεῦμα ἅγιον εἰπὼν καὶ δύναμιν καὶ ὑψιστον.

70, 1–3 Τοῦτο ... Δαυίδ Severus 411 | Zac. 033-1; Pal. 273, f. 272r **4–9** Τὸ ... τοῦτο Titus 144,1–8 | Zac 035–2; Vat. Pal. 273, f. 272r **71, 1–2** ᾿Ωσεὶ... ἐπελεύσεται Titus 144,9–11 | Zac. 035-2; Vat. Pal. 273, f. 272r **2–4** Πῶς... δύναμις editionem non inveni | Zac. 036-1; Vat. Pal. 273, f. 272r | Cramer 2.12,29–35 **72, 1–2** ᾿Ορα... ὑψιστον editionem non inveni | Zac. 036-1; Vat. Pal. 273, f. 272r

---

70, 1 δὲ om. Severus 411 **3** ὑπ' ὑπὲρ Severus 411 **4** Τὸ... τοῦτο] Τάχα δὲ καλῶς ἡ Μαρλια ζητεῖ Titus 144,1 | ἀντιλέγουσα] ἢ διεξετάζουσα add. Titus 144,2 **5–6** τοῦ²... αἰτίαν om. Titus 144,3 **7** λέγων] ἔλεγε Titus 144,4 | σημεῖον ἐζήτει] ἐζήτει σημεῖον Titus 144,5 | ἔχων πολλὰ] πολλὰ ἔχων Titus 144,6 **8** καί² om. Titus 144,7 | καὶ αὐτὴν om. Titus 144,7 **9** κατὰ... τετοκυίας] τεκούσας κατὰ δύναμιν θεοῦ Titus 144, 7–8 **71, 1** ᾿Ωσεὶ εἶπεν om. Titus 144,8 **1–2** δι' ... ἐπελεύσεται] ὅθεν καὶ συγγινώσκει ὁ ἄγγελος Titus 144,10

73. f. 240r

Τὸ δὲ ἐπισκιάσει, ἀντὶ τοῦ περιβαλεῖ σε, ἐνδύσει σε, κύκλω σου ἔσται, ἅγιον δὲ καλεῖ τὸ γεννώμενον. Οὐχ ὡς ἐκ μετοχῆς τοῦτο λαμβάνοντα, ἀλλ' ὡς ὄντα κατὰ φύσιν ἅγιον. Τῆς θεοτόκου δὲ ἐκ φυλῆς Ἰούδα καταγομένης καὶ Δαυίδ, πῶς ἔλεγεν ὁ Γαβριὴλ αὐτῇ· *ἴδου Ἐλισάβετ, ἡ συγγενῆς σου*· καὶ γὰρ ἱερέως ὑπῆρχεν αὕτη τοῦ
 5 Ζαχαρίου γυνὴ τῆς Λεβιτικῆς πάντως οὕσα φυλῆς. Τοῦτο οὖν πληρες ἐστὶν μηστური-
 ου, ὅπερ ἐγὼ πιστεύω μηδὲ τὴν παρθένον ἡγνοηκέναι πνεύματος ἁγίου μετέχου-
 σαν· διὰ τοῦτο καὶ προθύμως πρὸς τὴν Ἐλισάβετ ἠπείγετο· ἐπεὶ γὰρ ὁ Χριστὸς καὶ
 βασιλεὺς ἦν τῶν βασιλευόντων, ἅτε Κύριος τοῦ παντός, ὁ αὐτὸς δὲ καὶ ἀρχιερεὺς
 ἐχρημάτισεν, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος ἑαυτὸν προσενέγκων θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ
 10 τὴν εἰς αὐτῶν ὁμολογίαν ἡμῶν καθιερώσας· κατανοήσατε γάρ φησι τὸν ἀρχιερέα
 τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν. Προωκονομήθη τοῦτο ἄνωθεν συναφθῆναι τὸ γένος
 τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἰούδα καὶ τῆς ἱερατικῆς τῆς Λευὶ φυλῆς, ἵνα Χριστὸς ὁ βασιλεὺς
 καὶ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀμφοτέρων τὸ κατὰ σάρκα κατείγηται. Γέγραπται γὰρ ἐν τῇ
 ἐξόδῳ, πρὶν τεθῆναι τὴν ἐντολήν, τὴν ἐξ ἐτέρας φυλῆς λαμβάνειν γυναῖκα κωλύου-
 15 σαν, ὡς Ἀαρὼν ὁ πρῶτος κατὰ τὸν νόμον ἀρχιερεὺς ἔλαβεν ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς τὴν
 Ἐλισάβετ θυγατέρα Ἀμιναδάμ, ὃς ἐκ τοῦ Ἰούδα κατήγετο, καὶ ὄρα μοι τὴν πάνσο-
 φον οἰκονομίαν τοῦ πνεύματος οἰκονομήσαντος καὶ τὴν συγγενῆ τῆς θεοτόκου
 Ἐλισάβετ προσαγορεύεσθαι, [.....] πρὸς ἐκείνην ἡμᾶς τὴν Ἐλισάβετ, ἀνάγουσαν
 ἦν Ἀαρὼν ἠγάγετο, δι' ἧς ὑπῆρξεν ἡ συνάφεια τῶν δύο φυλῶν, διὰ τοῦ ὀνόματος
 20 οἷον νοώσαν ὡς ἐξ ἐκείνης μοι τῆς Ἐλισάβετ ἢ πρὸς τὴν παρθένον συγγένεια.

74. f. 240r

Καὶ ἐπεὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος· *ἴδου ἡ συγγενῆς σου συνείληφεν*, ἐπῆλθεν αὐτῇ συγχαρῆναι, ἐπεὶ καὶ αὕτη παρὰ προσδοκίαν συνείληφει. Δι' ὃ καὶ ἐκ τοῦ τῆς Ἐλισάβετ οἷον πεισθεῖσα· *ἴδου*, φησί, *ἡ δούλη κυρίου*, ὡσεὶ ἔλεγεν· πίναξ εἰμὶ γραφόμενος, ὃ βούλεται ὁ γραφεὺς γραφέτω.

73, 1–2 Τὸ...γεννώμενον editionem non inveni | Zac 036–1; Vat. Pal. gr. 273, f. 272r
 2–3 Οὐχ...ἅγιον Severus 412 | Zac 036–2 ; Vat. Pal. gr. 273, f. 272v 3–5 Τῆς...φυλῆς
 Τῆς...φυλῆς editionem non inveni | Zac. 038-2 Vat. Pal. gr. 273, f. 272v 5–20 Τοῦτο...
 συγγένεια Τοῦτο...συγγένεια editionem non inveni | Zac.038–3; Vat. Pal. 273, f. 272v
 74, 1–2 Καὶ...συνειλήφει Orig. fr. 27d 2–3 Δι'...κυρίου Orig. fr. 27e 3–4 ἴδου...γραφέτω
 Orig. fr. 28

73, 2 Οὐχ...λαμβάνοντα] οὐχ ὡς ἔνοικον ἔξοντα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, κὶ ἐκ μετοχῆς
 ἁγιασθησόμενον Severus 412

75. f. 240v

Προλαμβάνει ἐν τῷ ἀσπασμῷ τὴν Ἐλισάβετ, τὸ σέβας αὐτῇ ὡς παλαιότερα καὶ τάξιν ἐπεχούση μητρὸς ἀπονέμουσα.

76. f. 240v

Οἱ κρείττονες δὲ πρὸς τοὺς ἐλάττονας ἔρχονται, ἵνα αὐτοὺς εὐεργετήσωσιν. Οὕτω καὶ ὁ σωτὴρ ἦλθεν πρὸς τὸν Ἰωάννην, ἵνα τὸ βάπτισμα αὐτοῦ ἀγιάσῃ· οὕτως ἡ Μαριάμ ἀκούσασα τοῦ ἀγγέλου τέξεσθαι τὸν σωτῆρα καὶ μεμαθηκυῖα, ὅτι ἡ συγγενῆς αὐτῆς συνέλαβεν Ἐλισάβετ, ἦλθεν πρὸς αὐτήν. Ὁ γὰρ ἐν αὐτῇ Ἰησοῦς ἤδη ἔμελλεν εὐεργετεῖν τὸν ἤδη ἐν Ἐλισάβετ Ἰωάννην.

5

77. f. 240v

Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ μὴ σκιρτᾶν αὐτὸν, πρὶν ἔλθῃ Μαριάμ καὶ τὴν Ἐλισάβετ ἀσπάσῃται, ἅμα δὲ τῷ λόγῳ τῷ ἀσπασμῷ Μαρίας, ὃν ὑπέβαλεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ὁ Χριστός. Τότε ἐν τῇ κοιλίᾳ σκιρτᾶν, εἰς ἔμφασιν χαρᾶς καὶ προφητείας δῆλωσιν. Οἰοεὶ γὰρ ἤρξατο ἔκτοτε προφήτην αὐτὸν ποιεῖν ὁ Ἰησοῦς. Ἔδει δὲ τὴν μακαρίαν Μαρίαν μετὰ τὸν τοιοῦτον εὐαγγελισμὸν ἀναβαίνουσαν ἀναβαίνειν ἐπὶ τὴν ὀρεινήν, ἅτε δὲ τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηρὰν σπουδαίως πορευθῆναι.

75, 1–2 Προλαμβάνει...ἀπονέμουσα Orig. fr. 29,2–4 76, 1–5 Οἱ...Ἰωάννην Orig. Hom. 7.41,5–18 | Zac. 041-1–042-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 272v 77, 1–3 Καὶ...Χριστός Orig. Hom. 7.41,19–24 1–4 Καὶ...Ἰησοῦς Zac. 042-1 ; Vat. Pal. gr. 273, f. 272v–273r 3–6 Τότε... πορευθῆναι Orig. Hom. 7.42,1–13 4–6 Ἔδει...πορευθῆναι Zac. 041-2; Vat. Pal. gr. 273, f. 272v

76, 1 δὲ om. Orig. Hom. 7.41,5 5 ἐν] τῇ Orig. Hom. 7.41,17 77, 1 αὐτὸν] μὲν τὸν Ἰωάννην Orig. Hom. 7.41,20–21 2 τῷ ἀσπασμῷ] τοῦ ἀσπασμοῦ Orig. Hom. 7.41,23 3 Τότε...δήλωσιν] ἤκουσεν ὁ πρόδρομος τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος κινούμενος τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας καὶ ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ Orig. Hom. 7.42,1–5 4 γὰρ om. Orig. Hom. 7.42,6 | αὐτὸν suppl. M | μακαρίαν add. ταύτην Orig. Hom. 7.41,8 5 μετὰ... εὐαγγελισμὸν] μετὰ τὴν τοῦ Γαβριὴλ πρὸς αὐτήν ἐπιδημίαν καὶ τὸν εὐαγγελισμὸν Orig. Hom. 7.41,8–9 | ἀναβαίνειν] ἀναβῆναι Orig. Hom. 7.41,11

78. f. 240v

Μετὰ σπουδῆς δὲ ἐπορεύετο ἀγομένη ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐπελθόντος αὐτῇ καὶ ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ ὑψίστου τῆς ἐπισκιάσεως αὐτήν. Οὐκοῦν ἐν τῷ ἀσπασμῷ ἐπλήσθη διὰ τὸν υἱὸν πνεύματος ἁγίου ἢ Ἐλισάβετ· οὐ γὰρ ἡ μήτηρ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου πρῶτον, ἀλλὰ προηγουμένως πλησθέντος Ἰωάννου, 5 δευτέρως ἡ μήτηρ, ἅτε ἔχουσα τὸν πλησθέντα πνεύματος ἁγίου. Ὑπῆρξε δὲ τοῦτο Ἰωάννη, ὅπερ οὐδενὶ τῶν προφητῶν, διὰ τὸ προτρέχειν αὐτὸν τῆς Χριστοῦ παρουσίας.

79. f. 240v

Πρῶτον οὖν ἐπληροῦτο πνεύματος σκιρτῶν εἶθ' οὕτως τῇ μητρὶ μετεδίδου, δι' ὃ καὶ προφητικὰ ἀνεφώνει ἢ Ἐλισάβετ. Ἡ γὰρ τεκνογονία καὶ ταύτην ἐποίει τιμίαν, ὡσπερ ἡ θεία τεκνογονία τὴν Μαρίαν καὶ τὸ σύμπαν δι' ἐκείνην γυναικῶν γένος, ὡς λέγει καθ' ὅλου περὶ γυναικῶν ὁ Παῦλος, ὅτι *σωθήσεται ἡ γυνὴ διὰ τῆς τεκνογο-* 5 *νίας*, τοῦτ' ἔστι γυνὴ τὸν Χριστὸν ἐτεκνογόνησεν.

80. ff. 240v-241r

Οὐκ ὀκνητέον δὲ εἰπεῖν, ἵνα μὴ ἐξαπατηθῇ τις ὑπὸ τῶν πιθανότησι χρωμένων καὶ διδασκόντων ψευδῶς, ὅτι ἐτόλμησέ τις εἰπεῖν κατὰ τῆς Μαρίας, ὡς ἄρα ὁ σωτὴρ αὐτὴν ἠρνήσατο, ἐπεὶ φησὶν, συνήφθη μετὰ τὴν ἀπότεξιν τὴν τοῦ σωτῆρος τῷ Ἰωσήφ. Εἴ ποτε οὖν τοιοῦτοι λόγοι ὑπὸ αἰρετικῶν προαχθῶσιν, οὕτως ἀποκριτέον, 5 ὅτι πνεύματος ἁγίου πλησθεῖσα ἢ Ἐλισάβετ φησὶν· *εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν*. Εἰ δὲ εὐλόγηται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, πῶς ἠρνήσατο αὐτὴν ὁ σωτὴρ; Ἀλλ' οὐδὲ ἔχουσιν αὐτὴν ἀποδείξαι, ὅτι συνουσία ἐχρήσατο μετὰ τὴν ἀπότεξιν τοῦ σωτῆρος· οἱ γὰρ υἱοὶ Ἰωσήφ οὐκ ἦσαν ἀπὸ τῆς Μαρίας, οὐδὲ ἔχει τις τοῦτο παραστήσαι ἀπὸ τῆς γραφῆς. Καρπὸν δὲ *κοιλίας* εἶπεν κατὰ τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν Δαβὶδ

78, 1-2 Μετὰ...αὐτήν Zac. 041-2; Vat. Pal. gr. 273, f. 272v 1-5 Μετὰ...ἁγίου Orig. Hom. 7.42,13-43,7 5-7 Ὑπῆρξε...παρουσίας Orig. fr. 31a 79, 1-2 Πρῶτον...Ἐλισάβετ Orig. fr. 31c 1-5 Πρῶτον...ἐτεκνογόνησεν Zac. 043-2; Vat. Pal. gr. 273, f. 273r 2-5 Ἡ...ἐτεκνογόνησεν Orig. fr. 32c 80, 1-9 Οὐκ...γραφῆς Orig. Hom. 7.43,20-44,14 9-10 Καρπὸν...σου² Orig. fr. 33a | Zac. 044-1 Vat. Pal. gr. 273, f. 273r 9-13 Καρπὸν...καρποὶ Cramer 2.12,5-7

78, 2 αὐτήν] αὐτῇ Orig. Hom. 7.42,17 6 προτρέχειν] πλησιάζειν Orig. fr. 31a 6-7 τῆς Χριστοῦ παρουσίας] τῇ Χριστοῦ παρουσίᾳ καὶ προτρέχειν αὐτῆς Orig. fr. 31a 79, 1 οὖν] δὲ τὸ βρέφος Orig. fr. 31c | σκιρτῶν εἶθ' οὕτως] καὶ ἐσκίρτα καὶ οὕτως Orig. fr. 31c 1-2 δι'... ἀνεφώνει] καὶ ἀνεβόα προφητικὰ Orig. fr. 31c 2 Ἡ] ὄντως add. Orig. fr. 31c

ἐπαγγελίαν τὴν λέγουσαν· ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου· 10
(241r) ἢ καρπὸν κοιλίας ὀνομάσασα τὸ μὴ ἐξ ἀνδρὸς εἶναι τὸ κυοφορούμενον, ἀλλ’
ἐκ μόνης τῆς Μαρίας ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐνοικήσαντος ἐν αὐτῇ· οἱ γὰρ ἐκ πατέρων
τὴν σπορὰν ἔχοντες ἐκείνων εἰσὶ καρποί.

81. f. 241r

Τὸ δέ· *πόθεν μοι τοῦτο*; οὐκ ἀγνοοῦσα λέγει ἡ Ἐλισάβετ ἡ πνεύματος πλησθεῖσα
ἁγίου, ὅτι· οὐκ οἶδα, ὅτι ἀπὸ θεοῦ γεγένηται τὸ ἐλθεῖν τὴν μητέρα *τοῦ κυρίου μου*
πρὸς με, ἀλλὰ τό· *πόθεν μοι τοῦτο* τοιοῦτόν ἐστιν·

82. f. 241r

Τί μοι ἀγαθόν, φησίν, πέπρακται τηλικούτον, ἵνα ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου ἔλθῃ πρὸς
με; πόθεν, ἀπὸ ποίας δικαιοσύνης ἢ πράξεων ἀγαθῶν ἐπέτυχον τούτου; *ἰδοὺ γὰρ*
ἐσκήρτησε τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ μου. Τεράστιος οὖν ἡ ψυχὴ τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἔτι
ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς μητρὸς ὑπάρχουσα καὶ μέλλουσα εἰς γένεσιν ἤκειν ἔγνω, ὃν οὐκ
ἔγνω Ἰσραήλ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ἐσκήρτησεν, ἀλλ’ ἐν ἀγαλλιάσει· ἡσθάνθη γάρ, ὅτι 5
κύριος ἦλθεν ἐν τῇ μητρὶ, ἵνα αὐτὸν προλαβὼν ἀγιάσῃ. Σύμφωνανα δὲ φθέγγεται τῷ
υἱῷ Ἐλισάβετ· κάκεινος γὰρ ἀνάξιον ἑαυτὸν τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν παραστάσεως
ἔλεγεν, ὥσπερ κακείνη τῆς παρουσίας τῆς θεοτόκου.

83. f. 241r

ἐξ ἀνεπιγρ(άφου). Μητέρα δὲ καλεῖ τὴν ἔτι παρθένον, φθάνουσα προφητικῶ λόγῳ
τὴν ἔκβασιν. Θεία δὲ οἰκονομία τὴν Μαρίαν ἤγαγεν πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἵνα ἡ
μαρτυρία Ἰωάννου ἐκ μήτρας εἰς τὸν Κύριον πληρωθῇ διὰ τῆς ἰδίας μητρὸς.

11–13 ἢ...καρποί Orig. fr. 33b,1–5 | Zac. 044-2; Vat. Pal. gr. 273, f. 273r 81, 1–3 Τὸ...ἐστιν
Orig. Hom. 7.44,19–25 82, 1–6 Τί...ἀγίαση Orig. Hom. 7.44,25–45,13 6–8 Σύμφωνανα...
θεοτόκου Orig. fr. 34 | Zac. 045-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 273r 83, 1–2 Μητέρα...ἔκβασιν Orig. fr.
35a 1–3 Μητέρα...μητρὸς Orig. fr. 35b | Zac. 045-2; Vat. Pal. gr. 273r

80, 11 ἢ...ὀνομάσασα] καλῶς δὲ καρπὸν κοιλίας τὸ κύημα τῆς παρθένου ἡ Ἐλισάβετ
ὠνόμασε Orig. fr. 33b,1 12 ἐκ¹ om. Orig. fr. 33b,3 | αὐτῇ] καὶ τῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως
ἐπισκιάσεως αὐτῇ add. Orig. fr. 33b,3–4 82, 1 Τί...τηλικούτον] τί γάρ μοι, φησίν,
τηλικούτον πέπρακται ἀγαθόν Orig. Hom. 7.44,25–26 3 οὖν] ἦν Orig. Hom. 7.45,6 7 υἱῷ] ἡ
add. Orig. fr. 34 8 ὥσπερ κακείνη] οὕτως καὶ αὐτὴ ἀναξίαν ἑαυτὴν Orig. fr. 34 83, 1 δὲ om.
Orig. fr. 35a 2 δὲ] μὲν οὖν Orig. fr. 35b | ἵνα] καὶ add. orig. fr. 35b

84. f. 241r

Καὶ ἡ Μαρία δὲ τὴν πρὸς τὴν Ἑλισάβετ μετὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο πορείαν, ὥστε ὄψεσθαι αὐτὴν καὶ διὰ τοῦ ἐν αὐτῇ παραδόξου κήματος, καὶ ὁ κατ' αὐτὴν μείζον πιστευθῆ τοκετός, καὶ συντρέχει πρὸς τὴν πίστιν ταύτην ὁ λόγος τῆς Ἑλισάβετ λεγούσης· *μακαρία ἢ πιστεύσασα*· βεβαιοτέρα γὰρ πρὸς τὴν πίστιν ταύτην ἐκ
 5 τούτων ἐγένετο τῶν ῥημάτων ἢ παρθένος μακαριζομένη, ὅτι ἐπίστευσεν ἀγγέλου τε προφητεύοντος καὶ τῆς συγγενίδος τὰ παραπλήσια.

85. f. 241r

ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὡσπερ δὲ σπεύδοντι τῷ Βαπτιστῇ κηρύξει τὸν Λυτρωτὴν, προφη-
 της γὰρ ἠγιάσθη, καὶ πρὸ τοῦ ἐξενθεῖν ἐκ μήτρας ἔχρησεν ἢ μήτηρ αὐτῷ τὸ τοῦ
 στόματος ὄργανον, ταῦτα εἰπεῖν, ἐπειδὴ οὐκ ἔδωκε λαλεῖν τοῖς ἐμβρύοις τὸ ἄωρον.

86. f. 241r

Ἵρ(ιγένους). Πρὸ Ἰωάννου Ἑλισάβετ προφητεύει, πρὸ τῆς γενέσεως τοῦ σωτῆρος
 ἡμῶν ἢ Μαρία προφητεύει. Καὶ ὡσπερ ἤρξατο ἡ ἀμαρτία ἀπὸ τῆς γυναικὸς καὶ μετὰ
 τοῦτο ἔφθασεν ἐπὶ τὸν ἄνδρα, οὕτω καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἤρξατο, ἵνα
 5 προτραπῶσιν γυναῖκες, ἀποθέμεναι τὴν ἀσθένειαν, ζηλώσαι τὸν βίον τῶν πασῶν
 μακαρίων γυναικῶν τούτων.

84, 1–4 Καὶ...πιστεύσασα Orig. fr. 36a **3–4** καὶ...πιστεύσασα Zac. 045-2 ; Vat. Pal. gr. 273, f. 273r **4–6** βεβαιοτέρα...παραπλήσια Orig. fr. 36b **85, 1–3** Ὡσπερ...ἄωρον Orig. *Scholia* 17.320,36–39 | Isidor. Pelus. Epist. 363,9–12; Zac. 045-3; Vat. Pal. gr. 273, 273 **86, 1–5** Πρὸ...
 τούτων Orig. *Hom.* 8.47,4–14 **2–5** Καὶ...τούτων Zac. 046-2; Vat. Pal.gr.273, f. 273v

84, 1–4 Καὶ...πιστεύσασα] Εἶχε δὲ καὶ ἡ πορεία τῆς παρθένου τὴν οικείαν αὐτῆς σπουδὴν· ἦλθε γὰρ ὀψομένη τὴν Ἑλισάβετ καὶ τὸ ἐν αὐτῇ παράδοξον κῆμα καὶ ἰδεῖν καὶ πιστεύσασθαι, κατὰ τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνήν, ἵνα διὰ τούτου ὁ κατ' αὐτὴν μείζων πιστευθῆ τοκετός, ὁ ἐξ αὐτῆς, φημί, τῆς παρθένου· καὶ συντρέχει πρὸς τὴν πίστιν ταύτην ὁ λόγος τῆς Ἑλισάβετ λεγούσης· καὶ μακαρία ἢ πιστεύσασα Orig. fr. 36a **6** προφητεύοντος] προσημαίνοντος Orig. fr. 36b | παραπλήσια] προφητευσούσης add. Orig. fr. 36a **85, 1–3** Ὡσπερ...ἄωρον] Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔδωκε λαλεῖν τοῖς ἐμβρύοις διὰ τὸ ἄωρον, σπεύδοντι τῷ Βαπτιστῇ κηρύξει τὸν Λυτρωτὴν, ἔχρησεν ἢ μήτηρ τοῦ σώματος ὄργανον Orig. *Scholia* 17.320,36–39; Ἐπεὶ [δὲ] οὐκ ἔδωκε λαλεῖν τοῖς ἐμβρύοις τὸ ἄωρον, σπεύδοντι τῷ Βαπτιστῇ κηρύξει τὸν Λυτρωτὴν, ἔχρησεν ἢ μήτηρ τὸ τοῦ στόματος ὄργανον Isidor. Pelus. Epist. 363,9–12 **86, 4** προτραπῶσιν] αἱ add. Orig. *Hom.* 8.47,11 | ἀποθέμεναι τὴν ἀσθένειαν] τὴν ἀσθένειαν καὶ τὰ γυναικεῖα ἀποθέμεναι Orig. *Hom.* 8.47,11–12 | τὸν βίον] τοὺς βίους Orig. *Hom.* 8.47,13 **4–5** τῶν...τούτων τοὺς βίους τῶν μακαρίων τούτων Orig. *Hom.* 8.47,13–14

87. ff. 241r–241v

Ἴδωμεν (241v) τὴν προφητείαν τὴν παρθενικὴν, ἣ φησιν· *μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον*. Πῶς ἡ ψυχὴ μεγαλύνει τὸν κύριον, κατανοητέον. Ἐρεῖ γάρ τις· ὁ κύριος οὔτε μειζων γίνεται οὔτε ἐλάττων, ἀλλ' ὁ ἐστίν, ἐστίν· πῶς οὖν δύναται ψυχὴ μεγαλύναι τὸν κύριον; Ὅτι *εἰκὼν ἐστὶν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου*, οὐ γενομένη εἰκὼν, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα προϋπάρχουσαν αὐτῆς. [Ἐκ]αστος δὲ ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τελειῶν καὶ 5 προάγων ἐπὶ μακαριότητα οἷον εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ [ἀ]νατίθησιν, ἥτοι μιμουμένην τὸν πρωτότυπον, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ. Ὅταν οὖν μεγάλην ποιήσω τὴν εἰκόνα τῆς εἰκόνης, λέγω δὲ αὐτὴν τὴν ψυχὴν, μεγαλύνων λόγοις, ἔργοις, νοήμασιν, τότε μεγαλύνειν λέγεται. [ᾠ]σπερ δὲ *μεγαλύνει ἡ ψυχὴ τοῦ δικαίου τὸν κύριον* κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ βίου καὶ τοῦ λόγου, οὕτω καὶ σμικρύνει τις 10 αὐτὸν ἀναλόγως κατὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ κακίαν. Τῆς οὖν Μαρίας *ἡ ψυχὴ* πρῶτον ἐμεγάλυνεν τὸν κύριον, εἶτα τὸ πνεῦμα αὐτῆς *ἠγαλλιάσατο*. Κα[λ]ῶς δὲ ἀναβαίνει ταῖς προκοπαῖς τῶν ἔργων· πρῶτον ἐμεγάλυνεν ἡ ψυχὴ αὐτῆς, εἶτα ἠγαλλιάσατο τὸ πνεῦμα αὐτῆς.

88. f. 241v

Ὅτι *ἐπέβλεψε*, φησίν, *ἐπὶ τὴν ταπεινῶσιν τῆς δούλης αὐτοῦ*. Ἡ *ταπεινῶσις* οὐδὲν διαφέρει τῆς ἀτυφίας· ἐπεὶ οὖν πρέπον θεῷ ἐπιβλέπειν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς, ἀρετὴ δὲ ἡ ταπεινοφροσύνη, *ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπεινῶσιν τῆς δούλης αὐτοῦ*.

89. f. 241v

ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἡ τὸ ἐπέβλεψεν ἂν τι τοῦ τίς εἰμι ἐγώ, φησί, πρὸς τοσοῦτον ἔργον; αὐτὸς *ἐπέβλεψεν*, οὐκ ἐγὼ προσεδόκησα· ταπεινὴ γὰρ ἤμην, καὶ νῦν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μεταβαίνω καὶ εἰς ἄρρητον οἰκονομίαν ἔλκομαι.

87, 1–5 Ἴδωμεν... αὐτῆς] Orig. *Hom.* 8.47,16–48,11 **1–14** Ἴδωμεν... αὐτῆς] Zac. 046-2; Vat. Pal. gr. 273, f. 273v **5–14** Ἐκαστος... αὐτῆς Orig. *Hom.* 8.48,23–50,7 **88, 1–3** Ὅτι... αὐτοῦ Orig. *Hom.* 8.51,1–7 **89, 1–3** Ἡ... ἔλκομαι Orig. fr. 40,3–5 **1–3** τίς... ἔλκομαι Zac. 048-1 Vat. Pal. 273, f. 273v

87, 1 Ἴδωμεν] λοιπὸν add. Orig. *Hom.* 8.47,16 **2** κύριον¹] οὐ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ μου add. Orig. *Hom.* 8.47,18–19 **11** ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ κακίαν] κακίαν τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ Orig. *Hom.* 8.49,11–12 **12** πρῶτον om. Orig. *Hom.* 8.50,1 | εἶτα τὸ] τὸ δὲ Orig. *Hom.* 8.50,2 **14** ἠγαλλιάσατο] ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σωτῆρι add. Orig. *Hom.* 8.50,3–4 **89, 1** Ἡ... ἐγώ] τίς γὰρ εἰμι ἐγώ Orig. fr. 40,3 | φησί om. Orig. fr. 40,3 **2** ἤμην] καὶ ἀπερριμμένη add. Orig. fr. 40,4

90. f. 241v

Μακαριοῦσί με, φησί, πᾶσαι αἱ γενεαί: δηλονότι αἱ τῶν πιστευόντων, οὐ σὺ μόνῃ ἢ Ἐλισάβετ. Οὐκ ἀπὸ γλώττης δὲ λέγει, ὅτι μακαρισθήσεται, ἀλλὰ τοῦ ἀγίου πνεύματος ἐπελθόντος αὐτῆς, προέλαβεν οὖν ἢ προφητεία, ἠλήθευσε δὲ ἡ ἔκβασις τοῦ λόγου.

91. f. 241v

Ποῖα γὰρ γενεᾶ ἔξ ἐκείνου τὴν Μαρίαν οὐ μακαρίζει, ἐποίησέ μοι φησί μεγαλεῖα, πῶς γὰρ οὐ μεγαλεῖα, ὅτι παρθένος οὔσα συλλαμβάνει ὑπερβάσα τὴν φύσιν καὶ καταξιουμένη ἄνευ ἀνδρὸς οὐχ ἀπλῶς εἶναι μήτηρ, ἀλλὰ καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ.

92. f. 241v

Λέγει δέ· ὁ δυνατός, ἴν' ἔάν τις ἀπιστήσῃ τὴν ἐνέργειαν τῆς συλλήψεως· εἰ γε παρθένος οὔσα συλλάβοι, καὶ τὸ κατόρθωμα ἀναπέμψῃ τῇ δυνάμει τοῦ ἐνεργοῦντος.

90, 1–2 Μακαριοῦσί...Ἐλισάβετ Orig. fr. 41a | Zac. 049-1; Vat. Pal 273, f. 273v; Cramer 2.14, 33–34 **2–4** Οὐκ...λόγου fontem non inveni **91, 1** Ποῖα...μακαρίζει] Antipater, *Hom.* in s. Deiparae annuntiationem 20,243–244 **1–3** ἐποίησέ...υἱοῦ Titus, 145,1–4; Antipater, *Hom.* in s. Deiparae annuntiationem 21,248–252 | Zac. 050-1; Vat. Pal. 272, f. 273v; Cramer 2.14,34–15,2 **92, 1–2** Λέγει...συλλάβοι Orig. fr. 42,1–2 **1–2** Λέγει...ἐνεργοῦντος Titus 145 | Zac. 050-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 273v **2** καὶ...ἐνεργοῦντος Orig. fr. 42,3

91, 1 Μαρίαν] Μαριάμ Antipater, *Hom.* in s. Deiparae annuntiationem 20,244 | ἐποίησέ...μεγαλεῖα] Ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατός Antipater, *Hom.* in s. Deiparae annuntiationem 21,248 **2** συλλαμβάνει] συλλαμβάνω Titus 145 | ὑπερβάσα] βουλήματι θεοῦ add. Titus 145 **3** καὶ om. Titus 145 | υἱοῦ] σωτήρος Titus 145 **92, 1** Λέγει...δυνατός] Ἐπειδήπερ Orig. fr. 42,1 | ἴν'...ἀπιστήσῃ] ἀπιστήσειεν ἂν τις Orig. fr. 42,1 **2** καὶ...ἐνεργοῦντος] ἵνα τις τῇ δυνάμει τοῦ ἐνεργοῦντος ἀναπέμψῃ τὸ κατόρθωμα Orig. fr. 42,3; τῇ δυνάμει τοῦ ἐνεργοῦντος ἀναπέμψῃ τὸ κατόρθωμα Titus 145

93. f. 241v

Καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Οὐχ ἐπειδὴ ἔρχεται φησὶν ὁ μονογενὴς εἰς γυναῖκα, ἤδη παρὰ τοῦτο μιαίνεται, οὐδὲν παραχραίνεται ὁ ἐν ἐμοὶ τῇ παρθένῳ πλάττων τὸ ἴδιον σῶμα, διὰ τοῦτο καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπέρχεται, ἵνα ἅγια γενομένη ἢ σύλληψις, ἅγιον παρασκευάσῃ καὶ τὸν τόκον. Καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς γενεᾶς γενεῶν.

94. f. 241v

Ἐπὶ γὰρ τῷ ἐλεῆσαι τὰς γενεὰς τῶν γενεῶν καγὼ φησὶ συλλαμβάνω. Καὶ αὐτὸς ἐνοῦται σῶματι ἐψυχωμένῳ ψυχῇ λογικῇ καὶ νοεῖ καθ' ὑπόστασιν. Τοῖς φοβουμένοις δὲ εἰπὼν ἔδειξεν, ὅτι οὐχ οἱ πάντες ἀνάξιοι ἐλεοῦνται, ἀλλ' οἱ διὰ μετανοίας πρὸς φόβον μετατρέπομενοι.

95. ff. 241v–242r

Ἐν βραχίονι αὐτοῦ φησιν, αἰνίττεται βραχίονα τοῦ δυνατοῦ, αὐτὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ φύντα λόγον τῆς αὐτοῦ φησὶ χειρὸς οὐκ ἀνθρώπου τὸ ἔργον, ὑπερφηάνους δὲ ἢ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀκαθάρτους δαίμονας, καὶ τὸν τούτων ἄρχοντα τὸν διάβολον πεσόντα δι' ἑπαρσιν, ἢ τοὺς τῶν Ἐλ(242r)λήνων λέγει σοφοὺς τὴν δοκοῦσαν τοῦ κηρύγματος μωρίαν μὴ προσδεξαμένους, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν τῶν Ἰουδαίων δῆμον 5 πιστεῦσαι μὴ βουληθέντα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἐσκορπίσθαι παθόντα.

93, 1–4 Καὶ...γενεῶν] Titus 145–146; Antipater, *Hom.* in s. Deiparae annuntiationem 21,260–22,267 **1–4** Οὐχ...γενεῶν Zac. 051-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 273v **94, 1–2** Ἐπὶ...ὑπόστασιν Zac. 052-1; Vat. Pal. 273, f. 273v; Cramer 2.15,7–8 **1–4** Ἐπὶ...μετατρέπομενοι editionem non inveni **2–4** Τοῖς...μετατρέπομενοι Zac. 053-1; Vat. Pal. 273, f. 273v Cramer 2.15,9–11 **95, 1–6** Ἐν...παθόντα Cyril, *Comm.* 72.477,36–46 **2** αὐτοῦ...ἔργον Zac. 054-1; Vat. Pal. gr. 273v **2–6** ὑπερφηάνους...παθόντα Zac. 055-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 273v

93, 1 Καὶ...αὐτοῦ om. Titus 145–146 | Οὐχ ἐπειδὴ] Οὐ μὴν Titus 145–146 | φησὶν om. Titus 145–146 **2** οὐδὲν παραχραίνεται] ἅγιον γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ οὐ χραίνεται ὁ συλλαμβανόμενος σωτήρ Titus 145–146 | ὁ om. Titus 145–146 **3** ἅγια γενομένη] γενομένη ἅγια Titus 145–146 **4** τόκον] γενέσθαι Titus 145–146 | Καὶ...γενεῶν om. Titus 145–146 **95, 1** βραχίονα τοῦ δυνατοῦ] ὁ βραχίων Cyril, *Comm.* 72.477,39 | αὐτὸν om. Cyril, *Comm.* 72.477,39 | ἐξ αὐτοῦ] ἐξ αὐτῆς Cyril, *Comm.* 72.477,40 **2** τῆς...ἔργον om. Cyril, *Comm.* 72.477,40 | ἢ] λέγει Cyril, *Comm.* 72.477,40 **3** καὶ ἀκαθάρτους om. Cyril, *Comm.* 72.477,41 **3–4** καὶ²...πεσόντα] μετὰ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν πεσόντας Cyril, *Comm.* 72.477,41–42 **4** ἢ τοὺς τῶν] καὶ τοὺς Cyril, *Comm.* 72.477,42 | λέγει om. Cyril 72.477,42 **5** αὐτὸν...δῆμον] Ἰουδαίους Cyril, *Comm.* 72.477,44 **6** βουληθέντα] βουληθέντας Cyril, *Comm.* 72.477,44 καὶ...παθόντα] οἵτινες διεσκορπίσθησαν Cyril, *Comm.* 72.477,44–45

96. f. 242r

Ταῦτα γὰρ πάντα ἠκολούθησε τῇ προφητεία, καὶ τὸ καθεῖλε δὲ δυνάστας ἐπ'αυτοὺς
 τούτους ἐκληπτέον, καὶ γὰρ μεγάλα ἐφρόνουν αὐτοὶ τε οἱ σκορπισθέντες δαίμονες
 καὶ ὁ διάβολος, καὶ Ἑλλήνων οἱ σοφοὶ καὶ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς· τὰς πρωτο-
 5 καθεδρίας διώκοντες καὶ τῷ δοκεῖν ὄντες δυνάσται, ἀλλ' αὐτοὺς μὲν κάθειλεν,
 ὕψωσε δὲ ταπεινοὺς, τοὺς ταπεινώσαντας ἑαυτοὺς ὑπὸ τὴν κραταιὰν αὐτοῦ χεῖρα.

97. f. 242r

Πεινῶντας δὲ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων γένος λέγει, καλῶς δὲ φησι πεινῶντας,
 ἐλίμωπτον γὰρ πλὴν τῶν Ἰουδαίων· αὐτοὺς δὲ πλουτοῦντας τῆς τε νομοθεσίας καὶ
 τῇ τῶν προφητῶν διδαχῇ καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις· οἵτινες ὑπερμαζήσαντες, καὶ λίαν
 τῷ ἀξιώματι ἐπαρθέντες, διὰ τὸ μὴ ταπεινῶς προσελθεῖν τῷ ἐνανθρωπήσαντι,
 5 ἐξαπεστάλησαν κενοί, μηδὲν ἐπιφερόμενοι, μήτε πίστιν, μήτε γνῶσιν, μήτε ἐλπίδα
 ἀγαθὴν· ἀλλ' ἐκπεπτόκασι καὶ τῆς ἐπιγείου Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

96, 1–2 Ταῦτα...ἐκληπτέον Cyril, *Comm.* 72.477,53–54 **2–5** καὶ...χεῖρα Cyril, *Comm.* 72.480,1–4 | Zac. 056-1; Vat. pal. gr. 273, f. 173v **97, 1–6** Πεινῶντας...ζωῆς Cyril, *Comm.* 72.480,14–24 **2** ἐλίμωπτον...Ἰουδαίων Zac. 057-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 273v **2–6** αὐτοὺς...ζωῆς Zac. 058-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 273v

96, 1 καὶ τὸ om. Cyril, *Comm.* 72.477,53 | δὲ om. Cyril, *Comm.* 72.477,54 **1–2** ἐπ'αυτοὺς... ἐκληπτέον om. Cyril, *Comm.* 72.477,54 **2** καὶ γὰρ om. Cyril, *Comm.* 72.480,1 | αὐτοὶ τε om. Cyril, *Comm.* 72.480,1 | δαίμονες] δαίμονές τα Cyril, *Comm.* 72.480,2 **3** καὶ Ἑλλήνων] Ἑλλήνων τὲ Cyril, *Comm.* 72.480,2 | οἱ² om. Cyril 72.480,2 **3–4** τὰς...δυνάσται om. Cyril, *Comm.* 72.480,2 **4** αὐτοὺς μὲν] τούτους Cyril, *Comm.* 72.480,3 | κάθειλεν] καὶ add. Cyril, *Comm.* 72.480,3 **5** δὲ ταπεινοὺς om. Cyril, *Comm.* 72.480,3 **97, 1** δὲ...γένος] μὲν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων Cyril, *Comm.* 72.480,14–15 | καλῶς...πεινῶντας om. Cyril, *Comm.* 72.480,15 **2** ἐλίμωπτον] ἐλίμοπτον M: ἐλίμωπτον corr. Cyril, *Comm.* 72.480,15 | Ἰουδαίων] μόνων add. Cyril, *Comm.* 72.480,16 **2–3** αὐτοὺς...ἐπαγγελίαις] οὔτοι δὲ ἐπλούτουν τῇ νομοθεσία, τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἁγίων προφητῶν· αὐτῶν γὰρ νομοθεσία ἢ υἰοθεσία, ἢ λατρεία, αἱ ἐπαγγελίαι Cyril, *Comm.* 72.480,16–18 **3** οἵτινες] ἀλλ' οὔτοι μὲν Cyril, *Comm.* 72.480,19

98. f. 242r

Τὸ δὲ εἰπεῖν *ἀντελαβέτο Ἰσραήλ*, τὸν ἀληθινὸν φησὶν Ἰσραήλ, τοὺς τὴν πίστιν διατετηρηκότας τῆς προσηγορίας, οὐ τοὺς ὀνόματι μόνον σεμνυνομένους, Ἰσραήλ γὰρ πᾶς ὁ νουνεχῶς ὀρῶν καὶ ἀκούων τὰ περὶ θεοῦ, δι' ὃ φησιν ὁ Παῦλος.

99. f. 242r

Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ, τὸ δὲ *καθὼς ἐλάλησεν* τέλειοι τὴν προφητείαν, οὐ μόνον τὴν ἰδίαν, ἀλλὰ καὶ τῶν προτέρων προφητῶν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ, μέλλοντος ἐξ αὐτῆς γεννᾶσθαι τοῦ κοινουῦ σωτῆρος.

100. f. 242r

Ἐμεινεν; ἴσως καὶ τοῦ παραδόξου θεωρῆσαι τὴν ἔκβασιν καὶ ἐπὶ τοῖς καθ' ἑαυτὴν βουλευομένην τί γενέσθαι δεήσει· μῆνας δὲ τρεῖς μείνασα *ὑπέστρεψεν*, ὡς ἐγῶμαι *πληρωθέντος τοῦ χρόνου τοῦ τεκεῖν* τὴν Ἐλισάβητ· εἰ γὰρ *τῷ ἐκτῷ μηνὶ* αὐτῆς *ἀπεστάλη ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν παρθένον*, ἐκείνη δὲ δραμοῦσα *εἰς τὴν ὀρεινὴν* πρὸς τὴν συγγενίδα τρεῖς μῆνας παρ' αὐτῆς *ἔμεινεν* καὶ *ὑπέστρεψεν*, τοῦτο οἶμαι τὸν λόγον δηλοῦν, ἔθος δὲ καὶ τὰς παρθέτους ὑποχωρεῖν τίκτειν μελλουσῶν τῶν ἐγκύων.

98, 1–2 Τὸ...σεμνυνομένους Cyril, *Comm.* 72.480,39–42 | Zac. 059-1; Vat. Pal.gr. 273, f. 273v
99, 1–3 τέλειοι...σωτῆρος Cyril, *Comm.* 72.480,51–53 | Zac. 060-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 273v
100, 1–2 Ἐμεινεν...δεήσει Orig. fr. 47a **1–2** καὶ¹...βουλευομένη Cramer 2.16,9–11
2–5 μῆνας...ὑπέστρεψεν Orig. fr. 46,1–5 **6–7** ἔθος...ἐγκύων Orig. fr. 47b

98, 1 Τὸ δὲ εἰπεῖν om. Cyril, *Comm.* 72.480,39 | Ἰσραήλ¹] οὐ τοῦ κατὰ σάρκα Cyril, *Comm.* 72.480,39–40 **1–2** τὸν...σεμνυνομένους] οὐ τοῦ κατὰ σάρκα, τοῦ τῷ ὀνόματι ψιλῶ σεμνυνομένου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ πνεῦμα, τοῦ τὴν δύναμιν τῆς προσηγορίας τετηρηκότος Cyril, *Comm.* 72.480,39–42 **99, 1** Οὐ...ἐλάλησεν om. Cyril, *Comm.* 72.480,51 **1–3** τέλειοι...σωτῆρος] ἐπληροῦτο δὲ αὕτη ἡ ἐπαγγελία, ἐξ αὐτῆς μέλλοντος γεννᾶσθαι τοῦ κοινουῦ Σωτῆρος Χριστοῦ Cyril, *Comm.* 72.480,51–53 **100, 1** καὶ¹] ἐκεῖ add. Orig. fr. 47a **2** βουλευομένη] ἀποροῦσά τε καὶ ἐκπληττομένη καὶ τί δεήσει γενέσθαι βουλευομένη Orig. fr. 47a | ἐγῶμαι] ἐγῶμε M **3** Ἐλισάβητ] ἡ Μαρία εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς ἀνεχώρησεν add. Orig. fr. 46,2 | αὐτῆς] τῆς Ἐλισάβητ Orig. fr. 46,3 **4** παρθένον] εἰς Ναζαρετ εὐαγγελιζόμενος αὐτῆ add. Orig. fr. 46,4 | ἐκείνη δὲ δραμοῦσα] ἔδραμε δὲ Orig. fr. 46,4 **5** τὴν] ἑαυτῆς add. Orig. fr. 46,5 | τρεῖς...ὑπέστρεψεν] ἡ παρθένος καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς Orig. fr. 46,5–6 **5–6** τοῦτο...δηλοῦν] δηλον ὅτι πληρωθέντος τοῦ χρόνου τῆς συλλήψεως εἰς τὸν οἶκον ἑαυτῆς ἀνεχώρησεν Orig. fr. 46,6–7 **6–7** καὶ...ἐγκύων] ἐστὶν ὑποχωρεῖν τὰς παρθέτους, ὅτε μέλλει τίκτειν ἢ ἐγκυος Orig. fr. 47b

101. f. 242v

Παρατηρήσασθαι δεῖ ἐν ὅλῃ τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Γραφῇ, εἴ ποῦ ἐστὶν ἐπὶ ἀμαρτωλοῦ γενέσεως εἰρημένον τό· ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν. Ὅτι πολλοῖς δοκεῖ περισσὸν εἶναι τό· ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν καὶ ἐγέννησεν υἷόν. Ποία γὰρ γυνὴ δύναται τεκεῖν υἷόν, μὴ πληρωθέντος τοῦ τῆς συλλήψεως χρόνου; Καὶ οὐκ ἂν
 5 τις εὖροι τοῦτο ἐπὶ ἀμαρτωλοῦ, ἀλλ' ὅπου ὠνόμασται τὸ τοιοῦτο, δίκαιός ἐστιν ὁ γεννώμενος· πληροῦνται οὖν αἱ ἡμέραι τῆς γεννήσεως τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ. Καὶ πληρότητα μὲν ἢ τοῦ δικαίου, κενότητα δὲ ἢ τοῦ φαύλου ἐπιδημία ἔχει. Εἰς τιμὴν δὲ τοῦ πατρὸς βουλομένων τῶν συγγενῶν ὄνομα θέσθαι τῷ παιδί
 10 Ζαχαρίαν ἢ Ἐλισάβετ, καίτοι τὴν γενομένην τῷ ἀνδρὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ παιδὸς ἀποκάλυψιν μὴ ἀκούσασα, τῷ πνεύματι τὴν προσηγορίαν ἔγνω, ὕφ' οὗ κινουμένη ἄτε καὶ προφήτης, Ἰωάννην τὸ παιδίον ἔφασκεν ὀνομάζεσθαι. Καὶ Ζαχαρίας δὲ τῇ χειρὶ καὶ τοῖς γράμμασιν σύμφωνα ἐλάλησε τῇ γυναικί, ὡς πάντας ἐκπλήττεσθαι καί· τί τὸ παιδίον ἔσται στοχάζεσθαι, ἅμα δὲ τῇ γραφῇ ἐλύθη ἡ δεδεμένη φωνή, καὶ εὐλογῶν τὸν θεὸν καὶ προεφήτευε τὰ ἀναγεγραμμένα.

101, 1–2 Παρατηρήσασθαι...τεκεῖν Orig. *Hom.* 9.54,10–14 | Cramer 2.16,12–14
1–6 Παρατηρήσασθαι...γεννώμενος Zac. 062-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 274r
1–11 Παρατηρήσασθαι...ὀνομάζεσθαι *Scholia* 17.321,42–51 **2–4** Ὅτι...χρόνου Orig. *Hom.* 9.54,3–7 **4–8** Καὶ...ἔχει Orig. *Hom.* 9.54,14–21 **8–11** Εἰς...ὀνομάζεσθαι Orig. *Hom.* 9.55,5–14
9–10 ἢ...προσηγορίαν Zac. 063-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 274r **11–12** Καὶ...γυναικί Orig. *Hom.* 9.55,17–56,1 **12–13** ὡς...στοχάζεσθαι Orig. *Hom.* 9.56,3–5 **13** ἅμα...φωνή Orig. *Hom.* 9.56,11; Orig. *Scholia* 17.323,58 **13–14** καὶ...ἀναγεγραμμένα Orig. *Hom.* 9.57,16–18; Orig. *Scholia* 17.324,2–3

101, 1 ἐστὶν] εὖρεῖν add. Orig. *Hom.* 9.54,12; Orig. *Scholia* 17.321,43 **2** ἀμαρτωλοῦ] ἀμαρτωλῶν Orig. *Scholia* 17.321,43 **2–4** Ὅτι...χρόνου om. Orig. *Scholia* 17.321,44 **3** Ποία] Ποῖα M: corr. Ποία Orig. *Hom.* 9.54,5 **4–5** Καὶ οὐκ ἂν τις] οὐκ ἂν γὰρ τις Orig. *Hom.* 9.54,14 Orig. *Scholia* 17.321,44–45 **5** τοῦτο ἐπὶ ἀμαρτωλοῦ] ὡς οἶμαι Orig. *Hom.* 9.54,15 Orig. *Scholia* 17.321,45 | τὸ τοιοῦτο] Orig. *Hom.* 9.54,16: ὅτι Orig. *Scholia* 17.321,46 **6** γεννώμενος] Καὶ τοῦτο δὲ καὶ τὰ λοιπά add. Orig. *Scholia* 17.321,46–47 **6–9** πληροῦνται...Ζαχαρίαν om. Orig. *Scholia* 17.321,47 **9** Ἐλισάβετ] Ἐλισάβετ: προφήτις οὐσα καὶ ὑπὸ πνεύματος ἁγίου κινουμένη add. Orig. *Hom.* 9.55,7–9: προφήτις οὐσα, καὶ τὴν add. Orig. *Scholia* 17.32,48 | τοῦ ὀνόματος τοῦ παιδὸς om. Orig. *Scholia* 17.321,49 **10–11** τὴν...προφήτης] ἔγνω τὴν παρὰ τοῦ ἀγγέλου ῥηθεῖσαν προσηγορίαν Orig. *Hom.* 9.55,12–13: ἀγίῳ τὴν παρὰ τοῦ ἀγγέλου ῥηθεῖσαν προσηγορίαν Orig. *Scholia* 17.321,50 **11** Ἰωάννην...ἔφασκεν] καὶ Ἰωάννην ἔφασκε τὸ παιδίον Orig. *Hom.* 9.55,13–14 Orig. *Scholia* 17.321,51 **11–13** Καὶ...στοχάζεσθαι om. Orig. *Scholia* 17.321,51 **12** πάντας] ἐπὶ τοῦτο add. Orig. *Hom.* 9.56,3–4 **13** ἅμα δὲ τῇ γραφῇ om. Orig. *Hom.* 9.56,11 Orig. *Scholia* 17.323,58 | καὶ om. Orig. *Hom.* 9.57,16: ἀλλ' Orig. *Scholia* 17.324,2 **14** εὐλογῶν] εὐλογοῦσαν Orig. *Scholia* 17.324,2 | προεφήτευε] προεφητεύων Orig. *Hom.* 9.57,17: προφητεύουσαν Orig. *Scholia* 17.324,3

102. f. 242v

Ἰωάννης μὲν οὖν χάρις θεοῦ ἐρμηνεύεται, Ζαχαρίας δὲ μνήμη θεοῦ, Ἐλισάβετ θεοῦ μου ὄρκος. Δύο δὲ γενικὰς προφητείας προφητεῖει Ζαχαρίας, τὴν προηγουμένην περὶ Χριστοῦ, τὴν δὲ ἐξῆς περὶ Ἰωάννου· καὶ ἔστιν ἀπὸ τῶν λέξεων τηρῆσαι τῶν μὲν προτέρων, ὅτι περὶ Χριστοῦ ὡς ἤδη παρόντος καὶ τῷ βίῳ ἐπιδεδημηκότος, ὡς γὰρ γεγωνῶς λέγει τὸ ἐσόμενον, *εὐλογητὸς γὰρ φησι κύριος, ὅτι ἐπεσκέψατο. ἐπισκοπή- 5* *σαντος γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ βουλομένου λυτρώσασθαι τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἤγειρεν κέρας σωτηρίας ἡμῖν.* Τὸ δὲ κέρας ἢ ἀντὶ βασιλείας ἢ ἀντὶ δυνάμεως παρείληπται, ἀμφοτέ-
ρα δὲ ὁ Χριστὸς· αὐτὸς γὰρ βασιλεὺς βασιλευόντων καὶ Κύριος κυριευόντων. Ἐπεὶ γὰρ *ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γέγονεν τὸ κατὰ σάρκα ὁ Χριστὸς καὶ ἦν οὗτος ἀληθῶς κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἐν οἴκῳ Δαβὶδ παιδὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ταῦτα προφητεῖει. Ὅτι 10* δὲ κέρας ὁ Χριστὸς, παριστᾷ ἢ προφητεία·

103. ff. 242v–243r

Ἀμπελῶν γὰρ ἐγεννήθη ἐν κέρατι. Τίνι κέρατι; Τῷ Χριστῷ τούτῳ, περὶ οὗ λέγει· *ἤγειρεν κέρας ἡμῖν.* Κέρας οὖν ὁ Χριστὸς ὡς βασιλεὺς καὶ δύναμις τοῦ πατρός, καὶ δεξιὰ ἢ ῥυσαμένη ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν καὶ μισούντων οὐκ αἰσθητῶν ἀλλὰ νοητῶν. Τὸ δὲ *ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν* τοῦτο οἶμα δηλοῦν, ὡς τάχα ἐν τῇ 5 (243r) Χριστοῦ ἐπιδημία, καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, καὶ ὅλος ὁ χορὸς τῶν προφητῶν ἀπέλαυσαν τοῦ ἐλέους τοῦ θεοῦ. Οὐ γὰρ λέγω, ὅτι πρότερον μὲν ὠφέληντο, ἐν δὲ τῇ Χριστοῦ ἐπιδημίᾳ οὐκ ὠφέληντο.

102, 1–2 Ἰωάννης...ὄρκος Orig. fr. 48   **2–4** Δύο...ἐπιδεδημηκότος Orig. Hom. 10.58,5–11
4–5 ὡς²...ἐσόμενον Orig. fr. 50a,1   **5** εὐλογητὸς...ἐπεσκέψατο Orig. fr. 50a,2–3
5–6 εὐλογητὸς...αὐτοῦ Orig. Hom. 10.58,14–16   **5–7** ἐπισκοπήσαντος...ἡμῖν Orig. fr. 50b
5–8 ἐπισκοπήσαντος...κυριευόντων Zac. 065-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 274r   **6–7** ἤγειρεν...ἡμῖν
Orig. Hom. 10.58,18   **7–8** ἀμφοτέρα...κυριευόντων Cramer 2.17,11–18   **8–11** Ἐπεὶ...
προφητεία Orig. Hom. 10.59,9–15   **103, 1–2** Ἀμπελῶν...ἡμῖν Orig. Hom. 10.59,15–18
2–3 Κέρας...νοητῶν Editionem non inveni | Zac. 065-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 274r; Cramer
2.17,16–18   **4–7** Τὸ...ὠφέληντο² Orig. Hom. 10.60,9–18

102, 4 τῷ βίῳ ἐπιδεδημηκότος] ἐπιδεδημηκότος τῷ βίῳ Orig. Hom. 10.58,11–11   **5** γεγωνῶς]
γεγωνός Orig. fr. 50a,1 | γὰρ φησι om. Orig. Hom. 10.58,13 | κύριος] ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ add.
Orig. Hom. 10.58,13–14   **7** σωτηρίας om. Orig. Hom. 10.58,18 | ἡμῖν] ἐν οἴκῳ Δαβὶδ add.
Orig. fr. 50b   **103, 5–6** ὁ...θεοῦ] καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ Orig. Hom. 10.58,15–16
5 καί¹] οἱ πατέρες ἡμῶν Orig. Hom. 10.69,12 | τῶν] ἀγίων αὐτοῦ add. Orig. Hom. 10.69,14
6 προφητῶν] καὶ δικαίων add. Orig. Hom. 10.69,14–15

104. f. 243r

Τί δὲ λέγω τοῦτο περὶ τῶν πατέρων; ἀναβήσομαι γὰρ τῷ λόγῳ καὶ ἐρῶ πεισθεῖς ταῖς γραφαῖς, ὅτι ἐν τῇ Χριστοῦ παρουσίᾳ οὐ μόνον τὰ ἐπὶ γῆς ὦντο αὐτοῦ τῆς ἐπιδημίας καὶ τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

105. f. 243r

Ὁ ἀπόστολος γοῦν φησιν· *εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ εἶτε τὰ ἐπὶ γῆς, εἶτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*· εἰ δὲ εἰρηνοποίησεν, τί ὀκνεῖς παραδέξασθαι, ὅτι καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἢ ἐπισκοπὴ γέγονεν ἐν τῇ Χριστοῦ ἐπιδημίᾳ καὶ τοῦτο ἢ εἰς τὸν ἄδην αὐτοῦ ἄφιξις ἐπραγματεύσατο, ἵνα πληρωθῇ τό· *ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν*· κἂν γὰρ νῦν τοῦτο γέγονεν, ἀλλ' ἐκπαλαί προανεφωνήθη, τοῦτο γὰρ ἐστὶν τὸ *μνησθῆναι διαθήκης*, καὶ ἀδύνατον ἦν μὴ ἐκβῆναι τοὺς λόγους εἰς ἔργον· ὄρκῳ γὰρ ἐβεβαίωσε τὰς ἐπαγγελίας διὰ τὸ ἀπαράβατον, *τοῦ δοῦναι ἡμῖν*, φησίν, οἱ πιστοὶ *ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθῆναι*. Πολλάκις ῥύονται τινες ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν ῥυσθῆναι, ὡσπερ αἰφνίδιον ἡμᾶς λαβῶν ἀπ' αὐτοῦ, οὐκ αἰσθανθέντας τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, ἀναισθητοῦντας μετέστησεν ἀπ' ἐκείνων *ἐπὶ τὴν μερίδα αὐτοῦ*. Τοῦ *λατρεύειν τῷ θεῷ ἐν ὁσιότητι ἐνώπιον αὐτοῦ*, ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς. *Καὶ σύ, παιδίον*, φησίν· ἐζήτουν κατ' ἑμαυτόν, διὰ τί τὴν περὶ Ἰωάννου προφητείαν οὐκ εἶπεν ὡς περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς πρὸς αὐτόν· λέγει γὰρ· *καὶ σύ, παιδίον*. Περισσὸν γὰρ τὸ λέγειν τῷ μὴ ἀκούοντι. Μήποτε οὖν παράδοξον γένεσιν ἀναλαβῶν ὁ Ἰωάννης, ἄτε ἀρχαγγέλου ταύτην κηρύξαντος καὶ ἄτε τῆς Μαρίας μετὰ τὸ συνειληφέναι τὸν κύριον παρουσίας τῆ Ἐλισάβετ καὶ αὐτῷ ἡδὴ γεννωμένῳ, παράδοξον ἡδὴ καὶ τὴν παρακολούθησιν εἶχεν ἐξ ἀρχῆς. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, εἰ παρακολουθεῖ ὁ Ἰωάννης ἅμα τῷ γεννηθῆναι τῇ προφη-

104, 1–3 Τί...οὐρανοῖς Orig. *Hom.* 10.60,18–61,2   **105, 1–5** Ὁ...ἡμῶν Orig. *Hom.* 10.61,2–12
5–8 κἂν...ῥυσθῆναι Orig. fr. 51b ■ **7–11**   **7–12** τοῦ...αὐτοῦ Orig. *Hom.* 10.61,14–62,8
11–12 Τοῦ...αὐτοῦ Orig. *Hom.* 10.62,12–13   **12** ἐν...ἐντολαῖς Orig. *Hom.* 10.62,15–16
12–27 Καὶ...ἀναγεγραμμένα Orig. *Hom.* 10.62,18–65,18

105, 4 ἀφιξις] ἀφῆξις M: corr. ἀφιξις   **8** οἱ πιστοὶ om. Orig. *Hom.* 10.61,14   **9** ἐχθρῶν] μετὰ φόβου δέ. Νυνὶ δὲ ἡμᾶς ἡ Χριστοῦ ἐπιδημία πεποίηκεν ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν add. Orig. *Hom.* 10.61,18–62,1 | ὡσπερ] ἀλλ' ὡσπερ 10.62,3 | λαβῶν ἀπ' αὐτοῦ] ἔλαβεν Orig. *Hom.* 10.62,4   **10** ἀλλ'] καὶ Orig. *Hom.* 10.62,6   **11** ἐπὶ] τὸν κληρον καὶ add. Orig. *Hom.* 10.62,8 | τῷ θεῷ] αὐτῷ Orig. *Hom.* 10.62,13   **11–12** ἐν ὁσιότητι] καὶ δικαιοσύνη add. Orig. *Hom.* 10.62,13
12 ἐν...ἐντολαῖς] πασῶν τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν Orig. *Hom.* 10.62,15–16   **13** κατ' ἑμαυτόν] Κατεμαυτόν M: corr. κατ' ἑμαυτόν Orig. *Hom.* 10.62,19   **14** παιδίον προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ add. Orig. *Hom.* 10.63,4 | γὰρ] γὰρ ἐστὶ Orig. *Hom.* 10.63,5 | ἀκούοντι] τί δήποτε οὖν ὡς πρὸς ἀκούοντα ταῦτά φησιν add. Orig. *Hom.* 10.63,6–7

τεία καὶ ἤκουεν τοῦ· καὶ σύ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ, ἴδε τὸ παραδοξό-
 τερον, ὅτι ἐσκήρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ. Εἰ δὲ ἐν τῇ κοιλίᾳ ὧν ἐσκήρτησεν 20
 καὶ ἠγαλλίασεν, τί ἀπιστεῖς, εἰ γεγεννημένος ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἤκουεν τοῦ
 πατρὸς προφητεῦντος καὶ λέγοντος αὐτῷ· καὶ σύ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου
 κληθήσῃ, καὶ διὰ τοῦτο τάχιον αὐτῷ παρόντι προεφήτευσεν, ἦδει γὰρ ὅτι μετ'
 ὀλίγον οὐ μέλλει ἔχειν τὸν υἱὸν παρ' ἑαυτῷ τρεφόμενον ὁ πατήρ· ἦν γὰρ ἐν ταῖς
 ἐρήμοις ἅμα τῇ γενέσει. Παράδοξον γάρ τι χρῆμα ἦν Ἰωάννης, περὶ οὗ καὶ ἐλέχθη 25
 ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου· ὡς οὖν ἄγγελος ἀποσταλεῖς
 ἤκουεν τοῦ πατρὸς προφητεῦντος τὰ ἀναγεγραμμένα. Πῶς δὲ ἐτοιμάσει τὰς ὁδοὺς
 φησι; τὸ ποιῆσαι γινῶναι τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι παραγένονεν ὁ τὰ ἀμαρτήματα
 συγχωρῶν.

106. 243r

Βί(κτωρος). Γινῶσιν δὲ δοῦναι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν Ἰουδαίοις τὲ καὶ Ἑλλήσι
 δῆλον ὅτι καὶ λαοὶ αὐτοῦ χρηματίζουσιν, τούτοις γὰρ τὴν γινῶσιν παρέσχε τῆς
 σωτηρίας ἐπιγινῶναι θελήσασιν. Διὰ σπλάγχνα [ἐλέ]ους φησίν, ὅτι δι' ἔλεος δόσις
 τῆς γνώσεως, ο[ὐ]δὲ γὰρ ἔργα εἰσηνέγκαμεν.

107. 243r–243v

ἐξ ἀνεπιγράφου. Εὐχαριστεῖ οὖν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἔλεον λέγων θεοῦ,
 καὶ ἐπίσκεψιν, καὶ ἀνατολὴν φωτὸς ἐξ ὕψους γενομένην, ἐξ ὕψους διὰ θεότητα, ἵνα
 οἱ ἐν σκότει ἀγνωσίας φωτισθῶσιν· οἱ ὑπ' ἐξουσίαν θανάτου κείμενοι, ὑπ' ἐξουσίαν

23–25 διὰ...γενέσει Zac. 069-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 274r 27–29 Πῶς...συγχωρῶν Orig. fr. 53b
 106, 1–4 Γινῶσιν...εἰσηνέγκαμεν Editionem non inveni 2–3 δῆλον...θελήσασιν Zac. 070-1;
 Vat. Pal. gr. 273, f. 274r 107, 1–8 Εὐχαριστεῖ...ἔθνη Severus 471 | Zac. 072-1; Vat. Pal. gr. 273,
 f. 274v

20 κοιλίᾳ] ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ add. Orig. *Hom.* 10.64,9–10 23 κληθήσῃ]
 προπορεύση γὰρ πρὸ προσώπου κυρίου ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ add. Orig. *Hom.*
 10.64,22–24 | καὶ om. Orig. *Hom.* 10.64,24 | παρόντι] ὁ πατήρ add. Orig. *Hom.* 10.64,25
 ἦδει γὰρ] ἐπειδήπερ ἦδει ὡς προφήτης Orig. *Hom.* 10. 64,25–65,1 24 τὸν υἱὸν] αὐτὸν Orig.
Hom. 10.65,2 24–25 ὁ...γενέσει] ἀλλ' ἐν ταῖς ἐρήμοις διαιτῶμενον. Τὸ γὰρ παιδίον ἐν ταῖς
 ἐρήμοις ἦν ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ Orig. *Hom.* 10.65,3–6 27 ὁδοὺς]
 αὐτοῦ Orig. fr. 53b 28–29 ὁ τὰ ἀμαρτήματα συγχωρῶν] ὁ τοῖς πιστοῖς συγχωρῶν τὰ
 ἀμαρτήματα αὐτῶν Orig. fr. 53b 107, 1 οὖν om. Severus 471 | καὶ om. Severus 471 2 ἐξ
 ὕψους διὰ θεότητα om. Severus 471

γενῶνται ζωῆς· οἱ πολέμῳ (243v) νοητῷ κατεχόμενοι τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ εἰρήνην
 5 εὐρῶσιν. Ἦλθεν μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ φωτίσαι τὸν Ἰσραήλ, προηγουμένως μὲν, διὰ τὴν
 πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐπαγγελίαν. *Οὐκ ἀπεστάλην γάρ, φησίν, εἰ μὴ εἰς τὰ
 πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· οὐ δεξαμένων δὲ ἐκείνων, ἐπιφανεστέραν*
 πολὺ τοῦ φωτὸς ἐπιλαμψιν ἐποιήσατο ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη.

108. f. 243v

Τὴν ἀποστεῖρας καὶ πρεσβύτιδος γένεσιν. Καὶ πρεσβύτου τοῦ πατρὸς κατὰ πνεῦμα
 καλεῖ γένεσιν ὁ ἀπόστολος ὡς ἐπὶ τοῦ ὁμοίως γεννηθέντος Ἰσαάκ, ὃν κατὰ πνεῦμα
 γεννηθῆναι φησίν, τοῦτ' ἔστι κατὰ δύναμιν καὶ χάριν τοῦ πνεύματος. Τὸ δὲ ἐν
πνεύματι γεγονὸς ἐν πνεύματι καὶ ἠϋζάνετο.

109. f. 243v

Διττὸν γὰρ τὸ *αὐξάνειν*· τὸ μὲν σωματικόν, ἔνθα οὐδὲ προαίρεσις ἀνθρώπου συνερ-
 γεῖ, τὸ δὲ πνευματικόν, ὅπου προαίρεσις αἰτία τῆ ἀυξήσει κεῖται. Τὸ οὖν κρεῖττον
 αὐξάνειν ἀνέγραψεν· ὅλον γὰρ τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· *ἠϋζανεν πνεύματι*· οὐ γὰρ
 αὐξανόμενον τὸ πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ ἔμεινεν, ὅποῖον ἦν ἀπαρχῆς, ἀλλὰ ἠϋζανεν τὸ
 5 πνεῦμα ἑαυτῷ, οὗ αὐξάνοντος καὶ ὁσημέραι πλείονος γενομένου καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ
 ἀκολουθῶς τῷ πνεύματι συνῆϋζανεν. Καὶ ἐὰν ἐντέλληται ὁ θεὸς προστακτικῶς
 λέγων· *αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε*, οἱ μὲν κατὰ σάρκα ἀκούοντες τοῦ λόγου οὐκ
 οἶδα πῶς δύνανται αὐξάνεσθαι. Ἔστω γὰρ τὸ *πληθύνεσθαι*, ἐπειδὴ ὁ πληθυσμὸς
 10 ἀριθμὸν πλείονα προσάγει τῶν πληθυνομένων. Πῶς οὖν ἐπὶ τοῦ ῥητοῦ προστάσει
 ὁ θεὸς τὸ *αὐξάνειν*; Πᾶς ἄνθρωπος βούλεται εἰς τὸ μέγεθος ἐπιδιδόναι, ἀλλ' οὐ
 πάντες ἐπιτυγχάνουσιν.

108, 1–4 Τὴν...ἠϋζάνετο Orig. fr. 54a,1–5   **109, 1–11** Διττὸν...ἐπιτυγχάνουσιν Orig. Hom. 11.66,5–67,7

4 γενῶνται ζωῆς] ζωῆς γενῶνται Severus 471 | τὴν ἐπὶ εἰρήνην] τῆς εἰρήνης Severus 471
 5 Ἦλθεν...μὲν] ὃς προηγουμένως ἐπὶ τὸ φωτίσαι ἦλθε τὸν Ἰσραήλ Severus 471   6–7 om. Severus 471
 8 ἐποιήσατο...ἔθνη] ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐποιήσατο Severus 471
108, 1–2 Τὴν...ἀπόστολος] Στεῖρα ἢ μήτηρ καὶ ἀμφοτέρω πρεσβύτεροι οἱ γονεῖς. τὴν δὲ
 τοι– αὐτὴν γένεσιν ὁ ἀπόστολος κατὰ πνεῦμα εἶναι λέγει Orig. fr. 54a,1–2   2 ὄν] ὅτι Orig. fr.
 54a,3   3 γεννηθῆναι φησίν] γεγέννηται Orig. fr. 54a,3   **109, 4** ἀπαρχῆς] ἀπ' ἀρχῆς Orig. Hom. 11.66,14

110. f. 243v

Εἰ τοίνυν τὸ προστακτικὸν ἔστιν καὶ δυνατὸν ποιῆσαι τὸ προστασσόμενον, ἐφ' ἡμῖν ἔστιν τὸ *αὐξάνειν*.

111. f. 243v

Καὶ παράδειγμα περὶ οὗ γέγραπται· *καὶ Ἰσαὰκ προέκοπτεν καὶ μείζων ἐγένετο, ἕως οὗ ἐγένετο μέγας σφόδρα*· ὅπερ ἔστιν ἐπιδιδούς τῇ αὐξήσει τῆς προαιρέσεως ἐπὶ τὸ ἀγαθόν, τῇ αὐξήσει τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὸ βέλτιστον, τῇ αὐξήσει τοῦ νοῦ ἐπὶ τὸ διορατικόν, τῇ αὐξήσει τῆς μνήμης ἐπὶ τὸ δραστικώτερον, ὥστε πλειόνων μνημονεύειν. Οὕτως ὁ πάσας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ γεωργῶν πληροῖ τὴν λέγουσαν 5 ἐντολήν· *αὐξάνεσθε*. Καὶ Ἰωάννης οὖν ὡς μακάριος καὶ ἔτι παιδίον ὦν ηὔξανεν· σπάνιον δὲ ἐν ἡμῖν εὐρεθῆναι παιδίον αὐξανόμενον πνεύματι. Ἄλλο δὲ τὸ *αὐξάνειν* καὶ ἄλλο τὸ *κραταιοῦσθαι*. Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀσθενής ἔστιν καί, ἵνα γένηται ἰσχυρά, χρεῖαν ἔχει βοηθείας κρείττονος. Τίνος οὖν χρεῖα, ἵνα κραταιωθῆ; Πνεύματος. Ὁ οὖν μέλλων ἀληθῶς κραταιοῦσθαι κραταιοῦται *πνεύματι*· οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ 10 κατὰ σάρκα κραταιοῦνται σαρκί, κραταιοῦνται *πνεύματι* καὶ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ κραταιοῦσθαι ἰσχυροὶ γίνονται πρὸς τὸ *φρόνημα τῆς σαρκός*· παλαίοντος γὰρ τοῦ πνεύματος τῇ σαρκὶ νικᾷ τὸ πνεῦμα ἐν ἐκείνῳ, ἐν ᾧ ἡ κραταίωσις γίνεται τοῦ πνεύματος.

112. ff. 243v–244r

Ὡσπερ ἡ γένεσις αὐτοῦ παράδοξος *ἐσκήρτησε* γὰρ ἐν ἀγαλλιάσει ἐπιγινώσκων τὸν Χριστόν, καὶ ὡς ἐλαλεῖτο πρὸς αὐτὸν κατ' αὐτὴν ὡς ἀκούοντα τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ὅτι· *καὶ σύ, παιδίον, προφήτης κληθήσῃ*, οὕτως οὐδὲ ἔμεινεν μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός, ἀλλ' ἀνεχώρησεν φεύγων τὸν ἐν πόλεσι θόρυβον καὶ τὴν ἐν τοῖς ὄχλοις ἀηδῖαν, ἵνα ἐν ταῖς ἐρημίαις τυγχάνων, ἐπεὶ μηδέπω ἐβούλετο αὐτὸν ὁ θεὸς ὑπηρε- 5 τεῖν τῷ μυστηρίῳ τοῦ βαπτίσματος, εὐχαῖς σχολάζει παραδόξως ἀνατρεφόμενος. Ἦν γὰρ ἡ *τροφή* (244r) αὐτοῦ κατὰ τὸν Ματθαῖον *ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον*· ἐπεὶ γὰρ διάκονος ἦν πρὸ τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας, διὰ τοῦτο ἡ τροφή αὐτοῦ οὐκ ἦν μέλι

110, 1–2 Εἰ...αὐξάνειν Orig. *Hom.* 11.67,7–10   **111, 1–14** Καὶ...πνεύματος Orig. *Hom.* 11.67,15–68,22   **112, 1–11** Ὡσπερ...καθαρόν Orig. *Hom.* 11.68,31–70,19

111, 11 σαρκί] οἱ δὲ θεοῦ ἀθληταὶ add. Orig. *Hom.* 11.68,15–16   **112, 2** τὰ] τὸ Orig. *Hom.* 11.69,4   **6** σχολάζει] σχολάζῃ Orig. *Hom.* 11.69,16   **8** ἦν πρὸ τῆς] ἦν τῆς πρώτης Orig. *Hom.* 11.70,10

10 ἡμερον· ἐτηρεῖτο γὰρ τὸ ἡμερον μέλι καὶ ἐξειργασμένον τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπεὶ πρὸ τῆς παρουσίας προεφήτευσεν καὶ ὠκονόμει τὰ πρὸ τῆς παρουσίας, διὰ τοῦτο ἦν αὐτῷ τροφή πτηνῶν ὀλίγον αἰρομένων ἀπὸ τῆς γῆς, ἀκρίδες, βραχὺ ζῶον καὶ καθαρὸν.

113. f. 244r

5 Οὕτω πάντα ξένα τὰ αὐτοῦ· καὶ ἡ τροφή ξένη, καὶ ἐκλεκτὸς ἀπὸ κόσμου ἄτε τὸν ὑπὲρ κόσμον μηνύων Χριστόν, καὶ ἐν ἐρήμῳ εὐθύς, ἔξω τῆς ἐν ἀνθρώποις κακίας ἀναστρεφόμενος, ἵνα καὶ ἀξιοπίστος γένηται ταύτην ἐλέγγειν· οὐ πρότερον δὲ τοῖς ἐν πόλεσιν ἐπιχωριάζειν ἤρξατο, εἰ μὴ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα δημοσιεῦσαι ἑαυτὸν

114. f. 244r

5 Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ Ἰωάννου ἀναγέγραπται· *τῇ Ἐλισάβετ ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν αὐτήν*, ἐπὶ δὲ τῆς Μαρίας· *ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι*, ἅπερ οὐ ταῦτα δοκεῖ. Ὁ μὲν γὰρ χρόνος ἔχει καὶ νύκτας, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ οὐδαμοῦ νύκτες, ἀλλὰ μόναι ἡμέραι πληροῦνται, ἵνα ἀποτεχθῆ. Ἔτι ἡ μὲν Ἐλισάβετ υἱὸν λέγεται γεννηῆσαι, ἡ δὲ Μαρία τὸν υἱὸν μετὰ τοῦ ἄρθρου, ἵνα ἐμφαντικῶς ὁ λόγος διδάξῃ, ὅτι αὕτη μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον υἱὸν ἐγέννησεν, ἐκείνη δὲ οὐ ψιλὸν, ἀλλὰ σαρκωθέντα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ.

115. f. 244r

5 Ποίαις ἡμέραις καθ' ἃς ἐγεννήθη ὁ βαπτιστής, ἔξ γὰρ μῆσι πρόδρομος τοῦ σωτῆρος ἐγένετο εἰς τὴν κύησιν καὶ πρὸ ἕξ μηνῶν ἐτέχθη, ὡς δὲ οἱ ἀκριβέστεροι ἐπετήρησαν, καὶ πρὸ ἕξ μηνῶν τῆς ἀναλήψεως τοῦ σωτῆρος ἀπέθανεν, αὐγούστου δὲ φησιν πρῶτως βασιλεύσαντος Ῥωμαίων ἐξῆλθε δόγμα. Πρὸ αὐγο[ύ]στου γὰρ μόνος ἐγένετο Ἰούλ[ι]ος Καῖσαρ, ὁ μετὰ τοὺς ὑ[πά]τους· τύπος γὰρ ἦν πρὸ [του]του, ὑπάτους εἶναι βασιλεῖς ἐνιαυσιαίους, αὐγο[ύ]στος δὲ βασιλεύσας λύει [τῆς] πολυαρχίας καὶ κατασχὼν παρέμεινε βασιλ[έ]ων· ἐπεὶ γὰρ ἔμελλε τὸ κήρυγμα διατρέχειν εἰς τὰ

113, 1–5 Οὕτω...προετρέψατο Orig. fr. 54b   114, 1–6 Ἐπὶ...θεοῦ Orig. fr. 56,1–8
115, 1–10 Ποίαις... κηρύττωσιν fontem non inveni

11 πτηνῶν] πτηνὸν Orig. Hom. 11.70,17 | αἰρομένων] αἰρόμενον Orig. Hom. 11.70,17–18
114, 1 οὖν om. Orig. fr. 56,1 | τῇ] δὲ add. Orig. fr. 56,2   2 ἅπερ οὐ ταῦτα δοκεῖ] ἐπὶ δὲ τῆς Μαρίας· ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι. Οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι πάντη τό· ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι· τῷ· ἐπλήσθη ὁ χρόνος Orig. fr. 56,2–4   4 λέγεται γεννηῆσαι] γεννᾷ Orig. fr. 56,6   6 ψιλὸν] μόνον add. Orig. fr. 56.8

πέρατα, οὐκ ἠδύναντ[ο] δὲ οἱ ἀπόστολοι μεταβαίν[ειν] ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος δι[α]φόροις βασιλεῦσι παλαί[ον]τες καὶ πολεμούμενοι παρ' ἐκάστου. Προομαλίζει μία βασιλεία τὴν γῆν [ὁ] Θεός, ἵνα οἱ ἀπόστολοι ὡς εἰς μίαν βασιλείαν κηρύττωσιν. 10

116. 244r

Διαμέμνηται δὲ χρησίμως τῶν τοῦ Κα[ί]σαρος θεσπισμάτων, δε[ι]κνὺς ἐκλειοιπότητας τοῦ[ς] τῶν Ἰουδαίων ἄρχοντα[ς] καὶ τοὺς ἡγουμένους, καὶ ὡς οὐκ ἔστιν ἔτι παρὰ [τῶν] ἐξ Ἰσραήλ, βασιλεὺς τῶν ἐ[κ] φυλῆς Δαυίδ, ἀλλ' ὑπὸ σκῆπτρα λοιπὸν ἔσχεν μετὰ [τῶν] ἄλλων τὴν Ἰουδαίαν ὁ Καῖσαρ, ὁ[ς] καὶ τὴν ἀπογραφὴν γενέσθαι κε[κέ]λευκεν. 5

117. f. 244r

Ἐτιμήθη δὲ πολυχρονίῳ ζωῆς, ἐπειδὴ [γὰρ] καθολικὴ χάρις ἐκλάμπειν ἔμελλεν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

118. ff. 244r–244v

Μυστήριον δὲ μέγα παριστᾶ ὁ λόγος, ὅτι εἰς τὴν τῆς οἰκουμένης ὅλην ἀναγραφὴν ἔδει γραφῆναι Χριστόν, ἵ[να] (244v) συναναγραφεῖς τοῖς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ἀγίασθαι τὴν οἰκουμένην, καὶ μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφεύτων αὐτῶ καὶ πιστευσάντων

116, 1–5 Διαμέμνηται...κεκέλευκεν Cyril, *Comm.* 72.484,5–11 117, 1–2 Ἐτιμήθη...γῆν Titus 148, 1–2 1–2 ἐπειδὴ...γῆν Cramer 2.19,9–10; Zac. 074-2 ; Vat. Pal. gr. 273, f. 274v 118, 1–3 Μυστήριον...οἰκουμένην Orig. *Hom.* 11.71,10–15 1–4 Μυστήριον...οὐρανοῖς Cramer 2.19,19–24; Zac. 074-1 ; Vat. Pal. gr. 273, f. 274v 3–4 καὶ¹...οὐρανοῖς Orig. *Hom.* 11.71,17–19

116, 1–5 Διαμέμνηται...κεκέλευκεν] Χρησίμως δὲ καὶ ἀναγκαίως ἐπεσημίνατο ὁ εὐαγγελιστὴς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γεννήσεως καιρὸν. Ἴνα γὰρ μάθωμεν, ὡς βασιλεὺς τῶν ἐκ φυλῆς Δαβίδ, οὐκ ἦν παρὰ τῶν ἐξ Ἰσραήλ, ἀλλ' οἱ παρ' αὐτοῖς ἄρχοντες ἐκλελοίπασιν, εἰκότως διαμέμνηται τῶν τοῦ Καίσαρος θεσπισμάτων, ὡς ὑπὸ σκῆπτρα λοιπὸν ἔχοντος μετὰ τῶν ἄλλων τὴν Ἰουδαίαν· οὕτω γὰρ κεκέλευκε γενέσθαι τὴν ἀπογραφὴν Cyril, *Comm.* 72.484,5–11 117, 1 Ἐτιμήθη...ζωῆς om. Titus 148,1 | ἐκλάμπειν ἔμελλεν] ἔμελλεν ἐκλάμπειν Titus 148, 1 | ἐπὶ εἰς Titus 148, 1 118, 1 Μυστήριον...λόγος] Μυστήριόν τι μέγα βούλεται ὁ λόγος παραστῆσαι Orig. *Hom.* 11.71,10 2 γραφῆναι] ἀναγραφῆναι Orig. *Hom.* 11.71,13 Χριστόν] Ἰησοῦν add. Orig. *Hom.* 11.71,13 3 καὶ¹] ἵνα Orig. *Hom.* 11.71,17

αὐτῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. [Ἐ]πεὶ οὖν καθολικὴ χάρις ἐκλάμπειν ἐμελλεν εἰς πᾶσαν τὴν
 5 γῆν, γίνεται ἐν πρόσταγμα καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης σωτῆρος ἐνὸς ἐν ὅλης γεννω-
 μένου, τοῦτο δὲ γέγονεν, ἴν' ἀπέλθῃ Ἰωσήφ εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, ὡς ἐκ τοῦ γένους
 ὧν, ἵνα μὴ ψευθοῦν ἢ προφητεία ἐκ Βηθλεὲμ λέγουσα τὸν Χριστόν.

119. f. 244v

Ἀπεγράφη δὲ ἐν τῇ μήτρα φερόμενος, καὶ κῆνσον ἐτέλεσεν τῷ κράτει νομοθετῶν
 ὑποτάσσεσθαι, ὅτ' ἂν μηδὲν παραβλάπτῃ πρὸς τὴν εὐσέβειαν.

120. f. 244v

Ἴνα δείξῃ, ὅτι οὐ ψιλὸν ἄνθρωπον ἐγέννησεν ἡ Παρθένος, ἐπήγαγεν τὸν πρωτότο-
 κον, οὐ τῆς παρθένου, [οὐ] γὰρ ἔσχεν καὶ ἕτερον υἱόν, [ἀλλ' ἦν] ἔτι παρθένος
 καί[τοι τε]κοῦ[σα] Χριστόν, ἀλλὰ [...]ον τὸν τοῦ [Πατρός] περὶ οὗ φησιν ὁ [Θεὸς]
 5 καὶ πατὴρ διὰ Δαβίδ· *κἀγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτόν*, καὶ περὶ οὗ καὶ Παῦλος
 μνημονεύει· *ὅταν εἰσαγάγῃ λέγων τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην*; Ἐξω γὰρ
 ὑπάρχων αὐτῆς, οὐ τοπικῶς μᾶλλον, ἀλλὰ φυσικῶς ἕτερος γὰρ κατὰ φύσιν ἐστὶ
 παρά γε τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην. Εἰσβέβηκεν εἰς αὐτὴν γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ
 μέρος αὐτῆς χρηματίσας διὰ τὴν σάρκωσιν· καίτοι μονογενὴς ὑπάρχων θεϊκῶς.

4–6 Ἐπει...γεννωμένου Zac. 074-2; Vat. Pal. gr. 273, f. 274v 4–6 Ἐπει...πατρίδα Titus 148,1–7
 4–7 Ἐπει...Χριστόν [ἐ]πεῖ...Χριστόν Cramer 2.19,9–18 6 τοῦτο...πατρίδα Zac. 074-3; Vat. Pal.
 gr. 273, f. 274v 119, 1–2 Ἀπεγράφη...εὐσέβειαν Isidor. Pelus. Epist. 48,4–7 | Cramer
 2.19,25–27 120, 1–5 Ἴνα...οἰκουμένην Cyril, *Comm.* 72.485,29–37 5–8 Ἐξω...θεϊκῶς Cyril,
Comm. 72.485,39–44

4 Ἐπει οὖν] ἐπειδὴ γὰρ Titus 148,1 | ἐκλάμπειν ἐμελλεν] ἐμελλεν ἐκλάμπειν Titus 148,1
 5–6 ἐνὸς...γεννωμένου] ὅλη τῇ οἰκουμένη γεννωμένου Titus 148,3 6 τοῦτο δὲ γέγονεν] ἵνα
 ἕκαστος ἑαυτοῦ τὴν πατρίδα ἐπιγνῶ. Τοῦτο δὲ ἐγένετο Titus 148,5–6 6–7 ὡς...Χριστόν om.
 Titus 148,7 119, 1 Ἀπεγράφη δὲ] Ἀπεγράφη ὁ Κύριος Isidor. Pelus. Epist. 48,4 | ἐτέλεσεν]
 ἐτέλεσε Καίσαρι Isidor. Pelus. Epist. 48,5 2 ἂν] ὅταν Isidor. Pelus. Epist. 48,6 120, 1 δείξῃ]
 οὖν add. Cyril, *Comm.* 72.485,29 2–3 οὐ¹...Πατρός] ἕτερον γὰρ οὐκ ἔσχεν υἱόν, μείνασα
 παρθένος, ἀλλὰ τὸν τοῦ Πατρός Cyril, *Comm.* 72.485,31–32 3 περὶ οὗ φησιν] καὶ Cyril,
Comm. 72.485,32 4 διὰ Δαβίδ] διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ βοᾷ Cyril, *Comm.* 72.485,33 | κἀγὼ]
 καγὼ M: corr. κἀγὼ | αὐτόν] ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς add. Cyril, *Comm.*
 72.485,34–35 4–5 καί²...μνημονεύει] Τοῦτου καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος διαμνημονεύει λέγων
 Cyril, *Comm.* 72.485,35–36 5 ὅταν] δὲ add. Cyril, *Comm.* 72.485,36 6 ὑπάρχων] ὑπάρχει
 Cyril, *Comm.* 72.485,39 7 Εἰσβέβηκεν] δὲ add. Cyril, *Comm.* 72.485,42 8 καίτοι] γὰρ add.
 Cyril, *Comm.* 72.485,44

121. f. 244v

Ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἡμῖν ἀδελφός, ταύτη τοι καὶ ὠνομάσθη πρωτότοκος, πρωτεύει γὰρ ὡς ἔφην αὐτὸς ἐν πᾶσιν ἀπαρχὴ τῆς τῶν ἀνθρώπων υἰοθεσίας γεγονώς, οὐχ ὅτι οὖν ἔσχεν ἄλλους υἰοὺς πρωτότοκος αὐτὸς καλεῖται, ἀλλὰ πρωτότοκον ὄτ' ἂν λέγει, τὸν πρωτότοκον τῆς νέας κτίσεως λέγει· οὐ γὰρ πρωτότοκος ἦν τῶν περὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰούδαν καὶ Συμεῶνα, ἀλλὰ πρωτότοκος τῶν πιστῶν, ὧν ἀδελφὸν αὐτὸν διὰ τὴν 5 οἰκονομίαν ὁ Παῦλος καλεῖ, λέγων *πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς*.

122. f. 244v

Ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς, φησίν, οὐ γὰρ ἦν τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ τῆς παρθένου τὸ βλάστημα.

123. f. 244v

Οὐχ εὐρίσκει τόπον, οὐ γὰρ ἐναυλίζεται θεὸς τοῖς ὑφ' ἀμαρτίαν οὖσιν ἡμῖν, ἐπεὶ γὰρ εὗρεν ἀποκτηνωθέντα τὸν ἄνθρωπον· *παρασυμβλήθη* γάρ φησι *τοῖς κτήνεσιν*, γέγονεν αὐτοῖς ὡς ἐν τάξει τροφῆς κείμενος, ἵνα τὸν κτηνοπρεπῆ μεταμεΐψαντες βίον, εἰς τὴν ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἀνακομισθῶμεν σύνεσιν· οὐχ ἀπλῶς δὲ ὡς βρέφος ὄραται ἐν φάτνῃ, ἀλλ' ἢ καθ' ἡμᾶς πτωχεῖα διὰ τούτου παρίσταται. 5

124. f. 244v

Τί δήποτε ὁ ἄγγελος οὐκ ἀπῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, οὐκ ἐζήτησεν τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν, ἀλλὰ *ποιμένας* εὐηγγελίστατο.

121, 1–2 Ἐπειδὴ...γεγονώς Cyril, *Comm.* 72.485,44–47 **2–6** οὐχ...ἀδελφοῖς fontem non inveni **122, 1–2** Ἐγέννησε...βλάστημα fontem non inveni **123, 1** Οὐχ...ἡμῖν fontem non inveni **1–4** ἐπεὶ...σύνεσιν Cyril, *Comm.* 72.488,46–50 **4–5** οὐχ...παρίσταται fontem non inveni **124, 1–3** Τί...εὐηγγελίστατο Orig. *Hom.* 12.72,8–16

121, 1 δὲ om. Cyril, *Comm.* 72.485,44 | ἡμῖν] ἡμῶν Cyril, *Comm.* 72.485,45 **1–2** πρωτεύει... πᾶσιν] ἵνα ὡς Cyril, *Comm.* 72.485,46 **123, 1** ἐπεὶ γὰρ om. Cyril, *Comm.* 72.488,46 **2–3** παρασυμβλήθη...κείμενος] διὰ τοῦτο ἐν φάτνῃ ὡς ἐν τάξει τροφῆς τέθειται Cyril, *Comm.* 72.488,47–48 **4** ἀνθρώπῳ] ἀνθρώπο M **124, 2** καὶ] τοὺς add. Orig. *Hom.* 12.72,10 *ποιμένας*] εὗρεν ἀγραυλοῦντας καὶ φυλάσσοντας τὰς φυλακάς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποιμνὴν αὐτῶν κάκεινους add. Orig. *Hom.* 12.72,13–15

125. ff. 244v–245r

Ἵρ(ιγένους). Ἴρ' ὁ λόγος οὐδὲν αἰνίσσεται, ἀλλ' ὄντως τὸ προκείμενον ἦν, ποιμέσι προβατίων τοιούτων αἰσθητῶν τὸν ἄγγελον ἐπιστάντα λελαληκέναι, καὶ οὐδὲν (245r) ἄλλο ἐμφαίνει παρὰ τοῦτο; Ἀλλὰ τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ποιμέσιν ὁ ἄγγελος εὐαγγελίζεται τὸν Χριστόν. Οὗτοι γάρ, ἐὰν μὴ ἐκεῖνος ὁ ποιμὴν ἔλθῃ, οὐ δύνανται
5 ποιμαίνειν ἀφ' ἑαυτῶν καλῶς· ἐλλειπὴς αὐτῶν ἢ ποιμαντικῆ, ἐὰν μὴ Χριστὸς αὐτοῖς συνεργῇ.

126. f. 245r

Θεοῦ γάρ, φησιν, ἐσμὲν συνεργοί. Καὶ γὰρ ἔταξεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποστόλους, προφήτας, διδασκάλους, εὐαγγελιστάς, ποιμένας, πάντας εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἀγίων, ὡς οὖν τύπον ἐπέχουσι τῶν τὰς ἐκκλησίας μελλόντων ποιμαίνειν, αὐτοῖς εὐηγγελίσθη τοῖς ποιμέσιν, καὶ μάλα εἰκότως.

127. f. 245r

Αὐτοὺς γὰρ ἔδει τό· ἐπὶ γῆς εἰρήνη κατὰ τὴν πρώτην τάξιν ἀκούειν, οἵτινες ἔμελλον τὴν εἰρήνην ἐπιφωνεῖν παντὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας πληρώματι. Τὸ δὲ τῶν ποιμένων πρόσωπον καὶ ἡ δι' ἀποκαλύψεως αὐτοῖς γενομένη χαρὰ σημαίνει σαφῶς, ὡς ἐπὶ τὸ *πλανώμενον πρόβατον ἦλθεν ὁ ποιμὴν ὁ καλός.*

128. f. 245r

Ποιμένας γὰρ οὐδὲν οὕτως εὐφραίνει, ὡς ἡ τοῦ ἀπολωλὸτος βοσκήματος εὐρεσις, ὅπερ οὐκ ἦν ἐτέρου τινὸς εὐρεῖν ἢ τοῦ *ἀρχιποιμένος Χριστοῦ*. Ταῦτα μὲν ἐπὶ τὸ εὐχερέστερον. Εἰ δὲ δεῖ ἀναβῆναι καὶ ἐπὶ λόγον μυστικώτερον, λέγω, ὅτι ἤσαν τινες ποιμένες ἄγγελοι πεπιστευμένοι, εἰ δεῖ εἰπεῖν, τοὺς ἀνθρώπους· καὶ τούτων
5 ἐκάστου ἀγραυλοῦντος ἐπὶ τὴν φυλακὴν τὴν ἑαυτοῦ καὶ κάμνοντος καὶ δεομένου πάντων βοθηείας, ἵνα τὰ ἔθνη τὰ ἐπ' αὐτοῖς οἰκονομηθῇ καλῶς, ἦλθεν ὁ ἄγγελος ἐπὶ

125, 1–6 Ἴρ' ...συνεργῇ Orig. *Hom.* 12.73,2–13 **126, 1–3** Θεοῦ...ἀγίων Orig. *Hom.* 17.73,13–22
3–4 ὡς...εἰκότως Orig. fr. 58a **127, 1–4** Αὐτοὺς...καλός Orig. fr. 58b,1–5
128, 1–2 Ποιμένας...Χριστοῦ Orig. fr. 58c **2–18** Ταῦτα...Χριστοῦ Orig. *Hom.* 12.73,24–76,12

126, 3 ὡς οὖν om. Orig. fr. 58a **3–4** αὐτοῖς...ποιμέσιν om. Orig. fr. 58a **127, 1** ἔμελλον] ἠμελλον Orig. fr. 58b,2

τῆ γενέσει τοῦ Ἰησοῦ λέγων· *μὴ φοβεῖσθε· εὐαγγελίζομαι γὰρ ὑμῖν χαράν*. Ἀληθῶς γὰρ χαρὰ μεγάλη τοῖς οἰκονομοῦσι τοὺς ἀνθρώπους γέγονεν, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἐπιδεδήμηκεν. Ὡς γὰρ ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων πάρεισιν δύο ἄγγελοι, ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης, ὁ δὲ τῆς ἀδικίας, καὶ ἐὰν μὲν ἀνατείλῃ ἡμῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν τὰ ἀγαθὰ, δηλονότι ὁμιλεῖ ἡμῖν ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ· ὅταν δὲ ἀναβῆ ἡμῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν τὰ φαῦλα, ὁμιλεῖ ἡμῖν ὁ ἄγγελος τοῦ διαβόλου. Ὡς οὖν καθ' ἕκαστον δύο ἄγγελοί εἰσιν, οὕτως οἶμαι, ὅτι καὶ κατὰ ἔθνη ἄγγελοί εἰσιν, οἱ μὲν κρείττονες, οἱ δὲ ἐναντίοι. Οἷον ἐν Ἐφέσω εἰκός, ὅτι διὰ μὲν τοὺς ἁμαρτάνοντας ἄγγελός τις ἦν ἐγκεχειρισμένος τοὺς ἁμαρτάνοντας, διὰ δὲ τοὺς πιστεύοντας, ὅτι ἄγγελός τις ἦν τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας, οὕτω δὴ καὶ πανταχοῦ καὶ πρὸ τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας. Οἷον οὖν ἐνδυναμοῦνται οἱ ἄγγελοι συνιστᾶν πανταχοῦ ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐκ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τοῦ ἀγγέλου περὶ τοῦ Χριστοῦ.

129. f. 245r

Ἐπισυνάπτει δὲ τῷ ὕμνῳ ἡ ἀγγελικὴ στρατιὰ τῶ· *δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ τό· καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας*, ἐπειδήπερ κεκμηῖ βουηθοῦσα τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐώρα, ὅτι οὐκ ἠδύνατο τελειῶσαι τὸ ἔργον, ὃ ἦν ἐγκεχειρισμένη, χωρὶς τοῦ σωτῆρος.

130. f. 245r

Διὰ μὲν [γὰρ] τοῦ εἰπεῖν μετ' ἐπιτάσεως τό· *[ἐν] τοῖς ὑψίστοις ἐνέφηνεν τὴν πασῶν ὑψηλοτέραν δόξαν ὀφειλομένην ἀναπέμπεσθαι τῷ Χριστῷ· μόλις γὰρ τῶν ἔστιν τῶν ἐν ὑψει δυνάμεων, τὴν ἐπὶ τῇ καταβά[σει] τοῦ ὑψίστου ἀναπέμπειν δοξολογίαν, διὰ δὲ τοῦ· ἐπὶ γῆς εἰρήνη* τὸ εἰρηνοποιηθῆναι διὰ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, *εἶτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἶτε τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ*, παρίσ[ταται]. Καὶ γὰρ ἐζήτουν οἱ τοῦ θεοῦ ἄγγελοι, ἐχθροὺς βλέποντες τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὰς ἁμαρτίας, φίλους αὐτοὺς ποιῆσαι καὶ πεποιήκασιν τὰ παρ' ἑαυτοῖς, ἵνα αὐτοὺς θεραπεύσωσιν, οἱ δὲ οὐδὲν ἤττον οὐκ ἰάθησαν, ἰδόντες τὸν ἰασάμενον δοξάζουσι καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη λέγουσιν.

129, 1–4 Ἐπισυνάπτει...σωτῆρος Orig. *Hom.* 13.77,7–14 130, 1–2 Διὰ...Χριστῷ Orig. fr: 59a 2–3 μόλις...δοξολογίαν Orig. fr: 59b 3–8 διὰ...λέγουσιν Orig. *Hom.* 13.78,15–26

130, 1 τό om. Orig. fr: 59a | ἐνέφηνεν] ἐνέφηναν Orig. fr: 59a 2–3 μόλις...δοξολογίαν] οὐδενός γὰρ ἔστι τῶν ἐπὶ γῆς ἀναπέμπειν τὴν ἐπὶ τῇ καταβάσει τοῦ ὑψίστου δοξολογίαν, μόλις δὲ τῶν ἐν ὑψει δυνάμεων Orig. fr: 59b 5 Καὶ] Ἐπεὶ Orig. *Hom.* 13.78,19

131. f. 245r

Τὸ δὲ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας] [...] τοῦ ἐπιθυμη[τικοῦ] [...] θεὸς τοῦ εὐ[...] εὐδοκεῖν γὰρ [ἐ]πιθυμητικῶς πρὸ[...]

132. f. 245r

Ἀλλὰ ζητήσει τις ἂν ἐν [τῷ τό]πῳ· εἰ ὁ σωτὴρ λέγει· οὐκ ἦλ[θον] βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν [γῆν], ἀλλὰ μάχαιραν, πῶς οἱ ἄγγελοι ἐπὶ τῇ γενέσει αὐτοῦ λέγουσιν· ἐπὶ γῆς εἰρήνη; Αὐτὸς δὲ ἀλλαχοῦ λέγει· εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν.

133. ff. 245r–245v

Ἄλλ' (245v) [εἰ ἐγέ]γραπτο μόνον τό· ἐπὶ γῆς εἰρήνη καὶ μέχρι τούτου στᾶσα ἦν ἡ γραφή, εἶχεν ἂν τινα [λ]όγον τὸ ἀπορούμενον. Νῦν [δ]ὲ ἡ προσθήκη λύει τὸ ζη[το]ύμενον, ἥτις καὶ μετὰ [τό·] ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἔστιν· ἐν [ἀνθρώποις εὐδοκία. Εἰ δὲ εἰρή[ν]ην λέγει ὁ σωτὴρ μὴ διδόναι ἐπὶ γῆς, οὐκ ἔστιν εὐδοκίας εἰ[ρ]ήνη. Οὐ γὰρ
5 ἀρνεῖται διδόναι τὴν εἰρήνην, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν. Οὐκ εἶπεν δὲ εὐδοκίας εἰρήνην· [ἀ]λλὰ ταῦτά γε εἶπον παρὰ [τ]οῖς ποιμέσιν οἱ ἄγγελοι. Καὶ [ἄγ]ιοι ποιμένες ἐὰν μὴ ἔ[χ]ωσι καὶ ἀγγέλους συμποι[μαί]νοντας, λεχθήσεται τό· ἐὰν μὴ κύριος φυλάξῃ πόλιν, [εἰ]ς μάτην ἠγρυπνησεν ὁ φυλάσσων.
10 Ἔστιν δὲ εἰπεῖν ἀπὸ τῆς γραφῆς, ὅτι δύο [εἰσ]ὶν ἐκάστης ἐκκλησίας ἐ[πί]σκοποι, ὁ μὲν τις αἰ[σθη]τὸς καὶ βλεπόμενος, ὁ [δέ] τις νοητὸς· καὶ ὡς περ [ὁ ἄνθρωπος] ἐπαινεῖται καλῶς οἰ[κον]ομίας, οὕτως καὶ ὁ [ἄγγελος. Γέγγ]ραπται γοῦν ἐν [τῇ Ἀποκαλύψει Ἰω]άννου· [ἀ]λλὰ ἔχετε ὄνομα[τα ὀλί]γα, ἅτινα ἐμόλυναν. [καὶ] ἔχεις ἐκεῖ τάδε ἁμαρ[τή]ματα ποιοῦντας, καὶ [μ]έμφεται τοῖς ἀγγέλοις. Εἰ [δὲ] τοῖς ἀγγέλοις μέμφεται [τοῖς] πεπιστευμένοις τὰς [ἐ]κκλησίας καὶ φροντί[ζο]υσιν, ὧν
15 πεπιστευμένοι [εἰ]σὶν ἄγγελοι, τί χρὴ λέγειν περὶ ἀνθρώπων, ὅσον δεῖ φόβον ἔχειν, ἵνα δυνηθῶσιν συμπλέοντες τοῖς ἀγγέλοις συνσωθῆναι τοῖς ἀγγέλοις;

131, 1–2 Τὸ...πρὸ fontem non inveni **132, 1–3** Ἀλλὰ...ὕμῖν Orig. Hom. 13.79,2–8
133, 1–16 Ἀλλ'...ἀγγέλοις² Orig. Hom. 13.79,13–81,7

132, 1 ζητήσει] ζητήσαι Orig. Hom. 13.79,2 **133, 3** εὐδοκία] εὐδοκίας Orig. Hom. 13.79,19
12 ἅτινα] οὐκ add. Orig. Hom. 13.80,22 | καὶ] καὶ πάλιν Orig. Hom. 13.80,23

134. f. 245v

Οἶον γὰρ κοινωνοὶ εἰσι τοῦ ἔργου ἀμφοτέρω ἐπίσκοποι, ὁ νοητὸς λέγω δὴ ὁ ἄγγελος ὁ πεπιστευμένος τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὁ αἰσθητός.

135. f. 245v

Βηθλεὲμ οἶκος ἄρτου ἐρμηνεύεται, ποῦ δὲ ἔμελλον οἱ ποιμένες μετὰ τὸ κήρυγμα τῆς εἰρήνης, ἢ ἐπὶ τὸν πνευματικὸν οἶκον τοῦ οὐρανοῦ ἄρτου Χριστόν, τούτέστιν τὴν Ἐκκλησίαν ἐπέγεισθαι. Σπεύσαντες δὲ ἦλθον καὶ οὐ βάδην οὐδὲ ἐκκελυμένως· διὰ τοῦτο εὗρον αὐτὸν ἐν φάτνῃ. Αὕτη δὲ ἦν, περὶ ἧς ὁ προφήτης ἔλεγεν· ἔγνω βοῦς καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ὃ μυστήριόν ἐστιν δηλούμενον· βοῦς καθαρὸν 5 ζῶον, ὄνος ἀκάθαρτον. Οὐχ ὁ λαὸς ἔγνω τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἦγουν ὁ ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ τὸ ἀκάθαρτον ζῶον, τὸ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν.

136. ff. 245v–246r

Ωρ(ιγένους). Ἀπέθανεν Χριστός, τῇ ἁμαρτία ἀπέθανεν, οὐχ ὅτι ἡμαρτεν, οὐδὲ γὰρ ἁμαρτίαν ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἀπέθανεν, ἵνα ἡμεῖς οἱ συναποθανόντες αὐτῷ, αὐτοῦ ἀποθανόντος τῇ ἁμαρτία, μηκέτι ζῶμεν τῇ ἁμαρτία. Δι' ὃ λέγεται· εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συνζήσομεν· ὡσπερ οὖν συναπεθάνομεν αὐτῷ ἀποθνήσκοντι τότε, οὕτω περιετιμήθημεν αὐτῷ περιτιμηθέντι τότε· καὶ 5 μετὰ τὴν περιτομὴν αὐτὴν γέγονεν οἰκονομία ἢ διὰ τοῦ προτέρου καθαρισμοῦ. Διὰ τοῦτο (246r) ἡμεῖς οὐκέτι περιτεμνόμεθα, ὅτι ἡ περιτομὴ αὐτοῦ δι' ἡμᾶς γεγένηται ἐν ᾧ περιετιμήθητε, φησὶν ὁ Παῦλος, περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτί- 10 σματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως. Οὐκοῦν καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονεν, καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ περιτομὴ. Ἀναγκαίως δὲ ἐπεσημάνητο ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦς τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου.

134, 1–2 Οἶον...αἰσθητός Orig. *Hom.* 13.81,8–11 **135, 1–3** Βηθλεὲμ...ἐπέγεισθαι Orig. fr. 60a; Cyril, *Comm.* 72.489,15–19 **3–7** Σπεύσαντες...ἐθνῶν Orig. *Hom.* 13.82,5–18 **136, 1–15** Ἀπέθανεν...ὄνομα Orig. *Hom.* 14.83,5–84,25

135, 1 Βηθλεὲμ] γὰρ add. Orig fr. 60a | ἐρμηνεύεται] μεθερμηνεύεται Orig. fr. 60a | δὲ ἔμελλον] ἔμελλον Cyril, *Comm.* 72.489,16: δὲ ἤμελλον Orig. fr. 60a,2 **2** εἰρήνης] ἐπέγεισθαι add. Cyril, *Comm.* 72.489,17 | Χριστόν] Χριστοῦ Orig. fr. 60a,3: om. Cyril, *Comm.* 72.489,18 τούτέστιν] τούτέστι Cyril, *Comm.* 72.489,18: τούτ' ἐστιν Orig. fr. 60a,3 **3** ἐπέγεισθαι om. Cyril, *Comm.* 72.489,19 **136, 1** Ἀπέθανεν] Ὁ ἀπέθανεν Orig. *Hom.* 14.83,1 **5** περιτιμηθέντι] περιετιμηθέντι Orig. *Hom.* 14.83,16–17

Οὐκ ἔδει γὰρ ἀπατηθῆναι, οὐδὲ ἀπὸ ἀνθρώπων πρῶτον δοξασθῆναι, ἀλλ' ἀπὸ κρειττόνων παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν καὶ κληθῆναι τὸ προσκυνητὸν ὄνομα
15 καὶ ἔντιμον καὶ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.

137. f. 246r

Τίτου. Μετὰ Ἰουδαίων δὲ περιτέμνεται, ἵνα τὴν συγγένειαν βεβαιώσῃ, ἵνα μὴ ἀρνήσωνται αὐτόν· ἐκ σπέρματος γὰρ Δαβὶδ προσεδοκάτο, ἔδειξε τοίνυν τὸ τεκμήριον τῆς συγγενείας. Εἰ γὰρ καὶ περιτεμηθέντος αὐτοῦ ἔλεγον· οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν; εἰ μὴ περιετμήθη κατὰ σάρκα καὶ τὸν νόμον ἐφύλαξεν. Ἔσχεν ἂν πρόφασιν
5 αὐτῶν ἢ ἄρνησις. Αὐτὴ δὲ ἢ περιτομὴ καὶ τὸ Σάββατον καταργεῖ· ἐὰν γὰρ ἀπαντήσῃ ἢ ὀγδόη εἰς τὸ Σάββατον, λύεται τὸ Σάββατον καὶ βεβαιοῦται ἢ ὀγδόη.

138. f. 246r

Τί δήποτε, ἐπειδὴ ἔμελλεν ἢ ὀγδόη ἀνάστασις Κυριακὴ περιτομὴ εἶναι παντὸς τοῦ κόσμου.

139. f. 246r

Διὰ τοῦτο οὐκ ἐν ἕκτη ἢ ἐννάτῃ ἐκέλευσεν γενέσθαι τὴν περιτομὴν, ἀλλ' ἐν τῇ ὀγδόῃ· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει Χριστοῦ γέγονε περιτομὴ παντὸς κοσμικοῦ πάθους, εἰς ἣν ὁ μὴ πιστεύων περιτεμνόμενος δὲ σαρκὶ ὁμοίος ἐστὶν ζῶω, σφραγίδα ἔχοντι ἐξ ἧς οὐδὲν ὠφελοῦνται, ὡσπερ οὐδὲ τὸ ἄλογον παιδίον ἐκ τῆς ἐν σαρκὶ περιτομῆς. Οἱ
5 δὲ λογικοὶ δεχόμενοι τὴν περιτομὴν ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῆς σαρκὸς ἐν τῷ βαπτίσματι, ὅπερ ἐστὶν τύπος τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως, οὗτοι τὴν ἀληθῆ γνῶσιν λαβόντες ὠφελοῦνται τῇ περιτομῇ [...]λόγω γινομένη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτεμνοῦσα πᾶσαν ἀμαρτίαν ἐν τῷ λουτρῷ, ὀγδόη οὖν ἢ περιτομῆς, ὀγδόη καὶ ἢ ἀνάστασις, ἧς τύπος τὸ βάπτισμα.

137, 1–6 Μετὰ... ὀγδόη² Titus 149,1–7 | Zac. 081-3; Vat. Pal. gr. 273, f. 3v **138, 1–2** Τί... κόσμου Editionem non inveni | Zac. 081-3; Vat. Pal. gr. 273, f. 3v **139, 1–9** Διὰ... βάπτισμα fontem non inveni

13 ἀπατηθῆναι...δοξασθῆναι] ἀπ' ἀνθρώπων πρῶτον κληθῆναι οὐδὲ ἀπ' αὐτῶν δοξασθῆναι Orig. Hom. 14.84,20–21 **137, 1** Μετὰ Ἰουδαίων δὲ περιτέμνεται] Περιτέμνεται μετὰ Ἰουδαίων Titus 149,1 **2** προσεδοκάτο] ὁ Χριστός add. Titus 149,3 | τοίνυν om. Titus 149,3 **3** οὐκ οἶδαμεν] τοῦτον οὐκ οἶδαμεν Titus 149,4 **4** πρόφασιν] εὐλογον add. Titus 149,6 **5–6** Αὐτὴ... ὀγδόη² om. Titus 149,7

140f. 246r

Κυρίλ(λου). Περιτέμενεται οὖν τῆς τοῦ νόμου κατάρας ἡμᾶς ἐκπριώμενος· ἤμεν γάρ, φησὶν ὁ Παῦλος, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου δεδουλωμένοι. Ἐξεπρίατο δὲ πῶς; Πληρώσας αὐτόν. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον· ἵνα λύση τῆς ἐν Ἀδάμ παραβάσεως τὸ ἔγκλημα, εὐπειθῆ πρὸς πᾶν ὅτιοῦν ἑαυτὸν παρ[α]στήσας ὑπὲρ ἡμῶν τῷ [Θεῷ] καὶ Πατρὶ. Γέγραπται γάρ, [ὅτι] ὡσπερ διὰ τῆς παρακ[ο]ῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτω- 5
λοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κ[α]ταστα-
θήσονται οἱ πολλοί.

141. f. 246r–246v

Σευήρου ἀπὸ ἐπιστολῆς πρὸς Καισαριαν Πατρικίαν. Τῆ ὀγδόῃ, ἐν ἧ σὺνηθες ἦν τὴν ἐν σαρκὶ περιτομὴν τελεῖσθαι. Δέχεται τὸ ὄνομα τὸ Ἰησοῦς, ὃ ἐρμηνεύεται Σωτηρία λαοῦ· οὐ γὰρ εἰς τὴν τοῦ πράγματος φύσιν ουδέν, ἀλλὰ παντὸς ἔθνους

140, 1 Περιτέμενεται...ἐκπριώμενος Cyril, *Comm.* 72.496,26; Cyril, *Hom.* 77,1041,25–26
1–2 ἤμεν...δεδουλωμένοι Cyril, *Comm.* 72.496,20; Cyril, *Hom.* 77,1041,20–21 | Zac. 081-4; Vat.
Pal. gr. 273, f. 3v 2–7 Ἐξεπρίατο...πολλοί Cyril, *Comm.* 72.496,28–35; Cyril, *Hom.*
77,1041,27–33 | Zac. 081-4; Vat. Pal. gr. 273, f. 3v **141, 1–10** Τῆ...μολυσμόν Cyril, *Comm.*
72.496,38–497,26 | Zac. 081-4; Vat. Pal. gr. 273, f. 3v

140, 1 Περιτέμενεται...ἐκπριώμενος] Οὐκοῦν τῆς τοῦ νόμου κατάρας ἐξεπρίατο Χριστὸς
Cyril, *Comm.* 72.496,26; Cyril, *Hom.* 77,1041,25–26 1–2 ἤμεν...Παῦλος] διδάξει λέγων ὁ
σοφώτατος Παῦλος· ὅτε ἤμεν νήπιοι Cyril, *Comm.* 72.496,20–21; διδάσκει λέγων ὁ σοφώτατος
Παῦλος· ὅτε ἤμεν νήπιοι Cyril, *Hom.* 77,1041,20–21 2 κόσμου] ἤμεν add. Cyril, *Comm.*
72.496,22; Cyril, *Hom.* 77,1041,21 3–4 τὸ ἔγκλημα] τὰ ἐγκλήματα Cyril, *Comm.* 72.496,30;
Cyril, *Hom.* 77,1041,29 4 εὐπειθῆ] καὶ εὐήνιον add. Cyril, *Comm.* 72.496,30; Cyril, *Hom.*
77,1041,29–20 | παραστήσας] παρέστησεν Cyril, *Comm.* 72.496,31 **141, 1** Τῆ ὀγδόῃ]
Ἐνστάσης δὴ οὖν τῆς ὀγδόης Cyril, *Comm.* 72.496,38–39 2 περιτομὴν τελεῖσθαι] τελεῖσθαι
περιτομὴν Cyril, *Comm.* 72.496,39–40 2–3 Δέχεται...λαοῦ] Δέχεται καὶ τὸ ὄνομα, τουτέστι
τὸ, Ἰησοῦς; ἐρμηνεύεται δὲ τοῦτο, Σωτηρία λαοῦ Cyril, *Comm.* 72.496,42–43 3–4 οὕτω γὰρ
ἠθέλησεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὀνομάζεσθαι τὸν ἴδιον Υἱὸν γεννηθέντα κατὰ σάρκα ἐκ
γυναικός· γέγονε γὰρ τότε σωτηρία λαοῦ, καὶ οὐχ ἑνός, μᾶλλον δὲ παντὸς ἔθνους, καὶ
πάσης τῆς ὑπ' οὐρανόν· ἐν ταυτῷ τοιγαροῦν τὸ τῆς περιτομῆς ἐτελείτο χρῆμα, καὶ τὴν
κλήσιν ἐδέχετο Cyril, *Comm.* 72.496,43–497,2

ἐγέν[ετο]. Εἰ δὲ καὶ μηδὲν ἐστὶν [πε]ριτομὴ κατὰ τὸν ἀπό[στο]λον, ὅσον γὰρ εἰς τὴν
 5 τοῦ πράγματος φύσιν οὐδέν, ἀλλὰ τύπον μυστηρίου ὠδίνει· κατὰ γὰρ τοι τὴν
 ὀγδόην ἡμέραν ἀνέστη [Χριστὸς] ἐκ νεκρῶν, καὶ δέδω[κεν] ἡμῖν τὴν ἐν πνεύματι
 [περιτο]μὴν τὴν [τοῦ ἀγίου] βαπτίσματος, [...] [ἀρ]χαῖος [...] γὰρ τ[...] καθίσας
 πε[ριέ]τεμε αὐ]τὸν μαχαίραις πέτρι[ναις]. Οὐκοῦν ὅτε διαβῶμ[εν τὸν] Ἰορδάνην διὰ
 τοῦ βαπτίσματος, τότε Χριστὸς ἡμᾶς περιτέμνει τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος· οὐ
 10 σάρκα καθαίρων, ἀποκείρων δὲ τὸν ἐν ψυχαῖς μολυσμόν. (246v) [Δεῖ]λαιοι δὲ [...]
 περικλείειν εἰς ἀπορίαν ἡμᾶς, γέγονεν φασὶν ἢ ἀκροβυστία αὐτοῦ, τὸ γὰρ πε[ρι]
 τούτου κατέλιπεν ἢ γρα[φ]ή, οὐκ ἴσασι δὲ ὅτι τὸ τῶν ἀδῆλων καταστοχα[ζ]εσθαι,
 λίαν ἐπικίνδυνον· πολλάκις γὰρ καὶ τι θεοπρεπὲς θαῦμα περὶ τὸ ἀποτμηθὲν μόριον
 [γέ]γονεν, πρόδηλον δὲ ἐκεῖνο πάντως, ὡς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ἔσχε, καὶ αὐτὸ καθὰ
 15 δὴ μέρος ὑπάρ[χ]ον ὄλου τοῦ σώματος, ἀδι[άφ]θορον πρὸς τοῦτο φυ[λά]ξας αὐτὸ
 καθ' οὓς οἶδεν [ἀρρ]ήτους λόγους αὐτός, καὶ [γὰρ] [κ]αὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἀνα[στά]σει τὸ
 σῶμα τὸ ἡμετέρον πληρὲς ἀποληψόμεθα, [τ]ὴν ἐκ τῶν τραυμάτων [ἢ] ἄλλων παθῶν
 μείωσιν [οὐκ] ἔχον, ἀλλ' ὑγιὲς καὶ ὀλόκληρον, οὓς ἐρέσθαι χρῆ [εὐσε]βοῦντας καὶ
 νομίζον[τας ἐκφοβ]εῖν τοὺς ὀρθῶς [πρὸς τὸ τὰ ἀληθῆ μὴ] ὁμολο[γεῖν τὸν Κύριον
 20 πεπον]θέναι [σαρκί· τί φασὶν αὐτοῖ] περὶ [τοῦ ὕδατος, ὅπερ ἐκ] τῆς [ἀχράντου]
 προῆλθε πλευρᾶς συμμιγέν, ἄ[ρα εἰς] γῆν ἠνέχθη; Καὶ [γὰρ] οὐδὲ τοῦτο ὠμολογῆται
 [δι]ὰ τῆς ἱεράς τῶν εὐαγγελίων [γρ]αφῆς, ἀλλ' αὐτοὶ μὲν τὸν [ἐπι]ζήμιον φοβηθή-
 σονται φόβον, καὶ ἀκολούθως ἐροῦσιν δόξαι μόνον [ἀπορρ]ῆναι καὶ οὐκ ἀληθῶς]
 ῥέυσαι [τὸ αἷμα]. Ἰωάννης δὲ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῷ εἰς τὸν σταυρὸν καὶ
 25 εἰς τὸν ληστὴν λόγῳ φησὶν· ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ ἱκρίου σφάζεται καὶ οὐχ' ὑπὸ στέγην,
 ἵνα τοῦ ἀέρος τὴν φύσιν καθάρῃ οὐκ ἐπικειμένης στέγης, ἀλλ' ἐπικειμένου τοῦ
 οὐρανοῦ.

10–27 Δεῖλαιοι...οὐρανοῦ Editionem non inveni | Zac. 082-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 4r

4–8 Εἰ...πέτριναις] Καὶ τί τὸ αἰνίγμα, φέρε δὴ πάλιν ἴδωμεν. Ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· Ἡ
 περιτομὴ οὐδὲν ἐστὶ, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδὲν ἐστὶν. Ἄρ' οὖν τὸ μηδὲν τηρεῖσθαι προστέταχε
 διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, καὶ κόλασιν ἐπαρτήσας τοῖς παραβαίνουσιν
 αὐτήν; Ναί, φαίην ἂν· ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, οὐδὲν ἐστὶν
 παντελῶς· ὠδίνει δὲ μυστηρίου τύπον· κατὰ γὰρ τὴν ὀγδόην ἡμέραν ἀνεβίω Χριστὸς ἐκ
 νεκρῶν, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν. Προστέταχε γὰρ τοῖς ἁγίοις
 ἀποστόλοις, «Πορευθέντες μαθητεῦ-σατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα
 τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τελεῖσθαι δέ φαμεν τὴν ἐν πνεύματι περι-
 τομὴν ἐν καιρῷ μάλιστα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὅτε καὶ μετόχους ἡμᾶς ἀποφαίνει Χριστὸς
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ τούτου πάλιν εἰς τύπον ἦν ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος Ἰησοῦς, ὁ μετὰ
 Μωσέα στρατηγήσας· διεβίβασε γὰρ πρότερον τὸν Ἰορδάνην τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ· εἶτα
 καθίσας εὐθὺς μαχαίραις περιέτεμε πετρίναις Cyril, *Comm.* 72.497,6–23 8–9 διὰ τοῦ
 βαπτίσματος om. Cyril, *Comm.* 72.497,24 9 τοῦ²] ἁγίου add. Cyril, *Comm.* 72.497,25 10 δέ¹]
 μᾶλλον add. Cyril, *Comm.* 72.497,26

142. f. 246v

Ἐκαθαίρετο μὲν γὰρ ἀήρ ἐφ' ὑψηλοῦ θυομένου τοῦ προβάτου· ἐκαθαίρετο δὲ καὶ ἡ γῆ· ἔσταζεν γὰρ τὸ αἷμα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ἐπ' αὐτὴν καθαίρων αὐτήν, ὥστε εἰ καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἢ περιτμηθεῖσα ἀκροβυστία τῆς γῆς ἔψαυσεν, ἠγίασεν πάντως αὐτήν, καὶ οἷς οἶδε λόγοις, ἐφύλαξεν αὐτήν πάντως, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως, οὐδὲ γὰρ κατὰ τοῦτο ἐλλιπῶς ἔχων, ἀνέστη πλήρης καὶ ἄφθαρτος ὅλω τῷ σώματι, τοὺς τύπους μέντοι τῶν ἡλίων καὶ τῆς λόγχης δεικνύς, ἐν οἷς καὶ ὀφθῆσεται ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων. 5

143. f. 246v

Ζητεῖται δὲ πῶς ὁ μὲν Ματθαῖος μετὰ τὴν γέννησιν ἀπάγει αὐτὸν εἰς Αἴγυπτον, ὁ δὲ Λουκᾶς εἰς Ἱεροσόλυμα παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ, λεκτέον οὖν καὶ διετης ἤδη χρόνος παρεληλύθει ἀπὸ τῆς Ἰησοῦ γεννήσεως, ὡς φησὶ κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων, ἠνίκα ἀνηνέχθη εἰς Αἴγυπτον, Λουκᾶς δὲ ἄπερ ἐσιώπησεν ὁ Ματθαῖος διηγήσατο ἐντὸς γενόμενα τῶν δύο ἐτῶν. 5

144. ff. 246v

Ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ φησίν. Τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρα κάθαρσις ἐγένετο κατὰ τὸν νόμον, ὅτι καὶ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις ἢ διαμόρφωσις τοῦ ἄρσενος. Σημεῖον τοῦ τὴν πλάσιν αὐτὴν δεῖσθαι καθαρμοῦ τοῦ παρὰ θεοῦ, ἐπὶ δὲ Χριστοῦ ἢ πλάσις ἅγια οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρωπίνων σπερμάτων, ἀλλ' ἐκ θείας δυνάμεως. Ἄγιον δὲ καὶ τὸ γεννώμενον, ἀλλ' οὐχ ἀγιαζόμενον, καὶ ὥσπερ ἐβαπτίσθη μὴ δεόμενος τῆς δι' ὕδατος καθάρσεως, ἀλλ' ἵνα ἀγιάσῃ τὰ ὕδατα, οὕτω καὶ ὑπὲρ καθαρ- 5

142, 1–2 Ἐκαθαίρετο... αὐτήν Chrysost. *De cruce et latrone* 49.400,36–38 **1–7** Ἐκαθαίρετο... ἐκκεντησάντων Zac. 082-1; Vat. Pal gr. 273, f. 4r **2–6** ὥστε... σώματι Cramer 2.22,18–23 **2–7** ὥστε... ἐκκεντησάντων Editionem fontem inveni **143, 1–5** Ζητεῖται... ἐτῶν Editionem non inveni | Zac. 081-3; Vat. Pal. gr. 273, 3v **144, 1** Ὅτε... φησὶν Titus 151,1–2 **1–10** Τῇ... ὑπόστασις Titus 151,7–21 | Zac. 083-1; Vat. Pal. 273, f. 4r

142, 2 καθαίρων αὐτήν om. Chrysost. *De cruce et latrone* 49.400,38 **143, 1** Ζητεῖται... γέννησιν] ἔσταζεν M: ἔσταζε Chrysost. *De cruce et latrone* 49.400,38 **144, 1** φησίν om. Titus 151,2 **1–2** Τῇ... ἐγένετο] κάθαρσις ἐγένετο τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρα Titus 151, 7–8 **3** ἄρσενος] ἄρρενος Titus 151,9 **4** οὐ γὰρ] οὐκ Titus 151,11 **5** ἀγιαζόμενον] καθαίρων, οὐ καθαιρόμενον add. Titus 151,13 **6** ὕδατα] καὶ πληρώση πᾶσαν δικαιοσύνην ὑπακούων προφήτη add. Titus 151,15–16

σμοῦ αὐτοῦ προσφέρεται τοῦ μὴ δεομένου καθάρσεως τρυγώνες καὶ περιστεραί, σημεῖον ἀφελοῦς καὶ σώφρονος τρόπου, ἃ ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων τύποι, ἐπὶ δὲ Χριστοῦ ἀλήθεια· αὐτὸς γὰρ ἡ τῆς ἀληθινῆς σωφροσύνης δύναμις καὶ τῆς ἀληθινῆς ἀφελείας
10 ὑπόστασις. Καθαρισμὸν οὖν ὁμωνύμως αἰνίττεται ὁ Λουκάς.

145. f. 247r

[.]ἀσ[.]δύα[...] γὰρ ὁ ἐκ τῆς [...]ρο] γάμου τόκος, δι' ὃ οὐδ' ἀνάγκην εἶχεν ἡ παρθένος τούτου φησὶ γὰρ ὁ νόμος· γυνὴ ἢ τις σπερματισθῆ καὶ οὐ πᾶσα καὶ τέκη ἄρσεν, ἀκάθαρτος ἔστω, ὡς οὖν ἐκ σπέρματος τοῦ θείου συστάντος σώματος ἐν τῇ ἀγία παρθένῳ, οὐκ ἀνάγκη ταῦτα συνήρχετο, ἀλλ' ἵνα ὁ νόμος πληροῦτο τῷ λόγῳ τοῦ
5 τοκετοῦ. Εἰ δὲ ἔκειτο ὑπὲρ τοῦ καθαρισμοῦ Μαρίας μόνης, οὐδὲν ἐζητοῦμεν.

146. f. 247r

Νυνὶ δὲ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν φησιν. Ἄρ' οὖν καὶ Ἰησοῦς δεῖται καθαρισμοῦ; Ἄλλ' ὄρα τὸ τόλμημα τοῦ λόγου· μνήσθητι τῶν εἰρημένων ἐν τῷ Ἰώβ μυστικῶς· οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ἢ ζωὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· οὐκ εἶπεν ἀπὸ ἁμαρτίας, ἀλλ' ἀπὸ ῥύπου. Ὅτι καὶ οὐ ταῦτά, λέγει Ἡσαίας· ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν
5 ῥύπον τῶν υἰῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιών, καὶ τὸ αἶμα ἐκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν· ἐρρῦπται οὖν πᾶσα ψυχὴ ἐνδεδυμένη σῶμα ἀνθρώπινον. Ἄκουε Ζαχαρίου· Ἰησοῦς ἦν ἐνδεδυμένος ἱμάτια ῥυπαρά. Τὸ δὲ ῥητὸν χρήσιμον καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι ὁ σωτὴρ οὐκ ἔλαβε σάρκα ἀνθρωπίνην, ἀλλ' ἦνεγκεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πνευματικὸν σῶμα τὸ πνευματικὸν [σῶμα] ἐρρυπωμένον [νομίζοντας. Ἐπεὶ] γὰρ λέγειν
10 δυνήσονται ταῦτα καὶ τοῦτο παραδέξονται, ὄρα αὐτοὺς λέγειν, ὅτι ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις, ὅταν πληρωθῆ τό· σπεύρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν, ἐγειρόμεθα ἐρρυπωμένοι, ὅπερ ἦει λέγειν.

145, 1–5 ἀσδύα...τοκετοῦ fontem non inveni 5 Εἰ...ἐζητοῦμεν Orig. Hom. 14.85,5–6
146, 1–12 Νυνὶ...λέγειν Orig. Hom. 14.85,7–87,12

7 προσφέρεται τοῦ μὴ δεομένου] τοῦ μὴ δεομένου καθάρσεως προσφέρονται Titus 151,16–17 | τρυγώνες] τρυγόνες Titus 151,17 8 ἃ] ταῦτα οὖν Titus 151,18 | ἀνθρώπων] σκιαὶ καὶ add. Titus 151,19 146, 12 ἦει] μὴ δεῖ Orig. Hom. 14.87,12

147. f. 247r

Ἐδεήθη οὖν ὁ σωτήρ, ὡς ἐνδεδυμένος ἰμάτια ῥυπαρὰ τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον καὶ γήϊνον, τοῦ προσενεχθῆναι καὶ περὶ αὐτοῦ καθαρισμόν. Τὰ παιδιά βαπτίζεται εἰς ἄφροσιν ἀμαρτημάτων. Ποίων; Πότε γὰρ ἤμαρτον; Ἀλλὰ μήποτε, ἐπεὶ οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, τὸν ῥύπον δὲ ἀποτίθεται τις διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος, διὰ 5 τοῦτο καὶ τὰ παιδιά βαπτίζεται. Μυστικῶν δὲ ἡμέραι πληρούμεναι· οὐ γὰρ ἅμα τῆ γενέσει τὸν καθαρισμόν, ἀλλ' ὡσπερ γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ· ὅτι ἐὰν τεχθῆ ἄρσεν, ζ' ἡμέρας καθιεῖται ἐν αἵματι ἀκαθάρτῳ, εἴτα τριάκοντα τρεῖς ἐπὶ αἵματι καθαρῷ καὶ αὕτη καὶ τὸ παιδίον, οὕτως, εἶπεν ὁ νόμος σκιὰν ἔχων τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἔστιν ἰδεῖν καθαρισμόν γινόμενον ὕστερόν ποτε· τάχα δὲ ἐὰν ἀναστῶμεν ἐκ νεκρῶν, δεόμεθα τοῦ μυστηρίου τοῦ καθαίροντος ἡμᾶς, [...]θαυμάζου[...], εἰ τις ἀνίσταται 10 παντὸς ῥύπου καθαρεύων· ἐν [τῆ] παλιγγενεσίᾳ οὖν τα [ύτη] τοιοῦτόν τι ἔσται μυστήριον] καθαρισμοῦ, ὅπερ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ. Τὰ οὖν ἄρσενικὰ ἅγια ὄντα μήτραν ἀνοίγοντα ἔδει ἀναφέρεσθαι κυρίῳ παρὰ τῷ θυσιαστηρίῳ, μόνος δὲ Χριστὸς διήνοιξεν μήτραν ἐκ παρθένου τεχθείς· οὐδὲν γὰρ ἄλλο πρὸ τοῦ Χριστοῦ τῆς μήτρας ἐκείνης τῆς [εἰ]ράς] ἤψατο· πάντων [δὲ τὰ] πρωτότοκα, εἰ 15 καὶ [πρω]τότοκά ἐστιν, ἀλλ' οὐ [δια]νοίγουσιν αὐτὰ πρῶ[τα] τὴν μήτραν, ἀλλ' ὁ σύμβ[ιος].

148. ff. 247r–247v

Ἀλλὰ τίνα τὰ τῶν ἀντι[λε]γόντων, εἰ εἰς τὸν Κύριον [...] ἔχει τὴν ἀναφορὰν τό· [πᾶν] ἄρσεν δια[νοῖγον μήτραν] ἅγιον τῷ Κυρίῳ κλη[θήσεται], οὐκ ἔμεινεν ἢ παρθένος παρθένος]. [Ἐφώνησε] γὰρ [ἡ] γραφὴ ὅτι [πᾶν ἄρσεν] διανοῖγον [μήτραν· ἀνέ]ψατο οὖν αν[...] [ἡ παρ]θενικὴ μήτρα· [...] ἐστιν ἀπαντῆσαι. [Πρὸς] μὲν τὴν παρθενικὴν φύσιν οὐδ' ὄλως αἱ παρθενικαὶ πύλαι ἀνέω[χθη]σαν βουλήσει τοῦ κυοφορουμένου 5

147, 1–17 Ἐδεήθη...σύμβιος Orig. Hom. 14.87,13–91,7 148, 1–7 Ἀλλὰ...κεκλησμένη Amphilocheus, Orat. 2, 66–74 4–8 Πρὸς...ἠνέψαται Euth. Zigab. Comm. 129.889,21–28

147, 5 Μυστικῶν] Μυστικῶς Orig. Hom. 14.88,12 6 τὸν καθαρισμόν] ὁ καθαρισμός Orig. Hom. 14.88,14 8 εἶπεν] ἐπεὶ Orig. Hom. 14.88,22 | ἔχων] ἔχει Orig. Hom. 14.88,22 13 ὄντα] ἄτε add. Orig. Hom. 14.89,24 17 σύμβιος ἀμβ[ιος] M: σύμβιος corr. Orig. Hom. 14.91,7 148, 1 Ἀλλὰ] Ἔστι δὲ πάντως εἰπεῖν Amphilocheus, Orat. 2, 66 | εἰ...ἀναφορὰν] ὅτι εἰ τοίνυν εἰς τὸν κύριον τὴν ἀναφορὰν ἔχει Amphilocheus, Orat. 2, 66–67 2 ἄρσεν] ἄρσεν Amphilocheus, Orat. 2, 67 3–4 ἀνέψατο...ἀπαντῆσαι] ἀνέψατο πάντως ἢ παρθενικὴ μήτρα, εἰ εἰς τὸν κύριον τὴν ἀναφορὰν κέκτηται. Ἄκουε συνετῶς Amphilocheus, Orat. 2, 69–71 5 αἰ...ἀνέωχθησαν] ἠνέωχθησαν αἱ παρθενικαὶ πύλαι Amphilocheus, Orat. 2, 72 κυοφορουμένου] ἀρτίως κυοφορηθέντος Amphilocheus, Orat. 2, 72–73

κατὰ τὸ φά[σκον] ῥητόν, ἡ πύλη αὕτη κε(247ν)κλεισμένη ἔσται, οὐδεὶς [εἰσ]ἔλθη δι' αὐτῆς εἰ μὴ Κύριος, [ἔσ]ται κεκλησμένη· ὥστε [π]ρὸς τὴν δύναμιν τοῦ τε[χ]θέντος, οὐδὲν κέκλει[στ]αι αὐτῷ ὡς δεσπότη, [ἀ]λλὰ πάντα ἠνέωκται.

149. f. 247v

Οὐχ ὅτι δὲ ὁ νόμος Μωσέως Κυρίου οὐκ ἦν νόμος· ὅσα γὰρ λαλεῖ προφήτης Πνεύματι ἁγίῳ, οὐκ αὐτὸς λαλεῖ, ἀλλ' ὁ Κύριος ὑποβάλλει·

150. f. 247v

Ἦρ(ιγένους). Ἦς ἐν δεσμοτηρίῳ ὦν τοῦ σώματος καὶ ὀρῶν, ὅτι οὐδεὶς αὐτὸν λύει ἀπ' αὐτοῦ, ὥστε μετ' ἐλπίδος ἀπολυθῆναι τοῦ κόσμου, ἢ ἐκεῖνος, ὃς αὐτὸν κατέσχεν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτόν, φησὶν· νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

151. f. 247v

Τ(οῦ) Χρ(υσοστόμου). Ῥῆμα τὸν χρηματισμὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τὴν φωνὴν τὴν περὶ τούτου λέγων, οὐκ εἶπεν δὲ κεχρηματισμένον διὰ πνεύματος ἁγίου, ἵνα τὸν μὲν θεὸν χρηματίζοντα νοήσης, τὸ δὲ πνεῦμα ὑπουργοῦν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἐπεὶ γὰρ γέρων ὦν, ἔσπευδεν ἀναλύσαι τοῦ βίου· παντὶ γὰρ δικαίως σκοπὸς ἐξελεῖν τῶν ἀγώνων τοῦ κόσμου καὶ δέξασθαι τὸν στέφανον, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡσπερ μισθὸν τῆς καλῆς αὐτοῦ πολιτείας ἐπαγγελόμενον λέγει, οὐ πρότερον ὄψει θάνατον, ἐὰν μὴ ἴδῃς τὸν Χριστὸν γεννηθέντα καὶ λάβῃς καλὸν ἐφόδιον τῆς ἀναστάσεως.

7–8 ὥστε...ἠνέωκται Amphilochius, *Orat.* 2, 76–77 149, 1–2 Οὐχ...ὑποβάλλει Chysost. *De occursu domini* [Sp.] 50.809,13–16 150, 1–3 Ἦς...σου² Orig. *Hom.* 15.92,16–22 151, 1–8 Ῥῆμα...ἀναστάσεως editionem non inveni

6 φάσκον] περὶ αὐτοῦ add. Amphilochius, *Orat.* 2, 73 6–7 ἢ...κεκλησμένη] Αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ ἔσται ἡ πύλη κεκλεισμένη Amphilochius, *Orat.* 2, 73–74 7 ὥστε] ὡς δὲ Amphilochius, *Orat.* 2, 76 7–8 τεχθέντος] δεσπότη add. Amphilochius, *Orat.* 2, 77 8 αὐτῷ ὡς δεσπότη] τῷ κυρίῳ Amphilochius, *Orat.* 2, 77 149, 1 δὲ] καὶ Chrysost. *De occursu domini* [Sp.] 50.809,14 | Κυρίου οὐκ ἦν νόμος] οὐκ ἦν νόμος Κυρίου Chrysost. *De occursu domini* [Sp.] 50.809,14 2 ἁγίῳ] διαλεγόμενος add. Chrysost. *De occursu domini* [Sp.] 50.809,16 150, 2 ὃς αὐτόν] ὃν αὐτὸς Orig. *Hom.* 15.92,20 3 αὐτόν] αὐτοῦ Orig. *Hom.* 15.92,21

152. f. 247v

Ἐνταῦθα δεσπότης ἀποδέδεικται τὸ πνεῦμα καὶ κυριολογεῖται.

153. ff. 247v–248r

Ὠρ(ιγένους). Καὶ ἴδε τὴν προσθήκην, τὸ ἐν εἰρήνῃ· οὐχ ἀπλῶς φησιν· ἀπολυθῆναι θέλων, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ κατὰ τὸ λεχθὲν τῷ Ἀβραάμ· ἀπελεύση πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης. Τίς δέ ἐστιν ὁ μετ' εἰρήνης ἀπαλλασσόμενος ἢ ὁ νοήσας, ὅτι θεὸς ἦν (248r) [ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ καὶ μ]ηκέτι ἔργον [τ]ι ἔχθρας [ἔχων] πρὸς τὸν θεόν, ἀλλὰ π[ᾶ]σαν εἰρήνην ἀναλαβὼν δι' ἔργων ἀγαθῶν.

5

154. f. 248r

Τ(οῦ) Χρ(υσοστόμου). Σωτήριον δὲ ἡ Χριστοῦ παρουσία, ὡς ὁ προφήτης ἔλεγεν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· ὡς λαμπρὰς καυθήσεται.

155. f. 248r

Κυ(ρίλλου). Ὁ ἡτοιμάσας, φησί, ἐπεὶ προητοιμάστο τὸ μυστήριον τῆς παρουσίας Χριστοῦ, καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, γέγονε δὲ φῶς τοῖς ἐν σκότῳ, καὶ πεπλανημένοις ἔθνεσιν, ἃ κέκλινται παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, ὃς ἐστιν φῶς ἀληθινόν, ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν τοῦ Ἰσραὴλ· εἰ γὰρ καὶ τινες ἐξ αὐτῶν γεγόνασιν ἀπειθεῖς, ἀλλ' οὖν σέσωστο τὸ κατάλειμμα, καὶ δεδόξα-

5

152, 1 Ἐνταῦθα...κυριολογεῖται fontem non inveni 153, 1–5 Καὶ...ἀγαθῶν Orig. Hom. 15.93,1–16 154, 1–2 Σωτήριον...καυθήσεται Σωτήριον...καυθήσεται editionem non inveni 155, 1–10 Ὁ...αὐτοῦ Cyril, Hom. 77.1045,39–48,1

155, 1–10 Ὁ...αὐτοῦ] ὁ δὲ γε μακάριος Συμεὼν, προφητικῆ χάριτι τετιμημένος, δέχεται μὲν εἰς ἀγκάλας αὐτόν· θυμηδίας δὲ τῆς ἀνωτάτω πιμπλάμενος, εὐλόγησε τὸν Θεὸν λέγων· νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι ἴδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοιμάσας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνων, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ. Προητοιμάσται γὰρ τὸ Χριστοῦ μυστήριον καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς· πεφανέρωται δὲ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, γέγονε δὲ φῶς τοῖς ἐν σκότῳ, καὶ πεπλανημένοις, καὶ ὑπὸ χεῖρα πεσοῦσι διαβολικῆν. Αὐτοὶ δὲ ἦσαν οἱ τῆ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα λατρεύοντες, προσκυνοῦντες δὲ καὶ τῷ ἀρχεκάκῳ δράκοντι, καὶ τῆ τῶν δαιμόνων ἀκαθάρτῳ πληθύνῃ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἀνάπτοντες· ἀλλὰ κέκλινται παρὰ Θεοῦ Πατέρος πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ, ὃς ἐστὶ φῶς τὸ ἀληθινόν Cyril, Hom. 77.1045,39–48,1

σται διὰ Χριστοῦ, ὧν ἀπαρχὴ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, δόξα δὲ καὶ ἑτέρους τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Χριστός, ὅτι προῆλθεν ἐξ αὐτῶν κατὰ σάρκα, ἐπὶ ποίοις δὲ λαλουμένοις περὶ αὐτοῦ ἐθαύμαζον Συμεῶν καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ; Ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ποιμένων ὑφ' ὧν ἡ φήμη διέτρεχεν ὑπὸ τοῦ Συμεῶν, ὅτι ὁ Χριστός γεγέννηται, ἐπ' αὐτῷ τῷ εἰπεῖν· νῦν ἀπολύεις, ὃ ἦν ἡ κορωνὶς τῶν λαλουμένων περὶ αὐτοῦ.

156. f. 248r

Εἰς πατέρα δὲ τὸν Ἰωσήφ θαυ[μαστῶς τίθησι, οὐ πατέρα] κηρυ[κεύων τοῦτο εἰπ]ῶν, ἀλλ' ἐπιπροφητεῦει περὶ τοῦ παιδίου, εὐλογήσας τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ φησιν· *ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν*. Ὅμοιον δὲ αὐτῷ ἐστὶν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην τό· *εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες* 5 *βλέπωσι καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται*· ὡσπερ οὖν οἱ μὴ βλέποντες ἀπὸ τῶν ἔθνῶν βλέπουσι, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ τυφλοὶ γίνονται, οὕτως ἦλθεν εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν ἡμῶν. Οἱ γὰρ ἐστηκότες πεπτώκασιν καὶ οἱ πεπτωκότες ἀνέστησαν Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος. Ἐχει δὲ τοῦτο καὶ βαθυτέραν διήγησιν· ἔχω τι ἐστὸς ἐν ἐμοί· τοῦτο πεσέτω, ὃ ἔσω ἄνθρωπος πεπτωκῶς μου ἦν, ὃ ἔξω ἄνθρωπός μου 10 ἰσθῆκει. Πρὸ τῆς πίστεως τίνα εἶχουμεν; τὸ κρεῖττον πεπτωκός, τὸ χειρὸν διεγυγερμένον. Ὅτε δὲ ἦλθεν Χριστός, τότε τὸ ἐστηκὸς πέπτωκέ μου τὸ χειρὸν νεκρώσατε, φησί, *τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· πορνείαν, ἀκαθαρσίαν* καὶ τὰ ἕξῃς. Ἐπεὶ δὲ πτώμα γέγονεν, ὅπου γὰρ πτώμα, ἐκεῖ καὶ οἱ ἀετοί, καλὸν τοῦτο τὸ πτώμα, ἐφ' ᾧ ἦλθεν πρῶτος ὁ Ἰησοῦς.

157. f. 248r

[...] ἵνα [...]σῆμου τὸ κρεῖττον. Καθαιρετικὴ γὰρ τῶν τοῦ σώματος παθῶν ἡ τοῦ Κυρίου ἐπιφάνεια, διεγερτικὴ δὲ τῶν τῆς ψυχῆς ιδιωμάτων. κατὰ τὸ *ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι*, [ὁ] αὐτὸς ἀσθενὴς καὶ δυνατός, ἀλλ' ἀσθενεῖ μὲν τῇ σαρκί,

7-10 ἐπὶ...αὐτοῦ Orig. *Hom.* 16.95,20-96,7 156, 1-14 Εἰς...Ἰησοῦς Orig. *Hom.* 16.96,8-99,26 157, 1-2 Καθαιρετικὴ...ιδιωμάτων Orig. *Hom.* 17.102,11-15 1-9 Καθαιρετικὴ...ἀνίσταται Basil. Caesar. *Epist.* 260.7,4-15; *Chron. Pasch.* 383,10-384,3 2-4 κατὰ...πνεύματι Orig. fr. 67a

8 Συμεῶν] Ἰωσήφ Orig. *Hom.* 16.95,21 9-10 ὑπὸ...αὐτοῦ] ὅτι ὁ Χριστός γεγέννηται, καὶ ὑπὸ τοῦ Συμεῶνος Orig. *Hom.* 16.95,23-96,1 156, 10 ἰσθῆκει] εἰσθῆκει Orig. *Hom.* 16.99,9 10-11 διεγυγερμένον] διεγειγερμένον M 13 ᾧ] ὁ Orig. *Hom.* 16.99,26 157, 1 γὰρ τῶν τοῦ σώματος] μὲν γὰρ ἐστὶ τῶν σωματικῶν Orig. *Hom.* 17.102,11-12 Basil. Caesar. *Epist.* 260.7,4 παθῶν] ἐστὶν add. Basil. Caesar. *Epist.* 260.7,5 2 κατὰ τὸ] Ὅταν λέγη Παῦλος Orig. fr. 67a: Ὡς ὅταν λέγη ὁ Παῦλος Basil. Caesar. *Epist.* 260.7,6 3 ἀσθενὴς καὶ δυνατός] ἀσθενεῖ, εἰ καὶ δυνατός ἐστὶν Orig. fr. 67a: καὶ ἀσθενεῖ καὶ δύναται Basil. Caesar. *Epist.* 260.7,7-8

δυνατὸς δε ἔστι τῷ πνεύματι, οὕτω καὶ κύριος οὐχὶ τοῖς μὲν τοῦ [πί]πτειν τὰς ἀφορμὰς πα]ρέχει, τοῖς δὲ τοῦ [ἀνίστασθαι]. Οἱ γὰρ πίπτοντες [ἀπὸ τῆς] στάσεως, 5 ἐν ἧ [ποτε ἦσαν], καταπίπτου[σι δηλονότι. Οὐ]δέποτε δὲ ἰστήκ[ει ὁ ἄπιστος] ἀεὶ συρόμενος[χαμαὶ μετὰ τοῦ ὄφεως, ᾧ συνέπ[εσεν. Πρ]ώτη δὲ εὐεργεσία [τὸν στή]κοντα τῇ ἀμ[αρτία πε]σεῖν καὶ ἀποθανεῖν, [εἶτα] ζῆσαι [τῇ δικαιοσύνῃ] [..ἂν οὐ....] οὐκ ἀ[νίσταται].

158. ff. 248r–248v

[Κυρίως σημείον ἐ]γνωμεν πα[ρὰ τῆ Γραφῆ τὸν] σταυρόν. Ἐθη[κε γὰρ Μω]υσῆς τὸν ὄφιν ἐπὶ [σημείου], τουτέστιν ἐπὶ σταυροῦ, [ὃ ση]μειὸν ἔστιν τινὸς πράγματος ἀφανοῦς ἐνδεικτικόν, ὀρώμενον μ[ὲν] [ἀ]πλῶς, νοούμενον δὲ παρὰ τῶν ἐντρεχῶν τὴν διά[248v][νοίαν. [.....] αὐτὸν, καὶ οἱ μὲν πα[θη]τὸν ἐσχρήκεναι τὸ σῶμα, [οἱ δ]ὲ φαντασίαν αὐ[τῷ] πληροῦν δογματίζουσιν, καὶ ἄλλοι χοϊκόν, ἄλλοι δὲ ἐπουράνι- 5 ον, καὶ οἱ μὲν προαιώνιον τὴν ὑπαρξιν, οἱ δὲ ἀπὸ Μαρίας τὴν ἀρχὴν ἐσχρήκεναι, διὰ τοῦτο εἰς σημείον ἀντιλεγόμενον.

159. f. 248v

Ἀντιλέγεται δὲ οὐ [.] αὐτὸς ὁ σταυρός, ἀλλ' ὁ ἐσταυρωμένος, εἰ δὲ καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ [.....] ἀντιλέγεται, ἰου[.....] ἀντιλέγουσι τῷ [.....] ὡς πρωτότυπον [.....] ἀλλὰ διὰ τὸν [σταυρ]ωθέντα.

4–5 οὕτω...ἀνίστασθαι οὕτω...[ἀνίστασθαι] Orig. fr. 67b 5–7 Οἱ...συνέπεσεν Orig. fr. 67c 7–9 Πρώτη...ἀνίσταται Orig. *Hom* 17.103,10–12 158, 1–7 Κυρίως...ἀντιλεγόμενον Basil. Caesar. Epist. 260.8,1–14 | Cramer 2.24,9–17; *Chron. Pasch.* 384,5–16 4–7 καὶ...ἀντιλεγόμενον Orig. fr. 68,3–6 159, 1–3 Ἀντιλέγεται...σταυρωθέντα fontem non inveni

---

4 οὕτω καὶ] οὕτως καὶ ὁ Orig. fr. 67b: οὕτω καὶ ὁ Basil. Caesar. Epist. 260.7,9 6 ἰστήκει] εἰστήκει Orig. fr. 67c; Basil. Caesar. Epist. 260.7,12 | ἀεὶ om. Orig. fr. 67c 7 συρόμενος χαμαὶ] χαμαὶ συρόμενος Orig. fr. 67c; Basil. Caesar. Epist. 260.7,12–13 | ᾧ συνέπεσεν om. Basil. Caesar. Epist. 260.7,13 | Πρώτη δὲ] Ὡς πρώτη Basil. Caesar. Epist. 260.7,14 8–9 εἶτα...ἀνίσταται] εἶτα ζῆσαι τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἀναστῆναι Orig. *Hom.* 17.103,11–12; Basil. Caesar. Epist. 260.7,15–16 158, 1 σταυρόν] εἰρημένον add. Basil. Caesar. Epist. 260.8,2 | Μωυσῆς] Μωσῆς, φησί Basil. Caesar. Epist. 260.8,3 2–3 τινὸς πράγματος ἀφανοῦς] παραδόξου τινὸς καὶ ἀφανοῦς πράγματος Basil. Caesar. Epist. 260.8,4–5 3 ἀπλῶς] παρ' αὐτῶν Basil. Caesar. Epist. 260.8,5 5 φαντασίαν...δογματίζουσιν] φαντασίαν τινὴν διὰ τοῦ σώματος οἰκονομίαν πληροῦν Orig. fr. 68,4; Basil. Caesar. Epist. 260.8,10–11 5–6 σῶμα add. Orig. fr. 65,5; Basil. Caesar. Epist. 260.8,12 6 Μαρίας] τῆς παρθένου Orig. fr. 68,5–6 7 εἰς] εἶνα Orig. fr. 68,6

160. f. 248v

Καὶ [σοῦ δὲ αὐτῆς] τὴν ψυχὴν διε[λευ]σεται ῥομφαί]α. Φαίνεται, [ὄτι περὶ τὸν] καιρὸν τοῦ πά[θους πάντες] ἐσκανδαλί[σθησαν· καὶ γὰρ αὐτὸς] εἶπεν, [ὄτι· πάντες] σκαν[δαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί]. Ἄρ' [οἰόμεθα ὅτι μόνη] ἀπὸ [σκανδάλου καθαρά ἦν ἡ Μ]αρία; [εἰ δὲ πάν]τες ὕστε[ροῦνται τῆς] δόξης τοῦ [θεοῦ δικαιοῦμενοι ...] τῆ
 5 [αὐτοῦ χάριτι...]. Προφητεύει οὖν ὁ Συμεὼν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας, ὅτι· παρεστῶσα τῷ σταυρῷ καὶ βλέπουσα τὰ γενόμενα καὶ ἀκούουσα τῶν φωνῶν τῶν φονευτῶν,] μετὰ τὴν τοῦ Γαβριὴλ μαρτυρίαν, μετὰ τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν τῆς θείας συλλήψεως, γενήσεται τις περὶ τὴν σὴν ψυχὴν σάλος ἐν διακρίσει, ἐπὶ ἴδης τὸν τηλικούτον σταυρούμενον καὶ θάνατον ἀνθρώπινον ἀναδεχόμενον.
 10 Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν διαλογισμοί· διαλογισμοὶ ἦσαν πονηροὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις· τότε ἀπεκαλύφθησαν, ἵνα ἀποκαλυφθέντας αὐτοὺς ἀφανίσῃ ὁ ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων ἀποθνήσκων. Ὅσον γὰρ ἦσαν κεκρυμμένοι, οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτοὺς ἀφανισθῆναι τέλεον· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐὰν ἀμαρτήσωμεν, κελευόμεθα λέγειν· τὴν ἀνομίαν μου οὐκ ἐκάλυψα. Αἰνίττεται δέ, ὅτι μετὰ τὸν
 15 σκανδαλισμὸν τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ γενόμενον τοῖς μαθηταῖς καὶ τῇ Μαρίᾳ ταχεῖά τις ἴασις ἐπακολουθήσει, βεβαιοῦσα αὐτῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν ἐπ' αὐτὸν πίστιν· οὕτω γὰρ καὶ Πέτρον ἀντισχόμενον ἴδομεν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως· ὡς εἰ[...] ὁ εὐαγγελιστὴς πᾶσι παρηκολουθηκέναι οὔτε τὸ τῆς Ἄννης παρεσιώπησε πρόσωπον. Καὶ ἡ τάξις δὲ ἀ[μώμητος]· οὐ πρώτη γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνή, ἀλλὰ πρῶτος ὁ Συμεὼν
 20 [παρ]εισάγεται.

161. f. 248v

Οὐκ οὖν ἐγένε[ραπτο] δὲ αὐτῆς κα[τὰ] λέξιν [ὁ λόγος, ἀλλ' ὅ]τι ἐξομολόγει [τῷ θεῷ καὶ ἐλάλει] περὶ αὐτοῦ. [Ἔ]οι]κε δέ γε δικαίως γεγ[ονέ]ναι προφητικῶς, τοῦ ἀγίου πνεύματος χώραν δυνηθέντος εὐρεῖν ἐν αὐτῇ διὰ τὴν ἀγνείαν καὶ τὴν καθαρότητα·

160, 1 Καὶ...ῥομφαία Orig. *Hom.* 17.105,11–12 **1–8** Φαίνεται...συλλήψεως Orig. *Hom.* 17.106,3–23 **8–14** γενήσεται...ἐκάλυψα Orig. *Hom.* 107,3–107,26 **14–16** Αἰνίττεται...πίστιν Orig. fr. 71a **16–17** οὕτω...πίστεως Orig. fr. 71b **17–18** ὡς...πρόσωπον Orig. fr. 72,1–2 **18–20** Καὶ...παρεισάγεται Orig. *Hom.* 17.108,11–13 **161, 1–8** Οὐκ...θεοῦ Orig. *Hom.* 17.108,17–109,34

160, 8 ἐν διακρίσει] καὶ ἄφεται τις διάκρισις, τοῦτ' ἐστὶν ἡ ῥομφαία Orig. *Hom.* 17.107,4–5 **14** μου] ἐγνώρισα, καὶ τὴν ἀμαρτίαν μου add. Orig. *Hom.* 17.107,25–26 **16** οὕτω] οὕτως Orig. fr. 71b **17** ἴδομεν] εἶδομεν Orig. fr. 71b | εἰ] ἀπαραλείπτως ὑποσχόμενος Orig. fr. 72,1 **18** πᾶσι παρηκολουθηκέναι οὔτε] πάντα εἰπεῖν οὐδὲ Orig. fr. 72,1 **161, 1** ἐξομολόγει] ἐξωμολόγει Orig. *Hom.* 17.108,18–19

ἔτι γὰρ ἑπτὰ ζήσασα ἔτη ἀπὸ τῆς παρθενίας αὐτῆς μετὰ ἀνδρός, διὰ τοῦτο γέγονε προφητικῶς· οὐ γὰρ ὡς ἔτυχεν τὸ ἅγιον πνεῦμα ὤκησεν ἐν αὐτῇ. Καλὸν μὲν γὰρ εἰ τις δύναται παρθενεύειν· εἰ δὲ μὴ δύναται τοῦτο, χηρευσάτω, ἐὰν συμβῆ τι ἀνθρώπινον, καὶ ἐχέτω τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ μετὰ ἀνδρὸς οὔσα, ὥστε τὴν παρθενίαν αὐτῆς δικαιοθῆναι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

162. f. 248v

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν· τὸ δὲ παιδίον ἠὔξανεν καὶ τὰ ἐξῆς. Τὸν τῆς κενώσεως διαδείκνυσι ταῦτα τρόπον. Ἐδύνατο δὲ λαμβάνων σοφίαν, ἀλλ' ἐπεὶ, ὅτε ἤρχετο, ἐκένωσεν ἑαυτόν, εἶπεν πληρούμενον, ἵνα δείξῃ, ὅτι ὁ ἐκένωσεν ἐπλήρωσε καὶ ἐλάμβανε πάλιν ἀπὸ τοῦ πληρώματος. Οὐ γὰρ προσθήκην σοφίας δέχεται, καθ' ὃν νοεῖται θεὸς ὁ ἐν πᾶσι τέλειος, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ λόγου τῆ τοῦ σώματος ἡλικία συνεκτείνοντος κατὰ βραχὺ τῆς σοφίας τὴν ἔκφανσιν, ἢ ἀντὶ τοῦ μειζόνως ἐκ τοῦ δὲ ἐθαυμάζετο χαριέστερος παρὰ τοῖς ὁρώσι διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων δεικνύμεν προκοπτοῦσης, ὡς ἔστι μᾶλλον [...]

162, 1–2 Τὸν...τρόπον Cyril, *Comm.* 72.508,10–11 | Cramer 2.25,25–26 2–4 Ἐδύνατο... πληρώματος Orig. *Hom.* 18.111,15–20 4–5 Οὐ...τέλειος Cyril, *Comm.* 72.508,21–23 5–6 ἀλλὰ...ἐκφανσιν Cyril, *Comm.* 72.508,24–26 | Cramer 2.26,6–8 6–8 ἢ...μᾶλλον Cyril, *Comm.* 72.509,29–32

4 ἔτι γὰρ ἑπτὰ ζήσασα ἔτη] ἔτη γὰρ ἑπτὰ ζήσασα Orig. *Hom.* 17.108,24 | παρθενίας] παρθενείας M 7 παρθενίαν] παρθενεϊάν M 162, 2 ταῦτα om. Cyril, *Comm.* 72.508,10 | δὲ] εἰπεῖν· προέκοπτε add. Orig. *Hom.* 18.111,15 4 ἀπὸ τοῦ πληρώματος] ταῦτα, ἀφ' ὧν ἐκὼν κεκένωτο Orig. *Hom.* 18.111,20 | γὰρ om. Cyril, *Comm.* 72.508,21 | δέχεται] δεχόμενος Cyril, *Comm.* 72.508,22 5 τέλειος] παντέλειος Cyril, *Comm.* 72.508,23 6 ἢ...ἐθαυμάζετο] ἀλλ' ὅτι μειζόνως αἰεὶ θαυμαζόμενος Cyril, *Comm.* 72.508,29–30 7 δεικνύμεν] ἀπεδείκνυτο Cyril, *Comm.* 72.509,31

8 The Scholia in Paris, BnF, suppl. gr. 1225 (GA 1293), ff. 134r–218v

1. f. 134r (ad. Luke 1:1)

Τὸ ἐπεχείρησαν ἀντὶ τοῦ χωρὶς χαρίσματος ἦλθον εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν Εὐαγγελίων τινές. Ματθαῖος γὰρ οὐκ ἐπεχείρησεν, ἀλλ' ἔγραψεν ἀπὸ ἀγίου Πνεύματος, ὁμοίως καὶ Μάρκος καὶ Ἰωάννης καὶ Λουκᾶς. Τὸ μέντοι κατ' Αἰγυπτίους ἐπιγεγραμμένον, καὶ τὸ ἐπιγεγραμμένον τῶν ιβ' οἱ συγγράψαντες ἐπεχείρησαν.

2. f. 134r Luke (ad Luke 1:5)

Τὸ ἐξ ἑφημερίας Ἀβιά δηλοῖ, ὅτι δύο ἦσαν ἱερεῖς ἐκ διαδοχῆς τὴν λειτουργίαν ποιοῦντες, Ἀβιά οὕτω λεγόμενος, καὶ Ζαχαρίας. Ἐφημερίαν δὲ χρῆ νοεῖν οὐ τὸ πρὸς ἡμέραν παραμένειν καὶ λειτουργεῖν ἀλλὰ τὸ πρὸς ἑβδομάδα.

3. f. 159r (ad Luke 1:14)

Σίκερα πᾶν τὸ μέθην ἐμποιοῦν, μὴ ὄν δὲ ἐξ ἀμπέλου.

4. f. 159r (ad Luke 1:17)

Πατέρες τῶν ἀποστόλων οἱ Ἰουδαῖοι. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Ἰωάννου διακονία, ὡς ἐπιστρέψαι τὰς τῶν Ἰουδαίων καρδίας εἰς τὴν τῶν Ἀποστόλων διδασκαλίαν· οὕτως νοήτε καὶ τὸ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει.

1, 1–4 Τὸ...ἐπεχείρησαν Orig. Hom. 1.4,4–19; Orig. Scholia 17.312,20–28; Nicetas Seides 23.270,3–9; Cramer 2.6.21–27 2, 1–3 Τὸ...ἑβδομάδα fontem non inveni; Cramer 2.7,19–24 3, 1 Σίκερα...ἀμπέλου fontem non inveni Cramer 2.9,1–2 4, 1–3 Πατέρες...φρονήσει fontem non inveni; Cramer 2.9,21–22

1, 1 ἀντὶ...εἰς] λεληθυῖαν ἔχει κατηγορίαν τῶν χωρὶς χαρίσματος ἐλθόντων ἐπὶ Orig. Hom. 1.4,5–6: λεληθυῖαν ἔχει κατηγορίαν τῶν προπετῶς καὶ χωρὶς χαρίσματος ἐλθόντων ἐπὶ Orig. Scholia 17.312,21–22 2 ἀπὸ] P Orig. Hom. 1.4,9; ἐξ Orig. Scholia 17.312,24 3 καὶ Λουκᾶς] παραπλησίως δὲ καὶ Λουκᾶς Orig. Hom. 1.4,10–11: παραπλησίως, καὶ Λουκᾶς Orig. Scholia 17.312,25–26 3–4 κατ' Αἰγυπτίους ἐπιγεγραμμένον] ἐπιγεγραμμένον κατὰ Αἰγυπτίους εὐαγγέλιον Orig. Hom. 1.4,17–18 Orig. Scholia 17.312,26–27 4 ιβ'] Δώδεκα εὐαγγέλιον Orig. Hom. 1.4,19; Orig. Scholia 17.312,28

5. f. 159v (ad Luke 1:25)

Ἵναιδος τὴν ἀτεκνίαν λέγει. Ἵναιδος γὰρ ἦν τοῖς τότε.

6. f. 160r (ad Luke 1:34)

Τῷ μὲν Ζαχαρία συγγινώσκει ὁ ἄγγελος ἀπιστήσαντι, διότι πολλὰ παραδείγματα εἶχεν. Ἡ δὲ Παρθένος οὐκ εἶχεν, διὸ οὐδὲ ἐπετιμήθη, ἀλλ' εἰποῦσα πῶς ἔμαθεν τὸν τρόπον· πνεῦμα γὰρ φησὶ ἅγιον καὶ τὰ ἐξῆς.

7. f. 135r (ad Luke 3:5)

Φάραγγες καὶ βουνοὶ καὶ ὄρη τὰ πάθη λέγει καὶ τὰς τῶν δαιμόνων ἐπαναστάσεις, τὸν Χριστὸν γὰρ ἐλθόντες ἢ ὁδὸς τῆς ἀρετῆς λεία ἐγένετο.

8. f. 138r (ad Luke 4:5)

Ἄντι τοῦ διέγραψε τῷ λόγῳ τὴν οἰκουμένην, καὶ ὡσπερ τρόπον τινὰ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ὑπεδείκνυεν ὡς ᾤετο·

9. f. 144v (ad Luke 6:1)

Δευτερόπρωτον λέγεται, ἐπειδὴ δεύτερον μὲν ἦν τοῦ Πάσχα, πρῶτον δὲ τῶν Ἀζύμων. Εἰ δὲ Σαββάτω εἴρηται, μὴ θαυμάσης, Σάββατον γὰρ πᾶσαν ἐορτὴν καλοῦσιν. Καὶ διὰ τοῦτ' εἴρηται Σάββατα σαββάτων.

5, 1 Ἵναιδος¹... τότε fontem non inveni 6, 1–2 Τῷ...εἶχεν¹ fontem non inveni; Cramer 2.13,1–2 7, 1–2 Φάραγγες...ἐγένετο fontem non inveni 8, 1–2 Ἄντι...ᾤετο Orig. fr. 97a,2–4; Cramer 2.35,1–3 9, 1–2 Δευτερόπρωτον...Ἀζύμων Isidor. Pelus. Epist. 110,6–7 2–3 Εἰ...σαββάτων Isidor. Pelus. Epist. 110,20–22; Cramer 2.47,22–26

8, 1 οἰκουμένην] φησὶ add. Orig. fr. 97a,2 9, 1 λέγεται] εἴρηται Isidor. Pelus. Epist. 110,6

10. f. 171v (ad Luke 10:18)

Τὸ *ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν* τοῦτο δηλοῖ ὅτι εἰ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἔπεσεν, τί βούλονται ἄν οἱ ὑπῆκοι καὶ δοῦλοι αὐτοῦ.

11. f. 172v-173r (ad Luke 10:30)

Εἶπεν ὁ Χριστός, *ἄνθρωπός τις κατέβαινε*, τὴν ἄνωθεν κάθοδον τοῦ ἀνθρώπου αἰνίττεται, ληστὰς δὲ τὸ τῶν ἀγρίων δαιμόνων σύστημα, ἰμάτια τὰς ἀρετὰς πληγὰς τὴν ἁμαρτίαν, διὰ δὲ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ Λευῖτου τοῦ νόμου ἀνωφελῆ ση(μαίνει) πάροδον. Σαμαρείτην δὲ ἑαυτὸν εἶπεν διὰ τὸ οὕτως ἀκούσας αὐτὸν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, κτῆνος τὸ ἴδιον σῶμα, οἶνον τὸν διδασκαλικὸν καὶ στυφώδη λόγο, ἔλαίω τὴν φιλονικίαν, πανδοχεῖον τὴν ἐκκλησίαν, πανδοχέας τοῖς ἀποστόλοις καὶ διδασκάλοις, δηνάρια τὰς β' διαθήκας, ἐπαναστροφὴν τὴν δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας.

10, 1-2 Τὸ ...αὐτοῦ fontem non inveni   **11, 1-2** Εἶπεν...αἰνίττεται Orig. fr. 169,1; Cramer 2.87,17-18   **2** ληστὰς...σύστημα Orig. fr. 169,4-5   **2-3** ἰμάτια...ἁμαρτίαν fontem non inveni   **3-4** διὰ...πάροδον Orig. fr. 169,7-8   **5-6** οἶνον...φιλονικίαν Orig. fr. 169,9-10; Cramer 2.88,22-23   **6** πανδοχεῖον...ἐκκλησίαν Orig. fr. 169,10; Cramer 2.88,28 | πανδοχέας... διδασκάλοις Orig. fr. 169,12-13; Cramer 2.89,4-5   **7** δηνάρια...διαθήκας Orig. fr. 169,15; Cramer 2.89,8-9 | ἐπαναστροφὴν...παρουσίας fontem non inveni

---

11, 2 αἰνίττεται] αἰνιττόμενος Orig. fr. 169,1 | δὲ] λέγει add. Orig. fr. 169,4   **3** δὲ om. Orig. fr. 169,7 | τοῦ νόμου ἀνωφελῆ] τὴν ἀνωφελῆ τοῦ νόμου Orig. fr. 169,7   **5** οἶνον] τοῖς ἔλκεσιν ἐπαντλῶν add. Orig. fr. 169,9 | καὶ στυφώδη λόγο] λόγον καὶ ἐπιστύφοντα Orig. fr. 169,9

9 The Scholia in C 139.1: A new Catena of Luke

Εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον.

1.

Τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον συνεγράφη μετὰ δεκαπέντε χρόνους τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως· καὶ οὗτος ὑπὸ Παύλου ἤκουσεν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ συνεγράψατο, μαθητῆς ὢν Παύλου. Συγγράφεται δὲ αὐτὸ ἐν Θήβαις ταῖς ἐν τῇ Εὐβοίᾳ. Πολλὰ δὲ τῶν τοῖς ἄλλοις σεσωπημένων οὗτος ἀνεμνημόνευσε καὶ ἠκρίβωσεν ἄνωθεν καθὼς καὶ τὸ προοίμιον ἐπαγγέλλεται.

5

2.

Ὅτι καὶ Θεοφίλῳ τινὶ τῶν πιστοτάτων εἰκὸς ἐστὶν ὑπολαμβάνειν γράψαι, καὶ παντὶ Θεοφιλεῖ Θεοφίλῳ καλεῖσθαι ἀξίῳ τυγχάνοντι.

3. (ad Luke 1:1)

Ματθαῖος γὰρ καὶ Μάρκος καὶ Ἰωάννης οὐκ ἐπεχείρησαν, ἀλλ' ἔγραψαν ἐξ ἁγίου Πνεύματος κινούμενοι, καὶ οὗτος αὐτὸς ὁ θεῖος Λουκᾶς. Ἐπεχείρησαν δὲ οἱ τὸ κατὰ Αἰγυπτίους, οἱ τὸ ἐπιγεγραμμένον τῶν δώδεκα Εὐαγγέλιον, οἱ τὸ κατὰ Θωμᾶν καὶ τὸ κατὰ Βασιλείδην, καὶ τὸ κατὰ Ματθίαν, καὶ ἄλλα πλείονα. Τὰ δὲ τέσσαρα μόνον προκρίνει ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία.

5

---

1 Codd. **AJR** 2 Codd. **AJR** 3 Codd. **AJR**

1, 3–5 Cramer 2.6,15–17 3, 1–5 Orig. *Hom.* 1.4,7–5,17 | Orig. Sch. 17.312,23–33

1, 1 Εὐαγγέλιον συνεγράφη μετὰ] ὑπὸ Λουκᾶ ἀποστόλου J | δεκαπέντε] ἐ' R | τοῦ om. AJ
2 οὗτος om. AR 3 ὢν om. R 3–5 Συγγράφεται...ἐπαγγέλλεται om. J 3 ταῖς] τῆς R
4 οὗτος om. R | ἀνεμνημόνευσε] ἀπεμνημόνευσε R 2, 1–2 παντὶ Θεοφιλεῖ] πάντιον
Θεοφιλεῖ R 2 ἀξίῳ] ἀξίως R 3, 1 γὰρ om. A | καὶ Ἰωάννης om. J | ἔγραψαν om. R
5 προκρίνει] προκρίνη R

Open Access. © 2024 Panagiotis Manafis, published by De Gruyter. This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 License.

<https://doi.org/10.1515/9783111325118-009>

4. (ad Luke 1:2)

Διὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀδιάστατον, διὰ γὰρ τοῦ αὐτόπται τὸ θεωρητικὸν τῆς τοῦ σαρκωθέντος λόγου θεότητος, ἦν ἐώρακεν ὁ ἐωρακὼς τὸν Χριστὸν τῇ πίστει καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα, διὰ δὲ τοῦ ὑπηρεταί τὸ πρακτικόν, *πραῖς γὰρ θεωρίας ἐπίβασις*.

5. (ad Luke 1:5)

Οὗτος ὁ Ἡρώδης πρῶτος ἐξ ἐθνῶν ἐβασίλευσε κατὰ τὸν προφητευθέντα χρόνον, ὅτε ἐξέλιπεν ἄρχων ἐξ Ἰουδα τῆς Ἰουδαίας βασιλεύσας αὐτός, τὸν χρόνον οὖν ἐπιφέρει καὶ οὕτως στηρίζει τὴν γνώσιν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας.

6. (ad Luke 1:5)

Ζαχαρίας καὶ Ἀβιάς συλλειτουργοὶ ἦσαν ἐν Ἐλευθερουπόλει τῆς Συρίας.

7. (ad Luke 1:5)

Τὸν ἀβιὰν ὄγδοον ἢ τῶν παραλειπομένων ἔταξε βίβλος ἐφημερίας ὀνομάσασα οὕτω πρὸς ἡμέραν παραμένειν καὶ λειτουργεῖν τῷ ἱερῷ, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἐβδομάδα. Εἰπὼν δὲ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρὼν ἔδειξεν ὅτι νομίμως ἐτύγχανεν ἱερεὺς, ἐκ τῆ τοῦ πατρῶου καὶ μητρῶου γένους Ἀαρωνίτης ὑπάρχων.

8. (ad Luke 1:5)

Ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ οὐχὶ τῶν ἀνθρώπων ἐνώπιον.

---

4 Codd. **AJR** 5 Codd. **AJR** 6 Codd. **AR** 7 Codd. **AJR** 8 Codd. **J**

7, 1-2 Zac. 010-1; Pal. gr. 273, f. 2r 2-4 Zac. 011-1; Pal. gr. 273, f. 2r

---

4, 1 θεωρητικόν] θεωρητικούς J 5, 3 γνώσιν] χρόνον R 6, 1 Συρίας] Συρείας R
7, 1 ὄγδοον] ἡ' J | παραλειπομένων] παραλιπομένων J | ἔταξε] ἢ add. A 2 τὸ] τῷ A
3 ἐτύγχανεν] ὁ add. A 4 Ἀαρωνίτης] Ἀαρωνίτις J: Ἀαρωνήτης R

9. (ad Luke 1:6)

Πορευόμενοι διὰ τοῦτο καὶ προβεβηκότες καὶ πολυχρόνιοι.

10. (ad Luke 1:7)

Ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς στείρας ἐπίρρωσις φύσεως ἀσθενούσης, ἐπὶ δὲ τῆς παρθένου φύσεως ὄλων ἐπεισαγωγή καινῆς οὐ πρότερον οὔσης· διότι φύσεως δημιουργὸς ὢν ὁ ἐπιδημῶν αὐτὸς ἐαυτῷ τὴν εἴσοδον καινουργήσας· καινῶς ἅμα καὶ κατὰ τὸ σύνηθες ἐπέδημει· καινῶς μὲν ὅτι ἐκ παρθένου, κατὰ τὸ σύνηθες δὲ ὅτι ἐκ γυναικός.

5

11. (ad Luke 1:9)

Ὅτι ὁ πρῶτος μῆνας παρ' Ἑβραίοις ἐστὶν ὁ Νισάν, Ζ' Χασλεῦ, ἐν τῷ οὖν ἐβδόμῳ μηνὶ τῆ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς προσέταξεν ὁ θεὸς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσιέναι τὸν ἱερέα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ ἐξιλεοῦσθαι τὸν θεὸν περὶ τοῦ λαοῦ· τῆς οὖν ἐορτῆς ἐνεστῶσης τῶν σκηνῶν ἔλαχε τὸν Ζαχαρίαν εἰσιέναι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων.

12. (ad Luke 1:9)

Ὡς αἴσια ἀναγγέλων.

13. (ad Luke 1:9).

Ἄντι τοῦ εἰσελθόντα ἀντίπτωσις ἐστὶν ἀπτικῶ ἔθει, ὃ καὶ παρ' Ὀμήρῳ καὶ Ξενοφώντι καὶ ἄλλοις πολλοῖς ἐστὶν εὐρεῖν, ὡς ἐν τῷ *φημί γὰρ οὖν κατανεῦσαι ὑπερμενέα* καὶ ἐξῆς, ἀστράπτων καὶ φαίνων καὶ ὡς ἐν τῷ λέγεται Ἀλέξανδρος τρώσας Πέρσας εἰσελθεῖν ἐν τῇ Περσίδι καὶ πολλὰ τοιαῦτα.

9 Codd. **AJR** 10 Codd. **AJR** 11 Codd. **AR** 12 Cod. **A** 13 Codd. **AR**

10, 1–5 Zac. 014-1; Vat. Pal. gr. 273, 2r–2v

9, 1 Πορευόμενοι om. JR 10, 1 ἀσθενούσης] ἀσθενούσ J; ἀσθενούσις R 11, 1 Ὅτι om. R παρ' Ἑβραίοις ἐστὶν] ἐστὶ παρ' Ἑβραίοις R | Νισάν] Νισάρ AR | Χασλεῦ] Χαλεῦ AR 2 τῆ om. R 13, 1 ἔθει] ἦθει R | ὃ] ὁ A 2 πολλοῖς] πολὺ A | εὐρεῖν om. A | φημί γὰρ] φημὶν R | κατανεῦσαι] καταλλεῦσαι R 3 τρώσας] τρώσαι A 4 εἰσελθεῖν] εἰσελθὼν A

14. (ad Luke 1:13)

Ἐπειδὴ ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἁμαρτιῶν ἐδέετο, ἔμελλε δὲ τίκτειν υἷον βοῶντα· ἴδε ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, εἰκότως τό εἰσηκούσθη.

15. (ad Luke 1:14)

Εἰ γὰρ καὶ μὴ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' οὖν γε πολλοὶ καὶ ἐχάρησαν καὶ ἐπίστευσαν.

16. (ad Luke 1:15)

Ἀπάσης γὰρ κοσμικῆς τρυφῆς καὶ ἡδυπαθείας ἐλεύθερος ἔσται.

17. (ad Luke 1:17)

Τί ἐστι τοῦτο, Ἀβραὰμ καὶ οἱ πατριάρχαι καὶ οἱ δίκαιοι πατέρες τῶν Ἰουδαίων ὀρῶντες φιλαμαρτήμονα τὸν λαὸν καὶ ἐτοίμως ἐκπορνεύοντα εἰς ἄλλοτρίους θεοὺς ἀπεστρέφοντο αὐτοὺς ὡς τοιούτους. Ἀφ' οὗ δὲ Ἰωάννης ἐκήρυξε τὴν μετάνοιαν, πολλοὶ ἐπεστράφησαν ἐπὶ τὸν Θεόν, οὓς ὀρῶντες οἱ πατέρες αὐτῶν ἐπιστρέφοντας
5 ἐπὶ τὸν Θεόν, ἐπέστρεφον καὶ αὐτοὶ τὰς καρδίας αὐτῶν ἐπ' αὐτούς.

14 Codd. AJRS 15 Codd. AJRS 16 Codd. AJRS 17 Codd. AJRS

14, 1–2 Chrysost. *De incomp.* 2.98–101 17, 1–5 Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,12–20

14, 1 Ἐπειδὴ] γὰρ add. Chrysost. *De incomp.* 2.98 | τοῦ...ἐδέετο] ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ παρεκάλει Chrysost. *De incomp.* 2.98 | ἐδέετο] καὶ add. J 2 ὁ...κόσμου om. J | εἰκότως om. R: φησὶν Chrysost. *De incomp.* 2.100 | τό] ἠκούσθη Chrysost. *De incomp.* 2.101 15, 1 οἱ om. JR 16, 1 Ἀπάσης γὰρ] Πάσης φησὶν J: Πάσης R 17, 1 Ἀβραὰμ] ὁ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ add. Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,12–13 | οἱ!] δώδεκα add. Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,13 3 ἀπεστρέφοντο αὐτοὺς om. S | Ἀφ' οὗ] Ἀφοῦ JR | τὴν μετάνοιαν] τὸ βάπτισμα τῆς μετανοίας Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,17 4 οὓς ὀρῶντες] ὀρῶντες οὖν Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,18 | ἐπιστρέφοντας] αὐτοὺς add. In oraculum Zachariae 50.787,19 5 ἐπὶ] πρὸς In oraculum Zachariae 50.787,19 ἐπέστρεφον καὶ αὐτοὶ] καὶ αὐτοὶ ἐπέστρεψαν Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,19–20 | ἐπ' αὐτούς] πρὸς αὐτούς Chrysost. In oraculum Zachariae 50.787,20

18. (ad Luke 1:17)

Οὕτω γὰρ καὶ Ἡλίας ἠνίκα ἂν ἔλθῃ προτρέχων τῆς Χριστοῦ δευτέρας παρουσίας, τοὺς ἐναπομείναντας Ἰουδαίους τῇ πατρίῳ πλάνῃ, καὶ τὸ τῶν πατέρων πρόσωπον ἐπέχειν κομπάζοντας, ἐπιστρέψει πρὸς τὴν τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ πάντων τῶν ἐν τάξει τέκνων λελογισμένων ἀληθῆ διδασκαλίαν, ἵνα τὸ κατὰλειμμα σωθῆ τοῦ Ἰσραήλ.

5

19. (ad Luke 1:17)

Ὅτι λέγεται καὶ δυνάμει Ἡλίας ὁ Ἰωάννης ὡς πρόδρομος τῆς πρώτης παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ὡς καὶ ὁ Θεοβίτης τῆς δευτέρας, καὶ ὡς ἀσκητῆς καὶ ὡς παρθένος καὶ ὡς ἐν ἐρήμοις τὰ πολλὰ διάγων καὶ ὡς παρρησία ἐλέγχων τοὺς ἁμαρτάνοντας βασιλεῖς τε καὶ ιδιώτας, διὸ καὶ εἰκότως ἐκλήθη δυνάμει Ἡλίας· οὐ γὰρ ἐνεργεῖα ἦν Ἡλίας ὁ Ἰωάννης, ὡς οἱ μετεμψύχωσιν κομπάζοντες. Οὐ γὰρ ἐν ψυχῇ ἦν, ἀλλ' ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλιοῦ. Ἦν γὰρ καὶ ἐπὶ τὸν Ἡλίαν πνεῦμα καὶ δυνάμεις, ὥσπερ καὶ ἐπὶ ἕκαστον τῶν προφητῶν.

5

20. (ad Luke 1:18)

Τὸν Ἀβραὰμ ἤκουσας καὶ τὴν Σάρραν, ὧ Ζαχαρία, γελάσαντας ἐπὶ τούτῳ καὶ μεμφθέντας, δέον διὰ τούτων παιδευθέντας ἐμῇ ἀπιστεῖν, ἄφωνος ἔσο μεχρις ἂν γνῶς καὶ τὸ σὸν ἄπιστον καὶ τὸ τοῦ θεοῦ δυνατόν.

---

18 Codd. AJRS 19 Codd. AJRS 20 Codd. AJRS

18, 1–5 Severus 409 | Zac. 020-1; Vat. Pal. gr. 273, 2v 19, 1–2 Orig. fr:17a,1–2 2–4 Orig. fr:17b,1–3 4–5 Orig. fr:17c,1–2 5 Orig. Hom. 4.27,7 5–7 Zac. 021-1; Vat. Pal. gr. 2v–271r 5–6 Orig. Hom. 4.27,9–11 6–7 Orig. Hom. 4.27,12–13

18, 1 ἂν om. J | τῆς] τοῦ add. R 2 ἐναπομείναντας] ἐν ἀπομείναντας AR | πατρίῳ] πατρῶα R 19, 1 καὶ om. Orig. fr:17a,1–2 | Ἡλίας] Ἡλιοῦ AS | πρόδρομος] γεγινώς add. Orig. fr:17a,1 | πρώτης] α' AJ 1–2 παρουσίας τοῦ Χριστοῦ] τοῦ Χριστοῦ παρουσίας Orig. fr:17a,2 2 ὡς² om. R 3 παρρησία] πεπαρρησιασμένως Orig.17b,2 4 Ἡλίας] Ἡλιοῦ AR ἐνεργεῖα] ἐναργεῖ πράγματι Orig. fr:17c,1 5 Ἡλίας] Ἡλιοῦ R | ὡς οἱ μετεμψύχωσιν κομπάζοντες] ὡς φασιν οἱ μετεμψύχωσιν δοξάζοντες Orig. fr:17c,2 | ἐν ψυχῇ] ἐμψυχῇ R ἦν] Ἡλίου φησὶν Orig. Hom. 4.27,7 6 καὶ² om. Orig. Hom. 4.27,10 20, 2 τούτων] τοῦτο J παιδευθέντας ἐμῇ] παιδευθέντασα [sic] μὴ R: παιδευθέντας μὴ S

21. (ad Luke 1:23)

Διδάσκων ὅτι δεῖ πάντα δεύτερα ποιῆσθαι τῆς εἰς θεὸν τιμῆς, εἴτά φησιν ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

22. (ad Luke 1:24)

Αἰδεῖται ὡς εὐλαβῆς οὐ μὴν ἀγνοεῖ ὅτι συνέλαβεν, αὕτη μὲν γάρ ἔγνω τὸν σπóρον κατασχοῦσα ἐν ἑαυτῇ παρὰ τὸ σύνηθες ὅτι ἐνεκυμόνησεν, οὐδὲν δὲ ἔλεγεν, ἕως ἂν ἐλεγχθῆναι ἠδύνατο, ὅτι ἔγκυος ἦν, κἂν ἐκείνη τὸ πρᾶγμα ἔκρυβεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο περικρύβη ἑαυτὴν μῆνας ε' μέχρι καὶ Μαρία συλλάβη τῷ ἐκτῷ τῆς Ἐλισάβετ
5 μηνί.

23. (ad Luke 1:27)

Μῆνα ἕκτον δηλοῖ τὸν τῆς κυφορίας Ἐλισάβετ, καθ' ὃν καιρὸν εὐηγγελίστατο Γαβριὴλ τῇ παρθένῳ ἐν τῇ Ναζαρέτ τῇ νεομηνίᾳ τοῦ Φαρμουθὶ μηνός.

24. (ad Luke 1:27)

Τοῦτο οἰκονομήσαντος τοῦ Θεοῦ, πρῶτον μὲν ἵνα ὑποπτευθῆ παρὰ τισιν, ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἢ κύησις, καὶ μὴ λιθοβοληθῆ ἢ Μαρία ὡς ἐκπαρθενεύσασα, ἔπειτα καὶ διὰ τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος, ἵνα ἀπατηθεῖς καὶ αὐτὸς τῷ θεῷ περιπέσῃ.

---

21 Codd. **AJRS** 22 Codd. **AJR** 23 Cod. **J** 24 Codd. **AJR**

21, 1–2 Orig. fr. 19,4–5 | Orig. Sch. 17.320,54–56 24, 1–3 Orig. fr. 20b,4

21, 1 δεύτερα ποιῆσθαι] ποιῆσθαι δεύτερα R | θεὸν] πίστεως καὶ add. AS
22, 2 ἐνεκυμόνησεν] ἐνεκυμόνησα R 4 περικρύβη] περικρύβει A | ε'] πέντε R | ἐκτῷ
καὶ J 24, 1 Τοῦτο... Θεοῦ] ἀλλ' οἰκονομήσαντος τοῦτο διὰ πολλὰ τοῦ Θεοῦ Orig. fr. 20b,1–2
2 ἢ κύησις] ἐκύησεν ἢ Μαρία Orig. fr. 20b,3 | ἢ Μαρία] om. Orig. fr. 20b,3 | ἔπειτα] δὲ add.
Orig. fr. 20b,3 3 τῷ θεῷ περιπέσῃ] οἰηθῆ τὸν Ἰησοῦν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ ὄντα καὶ ὡς ἀνθρώπων
ἐπίθηται καὶ ἠττηθεῖς πέση Orig. fr. 20b,4–5

25. (ad Luke 1:31)

Κατ'αὐτήν γὰρ τὴν ἀκαριαίαν ῥοπὴν ἢ φωνὴν προσῆλθε τοῦ ἀγγέλου, καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἦν ἐν γαστρὶ, ἔργου γὰρ παραδόξου δῆλωσιν καὶ ὑψηλὴν πρόσρησιν εἶχεν ὁ ασπασμός, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς παρθενικῆς νηδύος καὶ τῆς ἡμετέρας οὐσίας καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου φυράματος τῷ θεῷ καὶ λόγῳ ἢ σάρξ, οὐχὶ δὲ κατὰ τοὺς λήρους τῶν δοκητῶν αὐτοσχεδίως, καὶ ὡς ἀστραπῆς πάροδον διαδραμεῖν τὸν λόγον τὴν τῆς 5 παρθένου νηδύν, σύλληψις γὰρ ἀκολούθως ἔσται φησὶν καὶ ἄσπορος κυφορία καὶ τοκετός, πάντα γὰρ ἐγένετο ἄνθρωπος ὁ θεὸς λόγος πλὴν τῆς ἁμαρτίας.

26. (ad Luke 1:32)

Ἡ σύλληψις, ὁ τόκετος, ὁ ἐννεαμηνιαίος, ἢ ὄνομασία, ἢ ἐν ἀρεταῖς προκοπὴ καὶ ἢ παρὰ ἀνθρώπων δόξα, καὶ ἢ τῆς χάριτος υἰοθεσία, καὶ ὁ θρόνος καὶ ἢ βασιλεία, καὶ τὸ ἔσται καὶ τὸ κληθήσεται, ταῦτα πάντα πρέποντα τῇ κατὰ σάρκα οἰκονομία.

27. (ad Luke 1:33)

Μὴ τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος νόμιζε, ἀλλὰ πάντα τὰ υἰοθετούμενα ἔθνη, ὅσον γὰρ ἀπὸ τῆς ἱστορίας τὸν θρόνον Δαυὶδ οὐκ ἔσχεν ὁ Χριστός, οὐδὲ γὰρ ἐχρημάτισεν ὡς ἄνθρωπος βασιλεὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ πάντων βασιλεύει εἰς τοὺς αἰῶνας, ὥστε εἰ καὶ λαβάνειν διὰ τὴν οἰκονομίαν τὸν θρόνον ἀνθρωπίνως λέγεται τοῦ Δαυὶδ, ἀλλ' ἔστιν ὁ αὐτὸς θεϊκὸς βασιλεὺς αἰώνιός τε καὶ ἀτελεύτητος. 5

---

25 Codd. AJR 26 Codd. AJR 27 Codd. AJR

25, 1–3 Editionem non inveni | Zac. 028-2; Pal. gr. 273, f. 271v 3–7 Editionem non inveni | Zac. 030-2; Pal. gr. 273, f. 271v 27, 2–5 Editionem non inveni | Zac. 034-1; Pal. gr. 273, f. 272r

---

25, 1 προσῆλθε τοῦ ἀγγέλου] προῆλθεν τοῦ ἀγγέλου J: τοῦ ἀγγέλου προῆλθεν R 2 ὑψηλὴν] οὐ ψηλὴν A: οὐ ψηλὴν R | πρόσρησιν] καὶ add. A 5 αὐτοσχεδίως] αὐτοσχεδῶς R | ὡς om. J 26, 1 ἐννεαμηνιαίος] ἐναμηνιαίος A: ἐνναιαμηνιαίος R 27, 1 υἰοθετούμενα] υἰοθετισμένα (sic) R 2 οὐδὲ] οὐ R 3 βασιλεύει] βασιλεύων A: βασιλεὺς R 4 ἀνθρωπίνως λέγεται τοῦ Δαυὶδ] λέγεται τοῦ Δαυὶδ ἀνθρωπίνως R 5 θεϊκός] θεϊκῶς AR

28. (ad Luke 1:35)

Τὸ πνεῦμα φησίν, τὸ πάση κτίσει παρέχον τὸν ἁγιασμόν, δημιουργικῶς ἐνεργήσει τὸν ἐκ σοῦ καὶ τῆς σῆς οὐσίας κνηθησόμενον τόκον μόνον συνεισφερούσης ἐκ τῆς σῆς οὐσίας, ὅσα μητέρες πεφύκασι συνεισφέρειν τῷ τόκῳ.

29. (ad Luke 1:35)

Περικαλεῖ καὶ περιχαρακώσει καὶ κύκλω σου ἔσται.

30. (ad Luke 1:35)

Ἵτι Πνεῦμα καὶ δύναμις καὶ Ἵψιστος ἡ ἅγια δηλοῦται τριάς.

31. (ad Luke 1:35)

Ἐπειδὴ ὡς ἄνθρωπος γεννᾶται, λέγεται ὡς ἐπίκτητον λαμβάνειν τὸν ἁγιασμόν διὰ τὴν πρόσληψιν ἁγιασθεῖσαν ὡς ἐν ἀπαρχῇ Χριστῷ.

32. (ad Luke 1:36)

Ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ μνηστήρ ἐκ τοῦ Δαυίδ, ὁ Δαυίδ ἐκ τοῦ Ἰούδα, ἡ δὲ Ἐλισάβητ καὶ ὁ Ζαχαρίας ἐκ τῆς Λευιτικῆς φυλῆς, ἤτοι τῆς ἱερατικῆς, πῶς οὖν συγγενίδες, ὡς ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀαρῶν συμμιγισῶν τῶν δύο φυλῶν, τῆς βασιλικῆς καὶ τῆς ἱερατικῆς, τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Λευί, Ἀαρῶν γὰρ ὁ πρῶτος κατὰ τὸν νόμον ἀρχιερεὺς ἔλαβεν ἐκ
5 τῆς Ἰούδα φυλῆς τὴν Ἐλισάβητ γυναικὰ θυγατέρα οὔσα Ἀμιναδάβ, ὃς ἦν ἄρχων τῆς φυλῆς Ἰούδα, θεία οὖν οἰκονομία καὶ ταύτην τὴν Ζαχαρίου γυναικὰ συνέβη Ἐλισάβητ προσαγορευέσθαι πρὸς ἐκείνην ἡμᾶς τὴν Ἐλισάβητ ἀναγούση, ἦν Ἀαρῶν ἠγάγετο δι' ἧς ὑπῆρξεν ἡ συνάφεια τῶν δύο φυλῶν διὰ τοῦ ὀνόματος ἐναργῶς βοῶσα, ὡς

28 Codd. AJR 29 Cod. J 30 Codd. AJR 31 Codd. AJR 32 Codd. AJR

28, 1-3 Severus 411 | Zac. 035-1; Vat. Pal. gr. 273, f. 272r 30, 1 Cramer 2.12,35

32, 1-10 Zac. 038-3; Pal. gr. 273, f. 272v 2-7 Cramer 2.13,11-19

29, 1 Περικαλεῖ...ἔσται] Cramer 2.12,32-33 30, 1 καὶ Ἵψιστος] Ἵψίστου J 31, 1 Ἐπειδὴ] Ἐπεὶ R 2 ἁγιασθεῖσαν] ἁγιασθῆσαν R 32, 1 ὁ³] καὶ A: om. R 2 Λευιτικῆς] Λευί R | ἤτοι] ἤτε J 7 ἀναγούση] ἀνάγουσαν R

ἐξ ἐκείνης μοι τῆς Ἐλισάβετ ἢ πρὸς τὴν παρθένον συνάφεια, ἐντεῦθεν ὁ Χριστὸς καὶ βασιλεὺς καὶ ἀρχιερεὺς κατὰ σάρκα.

10

33. (ad Luke 1:39)

Ἀμφότεραι ἐκυοφόρουν· ἡ μὲν ἐκ πνεύματος ἁγίου τὸν λυτρωτὴν τοῦ κόσμου, ἡ δὲ ἐξ ἐπαγγελίας καὶ σπέρματος Ζαχαρίου τὸν Πρόδρομον. Ἐπορεύθη δὲ ἡ Παρθένος μετὰ σπουδῆς καὶ πρώτης ὡς πάντα οὔσα ἐπιεικῆς καὶ προασπασζομένη καὶ τὸ σέβας ἀποδιδούσα αὐτῇ, ὡς παλαιότερα καὶ μητρὸς τάξιν ἐχούση.

34. (ad Luke 1:42)

Ἐκ τούτου μοι τοῦ πνευματικοῦ ῥητοῦ τῆς Ἐλισάβετ νόει τὸ τίμιον καὶ ἄσπιλον σῶμα τοῦ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγου εἶναι ἐκ μόνης τῆς παρθένου. Τὸ γὰρ εἰπεῖν αὐτὴν εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου, οὐδὲν ἄλλο ἐσήμανεν ἢ τῷ θεοῦ λόγῳ ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας σάρκα προσδοῦναι.

35. (ad Luke 1:43)

Ὅπως παραδόξως συμφωνεῖ τῷ Γαβριὴλ ἢ Ἐλισάβετ, τῇ δὲ ἡ Παρθένος, ταῖς δὲ ὁ Πρόδρομος καὶ πρὸ τούτου ὁ Ζαχαρίας, καθὰ εὐρήσεις ἐν τῷ ὕφει τὰς μαρτυρίας ἐν τῷ εὐλογεῖν, τῷ μακαρίζειν, τῷ μακαρίζεσθαι, τῷ μεγαλύνειν τὸν Θεόν, τῷ *πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου πρὸς με; τῷ· ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με; Καὶ ἄλλοις πολλοῖς.*

5

36. (ad Luke 1:56)

Ἐκ τούτου δῆλον ὅτι καὶ τῆς θεοφόρου Παρθένου ἔτι οὔσης ἐν τῇ ὀρεινῇ πρὸς τὴν συγγενίδα γεννᾶται Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς ἐν Ἐλευθεροπόλει τῆς Συρίας ἢ μᾶλλον ἕως ἐγγὺς τοῦ τεκεῖν τὴν Ἐλισάβετ ἢ Μαρία συνῆν, ἐπεὶ δὲ ἔθος ἦν ὑποχωρεῖν τὰς

33 Codd. AR 34 Codd. AR 35 Codd. AJR 36 Codd. AR

35, 3–4 Lk 1:43 4–5 Mt 3:14 36, 3–4 Orig. fr. 47b,1

10 ἀρχιερεὺς] ἱερεὺς R 34, 3 οὐδὲν ἄλλο] οὐ δὲ ἄλλῳ R | θεοῦ] θεῶ R 35, 1 Ὅπως] Ὡ πῶς J: ὅτι R 2 καθὰ] καθὰ J: καθὼς AR | εὐρήσεις] εὐρήσης R 3 τῷ μακαρίζεσθαι] om. A τῷ⁴] τὸ J 4 τοῦτο om. A | τῷ] τὸ J 36, 3 ἦν] δέ ἐστιν Orig. fr. 47b,1

παρθένους, ὅτε μέλλει τίκτειν ἔγκυος, καὶ ἡ Παρθένος ὑποχωρεῖ, καίπερ οὔσα
5 ἔγκυος ἀρρήτῳ ἐγκυμονήσει.

37. (ad Luke 1:60)

Ἵς προφήτις οὔσα καὶ αὐτὴ ἔγνω τῷ πνεύματι.

38. (ad Luke 1:63)

Ἰωάννης ἐρμηνεύεται *Θεοῦ χάρις*, *Ζαχαρίας μνήμη Θεοῦ*, *Ἐλισάβετ θεοῦ μου ὄρκος ἡ θεοῦ μου ἑβδομος*. Ἀπὸ θεοῦ οὖν ἡ *χάρις* ἐκ τῆς περὶ θεοῦ *μνήμης* κατὰ θεοῦ *ὄρκον* τὸν πρὸς τοὺς πατέρας ἐγεννήθη Ἰωάννης ἐπὶ τέλει τῆς ἑβδομάδος τῆς παλαιᾶς τοῦ Θεοῦ διαθήκης, τῆς μετὰ τὸ Σάββατον ἀναπαύσεως δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

39. (ad Luke 1:74)

Ἵσιότητι τῇ πρὸς τὸν Θεόν, δικαιοσύνη τῇ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, τοιαῦται γὰρ λατρείαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός.

---

38 Codd. AJR 39 Codd. AJR

4-5 Orig. fr. 47c,1-2 38, 1 Orig. fr. 48,1-2 1-3 Orig. Comm. Jn. 2.33.197,6-198,3 3-4 Orig. Comm. Jn. 2.33.198,4-5 4 Orig. Comm. Jn. 2.33.198,7 39, 1-2 Orig. fr. 52,2-4

---

4 τίκτειν] ἡ add. Orig. fr. 47b,1 4-5 καὶ...ἐγκυμονήσει] καὶ ἡ Παρθένος ὑποχωρεῖ: ὑπεχώρησεν ἡ Μαρία ὡς παρθένος Orig. fr.47c,1-2 5 ἀρρήτῳ ἐγκυμονήσει om. Orig. fr. 47c,2 38, 1 ἐρμηνεύεται Θεοῦ χάρις] μὲν οὖν χάρις θεοῦ ἐρμηνεύεται Orig. fr. 48,1 Ζαχαρίας] δὲ add. Orig. fr. 48,1 Orig. Comm. Jn. 2.33.197,6 | Θεοῦ²] εἶναι λέγεται Orig. Comm. Jn. 2.33.197,7 | Ἐλισάβετ] ἡ δὲ Ἐλισάβετ Orig. Comm. Jn. 2.33.197, 2 ἑβδομος] *ἑβδομον* A: ἑβδομάς Orig. Comm. Jn. 2.33.197,8 | οὖν ἡ] δὴ *χάρις* Orig. Comm. Jn. 2.33.198,1 | Θεοῦ⁴] τὸν τοῦ θεοῦ ἡμῶν Orig. Comm. Jn. 2.33.198,2 3 πρὸς] περὶ Orig. Comm. Jn. 2.33.198,3 ἐγεννήθη] ὁ add. Orig. Comm. in Jn. 2.33.198,3 3-4 ἑβδομάδος...διαθήκης] παλαιᾶς γενόμενος διαθήκης Orig. Comm. Jn. 2.33.198,4-5 3 τῆς²] Orig. Comm. Jn. 2.33.198,4: om. J 4 τῆς] τὴν Orig. Comm. in Jn. 2.33.198,7 | ἀναπαύσεως δι' ἀναστάσεως] ἀναπαύσεως δι' ἀναστάσεως: ἀνάπαυσιν Orig. Comm. Jn. 2.33.198,7 | Ἰησοῦ Χριστοῦ] τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Orig. Comm. Jn. 2.33.198,7 39, 1 Ἵσιότητι] ὀσιότης μὲν Orig. fr. 52,2 | τῆ¹] om. J Orig. fr. 52,2 | τῆ²] δὲ Orig. fr. 52,3 | γὰρ] θυσίαις καὶ add. Orig. fr. 52,3

40. (ad Luke 1:80)

Ἡύξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι ὑφ' ἐνὶ.

41. (ad Luke 2:1)

Καλῶς τὸν καιρὸν καὶ ἀναγκαίως ἐπεσημήνατο τῆς τοῦ σωτῆρος γεννήσεως, ἐξέλιπεν γὰρ ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος καὶ ὑπὸ σκῆπτρα γέγονεν ἡ Ἰουδαῖα καὶ τηνικαῦτα ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν ὁ Χριστός.

42. (ad Luke 2:2)

Ἦνα συνδράμη ἡ μοναρχία τῆς γῆς τῆ τοῦ δόγματος ἀσεβεία.

43. (ad Luke 2:2)

Τίς ἂν ἦν ἡ αἰτία τοῦ κατ' ἐκείνου καιροῦ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην ποιήσασθαι τὸν Καίσαρα, ἢ μᾶλλον καὶ ἐπίπνοιαν πνευματικὴν, καὶ τοῦτο γὰρ κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ ἐπετελεῖτο, ὥστε μὴ ψεύστας τοὺς προφήτας ἀποδείξαι, μήτε τὴν ρίζαν Δαυὶδ παριδεῖν, ἐκ γὰρ τῆς Γαλιλαίας ἀναβὰς Ἰωσήφ ἅμα τῇ Παρθένῳ καὶ ἐγκύῳ σὺν παντὶ τῷ λαῷ ἔσπευδεν εἰς τὴν Βηθλεὲμ τὸ κελευσθὲν ἀποτελεῖν.

5

44. (ad Luke 2:6)

Ἐπειδὴ ἐκεῖ πᾶς λαὸς ἦν ἀθροισθεὶς ἐκ πάσης τῆς Παλαιστίνης καὶ Φοινίκης καὶ Κοίλης Συρίας εἰς τὴν ἀπογραφὴν, ὅθεν τὴν παρθένον ἐπειγομένην ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ προελθεῖν ἄντρου τῆ κώμη γειννιῶντος, ἔνθα οἱ ποιμένες τὰ θρέμματα ἐπεσκίαζον, κατελθεῖν αὐτὴν ἐκεῖ καὶ γεννησάμεν κατὰ σάρκα τὸν προαιώνων ἀσωμάτων γεννήσει γεννηθέντα ἀνάρχως ἐκ μόνου πατρός.

5

40 Codd. AR **41** Codd. AJR **42** Cod. A **43** Codd. AJR **44** Codd. AJR

40, 1 ὑφ' ἐνὶ] ὑφενί A **41, 1** ἐπεσημήνατο] ἐπεσήμανε A: ἐπεσημείνατο R **2** ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος] ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος A **3** ὁ om. J **43, 1** κατ' ἐκείνου] κατεκείνου A **2** καὶ ἐπίπνοιαν] κατεπίπνοιαν AR | κατ' οἰκονομίαν] κατοικονομίαν A **5** ἀποτελεῖν] ἐκτελεῖν R **44, 1** Ἐπειδὴ ἐκεῖ] Ἐπειδὴ ἐκεῖ a.m. A | πᾶς om. A **2** ἐπειγομένην] ἐπιγενομένην J: ἐπιγομένην R **4** κατελθεῖν] κατ' ελθεῖν R | τὸν] τῶν R | γεννήσει] γεννήσει R **5** ἀνάρχως] ἀνάρχου R

45. (ad Luke 2:7)

Ἐν τῇ φάτνῃ ὁ λόγος, ἵνα γένηται βρω̄σις τοῖς παρασυμβληθεῖσι τοῖς κτήνεσι, τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιωθεῖσιν αὐτοῖς ἀνθρώποις καὶ ἀναπλάσῃ αὐτούς.

46. (ad Luke 2:8)

Διὰ τὸν ἀρχιποιμένα Ἰησοῦν, ὃς ἦλθεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἀπολωλότος πρόβάτος.

47. (ad Luke 2:11)

Γεννᾶται Χριστὸς ἐν Βηθλεὲμ πόλει Δαυὶδ τῷ μβ' ἔτει τῆς βασιλείας Αὐγούστου.

48. (ad Luke 2:14)

Εὐδοκία ἐστὶν ἐπιθυμία σφόδρα πρὸς εὐεργεσίαν ἀνθρώπων.

49. (ad Luke 2:15)

Βηθλεὲμ ἐρμηνεύεται οἶκος ἄρτου, Χριστὸς δέ ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ δοθεὶς ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, νῦν οὖν οἱ ποιμένες ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ οὐρανοῦ ἄρτου, ἦτοι τὴν Ἐκκλησίαν ἐπέιγονται μυστικῶς καθ' ἐκάστην ἱερουργοῦντες αὐτόν.

50. (ad Luke 2:21)

Περιτέμνεται μετὰ Ἰουδαίων, ἵνα βεβαιώσῃ τὴν συγγένειαν αὐτῶν, ὅπως μὴ ἀρνήσωνται αὐτόν· ἐκ σπέρματος γὰρ Δαυὶδ προσεδοκάτο ὁ Χριστός, ἐν τῇ ὀγδῶῃ δὲ ὅτι τύπος ἦν τῆς ἀγίας Κυριακῆς ἢ ὀγδῶῃ, ἐν ἧ καὶ ἀνέστη καὶ παντὸς κοσμικοῦ

---

45 Codd. AR 46 Codd. AJR 47 Codd. AJR 48 Codd. AJR 49 Codd. AJR 50 Codd. AJR

50, 1–2 Titus 149,1–3 1–5 Zac, Sch. 081–3; Vat. Pal. gr. 273, 3v

---

45, 1 τοῖς³] τῆς R 47, 1 Χριστὸς] Ἰησοῦς add. J | Βηθλεὲμ] τῇ add. A: ἐν τῇ add. R 49, 2 νῦν οὖν οἱ ποιμένες] καὶ οἱ ποιμένας R 50, 1 βεβαιώσῃ τὴν συγγένειαν αὐτῶν] τὴν συγγένειαν βεβαιώσῃ Titus 149,1 | ὅπως] ἵνα Titus 149,2 2 προσεδοκάτο] πρὸς ἐδοκάτο R 3 ὅτι] ἐπεὶ δὲ R | ἢ ὀγδῶῃ om. A

πάθους τὴν οἰκουμένην περιέτεμεν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῆς σαρκός, ὅπερ ἐστὶν τύπος τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως.

5

51. (ad Luke 2:21)

Πρὸ τοῦ συλληφθῆναι γὰρ τῷ περιτμηθέντι σώματι ἦν ὁ ἀπαθῆς καὶ ἀσώματος τοῦ θεοῦ λόγος.

52. (ad Luke 2:22)

Δηλονότι μετὰ μ' ἡμέρας κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως ὧδε καὶ ἐξῆς *καθὼς ἐστὶ γεγραμμένον ἐν νόμῳ Κυρίου*, τί τοῦτο, ὅτι ἐκεῖ μὲν κατὰ τὸν σωματικὸν ἐκελεύσθη καθαρισμόν, ἐνταῦθα διὰ τὴν παράστασιν τοῦ ἁγίου Κυρίου καλεῖ τὸν νόμον, ἐπιγούν τοῦ πρωτοτόκου τῆς παραστάσεως ἐν νόμῳ Κυρίου λέγεται τιμῶν τὸν πρωτοτοκον, ὃς μόνος καὶ περὶ οὗ μόνου ὁ νόμος οὗτος ἐτέθη, διήνοιξε μήτραν ἀπόρως ἐκ τῆς παρθένου τεχθεῖς, τὰ γὰρ ἄλλα πάντα τῶν τικτομένων, εἰ καὶ πρωτότοκά ἐστιν, ἀλλ' οὐ διανοίγουσιν αὐτὰ πρῶτον τὴν μήτραν, ἀλλ' ὁ σύμβιος.

53. (ad Luke 2:24)

Τρυγῶν καὶ περιστερά, ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων σκιαὶ καὶ τύποι, ἐπὶ δὲ Χριστοῦ ἀλήθεια, αὐτὸς γὰρ ἡ τῆς ἀληθινῆς σωφροσύνης δύναμις καὶ ἀκεραιότης καὶ πραότητος ὑπόστασις, ἐν ταυτῷ οὖν ὁ τύπος καὶ ἡ ἀλήθεια, ἑαυτὸν γὰρ ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ προσήγαγεν ὑπὲρ ἡμῶν.

51 Cod. A 52 Codd. AJR 53 Codd. AR

51, 1 Eriphanius, *Panarion* 422,30; Athanasius, *Epist. ad Epictetum* 5,24 1–2 Eriphanius, *Panarion* 423,1; Athanasius, *Epist. ad Epictetum* 5,25–26 52, 1–2 fontem non inveni 2–3 Orig. fr. 64a,1 3–5 Orig. fr. 64a,2–4 5–6 Orig. *Hom.* 14.90,1–2 5–7 Orig. Sch. 17.324,31–35 6–7 Orig. *Hom.* 14.90,4–7

52, 1 Δηλονότι μετὰ μ' ἡμέρας] om. RJ 1–2 κατὰ...Κυρίου om. J 1 Μωϋσέως om. R 1–2 γεγραμμένον] γεγραμμένος R 2–3 τί...καθαρισμόν] Ἄλλ' ὅπου μὲν σωματικὸς ἐστὶ καθαρισμὸς Orig. fr. 64a,1 3 ἐνταῦθα...ἁγίου] ὅπου δὲ παράστασις ἁγίου γίνεται Orig. fr. 64a,2–3 4 λέγεται] λέγει Orig. fr. 64a,4 5 οὗτος ἐτέθη] ἐτέθη οὕτως R | ἀπόρως om. Orig. *Hom.* 14.90,1 6 τῆς om. Orig. *Hom.* 14.90,1 | τὰ...τικτομένων om. Orig. *Hom.* 14.90,5 ἐστὶν] εἰσιν JR 7 πρῶτον] πρῶτα Orig. *Hom.* 14.90,6 53, 3–4 προσήγαγεν] πρὸς ἤγαγε R

54. (ad Luke 2:24)

Τρυγόνα διὰ τὸ εὐλάλως κελαδεῖν, ὅπερ ἐστὶν Χριστός, περιστερὰν δὲ διὰ τὸ ἀκέραιον.

55. (ad Luke 2:24)

Τρυγόνας διὰ τὸ σωφρονί(σαι) τοιούτους γὰρ βούλεται τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ὁ Θεός, εἰ καὶ ὑπόμνημα τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ διατριβῆς, φιλήρημον γὰρ ἡ τρυγῶν, περιστερᾶς δὲ διὰ τὸ πολύγονον ὃ εἰς αἰὶ δι' εὐχῆς Ἰουδαίους.

56. (ad Luke 2:27)

Παρίσταται τῷ πατρὶ μετὰ σαρκὸς κατὰ τὸν νόμον Μωυσῆ ὁ νομοθέτης τοῦ Θεοῦ λόγος καὶ προσφέρεται θυσία ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς πρωτοτόκου, ὁ τότε τῷ θεράποντι Μωυσῆ προστάξας ὑπὲρ τῶν πρωτοτόκων προσάγεσθαι θυσίαν ὑπὲρ αὐτοῦ, γέγονε τοίνυν καὶ αὐτὸς ὑπὸ νόμον διὰ τὴν ὑπὸ νόμον δοθεῖσαν αὐτῷ δουλικὴν μορφὴν ἐκ
5 παρθένου μόνης.

57. (ad Luke 2:34)

Ἐάσας τὸν μὴ ὄντα πατέρα τῆν ὄντως οὔση μητρὶ προσλαλεῖ.

58. (ad Luke 2:34)

Τῶν αὐτῶν εἰς πτώσιν τοῦ χείρονος καὶ ἀνάστασιν τοῦ βελτίονος, ἢ τῶν ἀπειθῶν εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν τῶν πιστῶν.

---

54 Codd. **AJR** 55 Codd. **J** 56 Codd. **AJR** 57 Codd. **AJR** 58 Codd. **AR**

58, 1-2 Orig. *Hom.* 17.102,5-10

54, 1 διὰ¹...περιστερὰν] σκιαὶ καὶ τύποι A: σκιά καὶ τύπος R | Τρυγόνα om. A: τρυγῶν R
56, 2 καὶ om. J | αὐτοῦ] αὐτῆς R | ὁ τότε τῷ] ὅτε τῷ A: ὁ τότε τὸ R 3 Μωυσῆ] Μωσει A:
Μωσῆ J | προσάγεσθαι θυσίαν] θυσίαν προσάγεσθαι A | ὑπὲρ αὐτοῦ om. JR 4 νόμον¹
νόμων R | διὰ...νόμον² om. R | δοθεῖσαν] ἐνωθεῖσαν J 58, 1 βελτίονος] βελτίωνος R

59. (ad Luke 2:35) .

Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῆναι ὅτι αἰνίττεται δέ, ὅτι μετὰ τὸν σκανδαλισμὸν τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ γενόμενον τοῖς τε μαθηταῖς καὶ τῇ μητρὶ τοῦ Χριστοῦ ταχεῖά τις ἴασις ἐπακολουθήσει παρὰ τοῦ Κυρίου, βεβαιοῦσα αὐτῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν ἐπ' αὐτὸν πίστιν.

60. (ad Luke 2:35)

Πολλοὶ νομίζονται παρὰ Ἰουδαίοις καλοὶ καὶ ἀγαθοί, ἀλλὰ σαθροὶ ὄντες τὴν διάνοιαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους ἀναχωροῦσιν, καὶ γίνεται τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος ἔλεγχος μὲν τῶν ἀπίστων κακοδοξίας, τῶν δὲ πιστευόντων εὐγνωμοσύνης φανέρωσις.

61. (ad Luke 2:38)

Ἱερουσαλήμ ἐρμηνεύεται ὄρασις ὑψίστου.

62. (ad Luke 2:39)

Μετὰ τὸ εὐλογηθῆναι κατέβησαν ἐν Βηθλεὲμ καὶ παρώκησαν ἐν οἴκῳ ξενίας ἡμέρας πολλὰς, ἐν ᾧ οἴκῳ καὶ οἱ μάγοι παραγεγονότες δωρυφόροι προσεκύνησαν αὐτῷ.

63. (ad Luke 2:39)

Πρὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον φυγῆς δηλονότι.

---

59 Codd. AJR 60 Codd. AJR 61 Codd. AJR 62 Codd. AJR 63 Codd. AR

59, 1–4 Basil. Caesa. Epist. 260.9,18–21; Orig. fr. 71a | Cramer 2.24,29–32; Chron. Pasch. 385,11–14

59, 1 Ὅπως... ἀποκαλυφθῆναι] Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσι R: om. J Basil Orig. fr. 71a | ὅτι¹... δέ om. JR | τὸν²] τῶν R | τῷ] τὸν R 2 τε om. Orig. fr. 71a | καὶ... Χριστοῦ] om. Basil Orig. fr. 71a 3 παρὰ τοῦ Κυρίου] om. Orig. fr. 71a 60, 3 μὲν] τῆς add. A | εὐγνωμοσύνης] καὶ add. R 62, 2 αὐτῷ] αὐτὸν J 63, 1 δηλονότι] ὑπέστρεψαν R

64. (ad Luke 2:41)

Ἔτους ἰβ' ὄντος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ τὸ κατὰ σάρκα, νγ' ἔτος ἦν τῆς αὐγούστου βασιλείας, ὅτε Χριστὸς Ἰησοῦς ἀνέβη εἰς Ἱερουσαλήμ.

65. (ad Luke 2:43)

Ἐλαθε τοὺς γονεῖς, ἵνα μὴ κωλύωσι διαλεχθῆναι αὐτὸν τοῖς νομομαθέσι, δεδίωτε μήπως ὡς ἀγράμματος παιῖσι περὶ λόγον ἢ δόξῃ ἀτιμάζωιν τοὺς γονεῖς ἐν τῷ μὴ πειθαρχεῖν αὐτοῖς ἐξ ἀγνοίας δῆθεν ἐπιτάττουσι τὰ κατὰ ἀνθρώποις ἀκόλουθα.

66. (ad Luke 2:46)

Ἦς ἐν αἰνίγματι ὁ λόγος· ἐν τῷ ἰβ' ἔτει τρεῖς ἡμέρας κρύπτεται, πρὸ τοῦ πάθους τὸ πάθος καταγγέλλων τὸ ἐπὶ τῶν ἰβ' μαθητῶν, ὅτε δὴ καὶ τούτους ἔλαθεν, καὶ πάλιν ἀναστὰς ἐφάνη, τὸν τριήμερον κηρύσσων πρὸ τοῦ καιροῦ καιρόν.

67. (ad Luke 2:46)

Πρεπόντως παιδίῳ, ὅτε ἐν μέσῳ διδασκάλων, οὐκ ἐδίδασκεν, ἀλλ' ἤκουεν καὶ ἐπηρώτα, καλῶς διεγείρων πρὸς ἐπαπορήσεις.

---

64 Codd. **AJR** 65 Codd. **AJR** 66 Codd. **AJR** 67 Codd. **AJR**

66, 1-3 Orig. fr. 76, 2-6 67, 1-2 Orig. Hom. 19.118, 2-5 2 Orig. Hom. 19.118, 7-8

64, 1 ἰβ'] δωδεκάτου A | Ἰησοῦ] om. A | τὸ κατὰ σάρκα] κατὰ Καίσαρα A: κατὰ σάρκα R νγ'] πεντηκοστὸν A 2 ὅτε] ὁ add. R 65, 2 δόξῃ] δόξει AR 66, 1 Ἦς ἐν αἰνίγματι] Ἦς αἰνίγματι R: ἔχει δὲ καὶ αἰνίγμα Orig. fr. 76, 2 67, 1 Πρεπόντως] δὲ add. Orig. Hom. 19.118, 2 ἐν μέσῳ διδασκάλων] διδασκάλων ἐν μέσῳ Ἰησοῦς Orig. Hom. 19.118, 2-3 | ἐδίδασκεν] μὲν add. Orig. Hom. 19.118, 4

68. (ad Luke 2:48)

Τιμᾶ τὸν μνηστῆρα ἢ παρθένος καὶ Πατέρα καλεῖ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπλούστερον μὲν ὅτι καὶ ἀνεθρέψατο αὐτόν, βαθύτερον δὲ ἵνα καὶ ἡ γενεαλογία λόγον ἔχη ἐπιτήδειον ἐρχομένη ἐπὶ τὸν Ἰωσήφ, ὡς μνηστῆρα τῆς παρθένου, διὸ καὶ πατὴρ ἀνηγόρευται τοῦ Κυρίου.

69. (ad Luke 2:48)

Διατί; Ὅτι μήπως ἀπέστη ἀπάντων μήπως καταλέλοιπεν αὐτούς, οὐχὶ δὲ ὅτι ἀπόλλω-
λεν ὡς παιδίον, ἢ πεπλάνηται ἄπαγε.

70. (ad Luke 2:49)

Πατέρα εἰσάγει ἀντὶ πατρὸς τὸν ἀληθινὸν τὸν ἴδιον ἀντὶ τοῦ ἀλλοτρίου δεικνύς ἑαυτὸν ὄντα φύσει θεόν, οὐκ ἤδεις οὖν σύ τε ὦ μῆτερ παρθένε ἢ τὸ μυστήριον εἰδυῖα τῆς παρθενίας, καὶ σύ ὦ Ἰωσήφ, ὃς οὐκ ἔχεις τινὰ λόγον πρὸς τὴν ἐμὴν γέννη-
σιν, μὴ ἀψάμενος ποτὲ τῆς Παρθένου, τούτων γὰρ οἱ ἄλλοι τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἀμύητοι, ὑμεῖς δὲ καὶ οἶδατε καὶ γινώσκετε.

5

71. (ad Luke 2:51)

Ἐδίδαξεν ἡμᾶς τιμᾶν τοὺς γονεῖς καὶ ποιεῖν ὅσα ἡμῖν ἐπιτάττουσιν, πλὴν τῶν ὅσα εἰς θεοσεβείαν βλάπτει· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ *ἔμεινεν* ἐν τῷ ναῷ, ἵνα προτιμῆσῃ τὴν θεοσεβείαν καὶ τὸν ἀληθινὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ θεὸν τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν.

---

68 Codd. AJR 69 Codd. AR 70 Codd. AJR 71 Codd. AJR

68, 1–3 Orig. fr. 73,1–3 1–2 Orig. Hom. 17.100,17–101,3 1–4 Cramer 2.26,27–33
71, 1–3 Orig. fr. 79,1–3

68, 1 μνηστῆρα] μνηστευσάμενον Orig. fr. 73,1 | ἀπλούστερον μὲν ὅτι] οἶμαι διὰ τρεῖς αἰτίας, ἢ ὅτι Orig. fr. 73,1–2; Ἀπλούστερον μὲν λέγοιτο ἄν, ὅτι ἐτίμησεν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῆ τοῦ πατρὸς προσηγορία, ἐπειδήπερ ἀνεθρέψατο αὐτόν. Εἰ δὲ δεῖ τι εἰπεῖν καὶ βαθύτερον Orig. Hom. 17.100,17–101,3 2 βαθύτερον δὲ] ἢ Orig. fr. 73,2 3 μνηστῆρα] μνήστορα Orig. fr. 73,3 69, 2 πεπλάνηται] πεπόνηται A 70, 2 ἤδεις] ἤδει J | τε] τότε R | ἢ add. a.m. A 3 ὃς] ὅτι R 71, 1 Ἐδίδαξεν... τῶν] καὶ ποιῶσιν, ὅσα ἐπιτάσσοις πλὴν ἐκείνων Orig. fr. 79,1 | ποιεῖν] αὐτῶν add. R 3 ἀληθινὸν] ἀληθῆ Orig. fr. 79,3

72. (ad Luke 3:1)

Ὁ μὲν εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ταχύτερον τὸν λόγον ποιούμενος ἀδήλως τὸν χρόνον ἀνεγράψατο ἐν τῇ Θεΐα βίβλῳ αὐτοῦ εἰπὼν τὸ ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ὁ δὲ θεσπέσιος Λουκᾶς τοῦ χρόνου τὴν γνῶσιν ὑφηγεῖται εἰπὼν, ἐν ἔτει ιε'. Ἀπὸ οὗν μβ' ἔτους τῆς αὐγούστου βασιλείας, νς' γὰρ ἔτη ὁ αὐγουστος ἐβασίλευσε τὰ πάντα, 5 μέχρι ιε' ἔτους Τιβερίου ἔτη γίνονται λ', ἐν ᾧ χρόνῳ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς ἤρξατο κηρύσσειν βάπτισμα μετανοίας ὧν ἐτῶν λα'.

73. (ad Luke 3:1)

Εἰ μὲν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μόνοι ἤμελλον σῶζεσθαι, πάντη δὲ ἀπεκέκλειστο ἡ σωτηρία τῶν υἰῶν Ἰσραήλ, ἤρκει τὸ ἐν ἔτει πεντεκαιδεκάτῳ καὶ ἐξῆς μόνον. Ἐπειδὴ δὲ δεῖ καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος καὶ Ἀβιληνῆς πιστεύειν, διὰ τοῦτο ἀναγράφονται καὶ αὐταὶ αἱ βασιλεῖαι, ἐν ᾧ ἤρξατο Ἄννας καὶ 5 Καϊάφας ἀρχιερατεύειν μέχρι τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ.

74. (ad Luke 3:3)

Ἰορδάνης ἐρμηνεύεται *καταβαίνων*. Καταβαίνων γὰρ ἀληθῶς ἐστὶν ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀληθινὸν καὶ σωτήριον.

72 Codd. **AJR** 73 Codd. **AJR** 74 Codd. **AJR**

73, 1–5 Orig. *Hom.* 21.126,7–19 | Orig. *Scholia* 17.332,3–9 74, 1–2 Orig. *Hom.* 21.128,17–21 | Orig. *Scholia* 17.332,21–24

72, 1–3 Ὁ...ιε' om. AR 3 Ἀπὸ οὗν] ὅτι ἀπὸ A: Ἀπὸ R 4 μβ'] τεσσαρακοστοῦ δευτέρου A νς'...πάντα] om. J 5 χρόνῳ] ὁ add. R 6 λα'] λ' καὶ α' J 73, 1 ἤμελλον] ἔμελλον J: οὐ μέλλον R | ἀπεκέκλειστο] ἀπεκέκλεισται A: ἀπεκέκλιστο R 2 καὶ ἐξῆς μόνον] τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος Orig. *Hom.* 21.126,11–12 3 δεῖ] ἔδει Orig. *Hom.* 21.126,14 | καὶ τοὺς] καὶ A: τοὺς R | Γαλιλαίας καὶ] τοὺς ἀπὸ τῆς add. Orig. *Hom.* 21.126,14 | Ἰτουραίας] Ἰτουρέας J: Ἰτουραίας R | Ἀβιληνῆς] Ἀβηλινῆς A: Ἀβιλινῆς JR 4–5 ἐν...Χριστοῦ] ἤγουν τετραρχία Orig. *Hom.* 21.126,19 74, 1 Ἰορδάνης ἐρμηνεύεται] Ἐρμηνεύεται δὲ Ἰορδάνης Orig. *Hom.* 21.128,17–18 | ἀληθῶς ἐστὶν] ἐστὶν ἀληθῶς Orig. *Hom.* 21.128,19 2 τὸ¹ om. J | ἀληθινὸν] ζῶν R | καὶ] τὸ ὕδωρ τὸ add. Orig. *Hom.* 21.128,21

75. (ad Luke 3:4)

Φωνή τοῦ λόγου Πρόδρομος, προλαμβάνει γὰρ ἡ φωνή τὸν λόγον· πρώτη γὰρ φθάνει ἐπὶ τὰς ἀκοάς, εἶτα ὁ ἀκουόμενος ὑπὸ τῆς φωνῆς λόγος, ἐν τῇ ἐρήμῳ δὲ εἰκότως ὅτι ἡ ἔρημος ἢ ἐξ ἔθνῶν ἐστὶν ἐκκλησία καὶ ἔμελλεν ὑπακούειν αὐτῇ, ἢ δὲ πόλις ἀπειθεῖν.

76. (ad Luke 3:4)

Ἀντὶ τοῦ παύσασθε νοεῖν διεστραμμένα.

77. (ad Luke 3:7)

Ὡς προφήτης καὶ προγινώσκων ὅτι καὶ ἀπιστήσουσι καὶ τολμήσουσι τὰ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, τὴν ἰοβόλον κινουῦντες γλώσσαν. Εἰκότως γεννήματα ἐχιδνῶν πάντας τοὺς ἀπίστους καλεῖ, τοὺς τὸν ἰὸν τῆς πονηρίας καὶ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι κρύπτοντας.

78. (ad Luke 3:8)

Λίθων τῶν ἐθνικῶν τῶν λιθίνας ἔχόντων καρδίας, καὶ τῶν λίθοις ἀναισθήτοις λατρευόντων καὶ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

---

75 Codd. **AJR** 76 Codd. **AJ** 77 Codd. **AJR** 78 Codd. **AJR**

75, 1–2 Orig. *Hom.* 21.129,22–130,3 2–4 Orig. *Hom.* 21.127,9–11 | Orig. Scholia 17.332,11–13
77, 1–2 fontem non inveni 2–3 Orig. fr. 88,1; Orig. Scholia 17.328,19–20

75, 1 Φωνή τοῦ λόγου Πρόδρομος] Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰωάννης πρόδρομος ἦν τοῦ λόγου, εἰκότως φωνὴ ὠνόμασται, οὐ λόγος Orig. *Hom.* 21.129,22–24 | πρώτη] πρώτα R 2 ἐπὶ om. A 2–4 ἐν... ἀπειθεῖν] Ἐπειδὴ δὲ ἤμελλε πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον εἶναι τοῦτ' ἐστὶ τῆς ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίας Orig. *Hom.* 21.127,9–11 77, 2 γλώσσαν] γλώσσαν JR: γλώτταν A 78, 1 Λίθων] Λίθον R | ἀναισθήτοις] ἀναισθήτως A

79. (ad Luke 3:9)

Ἡ τομωτάτη ὄργη οὐκ εἰς τὴν ρίζαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ρίζαν, ἐγγὺς τῆς ρίζης. Ἐξεκόπησαν γὰρ οἱ κλάδοι· σέσωσται δὲ καὶ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραήλ, καὶ οὐχ ὀλόρριζος ἀπόλωλεν, ἀλλ' ἐνεκεντρίσθη καὶ ὁ ἐξ ἔθνῶν λαός.

80. (ad Luke 3:11)

Ὁ Βαπτιστής; Μὴ τολμῶν ὡς οἰκέτης ἀποκινήσαι τὴν σκιάν καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν εἰσαγαγεῖν, ἀνάγει αὐτοὺς ἐπὶ τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου, τὴν ἀγάπην, ἧς ὁ καρπὸς ἡ φιλοπτωχία. Τὸ δὲ ὁ ἔχων δύο χιτῶνας ὅσον μὲν ἐπὶ τῷ ῥητῷ, οὐ τῷ ὄχλῳ ἀρμόζει ἀλλὰ τοῖς ἀποστόλοις· ἀλλ' ὅρα τοῦτο γὰρ βαθύτερον τοῦ περὶ
5 γυμνότητος λόγου νοεῖσθαι δύναται, τίς γάρ ἐστιν, ὁ μὴ ἐσκεπασμένος ἐνδύματι περὶ τὸν χρῶτα, ὥστε αὐτῷ μεταδιδόναι, ἀλλ' ἢ ὁ διάβολος ὁ μηδὲν ἔχων ἀγαθόν, ὁ τὸν θεὸν μὴ ἔχων, ᾧ δεῖ ἐπιρρίπτειν τὰς ἀμαρτίας ὡς αἰτίῳ τούτων, καὶ τούτων κληρονόμῳ ἀξίῳ, οὕτως γὰρ καὶ οὕτως τὸ ῥητὸν εἰρησθαι μυστικώτερον δύναται μετὰ τὸ ἐνδύειν τοὺς γυμνητεύοντας πένητας.

81. (ad Luke 3:12)

Ὁ Βαπτιστής ὁμοίως κἀνταῦθα παραινεντικῶς ἔρχεται διδάσκων, ὅτι καλὸν μὲν τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τελωνεῖν, φιλοκερδὲς γάρ, εἶδ' οὖν, σὴ γενέσθω μόνη ὑπηρεσία, καὶ μηδὲν προσθῆς τῷ σοὶ διατάγματι.

79 Codd. AJR 80 Codd. AJR 81 Codd. AJR

79, 1 Cyril, *Comm.* 72.517,12-13 1-2 Cyril, *Comm.* 72.517,13-15 2-3 Cyril, *Comm.* 72.517,16-17 3 fontem non inveni 80, 1-3 Orig. *Scholia* 17.328,49-54 3-4 Orig. *Hom.* 23.141,18-19 5 Orig. *Hom.* 23.142,21 5-6 Orig. *Hom.* 23.143,22-24 6-7 Orig. *Hom.* 23.143,13-14 7 Orig. *Hom.* 23.143,18-19 7-9 fontem non inveni

79, 1 Ἡ om. J | ρίζαν²] τουτέστιν add. Cyril, *Comm.* 75.517,14 2 δὲ καὶ] δὲ R: γὰρ Cyril, *Comm.* 75.517,16 | κατάλειμμα] κατάλημμα AJ: κατάλημμα R | ὀλόρριζος] ὀλόριζος AJR 3 καὶ om. J 80, 2 ἀληθεία] ἀληθῆ J: ἀληθεῖ R 3 ὅσον μὲν] ὡς μὲν J: ὅσον Orig. *Hom.* 23.141,18 | τῷ ῥητῷ] τὸ ῥητὸν R1 5 γάρ] δέ Orig. *Hom.* 23.143,21 5-6 ὁ...χρῶτα] ἔνδυμα ἔχων περὶ τὸν χρῶτα καὶ μὴ ἐσκεπασμένος Orig. *Hom.* 23.143,22-23 6 αὐτῷ] αὐτὸν A: αὐτὸ J 6-7 ὁ τὸν] ὅτι J 7 ᾧ] οὕτως Orig. *Hom.* 23.143,18 | ἐπιρρίπτειν] ἐπιρρίπτων J | ὡς αἰτίῳ τούτων] αὐτῷ ὡς αἰτίῳ Orig. *Hom.* 23.143,19 | τούτων²] τούτων J 8 τὸ ῥητὸν εἰρησθαι] εἰρησθαι τὸ ῥητὸν J: τὸ ῥητὸν εἰρεῖσθαι R 81, 1 ἔρχεται] ἄρχεται R 2 ἀρχὴν] ἀρχεῖν R 3 σοὶ] σῶ R

82. (ad Luke 3:14)

Καὶ τοῦτο κατὰ τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν, τὸ γὰρ εὐαγγελικὸν κήρυγμα τῆς εἰς ἄκρον ἀγαθότητος ἐπιμελητὰς ἀποφαίνει τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν.

83. (ad Luke 3:15)

Καὶ διὰ τοῦ νόμου καὶ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν προκεκηρυγμένος.

84. (ad Luke 3:19)

Ἐπι ζῶντος αὐτοῦ παρὰ τὸν Μωσέως νόμον, ὁ μὲν γὰρ τῆς Γαλιλαίας, ὁ δὲ Φίλιππος τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος ἦν τετραρχῶν.

85. (ad Luke 3:21)

Ἀνεώχθη ὁ οὐρανός, ὡς γενομένης μιᾶς ποιμνης τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω, καὶ ἐνὸς ἀρχιποίμενος.

86. (ad Luke 3:21)

Βαπτίζεται ὁ Κύριος κατὰ τὰς παλαιὰς παραδόσεις, Ἄθῦρ ἰβ', ἄλλοι δὲ φασὶ Τουβὶ ἰ', ἡμεῖς δὲ ταῖς προπατόρων ἐπόμενοι παραδόσεσιν ἐν τοῖς ἐξῆς δηλώσομεν τὸ ἀληθές, ὅτι οἱ μὲν τὸ ἀληθές ἡμῖν παρέδοσαν, οἱ δὲ κατὰ τινα στοχασμὸν ἐπενοήσαντο τὴν ἡμέραν.

87. (ad Luke 3:21)

Καὶ βαπτίζεται καὶ προσεύχεται ὁ καθαρὸς καὶ ἀναμάρτητος Ἰησοῦς, ἵνα κἂν τοῦτω πληρώσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην παντὸς ἀγαθοῦ γενόμενος ἡμῖν ὁδός.

---

82 Codd. **AJR** 83 Codd. **A** 84 Codd. **AR** 85 Codd. **AJR** 86 Codd. **AR** 87 Codd. **AR**

82, 2 ἄκρον] ἄκρον J 84, 2 Ἰτουραίας] Ἰτουραίας R | ἦν] γὰρ add. R 85, 1 Ἀνεώχθη] Ἡνεώχθη R | γενομένης] γενόμενος J 86, 1 Τουβὶ A 87, 1 Καὶ βαπτίζεται om. A

88. (ad Luke 3:23)

Βαπτίζεται ὢν ἐτῶν λ' καὶ τίς ἂν ἡ αἰτία τῆς τοιαύτης ἡλικίας οἴχεσθαι ἐπὶ τὸ βάπτισμα τὸν Κύριον ἄκουε, ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τῆς σαρκὸς τελείαν ἀκμήν, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας, ἵνα μὴ ἡ τῆς ἡβης παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀπιστηθῆ μαρτυρία, ὡς δῆθεν αὐτὸν κατανεανιεύεσθαι καὶ κατεπαίρεσθαι ἐν τῷ λέγειν
5 ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ, ἀλλ' ἐπέμενε τὸν τέλειον ἄνδρα τῆς ἑαυτοῦ σαρκός, ὅπως πιστώσῃται καὶ πιστευθῆ παρὰ ἀνθρώποις τῆς ὑπεράκμου ἡλικίας ἢ ἔννομος κατάστασις τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους αὐτῆς.

89. (ad Luke 3:23)

Τὸ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἀναβαίνειν ἄρχεσθαι λέγεται, οὗ τύπος καὶ ὁ Ἰωσήφ ὢν ἐτῶν λ', ἠνίκα ἐλύθη ἀπὸ τῶν δεσμῶν, καὶ ἔκρινε τὸν Φαραῶ, ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τέλειος ἐπλάσθη, καὶ ὕστερον ἡ ρωῶδης νηπιότης ἐγένετο.

90. (ad Luke 3:23)

Ὁ μὲν Ματθαῖος γενεαλογῶν τὸν εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον· ὁ δὲ Λουκᾶς τὸν βαπτιζόμενον ἀνάγων ἐπ' αὐτὸν τὸν θεὸν τὸν βαπτιζόμενον. Καὶ οὐ διὰ τῶν αὐτῶν ἢ κατάβασις τῆς γενεαλογίας καὶ ἡ ἀνάβασις. Ὁ μὲν γὰρ τῷ λόγῳ καταβιβάζει αὐτὸν καὶ διὰ γυναικῶν ἁμαρτωλῶν, τῆς Θάμαρ, τῆς Ρούθ, τῆς τοῦ Οὐρίου, ὁ δὲ γενεαλο-
5 γῶν τὸν βαπτιζόμενον γυναῖκα οὐκ ὀνομάζει. Ἐκεῖ γὰρ ἤρχετο λαβεῖν τὰς ἁμαρτίας

---

88 Codd. AJR 89 Codd. AR 90 Codd. AR

90, 1-4 Orig. Hom. 28.161,19-162,5 4 Orig. Hom. 28.162,11-16 4-5 Orig. Hom. 28.162,6-10 5-6 5-6 Orig. Hom. 28.162,19-22

88, 1 Βαπτίζεται ὢν ἐτῶν λ' om. AR | οἴχεσθαι] ἔρχεσθαι J 4 ὡς om. AR | αὐτὸν] αὐτῶν A | κατεπαίρεσθαι] κατ' ἐπαίρεσθαι R 5 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ J 6 πιστευθῆ] πιστωθῆ A | παρὰ ἀνθρώποις om. R 7 αὐτῆς] αὐτοῦ JR 89, 1 Τὸ Ὅτι A | ὁ om. A 2 λ'] τριάκοντα R 3 νηπιότης] νηπιώδης R 90, 1 Ὁ μὲν Ματθαῖος γενεαλογῶν] ὁ μὲν Ματθαῖος οὐ τὸν βαπτιζόμενον γενεαλογεῖ Orig. Hom. 28.161,19-20 1-2 ὁ δὲ Λουκᾶς τὸν βαπτιζόμενον] Λουκᾶς δὲ γενεαλογῶν οὐ κατάγει τὴν γενεαλογίαν Orig. Hom. 28.161,21-22 2 ἀνάγων] ἀλλ' ἀνάγει Orig. Hom. 28.161,23 | ἀνάγων... βαπτιζόμενον] om. R 3 γὰρ] καταβιβάζων add. Orig. Hom. 28.162,3 4 τῆς... Οὐρίου] τὴν Θάμαρ, οὐ νομίμως τῷ πενθερῷ συνελθοῦσαν, τὴν Μωαβίτιδα Ρούθ, τὴν Ραχάβ, ἣν οὐδὲ οἶδαμεν, καὶ τὴν τοῦ Οὐρίου Orig. Hom. 28.162,11-16 5 Ἐκεῖ] Ἐπειδὴ Orig. Hom. 28.162,19

τῶν ἀνθρώπων, ὁ μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν καὶ ποιήσας ἑαυτὸν ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἀναβαίνων, ἄρχεσθαι λέγεται.

91. (ad Luke 4:1)

Ἵτι πρὸ τῶν πειρασμῶν δις ὀνομάζεται τὸ πνεῦμα χωρὶς πάσης προσθήκης· μετὰ δὲ τοὺς τρεῖς πειρασμοὺς καὶ τὴν νίκην πρόσχες τῇ ἀκριβείᾳ τῆς γραφῆς, προστέθει-
κεν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος διὰ τὸν νενικηκότα, οὐκ ἔξωθεν καὶ πεπορισμέ-
νην τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν λαχόντα, καθὼς καὶ οἱ ἅγιοι, ὑπάρχει γὰρ μᾶλλον
φύσει τε καὶ ἀληθείᾳ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, καὶ ὡς ἰδίᾳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ 5
χρῶμενος τῇ τοῦ ὁμοουσίου Πνεύματος.

92. (ad Luke 4:2)

Τὰς μ' ἡμέρας διὰ φαντασιῶν ἐπείραζεν τὸν Κύριον ὁ διάβολος, καὶ οὐδὲν ἤνυεν,
οὔτε γὰρ κατὰ νοῦν ἐδέχετο τὰς ἐπὶ σπορᾶς τοῦ ἔχθρου, ὅτε δὲ εἶδεν αὐτὸν πεινή-
σαντα σαρκὶ οὐ νόμῳ, τότε καὶ αὐτοπροσώπως αὐτῷ διαλέγεται, ὡς τῇ Εὐᾶ διὰ τοῦ
ὄφεως, μᾶλλον δὲ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ προσπηδῶν καὶ ἀναιδευόμενος.

---

91 Codd. AJR 92 Codd. AJR

---

7 Orig. *Hom.* 28.164,1–3 91, 1–2 Orig. *Hom.* 32.181,8–14 | Cramer 2.35,33–36,2 2–3 Orig. *Hom.* 32.181,16–17 | Cramer 2.36,3–4 3–5 Cyril, *Comm.* 72.536,16–20 5–6 Cyril, *Comm.* 72.536,23–24

---

6 ὁ...ἡμῶν] καὶ τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίει ὁ θεός Orig. *Hom.* 28.162,20–22 | ἁμαρτίαν¹] ἁμαρτίας R | ποιήσας] ἁμαρτίαν add. A 7 ἐνταῦθα δὲ] ἐνθάδε δέ, ἐπεὶ Orig. *Hom.* 28.164,1 | ἀναβαίνων] ἀναβαίνει Orig. *Hom.* 28.164,2 91, 1 Ἵτι πρὸ τῶν πειρασμῶν] Ἐπειδὴ ἤμελλεν ἀθλεῖν ἐν τῷ πειρασμῷ πρὸς τὸν διάβολον Orig. *Hom.* 32.181,8–9 1–2 μετὰ...νίκην] ὅτε δὲ ἀγωνισάμενος ἐνίκησε τοὺς τρεῖς ἀναγεγραμμένους πειρασμοὺς Orig. *Hom.* 32.181,11–13 2–3 προστέθεικεν] προστέθεικε A: προστέθηκεν ἐν R: προσέθηκεν ἐν Orig. *Hom.* 32.181,17 3–4 πεπορισμένην] πεπορισμένον A 4 λαχόντα] λαβῶν Cyril, *Comm.* 72.536,18 | καθὼς...γὰρ] καθὰ καὶ ὁ τῶν ἁγίων χορὸς, ὑπάρχων δὲ Cyril, *Comm.* 72.536,18 5 ἀληθείᾳ] ἀληθῶς Cyril, *Comm.* 72.536,18 92, 1 μ'] σαράκοντα R | τὸν Κύριον ὁ διάβολος] ὁ διάβολος τὸν Κύριον A 3 σαρκὶ οὐ νόμῳ] σαρκίῳ νόμῳ A

93. (ad Luke 4:4)

Ούτε λέγει, οὐ δύναμαι, ἵνα μὴ ἀρνήσηται τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, οὔτε λέγει, δύναμαι, ἵνα μὴ γνούς ἐκεῖνος ὅτι Θεός ἦν, ἀποστῆ ἀπ' αὐτοῦ.

94. (ad Luke 4:5)

Διέγραψε τῷ λόγῳ τὴν οἰκουμένην, καὶ ὡσπερ ἓνα οἶκον τῇ διανοίᾳ ὑπέδειξεν ὡς ᾧετο· καὶ δώσειν ἐπηγγελίλατο ἐκάτερον ψευδόμενος.

95. (ad Luke 4:9)

Τὸν ἄμβωνα λέγει.

96. (ad Luke 4:9)

Διὰ κενοδοξίας.

97. (ad Luke 4:10)

Ὅτι πάντα τὰ κατὰ τὸν ε' ψαλμὸν εἰς ἀνθρώπου φύσιν ἀναφέρεται δεομένου πολλῆς βοήθειας καὶ σκέπης θεοῦ.

98. (ad Luke 4:14)

Πλείστας θεοσημίας ἀποτελῶν, καὶ πολὺ τὸ θαῦμα παραδεχόμενος.

---

93 Codd. **AJR** 94 Codd. **AJR** 95 Codd. **JR** 96 Cod. **J** 97 Codd. **AJR** 98 Codd. **AJR**

93, 1-2 Cyril, *Comm.* 72.529,29-31 2 Cyril, *Comm.* 72.529,32 94, 1-2 Orig. fr. 97a,2-4 | 1-2 Διέγραψε...ᾧετο Cramer 2.35,1-3 2 fontem non inveni 97, 1-2 Orig. fr. Mt. 65,3-4

93, 1 Οὔτε] οὖν add. Cyril, *Comm.* 72.529,29 | ἀρνήσηται] ἀρνήση τε Cyril, *Comm.* 72.529,30 | ἑαυτοῦ] αὐτοῦ J | λέγει²] ὅτι Cyril, *Comm.* 72.529,30 94, 1 οἰκουμένην] φησί add. Orig. fr. 97a,3 | καὶ om. J | ἓνα...ὑπέδειξεν] τρόπον τινὰ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ὑπεδείκνυεν Orig. fr. 97a,3 2 ἐκάτερον] ἐκότερα J 97, 1 τὸν om. Orig. fr. Mt. 65,3 98, 1 Πλείστας] δὲ add. A

99. (ad Luke 4:15).

Ὅτι ἔξεστι καὶ τοῖς μὴ οὔσι γένους λευϊτικοῦ διδάσκειν, ἐὰν λάβωσι χάρισμα τοιοῦτον παρά Θεοῦ.

100. (ad Luke 4:16)

Καὶ τοῦτο πανσόφως οἰκονομῶν ὁ Σωτὴρ πρό γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐν Ναζαρέθ, οἷς συνεστράφη σαρκὶ ἐκκαλύπτων ἑαυτὸν τῆς οἰκείας θεότητος χαριζόμενος τὸ μυστήριον.

101. (ad Luke 4:17)

Οὐκ ἐκ παρατυχόντος αὕτη ἐνέπεσεν ἢ περικοπή, ἀλλ' ἦν ἠθελεν ἀναγνῶναι περιοχὴν, κατεκείνη ἦλθεν. Φανερώς γὰρ διὰ τούτων αὐτὸς ἦν ὁ λέγων διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς.

102. (ad Luke 4:18)

Τῷ ἀγίῳ πνεύματι, ὅτε ἐβαπτίσατο ἐν εἶδει περιστεράς κατελθόντι καὶ μείναντι ἐπ' αὐτόν.

103. (ad Luke 4:18)

Πτωχοῖς τοῖς ἔθνεσι, τοῖς ἀπίστοις, τοῖς μὴ ἔχουσι τὸν πλοῦτον τὸν πνευματικόν.

---

99 Codd. AJR 100 Codd. AJR 101 Codd. AJR 102 Codd. AJR 103 Codd. AJR

101, 1–2 fontem non inveni 2–3 Cyril, *Comm.* 72.536,37–38

99, 1 Ὅτι om. J 100, 2 ἐν] Ναζαρέτ R | θεότητος] χαρίζεται AR 101, 1 ἐκ] τοῦ add. R παρατυχόντος] παρατυχόντο A | αὕτη ἐνέπεσεν] ἐνέπεσεν αὕτη A 2 κατεκείνη] κατ' ἐκείνη J | Φανερώς γὰρ] Ἐναργέστατα δὲ Cyril, *Comm.* 72.536,37 103, 1 Πτωχοῖς τοῖς ἔθνεσι] Τοῖς ἔθνεσι JR

104. (ad Luke 4:19)

Ἦ τὸν τοῦ σωτηρίου κηρύγματος ἢ καθ' ὃν αὐτὸς ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ προσεφέρετο.

105. (ad Luke 4:21)

Ἐαυτὸν παριστὰς ἐν τούτοις τὸν διὰ τῆς προφητείας προηγορευμένον.

106. (ad Luke 4:23)

Κοινὸς ἦν ὁ λόγος παρὰ Ἰουδαίοις, οὗτος τοῖς ἀρρώστουσι τῶν ἰατρῶν προσπεφωνημένος *ιατρέ*, καὶ ἐξῆς. Βούλεσθε τοῖνυν παρ' ἐμοῦ γενέσθαι σημεῖα, ὑμῖν παρ' οἷς ἐτράφη· ἀλλ' οἶδα τὸ κοινὸν τοῦτο συμβαῖνον πάθος· καταφρονεῖται γάρ πως αἰεὶ καὶ τὰ ἐξαιρέτα τῶν πραγμάτων, ὅταν μὴ σπανίζηται παρά τισιν, ἀλλ' ἔχωσιν ἐπ' ἀδείας αὐτά.

107. (ad Luke 4:25)

Ἐπειδὴ ἔλεγον εἰς ἐτέρους ἐκβεβηκέναι τὴν προφητείαν καὶ μὴ ἀρμόζειν ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ τῷ κατὰ τὴν χήρα καὶ τὸν Ἥλιαν καὶ τὸν λεπρὸν καὶ τὸν Ἐλισαῖον παραδειγματι τρανοὶ ἑαυτὸν εἶναι τὸν ὑπὸ Ἡσαΐου μόνον προφητευόμενον, καὶ οὐκ ἄλλον τινὰ προφήτην ἢ βασιλέα ὁ παρ' ἐκείνων λόγος ἐν ἑαυτοῖς διαβεβαιούμενος, ὡς γὰρ Ἡλίας καὶ Ἐλισαῖος οὐκ ἀπῆλθον ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ἢ μόνον πρὸς τὴν χήραν καὶ τὸν λεπρὸν Νεεμάν, οὕτως οὐδὲ ἡ προφητεία τρέχει κατὰ τινος ἄλλου, εἰ μὴ ἐπὶ μόνου ἐμοῦ.

104 Codd. **AJR** 105 Codd. **AJR** 106 Codd. **AJR** 107 Codd. **AJR**

105, 1 Cyril, *Comm.* 72.541,29–30 | Cramer 2.36,35–37,1 **106, 1** Cyril, *Comm.* 72.544,13–14 1–5 Cramer 2.37,20–27 1–2 Cyril, *Comm.* 72.544,15–16 2–5 Cyril, *Comm.* 72.544,18–23

104, 1 αὐτὸς ὁ ἀμνὸς] ὁ αὐτὸς ἀμνὸς R **105, 1** Ἐαυτὸν] ἐναργῶς add. Cyril, *Comm.* 72.541,29 | παριστὰς] περιστὰς R **106, 1** Ἰουδαίοις] Ἰουδαίων Cyril, *Comm.* 72.544,14 οὗτος τοῖς] τοῖς γάρ Cyril, *Comm.* 72.544,15 1–2 προσπεφωνημένος] ἐπεφώνουν τινές Cyril, *Comm.* 72.544,15–16 2 καὶ ἐξῆς] θεράπευσον σεαυτὸν Cyril, *Comm.* 72.544,16 | τοῖνυν] om. Cyril, *Comm.* 72.544,18 | ὑμῖν] παρ' ὑμῖν μάλιστα Cyril, *Comm.* 72.544,18–19 | οἷς] καὶ add. Cyril, *Comm.* 72.544,19 3 τοῦτο] δήπου καὶ ἅπασι Cyril, *Comm.* 72.544,20 4 πραγμάτων] καὶ τὰ ἐξῆς add. J | σπανίζηται] σπανίζεται R: σπανίζη Cyril, *Comm.* 72.544,22 5 αὐτά] ταῦτα R **107, 4** ὁ παρ'] ὡσπερ A: ὅς περ R 6 Νεεμάν] Νωεμάν R

108. (ad Luke 4:25)

Ὅτι ἡ χήρα καὶ ὁ Νεεμᾶν ὁ Σύρος ἐθνικοὶ ὄντες τοὺς ἐξ ἐθνῶν δεκτοὺς ἠνιγμάτιζον.

109. (ad Luke 4:30)

Οὐ συγκεχώρηκε προελθεῖν ἄρτι τὰ καθ' ἑαυτοῦ τολμήματα, ἄκαιρον γὰρ ἦν τὸ παθεῖν, πρὶν ἢ κηρύξαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Πλήν οὖν λαθῶν διήλθε διὰ μέσου αὐτῶν ἀφείς τὴν Ναζαρέτ, ὡς διαβεβλημένον χωρίον, καὶ ἀφίκετο εἰς Καπερναοῦμ.

110. (ad Luke 4:31)

Οὐ γὰρ ἦν κολακευτικός, ἀλλὰ προτρεπτικός εἰς σωτηρίαν καὶ τοῖς πνεύμασιν ἐπιτιμητικός.

111. (ad Luke 4:33)

Πνεῦμα· ψυχαί· ἄγγελοι· τὸ ἅγιον· ὁ Θεός· ἡ προαίρεσις· ὁ ἄνεμος· τὸ χάρισμα καὶ ὁ δαίμων.

112. (ad Luke 4:34)

Εἰ καὶ Ἰουδαῖοι ἀγνοοῦσί σε, ἀλλ' ἐγὼ οἶδά σε ὡς σεμνυνόμενος ἐπὶ τῇ γνώσει τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς κενοδοξίαν ἐλκύσαι αὐτὸν βουλόμενοι, καὶ οἷον ἀντὶ χάριτος χάριν διδόντας μὴ ἐπιπλήττεσθαι, τὸ δὲ φιμώθητι ἀξίως, οὐ γὰρ ἔχρηζεν ἡ ἀλήθεια ὑπὸ τοῦ ψεύδους μαρτυρεῖσθαι, ὕβρις γὰρ τοῦτο.

---

108 Codd. **AJR** **109** Codd. **AJR** **110** Codd. **AJR** **111** Codd. **AJR** **112** Codd. **AJR**

109, 1 Cyril, *Comm.* 72.544,55–56 | Cramer 2.39,31–32 **1–2** Cyril, *Comm.* 72.545,6–7

110, 1 Cyril, *Comm.* 72.545,40–41

108, 1 Νεεμᾶν] Νωεμᾶν R **109, 1** Οὐ om. Cyril, *Comm.* 72.544,55 | προελθεῖν ἄρτι] ἄρτι προελθεῖν J: προελθεῖν Cyril, *Comm.* 72.544,56 | ἄκαιρον γὰρ] καὶ ἄκαιρον Cyril, *Comm.* 72.545,6 **3** Ναζαρέτ] Ναζαρέθ A **110, 1** γὰρ ἦν] om. Cyril, *Comm.* 72.545,40 κολακευτικός] κολακευτικόν R | προτρεπτικός] προτρεπτικῶς R **112, 1** Εἰ καὶ Ἰουδαῖοι] Οἶδά σε εἰ καὶ Ἰουδαῖοι R **3** χάριν] χάριτος R | διδόντας] διδόντος R

113. (ad Luke 4:39)

Ἐπιτιμᾶ διὰ τοῦ πυρετοῦ τὰς κακωτικὰς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος δυνάμεις, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἐκείνης εἴρηται πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας.

114. (ad Luke 4:40)

Ὅτι τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως πεφόρεκεν ἡ ἀγία σὰρξ, ἣν ἐνεδύσατο.

115. (ad Luke 4:41)

Οὐ γὰρ ἔδει τῆς ἀποστολικῆς λειτουργίας τὴν δόξαν ἀρπάζειν αὐτά, οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀκαθάρτων ἔδει λαλεῖσθαι τὸ θεῖον μυστήριον.

116. (ad Luke 5:1)

Ἡ Γεννησαρὲτ χώρα ἐστὶ τῆς μερίδος τοῦ Χανααίου, ἐν ἣ πόλει ἐποιχόμενος τὰ πρὸς θάλασσαν ὁ κύριος εὔρε τοὺς περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ ἐπανεκαλέσασθαι αὐτοὺς μετὰ τὴν ἄγραν τῶν ἰχθύων, ὄντας τὸ πρότερον Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ μαθητάς.

113 Codd. AJR **114** Codd. AJ **115** Codd. AJR **116** Codd. AJR

115, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.552,43–46 **116, 1–117, 1** Orig. fr. 104,9–12

113, 1 Ἐπιτιμᾶ] Ἐπετίμα J | ὡς] ὁ J **2** ἐκείνης εἴρηται] εἴρηται ἐκείνης A | ἔχουσα] ἔχουσαν A: ἔχουσης R **115, 1** Οὐ γὰρ ἔδει] Οὐκ ἔδει AR | αὐτά] αὐτοὺς Cyril, *Comm.* 72.552,44 | οὐδὲ γὰρ] ἀλλ' οὔτε Cyril, *Comm.* 72.552,44–45 **1–2** ἐξ ἀκαθάρτων ἔδει] ἔδει ἐξ ἀκαθάρτου Cyril, *Comm.* 72.552,45 **2** ἔδει] γλώττης add. Cyril, *Comm.* 72.552,45 | τὸ θεῖον] τοῦ Χριστοῦ Cyril, *Comm.* 72.552,45–46 **116, 1** Ἡ Γεννησαρὲτ χώρα ἐστὶ] χώρα ἐστὶν A: Ἡ Γεννησαρὲτ χωρίον ἐστὶν R: ἔστι δὲ ἡ Γεννησαρὲτ Orig. fr. 104,9 | πόλει om. Orig. fr. 104,9 **1–2** ἐποιχόμενος...κύριος] om. R **1–2** τὰ πρὸς θάλασσαν] om. A: ὁ κύριος add. Orig. fr. 104,10 **2** εὔρε] εὔρεϊν J | περὶ] τὸν add. J **2–3** καὶ²...ἰχθύων] om. AR: καὶ ἐπανεκαλέσατο αὐτοὺς μετὰ τὴν ἄγραν τῶν ἰχθύων Orig. fr. 104,11 **3–4** ὄντας...μαθητάς] πρότερον ὄντας μαθητάς Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ AR

117. (ad Luke 5:24)

Ἐπειδὴ ἐν μὲν τῷ εἰπεῖν, Ἀφένονται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, τόπος ἐστὶν ἐσθότε τῆς ἀπιστίας εὐάφορμος· ἀφιεμένας γὰρ ἁμαρτίας ἄνθρωπος οὐχ ὀρᾷ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς· τὸ δὲ ἀποβαλεῖν τὴν νόσον καὶ ἀναστάντα κλινηφόρον βαδίζων τὸν πάρετον τῆς θεοπρεποῦς ἰσχύος τὴν ἀλήθειαν καὶ τῶν μὴ φαινομένων ἐνέργειαν ἀπόδειξιν ἔχει σαφῆ, καὶ τοσαύτην ὥστε οὐ μόνον αὐτὸς ὡς Θεὸς ἀλλὰ καὶ οἷς ἔφη 5
 ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας καὶ ἐξῆς τὴν ἀξιοθαύμαστον χάριν μεταδίδους.

118. (ad Luke 6:1)

Δευτερόπρωτον ἐστὶ Σάββατον ὅταν μετὰ τὴν τοῦ Σαββάτου ἀργίαν ἑτέρα διαδέχεται ἑορτὴ πάλιν, δευτέρα μὲν τοῦ Πάσχα, πρώτη δὲ τῶν ἀζύμων, ἐσπέρας γὰρ θύοντες τὸ Πάσχα τῇ ἐξῆς τὴν τῶν ἀζύμων ἐπανηγύριζον ἑορτήν, ἣν καὶ Σάββατον δευτερόπρωτον ἐκάλουν.

119. (ad Luke 6:1)

Ὅτι Σάββατον πᾶσαν ἑορτὴν καλοῦσιν, Σάββατα δὲ Σαββάτων τότε λέγεται, ὅτε ἡ ἀρχὴ τῆς πανηγύρεως ἢ τὸ τέλος συνέπιπτε τῷ τῆς ἐβδομάδος Σαββάτῳ.

---

117 Codd. **AJRS** 118 Codd. **AJRS** 119 Codd. **AJRS**

117, 1–5 Cyril, *Comm.* 72.568,29–35 5–6 fontem non inveni

117, 1 Luke] ὡς εἶπον οἱ θεσπέσιοι εὐαγγελισταί add. J 1 μὲν] γὰρ add. Cyril, *Comm.* 72.568,29 1–2 τόπος...εὐάφορμος] om. R 1 ἐσθότε τῆς] πολλακίς Cyril 72.568,31 2 γὰρ om. R 3–5 κλινηφόρον...σαφῆ] περιπατεῖν τὸν παράλυτον, ἀπόδειξιν ἔχει σαφῆ τῆς θεοπρεποῦς ἰσχύος Cyril, *Comm.* 72.568,34–35 4 τὴν ἀλήθειαν] ἐστὶν ἀληθῶς J: τὴν ἀλήθειαν ἐμφαίνει R 4–5 ἐνέργειαν ἀπόδειξιν] ἐναργῆ τὴν ἀπόδειξιν J: ἐναργῆ ἀπόδειξιν R 5 ἔχει σαφῆ] ἔχη σαφῆ A: ἔχει καὶ σαφῆ J: ἔχει R | ὥστε] ὅς τε R | αὐτὸς] αὐτῷ S | ὡς] ὁ R Θεός] τοιαῦτα ποεῖ add. R 6 καὶ] τὰ add. R | τὴν...μεταδίδους] τὴν ἀξιοθαύμαστον χάριν ὑπάρχει R: om. J 118, 1–4 Δευτερόπρωτον...ἐκάλουν] om. J 1 ἑτέρα] ἑτέρῳ A 1–2 διαδέχεται] δέχεται AS 3 ἐπανηγύριζον] ἐπανηγύριζον A: ἐπανηγύριζων R 119, 1 Ὅτι] τὸ add. S 2 πανηγύρεως] πανηγύρεως AJ | συνέπιπτε] συνενέπιπτεν J

120. (ad Luke 6:12)

Ἐξιώντι δὲ αὐτῶ τῆς συναγωγῆς ἐνέδραν ἐποίουν κατὰ τὴν ὁδὸν οἱ Φαρισαῖοι ἀνελεῖν αὐτὸν σὺν τοῖς Ἑρωδιανοῖς, ὡς φησὶν ὁ Μάρκος, γνοὺς δὲ ὡς Θεὸς τὴν τούτων μαιφονίαν, λαβόμενος τῶν μαθητῶν τὸ πλῆθος ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἀναβάς εἰς ὄρος σὺν αὐτοῖς ἐποιεῖτο δι' ὄλης τῆς νυκτὸς ἐκεῖνης λιτὰς πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς αὐτοῦ πατέρα καὶ θεόν, ἔνθα καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἰβ' ποιεῖται ἐν τῷ ὄρει τοῦ ἡλίου ἀνατείλαντος, φησὶ γάρ· *καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα.*

121. (ad Luke 6:12)

Ἡμᾶς διδάσκων τοῦτο ποιεῖν ἐπικαλουμένους ἐν πᾶσιν οἷς ἐνεργοῦμεν συνεργὸν ἔχειν τὸν ποιητὴν καὶ Θεόν, καὶ μάλιστα τοὺς τοῦ λόγου προκεκλημένους καὶ προστασία ψυχῶν χειροτονουμένους ποιμαντικῶς τε καὶ ἱερῶς.

122. (ad Luke 6:13)

Ἦσαν γὰρ πλείους οἱ παρόντες, ἀποστόλους δὲ τούτους ὀνομάζει τοὺς δώδεκα, εἰς παρασκευὴν τοῦ πράγματος καὶ εἰς τὸ μέλλον ὑπ' αὐτῶν πληρωθῆσεσθαι ἔργον, λέγει καὶ τὰ ὀνόματα, ἵνα μὴ ὁ τυχῶν εἴπη ἀπόστολος γεγονέναι.

123. (ad Luke 6:16)

Εἰ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐκουσίως προεῖλετο, ἀλλ' ἵνα δείξη ὡς οὐ φύσις ἐστὶ σωζομένων καὶ ἀπολλυμένων· ἀλλ' ἕκαστος ἑαυτὸν σωτηρίας ἢ ἀπωλείας δείκνυσιν ἄξιον, ὅτι γὰρ ἦδει τίς ἐστι, τρανῶς διδάσκει τὰ εὐαγγέλια.

---

120 Codd. AJRS **121** Codd. AJRS **122** Codd. AJRS **123** Codd. AJRS

122, 1–2 Cramer 1.297,5–7 **3** Cramer 1.297,9 | Cramer 1.297,10 **123, 1–3** Cramer 1.296,30–297,3

120, 1 αὐτῶ] ἐκ add. R **3** τούτων] τούτου A | λαβόμενος] λαβῶν R **4** ἐν] ἐξ AS **6** γάρ om. J **121, 1** διδάσκων] διδάσκει R | ποιεῖν] ποιῶν AS | ἐνεργοῦμεν] συνεργοῦμεν AS **3** προστασία] τῶν add. S **122, 1** δώδεκα] ἰβ' JRS **2** πληρωθῆσεσθαι] πληρώσεσθαι A: πληρωθύσεσθαι R **3** λέγει] δὲ add. R **123, 1** Εἰ καὶ τὸν Ἰούδαν] Τὸν Ἰούδαν δὲ R | ἀλλ' om. R

124. (ad Luke 6:20)

Ἡ διαφορὰ τῶν μακαρισμῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ τόπῳ, τρόπῳ καὶ ἀριθμῶ, ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν τῷ ὄρει, ἐνταῦθα δὲ τόπῳ πεδινῶ, ἐκεῖ ἀνοίξας τὸ στόμα διδάσκει, ἐνταῦθα ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμούς, ἐκεῖ δέκα μετὰ τοῦ ἐπιλόγου, ἐνταῦθα πέντε, ἀλλὰ καὶ πτωχοὺς ἐνταῦθα τοὺς ἀφιλοπλούτους καὶ τὸν τρόπον ἔχοντας ἀφιλάργυρον, ἐκεῖ δὲ τοὺς μετριόφρονας καὶ συνεσταλμένον ἔχοντας νοῦν, βασιλεία δὲ οὐρανῶν καὶ βασιλεία θεοῦ τάξις ἐστὶν ὑπερβεβηκυῖα, ὡσπερ καὶ βασιλεὺς βασιλευόντων λέγεται ὁ θεός.

125. (ad Luke 6:24)

Οὐ πάντων τῶν ἐν εὐπορίᾳ τυγχανόντων ὁ λόγος καθάπτεται, μόνων δὲ ἐκείνων τῶν ἐπὶ τοῖς χρήμασι τὸ πᾶν τιθεμένων καὶ προστετηκότων αὐτοῖς, οὐ γὰρ τὸ χρημάτων εἶναι κύριον, ἀλλὰ τὸ πεποιθέναι ἐπὶ χρήμασι τὴν βασιλείαν ἀποκλείει τῶν οὐρανῶν.

126. (ad Luke 6:25)

Ἐν τέρψει κοσμικαῖς.

127. (ad Luke 6:25)

Κολακείας τρόπῳ.

128. (ad Luke 6:26)

Κολακεύοντες αὐτούς.

---

124 Codd. **AJRS** 125 Codd. **AJRS** 126 Codd. **AJS** 127 Codd. **AJS** 128 Codd. **AJS**

124, 1 τόπῳ τρόπῳ] τρόπῳ, τόνῳ J 3 δέκα] ἰ' R | πέντε] ε' J 4 ἀφιλοπλούτους] φιλοπλούτους A 5 δέ² om. A 125, 1 καθάπτεται] καθαπτικός J | μόνων] μόνον R 2 τὸ² om. A 127, 1 Κολακείας] καὶ κολακείας J

129. (ad Luke 6:43)

Δένδρον καλὸν καὶ δένδρον σαπρὸν μὴ πρὸς τὸ παράδειγμα ἀπίδης, μὴ δὲ φύσει κακοὺς εἶναι τινὰς καὶ ἀμετακλήτους ὑπονόησης, τὸ μὲν γὰρ δένδρον φύσει κινεῖται, ἄνθρωπος δὲ προαιρέσει πολιτεύεται, καὶ εἰς ἐργασίαν ἀρετῆς ἀνεδείχθη. Εἰ γὰρ φύσει καλὸς τυγχάνει, τί μανθάνει; εἰς τί καὶ διδάσκεται; πάντα γὰρ ἐν τῷ
5 δόγματι τῆς προαιρέσεως ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὠμολόγηται.

130. (ad Luke 6:45)

Μετὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἀνθρώπου *δένδρον ἀγαθὸν* νόει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ ὁ ἔχων τοὺς τούτου καρποὺς ἐπιδείκνυται, *δένδρον δὲ πονηρὸν* ὁ διάβολος καὶ οἱ τούτου ὑπηρέται, οἷς ὁ δουλεύων τῆς ἀτιμίας τὰ πάθη ἀκάνθας καὶ τριβόλους καρποφορεῖ.

131. (ad Luke 6:46)

Οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν *Κύριε Κύριε*, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

132. (ad Luke 7:4)

Φιλοκερδίας χάριν ἢ ἀξίωσις τῶν Ἰουδαίων, διὸ καὶ πρὸς τὴν ἐστίαν ἠπειγον τὸν Ἰησοῦν, ὡς οὐχ ἑτέρως δυνάμενον ἀναστήσαι τὸν κείμενον, εἰ μὴ ἀφίκοιτο πρὸς αὐτόν.

---

130 Codd. AJ | Codd. ARJS 131 Codd. ARS 132 Codd. AJRS

129, 1–2 Editionem non inveni 1–5 Cramer 2.54,24–34 2–3 Titus 163,3–4 3 Titus 163,5–6
4 Titus 163,7–8 4–5 Titus 163,11–12 130, 1–2 fontem non inveni 1–4 Cramer 2.54,18–22
2–3 Orig, fr: 112,1–3 3–4 Orig, fr: 112,5–6

129, 1 Δένδρον...σαπρὸν om. A 3 ἄνθρωπος] σὺ Titus 163,4 | πολιτεύεται] πολιτεύη Titus 163,4 | καὶ om. Titus 163,5 4 καλὸς] κακὸς Titus 163,7 | τυγχάνει] τυγχάνεις Titus 163,8
μανθάνει] μανθάνεις Titus 163,8 | καὶ διδάσκεται] διδάσκη Titus 163,8 4–5 πάντα...
ὠμολόγηται] τὸ δὲ δόγμα τῆς προαιρέσεως ὁμολογεῖται Titus 163,11–12 130, 2–3 δένδρον...
ὑπηρέται] *Δένδρον ἀγαθὸν* τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, *δένδρον πονηρὸν* ὁ διάβολος καὶ οἱ τούτου
ὑπηρέται. ὁ οὖν ἔχων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοὺς τούτου καρποὺς ἐπιδείκνυται Orig, fr: 112,1–3
3 οἷς ὁ δουλεύων] ὁ δὲ δύναιμι ἀντικειμένην ἔχων Orig, fr: 112,5 132, 1 διὸ] δι' ὁ JR
2 ἀναστήσαι] ἀναστήναι J

133. (ad Luke 7:6)

Ἄλλοεθνῆς γὰρ ὑπάρχων φησὶ οὐκ ἔχω θρόνον οὐράνιον ὑποδέξασθαι δεσπότην ἐποχούμενον τοῖς χερουβίμ.

134. (ad Luke 7:18)

Ἐνεκεν τίνος ἔπεμψεν ἐρωτῶν ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ ἀπεπήδων τοῦ Ἰησοῦ οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου ζηλωφερόμενοι τῷ πρὸς αὐτὸν πολλάκις καὶ ὡς ψιλῶ ἀνθρώπῳ προσεῖχον αὐτῷ, πολλὰ δὲ τοῦ Ἰωάννου αὐτοὺς παραμυθουμένου, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, μέλλων λοιπὸν Ἰωάννης τελευτᾶν καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου ὑπὲρ Χριστοῦ ἀνδῆσασθαι στέφανον δεδοικῶς μὴ καταλίπων πονηροῦ δόγματος ὑπόθεσιν καὶ 5 μείνωσιν ἀπεσχισμένοι τοῦ Χριστοῦ, σπουδῆ πᾶσα γίνεται αὐτῷ ἅπαντας τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς προσαγαγεῖν αὐτῷ, οὐ γὰρ εἶπεν ἀπέλθετε πρὸς αὐτόν, οὗτός μου μεῖζον ἐστιν, ἀλλὰ *Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος* καὶ τὰ ἐξῆς, τί οὖν ὁ Χριστός; πρὸς αὐτοῦς ἐπιστάμενος ὡς Θεός ἔργους πρῶτον βεβαῖοι καὶ λόγοις ὕστερον ἐπισφραγίζει ἀπολογούμενος, τὸ οὖν *Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἔτερον προσδοκῶμεν* εἰπεῖν τὸν 10 Ἰωάννην, οὐκ ἀγνοοῦντός ἐστιν ἐρώτησις, ἦδει γὰρ τοῦτον Ἰωάννης, πρῶτον μὲν σκιρτήσας ἐν τῇ κοιλίᾳ, ἔπειτα καὶ προκυρήξας αὐτοῦ τὴν παρουσίαν καὶ ὑποδείξας αὐτὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ εἶναι τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ τὸν ἐλευθεροῦντα τὸν κόσμον διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ζύλου σφαγῆς, ἀλλὰ νοήσεις τὸν Ἰωάννην τὴν ἐξ οὐρανοῦ πάλιν 15 αὐτοῦ παρουσίαν ἐπερωτήσαντα καὶ ἐπισφραγιζόμενον διὰ τούτου τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ πιστοποιούμενον αὐτοῖς πάλιν τὴν αὐτοῦ παρουσίαν.

133 Codd. ARS 134 Codd. AJR

133, 1 Ἄλλοεθνῆς γὰρ ὑπάρχων φησὶ] Ἄλλοεθνῆς φησὶ ὑπάρχω S: Ἄλλος ἄνθρωπος φησὶ ὑπάρχω R 2 ἐποχούμενον] ἐποχούμενος AR **134, 1** τοῦ] τῶν R 2 τῷ] τὸ JR | προσεῖχον] προῖοῦσιν R 3 αὐτοῦς] αὐτοῖς AR 4 λοιπὸν Ἰωάννης] ὁ Ἰωάννης λοιπὸν R 4–5 τὸν... στέφανον] om. AR 5 καταλίπων] καταλίπη J: καταλείπων R 7 μου om. A 8 τὰ ἐξῆς] ἐξῆς A: ἐξεῖς R 9–10 ἔργους... ἀπολογούμενος om. J 10–11 ἢ... Ἰωάννην om. AR 11 ἐρώτησις] Ἰωάννης AR | τοῦτον] ὁ add. R | πρῶτον μὲν] ὅτι πρῶτον A 12 ἔπειτα] add. δὲ J 13 αὐτὸν om. J 13–14 τὸν²... σφαγῆς om. AR 14 ἀλλὰ] καὶ add. A | οὐρανοῦ] οὐρανῶν A 15 αὐτοῦ παρουσίαν] αὐτοῦ δευτέραν παρουσίαν J: παρουσίαν R 16 αὐτοῦ¹] ἑαυτοῦ A πιστοποιούμενον] πιστούμενος A: πιστοποιούμενος R | αὐτοῖς] αὐτοῦ R

135. (ad Luke 7:24)

Οὐ σαλεύεται ὧδε καὶ ὧδε ὁ Ἰωάννης ὡς κάλαμος ὑπὸ πνευμάτων ὥστε ποτὲ μὲν μαρτυρεῖν, ὅτι αὐτός εἰμι ὁ Χριστός, ἄλλο τε δὲ ἐρωτᾶν εἰ αὐτὸς ἐγὼ εἰμι. Κάλαμος γὰρ οἱ ἐν κοσμικαῖς ὄντες τιμαῖς καὶ τρυφαῖς καὶ ἱματιζόμενοι μαλακῶς, τῷ δὲ τρίχινος ὁ ἱματισμὸς καὶ ἡ τρυφή αὐτοσχέδιος.

136. (ad Luke 7:26)

Κατὰ τὸν Μαλαχίαν· *ἰδοὺ ἐγὼ ἐξαποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου, καὶ ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ ὁ κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε*· καὶ τὸ μὲν περὶ Ἰωάννου λέγεται, τὸ δὲ περὶ Χριστοῦ, περὶ Ἰωάννου μὲν ὡς ἀγγέλοντος τὴν Χριστοῦ παρου-
5 σίαν, περὶ Χριστοῦ δὲ ὡς ἀγγέλου τῆς τοῦ πατρὸς μεγάλης βουλήs.

137. (ad Luke 7:28)

Οἱ διὰ πνεύματος ἀναγεννώμενοι γεννητοὶ μὲν οὐκ ἔτι χρηματίζουσι γυναικῶν, ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθησαν.

138. (ad Luke 7:28)

Μέγας ὁ Ἰωάννης, ἀλλὰ συγκρινόμενος πρὸς τοὺς ἤδη πρὸς Θεὸν ἐκδημήσαντας, κᾶν μέγας ἦ, ἀλλ' ὅμως ἔτι ἐν βίῳ ἀναστρεφόμενος οὐδέπω ἀπέλαβε τὴν προσδοκω-
5 μένην ἐλπίδα τῆς ἀφθαρσίας, ὁ μικρότερος τοίνυν τῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἄρτι μείζων αὐτοῦ ἔστιν, οὐχ ὅτι καὶ Ἰωάννης οὐκ ἀπολήψεται, ἀλλὰ συγκρινόμενον τὸ ἐνταῦθα ἀξίωμα ἐκείνη τῇ προσδοκωμένῃ χάριτι, ταῦτα δὲ εἴρηται πρὸς παράστασιν τοῦ μεγαλείου τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πράγματος τοῖς πολλοῖς μὴ γινωσκομένου μέχρι τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ.

---

136 Codd. AJR | **137** Codd. AJRS **138** Codd. AJRS

136, 1–3 Malachias 3.1,1–4 **138, 1–5** Cramer 2.59,24–29

135, 2 αὐτός] ἐγὼ add. R **3** τῷ] τὸ R **4** τρυφή] τροφή JR **136, 2** ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ] εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ ἥξει AR **4** τὴν Χριστοῦ] τοῦ Χριστοῦ τὴν R **137, 1** πνεύματος] πυρός J **138, 1** Μέγας ὁ Ἰωάννης] Μέγας Ἰωάννης J: om. R **2** ἦ] ἦν R | οὐδέπω ἀπέλαβε] οὐδέπο ἀπόλαβε R **3** τοίνυν τῶν] τοίνυν J: τῆς R **4** Ἰωάννης] ἴδει R **7** μέχρι...Χριστοῦ om. A

139. (ad Luke 7:28)

Μικρότερον ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν φησιν τοῦ Ἰωάννου, ὡς ἔσχατον κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ γέννησιν, ἢ ὅτι κατὰ τὸ ἀξίωμα μείζων αὐτοῦ τοῖς πολλοῖς ἐνομιζέτο, ὁ μὲν γὰρ ὡς ἀρχιερέως υἱὸς εὐγενῆς καὶ τὴν πολιτείαν αἰδέσιμος, ὁ δὲ εὐτελής καὶ ὡς ἐκ τοῦ τέκτονος καὶ κοινῆ τοῖς πᾶσιν ἐνδιδαιτώμενος καὶ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν.

140. (ad Luke 7:28)

Ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, ἵνα ἐξέλη τὴν παρθένον· γυναικῶν γὰρ τῶν κατὰ φύσιν τικτουσῶν, ἡ δὲ παρθένος ὑπὲρ φύσιν.

141. (ad Luke 7:29)

Ὁ ἁμαρτήσας καὶ ὁμολογῶν τὴν ἁμαρτίαν δικαιοῖ τὸν Θεόν, καθὼς καὶ Δαυὶδ φησι, παραχωρῶν τῷ Θεῷ νικῶντι καὶ κρινομένῳ πρὸς ἀνθρώπους, οὕτω τοίνυν καὶ πᾶς μὲν ὁ ἀκούσας λαός, καὶ βαπτισθέντες καὶ ἐξομολογησάμενοι ἐδικαίωσαν τὸν Θεόν, οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ νομικοὶ οὐκ ἐβαπτίσαντο, ὡς οἰόμενοι δίκαιοι, καὶ κατὰ τοῦτο τὴν τοῦ Θεοῦ βουλὴν ἠθέλησαν εἰς ἑαυτούς.

5

142. (ad Luke 7:32)

Ἦν τάχα ποῦ παιγνίου τις τρόπος τοιοῦτος τοῖς Ἰουδαίοις παισὶ, τὸ οὖν ηὐλόησαμεν καὶ ἐξῆς, τοῦτο δήλοϊ, ὅτι οὔτε ὅτε χαίρομεν χαίρεται, οὔτε ὅτε κλαίομεν κλαίετε, ἀλλ' ὡς νεκροὶ ἀναίσθητοὶ ἐστε.

---

139 Codd. **AJRS** 140 Codd. **AJR** 141 Codd. **AJRS** 142 Codd. **AJR**

140, 1 Cramer 2.59,14–15 1–2 Cramer 2.59,18–19

139, 1 ἔσχατον] ἔνσαρκον A | ἐν σαρκὶ] ἔνσαρκον J 140, 1 γυναικῶν²] δὲ εἶπε R 2 φύσιν] γυναικῶν add. R 141, 5 ἑαυτούς] αὐτούς R 142, 1 τις τρόπος] τρόπος τις R | Ἰουδαίοις] Ἰουδαίων A

143. (ad Luke 7:36)

Ὅτι πλειστάκις τὰς καταλύσεις ἐποιεῖτο ὁ Κύριος ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐπανόδοις, ταῖς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ προσκυνήσειν κατὰ τὰς ἐπερχομένας ἐορτὰς ἐν ταῖς περιόδοις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ αὐτοῦ Σίμωνος ὄντος πατρὸς Λαζάρου καὶ τῶν τούτου ἀδελφῶν, τρεῖς δὲ εἰσόδους αὐτοῦ δηλοῦσιν αἱ θεόπνευστοι γραφαὶ

5 ἐκεῖ, πρῶτον μὲν ὡς ὁ Λουκᾶς εἶπεν ὑποδεξαμένην αὐτὸν τὴν Μάρθαν περισπᾶσθαι περὶ πολλῶν διακονεῖν, δεύτερον δὲ ἡμῖν σημαίνει ὁ Θεολόγος Ἰωάννης, ὅτε πρὸ ἕξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἐλθόντι ἐκ τῆς ἐρήμου Ἐφραΐμ, καὶ ποιήσαντος αὐτοῦ δεῖπνον ἐκεῖ, τρίτον δὲ ὁμοίως οἱ τέσσαρες δηλοῦσιν αὐτόν, ὅτε τὸ ἀληθινὸν Πάσχα ἐτελειοῦτο Χριστός. Κατακειμένου δὲ αὐτοῦ σὺν τοῖς ἰα΄, ἐλθεῖν τὴν Μαρίαν ἐξόπισθεν

10 τοῦ Κυρίου, φέρουσαν ἀλάβαστρον ἔχον ἐν αὐτῷ μύρον πολύτιμον ὡς ἔφασαν οἱ τῆς ἀληθείας κήρυκες καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὸ ὑπόδειγμα πεπονημένην διὰ τε τοῦ κλαυθμοῦ καὶ τῶν ἀσπασμῶν καὶ τῆς λυσικομίας αὐτῇ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν χαρίζεται, μετὰ μὲν οὖν τὸ τελεσθῆναι τὸ δεῖπνον αὐτίκα τοῦ ἀνάγου ἀναστάντες ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν.

144. (ad Luke 7:36)

Ἄλλην ἦν ὑποδοχὴν εἰς ἕτερον Φαρισαῖον οὐχὶ εἰς τὸν τοῦ Λαζάρου λεπρόν.

145. (ad Luke 7:39)

Ὅτι οἱ μὲν τέσσαρες μύρῳ τὸν Χριστὸν ἠλείφθαι ἀναγεγράφασι, τρεῖς δε εἰσιν αἱ γυναῖκες, ἣ τε ἀδελφὴ Λαζάρου καὶ Μάρθας πρὸ ἕξ ἡμερῶν, καὶ ἡ παρὰ τῷ Ματθαίῳ πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, ᾧ συμφωνεῖ κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Μάρκος· Λουκᾶς δὲ τρίτην ἄλλην εἰσάγει παρ’ ἐτέρῳ Σίμωνι ὁμωνύμῳ τοῦ λεπροῦ Φαρισαίῳ ὑποκρίσε-

143 Codd. AJRS 144 Codd. J 145 Codd. AJRS

143, 1 Ὅτι om. JR | πλειστάκις] μὲν οὖν add. J | ἐπανόδοις] ἐπ’ ἀνόδοις R 2 τὴν] τῆς add. R | προσκυνήσειν] προσκύνησιν JR 4 εἰσόδους αὐτοῦ] εἰσόδους AR: αὐτοῦ εἰσόδους J γραφαί] αὐτοῦ add. R 5 μὲν] γὰρ add. J | εἶπεν] φησί S | τὴν Μάρθαν om. R 6 πολλῶν διακονεῖν] πολλὴν διακονίαν J: πολλὰς διακονίας R | δέ] ἡμῖν σημαίνει add. J | ὅτε] ὅτι J 7 καὶ ποιήσαντος] ἐποίησαν R | αὐτοῦ] αὐτῷ JR 8 τρίτον δὲ ὁμοίως] τρεῖς δὲ ὁμοίως A: τρίτον δὲ ὁμοῦ J | τέσσαρες] τέσσαροι R 8–9 ἐτελειοῦτο] ὁ add. A 9–14 Κατακειμένου... μαθητῶν om. ARS 145, 1 τέσσαρες] δ’ AR | Χριστὸν] Κύριον A | ἠλείφθαι] ἠλείφθαι ARS 2 τῷ Ματθαίῳ] τοῦ Ματθαίου J

ως ὄντι ἐργάτη, ἐξ οὗ καὶ τὸ εἶ ἦν προφήτης φησὶν, καὶ ἀπὸ τῶν διηγήσεων καὶ τῶν 5
τρόπων φησὶν τῶν γυναικῶν εὐρήσεις τοῦτο τοὺς τέσσαρας ἀναγνοῦς.

146. (ad Luke 8:1)

Ἐντεῦθεν σοι ἡ γνῶσις τοῦ συμπεριλαβόντος τρίτου ἔτους τῆς Χριστοῦ περιόδου.

147. (ad Luke 8:1)

Τὸ κατὰ πόλιν καὶ κώμην κηρύσσειν τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα τὴν βασιλείαν τῶν
οὐρανῶν ἔργον ἐστὶν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ οὐκ ἄλλου τινὸς τῶν προφητῶν ἢ τῶν
ἀγίων, Χριστοῦ τοῦ καὶ πένητας καὶ ιδιώτας καὶ ἀγροίκους καλοῦντος διὰ φιλαν-
θρωπίαν, οἱ δὲ δώδεκα σὺν αὐτῷ διδασκόμενοι καὶ μαθητεύομενοι τοῦτο ποιεῖν.

148. (ad. Luke 8:22)

Ἐπέβη τοῦ σκάφους ὁ κύριος, καὶ πλέει νόμῳ ἀνθρωπίνῳ ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ
βαστάζεται ὑπὸ τοῦ ξύλου, ὁ μέλλων διὰ ξύλου σῶσαι τὴν οἰκουμένην.

149. (ad. Luke 8:23)

Ἦπνωσεν οὐκ ἐν δεδωκῶς τῇ λήθῃ τὸν ὕπνον, ἀλλ' ἐκὼν ἀφύπνωσεν, συγχωρήσας
τῷ χειμῶνι ἐπαρθῆναι, ὡς δὲ θεὸς τὴν τῶν ἀνέμων φορὰν καὶ τρικυμίαν τῶν
ὕδατων λόγῳ μόνῳ κατέστειλε.

150. (ad. Luke 8:31)

Ἄβυσσός ἐστιν αὕτη, περὶ ἧς ἔφη ὁ κύριος τοῖς ἀμαρτωλοῖς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον,
τὸ ἠτοιμάσασε τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

146 Codd. AR 147 Codd. AJRS 148 Codd. ARS 149 Codd. ARS 150 Codd. AJRS

5–6 ἀπὸ...τρόπων] ἀπὸ τῶν διηγήσεων καὶ τρόπων S: ἀπὸ τῶν τρόπων καὶ ἀπὸ τῶν
διηγήσεων A 6 φησὶν om. R | τέσσαρας] δ' R 147, 1 Τὸ] Τοῖς S 2 ἔργον] ἔργων R
4 δώδεκα] ιβ' A: ια' J 149, 1 Ἦπνωσεν] Ἦπνωσεν RS: om. A 150, 2 ἠτοιμάσασε]
ἠτοιμασμένον JR | καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ om. J

151. (ad. Luke 8:32)

Ἐγένετο γὰρ τότε ζημία χρημάτων διὰ τοὺς χοίρους, καὶ οὐ ζημία ψυχῶν ἀνθρωπίνων.

152. (ad. Luke 8.43)

Αὕτη ἀπὸ Παναιάδος ἦν, ἡ δὲ Παναιὰς πολίχνιον ἐστὶν τῆς Παλαιστίνης, ἣτις γυνὴ μετὰ τὴν ἴασιν αὐτῆς καὶ τὸ ἀπολαβεῖν τὴν τοῦ σώματος ῥώμην ἀνδριάντα πρώτη τοῦ Σωτῆρος ἀναστήσασα ἐν τῷ ἑαυτῆς οἴκῳ ὡς Θεῷ τὸ σέβας ἐποιεῖτο διηνεκῶς, ὅστις ἀνδριάς διέμεινε μέχρι τῷ χρόνῳ Μαξιμιανοῦ τοῦ τυράννου τοῦ πρὸ τοῦ
5 Κωνσταντίνου βασιλευσαντος, ὅστις Μαξιμιανὸς ἀνείλε τὸν ἀνδριάντα ζηλοτυπήσας ὡς μισόχριστος.

153. (ad. Luke 9:3).

Τοῦτο εἰδικῶς ἐνταῦθα εἴρηται διὰ τὸ εὐσκανδάλιστον τῶν Ἰουδαίων, ἐν γὰρ τῷ σζ' κεφαλαίῳ εἶπεν· ὁ ἔχων ἀράτω καὶ ὁ μὴ ἔχων ἀγορασάτω, οὐ τοῖς πρώτοις ἀντινομοθετῶν, ἀλλὰ τὸ πρῶτον, ἵνα πείρα μάθωσιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἐπιδείξωνται συστέλλων βραχύτητι τὴν
5 χάριν καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν ἀπαιτῶν, καὶ ἵνα καί τινα μισθὸν ἔχωσι, καὶ μὴ τὸ πᾶν εἶη τῆς αὐτοῦ ροπῆς καὶ δυνάμεως.

154. (ad. Luke 9:3)

Ὅρα πῶς τὴν ἀκτημοσύνην διδάσκει, ἐκ τούτου δὲ δηλόν ἐστιν ὡς ὅτι ἐνὶ μόνῳ χιτῶν κέχρηται καὶ μιᾷ διπλοῖδι αὐτός, ὁ μὲν χιτῶν ἦν αὐτοῦ ἄραφος, ἄνωθεν ὑφαντός, ὡς εἶπεν Ἰωάννης, τὸ δὲ ἄνωθεν ὑφαντὸν γίνεται ἰμάτιον οὐ μόνον ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν ἐτέραις πόλεσιν, ἡ δὲ διπλοῖς αὐτοῦ ἦν, ὅπερ οἱ τῶν φιλοσόφων
5 παλαιοὶ τριβώνιον καλοῦσιν.

151 Codd. AS **152** Codd. JR **153** Codd. AJR **154** Codd. AJR

151, 1 Ἐγένετο γὰρ] Εἰς τὸ αὐτὸ ἐγένετο A **1-2** ψυχῶν ἀνθρωπίνων] ἀνθρωπίνων ψυχῶν A **152, 3** τὸ] τῷ R **4** τῷ] τῶν R **5** ἀνείλε] ἀνείλετο R **5-6** ζηλοτυπήσας] ζηλοτυπῶν R **153, 1** σζ'] σος' AR **4** βραχύτητι] βραχύτι AJ **5** ἔχωσι] δέχωνται A **6** ροπῆς καὶ δυνάμεως] δυνάμεως καὶ ροπῆς AR **154, 1** δὲ δηλόν ἐστιν ὡς ὅτι] δεδηλονότι ὅτι A: δὲ δηλόν ἐστιν, ὅτι R **2** χιτῶνι om. J **5** καλοῦσιν] ἐκάλουν J

155. (ad Luke 9:20)

Θεὸν διὰ τὰς θεοσημείας ἢ ἄνθρωπον διὰ τὴν προσευχὴν, καὶ φησὶν ὁ κορυφαῖος τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν μετὰ τοῦ ἄρθρου ἀναφέροντα πρὸς τὸν ἕνα τὸν ὁμοούσιον τὸν προφητευόμενον, διὰ τοῦτο καὶ σιγᾶν κελεύονται μέχρι τοῦ πάθους τοῦ σταυροῦ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, τότε γὰρ φησιν πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη.

5

156. (ad Luke 9:22)

Πρώτη ἀπόδειξις τοῖς μαθηταῖς ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα πολλὰ παθεῖν.

157. (ad Luke 9:31)

Τὸν σταυρὸν τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ.

158. (ad Luke 9:32)

Οὕτω κεῖται ἐν τῇ κατὰ Ματθαῖον ἐρμηνείᾳ, *Βεβαρημένοι ὕπνω*, ὅτι πολλῶν κατεῖχοντο φόβῳ, ὕπνον καλῶν τὸν πολὺν κάρων τὸν ἀπὸ τῆς ὄψεως ἐκείνης αὐτοῖς ἐγενόμενον. Καθάπερ ὀφθαλμοὶ ἐξ ὑπερβαλλούσης λαμπηδόνης σκοτοῦνται, οὕτω καὶ τότε ἔπαθον. Οὐ γὰρ δὴ νύξ ἦν, ἀλλ' ἡμέρα· καὶ τὸ τῆς αὐγῆς ὑπέρογκον ἐβάρει τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἀσθένειαν.

5

155 Codd. AJR 156 Codd. AR 157 Codd. AS 158 Codd. AJRS

158, 1–5 Cramer 1.136,16–21 1–2 Chrysost. In Mt. 58.553,4 2–5 Orig. fr. Mt. 362,1–4; Chrysost. In Mt. 58.553,6–11

155, 3 κελεύονται] κελεύοντα R 157, 1 αὐτοῦ om. S 158, 1 Οὕτω] Οὕτως R | ἐν] εἰς J Ματθαῖον] Ματθαίῳ S 2 κατεῖχοντο] κατεῖχετο Chrysost. In Mt. 58.553,4 | ὕπνον καλῶν om. R: ὕπνον ἐνταῦθα καλῶν Chrysost. In Mt. 58.553,6: ὕπνον ἐνταῦθά φησι add. Orig. fr. Mt. 362,1 | κάρων] καιρὸν R 2–3 ἐκείνης αὐτοῖς ἐγενόμενον] αὐτοῖς ἐγενόμενον ἐκείνης A: ἐκείνης αὐτοῖς ἐγγινόμενον Chrysost. In Mt. 58.553,7–8: om. Orig. fr. Mt. 362,1 3 Καθάπερ] γὰρ add. Orig. fr. Mt. 362,2; Chrysost. In Mt. 58.553,8 | λαμπηδόνης σκοτοῦνται] σκοτοῦνται λαμπηδόνης Orig. fr. Mt. 362,2

159. (ad Luke 9:37)

Ἵτι μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐντολὴν τὸ μηδενὶ εἶπητε τὸ ὄραμα περιμείναντες ὄλην τὴν νύκτα ἐν τῷ ὄρει, τῆ ἑξῆς ἡμέρας γεγонуίας κάτεισι τοῦ ὄρους σὺν τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἐλθόντι αὐτῷ πρὸς τὸν ὄχλον *ιδόντες αὐτὸν ἐθαμβοῦντο*, ὡς εἶπεν ὁ Μάρκος, δεδοξασμένον γὰρ ἦν τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ, καθάπερ τότε τὸ Μωσέως
 5 πρόσωπον, ἐν γὰρ ἦν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ὡσπερ γὰρ τότε οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἠδύνατο ἀτενῖσαι εἰς τὸ πρόσωπον Μωσέως τὸ καταργούμενον, τουτέστι τὸ σῶμα αὐτοῦ διὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ, πόσω μᾶλλον ἐξεθαμβοῦντο ὁρῶντες, τὸ μένον ἐν δόξῃ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ.

160. (ad Luke 9:34)

Τὸ περίεργον καὶ τὴν ἄγνοιαν αὐτῶν διακόπτουσα.

161. (ad Luke 9:36)

Οὐ γὰρ συναριθμοῦνται δοῦλοι δεσπότη, οὐ δὲ συγκρίνονται τῷ πλάστη τὰ πλάσματα.

162. (ad Luke 9:41)

Οὐ γὰρ ἄξιον συνεῖναι Χριστῷ τοὺς ἀπίστους.

163. (ad Luke 9:42)

Ἵνα μή τις οἶηται καὶ αὐτὸν ἀτονῆσαι τὸν Χριστὸν πρὸς τὴν τοῦ παραδόξου κατόρθωσιν, καὶ δι' ὅτι ὄλως ἀντεπάθησε τοῖς μαθηταῖς, ἐπιτιμᾶται παρὰ Χριστοῦ.

159 Codd. AJRS 160 Codd. ARS 161 Codd. AJRS 162 Codd. AJRS 163 Codd. AJRS

163, 1-2 Cyril, fr. 85,1-2; Cyril, *Comm. Mt.* 204,9-10 2 fontem non inveni

159, 1 Ἵτι om. R | περιμείναντες] περι μείναντες R 3 ἐλθόντι] ἐλθόντος R | αὐτῷ] αὐτῶν A: αὐτοῦ R 4 τότε] ποτέ J | τό²] τῷ R 5 οἱ om. RS 6 Μωσέως] Μωυσέως J 160, 1 αὐτῶν] αὐτοῦ S 161, 1-2 τὰ πλάσματα] τὸν πλάσαντα R 162, 1 συνεῖναι] τῷ add. R 163, 1 ἀτονῆσαι τὸν Χριστὸν] ἀτενῖσαι τῷ Χριστῷ S: ἀτονῆσαι Χριστὸν Cyril, fr. 85,1

164. (ad Luke 9:42)

Οὐ γὰρ ἦν τότε τοῦ πατρός, ἀλλὰ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος.

165. (ad Luke 9:44)

Προλέγει τὸ πάθος, ἵνα μήτε τὸν τοιοῦτον ἀπιστήσωσι παθεῖν, μήτε σκανδαλισθῶσιν ἐπαυτῶ, καὶ ὅτι τοῖς μανθάνουσι πρῶτον ἀγνοοῦνται οἱ λόγοι τῶν παραδεδομένων, *θέσθε οὖν αὐτοὺς εἰς τὰ ὦτα* καὶ μεταθήσω αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὠτων εἰς τὴν καρδίαν περιαιρών τὸ κάλυμμα ἐξ ὑμῶν.

166. (ad Luke 9:47)

Ὅτι ὁ ἀπόνηρος καὶ ἀφιλόδοξος ὡς τὸ παιδίον ἐγγύς ἐστι τοῦ Χριστοῦ.

167. (ad Luke 9:48)

Ὁ μετριόφρων καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ ἑαυτοῦ δι' εὐλάβειαν λογιζόμενος.

168. (ad Luke 9:51)

Συμπληρουμένων τῶν ἡμερῶν καὶ ἐγγιζούσης τῆς ἑορτῆς ἐγένετο καὶ αὐτὸν πορευθῆναι εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐγένετο δὲ ἀναβαίνοντι αὐτῷ διὰ τῆς Συχεμ κώμης οὔσης τῶν Σαμαρειτῶν διελθεῖν.

---

164 Codd. **AJRS** **165** Codd. **AJRS** **166** Codd. **AJRS** **167** Codd. **AJRS** **168** Codd. **AJRS**

165, 2–3 Orig. fr. 151,5–6 **3–4** Orig. fr. 151,6–8

164, 1 Οὐ γὰρ] Ἀπέδωκεν αὐτὸν οὐ γὰρ J **165, 2** ἐπαυτῶ] ἐναυτῶ J | ἀγνοοῦνται οἱ λόγοι] δεῖ ἀγνοεῖσθαι τοὺς λόγους Orig. fr. 151,5 **3** θέσθε οὖν αὐτοὺς] θέσθαι οὖν αὐτοὺς R: ἀποθέσθαι τοὺς ἀκροατὰς Orig. fr. 151,6–7 | καὶ... ὠτων] ἑαυτῶν τοὺς λόγους ἢ σαφήνεια φανερωθῆ μετατιθεμένων τῶν λόγων Orig. fr. 151,7–8 **167, 1** ἑαυτοῦ] αὐτοῦ AJ **168, 1** ἐγγιζούσης] ἐγγιζουσῶν A **3** διελθεῖν] δι' ἐλθεῖν R

169. (ad Luke 9:51)

Τῆς ἀναλήψεως ἀντὶ τοῦ πάθους τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀναστάσεως.

170. (ad Luke 9:51)

Ἐστήριξεν ἀντὶ τοῦ ἔκρινε διὰ τὸν τοῦ πάθους καιρόν.

171. (ad Luke 9:55)

Ἐν ἄλλῳ ἐπετίμησεν αὐτοῖς καὶ εἶπεν, *οὐκ οἶδατε πνεύματος ἐστὲ ὑμεῖς, ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι, ἀλλὰ σῶσαι, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην καὶ τὰ ἐν τῷ μέσῳ οὐκ ἦν.*

172. (ad Luke 9:55)

Περιστέλλων τὴν ὄξυθυμίαν καὶ ἀναπειθῶν αὐτοὺς ἀνεξικακεῖν μὴ μόνον ᾧδε, ἀλλὰ καὶ ὕστερον εἰς πάντα τὰ ἔθνη προγυμνάζει γὰρ αὐτοὺς ἐνταῦθα σοφῶς.

173. (ad Luke 9:58)

Διότι ἀναξίως ἐπεπήδα καὶ αὐτοκλήτως, φησὶν ὁ Χριστός, οἶδά σου τὴν καρδίαν τὴν φιλάργυρον, τοιοῦτον οὖν ὄντα πλαγίως ἐλέγχει, ὅτι ἐν σοὶ καταλῦσαι τόπον οὐχ εὐρίσκω, οὔτε γὰρ σὺ τοιοῦτος ὢν δυνήσῃ τὸ ἀποστολικὸν προσλαβέσθαι ἀξίωμα.

---

169 Codd. ARS 170 Codd. AJRS 171 Codd. ARS 172 Codd. AJRS 173 Codd. AJRS

171, 1–2 Chrysanthus, *Περὶ Ἀφορισμοῦ* 690–694 1–3 Theophylact, 3.828,46–50
172, 1 Cyril, fr. 93,22–23 | Cramer 2.81,3–5 1–2 fontem non inveni

---

169, 1 Τῆς ἀναλήψεως om. S 170, 1 Ἐστήριξεν ἀντὶ τοῦ] ἀντὶ τοῦ AS: ἐστήριξεν ἂν R
171, 1 ἄλλῳ] πρόσωπῳ add. R 1–2 καὶ...σῶσαι om. AS 3 καὶ...ἦν om. R | ἦν] Ἐπετίμησεν
δὲ περιστέλλων τὴν ὄξυθυμίαν καὶ ἀναπειθῶν αὐτοὺς ἀνεξικακεῖν, μὴ μόνον ᾧδε, ἀλλὰ καὶ
ὕστερον εἰς πάντα τὰ ἔθνη, προγυμνάζει γὰρ αὐτοὺς ἐνταῦθα σοφῶς add. R
172, 1 Περιστέλλων] Ἐπετίμησεν δὲ περιστέλλων R: add. ἀστείως τὴν Cyril, fr. 93,22
ἀνεξικακεῖν] ἀνεξακεῖν S 2 αὐτοὺς om. Cyril, fr. 93,23 173, 1 τὴν² om. AJR 3 ὢν] οὖν ὄντα
R | δυνήσῃ] δύνῃ τὸ J: δυνήσει R

174. (ad Luke 9:59)

Οὗτος θεοσεβῆς μὲν καὶ ὡς διὰ θεοσεβειαν τὸν Πατέρα θάψειν ἠξίου, τουτέστι γηροτροφήσαι μέχρι ταφῆς, ἀτελής δέ ἐστι· ὅμως κρίσει θεία τιμηθεὶς εἰς τὴν διακονίαν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος πέμπεται.

175. (ad Luke 9:60)

Νεκροὺς ἀποκαλεῖ τοὺς ἐν ταῖς ἰδίαις ἀμαρτίαις ἐναποθνήσκοντας εἰς ἃς οἱ σπαταλῶντες ζῶντες τεθνήκασιν.

176. (ad Luke 9:61)

Καὶ οὗτος ἐπαινετὸς μὲν, ἀλλὰ μεμέρισται πως θεῶ καὶ κόσμῳ; διὸ καὶ ἐπιτιμᾶται, ὡς γὰρ ὁ γηπόνος ἀροτριᾶν ἀρξάμενος, ὅταν ὀκνήσῃ πρὸς τὸ λείπον, οὐκ ὄψεται τοὺς καρποὺς πληθύνοντας, οὕτως εἴ τις ἔλοιτο μὲν ἀκολουθῆσαι Χριστῶ, ἀναβολῆς δὲ ποιήσῃται πρόφασιν τὴν οἴκου πορείαν, ὡς ὁ γηπόνος ὀπίσω βλέπων οὐκ ἔστιν εὐθετος εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

5

177. (ad Luke 9:62)

Τοῦτο γὰρ εἰργάσατο μέλλησις ὡς ἢ τοῦ Λῶτ διὰ τῆς εἰς τὸ χεῖρον ἐπιστροφῆς.

---

174 Codd. **AJRS** 175 Codd. **AJRS** 176 Codd. **AJRS** 177 Codd. **AJRS**

176, 2–3 Cyril, fr. 98,17–19; Cyril. *Comm.* 72.664,25–27 2–3 Cramer 2.81,21–25 3 Cyril, fr. 98,21; Cyril. *Comm.* 72.664,27–28 4–5 Cyril, fr. 98,24–25; Cyril. *Comm.* 72.664,32–33 | Cramer 2.81,29

174, 2 εἰς] πρὸς A 175, 1 Νεκροὺς] δὲ add A | ἀποκαλεῖ om. S 176, 1 πως] τῷ R | διὸ] δι' ὁ J 2 ὡς] ὡσπερ Cyril, fr. 98,17; Cyril, *Comm.* 72.664,25 | ὁ om. A | ἀροτριᾶν ἀρξάμενος] τῆς διὰ τῶν ἀρότρων ἀνατομῆς ἀρξάμενος Cyril, fr. 98,17–18; ἀροτριῶν Cyril, *Comm.* 72.664,26 | ὅταν] ὅτ' ἂν AJR | λείπον] τῷ παντὶ πόνῳ add. Cyril, fr. 98,18–19 3 τοὺς καρποὺς πληθύνοντας] τοῖς ἀστάχυσιν κομῶσαν τὴν γῆν Cyril, fr. 98,19 | οὕτως... ἀκολουθῆσαι] οὕτως καὶ ὁ ἐλόμενος μὲν ἀκολουθεῖν τῷ Cyril, *Comm.* 72.664,27–28 4–5 ὡς... Θεοῦ] καὶ εὐθετος ἔσται τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ Cyril, fr. 98,24–25; οὐδὲ εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν Cyril. *Comm.* 72.664,32–33 177, 1 μέλλησις] μέλησης R | ὡς ἢ] τῇ R

178. (ad Luke 10:1)

Μεθ' ὧν ἦν ὁ αὐτὸς ὁ Λουκᾶς καὶ Μάρκος καὶ Βαρνάβας καὶ τῶν ἄλλων ὁ χορός, ὧν τὰ ὀνόματα Λουκᾶς ἐπεμνήσθη ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ αὐτοῦ συνεκδήμων γενομένων Πέτρῳ καὶ τῷ Παύλῳ μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάληψιν.

179. (ad Luke 10:1)

Ἀρχαῖον καὶ τοῦτο ἀνά δύο, ὡς Μωσῆς καὶ Ἀαρών, Ἰησοῦς καὶ Χαλέβ.

180. (ad Luke 10:4)

Οὐ διὰ τὰ σκευὴ πάντως τὰ ὀνομασμένα ἢ διδασκαλία τοῦ μὴ βαστάζειν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ ἐλπίδα, τὸ γὰρ βαλλάντιον διὰ τὸ ἀφιλάργυρον, ἢ πῆρα διὰ τὸ μηδὲν ταμιεύεσθαι, τὰ δὲ ὑποδήματα διὰ τὸ ἐπ' ἄσκησιν προτρέπειν, τὸ δὲ ἀπροσήγορον οὐκ ἀπανθρώπως ἄπαγε, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπρόσκοπον τοῦ κηρύγματος, καὶ τὸ μὴ
5 δαπανᾶν τὸν καιρὸν, πράγμασιν οὐκ ἐπ' ἀναγκαίους.

181. (ad Luke 10:5)

Ἡ εἰρήνη διὰ τοὺς ἀξίους καὶ ἡ ἀνάκαμψις τῆς εἰρήνης διὰ τοὺς ἀναξίους καὶ ὅτι οὐχ ὑμεῖς οἱ τούτου κριταί, ἀλλ' ἐγώ, οὐ γὰρ ἀπλῶς ὁ λόγος ρίπτεται τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ κρίσει τῇ ἐμῇ.

182. (ad Luke 10:11)

Τουτέστι τῶν ἁμαρτημάτων ὑμῶν ὁ κονιορτὸς δικαίως ἂν εἰς ὑμᾶς ἐπανεέλθοι.

178 Codd. ARS 179 Codd. AJRS 180 Codd. AJRS 181 Codd. AJRS 182 Codd. AJRS

182, 1 Orig. fr. 160,1-2 | Orig. Sch. 17.352,36-37

178, 1 Μεθ' ὧν ἦν ὁ] Μετὰ τῶν ἑβδομήκονα ἦν καὶ R | ὧν²] ὧν add. S 3 τῷ om. R
179, 1 Ἀρχαῖον] ὄν add. J | τοῦτο] τὸ add. R | Μωσῆς] Μωϋσῆς R 180, 1 διὰ¹ om. S
2 βαλλάντιον] βαλάντιον R | πῆρα] πείρα A 4 μὴ] μηδὲ S 5 πράγμασιν οὐκ ἐπ'
ἀναγκαίους] οὐκ ἐπ' ἀναγκαίους πράγμασιν R 181, 1 Ἡ om. J 2 τούτου] τούτουτου J 3 ἐμῇ]
ἐμοί R 182, 1 τῶν...κονιορτὸς] τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν ὁ κονιορτὸς S: Τουτέστι τῶν
ἁμαρτημάτων ὁ κονιορτὸς JR | ἐπανεέλθοι] ἐπανεέλθη R

183. (ad Luke 10:9)

Ἦγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ τοῦ κριτοῦ ψῆφος οὗ κήρυκες ἡμεῖς καὶ μαθηταὶ καὶ διάκονοι.

184. (ad Luke 10:12)

Οὐ γὰρ ἐν Σοδόμοις ἀπόστολοι ἀπεστάλησαν.

185. (ad Luke 10:14)

Ὅτι κουφοτέραν ποιεῖται τὴν αἰώνιον κόλασιν ἢ πρόσκαιρος τιμωρία.

186. (ad Luke 10:13)

Νῦν μὲν οὐκ ἔστι καιρὸς ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι σημείων, ἔσεται δὲ μετὰ ταῦτα, ὑμεῖς δὲ μὴ φυσιοῦσθε διὰ τὰ σημεία, οὐ γὰρ ὡς δικαίων ὄντων ὑμῶν τῶν ἐν Καπερναοῦμ λέγω γέγονε ταῦτα.

187. (ad Luke 10:17)

Ἐοῖκασι χαίρειν οἱ μαθηταί, οὐχ ὅτι μᾶλλον ἠξίωνται τῆς ἀποστολῆς, ἀλλ' ὅτι σημείων γεγόνασιν ἀποτελεσταί. Τί οὖν ὁ Χριστός; εἰ ὁ ἄρχων τῶν πνευμάτων κατέπεσεν, ὃν ἐθεώρουν ἐγὼ μόνος ἀοράτως, ὁ δυνάμενος ὄραῖν καὶ τὰ τῶν ἀσωμάτων πάθη, τί προσδοκῶντες οἱ ὑπουργοῦντες αὐτῷ δαίμονες δύνασθαι πράξαι, ὡς ἀστραπὴν δέ, ἐπειδὴ λαμπρὸς ἦν τὴν φύσιν, εἰ καὶ σκότος ἐγένετο τὴν προαίρεσιν, ἐξ οὐρανοῦ δέ, 5 τουτέστιν ἐξ ὕψους εἰς γῆν, ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν, ἀλλὰ καὶ οὐρανὸν οἶδεν ἢ γραφὴ

183 Codd. **AJRS** 184 Codd. **ARS** 185 Codd. **AJRS** 186 Codd. **AJRS**

187, 1–2 Cyril, fr. 104,5–7 1–5 Cramer 2.84,31–85,5 6 Cyril, fr. 104,19–20

183, 1 Ἦγγικεν ἐφ' ὑμᾶς om. A | ἡμεῖς] ὑμεῖς R **185, 1** Ὅτι] σημείον ὅτι S | κουφοτέραν] κουφότερον AS: κουφωτέραν R **186, 1** σημείων] σημείον A | ἔσεται] ἔσται J **187, 1–2** οὐχ...ἀποτελεσταί] οὐχ ὅτι μᾶλλον γεγόνασι τῶν περὶ αὐτοῦ κηρυγμάτων διάκονοι καὶ ἠξίωνται γερῶν ἀποστολικῶν Cyril, fr. 104,5–7 **3** μόνος ἀοράτως] μόνος ἀοράτος R: μόνως ἀοράτως S | καὶ τὰ κατὰ A | πάθη] πάθει R **4** προσδοκῶντες] προσδοκῶσιν AR: προσδοκοῦσιν J **5** τὴν φύσιν] τῆ φύσει A | εἰ] ἢ R: om. J **6** γῆν] κατενηνεγμένον add. Cyril, fr. 104,20 | ἡ] θεία add. R

καὶ τὸν ἀέρα καλεῖν, τὸν μεταξὺ γῆς καὶ τοῦ στερεώματος, τὸ οὖν ὑπέρβατον οὕτως ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν πεσόντα ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, πρὸ γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας ἐκράτησε τῆς ὑπ' οὐρανὸν προσκυνηθεὶς ὡς θεός.

188. (ad Luke 10.19)

Ἀναμιμνήσκει τῶν πάλαι πεπραγμένων καὶ τῶν δακνόντων τυπικῶς ποτὲ τοὺς Ἰουδαίους ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐκείνους γὰρ τοῖς ὄφεις ὑπέταξε τοῖς ποσὶ τῶν ἀποστόλων.

189. (ad Luke 10.20)

Ἐπειδὴ τὸ χαίρειν καινοδοξίας ἦν ἔμφασις, ὡς εἰ ἐν φοβεροῖ τε καὶ τίμιοι, ἐπιφωνεῖ τὴν ἐν οὐρανοῖς γραφήν, οὐ τὸ χαίρειν κωλύων, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μείζον αὐτοὺς ἀναφέρων.

190. (ad Luke 10.21)

Σὺν μὲν τῷ ἀγίῳ πνεύματι καὶ ὁμοουσίῳ ἠγαλλίασατο. Αἶνον τῷ κατὰ φύσιν πατρὶ ἀναπέμφας ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐκπτώσει τῇ διὰ τῶν νηπιαζόντων τῷ φρονήματι καταργουμένη, ἐγέλασε δὲ καὶ σαρκὶ γέλωτα τὸν ἀπὸ τῶν παρειῶν ἐκπεμπόμενον ἐν τῇ τοῦ αἵματος ἀναβράσει, ὡς ἀληθινὸς ἄνθρωπος γεγονώς.

191. (ad Luke 10.21)

Κατὰ συνήθειαν ἀνθρωπίνην ἀντὶ τοῦ Χάριν ὁμολογῶ, ἦτοι Δοξάζω σε.

188 Codd. AJRS 189 Codd. AJRS 190 Codd. AJRS 191 Codd. AJS

7-8 Cyril, fr. 18-19 8-9 Cyril, fr. 104,22-23 191, 1 Cyril, fr. 106,5-6; Cyril, *Comm.* Mt. 145,1-2; Ps.-Zonaras 782,3-5

7 τοῦ om. J 7-8 τὸ...οὐρανοῦ] εἶδον αὐτὸν ὡς ἀστραπὴν ἐξ οὐρανοῦ πεσόντα Cyril, fr. 18-19 8 πρὸ] μὲν add. Cyril, fr. 104,22 9 ἐκράτησε] κατεκράτησε Cyril, fr. 104,22 προσκυνηθεὶς...θεός om. Cyril, fr. 104,23 190, 1 μὲν τῷ] τῷ μὲν J | πνεύματι καὶ ὁμοουσίῳ] καὶ ὁμοουσίῳ πνεύματι J | τῷ²] τὸ AS | πατρὶ] σωτηρίαν A 3 σαρκὶ] σαρκίον A | τὸν] τῶν J 4 ἐν] ἐπὶ J | αἵματος] πνεύματος A 191, 1 ἦτοι] ἡγουν Cyril, fr. 106,6; Cyril, *Comm.* Mt. 145,2;Ps.-Zonaras 782,5

192. (ad Luke 10:22)

Τοῦτο καθὼς γέγονεν ὁ ἄνθρωπος.

193. (ad Luke 10:22)

Τοῦτο καθὼς μόνη ἑαυτὴν οἶδεν ἡ ἀγία τριάς.

194. (ad Luke 10:22)

Ἀποκάλυψις ἐστὶ μετάδοσις γνώσεως πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἐκάστου φύσεώς τε καὶ δυνάμεως.

195. (ad Luke 10:23)

Οἰκονομικώτατα ὅλον ἑαυτὸν ἐχαρίζετο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, εἰς αὐτοὺς ἀφορῶν καὶ μακαρίζων αὐτοὺς ὡς βλέποντας τὸν τοῦ πατρὸς λόγον γεγονότα ἄνθρωπον, ὃν οἱ τυφλοὶ Ἰουδαῖοι οὐκ εἶδον.

196. (ad Luke 10:24)

Καὶ βασιλεῖς κατὰ τὸν ψάλλοντα δεῖξον ἡμῖν Κύριε τὸ ἔλεός σου.

197. (ad Luke 10:28)

Ἐπαινεῖται μέν, ἀλλ' ὁμως ἐλέγχεται.

---

192 Codd. **AJRS** 193 Codd. **AJRS** 194 Codd. **AJRS** 195 Codd. **AJRS** 196 Codd. **ARS**
197 Codd. **AS**

194, 1–2 Titus 196,1–2 | Cramer 2.86,17–18 195, 1 Cyril, *Comm.* 72.673,24–25 2–3 fontem non inveni

---

192, 1 ὁ om. JR 193, 1 Τοῦτο] Ἡ τοῦτο R 194, 1 Ἀποκάλυψις] μέντοι add. Titus 196,1 ἐστὶ] ἐστὶν R 195, 1 Οἰκονομικώτατα om. Cyril, *Comm.* 72.673,24 | ὅλον ἑαυτὸν] ἑαυτὸν ὅλον S | αὐτόν] καὶ add. Cyril, *Comm.* 72.673,25 196, 1 ἡμῖν om. A

198. (ad Luke 10:29)

Τὴν ἀλαζονείαν ἐξέβρῃξεν· οὐδένα εἶναι πλησίον ἑαυτοῦ τιθέμενος, ὡς οὐδενὸς ὄντος αὐτῷ κατὰ τὴν δικαιοσύνην ἐφαμίλλου.

199. (ad Luke 10:30)

Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅτι ἐστὶν εἰρήνη Θεοῦ, ἦτοι ὁ Ἄδὰμ ἀπὸ τοῦ παραδείσου πρὸς Ἱεριχὼ τὴν κοίλην καὶ χθαμαλὴν κατώλισθε τὴν ἐμπαθῆ τοῦδε τοῦ κόσμου ζωὴν, λησταῖς τοῖς δαίμοσιν ἐκδύσαντες τὰς ἀρετάς.

200. (ad Luke 10:32)

Ὁ νόμος, ἀλλ' ἀντιπαρήλθον ἀδυνατήσαντες.

201. (ad Luke 10:33)

Σαμαρείτης ὃ ἐστὶ φύλαξ, ὃς ἐστὶ Χριστός, οὐ παροδεύων, ἀλλ' ὀδεύων ἔργον τοῦτο ποιούμενος.

202. (ad Luke 10:34)

Οἶνον τὸν διδασκαλικὸν λόγον καὶ ἐπιστύφοντα ὃν ἐλαίῳ ἐκέρασεν τῇ φιλάνθρωπῳ δυνάμει αὐτοῦ.

---

198 Codd. **AJRS** **199** Codd. **AJRS** **200** Codd. **AJRS** **201** Codd. **AJRS** **202** Codd. **AJR**

198, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.680,40–43; Orig. fr. 167,1–3 | Cramer 2.86,25–27 **199, 1–2** Orig. fr. 169,2; Cramer 2.87,21–22 **2** Orig. fr. 169,3–4 **202, 1–2** fontem non inveni

---

198, 1 Τὴν ἀλαζονείαν ἐξέβρῃξεν] Εἰς τὸ λαλῆσαι τὸ κατὰ Μωσέως, τὴν ἀλαζονείαν ἐξέβρῃξεν R **2** αὐτῷ] αὐτοῦ R **199, 1** Ἡ... Θεοῦ om. S | ἀπό¹ om. A | ὅτι] ὃ AR **2** πρὸς] τὸν add. Orig. fr. 169,3 | τὴν κοίλην καὶ χθαμαλὴν] τῆς κοίλης καὶ χθαμαλῆς J | κατώλισθε] κατώλισθεν J: κατώλισθαι A: κατόλισθεν R: κατωλισθησε Orig. fr. 169,4 **3** τοῦδε om. R ἐκδύσαντες] ἐκδύσαντας S: om. R | ἀρετάς] δηλονότι add. R **201, 1** Σαμαρείτης ὃ] Σαμαρείτις ὃ J: Σαμαρείτης S

203. (ad Luke 10:34)

Καὶ ἐπὶ τὸ κτῆνος τὸ ἴδιον σῶμα ἐπανέπαυσε πανδοχεῖον, τὴν πίστιν, τὴν ἐκκλησίαν, δύο δηνάρια, τὰς δύο διαθήκας ἐνὸς οὔσας θεοῦ, ἃ λαβόντες οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ποιμένες ταῖς διδασκαλίαις ἐμπλατύναντες καὶ οἴκοθεν προσδαπανήσαντες καὶ αὐξήσαντες ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ πολλαπλάσιον ἀπολήφονται.

204. (ad Luke 10:38)

Ἐν τῷ οἴκῳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ.

205. (ad Luke 10:42)

Ὅρα μοι τὰς δύο μερίδας εἰσαγομένας, τὴν μὲν ἐλάττω, τὴν δὲ κρείττω, Μάρθαν μὲν σωματικωτέραν καὶ *περὶ πολλὰ* εἰλουμένην, Μαρίαν δὲ τῇ θεωρίᾳ μόνῃ καὶ τοῖς πνευματικοῖς προσανέχουσαν.

206. (ad Luke 11:1)

Ὅτ' ἂν ὁ Ματθαῖος περὶ τῆς προσευχῆς ταύτης ἔφη ἐν τῷ ὄρει τὸν Κύριον διδάξαντα τοὺς μαθητάς, Λουκᾶς δὲ αὐτὸν *προσευχόμενον ἐν τόπῳ τινὶ* ἐσήμανεν, οὐ τοῦτο διαφωνίαν ἔχει, ἀμφοτέρω γὰρ τὸ ἀληθὲς εἶπον, ὅμως Ματθαῖος δηλοῖ τὸ ὄρος ὡς προεῖρηται, Λουκᾶς δὲ ἀπομνημονεύσας τόπον τινὰ ἀνεγράψατο εἰς ὃν ὑποχωρήσας ὀλίγοντι τῶν μαθητῶν, εἰς αὐτὸ τὸ ὄρος προσήρχετο τῷ πατρὶ, εἰθούτως μετὰ 5 τὴν λιτὴν τοὺς μαθητάς προσελθεῖν αὐτῷ.

203 Codd. AJR 204 Codd. AR 205 Codd. AJR 206 Cod. J

203, 1–2 fontem non inveni 2–3 Cyril, *Comm.* 72.684,5–6 | Cramer 2.89,12–13 3 Cyril, *Comm.* 72.684,7–8 3–4 Cramer 2.89,14–15 3–4 Cyril, *Comm.* 72.684,8–9 205, 1 fontem non inveni 1–3 Orig. fr. 171,20–22 | Orig. Sch. 17.353,15

203, 1 Καὶ ἐπὶ τὸ κτῆνος om. J 2 ἃ] δὴ καὶ add. Cyril, *Comm.* 72.684,5 | τῶν] ἀγιωτάτων add. Cyril, *Comm.* 72.684,5–6 3 ταῖς om. A: καὶ R | ἐμπλατύναντες] πλατύναντες Cyril. *Comm.* 72.684,7 3–4 καὶ αὐξήσαντες] καὶ διὰ τῆς δαπάνης μᾶλλον αὐξήσαντες Cyril. *Comm.* 72.684,8–9 205, 2–3 καὶ τοῖς πνευματικοῖς] τῇ πνευματικῇ R

207. (ad Luke 11:2)

Αὕτη εὐχὴ ἕτερα τῆς ἐν τῷ Ματθαίῳ μγ', ἐκείνη γὰρ διδασκαλικῶς ἐν διεξόδῳ λέγεται, ἰδόντος τοῦ Ἰησοῦ τοὺς ὄχλους καὶ ἀναβάντος εἰς τὸ ὄρος, αὕτη δὲ τῷ αἰτήσαντι διδαχθῆναι, καὶ ἡ μὲν λέγει τὸν Πατέρα εἶναι ἐν οὐρανοῖς, ὧν κηρύσσει βασιλείαν, ἡ δὲ Λουκᾶ τὴν οὐρανῶν μείζονα βασιλείαν Θεοῦ κηρύσσοντος ἐσιώπη-
 5 σε τό· ἐν οὐρανοῖς, ὡς τόπου κρείττονα καὶ οὐκ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον εἶναι διδάσκων, ὡς γὰρ μείζων ἢ ἐπίνοια οὐρανῶν ὄντων θρόνων Θεοῦ, γῆς δὲ ὑποποδίου τῶν ποδῶν, οὕτω τῷ ὑπερβάντι πᾶσαν οὐρανῶν ἀψίδα ἀρκεῖ ὁ μὴ ἐν τόπῳ νοούμενος πατήρ, διὸ καὶ ἰδία τοῖς μαθηταῖς ὡς ὑψηλοτέροις τῶν λοιπῶν εἰσάγει τὸν Χριστὸν ὑφηγούμενον τὸν τῆς εὐχῆς λόγον.

208. (ad Luke 11:2)

Ἡ δευτέρα ἔλευσις.

209. (ad Luke 11:2)

Τοῦτο οἱ λέγοντες ἰδεῖν αἰτοῦσι τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀναίρεσιν.

210. (ad Luke 11:2)

Ἐν ἡμῖν, ἅγιον ἔστω τὸ ὄνομά σου, ἵνα οὕτως ἅγιοι γεγονότες, ἐγγὺς εἶναι δυνηθῶμεν σοῦ τοῦ ἁγίου Θεοῦ· τοῦτο γὰρ δὴ τὸ ἁγιασθήτω δηλοῖ. Καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν

208 Codd. AJR | Cod. R 209 Codd. AJR 210 Codd. AJR

207, 1–4 fontem non inveni 4–5 Orig. fr. 174,18–21 5–7 fontem non inveni 8–9 Orig. fr. 174,21–22 210, 1 Cyril, *Comm.* 72.689,16–17 1–2 Cyril, *Comm.* 72.689,13 2–4 Cyril, *Comm.* 72.689,17–21

207, 1 Αὕτη] ἢ add. A | μγ' om. J 3 ὧν] ὄν R 4 ἡ...κηρύσσοντος] Λουκᾶς δὲ περὶ βασιλείας διδάσκων θεοῦ ἐν ὄλῳ τῷ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίῳ Orig. fr. 174,18–19 κηρύσσοντος] κηρύσσοντα A: κυρύσσουσα R 5 ἐν¹] τοῖς add. Orig. fr. 174,20 | ὡς¹...τόπῳ] ὡς ὑψηλότερον καὶ τόπου κρείττον Orig. fr. 174,20 | εἶναι διδάσκων] διδάσκων εἶναι R 8 ὑψηλοτέροις] ὑψηλοτέραν J: ὑψηλωτάτοις R | τῶν λοιπῶν] τοῖς λοιποῖς R | εἰσάγει om. Orig. fr. 174,21 210, 1 Ἐν ἡμῖν] Ἁγιασθήτω ἐν ἡμῖν J: Οὐκοῦν ἐν ἡμῖν, φησὶν Cyril, *Comm.* 72.689,16–17 1–2 δυνηθῶμεν] θῶμεν A 2 δὴ τὸ om. J | ἑαυτῶν] ἑαυτὸν R

μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου, τοῦτο παρακαλοῦμεν. Καὶ γὰρ παρὰ τοῖς οὐπὼ τὴν πίστιν παραδεξαμένοις, ἔτι καταπεφρόνηται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

211. (ad Luke 11:3)

Τὸν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνοντα, καὶ ζωὴν τῷ κόσμῳ παρέχοντα, οὗ μάλιστα τυχεῖν ὁ ἔσῳ ἄνθρωπος ἐφίεται, ὃς κυρίως οὐσία ἐστίν.

212. (ad Luke 11:4)

Ἀμνησικακίας καὶ χρηστότητος ὁ λόγος καὶ συμπαθείας.

213. (ad Luke 11:4)

Τοῦτο καθ' ὑπεροχὴν τῆς ἀξίας τοῦ εὐχομένου, τοῦ μὴ χρήζειν λέγειν τὸ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, ὅπερ ἐν τῷ Ματθαίῳ κεῖται.

214. (ad Luke 11:5)

Ἀκολουθῶς τῆς εὐχῆς ἡ παραβολή, τὸ γὰρ ράθυμον εἰς προσευχὰς ἐπιζήμιον, ἐπωφελὲς δὲ ἡ ὑπομονή, φίλον δὲ ἵνα εἴπῃ τὸν Θεόν, μεσονύκτιον, τάχα ὁ καιρὸς τοῦδε τοῦ βίου τρεῖς ἄρτοι, ἡ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα πίστις ἦν καὶ ὁ βραδέως ἐπὶ τὴν μετάνοιαν ἐρχόμενος διὰ τὴν συναίσθησιν τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων λαμβάνει, διὰ τὸν ἐπιξενωθέντα αὐτῷ ἄγγελον φίλον ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου, 5 φιλοῦσι γὰρ καὶ οἱ ἄγγελοι τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Τὰ δὲ παιδία τὰ ἐπὶ τῆς ἀναπαύλης

---

211 Codd. AJR 212 Codd. AJR 213 Codd. AJRS 214 Codd. AJRS

211, 1 Cyril, *Comm.* 72.693,2–3 2 Orig. fr. 181,2 | Cyril, *Comm.* 72.693,5–6 214, 6–7 Cramer 2.91,20–24

---

3 [μόνον] μόνων J | [παρακαλοῦμεν] παρακαλοῦσιν Cyril, *Comm.* 72.689,19 | Καὶ γὰρ] Ἐνόησον γὰρ ὅτι Cyril, *Comm.* 72.689,20 4 οὐπὼ] τὸ τῆς ἀληθείας πλουτήσασι φῶς, μήτε μὴν add. Cyril, *Comm.* 72.689,20–22 211, 2 τυχεῖν] τυχών R | ὃς om. Cyril, *Comm.* 72.693,5 213, 1 τοῦ μὴ χρήζειν] τὸ μὴ χρίζειν R 214, 2 φίλον... Θεόν] φίλος δέ ἐστιν ὁ θεός R | τάχα ὁ καιρός] τάχα καιρός J: τάχα δὲ ὁ καιρός A: ὁ καιρός R

τοὺς πεπιστευκότας ἐν ἀπλῇ καρδίᾳ φησί, μετὰ Χριστοῦ ὄντας κατὰ τὸ *ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός*.

215. (ad Luke 11:11)

Ὡς ἐξ εἰκόνας τοῦτο καὶ παράδειγματος ἐναργοῦς ἐκ τῆς καθ' ὑμᾶς φησὶ φιλοστοργίας καίτοι κακίας δεκτικῶν διὰ πονηρίαν ὄντων, πόσω μᾶλλον ὁ ἐξ οὐρανοῦ Πατήρ δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν.

216. (ad Luke 11:14)

Διὰ τοῦ ἐνόσ τοῦ ἐκ γεννητῆς τυφλοῦ, τοῦ παραλυτικοῦ, τοῦ κωφοῦ, ὡς ἐν αἰνίγματι ὁ κόσμος πιστεύων λαμβάνει τὴν θεραπείαν, οἶονεὶ γεύματι διδοῦς διὰ τοῦ ἐνόσ καθολικόν.

217. (ad Luke 11:14)

Ὅτ' ἂν ὁ Ματθαῖος τὸν μὲν ἄνθρωπον τυφλὸν καὶ κωφὸν ἀνεγράψατο, Λουκᾶς δὲ τὸν δαίμονα κωφὸν ἐπεμνήσθη, οὐ μάχης τὸ εἰρημένον, ὁ μὲν γὰρ τὴν τοῦ ἀνδρός λώβην ἐκ τοῦ δαίμονος εἶπεν, ὁ δὲ τὴν αὐτοῦ τοῦ δαιμονίου ἀνίλεων μάστιγα εἰς τὸν ἄνθρωπον γενομένην αἰτίαν εἶπεν.

218. (ad Luke 11:15)

Βεελζεβούλ δαίμων ἢ μύας καταπίνων.

219. (ad Luke 11:16)

Ἐπειδὴ ὁ πειράζων ἀεὶ ἀποτυγχάνει οὐδὲν ἀπεικὸς τούτους καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν μὴ τυχεῖν οὐ ἐζήτουν.

---

215 Codd. **AJRS** 216 Codd. **ARS** 217 Codd. **J** 218 Codd. **AJRS** 219 Codd. **AJRS**

---

8 Θεός] Διάγε τὴν ἀναίδειαν, τὸ εὔτονον καὶ ἔμφρον τῆς προσευχῆς add. R 215, 1 ὑμᾶς] ἡμᾶς R 216, 2 πιστεύων λαμβάνει] λαμβάνει πιστεύων S | οἶονεὶ] οἶον ἢ R 218, 1 ἢ μύας καταπίνων] ἢν καταπίνων μύας J

220. (ad Luke 11:17)

Ὅτι ἀδύνατον οἶκον καὶ βασιλείαν καθ' ἑαυτῶν στασιάζοντα στήναι, διὰ γὰρ τῆς εὐνοίας τῶν ἐνοικούντων συνίστανται, οὐ τοίνυν ἑαυτῷ πολεμεῖ ὁ σατανᾶς, ἀλλὰ συγκροτεῖ τοὺς ἰδίους ὑπασπιστὰς δαίμονας, ἀλλὰ καὶ οἱ υἱοὶ ὑμῶν, οἱ ἐμοὶ μαθηταί, οἱ υἱοὶ δὲ ὑμῶν, ἐν ὀνόματί μου συντρίβοντες τὸν Βεελζεβούλ κριταὶ ὑμῶν ἔσσονται.

221. (ad Luke 11:20)

Τῷ ἀγίῳ πνεύματι χεὶρ γὰρ θεοῦ καὶ βραχίων ὁ υἱός, ὁμοούσια δὲ ταῦτα.

222. (ad Luke 11:20)

Ἡ δευτέρα αὐτοῦ παρουσία ὑπὸ δίκην ἄγουσα ἡμᾶς.

223. (ad Luke 11:21)

Ὅταν ὁ ἰσχυρὸς τοῦτο τὸ παράδειγμα ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἴρηται· πέπονθε δὲ αὐτὸ καὶ ὁ διάβολος ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ διαρπάσαντος αὐτοῦ τὰ σκῦλα, τοὺς ἐν τῇ πλάνῃ αὐτοῦ κατεχομένους.

224. (ad Luke 11:23)

Ἐγὼ φησὶν ἐπεδήμησα, ἵνα τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, τὰ διεσκορπισμένα παρ' ἐκείνου δηλονότι, συναγάγω εἰς ἓν. Ὁ δὲ γε Σατανᾶς μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, ἐπιχειρεῖ σκορπίζειν ἅ

---

220 Codd. AJR 221 Codd. AJR 222 Codd. AJR 223 Codd. AJR 224 Codd. AJR

223, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.704,54–705,2 2–3 fontem non inveni 224, 1 Cyril, *Comm.* 72.705,15–16 | Cramer 2.93,20 1–4 Cyril, *Comm.* 72.705,19–24 | Cramer 2.93,23–28

220, 1 στασιάζοντα] βαστάζοντα A 4 οἱ υἱοὶ δὲ ὑμῶν om. J | μου] μοι R 222, 1 Ἡ δευτέρα] Ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ δευτέρα R | ὑπὸ δίκην] ὑποδίκην A | ἡμᾶς] ὑμᾶς JR 223, 1 Ὅταν ὁ ἰσχυρὸς om. AJ | τὸ...εἴρηται] ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἴρηται τὸ παράδειγμα Cyril, *Comm.* 72. 704,54 2 ὁ] μισόκαλος add. Cyril, *Comm.* 72.705,1 224, 1 Ἐγὼ...ἐπεδήμησα] Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐπεδήμησα, φησὶν Cyril, *Comm.* 72.705,15–16 | διεσκορπισμένα] τὰ add. J 2 συναγάγω] συνάγω J

συνῆξα καὶ ἔσωσα. Πῶς οὖν ὁ μαχόμενος ταῖς ἐμαῖς οἰκονομίαις δίδωσί μοι δύναμιν καθ' ἑαυτοῦ;

225. (ad Luke 11:24)

Ἄνδρσι τόποι οἱ ἐξ ἔθνων τὸ πρότερον, νυνὶ δὲ πεπλήρῳνται ὕδατος θείου καὶ οὐκέτι παρέχουσιν ἀνάπαυσιν αὐτοῖς, ποιεῖται τοίνυν ἐπιστροφὴν πρὸς τὸ πρότερον αὐτοῦ δοχεῖον, τοὺς ἐξ Ἰσραήλ.

226. (ad Luke 11:25)

Μὴ εὐρίσκον ἐν αὐτοῖς ἔτι Θεῖον ἔχοντας οὐδέν, ἀλλ' ἐρήμους ὄντας καὶ σχολάζον-
τας αὐτῷ πρὸς ἐνοίκησιν, κατωκῆσατο δηλαδὴ μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως,
οὕτως γὰρ τὰ δηλοῦν *ἑπτὰ πνεύματα ἐπὶ πλήθους εἴρηται*.

227. (ad Luke 11:26)

Χεῖρω γὰρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ νῦν πάσχουσιν, ἐπειδήπερ εἰς Χριστὸν οὐ πεπιστεύκα-
σιν, καὶ μεταβέβηκε τὰ ἀγαθὰ εἰς ἡμᾶς, κατὰ τὸ *ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ
θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς*.

---

225 Codd. AJR 226 Codd. AJR 227 Codd. AJR

225, 1–3 Orig. fr. 185,2–5 226, 1–3 Orig. fr. 185,9–13 227, 1–2 Orig. fr. 185,18–19 | Cramer 2.94,12–13 2 Orig. fr. 185, 22 | Cramer 2.94,16–17 2–3 Orig. fr. 185,23–24 | Cramer 2.94,18–19

225, 1 Ἄνδρσι τόποι om. A: ἄνδρσι τόποι ὑπῆρχον Orig. fr. 185,2 2 αὐτοῖς] αὐτῷ Orig. fr. 185,4 | ἐπιστροφὴν] ὑποστροφὴν R 226, 1 Μὴ εὐρίσκον om. J: καὶ ὡς εὔρεν Orig. fr. 185,9 | ἐν...οὐδέν] ἐν ἑαυτοῖς ἔτι Θεῖον ἔχοντας οὐδέν R: αὐτοὺς οὐκέτι Θεῖον ἔχοντας ἐν αὐτοῖς οὐδέν Orig. fr. 185,9–10 3 οὕτως...δηλοῦν] οὐ γὰρ τὰ A: οὔτε γὰρ τὰ R: τοῦτο γὰρ φαίνεται δηλοῦν Orig. fr. 185,12 | ἑπτὰ...εἴρηται] ἑπτὰ λέγων ἕτερα πνεύματα μετ' αὐτοῦ, καθάπερ εἶωθεν ἐπὶ πλήθους ὀνομάζειν ἢ θεία γραφὴ τὸν τοσοῦτον ἀριθμὸν Orig. fr. 185,12–13 227, 1 Χεῖρω] Χείρονα Orig. fr. 185,18 | νῦν om. J | εἰς] Ἰησοῦν add. Orig. fr. 185,18 1–2 πεπιστεύκασιν] πεπίστευκα R 2 καὶ om. Orig. fr. 185,22 | μεταβέβηκε] γὰρ add. Orig. fr. 185,22 | εἰς ἡμᾶς] ἐφ' ἡμᾶς Orig. fr. 185,22 | κατὰ τὸ om. Orig. fr. 185,22 | ἀφ' ὑμῶν] ἀφ' ἡμῶν R: ἀπ' αὐτῶν Orig. fr. 185,23

228. (ad Luke 11:29)

Οὐκέτι σημείον τοῖς ἐξ Ἰσραήλ, οὐκέτι τέρας, οὐκέτι σημείον ἐπιφανείας καὶ παρουσίας τοῦ θεοῦ· ἀπέκλεισαν γὰρ ἑαυτοῖς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀπειθήσαντες διὰ τῆς ἀνηκοΐας αὐτῶν τὸν ἐλθόντα πάντας σῶσαι Χριστὸν Ἰησοῦν, ὅμως τὸ Ἰωνᾶ σημείον αὐτοῖς δηλοῦν τὴν ἔκπτωσιν αὐτῶν, πάθους γὰρ τοῦ Κυρίου, τύπος ἦν Ἰωνᾶς, τὸ δὲ πάθος τοῦ Χριστοῦ καθαίρεισις Ἰουδαίων, ὃ γέγονεν ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ 5 διασεβείας αὐτῶν.

229. (ad Luke 11:31)

Τὴν περὶ τῶν ὀρατῶν ζώων καὶ βοτανῶν λέγω φύσεως ἀκουσομένη ἢ βασίλισσα.

230. (ad Luke 11:32)

Τουτέστι παρ' ἐμοί, τὸ δὲ πλεῖον ταπεινοφρόνως οἰκονομεῖ, ἵνα κἂν χαρίσμασι διαπρέπωμεν οἰκονομῶμεν τοὺς λόγους.

231. (ad Luke 11:33)

Λύχνος ὁ υἱὸς ὧδε, ὃν ὡσπέρ τινα λύχνον δέδωκεν ὁ Πατήρ, ἵνα τὸ θεῖον ἡμῖν ἀπαστρέψῃ φῶς, καὶ ἀγλύος ἡμᾶς ἐξέλῃται διαβολικῆς. Οὐκοῦν οὐχ ἵνα θαυμάζηται μᾶλλον ἐπλήρου τὰς θεοσημείας, ὡς τινες ᾤοντο, ἀλλ' ἵνα πιστευῆται μᾶλλον ὅτι Θεὸς ὢν φύσει, γέγονεν ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἀποστάς τοῦ εἶναι Θεός.

---

228 Codd. AJR 229 Codd. AJR 230 Codd. AJR 231 Codd. AJR

228, 1–2 Orig. fr. 185,21–22 | Cramer, 2.94,15–16 2–6 fontem non inveni 229, 1 Cyril, *Comm.* 72.708,32–33 231, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.709,28–31 2–3 Cyril, *Comm.* 72.709,36–38 3–4 Cyril, *Comm.* 38–40

228, 3 τὸν ἐλθόντα] τῷ ἐλθόντι R | Χριστὸν Ἰησοῦν] Χριστῷ Ἰησοῦ R 229, 1 ὀρατῶν] καὶ add. Cyril, *Comm.* 72.708,32 | ζώων] δὴ add. J | λέγω om. Cyril, *Comm.* 72.708,32 | ἢ βασίλισσα om. Cyril, *Comm.* 72.708,33 231, 1 Λύχνος om. JR | Λύχνος...τινα] ὡσπερ τινὰ τῆ ὑπ' οὐρανὸν Cyril, *Comm.* 72.709,28–29 | Πατήρ] τὸν Υἱὸν add. Cyril, *Comm.* 72.709,29 2 ἀπαστρέψῃ] ἀπαστρέψει R: ἐναστρέψῃ Cyril, *Comm.* 72.709,30 3 ὡς τινες ᾤοντο om. Cyril, *Comm.* 72.709,38 | πιστευῆται] πιστεύσῃται J 4 ἀποστάς] ἀπέστη Cyril, *Comm.* 72.709,40 | Θεός] ὁ ἦν Cyril, *Comm.* 72.709,40

232. (ad Luke 11:34)

Ὁφθαλμὸς ὁ νοῦς ὁ φωτίζων, οὗ τὸ φῶς ἀστραπῆ ἔοικε λαμπροτάτη, λύχνος δὲ ἐν ἀστραπῆ φωτιζοῦσα τὸ ἐν τῷ σώματι φῶς, πεφυκότι εἶναι σκότος, ἀγομένῳ, ὅπου ὁ νοῦς βούλεται, εἰ οὖν τῶν ἐν ἀμαθία καὶ ἀγνοία ὁ νοῦς τῆ φύσει φῶς τυγχάνων σκότος ἐστίν, πάντως καὶ ὅλον τὸ σῶμα, τοῦτ' ἐστὶ τὸ παθητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς,
5 ὅπερ ἐστὶ τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν, πολλῶ μᾶλλον σκότος ἐστίν.

233. (ad Luke 11:38)

Κατὰ τὴν Μωσέως διάταξιν.

234. (ad Luke 11:39)

Διὰ τοῦ ποτηρίου ἐπισυνάπτει τὴν ἔσω μυσταγωγίαν. Ὁ γὰρ ποιήσας τὸ ἔξω, καὶ τὰ ἔσωθεν ἐποίησεν· τουτέστιν, ὁ τὸ σῶμα κτίσας, καὶ ψυχὴν εἰργάσατο. Πλείστων δὲ οὐσῶν ἄλλων τῆς ἀρετῆς ὁδῶν πάντων ἀφέμενος ἐλεήμονας αὐτοὺς γενέσθαι κελεύει· Φιλάργυροι γὰρ λίαν ἦσαν, καὶ χρημάτων ἀκόρεστοι. Κεχώρηκε τοίνυν
5 οἰκονομικῶς κατὰ τοῦ κρατοῦντος αὐτῶν ἀρρώστηματος.

232 Codd. AJR 233 Cod. J 234 Codd. AJR

232, 1–5 Orig. fr. 187,5–10 234, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.713,2–4 | Cramer 2.96,16–18 2–4 Cyril, *Comm.* 72.713,26–29 4 Cyril, *Comm.* 72.713,30–31 4–5 Cyril, *Comm.* 72.713,39–41

232, 1 Ὁφθαλμὸς om. R | Ὁφθαλμὸς...δὲ] ἀστραπῆ μὲν γὰρ ἔοικε λαμπροτάτη ὁ ἀπὸ τοῦ νοῦ φωτισμός, λύχνω δὲ ἐν Orig. fr. 187,5–6 2 σώματι] δόματι R 3 εἰ] ἢ R | τῶν] τὸν R 4 τοῦτ' ἐστὶ] τουτέστι AJ 5 ἐστὶ om. A 234, 1 ἐπισυνάπτει] ἐπισυνάπτων R | ποιήσας] φησὶ add. Cyril, *Comm.* 72.713,3 | ἔξω] ἔξωθεν Cyri, *Comm.* 72.713,3 2–3 Πλείστων... ἀφέμενος] Καίτοι πλείστας εἶναι φαμεν τῆς εὐδοκιμήσεως τὰς ὁδοὺς, οἷον πραότητα, ταπεινοφροσύνην, καὶ τὰ τούτοις ἀδελφά· ἀνθότου δὴ οὖν, τῶντοιούτων ἀφέμενος, φιλοικτεῖρμονας αὐτοὺς γενέσθαι κελεύει Cyril, *Comm.* 72.713,26–29 3 ὁδῶν] εἰδῶν R 4 λίαν om. A | ἦσαν] οἱ Φαρισαῖοι add. Cyril, *Comm.* 72.713,30 | ἀκόρεστοι] πορισμοὺς ἀκορέστω χειρὶ συλλέγοντες Cyril, *Comm.* 72.713,31 5 κατὰ τοῦ κρατοῦντος] κατακρατοῦντος A | αὐτῶν] αὐτὸν R

235. (ad Luke 11:42)

Ταῦτα πάντα διὰ τὸ προκρίνειν αὐτοὺς τῆς κρίσεως καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τὸ φιλοκερδὲς καὶ τοσοῦτον ὥστε μηδὲ τὰ τῶν λαχάνων λεπτὰ καὶ οὐδενὸς ἄξια λόγου παρατρέχειν αὐτούς, ἐλάμβανον γὰρ τὰς δεκάτας καὶ τῶν εὐτελεστάτων.

236. (ad Luke 11:42)

Κρίσιν ἀντὶ τοῦ δικαιοκρισίαν.

237. (ad Luke 11:43)

Ὡς φιλόπρωτοι, καὶ φιλόδοξοι.

238. (ad Luke 11:44)

Τὰ μνημεῖα ὡς ὑποκριταὶ ὄντες ὥσπερ γὰρ τὰ ἄδηλα μνημεῖα χείρονά ἐστι τῶν φανερῶν, ὅτι ἀφύλακτως ὡς ἐπὶ καθαρῶν περιπατοῦντες ἐπ' αὐτῶν οἱ ἄνθρωποι μαιίνονται, οὕτως καὶ ἡ ὑπόκρισις πολλὴν πλάνην ἐμποιεῖ τοῖς ἀνθρώποις, ἔστι δὲ τῶν ἀμηχάνων μέχρι πολλοῦ δύνασθαι αὐτὴν λαθεῖν.

239. (ad Luke 11:46)

Ἀπαράβατον γὰρ τηρεῖσθαι προστάττοντες τὴν Μωσέως ἐντολήν, καὶ θανάτου δίκην τοῖς ἀθετοῦσιν ἐπάγοντες, αὐτοὶ λόγου τοῦ μηδενὸς ἤξιουν τὸ ἐργάσασθαι τι τῶν διατεταγμένων.

---

235 Codd. AJR 236 Codd. J 237 Codd. J 238 Codd. AJR 239 Codd. AJR

239, 1–3 Cyril, *Comm.* 72.717,18–21

238, 1 μνημεῖα¹ om. AR 2 καθαρῶν] καθαρὸν R 3 οὕτως] οὕτω A 4 λαθεῖν] διαλαθεῖν AR
239, 1 τηρεῖσθαι προστάττοντες] τηρεῖσθαι προστάττοντος AR: προστάττοντες τηρεῖσθαι
Cyril, *Comm.* 72.717,18 | θανάτου om. Cyril, *Comm.* 72.717,19 2 ἐπάγοντες] ἐπάγοντος R

240. (ad Luke 11:49)

Προλέγει διὰ τούτων καὶ σημαίνει ὁ Κύριος τα μέλλοντα καὶ τοῖς μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις καὶ τοῖς τούτων διαδόχοις ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων συμβαίνειν κακὰ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀναβίωσιν, λελυτήκασι γὰρ καὶ κατὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ, προλέγει δὲ καὶ τὰ μέλλοντα τοῖς Ἰουδαίοις κακὰ διὰ τὴν ἀκόρεστον αὐτῶν μαιφονίαν.

241. (ad Luke 11:51)

Τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου.

242. (ad Luke 11:52)

Τὴν διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν χειραγωγίαν εἰς Χριστὸν διὰ πίστεως· προσγίνεται γὰρ διὰ πίστεως τῆς ἀληθείας ἡ γνῶσις.

243. (ad Luke 11:53)

Οἷον ἀσκεπτὶ καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα πρὸς τὰς πανούργους αὐτῶν ἀποκρίνεσθαι πεύσεις.

244. (ad Luke 12:1)

Ζύμη ἢ ὑπόκρισις, περιττὴ οὖν αὕτη ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως πρὸς τὸν τῶν κρυπτῶν γνώστην καὶ τὸν τῶν ὄλων κριτὴν.

---

240 Codd. AJR 241 Cod. A 242 Codd. AJR 243 Codd. AJR 244 Codd. AJR

242, 1 fontem non inveni 2 Cyril, *Comm.* 72.721,50–51 | 2 προσγίνεται...γνῶσις Cramer 2.98,33

240, 1 Προλέγει] καὶ προλέγει R | καὶ σημαίνει] σημενων R 3 ἀναβίωσιν] ἀποβίωσιν J 3–4 τὰ μέλλοντα τοῖς Ἰουδαίοις] τῷ μέλλοντι τῷ Ἰούδα R 242, 2 προσγίνεται...πίστεως om. A 243, 2 πεύσεις] πιστεύσεις A

245. (ad Luke 12:4)

Ἄνθρωποι μὲν γὰρ μέχρι σώματος ἐκτείνουσι τὰς ὀργάς, καὶ πέρασ αὐτοῖς τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλῆς ὁ τῆς σαρκὸς θάνατος, Θεὸς δὲ τὸ συναμφοτέρον.

246. (ad Luke 12:6)

Τὸ ἀσσάριον δραχμῶν ἐστὶ τριάκοντα, ὅπερ ἐστὶν ὀβολοὶ ξ'.

247. (ad Luke 12:6)

Εἰ γὰρ καὶ μέχρι τῶν εὐτελεστάτων ἐκτείνεται ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια, πῶς ἂν ἐπιλάθωιτο τῶν ἀγαπώντων αὐτόν.

248. (ad Luke 12:10)

Βλασφημήσαντι καὶ ἀμετανοήτῳ τελευτήσαντι, δηλονότι ἡ γὰρ μετάνοια κρεῖττόν ἐστι παντὸς ἁμαρτήματος.

249. (ad Luke 12:11)

Διδάξει σύνεσιν, παρέξει τῇ παρουσίᾳ τῆ ἑαυτοῦ τὰ ἴδια λέγειν.

---

245 Codd. **AJR** 246 Codd. **AJR** 247 Codd. **AJR** 248 Codd. **AJR** 249 Codd. **AJR**

245, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.725,29–32 | Cramer 2.99,29–31 247, 1 Cyril, *Comm.* 72.725,45–46 | Cramer 2.100,4 1–2 Cyril, *Comm.* 72.725,48 | Cramer 2.100,5–6

245, 1 γὰρ om. Cyril, *Comm.* 72.725,30 2 ἡμῶν] ὑμῶν AJ | Θεὸς δὲ τὸ συναμφοτέρον om. Cyril, *Comm.* 72.725,32 246, 1 ἐστὶν om. J 247, 1 γὰρ καὶ μέχρι τῶν] μέχρι τῶν οὕτως Cyril, *Comm.* 72.725,46 | ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια om. Cyril, *Comm.* 72.725,46 2 αὐτόν] κατὰ τό· κάγω ἐν αὐτοῖς καὶ αὐτοὶ ἐν ἐμοὶ κάγω, ζῆτει εἰς τὸν Ματθαῖον κε', ιθ', *Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων διαταγῆς* τὸ σχόλιον add. R 248, 1 κρεῖττόν] κρεῖττόν J 249, 1 τῇ ἑαυτοῦ] αὐτοῦ R λέγειν] λαβεῖν A: λαλεῖν R

250. (ad Luke 12:14)

Τοῖς ζητοῦσι τὰ ὅσα ἐστὶ χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς, νόμους ὀρίζει Χριστός, καὶ διατάττει, καὶ νομοθετεῖ, καὶ μερίζει τὸν οὐράνιον κληρὸν· τοῖς δὲ μόνα φρονοῦσι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰκότως ἐρεῖ· *Τίς με κατέστησε*, καὶ τὰ ἐξῆς.

251. (ad Luke 12:15)

Ἐξυφαίνει τὸν λόγον κατὰ τῆς πλεονεξίας διδασκων καὶ ἀκολούθως σαφηνίζει τοῦτο διὰ τῆς παραβολῆς τῆς ἐξῆς.

252. (ad Luke 12:17)

Τὸ τί και τί τὸ ποικίλον φησὶν καὶ πολυειδές.

253. (ad Luke 12:24)

Καὶ ἐν τῷ ρμς' ψαλμῷ τοῦτο καὶ ἐν τῷ Ἰώβ καὶ ἐπὶ Ἡλιοῦ.

254. (ad Luke 12:27)

Ἐν τοῖς ἄσμασι φησὶν ὁ παροιμιαστής· *ὡς κρίνον ἐν μέσῳ ἀκανθῶν*, κρίνον δηλῶν τὴν ἀκτῆμονα ψυχὴν καὶ ἀμέριμον, ἥτις μὴ κοπιῶσα· μὴ δὲ περισπωμένη τι τῶν γήινων, λαμπροτέρα τε καὶ εὐσομον τοῦ Σαλομῶνος περικέκληται δόξαν, ὡς ἔφη ὁ Κύριος, ἀκάνθαι δὲ εἰσὶν αἱ τὰ γήινα ὀρεγόμεναι ψυχαί, ἃς ὁ κύριος χόρτον ἀγροῦ

250 Codd. AJR 251 Codd. AJR 252 Codd. AJR 253 Codd. AJ 254 Codd. AJR

250, 1 Cyril, *Comm.* 72.732,30–31 1–2 Cyril, *Comm.* 72.732,32 2 Cyril, *Comm.* 72.732,42–43
2–3 Cyril, *Comm.* 72.732,44–45

250, 1 Τοῖς...ἐστὶ] Τοῖς ζητοῦσι τοῖς ὅσα ἐστὶ A: Τοῖς ζητοῦσιν ὅσα ἐστὶ R: ζητοῦντας δὲ μᾶλλον τὰ ὅσα πέρ ἐστι Cyril, *Comm.* 72.732,30 2 διατάττει] διαλλάττει A | νομοθετεῖ] νομοθετεῖ J 2–3 τοῖς δὲ μόνα] γε μὴν μόνα Cyril, *Comm.* 72.732,44 3 καὶ τὰ ἐξῆς] καὶ ἐξῆς A: om. R Cyril, *Comm.* 72.732,45 252, 1 Τὸ τί και τί τὸ] Τὸ A: Τὸ τί και τὸ τί R 253, 1 ρμς'] ρμ' J καί²] οἱ add. A 254, 1 κρίνον] φησὶν add. R 2 περισπωμένη τι] περισπωμένην τὴν A: περισπομένη τινὶ R 3 γήινων] γήνων J: γίνων R | Σαλομῶνος] Σαλομόνος J: Σαλομῶντος A: Σωλομόνος R: Σαλομῶνος corr. 4 τὰ γήινα] τῶν γήινων R

ὠνόμασεν εἶναι, τὸν πρόσκαιρον μὲν ὡς ἀειθαλῆ ἔμακρυνόμενον, μετ' ὀλίγον δὲ τῷ 5
 πυρὶ ἀπολλύμενον, ἢ γὰρ ἀνθρωπίνη φύσις οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον χωρὶς θεοῦ δύναται.

255. (ad Luke 12:27)

Σολομών, καίτοι φιλότιμος οὕτω γεγονώς ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ.

256. (ad Luke 12:29)

Διαφόρους βρώσεις καὶ πόσεις φησί.

257. (ad Luke 12:32)

Εἰ καὶ μικρὸν τοῦτο καὶ φύσει καὶ ἀριθμῷ καὶ δόξῃ πρὸς τὰς τῶν ἀγγέλων τάξεις,
 ἀλλ' ἢ τοῦ πατρὸς ἀγαθότης, δέδωκε καὶ αὐτῷ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν.

258. (ad Luke 12:37)

Διακονήσει τουτέστι τοῖς ἴσοις ἀνταμείψεται, μᾶλλον δὲ πολλῷ πλείοσι καὶ
 μείζουσι, ἀποδώσει γὰρ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

259. (ad Luke 12:38)

Δευτέρα καὶ Τρίτη φυλακῆ μερίζουσι τὴν νύκτα τινὲς εἰς τρεῖς ἢ εἰς τέσσαρας
 φυλακάς, διὰ τοὺς πολεμίους, εἰσὶ τοῖνυν καὶ παρ' ἡμῖν ἡλικίαι, παῖδες ἀνηβοί, εἴτα

---

255 Codd. AJ 256 Codd. AJR 257 Codd. AJR 258 Codd. AJR 259 Codd. AJR

255, 1 Cyril, *Comm.* 72.740,23–24 | Cramer 2.102,8–9 259, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.748,5–7
 2 Cyril, *Comm.* 72.748,11 | Cyril, *Comm.* 72.748,12 2–3 Cyril, *Comm.* 72.748,12–14

---

5 τὸν πρόσκαιρον] τοῖς προσκαίρων R | ἔμακρυνόμενον] ἔμακρυνόμενοις R 255, 1 οὕτω]
 οὗτος J 257, 1 Εἰ] Ἡ R 258, 1 Διακονήσει om. AR 259, 1 Δευτέρα...φυλακῆ] Β' καὶ Γ'
 φυλακὴν R: om. A | μερίζουσι] τοῖνυν add. Cyril, *Comm.* 72.748,5r. | τρεῖς ἢ εἰς τέσσαρας]
 τρεῖς ἢ εἰς τέσσαρας A: γ' ἢ δ'] τρία ἢ εἰς δ' R: τρεῖς ἢ εἰς τέσσαρας cor 2 εἰσὶ τοῖνυν]
 εἰσὶ Cyril, *Comm.* 72.748,11 2–3 εἴτα οἱ] δευτέρα δὲ καθ' ἣν Cyril, *Comm.* 72.748,12

οἱ νεανίαι, ἔπειτα οἱ ἄνδρες καὶ οἱ πρεσβύται. Ἄλλ' ἢ μὲν πρώτη οὐκ εὐθύνεται· ἡ
 δευτέρα καὶ ἡ τρίτη χρεωστεῖ τῷ Θεῷ τὴν ἀπολογίαν τῶν ἔργων, μακάριος οὖν ὁ
 5 γρηγορῶν καὶ ἡτοιμασμένος.

260. (ad Luke 12:39)

Ὁ οὐ δί' αὐτὸ τὸ καλὸν ποιῶν τὸ καλόν, ἀλλὰ διὰ κίνδυνον ἢ φόβον ἢ ἄλλό τι, καὶ οὐ
 δι' ἀγάπην Θεοῦ εὐρίσκεται κολάσεως ὑπόδικος, ὁ τοίνυν εἰδὼς *τὴν ἡμέραν ἢ τὴν
 ὥραν τῆς συντελείας*, μόνην ἐκείνην τὴν ὥραν γρηγορεῖ, ὅλον τὸν βίον ῥαθυμία
 διατελῶν καὶ ἀποστερῶν ἑαυτὸν τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν, ὁ δὲ ἀγνοῶν ἀεὶ
 5 ἔτοιμάζεται καὶ οὐ περιγίνεται αὐτοῦ ὁ διάβολος, ἐγρηγορτέον τοίνυν ἀεὶ, ἵνα εἰ
 μὲν ὁ κλέπτης ἔλθῃ μὴ δύνηται διορύξει τὸν οἶκον τῆς ψυχῆς, εἰ δὲ ὁ Κύριος
 κρούσαντι αὐτῷ εὐθέως ἀνοιξωμεν.

261. (ad Luke 12:41)

Τὸ μὲν διὰ τὰς ἐπαγγελίας, τὸ δὲ διὰ τὰς ἐντολάς ὁ Πέτρος ὑπονοεῖ.

262. (ad Luke 12:41)

Διὰ τὰς ὑπονοίας τοῦ Πέτρου περὶ τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τῶν εἰρημένων ἐντολῶν, ὅτι
 ἄρα γενικὸς ὁ νόμος καὶ κατὰ πάντων ἢ μόνων τῶν μαθητῶν, φησὶν ὁ Σωτὴρ, οὐ
 πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς εἰς ἐμὲ πιστεύουσιν, ὁ περὶ πάντων ἀρμόσει λόγος, ἐτέρως μὲν
 γὰρ ἐστὶ τὸν κατηχούμενον, ἐτέρως δὲ τὸν συνιέναι δυνάμενον διδασκτέον τὸν τῆς
 5 θεολογίας ἐν καιρῷ πνευματικὸν σιτομέτριον τὰς πνευματικὰς τροφάς.

260 Codd. AJR 261 Codd. AJR 262 Codd. AJR

3-4 Cyril, *Comm.* 72.748,15-16 4-5 fontem non inveni 260, 5-7 Orig. fr. 199,3-5

3 ἔπειτα οἱ ἄνδρες καὶ οἱ] καὶ τρίτη καθ' ἣν Cyril, *Comm.* 72.748,13 | πρεσβύται|
 πρεσβύτεροι R | Ἄλλ' ἢ μὲν πρώτη] ἄλλοι μὲν πρώτοι R | πρώτη] καθ' ἣν ἔτι παῖδες ἔσμεν
 add. Cyril, *Comm.* 72.748,14 | ἢ? ἢ γε μὴν Cyril, *Comm.* 72.748,15 4 χρεωστεῖ...ἔργων]
 ὀφείλει τῷ Θεῷ τὴν ὑπακοὴν Cyril, *Comm.* 72.748,16 260, 1 οὐ!] οὖν μὴ A | αὐτὸ] αὐτὸν R
 2 δι' ἀγάπην] διὰ τὴν ἀγάπην R 3 μόνην om. R 5 ἐγρηγορτέον] ἐγρηγορητέον A:
 γρηγορεῖται R 5-6 ἵνα... ψυχῆς] μὴ διορύξει αὐτοῦ τὸν οἶκον, εἰ δὲ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
 παραγένοιτο, Orig. fr. 199,3-4 6 εἰ δὲ ὁ Κύριος] ἵνα Orig. fr. 199,4 7 κρούσαντι] κρούοντι
 J | ἀνοιξωμεν] ἀνοιξομεν J: ἀνοίξῃ Orig. fr. 199,5 262, 5 πνευματικὸν] πνευματικῶ R

263. (ad Luke 12:45)

Ἔσθιεν τε καὶ πίνειν καὶ μεθύσκεσθαι ταῖς κοσμικαῖς μερίμναις καὶ ἡδοναῖς, τὸν οἰκεῖον μεθύσκον νοῦν.

264. (ad Luke 12:46)

Διχοτομηθήσεται· τουτέστι τὴν ἐσχάτην ὑποστήσεται δίκην, ἔσται δὲ καὶ ὁ κληρὸς αὐτῷ μετὰ τῶν ἀπίστων.

265. (ad Luke 12:46)

Ἦτοι διχοτομίαν φησὶν τὸ διαιρεθῆναι τὸ ἐπισυμβεβηκὸς αὐτῷ, καὶ διακοπῆναι ἀπ' αὐτοῦ πνεῦμα Θεοῦ.

266. (ad Luke 12:46)

Διχοτομηθήσεται τῷ ζῶντι τοῦ Θεοῦ λόγῳ καὶ ἐνεργεῖ καὶ τομωτέρῳ ὑπὲρ πᾶσαν μαχαίραν δίστομον, ὡς μὴ γενόμενος ὀλόκληρος πνεύματι καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, ὅποιοί εἰσιν οἱ ἀγιαζόμενοι ὀλοτελεῖς, ὧν ὀλόκληρον τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τηρεῖται τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

267. (ad Luke 12:48)

Παντὶ ᾧ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ, ἔδειξεν ὅτι φορτικώτερον τῶν διδασκόντων τὸ κρίμα.

---

263 Codd. AJR 264 Codd. AJR 265 Codd. AJR 266 Codd. AJR 267 Codd. AR

264, 1 Cyril, *Comm.* 72.749,21–22 1–2 fontem non inveni 265, 1–2 fontem non inveni | Cramer 2.104,8–9 266, 1–4 fontem non inveni | Cramer 2.104,17–22 267, 1–2 fontem non inveni | Cramer 2.105,1–2

264, 1 [Διχοτομηθήσεται] διχοτομηθῆ R: om. A | [τουτέστι τὴν] τουτέστιν J: τὴν R 2 [αὐτῷ] αὐτοῦ R 265, 1 [αὐτῷ] αὐτοῦ R 266, 2 [ὀλόκληρος] ὀλόκληρον J 267, 1 [Παντὶ] δὲ add. R ἔδειξεν ὅτι φορτικώτερον] φορτικὸν γὰρ R

268. (ad Luke 12:49)

Πῦρ τὸν πνευματικὸν φωτισμὸν φησὶν τοῦ εὐαγγελικοῦ καὶ σωτηρίου κηρύγματος, ὅτι ἦλθον εἰς τὴν γῆν ἀπ οὐρανοῦ δηλονότι ποῖαν δὲ γῆν τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων καρδίαν, τὰς μὲν ἀκάνθας ἀναλίσκων τῶν καρδιῶν, ἀνανεῶν δὲ αὐτὰς καὶ φωτίζων.

269. (ad Luke 12:49)

Εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ τινὰς τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τί τὸ κωλύον καὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξαναφθῆναι, δεῖ ἐκδέξασθαι τῆς οἰκονομίας τὸ πέρασ, τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν, τοῦτο γὰρ τὸ βάπτισμα, συνέρχομαι δὲ ἀντὶ τοῦ κατεπείγομαι ἕως οὗ τελεσεθῆ; διδάσκει δέ, ὅτι ἐκὼν πρὸς τὸ παθεῖν κατεπείγεται.

270. (ad Luke 12:52)

Ἐπειδὴ τὰ πρόσωπα ἐστὶν ἕξ, μᾶλλον τὸ ἐν πρόσωπον τὸ τῆς νύμφης τέμνεται εἰς δύο, εἰς νύμφην καὶ θυγατέραν ἐν τῷ πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὴν πενθερὰν διαμάχεσθαι τὴν αὐτήν· καὶ οὕτως ἀπαντᾷ τρεῖς ἐπὶ δυοὶ καὶ δύο ἐπὶ τρισὶ διαμάχεσθαι. Δύναται δὲ ὁ λόγος ἀναχθῆναι καὶ πρὸς τὰς αἰσθήσεις πρὸ τοῦ ἐλθεῖν ἐν αὐταῖς τὸν
5 λόγον, ὁμοιοῦσιν γὰρ πρὸς τὰς ἡδονάς, ἐλθόντος δὲ τοῦ λόγου δίστανται καὶ μερίζονται· δύο μὲν αἱ φιλοσοφώτεροι, ὄρασις καὶ ἀκοή, ὀρώσα καὶ θαυμάζουσα τὸν δημιουργόν, ἡ δὲ ἀκοή μαθητευομένη τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, τὰς δὲ τρεῖς· γεῦσιν,

---

268 Codd. AJR 269 Codd. AJR 270 Codd. AJRS

270, 1–3 Orig. fr. 202,1–4 4–9 Orig. fr. 202,5–10

268, 1 Πῦρ om. A 3 ἀναλίσκων] ἀναλίσκων A: ἀλίσκων R 4 φωτίζων] φωτίζον A
269, 2 ἐκδέξασθαι] οὐκ ἐδέξασθαι R 4 κατεπείγεται] κατεπίγετο R 270, 1 Ἐν οἴκῳ ἐνὶ
ἐπειδὴ J | Ἐπειδὴ...μᾶλλον] Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πρόσωπα ἕξ ἐστί, ῥητέον, ὅτι
Orig. fr. 202,1 | τό] δὲ S 4 Δύναται...αὐταῖς] πρὶν μὲν ἐλθεῖν αὐταῖς Orig. fr. 202,5 5 γὰρ
πρὸς τὰς ἡδονάς] γὰρ περὶ τὰς ἡδονάς R: ἐν ταῖς ἡδοναῖς Orig. fr. 202,6 5–6 ἐλθόντος...
μερίζονται] ἐπιδημήσαντος δ' αὐτοῦ μερίζονται Orig. fr. 202,6 5–7 καὶ...δημιουργόν] δι' ἧς
ὀρώντες κόσμον καὶ τὴν τάξιν αὐτοῦ θαυμάζομεν τὸν κτίστην, καὶ ἀκοή Orig. fr. 202,6–7 7 ἡ
δὲ ἀκοή μαθητευομένη] δι' ἧς μαθητευόμεθα τῷ λόγῳ Orig. fr. 202,8 | τὰς] αἱ Orig. fr. 202,9
7–9 γεῦσιν... τρεῖς om. J

ὄσφρησιν καὶ ἀφήν, ὡς ἀνδραποδώδεις καὶ οὐ πεφυκυίας πρὸς σοφίαν, αἵτινες
 τρεῖς ἐπὶ τὰς δύο ἀντιπράσσουσι μᾶλλον.

271. (ad Luke 12:56)

Ἔδει συνετοὺς ὄντας καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς εἰδότας κατανοεῖν,
 καὶ τοὺς μετὰ τόνδε τὸν βίον χειμῶνας μὴ ἀγνοεῖν. Νότος γὰρ ἔσται καὶ ὄμβρος·
 τουτέστιν ἢ διὰ πυρὸς κόλασις, θερμὸς γὰρ ὁ νότος, καὶ δεινὴ τιμωριῶν καταφορά,
 ὑετοῦ δίκην κατεμπίπτουσα τοῖς ἁμαρτάνουσιν.

272. (ad Luke 12:58)

Ἔστι τὸ ὑπόδειγμα πρὸς ὃ λαμβάνεται χρήσιμον. Οἱ γὰρ πρὸ δίκης διαλυόμενοι
 φρονιμώτεροί εἰσιν. Οὐκοῦν ἔνοχοι ὄντες πλημμελήμασιν ἀπαλλαγῶμεν ζῶντες καὶ
 τῆς τοῦ σατανᾶ τυραννίδος, ἐχθρὸς γὰρ ὁ αὐτὸς καὶ ἐκδικητής, ἀπαλλαγῶμεν καὶ
 τῶν ἐκ τοῦ συνειδότος ἐλέγχων, αὐτὸ γὰρ ἀντιδίκου τάξιν ἐπέχον, ὑπομνησκει
 αἰεὶ, καὶ κατήγορον ἔσται σου πικρόν.

5

273. (ad Luke 12:58)

Καὶ ἦλθεν ὁ προσδοκώμενος ὁ προκηρυχθεὶς Χριστὸς διὰ νόμου καὶ προφητῶν.

271 Codd. AJRS 272 Codd. AJRS 273 Codd. AR

271, 1–4 Cyril, *Comm.* 72.757,53–760,5 272, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.760,24–26 2–3 Cyril,
Comm. 72.760,39–40 3 Cyril, *Comm.* 72.760,41–42 | Cyril, *Comm.* 72.760,44 3–5 fontem
 non inveni 273, 1 Cyril, *Comm.* 72.757,29–30 | fontem non inveni

8 καὶ¹ om. Orig. fr. 202,9 | ὡς] τὰς Orig. fr. 202,9 | σοφίαν] φιλοσοφίαν Orig. fr. 202,10
 αἵτινες] δὲ Orig. fr. 202,10 9 ἀντιπράσσουσι] ἀντιπράττουσι Orig. fr. 202,10 271, 1 ὄντας]
 φησὶ add. Cyril, *Comm.* 72.757,53 | κατανοεῖν] καὶ πρὸς τὰ ἐσόμενα βλέπειν add. Cyril,
Comm. 72.760,1 2 μετὰ] μὲν κατὰ R 3 δεινὴ] καὶ ἄφυκτος add. Cyril, *Comm.* 72.760,4
 τιμωριῶν] τιμωρία S 4 τοῖς ἁμαρτάνουσιν] τῶν ἐλαωκότων Cyril, *Comm.* 72.760,
 272, 1 Ἔστι τὸ ὑπόδειγμα] Τί δε καὶ ἀφ' ἐαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον; Ἔστι τὸ ὑπόδειγμα J:
 Ἔστιν τὸ ὑπόδειγμα R: Πάνυ χρήσιμον τὸ παράδειγμα Cyril, *Comm.* 72.760,24–25 2 Οὐκοῦν]
 Οὐκ οὖν AR | ἔνοχοι] ἔννοχοι A 2–3 ὄντες... τυραννίδος] μὲν πλημμελήμασί ἐσμεν
 ἅπαντες οἱ ὄντες ἐπὶ τῆς γῆς Cyril, *Comm.* 72.760,39–40 2 πλημμελήμασιν om. S 3 ὁ αὐτὸς]
 αὐτὸς S: ἐστι Cyril, *Comm.* 72.760,42 4 ἐπέχον] ἐπέχων S: ἔχον R 5 πικρόν] πικρὸς S
 273, 1 Καὶ Ἐὰν R | προκηρυχθεὶς] προκηρυχθῆς R

274. (ad Luke 12:58)

Τῷ ἀπαιτητῇ.

275. (ad Luke 12:59)

Λεπτὸν τὸ ἐλάχιστον ἀμάρτημα.

276. (ad Luke 13:1)

Ἐπειδὴ ἐστασίασαν οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι πρὸς Πιλάτον διὰ τὰς παραδόσεις ἑαυτῶν, τὸ μὲν εἶναι αὐτοὺς ἀμαρτωλοὺς ὁ Σωτὴρ τίθησιν· οὐ μὴν ταῦτα αὐτοὺς πεπονθέναι, ὡς χείρονας τῶν μὴ πεπονθότων. Εἶτα ἀποτρέπων αὐτοὺς τῆς ἐμφυλίου στάσεως, τῆς ἀπὸ τοῦ λαοῦ προφάσει εὐσεβείας ἀναπτομένης, ἐπάγει τὸ *ἐὰν μὴ μετανοήσητε*,
5 ὅπερ οὐ κατὰ βούλησιν ποιεῖτε Θεοῦ.

277. (ad Luke 13:4)

Διὰ τῶν δεκαοκτῶ τοῦ πύργου παραβάλλεται ὅλη ἡ Ἱερουσαλήμ, ἵνα τὸ μέρος ἐκφοβήσῃ τὸ ὅλον ἐὰν παραμείνῃ τοῖς οἰκήτορσι τὰ τῆς ἀπιστίας.

---

274 Codd. JR 275 Codd. AJR 276 Codd. AJRS 277 Codd. AJRS

275, 1 Orig. *Hom.* 35.203,15–16 276, 1 fontem non inveni 1–4 Cyril, *Comm.* 72.761,27–31
1–5 τὸ...Θεοῦ Cramer 2.106,26–32 4 Cyril, *Comm.* 72.761,32 5 Cyril, *Comm.* 72.761,34

275, 1 Λεπτὸν om. J: δέ ἐστι add. Orig. *Hom.* 35.203,15 276, 1 οἱ...Πιλάτον] πρὸς Πιλάτον οὗτοι οἱ Γαλιλαῖοι 2 ὁ Σωτὴρ om. Cyril, *Comm.* 72.761,27 | μὴν] φησι add. Cyril, *Comm.* 72.761,28 3 χείρονας...πεπονθότων] τῶν μὴ πεπονθότων χείρονας Cyril, *Comm.* 72.761,28–29 3–4 Εἶτα...λαοῦ] Εἶτ' ἐπὶ τούτοις φησίν, ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ ἀποτρέπων τῆς ἐμφυλίου στάσεως Cyril, *Comm.* 72.761,29–30 4 εὐσεβείας] εὐλαβείας A | ἐπάγει om. Cyril, *Comm.* 72.761,32 5 βούλησιν] βούλημα Cyril, *Comm.* 72.761,34 277, 1 τῶν δεκαοκτῶ] ιη' τῶν AR: τοῦ ὀκτῶ καὶ δέκα S | ἡ om. R | Ἱερουσαλήμ] Ἱερουσαλήμ A 2 ἐκφοβήσῃ] ἐκφοβήσει R τὰ] τοῖς J

278. (ad Luke 13:6)

Πάντες ὁμοίως ἀπολεῖσθε, καὶ τὸ ὑμέτερον αἷμα ἀναμιχθήσεται ταῖς ὑμετέραις θυσίαις, τοῖς γὰρ μὴ καθαρῶς θύουσιν, ἢ προσευχὴ εἰς ἁμαρτίαν γίνεται.

279. (ad Luke 13:6)

Συκῆν τὴν συναγωγὴν, φύλλοις μόνον πικροῖς καὶ οὐ καρπῶ θάλλουσαν, τὰ δὲ τρία ἔτη ἐν τῷ ἀμπελῶνι πεφυτευμένην κατὰ τὸν Δαυίδ, ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας σημαίνει πρῶτον διὰ τοῦ Μωσέως ἐλθεῖν, εἶτα διὰ τῶν προφητῶν καὶ τρίτον δι' ἑαυτοῦ, καὶ τοσαῦτα γεωργηθεῖσα θαύμασι καὶ σημείοις καρπὸν μετανοίας οὐκ ἔδωκε.

5

280. (ad Luke 13:8)

Καὶ τοῦτο ὡς ἐν ὑποθέσει προσώπου ὁ γεωργὸς λέγει, καὶ γὰρ φησιν ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς· *πορεύεσθε πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ ἐπειδὴ οὐδὲ οὕτως καρπὸν ἤνεγκεν, ἐξεκόπη καὶ τηνικαῦτα λέγει· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὰ ἐξῆς.*

281. (ad Luke 13:11)

Παραίτιος γὰρ τοῖς ἀνθρωπίνους σώμασι γέγονεν ὁ Σατανᾶς ἀσθενειῶν διὰ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως.

---

278 Codd. AJRS 279 Codd. AJRS 280 Codd. AJRS 281 Codd. AJRS

278, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.761,34–36 2 fontem non inveni 281, 1 Cyril, *Comm.* 72.765,29–30 | 1 Παραίτιος...Σατανᾶς Cramer 2.108,2–3 1–2 Cyril, *Comm.* Jn. 2.724,31

278, 1–2 Πάντες...θυσίαις om. J 1–2 ἀναμιχθήσεται...θυσίαις] ταῖς ὑμετέραις θυσίαις ἀναμιχθήσεται Cyril, *Comm.* 72.761,35–36 2 ἁμαρτίαν] μαρτυρίαν R 279, 1 Συκῆν om. J τρία] γ' J 3 σημαίνει...εἶτα] πρῶτον S | τρίτον] γ' J 4 τοσαῦτα] τοσαῦτοις R 280, 1 προσώπου] πρόσωπο J | λέγει] λέγεται A 3 οὕτως om. R | λέγει] λέγων R πορευθέντες om. R 4 πάντα...ἐξῆς] πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐξῆς AR: om. J 281, 1 γέγονεν ὁ Σατανᾶς ἀσθενειῶν] τοῦ νοσεῖν ὁ ἀλιτήριος γέγονε Σατανᾶς Cyril, *Comm.* 72.765,29–30 ἀσθενειῶν] δὲ add. S 2 Ἀδὰμ] Ἐδέμ R

282. (ad Luke 13:13)

Ἐλλειπτικὸν τὸ σχῆμα, λείπει γὰρ τὸ εὖ ἂν ἔχοι, ὡσπερ τό, ἀλλ' εἰ μὲν δώσουσι γέρας μεγάθυμοι Ἀχαιοί, καὶ τὰ ἐξῆς.

283. (ad Luke 13:15)

Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς φησὶν δίδωσιν ἐπεξουσίας τὸν ἔλεον ἐν Σαββάτῳ, ἵνα ἀναπαύσῃται ὁ παῖς σου καὶ ἡ παιδίσκη σου καὶ ὁ βοῦς σου καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου καὶ πᾶν κτηνός σου, διὰ τί σὺ ἀγανακτεῖς, ὅτ' ἂν νοσημάτων ἐλευθερῶν ἀναπαύση τινὰς ὁ Χριστός.

284. (ad Luke 13:19)

Μικρὸν ποίμνιον καὶ κόκκῳ σινάπεως, ὃς μικρότερον πάντων τῶν λαχανικῶν σπερμάτων ἐστίν, ἀνίσχει δὲ εἰς ὕψος λαχανοπρεποῦς ἐπέκεινα μέτρου, τὸ κήρυγμα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐν ἀρχαῖς οἷον βραχὺ καὶ συνεσταλμένον, προβέβηκε δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς αὐξησιν μᾶλλον τῶν ἄλλων, ὥστε καὶ εἰς σκέπην γενέσθαι
5 στρουθῶν τῆς ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίας.

---

282 Codd. AS 283 Codd. AJRS 284 Codd. AJRS

282, 1–2 Homer, *Illiad* 1.135   **283, 1** Cyril, *Comm.* 72.768,45–47   **1–3** Cyril, *Comm.* 72.768,49–51   **284, 1–5** Cyril, *Comm.* 72.772,41–52

282, 2 τὰ om. A   **283, 1** E[ ] H R | Eι...Σαββάτῳ] Eι δέ σοι προστέταχεν ἀργεῖν, μὴ ἐγκάλει Θεῶ, τὸ καὶ ἐν Σαββάτῳ διδόναι τισὶ μετ' ἐξουσίας τὸν ἔλεον Cyril, *Comm.* 72.768,45–47 ἔλεον] ἔλαιον JR | ἵνα] φησὶ add. Cyril, *Comm.* 72.768,49   **2** καὶ ἡ παιδίσκη σου om. Cyril, *Comm.* 72,768,49   **3** διὰ...Χριστός] ὅταν οὖν ἀναπαύση τινὰς, νοσημάτων αὐτοὺς ἀνιεί Cyril, *Comm.* 72.768,50–51 | ἀγανακτεῖς] ἀγανακτῆς R | ARS Cyril. *Comm.* 72.768,51νοσημάτων] νοσήματος J   **284, 1–2** Μικρὸν...ἐστίν] Ὁ κόκκος τοῦ σινάπεος μικρότερον πάντων τῶν λαχανικῶν σπερμάτων ἐστίν R: Ὡσπερ οὖν τὸ σπέρμα τοῦ σινάπεως, τοῦ μὲν ἐτέρων λαχανικῶν σπερμάτων ἡττᾶται λίαν εἰς τὸ ἐν μεγέθει ποσὸν Cyril, *Comm.* 72.772,41–43   **2** δὲ] γε μὴν Cyril, *Comm.* 72.772,43 | μέτρου] καὶ add. R   **2–3** τὸ...ἀρχαῖς] οὕτω καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τουτέστι τὸ νέον τε καὶ ἱερὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πεποδηγήμεθα, καὶ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ἐγνώκαμεν, ὡς παρ' ὀλίγοις μὲν ἦν ἀρχαῖς Cyril, *Comm.* 72.772,45–50   **3** προβέβηκε] ἐκβέβηκε J   **4** ταῦτα] τοῦτο Cyril, *Comm.* 72.772,51 | αὐξησιν] αὐξείν AJ: αὐξίν R | μᾶλλον τῶν ἄλλων om. Cyril, *Comm.* 72.772,51   **4–5** γενέσθαι...ἐκκλησίας] τοῖς προσιούσιν αὐτῷ Cyril, *Comm.* 72.772,52

285. (ad Luke 13:21)

Ὅμοιόν τι τὸ θεῖον ἐργάζεται κήρυγμα, ὡς γὰρ ἐκείνης μικρὰ μὲν ἐστὶ, παντὸς δὲ τοῦ φυράματος καταδράττεται γοργῶς τῇ ἰδίᾳ ποιότητι, οὕτω καὶ ὁ θεῖος Λόγος γεγωνῶς ἐν ἡμῖν ἁγίους καὶ ἀμώμους ἀποτελεῖ· νῶ καὶ καρδία καὶ πνεύματι, τινὲς δὲ φασὶ γυναῖκα τὴν ἐκκλησίαν, ζύμην δὲ λαμβάνουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, σατα δὲ τρία, σῶμα, ψυχὴν, καὶ πνεῦμα.

5

286. (ad Luke 13:25)

Ἡ ἀπόκρισις οὐ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς ἐρωτῶσιν, ἀλλ' ὡς ἔθος τῷ Χριστῷ πρὸς τὸ συμφέρον καὶ χρήσιμον καὶ τὸ ἀναγκαῖον τοῖς ἀκρωμένους ὁρᾷ τὸ εἰδέναι μᾶλλον τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας, δεῖ γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων πίστεως ὁρθῆς, βίου καθαροῦ, κόπων καὶ ἀγώνων, διὰ ταῦτα καὶ τῷ κατὰ τὸν οἰκοδεσπότην παραδείγματι ἐχρήσατο καὶ τοῖς ἐξῆς.

5

287. (ad Luke 13:26)

Ἦσθιον γὰρ καὶ ἔπινον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; τὴν νομικὴν τελοῦντες λατρείαν· καὶ ἠκροῶντο ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν βιβλίων Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ ταῦτα, οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταί,

---

285 Codd. AJRS 286 Codd. AJRS 287 Codd. AJRS

285, 1–3 Cyril, *Comm.* 72.775,51–776.2 3–5 Orig. fr. 205,1–2 | Orig. Scholia 17.357,31–33; Cramer 2.108,28–30 287, 1 Cyril, *Comm.* 72.777,51–778,1 | Ἦσθιον...λατρείαν Cramer 2.109,15–16 1–2 Cyril, *Comm.* 72.780,3–4 | Cramer 2.109,18

285, 1 Ὅμοιόν] Ζύμη ὁμοιόν JR 1–3 Ὅμοιόν...πνεύματι] Ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένοιτο λόγος, καὶ περὶ τοῦ ζύμη παραβεβλήσθαι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· μικρὰ μὲν γὰρ ἡ ζύμη, πλὴν τοῦ παντὸς φυράματος ἀμελητὶ καταδράττεται, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῷ ποιότητα καταμίσγει γοργῶς. Τοιοῦτόν τι καὶ ἐν ἡμῖν ὁ θεῖος ἐργάζεται λόγος· γεγωνῶς γὰρ ἐν ἡμῖν, ἁγίους καὶ ἀμώμους ἀποτελεῖ· καὶ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσδεδουκῶς Cyril, *Comm.* 72.775,51–776.2 1 ἐκείνης] ἐκείνη A 2 καταδράττεται γοργῶς] καταδράσει S 3 τινὲς] τιναῖς R 3–5 τινὲς...πνεῦμα] Ἐτέρως ἔστι λαβεῖν τὴν μὲν γυναῖκα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν δὲ ζύμην εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, σατα δὲ τρία σῶμα, πνεῦμα, ψυχὴν Orig. fr. 205,1–2 4 λαμβάνουσι] λαμβάνουσαν R 5 τρία] γ' A 286, 1 Ἡ ἀπόκρισις om. J 2 καί¹] τὸ add. J | τὸ¹ om. R | ὁρᾷ om. R | εἰδέναι] καὶ add. J 3 πρὸ om. S 4 τῷ] τοῦ R | παραδείγματι] παραδείγματος R 5 τοῖς om. R 287, 1 Ἦσθιον γὰρ] Πῶς οὖν ἦσθιον Cyril, *Comm.* 72.777,51 2 τῶν βιβλίων Μωσέως] τῶν Μωϋσέως βιβλίων Cyril. *Comm.* 72.780,4

τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς χάριτος, πολλοὶ γὰρ πεπιστεύκασιν εἰς Χριστόν, καὶ τὰς
 5 ἁγίας ἐπ' αὐτῷ τελοῦσιν ἑορτάς, καὶ φοιτῶσιν ἐν ἐκκλησίαις, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν
 ἀκροῶνται ῥημάτων, ἀποτίθενται δὲ εἰς νοῦν τῶν γεγραμμένων οὐδέν, οἷον
 βρύξουσι τοὺς ὀδόντας, ὅτ' ἂν ἀρνήσηται αὐτοὺς ὁ κριτής.

288. (ad Luke 13:31)

Ἡρώδης ὁ υἱὸς Ἀρχελάου, ἀδελφὸς δὲ Φιλίππου.

289. (ad Luke 13:31)

Οὐ γὰρ ἔφερον καθορᾶν αὐτοῦ τὰς Θεοσημείας.

290. (ad Luke 13:32)

Πρὸς τὴν σκαιότητα τοῦ Φαρισαίου οὐκ εἶπεν *εἶπέ*, ἀλλ' *εἶπατε*, μέσως πῶς καὶ
 αὐτὸν ἐκείνη παραβάλλων καὶ προστιθεὶς τὸ *ταύτη*, τὸ δολερὸν καὶ δύστροπον
 αὐτοῦ ὑπεμφαίνων, καὶ ὃ ἐλύπει αὐτοὺς ἐπαγγελλόμενος τὰς ἰάσεις, τὸ δὲ *τελειοῦ-*
 5 *μαι* διὰ τὸ ἐκούσιον, τὸ δὲ *σήμερον καὶ αὔριον* διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τὸν χρόνον τοῦ
 πάθους αὐτοῦ, τὸ δὲ *δεῖ με* οὐκ ἀνάγκην εἰσάγει, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτεξούσιον ὅπη περ
 ἂν ἐθέλοι βαδίζειν, τὸ δὲ *οὐκ ἐνδέχεται* οὐ βίαν ἀναγκαστικὴν Ἰουδαίοις ἐπάγει, ἵνα
 καὶ ἄκοντες τρόπον τινὰ μαιφόνους χεῖρας ἄραι συνωθηθεῖεν κατὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ
 προαγορευτικῶς καὶ κατὰ τὴν τοῦ εἰκότως δύναμιν καὶ διάγνωσιν, οἱ γὰρ τοὺς
 προφήτας ἀπεκτονότες καὶ ἐπὶ τὸν δεσπότην αὐτῶν τὰς χεῖρας ὀπλίσουσι.

288 Codd. ARS 289 Codd. AJRS 290 Codd. AJRS

4–6 Cyril, *Comm.* 72.780,19–23 | Cramer 2.109,30–33 6–7 Cyril, *Comm.* 7.780,24–26 |
 Cramer 2.110,2–3

4 τὰ αὐτὰ δὲ] τοιαῦτα S | γὰρ om. Cyril, *Comm.* 72.780,19 5 ἐπ' αὐτῷ] αὐτοῦ R | καὶ
 φοιτῶσιν] φοιτῶντες δὲ καὶ Cyril, *Comm.* 72.780,20 | καὶ² om. Cyril, *Comm.* 72.780,21
 6 ῥημάτων] παιδευμάτων Cyril, *Comm.* 72.780,21–22 | οἷον] οἷ JR: om. S: καὶ Cyril, *Comm.*
 72.780,24 7 ὅτ' ἂν om. Cyril, *Comm.* 72.780,25 | ἀρνήσηται] γὰρ καὶ add. Cyril, *Comm.*
 72.780,25 | κριτής] Κύριος Cyril, *Comm.* 72.780,26 288, 1 Ἡρώδης ὁ υἱὸς] Ἡρώδην λέγει
 υἱὸν μὲν S | ἀδελφός] ἀδελφὸν S: υἱὸς A 290, 2 προστιθεὶς] προστιθῆς R | ταύτη] ταῦτα
 R: ταύτης S | τὸ²] τὸν R 3 αὐτοῦ om. R | ὑπεμφαίνων] ἐμφαίνων S 5 με] δεῖμαι R
 αὐτεξούσιον] αὐτεξουσίως R | ὅπη] ὅποι AJR 6 ἐθέλοι] θέλοι J: ἐθέλη R 7 ἄκοντες]
 ἀκούοντες R 8 προαγορευτικῶς] πρὸς ἀγορευτικῶς R | τοῦ] αὐτοῦ R 9 ἀπεκτονότες]
 ἀπεκτενότες R | ὀπλίσουσι] ὀπλίσειαν AJ: ὀπλίσειον R

291. (ad Luke 13:34)

Ἐπειδὴ πολλοῖς ἀγίων αἵμασιν ἦσαν ἔνοχοι, τὸ δὲ *ποσάκις* διὰ Μωσέως, διὰ τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων, διὰ τῶν προφητῶν καὶ οὐκ ἠθέλησαν, ὁ δὲ οἶκος ἡ πόλις ἐστίν, ὁ οἶκος ὑμῶν γυμνὸς ἔρημος.

292. (ad Luke 13:35)

Ὅτε τὴν παγκόσμιον ἐπιφάνειαν ποιήσομαι τότε ἀνάγκη εὐλογεῖν μεθ' ὑμᾶς, κἂν οὖν ἀποκτείνήτέ με, ἀνίσταμαι καὶ πάλιν ἐλεύσομαι.

293. (ad Luke 14:2)

Ἵνα καὶ ἐκ τῆς θείας ἐλεήση αὐτόν.

294. (ad Luke 14:11)

Ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς θείας ἤρτηται κρίσεως μόνης καὶ περὶ τῆς Σωτηρίου ταπεινοφροσύνης τὸ παράγγελμα· καλὸν δὲ ὁμως καὶ πρὸς τοὺς κεκλημένους ἐπιφέρει τὸ δίδαγμα.

295. (ad Luke 14:12).

Τοῦτο φησίν, οὐχ ἵνα τῆς πρὸς τοὺς ἰδίους ἀπείρξη τιμῆς, ἀλλ' ἵνα διδάξη μὴ πιπράσκειν τὰς φιλοφροσύνας τῶν ἴσων ἀνταποδόσεων, ἀλλ' ὠφελίμως ποιεῖσθαι ταῦτα, ἐπὶ μεγάλαις ἀντιδόσεσι ταῖς παρὰ Θεοῦ.

---

291 Codd. **AJRS** 292 Codd. **AJR** 293 Codd. **AR** 294 Codd. **AJR** 295 Codd. **AJR**

294, 1 Cyril, *Comm.* 72.788,6 1–3 Cyril, *Comm.* 72.788,11–13 295, 1–3 Cyril, *Comm.* 72.788,24–28 | Cramer 2.113,13–17

291, 2 τῶν om. J | καὶ om. J | ἡ om. S 292, 1 μεθ' ὑμᾶς] με ὑμᾶς JR 293, 1 καὶ om. R ἐλεήση] ἐλεήσει R 294, 1 Ὅτι...ἑαυτὸν om. R | ἐπὶ] ὅπερ Cyril, *Comm.* 72.788,6 | μόνης om. Cyril, *Comm.* 72.788,6 | καὶ] ἀλλὰ τοῦτο μὲν Cyril, *Comm.* 72.788,11 | Σωτηρίου om. Cyril, *Comm.* 72.788,12 2 ὁμως om. Cyril, *Comm.* 72.788,12 295, 1 Τοῦτο] δὲ add. Cyril, *Comm.* 72.788,24 | διδάξη] διδάξει R 3 παρὰ] τοῦ add. R

296. (ad Luke 14:15)

Οὗτος ὁ εἰπὼν ὡς ἀτελής ὠήθη σωματικὰς ἔσσεσθαι τῶν ἀγίων τὰς ἀμοιβάς, πλὴν οὖν ἐξυφαίνει τοῦτο διὰ τῆς παραβολῆς ὁ Σωτήρ.

297. (ad Luke 14:16)

Ἄνθρωπος ὁ φιλάνθρωπος Θεός, δεῖπνον καὶ οὐκ ἄριστον οἱ ἐν προκοπῇ μυστικοὶ λόγοι τῆς νέας διαθήκης, πρὸς ἐσπέραν ἐπὶ δυσμὰς τῶν αἰώνων δοῦλον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν μορφῇ δούλου, *ἔτοιμα*, ἢ τῶν οὐρανῶν βασιλεία πρό γε τῶν ἄλλων τῷ Ἰσραήλ, ἀπὸ μιᾶς τουτέστιν ὡς ἐξ ἐνὸς συνθήματος ἀγρὸν ἀγοράζει ὁ διώκων τὰ
5 αἰσθητὰ κέρδη, καὶ καταφρονῶν τοῦ ἀγροῦ τοῦ ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ *θησαυρὸν* καὶ δυνάμεις, τὸ δὲ *ἔρωτῶ σε* αἰδουμένου τὸν κεκληκότα λόγῳ μόνῳ. Ὁ δὲ τὰ ε' ζεύγη, ὁ τῆς νοητῆς καταφρονῶν αἰσθήσεως, περὶ δὲ τὰ αἰσθητὰ καταφιλοσοφῶν, ζεύγη δὲ ὁ δύο ἀριθμός, εἰ οὖν ὁ δύο ἀριθμὸς ἐπὶ ὕλης τάσσεται, οὗτος τὰ ὑλικά ἐτίμα. Διὸ καὶ
10 φιλήδονος μᾶλλον ἢ φιλόθεος.

298. (ad Luke 14:21)

Ὅτι τρισὶ τούτοις ἀπορρίπτουσι τῆς κλήσεως, φαντασία δογμάτων κρεισσόνων νοητῶν, διώξει αἰσθητῶν καὶ οὐ νοητῶν καὶ φιληδονία.

296 Codd. AJR 297 Codd. AJR 298 Cod. A

297, 1–5 fontem non inveni 5–6 καὶ...δυνάμεις Orig. fr. 211,5–6 6 Orig. fr. 211,8–9 | Orig. fr. 212,1 6–7 Orig. fr. 212,2–3 7–9 Orig. 212,6–7 9–10 Orig. fr. 212,11–12
298, 1–299, 0 Orig. fr. 211,1–3; Orig. Sch. 17.364,10–12

296, 1 Οὗτος ὁ] Οὕτως J: Οὗτος R | ἀτελής] ἀτελεῖς R 2 Σωτήρ] Χριστός AR 297, 5 καὶ καταφρονῶν] οἱ καὶ καταφρονοῦσι Orig. fr. 211,5 6 αἰδουμένου...μόνῳ] φασίν, ὡς λόγῳ μόνῳ αἰδούμενοι τὸν κεκληκότα Orig. fr. 211,9 | τὰ ε' ζεύγη] τὰ πέντε ζεύγη R: ζεύγη βοῶν ἀγοράσας πέντε Orig. fr. 212,1 7 αἰσθήσεως] ἐσθήσεως R: φύσεως Orig. fr. 212,2 καταφιλοσοφῶν] κατὰ φιλοσόφων A 7–8 ζεύγη...ἀριθμός om. Orig. fr. 212,6 8 οὖν ὁ] δὲ Orig. fr. 212,6 | ἐπὶ ὕλης τάσσεται] ἐστὶ ὕλης Orig. 212,6 | οὗτος] καὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ add. Orig. fr. 212,6 | ἐτίμα] ἔτοιμα R: τιμᾶ Orig. fr. 212,7 298, 1 τούτοις ἀπορρίπτουσι] δὲ τρόποις ἀποπίπτουσι Orig. fr. 211,1 2 νοητῶν¹] ὡς νοητῶν Orig. fr. 211,2

299. (ad Luke 14:21)

Καὶ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τὰ ἔθνη αἰνίττεται τοὺς τὴν εὐρύχωρον βαδίζοντας, καὶ βιοῦντας ἄνευ διδαχῆς καὶ δογμάτων.

300. (ad Luke 14:21)

Τοὺς συστέλλοντας τὴν κακίαν οἰαδήποτε προφάσει.

301. (ad Luke 14:21)

Τοὺς ἀσθενεῖς τὴν διάνοιαν καὶ ἀφεγγεῖς καὶ χωλεύοντας, εὐρώστους καὶ ὑγιεῖς γεγονότας ἐν Χριστῷ.

302. (ad Luke 14:23)

Ὅδους καὶ φραγμοὺς τὰς ἐν ἄδου ψυχάς, αἱ μόνω γινώσκονται τῷ Θεῷ καὶ φιλανθρώπῳ ἀνάγκη προσάγονται.

303. (ad Luke 14:23)

Ἀναγκάζονται τινες οικονομικῶς; ἔδει γὰρ τοῖς ἔθνεσιν, οἷον σειραῖς ἀρρήκτοις τῶν πλημμελημάτων συνδεδεμένοις ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, καὶ οὐκ εἰδόσιν ὅλως τὸν φύσει τε καὶ

---

299 Cod. A 300 Codd. AJ 301 Codd. AJR 302 Codd. AJR 303 Codd. AJR

299, 1–300, 0 Orig. fr. 214,1–2 303, 1 Cyril, *Comm.* 72.792,41–42 1–4 Cyril, *Comm.* 72.792,44–48

299, 1–2 τὴν εὐρύχωρον βαδίζοντες ὁδόν, βιοῦντες Orig. fr. 214,1–2 301, 1 χωλεύοντας] καὶ add. A 2 γεγονότας] γεγονώτας R 302, 1–2 φιλανθρώπῳ] καὶ add. R 303, 1 Ἀναγκάζονται τινες οικονομικῶς] εἶτα πῶς ἀναγκάζονται τινες; Καὶ τοῦτο ναὶ γέγονεν οικονομικῶς Cyril, *Comm.* 72.792,41 | οἷον] καὶ οἰονεῖ Cyril, *Comm.* 72.792,44 τῶν] οἰκείων add. Cyril, *Comm.* 72.702,45 2 συνδεδεμένοις ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ] ἐνίσχημένοις Cyril, *Comm.* 72.792,45–46 | ὅλως] ὅλων Cyril, *Comm.* 72.792,46

ἀληθεία ὄντα Θεόν, συντονωτέρας κλήσεως καὶ ἀνάγκην μιμουμένης διὰ τὸ ἰσχυρὸν τοῦ ἀντικειμένου.

304. (ad Luke 14:26)

Ἄναγκαῖα καὶ εὐλογος ἡ τοιαῦτη μετὰ τὸ δεῖπνον ἀκολουθία τοῦ λόγου διὰ τοὺς ἐκέισε καταφρονητάς, οὐ προτρέπει δὲ ὁ λόγος τοὺς τῆς ἐμφύτου φιλοστοργίας ἀτιμάζειν καὶ μισεῖν νόμους, ὁ κελεύων καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν, ἀλλὰ τί τὸ χρῆσθαι τῇ φύσει πρὸς τὸ ἄμεινον καὶ Σωτήριον, καὶ μὴ ἀφέλκεσθαι διὰ τοὺς
5 οἰκείους τῆς Θείας ἀγάπης, ἀλλ' ὅπη καὶ δέον καταφρονεῖν καὶ τῆς ζωῆς ὑπὲρ τοῦ τελειῶσαι τὸν δρόμον, καὶ συνεπάγεσθαι τὸ οἰκεῖον εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ φιλίαν.

305. (ad Luke 14:34)

Ἄλας οἱ ἀπόστολοι πρῶτως καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν τὴν διδασκαλίαν λαχόντες, τοιοῦτοι ἀρτύοντες εἰς σωτηρίαν ἀνθρώπους.

306. (ad Luke 14:35)

Σύνεσιν καὶ πίστιν οὐ παρέλκει δὲ τὸ ἀκούειν, ἔχουσι γὰρ ὧτα οὐκ εἰς τοῦτο οἱ ἐντρεχεῖς φύσει, οὐ χρώμενοι δὲ αὐτῇ εἰς δέον.

---

304 Codd. AJR 305 Codd. AJR 306 Codd. AJR

304, 2–3 Cyril, *Comm.* 72.793,10–11 3 Cyril, *Comm.* 72.793,16–17 3–4 Cyril, *Comm.* 72.793,19–20 | Cramer 2.115,11 4–5 Cyril, *Comm.* 72.793,21–22 5–6 Cyril, *Comm.* 72.793,20–21 305, 1–2 Cramer 2.116,27–29

---

3 ἀληθεία] ἀληθῆ A: ἀληθεῖ R: ἀληθῶς Cyril, *Comm.* 72.792,46 | καὶ ἀνάγκην μιμουμένης] καὶ ἀνάγκην μιμουμένοις R: μιμουμένης ἀνάγκης χρεῖαν Cyril, *Comm.* 72.792,47–48 3–4 διὰ...ἀντικειμένου om. Cyril, *Comm.* 72.792,48 304, 2 προτρέπει δὲ ὁ λόγος om. Cyril, *Comm.* 72.793,10 3 καὶ μισεῖν om. Cyril, *Comm.* 72.793,11 | ὁ] γὰρ add. Cyril, *Comm.* 72.793,1 | καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν] ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς Cyril, *Comm.* 72.793,16–17 | τί τὸ] τί οὖν τὸ A: om. Cyril, *Comm.* 72.793,19 4 καὶ?] ἀλλὰ Cyril, *Comm.* 72.793,21 4–5 τοὺς οἰκείους] τοῦ οἰκείου Cyril, *Comm.* 72.793,22 6 καὶ συνεπάγεσθαι] συνεπάγεσθαι γὰρ Cyril, *Comm.* 72.793,20 | τοῦ Χριστοῦ φιλίαν] τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν J: αὐτοῦ Χριστοῦ φιλίαν Cyril, *Comm.* 72.793,21 305, 1 τὴν διδασκαλίαν] τὸ διδάσκειν J | λαχόντες] λαχῶτες R 306, 2 αὐτῇ] αὐτοῖ R

307. (ad Luke 15:3)

Ὅτι ἡ παρὰ τῷ Ματθαίῳ παραβολὴ τῶν προβάτων ἄλλου πράγματός ἐστι καὶ καθόλου διαφέρει ταύτης καὶ καιρῷ καὶ προλεγομένοις καὶ ἐπιφερομένοις.

308. (ad Luke 15:8)

Γυνὴ ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός σοφία, δραχμὴν τὴν βασιλικὴν εἰκόνα, ἡ γὰρ δραχμὴ νόμισμά ἐστι χαλκοῦν, χαρακτηῖρας ἔχον βασιλικούς.

309. (ad Luke 15:11)

Ἐνταῦθα εἴρηται τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα κείμενον ἐπὶ τοῦ πλούτου καὶ κτημάτων, καὶ ἐν τῷ ἐκεῖ διεσκόπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ.

310. (ad Luke 15:11)

Ὁ σκοπὸς τῆς παραβολῆς διὰ τὰ ὀπίσω εἰρημένα, ἐφ' οἷς ἐγγύζον οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς διὰ τὸ προσδέχασθαι τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ τελῶνας, ἀναγκαιοτάτην ἔχει τὴν προκειμένην παράθεσιν καὶ τῶν σφόδρα κατεγνωσμένων παράκλησιν εἰς μετάνοιαν. Ταῦτα πρὸ τοῦς Φαρισαίους ἀποτεινόμενος, τὸ δὲ νη' κεφάλαιον πρὸ τοῦς μαθητάς.

5

311. (ad Luke 15:13)

Οὐ τόπω, ἀλλὰ ἀναχωρήσει διανοίας, ἀπεδήμησεν.

---

307 Codd. AJR 308 Codd. AJR 309 Codd. AJRS 310 Codd. AJRS 311 Codd. AJRS

308, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.800,37–39

307, 1 πράγματός] τάγματός AR 308, 1 γάρ] γάρτοι Cyril, *Comm.* 72.800,35 2 ἐστι χαλκοῦν] που πάντως ἐστὶ Cyril, *Comm.* 72.800,35 309, 1 τοῦ om. J | καί¹] τῶν add. S 310, 4–5 Ταῦτα...μαθητάς om. AS 5 μαθητάς] εἶπεν ὁ Δεσπότης Χριστός add. R 311, 1 ἀναχωρήσει διανοίας] διανοίας ἀναχωρήσει R

312. (ad Luke 15:13)

Ουσίαν καὶ τὸν ἔμφυτον λογισμόν, τὴν σωφροσύνην, τὴν γνῶσιν τὴν περὶ Θεοῦ.

313. (ad Luke 15:13)

Ὅτι ἄνθρωπός τις εἶχεν δύο υἱούς, ἀμαρτωλοὺς λέγει καὶ δίκαιους, νεώτερος δὲ λέγει τὸν υἱὸν οὐ διὰ τὸν χρόνον, ἀλλὰ διὰ τὸν τρόπον καὶ τὸ ἐνδέον τῆς διανοίας. Τὸ δὲ δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας ἀντὶ τοῦ αὐτεξουσίου ἐθέλω εἶναι, καὶ οὐχ ὑπέικειν σοι, ἔδωκεν δὲ αὐτὸ ὁ πατὴρ αὐτοῦ τὸ ἐπιβάλλον τὴν αὐτεξουσιότητα τὸν φυσικὸν νόμον. Τὸ δὲ ἀποδημεῖν μὴ τοπικῶς νοήση, ἀλλὰ προαιρετικῶς ἀπὸ θεοῦ ἀπέσταλται, καὶ ὁ θεὸς ἀπ' αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἀνηλεὲς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τουτέστιν τὸν ἔμφυτον λογισμόν, τὴν σωφροσύνην καὶ τὰ ἐξῆς. Γεγώνε δὲ αὐτῷ λογισμόν τὸν ἀκοῦσαι λόγον Θεοῦ, ἐκολλήθη ἐνὶ τῶν πολιτῶν, ἤγουν δαίμονι διὸ καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ βόσκειν χοίρους, χοίρω δὲ βίον ἔχειν, οὕτω γὰρ 5 τιμῶσιν οἱ δαίμονες τοὺς τιμῶντας αὐτούς· ἔβοσκεν δὲ χοίρους, χρονίσας γὰρ τῇ κακίᾳ καὶ διδάσκαλον ἀσωτίας γίνεται. Το δὲ ἐπεθύμει καὶ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι· καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ, τουτέστιν, ὅτι ἄλλους διδάσκων τὰ κακά, αὐτὸς τῶν κακῶν οὐκ ἐλάμβανε κόρον· κερατίοις δὲ τὴν ἀμαρτίαν εἰκάζει ὅτι γλυκέα ἐστὶν ἐκεῖνα καὶ τραχέα ὡσπερ καὶ ἡ ἀμαρτία τέρπει πρόσκαιρα καὶ κολάζει αἰῶνα, εἰς 15 ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν τοῦτό ἐστιν, λογισάμενος τὰ πρότερον εἶπε· πόσοι μίσθιοι τοῦ πατρός μου περισσεύονται ἄρτον, τουτέστιν κατηχούμενος ἀπογραφῶν, ἤμαρτον εἰς τὸν οὐρανόν, ἤγουν αἰσχύνομαι τὴν οὐράνιον μορφήν, ὡς κατηγόρου φωνήν, ἀναστᾶς ἦλθεν εἰς τὸν πατέρα, ἀναστᾶς ἐκ τῆς ἡδονῆς ἦλθεν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρόθεν ὄντος ἀντὶ προέλαβεν ἡ εὐεργεσία τὴν μετάνοιαν, καὶ τὰ ἐξῆς ἔχει 20 τὴν ἀκολουθίαν, ἐνέγκατε τὴν στολήν τὴν πρώτην, τὴν πίστιν, τοὺς ἱερεῖς, καὶ δότε τὸ δακτύλιον, τὴν σφραγίδα, τουτέστιν τὸ βάπτισμα, καὶ ὑποδήματα τὴν εὐαγγελικὴν ὁδόν, μόσχον δὲ σιτευτὸν τὸν τεθέντα Χριστὸν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, τὴν μετάληψιν, καὶ ἤρξαντο εὐφραίνεσθαι, χαρὰ γὰρ γίνεται ἐν οὐρανοῖς, ἐφ' ἐνὶ ἀμαρτωλῶ μετανοοῦντι· τὸ δὲ ὅτι ἐγόγγυσεν ὁ πρεσβύτερος, οὐ φθόνον εἰς Ἅγια 25 τῶν ἁγίων ἐν τῷ σώζεσθαι τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ἀλλὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν φιλανθρωπίαν ἐμφῆναι βουλόμενος τοῦτο λέγει· ὅτι δὲ ἡ παραβολὴ αὕτη λέγει, οὐ χρή πάντα τὰ τῆς παραβολῆς ἐρευνᾶν κατὰ λέξιν, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντες, δι' ὃν συνετέθησαν, δρέπεσθαι μόνον καὶ μὴ δ' ἐτέρω πολυπραγμονεῖν, ὅμως δὲ καὶ προασφαλίζεται τοὺς ἀγαθοὺς τοιαῦτα λέγων, μὴ δέξασθαι φθόνον ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀμαρτωλῶν, 30 ἄλλοι δὲ λέγουσιν τὸν μὲν πρεσβύτερον ἀγγέλους, τὸν δὲ νεώτερον ἀνθρώπους,

---

312 Codd. **AJRS** 313 Cod. **R**

313, 3 ἐπιβάλλον] ἐπιβάλλων **R**

ἕτεροι τὸν μὲν πρεσβύτερον τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ δηλοῦσθαι, διὰ δὲ τοῦ νεωτέρου τὰ ἔθνη, ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος ταῦτα οὐ δέχεται.

314. (ad Luke 15:13)

Μετὰ δαιμόνων καλινδούμενον.

315. (ad Luke 15:16)

Τῶν γὰρ κακῶν, οὐκ ἔλαβε κόρον.

316. (ad Luke 15:18)

Ἀναστὰς ἐκ τῆς καθέδρας τῆς ἡδονῆς καὶ ἐκ τοῦ τῆς ἀμαρτίας πτώματος.

317. (ad Luke 15:27)

Τὴν μετάληψιν τῶν μυστηρίων.

318. (ad Luke 16:1)

Ὅτι ἡ παραβολὴ αὕτη οὐχ ὡς παντελῶς ἴσον ἔχουσα τὸ παράδειγμα τῶν δηλουμένων εἴληπται, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐλάττονος τὸ μείζον ἐπιδεικνύων, οὐ γὰρ πάντως ἅπαντα τὰ τῆς παραβολῆς μέρη τῆ τῶν δηλουμένων εἰσι θεωρία χρήσιμα, εἰς εἰκόνα δὲ εἰληφθεῖεν ἀναγκαίου πράγματος, ὑπεμφαίνουσί πως τὸ εἰς ὠφέλειαν τοῖς ἀκροωμένοις.

5

---

314 Codd. AS 315 Codd. AJS 316 Codd. AJS 317 Codd. AJS 318 Codd. ARS

316, 1 Cramer 2.119,4–5

316, 1 Ἀναστὰς om. J | καὶ om. J 318, 1–2 τῶν δηλουμένων] τοῖς δηλουμένοις R 2 μείζον] μείζων R 3 δηλουμένων] εἰρημένων S 4–5 ἀκροωμένοις] ἀκροουμένοις R

319. (ad Luke 16:1)

Πρόφασιν τοῖς πλουτοῦσι σωτηρίας ἀνέδειξεν ὁ Σωτήρ, καὶ τὸν ἐπὶ γῆς πλοῦτον ἀφέντος αὐτοῖς ἀνεξικάκως τοῦ Θεοῦ· οἰκονόμοι γάρ τινες τίθενται τῶν πτωχευομένων· ἀλλ’ οἰκονομοῦσιν οὐκ ὀρθῶς, σκορπίζουσι γὰρ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο διαβέβληκεν αὐτοὺς παρὰ τῷ Θεῷ. Τί οὖν ἄρα δρᾶν αὐτοὺς βούλεται ὁ Θεός; Ἔως
5 ἂν ζῶσι, κἄν εἰ μὴ πάντα, κἄν γοῦν ἐκ μέρους κατακτήσασθαι φίλους, τοὺς πένητας καὶ συνοίκους ἐξουσιν αὐτοὺς ἐκεῖθεν, ἄμισθον γὰρ οὐδὲν παρὰ τῷ Θεῷ.

320. (ad Luke 16:6)

Ὁ βᾶτος ξεστῶν ἐστὶ πέντε, οἱ δὲ ἑκατὸν πεντακοσίους ξέστας ἐλαίου πληροῦσιν.

321. (ad Luke 16:7)

Ὁ κόρος τοῦ σίτου ἀρταβῶν ἐστὶ δώδεκα, οἱ δὲ ἑκατὸν κόροι χίλια διακόσια.

322. (ad Luke 16:8)

Τοὺς πλουσίους λέγει ὡς πλεονεκτικώτα τὸν βίον ἔχοντας.

---

319 Codd. AJRS 320 Codd. AJRS 321 Codd. ARS 322 Codd. ARS

319, 1 Cyril, *Comm.* 72.812,37–38 1–2 Cyril, *Comm.* 72.812,39–40 2–3 Cyril, *Comm.* 72.812,41–42 3 Cyril, *Comm.* 72.812,43–44 3–4 Cyril, *Comm.* 72.812,53–54 4–5 Cyril, *Comm.* 72.813,4–6 5 Cyril, *Comm.* 72.813,7 5–6 fontem non inveni

---

319, 1 τοῖς πλουτοῦσι] τοῖς πλουσίοις J: αὐτοῖς Cyril, *Comm.* 72.812,37 | Σωτήρ] Χριστός J καὶ om. Cyril, *Comm.* 72.812,39 | ἐπὶ] τῆς add. Cyril, *Comm.* 72.812,39 2 ἀφέντος] ἀφέντες A | τοῦ] ἐπὶ πάντων add. Cyril, *Comm.* 72.812,40 | γάρ om. Cyril, *Comm.* 72.812,41 3 ὀρθῶς] οἰνοεὶ add. Cyril, *Comm.* 72.812,44 | σκορπίζουσι] σκορπίζουσιν R: σκορπίζοντες Cyril, *Comm.* 72.812,44 | γὰρ] τὰ δοθέντα αὐτοῖς Cyril, *Comm.* 72.812,44 | Θεοῦ] Δεσπότης Cyril, *Comm.* 72.812,44 | Τοῦτο] δὲ add. ARS 4 τῷ Θεῷ] τῷ πάντων Δεσπότη Cyril, *Comm.* 72.812,54 | ὁ Θεός] Χριστός Cyril, *Comm.* 72.813,5 5 ἂν ζῶσι] ἂν ζῶσιν R: εἰσὶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ Cyril, *Comm.* 72.813,5 6 οὐδὲν] οὐδ’ ἂν S 320, 1 βᾶτος] βᾶδος JR | ξεστῶν ἐστὶ] ξέστων ἐστὶ JR | πέντε] ε’ AR: ἡ J | ἑκατὸν] βᾶτοι add. S

323. (ad Luke 16:9)

Ὁ Μαμωνᾶς τῆς ἀδικίας ὁ ἐπίγειός ἐστι πλοῦτος, ὃς καὶ ὀλίγος ἐστὶ πρὸς τὰ θεῖα χαρίσματα καὶ ἐλάχιστος καὶ ἀλλότριος, οὐ γὰρ γεγενήμεθα πλούσιοι, ἀλλὰ γυμνοί.

324. (ad Luke 16:11)

Ἀληθινὸν γὰρ καὶ ἡμέτερον τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, πῶς ἂν λάβοιμεν τὰ ἑαυτῶν, οἱ τοῖς ὀλίγοις καὶ ἀδίκαις καὶ ἀλλοτρίοις ἄπιστοι χρηματίσαντες.

325. (ad Luke 16:12)

Τοῦτο τὸ συμπέρασμα τοῦ παντὸς λόγου.

326. (ad Luke 16:16)

Τοῦ κατ' ἐμὲ μυστηρίου τὴν δύναμιν προηγγέλκασι δηλονότι.

327. (ad Luke 16:16)

Ὁ τοῦ βαπτίσματος ἀγιασμός, καὶ ἡ τῆς μελλούσης δόξης ἐλπίς.

328. (ad Luke 16:16)

Τουτέστι ἀπάση προθυμίᾳ χρώμενος εἴσω παρελθεῖν τῆς ἐλπίδος ἐπιθυμεῖ.

---

323 Codd. **AJRS** 324 Codd. **AJRS** 325 Codd. **ARS** 326 Codd. **ARS** 327 Codd. **ARS** 328 Codd. **AR**

326, 1–327, 0 Cyril, *Comm.* 72.817,52–53

323, 1 Μαμωνᾶς om. **ARS** | καὶ ὀλίγος ἐστὶ] ὡς καὶ ὁ λόγος **S** 2 ἐλάχιστος] ἐλάχιστα **A** 324, 1 καθ' ὁμοίωσιν] καθομοίωσιν **JS** | ἂν] οὖν add. **JR** 325, 1 τὸ om. **A** 326, 1 προηγγέλκασι] προκατηγγέλκασι Cyril, *Comm.* 72.817,53 | δηλονότι] τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς Cyril, *Comm.* 72.817,5 328, 1 Τουτέστι om. **R**

329. (ad Luke 16:17)

Διὰ τὸ ἀναντιρρήτως τὴν θεόπνευστον γραφὴν πᾶσαν Μωσέως καὶ προφητῶν ἀνελιπῶς εἰς πέρας ἐλθεῖν ἐπὶ Χριστῷ, ἀλλὰ καὶ μία κεραία τὸ ἰῶτα Ἑλληνιστὶ καὶ τὸ αὐτὸ Ἑβραϊστὶ Ἰῶθ. Δύναται δὲ καὶ τοῦτο συμβολικῶς λέγεσθαι ὁ Ἰησοῦς ἥτοι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ νόμῳ. Τινὲς δὲ φασιν ἰῶτα καὶ κεραίαν σημαίνειν τὸν 5 σταυρόν, κεραία γάρ ἐστιν ἢ ἐν μέσῳ τοῦ ἰῶτα ἐμβαλλομένη ἐγκαρσία γραμμῆ.

330. (ad Luke 16:19)

Ὡς εἰς ἐνδειξιν τῆς μελλούσης κρίσεως ὁ λόγος παρείληπται καὶ οὐ παντελῶς ἀνταποδόσεως ἤδη γεγενημένης, ἵν' εἰδεῖεν οἱ τὸν ἐπὶ γῆς ἔχοντες πλοῦτον, εἰ μὴ φιλόπτωχοι εἶεν, οἷα περιπέσοιεν δίκη.

331. (ad Luke 16:19)

Ὅτι ἔχει τῶν Ἑβραίων ἡ ἱστορία καὶ παράδοσις Λάζαρον εἶναί τινα τοιοῦτον κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις.

332. (ad Luke 16:19)

Τοῦτο ἐν τισιν ἀντιγράφοις εὔρομεν τοῦνομα Νινευῆς.

333. (ad Luke 17:1–3)

Πολλῶν ὄντων σκανδάλων οὐ περὶ τῶν αἱρέσεων νῦν, ἔστι γὰρ καὶ τοῦτο ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λυπησάι τινος τῶν ἀδελφῶν γινομένων ἐξ ἀνθρωπίνης μακροψυχίας μεταξὺ φίλων τε καὶ ἀδελφῶν, καὶ τοῦτο δηλὸν ἐξ ὧν ἐπάγει *ἐὰν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου καὶ ἐξῆς*.

---

329 Codd. AJRS 330 Codd. AJR 331 Codd. AJR 332 Codd. AR 333 Codd. AJR

329, 2 ἀνελιπῶς] ἀνελλοιπῶς R: ἀνελειπῶς S | Χριστῷ] Χριστοῦ J 5 ἐγκαρσία om. S
330, 2 ἤδη] μὴ add. A | γεγενημένης] γεγενημένοις R 332, 1 Νινευῆς] Νηνευῆς R
333, 1 ὄντων] τῶν add. R | καί² om. AR 3 ἐπάγει] τό add. J 4 καὶ ἐξῆς om. R

334. (ad Luke 17:5)

Πίστις καὶ τὸ Θεῖον χάρισμα, ὡς καὶ Παῦλῳ δοκεῖ, ἐν ἐτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ταύτην οὖν τὴν προσθήκην αἰτοῦσι πιστοὶ ὄντες.

335. (ad Luke 17:6)

Τουτέστι θερμὴν καὶ διάπυρον ἐὰν ἔχητε πίστιν, μετακινήσητε, οὐδὲν γὰρ ἀκίνητον εἶναι ὃ μὴ σαλεύει ἢ πίστις, ἐσείετο οὖν ἢ γῆ τῶν ἀποστόλων εὐχομένων πρὸς Σωτηρίαν δηλονότι πολλῶν καὶ ὠφέλειαν, τὸ δὲ ἀπλῶς ζητεῖν πρὸς ἐκπληξιν μόνον καὶ κινήσεις ἀνωφελεῖς στοιχείων ἢ μεταθέσεις ὁρέων ἢ φυτῶν, μάταιον, ἀλλ' ἔστω τὸ χρήσιμον καὶ πρὸς ὠφέλειαν ἀληθινήν, καὶ ἡ δύναμις οὐκ ἀπολείψεται.

5

336. (ad Luke 17:20)

Ἐπειδὴ πολλαχοῦ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐμέμνητο, διὰ τοῦτο καταμειδιῶντες αὐτοῦ, καὶ εἰς νοῦν ἔχοντες ὥστε θανατῶσαι αὐτὸν κατειρωνευόμενοι φασὶ τὸ πότε καὶ ἐξῆς. Τί οὖν ὁ Χριστός; μὴ χρόνους ἐρωτᾶτε, φησί, ταύτης, ἀλλὰ μᾶλλον σπουδάσατε τυχεῖν αὐτῆς.

---

334 Codd. AJR 335 Codd. AJR 336 Codd. AJRS

335, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.835,56–57 2 Cyril, *Comm.* 72.836,1 2–3 Cyril, *Comm.* 72.836,9–10
3–4 Cyril, *Comm.* 72.836,11–13 4–5 Cyril, *Comm.* 72.836,16–18 336, 1–3 fontem non inveni
| Cramer 2.129,19–25 3 Cyril, *Comm.* 72.841,4 3–337, 0 Cyril, *Comm.* 72.841,6–7

335, 1 θερμὴν] θέρμην J | ἔχητε] ἔχετε R | οὐδὲν] μηδὲν Cyril, *Comm.* 72.835,56 2 εἶναι] οὕτως add. Cyril, *Comm.* 72.835,56 | σαλεύει] σαλεύη R: σαλεύσειεν Cyril, *Comm.* 72.835,57 οὖν] γ'οῦν A: γὰρ J 2–3 πρὸς...ὠφέλειαν] πρὸς ὠφέλειαν δὲ πάντως καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων Cyril, *Comm.* 72.836,9–10 3–4 τὸ...μάταιον] Ταῦτα δὲ λέγω πρὸς τὸ μηδένα ζητεῖν περὶ τῆς θείας δυνάμεως ἀνωφελεῖς εἰ τύχη κινήσεις στοιχείων, ἢ μεταθέσεις ὁρῶν ἢ φυτῶν Cyril, *Comm.* 72.836,11–13 3 μόνον] μόνην J 5 καί] τὸ Cyril, *Comm.* 72.836,16 336, 1 ἐμέμνητο] διεμέμνητο J 3 μὴ] γὰρ δὴ add. Cyril, *Comm.* 72.841,4 | φησί om. R ταύτης om. Cyril, *Comm.* 72.841,3 3–4 ἀλλὰ μᾶλλον σπουδάσατε] σπουδάσατε δὲ μᾶλλον Cyril, *Comm.* 72.841,6 4 αὐτῆς] ταύτης S

337. (ad Luke 17:21)

Ἐντὸς γὰρ ὑμῶν ἐστὶ· τουτέστιν ἐν ταῖς ὑμετέραις προαιρέσεσι κείται τὸ λαβεῖν αὐτήν.

338. (ad Luke 17:22)

Προλέγει τὰς θλίψεις καὶ τοὺς διωγμοὺς τοὺς πρὸ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας τοσοῦτους, ὥστε μίαν ἡμέραν ἰδεῖν ἐπιθυμῆσαι τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι τὴν ἐν καιρῷ τοῦ διατρίβειν ἔτι καὶ συνδιατριᾶσθαι Χριστῷ.

339. (ad Luke 17:23)

Οὐ γὰρ ἀσήμως ἢ ἀσυμφανῶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ τῇ θεοπρεπεῖ ἤξει καὶ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον.

340. (ad Luke 17:25)

Εἶτα τὸ πάθος προλέγει ἰν' εἰδεῖν ὅτι δεῖ πρῶτον αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑποστῆναι πάθος, εἴθ' οὕτως ἀναβῆναι πρὸς τὸν πατέρα, εἶτα μετὰ καιροὺς ἐπιλάμψαι τοῖς ἐπὶ

---

337 Codd. AJRS 338 Codd. AJRS 339 Codd. AJRS 340 Codd. AJRS

337, 1–338, 0 Cyril, *Comm.* 72.841,7–8 338, 1–3 Cyril, *Comm.* 72.841,27–32 339, 1 Cyril, *Comm.* 72.841,45–48 340, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.844,13–14 2–3 Cyril, *Comm.* 72.844,17–19

337, 1 γὰρ om. AJS | προαιρέσεσι] προαιρέσεις καὶ ἐν ἐξουσίᾳ Cyril, *Comm.* 72.841,8 | τὸ] τοῦ AJS 338, 1–2 Προλέγει...τοσοῦτους] Προαπαγγέλλει τοίνυν, ὅτι πρὸ τῆς ἐξ οὐρανῶν ἀφίξεως τῆς ἐσομένης ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, θλίψις προσελάσει καὶ διωγμὸς Cyril, *Comm.* 72.841,27–29 2 ἡμέραν] αὐτοῦ add. Cyril, *Comm.* 72.841,30 | ἰδεῖν ἐπιθυμῆσαι] ἐπιθυμῆσαι ἰδεῖν R | τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου om. Cyril, *Comm.* 72.841,30 3 ἐν] τῷ add. Cyril, *Comm.* 72.841,30 | τοῦ] τούτου S | διατρίβειν] συνδιατρίβειν Cyril, *Comm.* 72.841,31 339, 1 Οὐ γὰρ] οὐκ Cyril, *Comm.* 72,841,45 | ἀσήμως] ἀτίμως ARS: ἀσήμως δὲ Cyril, *Comm.* 72.841,45 | ἤξει καὶ] ἤξει καὶ R: om. Cyril, *Comm.* 72.841,46 340, 1 Εἶτα...προλέγει] τὸ πάθος λέγει J: Οὐκοῦν Cyril, *Comm.* 72.844,13 | ὑποστῆναι] ὑπομεῖναι R 2 εἶτα...ἐπιλάμψαι] ἐπιλάμψαι τε κατὰ καιροὺς Cyril, *Comm.* 72.844,18 τε κατὰ καιροὺς Cyril, *Comm.* 72.844,18

γῆς, κρῖναι τὴν γῆν, εἶτα τὸ αἰφνίδιον τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας δηλῶν, παράγει τὴν αἰφνίδιον ἀπώλειαν τὴν ἐπὶ Νῶε καὶ Λώτ.

341. (ad Luke 17:31)

Ὁ ἐν ἀναπάσει καὶ πλούτῳ καὶ περιφανείᾳ μὴ κατακάτω ἄραι τὰ σκέυη, ἄχρηστα γὰρ ταῦτα τότε καὶ ἀνωφελεῖ, ὁ ἐν ἀγρῷ δὲ ὁ ἐν φιλιεργίαις ὑπάρχων πνευματικῆς εὐκαρπίας, ἔχεσθω συντόμως τῆς οἰκείας σπουδῆς, καὶ μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω, ὡς ἡ γυνὴ τοῦ Λώτ, καὶ γένηται στήλη ἄλός.

342. (ad Luke 17:31)

Ὅτι ἐν τῷ Ματθαίῳ δύο ἐν τῷ ἀγρῷ, ὁ τοῦ σπουδαίου νοῦς καὶ ὁ τοῦ φαύλου, ἕτεροι τούτων εἰσίν.

343. (ad Luke 17:33)

Τοῦτο πεπράχασιν οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ἐν ἀσκήσει καὶ ἐν ἐγκράτειᾳ βιοῦντες καὶ θανατοῦντες τὴν σάρκαν σὺν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς, κατὰ τὸ νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονε-

---

341 Codd. AJRS 342 Codd. AJRS 343 Codd. AJRS

3–4 Cyril, *Comm.* 72.844,22–23 341, 1 Cyril, *Comm.* 72.844,37–39 1–2 Cyril, *Comm.* 72.844,43 2–3 Cyril, *Comm.* 72.844,47–49 3 Cyril, *Comm.* 72.844,54 3–4 Cyril, *Comm.* 72.844,50–51 4 Cyril, *Comm.* 72.845,3 342, 1–2 Orig. fr. 225,1–3 343, 2–4 *Epsit. Pauli ad Colossenses* 3.5,1–2

---

3 κρῖναι τὴν γῆν om. J: ἵνα κρίνη τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ Cyril, *Comm.* 72.844,18–19 3–4 εἶτα...Λώτ] οὕτω φησὶν ἔσεσθαι τὴν συντέλειαν, ὡς γέγονεν ἐν ἡμέραις Νῶε καὶ Λώτ Cyril, *Comm.* 72.844,22–23 3 δηλῶν] δηλόν R | παράγει] προάγει A 341, 1 Ὁ...σκέυη] τὸν ἐν ἀναπαύσει, καὶ πλούτῳ, καὶ περιφανείαις κοσμικαῖς βούλεσθαι δηλοῦν Cyril, *Comm.* 72.844,37–39 2 ταῦτα] αὐτῷ J | τότε om. Cyril, *Comm.* 72.844,43 | ἀνωφελεῖ] ἀνωφελεῖ R: ἀσυντελεῖ Cyril, *Comm.* 72.844,43 2–3 ὁ¹...εὐκαρπίας] εἰ εὐρίσκοιτό τις ἐν φιλιεργίαις ὑπάρχων καὶ πόνοις, καὶ πνευματικῆς εὐκαρπίας ἐπιμελητῆς Cyril, *Comm.* 72.844,47–49 3 ἔχεσθω...σπουδῆς] ἔχεσθαι τῶν ἱερῶν σπουδασμάτων Cyril, *Comm.* 72.844,54 συντόμως] συντόνων R 4 καὶ γένηται στήλη ἄλός] στήλη γέγονεν Cyril, *Comm.* 72.845,3 342, 1 Ὅτι ἐν τῷ Ματθαίῳ] Οἱ δ' ἐν τῷ κατὰ Orig. fr. 225,1 | δύο] β' J | ἕτεροι] ἕτερος A 2 εἰσίν] ἐστὶ A 343, 1 πεπράχασιν] ἐμπεπράχασιν S 2 αὐτῆς] αὐτῶν A

ξίαν, οὔτοι ζωογονοῦσι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς καὶ σώζουσιν αὐτάς, ὁ γὰρ ἀπολέσας τὸ
5 ψυχικὸς εἶναι γενόμενος πνευματικὸς σώζει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν.

344. (ad Luke 17:34)

Λέγων ὑμῖν ὅτι ταύτη τῇ νυκτί, νύξ ἢ συντέλεια διὰ τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ἀσυμφα-
νές.

345. (ad Luke 17:34)

Ἐπὶ μιᾶς δὲ κλίνης ἰσομοιροῦντες οἱ ἐν ἀναπαύσει καὶ πλούτῳ, εἷς οὖν παραληφθή-
σεται, καὶ εἷς ἀφίεται.

346. (ad Luke 17:35)

Οὐ γὰρ πάντες οἱ πλούσιοι γεγονότες πονηροί, ὁ μέντοι χρηστὸς παραλαμβάνεται· ὁ
δὲ μὴ τοιοῦτος ἀφεθήσεται, ὡς αὐτῶς καὶ οἱ ἐν πτωχείᾳ ἀλήθοντες ἐν τῷ μυλῶνι τοῦ
κόσμου τούτου.

---

344 Codd. AJRS 345 Codd. AJRS 346 Codd. AJRS

344, 1 Cyril, *Comm.* 72.845,39–40 345, 1 Cyril, *Comm.* 72.845,40–42 346, 1 Cyril, *Comm.*
72.845,46 | Cyril, *Comm.* 72.845,47 | Cyril, *Comm.* 72.845,49–50 1–2 Cyril, *Comm.*
72.845,50–51

---

5 τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν] τὴν ψυχὴν αὐτοῦ J 344, 1 Λέγων...νυκτί om. JRS | νυκτί...καὶ] τὸ
ἀσυμφανές καὶ ἀπροσδόκητον τῆς αὐτοῦ παρουσίας Cyril, *Comm.* 72.845,39–40 345, 1 Ἐπὶ...
πλούτῳ] ἐπὶ κλίνης ὄντων μιᾶς, ἔοικεν ὑπαινίττεσθαι τοὺς ἐν ἀναπαύσει καὶ πλούτῳ, καὶ
ἰσομοιροῦντας ἀλλήλοις Cyril, *Comm.* 72.845,40–42 1–2 εἷς...ἀφίεται om. J: εἷς ἐξ αὐτῶν,
φησὶ, παραληφθήσεται, καὶ εἷς ἀφίεται Cyril, *Comm.* 72.845,44–45 346, 1 οἱ πλούσιοι] οἱ ἐν
πλούτῳ Cyril, *Comm.* 72.845,46 | γεγονότες πονηροὶ] πονηροὶ γεγόνασι Cyril, *Comm.*
72.845,47 | ὁ μέντοι χρηστὸς παραλαμβάνεται] χρηστὸς δὲ καὶ φιλοκτεϊρῶν καὶ τὴν
πίστιν ὀρθὸς, οὗτος παραλαμβάνεται Cyril, *Comm.* 72.845,49–50 1–2 ὁ δὲ μὴ τοιοῦτος
ἀφεθήσεται] ὁ γε μὴν ἕτερος, ὡς μὴ γεγινώς τοιοῦτος, ἀφεθήσεται Cyril, *Comm.* 72.845,50–51
2 ὡς αὐτῶς] ὡσαύτως J: ὡς αὐτὸς S 2–3 ὡς...τούτου] Διὰ δὲ τῶν ἀληθουσῶν, ἔοικε τοὺς ἐν
πτωχείᾳ καὶ πόνοις ὄντας ὑποδηλοῦν Cyril, *Comm.* 72.845,51–52

347. (ad Luke 17:37)

Ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐμφανεστάτου πράγματος, μέγα καὶ βαθὺ μυστήριον ὑπαινίττεται. Ὡσπερ γάρ φησιν σώματος κειμένου νεκροῦ, τὰ σαρκοβόρα τῶν πτηνῶν ἐπ' αὐτῷ συντρέχει, οὕτω καὶ οἱ ἄγγελοι ἐν τῇ συντέλει ἀποσταλήσονται πρῶτον καὶ ἐκλέξονται τοὺς δικαίους, τοὺς δὲ ἑτέρους ἀφιᾶσιν ἐν γῆ, κολασθησομένους δηλονότι, κατὰ τὸν Παῦλον, ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου 5 καὶ τὰ ἐξῆς.

348. (ad Luke 18:2)

Κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος ὁ Θεός, πόλις ἰδία αὐτοῦ ἡ ἐκκλησία, ὁ δὲ Θεὸς οὔτε Θεὸν ἔχει, ὃν φοβηθήσεται, οὔτε ἄνθρωπον ἐντραπήσεται, οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ χήρα πᾶσα ψυχὴ ἐκκλησιαστικὴ ἢ πρὶν τὸν διάβολον ἄνδρα ἔχουσα καὶ ἀπορρίψασα καὶ Χριστῷ νυμφευθεῖσα, ἀντίδικος δὲ ὁ διάβολος, τί οὖν, φησὶν, ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας ἦγουν ὁ θεὸς ὁ κριτὴς ἀδίκων; δικαίῳ γὰρ νόμος 5 οὐ κέῖται.

349. (ad Luke 18:9)

Ὑπεμφαίνει ὅτι ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, καὶ πολλοὶ διὰ πίστεως γνήσιοι ἔσονται τῷ θεῷ δεόμενοι ἐν ἐδραιότητι πίστεως διατηρηθῆναι ἐπὶ τῆς γῆς, τινὲς δὲ οὐ.

---

347 Codd. AJRS 348 Codd. AJRS 349 Codd. AJR

347, 1 Cyril, *Comm.* 72.848,10–12 2–3 Cyril, *Comm.* 72.848,26 3–4 Cyril, *Comm.* 72.848,14–16 4–5 Cyril, *Comm.* 72.848,17–19 5 Epist. *Pauli ad Thesssalonicenses I* 4.16,4
349, 1 Cyril. *Comm.* 72.852,5 2 Cyril, *Comm.* 72.852,37–39

347, 2 γάρ φησιν] οὖν Cyril, *Comm.* 72.848,26 | αὐτῷ] αὐτὸ Cyril, *Comm.* 72.848,26
3–4 οὕτω...δικαίους] ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ ἐκλέξουσιν ἐκ τῶν ἁμαρτωλῶν τοὺς δικαίους καὶ ἀγίους Cyril, *Comm.* 72.848,14–16 4 δὲ] γε μὴν Cyril, *Comm.* 72.848,17
5 δηλονότι] δηλον ὅτι JR | κατὰ τὸν Παῦλον] Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος Cyril, *Comm.* 72.848,18–19 | ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου om. J 6 τὰ om. AR 348, 1 ἢ om. S 2 ἔχει ὃν om. S 349, 1 δὲ add. Cyril, *Comm.* 72.852,5 2 διατηρηθῆναι] διατηρηθήσονται Cyril, *Comm.* 72.852,37–38 | ἐπὶ τῆς γῆς] παρὰ Θεοῦ ἐπὶ γῆς ὄντες Cyril, *Comm.* 72.852,38

350. (ad Luke 18:10)

Μετὰ τὴν παραβολὴν τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῆς ἐπιμόνως καὶ συνεχῶς δεομένης ψυχῆς, νῦν δείκνυσι τίνα χρῆ τὸν τρόπον προσεύχεσθαι, ἵνα μὴ ἄμισθος ἢ κατάκριτος εὐρέθη τοῖς χρωμένοις ἢ αἰτησίς· μὴ δὲ δι' ὧν ἂν τις ὠφελείσθαι νομίζοι, διὰ τούτων αὐτῶν παροτρύνῃ καθ' ἑαυτοῦ τὸν τῶν ὅλων θεὸν ὡσπερ ὁ Φαρισαῖος, ἀλλὰ τὸν τελώνην μιμείται διὰ τῆς τελειώσεως.

351. (ad Luke 18:13)

Ὅτι τὸ τοῦ λογικοῦ ἀγαθὸν μικτόν ἐστιν ἔκ τε τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῆς συμπνεούσης θείας δυνάμεως αὐτῷ προελομένῳ τὰ κάλλιστα καὶ ἐμμένοντι ἐν τῇ ἀρετῇ, ὁ γὰρ πεσὼν δι' ἔπαρσιν τοῦ καλοῦ ἑαυτῷ τῆς πτώσεως αἴτιος.

352. (ad Luke 18:14)

Πᾶς γὰρ ὁ ἔχων χάρισμα καὶ μὴ αισθόμενος τῆς ἰδίας ἀσθενείας καὶ τῆς θείας χάριτος οἰήσεται ἴδιον εἶναι τὸ ἀνδραγάθημα, καὶ φυσιωθεὶς καταπίπτει, ὅπερ παθῶν, καὶ ὁ διάβολος πέπτωκεν ἑαυτῷ χαρισάμενος ἃ εἶχε προτερήματα, καὶ οὐτῷ θεῷ διὰ τοῦτο καὶ πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται.

353. (ad Luke 18:15)

Οὐ βασκαίνοντες, ἀπομένοντες δὲ μᾶλλον ὡς διδασκάλῳ τιμῆν, καὶ οἶον τὰς περιττὰς ὀχλήσεις ἀπειργοντες.

350 Codd. **AJR** 351 Codd. **AJR** 352 Codd. **AJR** 353 Codd. **AJR**

350, 2-4 Cyril, *Comm.* 72.853,16-20 | Cramer 2.132,21-25 353, 1-2 Cyril, *Comm.* 72.856,18-21

350, 2 τίνα χρῆ τὸν τρόπον] τίνα τὸν τρόπον χρῆ R | προσεύχεσθαι] πρὸς αὐτὸν ποιεῖσθαι λιτὰς Cyril, *Comm.* 72.853,16-17 3 ἄμισθος ἢ κατάκριτος] ἄμισθος ἢ R: ἄμισθον Cyril, *Comm.* 72.853,17 | ἢ αἰτησίς] τὸ χρῆμα Cyril, *Comm.* 72.853,18 | δὲ om. Cyril, *Comm.* 72.853,18 3-4 ὠφελείσθαι] ὠφελῆσθαι A 4 νομίζοι] νομίζῃ A: νομίζει JR: νομίζοι corr. Cyril, *Comm.* 72.853,18-19 | αὐτῶν] αὐτὸν AJ | παροτρύνῃ] παροτρύνει JR | ὅλων] ἄνωθεν χαρισμάτων δοτῆρα Cyril, *Comm.* 72.853,20 5 τὸν τῶν R | τελειώσεως] ταπεινώσεως JR 351, 1 τε] τοῦ add. J 2 αὐτῷ] αὐτοῦ J 352, 1 ἰδίας] θείας R 2 φυσιωθεὶς] φυσιωθῆς R 353, 1 βασκαίνοντες] μέντοι τοῖς βρέφεσιν ἐπετίμων οἱ μαθητα add. Cyril, *Comm.* 72.856,18-19 | τιμῆν] τὸ χρεῶν Cyril, *Comm.* 72.856,20 | οἶον] οἰονεὶ Cyril, *Comm.* 72.856,20

354. (ad Luke 18:18)

Ἄρχων οὗτος ἀκριβῆς εἶναί τις δοκῶν χρηστολογεῖν ὑποπλάττεται, καὶ διδάσκαλον ἀποκαλεῖ, καὶ ἀγαθὸν ὀνομάζει, πρὸς τὴν ὑπόνοιαν οὖν τούτου ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ ἀπαντᾷ ὁ Χριστός, οὐδεὶς ἀγαθός, λέγων, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός, οὐδεὶς ἀνθρώπων δηλονότι φύσει, ὡσπέρ ἐστιν ὁ θεός, καὶ τὰ ἐξῆς.

355. (ad Luke 18:22)

Μάρκος ἢ Λουκᾶς κθ', εἰ καὶ μὴ ὁ αὐτός ἐστιν ἀρχων τῷ ἐκείνῳ νομικῶ ὡς εὐρήσεις ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν λόγων.

356. (ad Luke 18:24)

Δύσκολον μὲν, οὐκ ἀδύνατον δε.

357. (ad Luke 18:25)

Κάμηλος τὸ ἐν τοῖς πλοίοις παχύ σχοινίον.

358. (ad Luke 18:25)

Ὅτι οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες καὶ οἱ τὸν πλοῦτον δύο εἰσὶ τάγματα, καὶ τοῖς μὲν χρήμασι τὸ δυσχερὲς τοῦ κατορθώματος ἔδωκε, τοῖς δὲ ἡλικόσιν ἐπὶ πλούτῳ τὸ ἀδύνατον εἶπεν, οὐ γὰρ τὰ χρήματα διαβάλλων τοῦτο φησίν, ἀλλὰ τοὺς κατεχομένους ὑπ' αὐτῶν.

---

354 Codd. AJR 355 Codd. A 356 Codd. AJR 357 Codd. AJR 358 Codd. AJR

354, 1 Cyril, *Comm.* 72.856,34–35 1–2 Cyril, *Comm.* 72.856,38–39 2–4 editionem non inveni

---

354, 1 Ἄρχων om. J | δοκῶν] ὑπονοούμενος Cyril, *Comm.* 72.856,35 | καὶ διδάσκαλον] διδάσκαλον γὰρ Cyril, *Comm.* 72.856,38–39 2 ἀποκαλεῖ] ὑποκαλεῖ Cyril, *Comm.* 72.856,39 3–4 δηλονότι] δηλοῖ ὅτι R 4 ἐστιν] AJ: om. R 357, 1 Κάμηλος om. JR 358, 1 Ὅτι om. J δύο] β' J 2 ἡλικόσιν] ἡλικώσιν R

359. (ad Luke 18:27)

Ἡμῶν γὰρ τὸ θελήσαι, Θεοῦ δὲ τὸ δωρήσασθαι.

360. (ad Mt 19:27)

Ἐν τίσι πρόσκειται τί ἄρα ἔσται ἡμῖν.

361. (ad Luke 18:34)

Οὕτω γὰρ ἤδεισαν ἀκριβῶς τὰ παρὰ τῶν ἀγίων προφητῶν προκεκηρυγμένα.

362. (ad Luke 18:39)

Ἦκηκόει γὰρ τὸ ἐν ψαλμοῖς ᾤμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν, ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου.

363. (ad Luke 19:8)

Νομίμην ποιούμενος τὴν ἔκτισιν τὸν τέσσαρα πρόβατα, ἀντὶ ἐνὸς ἐκτίσειν μέλλοντα μιμούμενος.

364. (ad Luke 19:12)

Ἐπειδὴ πρῶν ἔλεγεν ἠγγικεν ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία, ἐκεῖνοι δὲ ψήθησαν διὰ τοῦτο ἀνιέναι, ἵνα δὴ ἀρχὴν δῶ τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ εἰδῶς τὰς ἐννοίας αὐτῶν διορθοῦναι τὸ σφάλμα, διὰ παραβολῆς ὁ σκοπός, ὡς ἐν βραχεῖ τὴν δήλωσιν ὅλην ἔχει τῆς οἰκονομίας.

---

359 Codd. **AJR** **360** Codd. **AR** **361** Codd. **AJR** **362** Codd. **AJR** **363** Codd. **AR** **364** Codd. **AR**

361, 1 Cyril, *Comm.* 72.861,47–48 | Cramer 2.136,7–8 **364, 1–4** Cramer 2.139,17–24

359, 1 Ἡμῶν ... δωρήσασθαι] Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις ἡμῶν **A** **361, 1** ἤδεισαν] ἤδεσαν **AJ**; εἶδαν **R**; ἤδεισαν *corr.* Cyril, *Comm.* 72.861,47 **362, 1** Ἦκηκόει] Ἦκεικόει **R**; Ἀκηκόει **A** ἀλήθειαν] ἀληθῶς **AR** | ἐκ καρποῦ] τὸ ἐκ καρποῦ **R** **363, 2** μιμούμενος *om.* **A** **364, 2** τὰς ἐννοίας] τῆς ἐνοίας **R**

365. (ad Luke 19:12)

Ὁ εὐγενής ἐκ τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν ἄρρητον γέννησιν, καὶ εὐγενής ἐκ Δαυὶδ κατὰ σάρκα, μετὰ τὴν οἰκονομίαν, μετὰ τὴν ἀνάληψιν εἰς τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ ἀναπεφοίτηκε βασιλείαν, καὶ οἷον ἀποδεδήμεκεν εἰς χώραν μακράν· χώρα γὰρ ἕτερα παρὰ τὴν γῆν, ὁ οὐρανός· ἵνα καὶ τῶν κάτω καὶ τῶν ἄνω βασιλεύσῃ, ὑποστρέφει δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ· οὗτος γὰρ θεασάμενος τὸν κόσμον ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας βασιλεύομενον, ἐλεήσας τὴν ἀναρχίαν κατεδέξατο καὶ αὐτῶν βασιλεύσαι, οἱ δὲ οὐ κατεδέξαντο, δόντος γὰρ αὐτοῦ τὰς ἐντολὰς καὶ τὴν ἐργασίαν αὐτῶν, ἀπαιτοῦντος ἠρνήσαντο αὐτόν, οὐκ ἔχομεν βασιλέα, λέγοντες, εἰ μὴ Καίσαρα, ὡς οὖν ἡ πονηρία τῶν κωλυόντων, αὐτοὺς μὲν κατέκρινε, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ οὐκ ἐνεπόδισε κρατήσας τῆς βασιλείας ἐκάστῳ ἀπέδωκε κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

10

366. (ad Luke 19:13)

Ὅταν Ματθαῖος περὶ τάλαντων τὴν ἀναγραφὴν πεποιήται ἐν τῇ θείᾳ βίβλῳ αὐτοῦ, ὁ δὲ θεσπέσιος Λουκᾶς τούτων ἀποπνημονεύσας τῶν τάλαντων ἀναγραψάμενος συνέταξε δέκα μνᾶς, οὐ μάχης τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ διαφόρου διηγήσεως, τὸ γὰρ τάλαντον μνᾶς ἔχει ξ', τὰ οὖν ἡ' τάλαντα ἄπερ ὁ Ματθαῖος ἐπεμνήσθη πληροῦσι μνᾶς υπ', ἃς ὁ Λουκᾶς παραδραμῶν καὶ ταχύτερον τὸν λόγον ποιούμενος συνέταξε

5

365 Codd. AJR 366 Codd. AJR

365, 1–4 Cyril, *Comm.* 72.869,33–38 4–5 Orig. fr. 227,2 5–6 Basil, Caes. Enarration 13.264,29–30 6 Basil, Caes. Enarration 13.264,31–32 6–7 Basil, Caes. Enarration 13.264,39–41 7–8 Basil, Caes. Enarration 13.264,43–44 8–10 Basil, Caes. Enarration 13.265,6–9

365, 1 τοῦ om. Cyril, *Comm.* 72.869,33 | κατὰ τὴν om. Cyril, *Comm.* 72.869,33 1–2 καὶ... σάρκα] Cyril. *Comm.* 72.869,34 1 ἐκ²] τοῦ add. R 2 μετὰ τὴν ἀνάληψιν] ἀποπεράνας δὲ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον Cyril, *Comm.* 72.869,34–35 2–3 ἀναπεφοίτηκε βασιλείαν] ἀναπεφοίτηκεν βασιλείαν R: ἀναπεφοίτηκε δόξα Cyril. *Comm.* 72.869,36 4 τῶν¹...ἄνω] τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω R | βασιλεύσῃ] βασιλεύσει R 5 δευτέρᾳ] β' J αὐτοῦ om. Orig. fr. 227,2 | οὗτος γὰρ] Οὗτος ὁ Εὐγενής Basil, Caes. Enarration 13.264,29 6 κατεδέξατο καὶ αὐτῶν] κατεδέξατο καὶ αὐτόν R: κατεδέξατο αὐτῶν Basil, Caes. Enarration 13.264,32 7 κατεδέξαντο] αὐτοῦ τὴν βασιλείαν· ἀλλὰ add. Basil, Caes. Enarration 13.264,40 γὰρ om. Basil, Caes. Enarration 13.264,40 7–8 ἀπαιτοῦντος...Καίσαρα] ἀρνούμενοι αὐτοῦ τὴν βασιλείαν Basil, Caes. Enarration 13.264,43–44 8 ὡς οὖν] Ἄλλ' ὅμως Basil, Caes. Enarration 13.265,6 9 κρατήσας] γὰρ add. Basil, Caes. Enarration 13.265,6 10 ἐκάστῳ... αὐτῶν] καὶ διανείμας τοῖς δούλοις κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς ἐκάστου αὐτῶν ἐργασίας Basil, Caes. Enarration 13.265,8–9 366, 1 τὴν om. R 2 θεσπέσιος om. AR | τούτων...τάλαντων om. J 4 τάλαντον] ἀτάλαντον A | ἡ] ὀκτώ R: δέκα J 5 υπ'] τετρακοσίας ὀγδοήκοντα J

τὰς δέκα μνᾶς ἐν τῇ θείᾳ βίβλῳ αὐτοῦ, ἀμφοτέρων γὰρ μία ἐστὶν ἢ τῆς παραβολῆς ἀναγραφῆ.

367. (ad Luke 19:18)

Μνᾶ καὶ τάλαντον τῷ μὲν ποσῷ διαφέρουσι, δυνάμει δὲ οὐ, οὐ γὰρ ἐν τῷ πλήθει τοῦ λόγου ἢ ἰσχύς τῆς ἀληθείας, οὐ δὲ ἡ δόσις τῶν δωρεῶν πολλαπλασιάζει τὸν τόκον, ἀλλ' ἡ σπουδὴ τῶν ἐργαζομένων, δύναται γὰρ καὶ ὁ τὴν μίαν μόνην λαβὼν μνᾶν, ὃ ἐστὶ τὴν πίστιν πολλαπλασιᾶσαι τὸ κεφάλαιον διὰ διδασκαλίας καὶ
5 ἐνεργοῦς ἀρετῆς.

368. (ad Luke 19:23)

Καὶ διὰ τί οὐκ ἐξέδωκε, διὰ τί μὴ τὴν δοθεῖσάν σοι χάριν, προῦθηκας εἰς ἀπόλαυσιν τοῖς εὔειδόσι δοκιμάζειν τὰ παρὰ σοῦ; καὶ ἐγὼ ἐλθὼν ἀπήτησα, τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ, σὸν μὲν γὰρ τὸ κατασπείρειν τοῖς ἀκρωμένοις τὸν ἐπωφελεῖ καὶ σωτήριον λόγον, ἐμὸν δὲ τὸ καλεῖν εἰς εὐπειθειαν τοὺς ἀκρωμένους.

369. (ad Luke 19:24)

Τουτέστι τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐ γὰρ δύναται ταύτην ἔχων κολασθῆναι, εἰ μὴ πρῶτον αὐτῆς γυμνωθῆ, οἷα πείσσονται καὶ οἱ ἀγνώμονες Ἰουδαῖοι τὸν νόμον, τοὺς προφήτας, τὴν λατρείαν, τὸ τοῦ Ἰσραὴλ διαβόητον ὄνομα λαβόντες καὶ μὴ
5 θελήσαντες βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτοὺς τὸν ἄνθρωπον τὸν εὐγενῆ τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἀρνησάμενοι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ.

---

367 Codd. AJR 368 Codd. AJR 369 Codd. AJR

368, 1 Cyril, *Comm.* 72.873,55 1-4 Cyril, *Comm.* 72.873,56-876,5

367, 3 ἐργαζομένων] ἐπεργαζομένων AR | καὶ om. R 368, 1 Καὶ...ἐξέδωκε om. J Cyril, *Comm.* 72.873,55 2 δοκιμάζειν] δοκιμάζων A | καὶ ἐγὼ ἐλθὼν] Ἐγὼ γὰρ ἐλθὼν, ἔπραξα ἂν, τουτέστιν Cyril, *Comm.* 72.876,1 3 σὸν] Τῶν Cyril, *Comm.* 72.876,2 | μὲν γὰρ] διδασκάλων ἐστὶ add. Cyril, *Comm.* 72.876,2-3 4 ἐμὸν...ἀκρωμένους] ἐμὸν δὲ τὸ καλεῖν εἰς εὐπειθειαν τοῖς ἀκρωμένοις R: ἔργον δὲ ἰσχύος τῆς παρὰ Θεοῦ, τὸ καλεῖν εἰς εὐπειθειαν τοὺς ἀκρωμένους Cyril, *Comm.* 72.876,4-5

370. (ad Luke 19:29)

Βηθανία οἶκος ὑπακοῆς, Βηθφαγή δὲ σιαγόνες ἐρμηνεύεται, ἡγουν ιερατικός τόπος· ἐν οἷς ἀποστέλλει ὁ Κύριος.

371. (ad Luke 19:30)

Το εὐήνιον τοῦ πώλου, ὅτι ἀδάμαστος ὦν οὐκ ἐσκίρτησεν, ἀλλ' εὐτάκτως ἐφέρετο, τὸ καταπειθὲς δηλῶν τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν ἀθρόαν εἰς εὐταξίαν μεταβολήν.

372. (ad Luke 19:30)

Καὶ διὰ τῆς κώμης τὴν ἄγροικον τῶν ἐθνῶν σημαίνει πληθύν, οὐκ ἐννόμως τεθραμμένων.

373. (ad Luke 19:33)

Πολλοὶ γὰρ οἱ κύριοι τῶν ἐθνῶν ἦσαν πρὸ τοῦ ἐνὸς Κυρίου τοῦ Χριστοῦ.

---

370 Codd. AJR 371 Codd. AJR 372 Codd. AR 373 Codd. AR

370, 1–2 Orig. *Hom.* 37.209,10–12 | Cramer 2.140,22–24 371, 1–2 fontem non inveni | Euth. Zegab. 1.553,14–18 372, 1–373, 0 Cyril, *Comm.* 72.876,39–40; Cyril, *Comm.* Mt. 231,3–5 | Cramer 2.141,7–9

370, 1–2 Βηθανία...Κύριος Ἡ μὲν Βηθανία ἐρμηνεύεται οἶκος ὑπακοῆς, ἡ δὲ Βηθφαγή σιαγόνες, ιερατικός τις ὦν τόπος Orig. *Hom.* 37.209,10–12 1 δὲ om. R | σιαγόνες] σιαγώνες J | ἐρμηνεύεται] ἐρμηνεύονται J | ἡγουν] εἰγουν R 371, 1 εὐήνιον] τοῦ λόγου κατὰ add. R 372, 1 Καὶ...πληθύν] ἄγεται δὲ ἀπὸ τινος κώμης, ἵνα καὶ διὰ τούτων τὴν ἄδικον τῶν ἐθνῶν καταδείξη φρένα, οὐκ ἐννόμως Cyril, *Comm.* 72.876,39–40; καὶ ἄγεται ἀπὸ τινος κώμης, ἵνα καὶ ἐκ τούτου τὴν ἄγροικον τῶν ἐθνῶν καταδείξη φρένα Cyril, *Comm.* Mt. 231,3–4 373, 1 οἱ κύριοι τῶν ἐθνῶν] τῶν ἐθνῶν οἱ κύριοι R

374. (ad Luke 19:35)

Ἐπίκειται γὰρ ἡμῖν τὰ ἱμάτια τῶν ἀποστόλων, αἱ πράξεις ἡμῶν αἱ καλαὶ κοσμοῦσαι ἡμᾶς, θέλουσι δέ, ἵνα καὶ βαίνωμεν ἐπ' αὐτοῖς, ἵνα ἐξετάζωμεν τοὺς ἀληθεῖς αὐτῶν λόγους.

375. (ad Luke 19:41)

Ἀπολοφύρεται τὴν Ἱερουσαλήμ κλαίων νόμῳ σαρκός, ὡς ἀληθινὸς ἄνθρωπος γεγονώς, προῆδει γὰρ ὡς Θεὸς καὶ τοῦ ἱεροῦ τὴν ἐρήμωσιν καὶ τοῦ λαοῦ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀπιστίας, εἰσηλθε δὲ μετευφημιῶν τὴν πόλιν πρὸ ε' ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, ἐν ᾧ τὸ ὑπὲρ πάντων ὑπέμεινε θάνατον προσπαγεῖς τῷ ξύλῳ καὶ τὴν ἐν αὐτῷ σφαγὴν ἰδίᾳ σαρκὶ ἀναδεξάμενος ὁ ἄσπιλος ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ.

376. (ad Luke 19:44)

Τὰ πρὸς ἐμέ τὴν εἰρήνην σου, ἐπειδὴ οὐκ ἔγνωσ, διὰ τοῦτο παρεδόθης τοῖς ἐχθροῖς σου· μετὰ γὰρ λε' ἔτη τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως δηλονότι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀλοῦσα. Ἡ δὲ μακροθυμία τῶν χρόνων διὰ τὴν μετάνοιαν, καὶ ἵνα μὴ ἔχωσιν οἱ λοιποὶ λέγειν ὅτι εἰ ἐμακροθύμησε, μετενοοῦμεν.

377. (ad Luke 20:7)

Ἀνάξιοι γὰρ τοῦ μαθεῖν.

---

374 Codd. AR 375 Codd. AJR 376 Codd. AJR 377 Codd. AR

376, 1-2 Orig. fr. 238b,1-2 2 Orig. fr. 238b,6-7 3-4 fontem non inveni

---

374, 1 γὰρ] οὖν Orig. Hom. 211,18 | ἡμῶν] αὐτῶν Orig. Hom. 211,19 | καλαί] καὶ οἱ λόγοι Orig. Hom. 212,1 2 θέλουσι...ἐπ' αὐτοῖς] θέλουσι δὲ οἱ μαθηταί, καὶ ἵνα πατῶμεν αὐτῶν τὰ ἱμάτια Orig. Hom. 212,1-3 | ἵνα² τοῦτ' ἔστιν ἵνα Orig. Hom. 212,3 | τοὺς ἀληθεῖς αὐτῶν] τοὺς ἀποστολικούς Orig. Hom. 212,4 375, 4 ὑπέμεινε θάνατον] θάνατον ὑπέμεινε R προσπαγεῖς] προσπαγῆς R 376, 1 Τὰ] Ἀνθ' ὧν τὰ J | Τὰ...ἔγνωσ] ἐπειδὴ τὰ πρὸς ἐμέ τὴν εἰρήνην σου οὐκ ἔγνωσ R: ἐπειδὴ οὐκ ἔγνωσ τὴν εἰρήνην σου, ἐμέ Orig. fr. 238b,1 | διὰ τοῦτο] οὕτως Orig. fr. 238b,1 2 γὰρ om. JR | τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως] τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ Orig. fr. 238b,7 | δηλονότι...ἀλοῦσα] ἐάλω ἢ πόλις ὑπὸ Ῥωμαίων Orig. fr. 238b,7 ἀλοῦσα] ἀναλοῦσα R 4 ὅτι om. R

378. (ad Luke 20:9)

Ὅλη ἡ παραβολὴ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐν βραχεῖ ἱστορία ἐστὶ, ἀμπελῶν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ, ἄνθρωπος ὁ φυτεύσας Θεός, πότε ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, ἀπεδήμησε δὲ ἀπὸ τότε, οὐκ ἔτι γὰρ ὀφθαλμοφανῶς ὤφθη αὐτοῖς.

379. (ad Luke 20:10)

Πρῶτον τοὺς ἐν καιρῷ ἡλίου, δεύτερον τοὺς περὶ Ἀμμῶς καὶ Ὡσηὲ καὶ Ἡσαΐαν, ὑφ' ἐν τάγμα κειμένους παρὰ τῷ Ματθαίῳ μέχρι τῶν τελευταίων τῶν περὶ Ἱερεμίαν, Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιήλ.

380. (ad Luke 20:14)

Οὐ δισταγμοῦ τὸ ἴσως, οὐδὲ ἀγνοοῦντος τὸ ἐσόμενον, ἀλλὰ τὸ γενέσθαι ὀφείλον ἀπαγγέλων· ὅτι ἔδει αὐτοὺς ἐντραπήναι, καὶ Ἱηρεμίας ἴσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν, τὸ ἰσοστάσιον τῶν δυναμένων γενέσθαι, ἢ μὴ δεικνὺς ἐκ τῶν λεγομένων, ἵνα μὴ προκατηγγελημένη ἢ πρόγνωσις ποιήσῃ τοὺς ἀκούοντας προκαταπεσεῖν, δόξαν ἀνάγκης παριστάσα, καὶ οἶον εμπόδιον γένοιτο τοῦ προεγνωσμένου καλοῦ, δι' ὃ συμφερόντως οὕτως ὁ Θεὸς ἡμῖν διαλέγεται διὰ τὸ τρέπεσθαι τὸ αὐτεξούσιον ἐφ' ὃ βούλεται.

---

378 Codd. AJR 380 Codd. AJR | Codd. AJR

379, 1–3 Cramer 1.399,12–14 380, 1–2 Chrysost. In Mt. 58.640,47–48 | Cramer 1.175,12–13; Cramer 2.145,17–18 2 Orig. Philocalia 23.10,6–7; Orig. Comm. Gen. 12.68,22; Eus. Prep. Evang. 6.11.47,1 2–5 Orig. Philocalia 23.10,9–12; Orig. Comm. Gen. 12.68,24–29; Eus. Prep. Evang. 6.11.47,1–5

378, 1 Ἰσραὴλ om. AR 2 φυτεύσας] ὁ add. J | ἀπεδήμησε δὲ] ἀπεδήμησεν δὲ J: ἀπεδήμησε γὰρ R 2–3 οὐκ ἔτι] οὐκέτι J 379, 1 Πρῶτον] Α' J | ἐν] τῷ add. A | δεύτερον] β' J Ἀμμῶς] Ἀμῶς J 2 Ἱερεμίαν] Ἱηρεμίαν A: Ἱεραμίαν R: καὶ add. JR 3 Ἰεζεκιήλ] ἢ Ἐζεκιήλ R 380, 2 αὐτοῖς] καὶ add. A | καὶ Ἱηρεμίας] καὶ ὁ Ἱηρεμίας R: ὥσπερ ἐν τῷ Ἱερεμιά λέγεται Orig. Philoc. 23.10, 6–7; Orig. Comm. Gen. 12.68,22; Eus. Prep. Evang. 6.11.47,1 2–3 μετανοήσουσιν] μετανοήσουσι J: μετανοήσωσιν R: ἀλλ' οἰοεῖ add. Orig. Philoc. 23.10,9; Orig. Comm. Gen. 12.68,25; Eus. Prep. Evang. 6.11.47,3 3 ἢ μὴ om. Orig. Philoc. 23.10,10; Orig. Comm. Gen. 12.68,26; Eus. Prep. Evang. 6.11.47,3 4 ποιήσῃ...προκαταπεσεῖν] ποιήσει τοὺς ἀκούοντας προκαταπεσεῖν R: αὐτοῦ προκαταπεσεῖν ποιήσῃ τοὺς ἀκούοντας Orig. Philoc. 23.10,11–12; Orig. Comm. Gen. 12.68,28; Eus. Prep. Evang. 6.11.47,4–5 5 γένοιτο] γένηται R 6 δ' ὃ] διὸ AR

381. (ad Luke 20:17)

Μὴ γένοιτο, φασί, συνέντες γὰρ τῶν αἰνιγμάτων τὸ βάθος, ἀποσεύονται τὸ παθεῖν, καὶ δεδοίκασι τὸ ἐσόμενον. Ὁ δὲ Ματθαῖος φησὶ καὶ αὐτοὶ τὴν ψῆφον ἐπήνεγκαν, ἀλλ’ οὐκ ἔστιν ἐναντιολογία, καὶ γὰρ ἀμφότερα γέγονε, καὶ τὴν ψῆφον αὐτοὶ ἐξήνεγκαν καθ’ ἑαυτῶν, καὶ πάλιν αἰσθόμενοι τῶν εἰρημένων εἶπον, *μὴ γένοιτο*, διὸ
 5 καὶ τὸν προφήτην ἐπετείχισεν αὐτοῖς, πείθων αὐτούς, ὅτι πάντως ἔσται τοῦτο, καὶ λίθον μὲν ἑαυτὸν καλεῖ, οἰκοδόμους δὲ τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων, πῶς δὲ ἀπεδοκίμασαν; ἢ λέγοντες ὅτι οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος πλανᾷ τοὺς ὄχλους, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἀποδοκιμασθεὶς οὖν παρὰ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, γέγονεν εἰς κεφαλὴν γωνίας συνάψας εἰς ὁμοψυχίαν τοὺς δύο λαούς, τὸν Ἰσραὴλ τε
 10 καὶ τὸν ἐξ ἔθνῶν, ἐφ’ ὃν πᾶς ὁ προσπταίσας σκανδαλισθεὶς συνεθλάσθη καὶ συνετριβή.

382. (ad Luke 20:25)

Ἀπόδοτε αὐτῷ τὰ μὴ δὲν τὴν εὐσέβειαν βλάπτοντα.

383. (ad Luke 20:27)

Πρὸς ἴασις καὶ Σαδδουκαῖοι ἀναιρεῖν πειρώμενοι τὴν ἀνάστασιν, πλάττουσι δέ τινες τὸν ἀμαθίας.

381 Codd. AJR 382 Codd. AR 383 Codd. AR

381, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.888,3–5 1–8 Cramer 2.145,28–146,7 2–5 Chrysost. In Mt. 58.641,32–37 8–10 Cyril, *Comm.* 72.888,13–18 10–11 Cyril, *Comm.* 72.888,31–33 | Cramer 2.146,12–13

381, 1 *Μὴ γένοιτο φασί om.* JR: *Μὴ γένοιτο Cyril, Comm.* 72.888,3 | *συνέντες γὰρ*] Ἐντεῦθεν ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι συνιέντες Cyril, *Comm.* 72.888,3–4 2 *φησὶ καὶ om.* Chrysost. In Mt. 58.641,32 | *ἐπήνεγκαν*] *ἐξήνεγκαν* Chrysost. In Mt. 58.641,32 4 *καθ’ ἑαυτῶν*] *καθ’ ἑαυτὸν R* | *διὸ*] *δι’ ὃ JR: om.* Chrysost. In Mt. 58.641,35 5 *ἐπετείχισεν αὐτοῖς*] *αὐτοῖς ἐπετείχισε* Chrysost. In Mt. 58.641,36 7 *ὅτι om.* AR 8–10 *ἀποδοκιμασθεὶς... ἔθνῶν*] Ἀπεδοκίμασθη δὲ καίτοι λίθος ὢν ἐκλεκτὸς ὁ Σωτὴρ παρὰ τῶν ὀφειόντων ὠφελεῖν διὰ πάσης ὠφελείας, δηλονότι τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς· ἀλλὰ γέγονεν εἰς ὁμοψυχίαν τε καὶ ὁμοπιστίαν τῶν δύο λαῶν, φημὶ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ τε καὶ τοῦ ἐξ ἔθνῶν Cyril, *Comm.* 72.888,13–18 8 *οὖν*] δὲ AR τῆς τῶν Ἰουδαίων] τῶν Ἰουδαίων R 10–11 *ἐφ’... συνετριβή]* *σκανδαλισθέντες γὰρ ἐπὶ Χριστῷ, καὶ προ-* *σπταίσαντες αὐτῷ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι συνετριβήσαν Cyril, Comm.* 72.888,31–33 382, 1 *Ἀπόδοτε αὐτῷ om.* R 383, 1 *ἀναιρεῖν*] *ἀναιρεῖν A*

384. (ad Luke 20:38)

Ἦν γὰρ ὁ Θεός, καὶ ὄντων Θεός καὶ αἰσθανομένων τῆς χάριτος αὐτοῦ.

385. (ad Luke 20:38)

Οὐκ εἶπεν, ἦν, ἀλλ' ἔστι τῶν ὄντων καὶ τῶν ζώντων Θεός. Ὡσπερ γὰρ ὁ Ἀδάμ, εἰ καὶ ἔζη τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀπέθανε τῇ ἀποφάσει· οὕτω καὶ οὗτοι, εἰ καὶ ἔτεθνήκεσαν, ἀλλ' ἔζων τῇ ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως.

386. (ad Luke 20:42)

Κύριος γάρ ἐστιν ὡς θεὸς τοῦ Δαυίδ, υἱὸς δὲ ὡς ἄνθρωπος.

387. (ad Luke 20:43)

Τὸν φόβον αὐτοῖς προτίθησιν ὡς ἐχθροῖς, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοῖς ἐπαγάγηται.

388. (ad Luke 21:6)

Ἐλεύσονται ἡμέραι μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρόν.

---

384 Codd. AJR **385** Codd. AJR **386** Codd. AR **387** Codd. AR **388** Cod. A

384, 1 Orig. *Comm.* Mt. 17.36,47–50 **385, 1–3** Chrysost. In Mt. 58.658,37–41 | Cramer 1.182.28–32; Cramer 2.148,20–23

384, 1 Ἦν γὰρ ὁ Θεός] Ἦν γὰρ Θεός J | ἔστι καὶ ζώντων καὶ ὑφεστηκότων add. Orig. *Comm.* Mt. 17.36,48–49 | χάριτος] χρηστότητος J | αὐτοῦ om. Orig. *Comm.* Mt. 17.36,50
385, 1 Οὐκ] Οὐ Chrysost. In Mt. 58.658,37 | ἦν ἀλλ' ἔστι] Ἦμην, ἀλλ', Εἰμί Chrysost. In Mt. 58.658,37 | ὄντων] ζώντων AR | τῶν² om. J | Θεός] Θεῶ AR: om. Chrysost. In Mt. 58.658,38
2 ἔζη] ἔξει R **3** ἔτεθνήκεσαν] ἔτεθνήκησαν R | ἀλλ' om. Chrysost. In Mt. 58.658,40 | τῇ ἐλπίδι] τῇ ὑποσχέσει Chrysost. In Mt. 58.658,40 **386, 1** Δαυίδ] ὁ Χριστός add. A
387, 1 οὕτως] οὕτος R

389. (ad Luke 21:7)

Οιηθέντες περί τῆς συντελείας λέγειν αὐτὸν τὸ οὐκ ἀφεθήσεται λίθος ἐν τῇ συντελείᾳ, δηλονότι ἐρωτῶσι τὸ *πότε ταῦτα*. Ὁ δὲ ἔπεται τῷ σκοπῷ αὐτῶν, καὶ ἀφίησι τέως τοὺς περὶ τῆς ἀλώσεως λόγους· διατρανοῖ δὲ τὴν συντέλειαν τοῦ παρόντος αἰῶνος.

390. (ad Luke 21:22)

Ἄχρι πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν καὶ τότε ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου, καὶ γὰρ ἡ συντέλεια τῶν Ἱεροσολύμων οὕτως ἤδη προεγένετο, καθὼς ὁ αὐτὸς Κύριος ὁ Θεὸς προηγόρευσεν.

391. (ad Luke 21:24)

Ὅτι συνήρμωσε καὶ συνεκέρασέ φησι τὸν περὶ τῆς ἀλώσεως λόγον τῆς συντελείας τῷ διηγήματι.

392. (ad Luke 21:25)

Τῆς γὰρ κτίσεως ἀρχομένης ἐναλλάττεσθαι, συνοχή τις ἔσται δεινὴ καὶ ἀπόψυξις εἰς θάνατον.

---

389 Codd. AR **390** Codd. AJR **391** Codd. AR **392** Codd. AJR

389, 2–4 Cyril, *Comm.* 72.896,35–38 | Cyril, *Comm.* in Matth. (in catenis), 268,1–2; Cramer 2.150,16–18 **392, 1–2** Cyril, *Comm.* 72.897,49–51 | Cramer 2.151,34–132,1

389, 1 ἐν] ἐπὶ R **2** αὐτῶν] τῶν προσαγόντων τὴν πεῦσιν Cyril, *Comm.* 72.896,35–36 ἀφίησι] μὲν add. Cyril, *Comm.* 72.896,36 **3** ἀλώσεως] add. τῶν Ἱεροσολύμων Cyril, *Comm.* 72.896,37 | διατρανοῖ... συντέλειαν] οὐς δὲ περὶ συντελείας Cyril, *Comm.* 72.896,37–38 **390, 2** ὁ²] καὶ J **391, 1–2** τῆς συντελείας τῷ] τῷ τῆς συντελείας R **392, 1** Τῆς γὰρ κτίσεως ἀρχομένης] Τῆς κτίσεως γὰρ ἀρχομένης R: Ἀρχομένης γὰρ ὡσπερ τῆς κτίσεως Cyril, *Comm.* 72.897,49 | ἐναλλάττεσθαι] ἐναλάττεσθαι J | ἔσται] φησι add. JR

393. (ad Luke 21:27)

Οὐ λεληθότως, ἀλλ' ὡς Θεὸν καὶ Κύριον ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ, ὃς πάντα μεταστήσει πρὸς τὸ ἄμεινον, πρὸς ἀφθαρσίαν ἀναβιώσει γὰρ τοὺς νεκροὺς πρὸς τὴν ἀφθαρτον ζωὴν.

394. (ad Luke 21:29)

Ἡ παραβολὴ διδάσκει, ὅτι οὕτω πρὸς τὸ ἔσχατον τέλος ἤκει τὰ πράγματα τούτων γινομένων, ἀλλ' ὁδεύει πρὸς τὸ τέλος ἤδη, καθάπερ ἐπὶ τὸν καρπὸν ὁδεύει ἡ συκὴ τοὺς κλάδους ἀπαλυσόμενῃ, καὶ τὰ φύλλα ἐκφύουσα· οὕτω δὴ καὶ ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία καταργοῦσα πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν παρασκευάζει τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἐν δὲ τῷ λέγειν, ὅτι ἀδύνατον τοὺς λόγους μου παρελθεῖν, καὶ τὴν τῶν 5 στοιχείων συντέλειαν ἤδη προαγορεύει. Ἀδύνατον γὰρ, φησὶν, τοὺς λόγους μου παρελθεῖν, καὶ τὴν τῶν στοιχείων παρερχομένων· ἐγὼ μὲν γὰρ ἀληθεύων, ὅτι ἤξει ἡμέρα, καὶ ταῦτα γενήσεται, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ μὴ γενέσθαι ἂ λέγω· βλέπετε δὲ μὴ κραιπάλη καὶ μέθη καὶ μερίμναις βαρυνθῆτε τὸν νοῦν, καὶ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν 10 ἀμαυρώσητε. Χρεῖα γὰρ ἀγρυπνίας καὶ προσοχῆς, ἵνα μὴ αἰφνίδιος ἐπέλθῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὡς παγὶς ἐφ' ὑμᾶς μηδὲν πλέον ὠφεληθέντας ἐκ τοῦ προακηκοέναι. *Γενεὰν* οὐ τοὺς τότε ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ὁμοίους τῷ τρόπῳ.

---

393 Codd. AJR 394 Codd. AJR

393, 1–3 Cyril, *Comm.* 72.900,15–18 394, 1–5 Cyril, *Comm.* 72.900,39–45 | Cramer 2.152,10–15 5–11 Cyril, *Comm.* 72.900,49–901,6 5–8 Cramer 2.152,19–23 11–12 Cyril, *Comm.* 72.900,48–49

393, 1 Οὐ λεληθότως] Καὶ ὄψονται οὐ λεληθότως J: Οὕτω καὶ τότε ἐλεύσεται οὐ λεληθότως Cyril, *Comm.* 72.900,15 | ὃς] καὶ Cyril, *Comm.* 72.900,16 2–3 πρὸς¹...ζωὴν] ἀναβιώσονται γὰρ οἱ νεκροὶ Cyril, *Comm.* 72.900,17–18 2 τὸ om. R 394, 1 Ἡ παραβολή] Τὸ δὲ τοιοῦτο Cyril, *Comm.* 72.900,39 | τέλος om. A 5 τῷ] τὸ R | μου om. Cyril, *Comm.* 72.900,49 | καὶ τὴν τῶν] ἤτοι καὶ τῶν R: καίτοι καὶ τῶν Cyril, *Comm.* 72.900,52 6 συντέλειαν ἤδη προαγορεύει] συντέλειαν ἤδη προαγορεύει A: ἤδι συντέλειαν προαγορεύει R: συντέλειαν προαγορεύει ἤδη Cyril, *Comm.* 72.900,50–51 7 ἀληθεύων] ἀληθεύω J: ἀλιθεύω R 8–9 βλέπετε...νοῦν] Προσέχετε δὲ, φησὶν, μὴ βαρηθῶσιν ὑμῶν οἱ τῆς διανοίας ὀφθαλμοί· μέριμνα γὰρ βιωτικὴ καὶ κραιπάλη καὶ μέθη ἐξορίζει τὴν σύνεσιν Cyril, *Comm.* 72.900,55–901,2 10 ἀμαυρώσητε] καὶ φόβον ἀμαυροῖ Cyril, *Comm.* 72.901,3 | γὰρ] οὖν Cyril, *Comm.* 72.901,3 | ἀγρυπνίας] τοιαύτης add. Cyril, *Comm.* 72.901,4 | προσοχῆς] προσευχῆς J 11 παγίς] παγίς J | παγίς ἐφ' ὑμᾶς μηδὲν] ὡσπερ παγίς πρὸς ὑμᾶς Cyril, *Comm.* 72.901,5 πλέον om. Cyril, *Comm.* 72.901,5 11–12 *Γενεὰν*...τρόπῳ om. AJ: *Γενεὰν* δὲ φησι, οὐ τοὺς τότε ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ὁμοίους τῷ τρόπῳ Cyril, *Comm.* 72.901,47–49

395. (ad Luke 22:4)

Ἐπειδὴ ἐστασίαζον οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπέστησαν γὰρ αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι τῆς εὐταξίας αὐτῶν ἐπιμελομένους.β

396. (ad Luke 22:8)

Πέμπει τοὺς δύο πρὸς ἀγνώτα ἄνθρωπον ἐτοιμάσαι τὸ πάσχα, καὶ σημεῖον δίδωσι τὸ κεράμιον διὰ τὸ μὴ μαθεῖν τὸν ἄνθρωπον τὸν Ἰούδαν, καὶ προδοῦναι αὐτόν, ἥδη γὰρ ὁ Ἰούδας προϋπέσχετο τὴν τοῦ δεσπότη προδοσίαν τοῖς Ἰουδαίοις.

397. (ad Luke 22:14)

Εἰ τὸ Πάσχα ἥσθιον, πῶς ἀνακείμενοι ἦσαν, εἰ γὰρ οὕτως ἥσθιον, παρανόμως ἥσθιον; Ἔστιν οὖν εἰπεῖν; ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν ἀνέκειντο λοιπὸν ἐστιώμενοι.

398. (ad Luke 22:15)

Ἦλθεν ἡ ἀλήθεια, καὶ ἔφαγε τὸ Πάσχα, καὶ κατανάλωσε τὸν τύπον, ἵνα κρατήσῃ αὕτη, ὁ μὲν γὰρ τύπος προεδήλου, ὁ δὲ τυπούμενος καιρὸν ἐξεδέχετο τὸν προσήκοντα, ἀνῆλθεν οὖν εἰς Ἱερουσαλήμ αὐτόκλητος πρὸς τὸ πάθος, ἔνθα γὰρ ὁ τύπος ἐκεῖ καὶ ἡ ἀλήθεια.

---

395 Codd. AR 396 Codd. AR 397 Codd. AJR 398 Codd. AR

397, 1–2 Chrysost. In Mt. 58.733,58–734,2 | Cramer 2.155,8–10; Gennadios, De ingressis 202,26–28

395, 1 γὰρ om. R | αὐτοῖς] αὐτοὺς R 2 ἐπιμελομένουςβ] ἐπιμελεῖται A 396, 1 δύο] ιβ' R 2 προδοῦναι] καὶ add. A 397, 1–2 παρανόμως ἥσθιον] παρανόμως ἥσθιον οὐ γὰρ ἀνακειμένους ἔδει φαγεῖν Chrysost. In Mt. 58.733,58–59: om. R 2 Ἔστιν οὖν εἰπεῖν] Τί οὖν ἔστιν Chrysost. In Mt. 58.733,59 | ὅτι om. R | ἀνέκειντο] ἀνέκειτο A | ἐστιώμενοι] ἐστιώμενος A 398, 1 κρατήσῃ] κρατήσει R 3 πάθος] πάθειν R

399. (ad Luke 22:16)

Ἐπει οὐ δεύτερον ἐμελλε πάσχειν, ἀλλ' ἅπαξ παθῶν παρέδωκεν ἡμῖν τὸ μυστήριον δεύτερον, ὃ καὶ πληρώσει ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οὕτω τρίτον ἀσώματον ἔσται τὸ Πάσχα, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ ἐξῆς.

400. (ad Luke 22:17)

Ἐν σχήματι γὰρ προσευχῆς διελέγετο τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συνευδοκοῦντι καὶ κοινωνοῦντι αὐτῷ, ἐτύπου δὲ καὶ ἡμᾶς εὐχαριστεῖν ἐπὶ τῆς μυστικῆς καὶ ζωοποιῦ θυσίας καὶ τραπέζης.

401. (ad Luke 22:19)

Ὅρα τῆς καινῆς διαθήκης τὸ θεῖον καὶ οὐράνιον μυστήριον, πῶς παραδίδωσι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν ἐκείνῃ τὴν νυκτί· τὸν γὰρ ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου ἀντίτυπα δίδωσιν αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ. Οὐδὲν δὲ ξένον τῆς ἡμετέρας φύσεως αὐτὸν πεποιηκέναι νοήσωμεν, μὴ γένοιτο· ὁμοούσιον γὰρ ἦν ἡμῖν τὸ ζωοποιὸν αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα, ὅπερ ἀνείληφεν 5 ἐκ τῆς ἀχράντου παρθένου, ἐπειδὴ οὗν ἐκ τῆς γῆς ἔστι τὸ ἡμέτερον σῶμα, ἐκ γῆς δὲ καὶ ὁ ἄρτος, καὶ δίχα τοῦ ἄρτου οὐ στηριχθήσεται σῶμα ἀνθρώπου, αὐτὸν τὸν ἄρτον εἰς τύπον τοῦ σώματος αὐτοῦ δίδωσιν εἰπὼν *τουτό ἐστι τὸ σῶμά μου*.

402. (ad Luke 22:19)

Ἔως ἂν παραγένωμαι, δηλονότι ἐν τῇ ἀναστάσει τοῦ κόσμου, ὡς αὐτως καὶ τὸ ποτήριον ἐμφαντικῶς, ἵνα τὸ προειρημένον νοήσωμεν, οὐ μὴν ἀλλὰ παρὰ τὸ πρῶτον.

399 Codd. AJR 400 Codd. AJR 401 Codd. AJR 402 Codd. AJR

399, 3 τὸ om. JR | ἃ] ὃ R 400, 2 καὶ ἡμᾶς] ὑμᾶς R 401, 3 ἀντίτυπα] ἀντίτυπον R 4 δὲ om. J | αὐτὸν πεποιηκέναι] πεποιηκέναι αὐτὸν R | νοήσωμεν] νοήσομεν A 6 τῆς² om. J 402, 1 ὡς αὐτως] ὡσαύτως J 2–3 τὸ πρῶτον] τῷ πρώτῳ J

403. (ad Luke 22:20)

Πάλιν δὲ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου εἰς τύπον τοῦ αἵματος αὐτοῦ δίδωσιν, οἶνος γὰρ πινόμενος εὐθέως ταῖς φλεβί καταδύς τοῦ σώματος εἰς αἷμα μεταβάλλεται, ὅθεν τὸν Σωτήρα Χριστὸν, τούτου προγνώστην ὄντα τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου ἐπιφέρει αὐτοῖς εἰπών, *τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, καὶ ὅτι ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν*
 5 *μεθ' ὑμῶν*, τοῦτό φησι λέγων τὸ τῆς καινῆς διαθήκης μυστήριον, *τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον* εἰς φαγὴν.

404. (ad Luke 22:30)

Ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπινώτερον διαλεγόμενος ὑποφαίνει τὰ πνευματικά. Μετὰ γὰρ τὸ ἐνδύσασθαι τὴν ἀφθαρσίαν, ἐδεσμάτων καὶ τραπέζης οὐκ ἔστι χρεία, τὸ δὲ τῆς ἄνω τραπέζης καὶ βασιλείας συνέστιον τῶν μαθητῶν τὴν πρώτην τιμὴν δείκνυσιν, ὁμοίως καὶ ἡ καθέδρα τῶν θρόνων καὶ ἡ κρίσις, τὸ δε' *κρίνοντες τὰς δώδεκα*
 5 *φυλάς τοῦ Ἰσραήλ*, ἀντὶ τοῦ κατακρίνοντες τοὺς ἐκ γένους, οὐχ ὡς δικασταὶ καθεζόμενοι, ἀλλ' ὥσπερ τὴν βασιλίσαν νότου καὶ τοὺς Νινευίτας κατακρίνειν τὴν γενεὰν ἐκείνην ἔφησεν, οὕτω καὶ τοῦτο, δι' ὃ οὐκ εἶπε τὰ ἔθνη πάντα, ἀλλὰ τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραήλ, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς ἐξ αὐτῶν εἶναι, ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, διὰ τοῦτο κριταὶ ὑμῶν αὐτοὶ ἔσονται, τὸ δὲ συμπαραλαβεῖν τῷ λόγῳ τὸν
 10 Ἰούδαν ὡς δωδέκατον οὐκ ἀγνοίας, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ ὁ τρόμος ὑμῶν καὶ ὁ φόβος ἔσται ἐπὶ τὰ θηρία, καὶ οὐκ ἐγένετο, ἀνάξιον γὰρ ἑαυτὸν τῆς ἀρχῆς ἀπέφημεν, οὕτω καὶ Ἰούδας τὴν ὑπόσχεσιν εἴληφεν, ἀλλ' ἀνάξιος εὐρέθη διὰ τοῦτο καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ προσέθηκεν οἱ ἀκολουθήσαντες, καὶ πάλιν *οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου*.

---

403 Codd. AJR **404** Codd. AR | Codd. AJR

403, 1 δὲ] καὶ J | αὐτοῦ δίδωσιν om. J **2** καταδύς] καταδύνας J **404, 1** ὑποφαίνει] ὑπεμφαίνει J **3** συνέστιον] συνέσθιον A **3–4** δείκνυσιν] ἀποδείκνυσιν A **5** φυλάς] ιβ' AR **7** δι' ὃ] διὸ A **8** αὐτῶν] αὐτοῦ A **9–10** τὸν Ἰούδαν] τῶν Ἰουδαίων A **10** ὥσπερ] καὶ add. R **11** ἑαυτὸν] αὐτὸν R **12** καί!] ὁ add. R **14** μου om. JR

405. (ad Luke 22:31)

Τῷ Σίμωνι ταῦτα, ἵνα παιδεύσῃ αὐτόν, μὴ ἑαυτῷ θαρρεῖν, τὸ δὲ σινιάσαι σε ἔστι τὸ θορυβῆσαι καὶ δοκιμάσαι καὶ πειρᾶσαι. Τὸ δὲ ἐδεήθην, ἵνα δείξῃ τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν φιλίαν αὐτοῦ, καὶ ὅτι εἰ ἐκδοθεῖ πρὸς πείραν τῷ Σατανᾷ, ἄπιστος ἂν ἐγένετο, ὅπου γε καὶ μὴ ἐκδοθεῖς, ἠρνήσατο καὶ ταῦτα διὰ παιδίσκης γενοῦ *τοίνυν καὶ σὺ στήριγμα καὶ διδάσκαλος τῶν ἄλλων, καὶ τῶν διὰ πίστεως προσιόντων μοι.*

5

406. (ad Luke 22:33)

Δέον μᾶλλον ἰσχὺν αἰτῆσαι παρὰ τοῦ Σωτῆρος θερμότητι τὸ γνήσιον, ὁ Πέτρος ἀπαγγέλλεται μὲν, διαμαρτάνει δέ, οὐδε γὰρ ἦν δυνατὸν ψεύσασθαι τὴν ἀλήθειαν

407. (ad Luke 22:36)

Τοῦτο φησί, οὐ καθοπλίζων αὐτοὺς εἰς πόλεμον, ἀλλὰ τὴν ἔφοδον τῶν Ἰουδαίων ἐνδείξασθαι βουλόμενος, αἰνίγματῶς καθὼς δηλοῖ τὰ ἐξῆς.

408. (ad Luke 22:38)

Διὰ τὸ μὴ συνιέναι αὐτοὺς φησί, *ικανόν ἐστιν*, ὡς ἐν εἰρωνείᾳ, καὶ ὡς πατατρέχων καὶ ἀφιεῖς τῇ τοῦ πράγματος ἀκολουθίᾳ καὶ ἐκβάσει τὴν κατανόησιν τῶν λεχθέντων, βλέπει δὲ ὁ λόγος καὶ εἰς τὸ τῶν Ἰουδαίων πρόσωπον διὰ τὰ ἐπελευσόμενα αὐτοῖς τῶν πολεμίων δεινά.

---

405 Codd. AJR 407 Codd. AJR 408 Codd. AR

405, 1–2 Cyril, *Comm.* 72.916,11–12 3–4 Cyril, *Comm.* 72.916,26–28 | Cramer 2.157,25–28
407, 1–2 Chrysost. In illud 51.200,45–49 | Cramer 2.158,29–30

405, 1–2 Τῷ...πειρᾶσαι] Πολλάκις ἠθέλησεν ὁ Σατανᾶς σινιάσαι καὶ ὑμᾶς ὡς τὸν σίτον, ἀντὶ τοῦ δοκιμάσαι καὶ πειράσαι Cyril, *Comm.* 72.916,11–12 1 παιδεύσῃ] μὴ δεύσῃ A: παιδεύσει R | σε om. JR | τὸ² om. J 2 καὶ¹ om. JR | δείξῃ] δήξῃ R 3–4 ὡς εἶπερ ἐξεδόθη πρὸς πείραν τῷ Σατανᾷ, ἄπιστος ἂν ἐγένετο παντελῶς: ὅπου γε καὶ μὴ ἐκδοθεῖς, ἠσθένησεν Cyril, *Comm.* 72.916.26–28 3 ἐκδοθεῖ] ἐκδοθεῖ R 4 σὺ] σοὶ R 5 προσιόντων] προσόντων AR 407, 1 Τοῦτο φησί om. R | ἀλλὰ] ἀγοράσαι δὲ μάχαιραν, φησί add. R 408, 1 ικανόν ἐστιν ὡς] εἶεν εἰρωνεία R

409. (ad Luke 22:41)

Κατὰ τὸ εἰωθὸς τύπος καὶ διδασκαλία θεαρέστου εὐχῆς.

410. (ad Luke 22:41)

Ἵτι μόνος ὑποχωρήσας ἰκέτευε τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα δεόμενος ὑπὲρ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καθὼς φησι καὶ Παῦλος, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς πρὸς τὸν δυνάμενον αὐτὸν σώζειν καὶ ῥύεσθαι τῆς ὥρας τοῦ θανάτου, καὶ ἀγγέλου αὐτὸν ἄνωθεν δοξάζοντος πάλιν τὴν ἀλήθειαν τῆς ἰδίας σαρκὸς ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐδείκνυεν, ἰδρῶτων
5 κατακαινόντων ἐξ αὐτοῦ βαρέων ἐπὶ τῇ τοῦ σώματος ταράξει.

411. (ad Luke 22:42)

Ἐχει γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ τοῦτο φυσικῶς τὸ μὴ θέλειν ἀπορρήγνυσθαι τοῦ ἰδίου σώματος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς οὖν σάρκα ἔμψυχον ἐνωσάμενος καὶ γεγωνῶς ἄνθρωπος τοῦτο φησίν, ἵνα διὰ τούτου τοῦ λόγου δελεάσῃ τὸν ἐχθρόν, εἰ γὰρ οὐ φυσικὸν τῇ ψυχῇ τὸ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον ἅτε ἀθάνατω οὔσῃ, πόσω γε
5 μᾶλλον ἐγὼ ὁ διὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ δοὺς αὐτῷ τὸ ἐπιτίμιον τοῦ θανάτου τὸν θάνατον οὐκ ἐδεδοίκειν, οὐ γὰρ παραιτοῦμαι τὸν θάνατον, ὡς τὴν ὑπὸ θάνατον εἰληφὼς σάρκα, ἵνα ταύτην δοὺς τῷ θανάτῳ δι' αὐτῆς καταργήσω τὸν θάνατον, καὶ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τουτέστι τὸν διάβολον.

412. (ad Luke 22:42)

Τί λέγεις, ὦ δέσποτα; ὁ πρὸ τοῦ παραγενέσθαι σε τῇ ὥρᾳ ταύτῃ εἰπὼν μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ὅτι ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχὴν μου θεῖναι, ὡς ταύτην τὴν ἐντολὴν λαβὼν παρὰ τοῦ Σωτῆρος τὸ θεῖναι τὴν ψυχὴν, καὶ δόξα ἡγούμενος τὸν τοῦ σταυροῦ θάνατον, νῦν ἐλθὼν ἐπὶ τὸ πάθος παραιτῆ τοῦτο λέγων πάτερ εἰ

409 Codd. AR **410** Codd. AR **411** Codd. AJR **412** Cod. J

410, 1 Ἵτι om. R **411, 1** τοῦ ἀνθρώπου om. J | φυσικῶς] φησιν J **3** τὸν] δελεάσει R
4 φυσικὸν] φυσικὸς A: φυσικόν φησι J | τὸ] τοῦ A **6** οὐ] οὔτε R | παραιτοῦμαι] παρ' αἰτοῦμαι AR **7** καταργήσω] καταργήση A **8** τουτέστι τὸν om. J

δυνατὸν παρελθέτο ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον, ἔδει οὖν μὴ προειπεῖν σε, ἢ προειπόντα 5
 παραιτήσασθαι, ναι φησιν εὐχομαι παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου.

413. (ad Luke 22:42)

Ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἄχρονον, τοῦτό φησι, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος, παραδίδο-
 ται ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὡν ἐτῶν τὸ κατὰ σάρκα λβ', Φαμενώθ κη' τῆς δὲ σελήνης
 οὔσης κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τρισκαιδεκαταίας· ἐν ἧ τὸ ἀληθινὸν Πάσχα τελειοῦται τοῦ
 ἀμώμου ἀμνοῦ καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ παραδοθέντος εἰς σφαγὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ
 κόσμου ζωῆς.

5

414. (ad Luke 22:50)

Ὁ Πέτρος ὀπισθεν τοῦ δούλου ὀρμήσας καὶ ἀποτυχῶν τῆς κεφαλῆς ἀπέκοψεν
 αὐτοῦ τὸ δεξιὸν οὖς, αἰνίγμα δὲ τοῦτο τῆς ἐκείνων ἀκοῆς καὶ κωφεύσεως, καὶ τῆς
 τοῦ ἀρχιερέως δουλείας τὴν ἀργίαν τῆς ἐκείνων θυσίας καὶ διακονίας, θεραπεύει δὲ
 τοῦτο, ἀρκεῖται γὰρ τῷ αἰνίγματι, καὶ ὅτι ὁ δυνηθεὶς τοῦτο προσκολλησαί τμηθὲν
 δύναται καὶ βουλήματι ἀνελεῖν τοὺς τότε παρόντας.

5

---

413 Codd. AJR 414 Codd. AJR

413, 1 Greg. Nazianz. In Theoph. 36.328,46–47; Greg. Nazianz. In sanctum pascha
 36.660,36–37 | Euth. Zigab. Panoplia 11.597,43–44; Manuel Calecas 521,16–17; Cramer
 4.219,2–3 1–5 Cramer 2.429,6–10

412, 6 θανάτου] Ἐχει γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ τοῦτο φυσικῶς τὸ μὴ θέλειν
 ἀπορρήγμυσθαι τοῦ ἰδίου σώματος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς οὖν σάρκα ἐμψυχον ἐνωσάμενος
 καὶ γεγωνῶς ἄνθρωπος τοῦτο φησίν, ἵνα διὰ τούτου τοῦ λόγου δελεάσῃ τὸν ἐχθρόν, εἰ γὰρ οὐ
 φυσικόν τῇ ψυχῇ τὸ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον ἅτε ἀθάνατω οὐσῇ πόσω γε μάλλον ἐγὼ ὁ διὰ
 τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ δούς αὐτῷ τὸ ἐπιτίμιον τοῦ θανάτου τὸν θάνατον οὐκ ἐδεδοίκειν,
 οὐ γὰρ παραιτοῦμαι τὸν θάνατον, ὡς τὴν ὑπὸ θάνατον εἰληφώς σάρκα, ἵνα ταύτην δούς τῷ
 θανάτῳ δι' αὐτῆς καταργήσω τὸν θάνατον, καὶ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου διάβολον
 add. J 413, 1 Ὡς...ἀντίθεος om. J | τοῦτό φησι om. Greg. Nazianz. In Theoph. 36.328,46;
 Greg. Zazianz. In sanctum pascha 36.660,36 2 δὲ om. AR 3 κατ' ἐκεῖνο] κατεκεῖνο A: κατ'
 ἐκεῖνου R | τρισκαιδεκαταίας] τρισκαιδεκατέας J 4 εἰς σφαγὴν] εἰς φαγὴν R
 414, 3 ἀργίαν] ἐμφαίνων add. R

415. (ad Luke 22:53)

Ἡ ὥρα καὶ ἡ ἐξουσία τουτέστιν ὀλίγοστον καὶ συνεσταλμένον καιρὸν ἔχετε, τὸν μεταξὺ φησι τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, σκότος δὲ τοῦ σατανᾶ καὶ τῆς ἁμαρτίας.

416. (ad Luke 22:57)

Ἀρνεῖται ὁ Πέτρος οὐχ ἵνα μὴ ψεύσῃται ὁ Χριστός, ἀλλ' εἰδὼς τὸ ἐσόμενον προαπήγγειλε τὸ πάθος.

417. (ad Luke 22:61–62)

Οὐ γὰρ οἶόν τε ἦν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀρνεῖσθαι καὶ κλαίειν ἐπὶ τῷ ἠρνηθῆσαι.

418. (ad Luke 22:70)

Τουτέστιν ἄκοντες μαρτυρεῖτε δύναμιν ἐχούσης τῆς ἐρωτήσεως εἰς ὁμολογίαν ἐμὴν, περὶ οὗ μηδὲν ἂν ἠρώτησεν ἕτερος, εἰ μὴ τὸ πρᾶγμα ἦγεν εἰς τὴν ὑπόληψιν καὶ διὰ τὴν ἐκ τῶν σημείων ἐπίγνωσιν, πόθεν γὰρ τὸ λέγειν τοῦτον μόνον Χριστόν, ὅπερ ἐφ' ἐτέρου οὐκ εἰρήκασιν.

419. (ad Luke 23:6)

Παρεκτείνει τὴν δίκην ὁ Πιλάτος μέχρι τρίτης ὥρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ἣτις ἦν Παρασκευή, ἐν ἣ ὥρᾳ μαθὼν ὁ Πιλάτος ὅτι ὁ Γαλιλαῖός ἐστιν, ἀναπέμπει αὐτὸν πρὸς Ἡρώδη, ὡς εἶπεν Λουκάς, ἀποπληρῶν μάλιστα καὶ τὸν προφητικὸν λόγον ἐν

---

415 Codd. AJR 416 Codd. AJ 417 Codd. AJR 418 Codd. AJR 419 Codd. AJR

418, 2–4 Cramer 1.430,19–22; Cramer 2.162,34–163,1

415, 1 ὥρα...τουτέστιν om. A | ὀλίγοστον] ὀλίγιστον J 2 σκότος] σκότους JR 417, 1 Οὐ γὰρ] Εξω γὰρ J 418, 3 ὅθεν] ὅθεν A 4 εἰρήκασιν] εἶρηκα R 419, 1 τῆς αὐτῆς] ταύτης τῆς R 2 ὁ² om. J 3 εἶπεν Λουκάς ἀποπληρῶν om. AR

τούτω, καὶ δῆσαντες αὐτὸν ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ταρείμ, ἔπρεπεν γὰρ τῷ τῆς εἰρήνης διδασκάλῳ διὰ τοῦ πάθους τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἰρηνοποιῆσαι τὰ σύμπαντα. 5

420. (ad Luke 23:31)

Τὸ ξύλον φησὶ τὸ ὑγρὸν τί ἂν εἴη ἢ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὸ ἔγκαρπον, πᾶν δὲ ξύλον ξηρὸν ἄκαρπὸν ἐστὶ καὶ νεκρὸν καὶ πυρὶ συλλεγόμενον.

421. (ad Luke 23:34)

Ὅτι μὲν συνεχωρήθησαν οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Χριστοκτονίας τὸ ἔγκλημα, δῆλον ἐξ ὧν ἐπάγει ὁ Σωτὴρ τὸ οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσιν, ὥστε τοὺς τῆ ἀγνοία παραχρῆμα συναπελθόντας ἔχειν ἐκ τῆς φυγῆς τὸ ὠφέλιμον, τοὺς μέντοι ἐπιμείναντας μετὰ τὸν σταυρὸν ἕξω τῆς ὠφελείας ἐποίησαν τὰ ἐπιγινόμενα θαύματα, τὸ σκότος, ὁ σεισμός, ἡ ῥῆξις τοῦ καταπετάσματος, αἱ σχισμαὶ τῶν πετρῶν, τοὺς γὰρ τοιούτους οὐκ ἂν τις ὑπὸ τῆς ἀγνοίας βοηθεῖσθαι νομίσειεν πάντων ἀνακηρυττόντων αὐτὸν εἶναι Θεόν, καὶ ἐπισφραγισθέντων διὰ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τοῦτο δεδήλωκεν ἡ Ῥωμαίων πολιορκία καὶ τὰ περιστοιχίσαντα κακὰ τὴν Ἱερουσαλήμ.

422. (ad Luke 23:40)

Ματθαῖος φησὶ· τὸ δι' αὐτὸ καὶ οἱ συσταυρωθέντες ὠνείδιζον παρατρέχων τὸν λόγον, Λουκᾶς δὲ εἷς τῶν κρεμασθέντων ἐβλασφήμει, ὁ δὲ ἄλλος ἐπέτιμα, εἰκὸς γὰρ τοὺς δύο πρότερον βλασφημεῖν, οὐκ εἰδότας ἐφ' ὃ κατεκρίθη, μαθόντας δὲ τὸν μὲν πιστεῦσαι καὶ ἐπιτιμῆσαι, τὸν δὲ μείναι μετὰ βλασφημίας ἄπιστον.

---

420 Codd. AJR 421 Codd. AJR 422 Codd. AJR

422, 1–4 Cramer 1.438,29–34

---

4 τούτω] τούτοις AR | καὶ...Ταρείμ] Osee 10.6,2 | δῆσαντες αὐτὸν] καὶ αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους δῆσαντες Osee 10.6,2 | Ταρείμ] Ταρίμ Osee 10.6,23 | τῷ²] τὸ A 420, 1 Τὸ ξύλον] Τῷ ξύλῳ R 421, 2 ἐπάγει] ἐπάγη A | τὸ om. J 3 φυγῆς] φωνῆς J | τὸ] τῷ R 4 ἐπιγινόμενα] ἐπιγενόμενα J 6 αὐτὸν] αὐτῶν R 8 πολιορκία] πολιτεία R 422, 1 αὐτὸ] αὐτῷ R 2 Λουκᾶς] ὁ Λουκᾶς AR 3 ὃ] ὦ R 4 μετὰ] τῆς add. J

423. (ad Luke 23:42)

Ὁ ληστής τοῦ παραδείσου τετύχηκεν, ἀψευδῆς γὰρ ὁ εἰπὼν τὴν ἐν αὐτῷ διατριβὴν τῆς οἰκειᾶς μεγάλης ἐνέχυρον πίστεως, τεύξεται δὲ καὶ τῆς βασιλείας ὑστερον, ἐν ἣ γενέσθαι ἑαυτὸν τῇ μνήμῃ ἠξίωσεν.

424. (ad Luke 23:42)

Ἄξιον θαυμάσαι τὸν ληστήν ὅτι καὶ εἶδε τὸν Χριστὸν προτελετήσαντα καὶ χαίρων, ἔτι ἀπέθανεν πιστεύσας τῇ ὑποσχέσει αὐτοῦ.

425. (ad Luke 23:42)

Τὸ σήμερον καὶ ἐπὶ ὅλον τὸν ἐνεστηκότα παρατείνει αἰῶνα, ὅμως διὰ τὸ ἀδιάπτωτον καὶ ἀμετάθετον τῆς ὑποσχέσεως κείται τὸ σήμερον, περὶ γὰρ τῶν μελλόντων πολλακίς ὡς ἤδη γεγεννημένων διέξεισι.

426. (ad Luke 23:44)

Ἐντεῦθεν σοι ἡ γνῶσις ἔστω, ὅτι ἐν ἣ ὁ Χριστὸς ὥρα προσεπᾶγη τῷ ξύλῳ μετὰ τὸν τῶν ἱματίων διαμερισμόν, καὶ τῶν ἀρχιερέων ἅμα τῷ λαῷ ὄνειδισάντων αὐτόν, καὶ τῆς τοῦ ληστοῦ μετανοίας καὶ τῆς παραθέσεως τῆς πρὸς τὸν ἠγαπημένον Ἰωάννην μητρὸς αὐτοῦ κατὰ σάρκα, θάττον σκότος περιέδραμεν ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, 5 ὡσπερ μεσονυκτίου ἀχλὺς εἰς τὸ μὴ ὄρᾶν ἕκαστον τὸν ἐγγιστα αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ πλεῖσται πόλεις καταπεσεῖν λέγονται, καὶ παραμένει τὸ σκότος μέχρις ὥρας ἐνάτης, καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐνάτης φῶς, ἡ οὖν ἡμέρα ἐκείνη οὔτε ἡμέρα τελεία, οὔτε νύξ τελεία, ἐπεκράτησεν γὰρ ἡ νύξ ἐκείνη ἀπὸ ἡμίσεως ἕκτης ὥρας μέχρι ἡμίσεως

---

423 Codd. AJR 424 Codd. AJR 425 Codd. AJR 426 Codd. AJR

423, 1–3 Cramer 2.170,22–25

423, 2 καὶ om. A 424, 1 Ἄξιον] γὰρ add. R | καὶ¹ om. J 2 ὑποσχέσει] ὑποσχέση R 425, 1 Τὸ σήμερον καὶ ἐπὶ ὅλον] καὶ ἐπὶ ὅλον A: ἐπὶ ὅλον R | παρατείνει] παρατείνῃ R ὅμως] ὅπως R 3 διέξεισι om. J 426, 1 ὁ Χριστὸς] Χριστὸς Ἰησοῦς J | τῷ ξύλῳ] τὸ ξύλο R 2 αὐτόν] αὐτῶν R: om. J 3 τῆς¹ om. J 6 ὥρας ἐνάτης] ἐννάτης ὥρας J 7 ἐνάτης] θ' A: ἐννάτης JR | οὖν] γὰρ R 8 ἕκτης ὥρας] ζ' ὥρας A: τῆς ἡμέρας J

τῆς ἐνάτης διαστήματος ὥρων τριῶν πλήρης, ἢ οὖν ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ ἦν τῷ Κυρίῳ, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, ἀποπληροῦσα τοῦ πάθους αὐτοῦ τὸ πένθος ἐν αὐτῇ. 10

427. (ad Luke 23:46)

Τυπῶν καὶ ἡμῖν ταῦτα λέγειν· τὸ δὲ ἐξέπνευσεν, τὴν ἡμετέραν ἐκπνευσιν ἀγιάσαι βουλόμενος, ἢ οὖν ἐκπνευσὶς αὐτῷ, τοῦ μὲν σώματος κατὰ φύσιν δεχομένου τὴν τῆς ψυχῆς διάζευξιν, τοῦ δὲ Λόγου κατὰ θέλησιν ἀνεχομένου καὶ ἐξουσία τὴν ψυχὴν θέντος, ἵνα πάθῃ φυσικῶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀναστῇ θεϊκῶς ὑπὲρ ἡμῶν.

428. (ad Luke 23:56)

Ὅτι Μαρία ἢ Μαγδαληνὴ καὶ Ἰωάννα καὶ αἱ λοιπαὶ ἠτοίμασαν τὰ μυρα, ἢ δὲ Μαρία Ἰακώβου ἤγουν ἢ Θεοτόκος οὕτω γὰρ ἐχρημάτιζε τότε ὡς μητρυιὰ Ἰακώβου ἀδερφοῦ τοῦ Κυρίου, οὐκ ἐβάστασεν ἀπὸ τῆς ὁδύνης, *ὅψὲ δὲ σαββάτων ἦλθεν*, ὡς εἰώθαμεν λέγειν, ὅψὲ τῆς ὥρας, ὅψὲ τοῦ καιροῦ.

429. (ad Luke 24:1–11)

Ὅ δὲ ὅτι τὸ μεσονύκτιον ἦ καὶ ἔτι βραχὺ τότε γὰρ ἀνέστη ὁ Κύριος τῇ Κυριακῇ, ἢ γὰρ ἡμέρα ἀπὸ ἐβδόμης ὥρας τῆς νυκτὸς ἄρχεται καὶ λήγει εἰς τὴν ἕκτην ὥραν τῆς ἐξῆς νυκτὸς κατὰ τὴν κοσμοποιΐαν, καὶ ἐγένετο ἐσπέρα καὶ ἐγένετο πρωί, ἡμέρα μία, ἠνίκα γὰρ τὸ μέσον τῆς νυκτὸς παρέλθει, ὁ ἥλιος ὑποτρέχων τὴν γῆν φωτίζει τὰ μέρη τῆς ἀνατολῆς, κἂν ἡμῖν μὴ φαίνηται, μετὰ οὖν τὸ μεσονύκτιον ἀνέστη, τὴν δὲ ὥραν οὐδεὶς τῶν εὐαγγελιστῶν ἀκριβῶς ἰστόρησεν, ἢ οὖν Θεοτόκος μετὰ τῆς Μαγδαληνῆς ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον, οὐ μετὰ ἀρωμάτων, οὐ γὰρ ἐπεδέχετο ὁ καιρός, ἀλλὰ μόνον θεωρῆσαι τὸν τάφον, αὕτη πρώτη ἄφιξις τῶν γυναικῶν κατὰ

427 Codd. AJR 428 Codd. AR 429 Codd. AR

427, 0–1 Orig. fr. 252,2–3 2–4 Athanasius fr. 26.1244,48–52

9 ἐνάτης] θ' A: ἐνάτης JR | τριῶν πλήρης] τριῶν πλήρους A: γ' πλήρη J 427, 1 Τυπῶν... ἐξέπνευσεν] καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσεν Orig. fr. 252,2 | ἐκπνευσιν] ἐμπνευσιν AR: ἐκπνευσιν διὰ τῶν ῥημάτων τούτων Orig. fr. 252,3 2 ἐκπνευσὶς] ἐμπνευσὶς A 2–3 δεχομένου...ψυχῆς] δεχομένου Athanasius fr. 26.1244,50 3 ἀνεχομένου] ἐνεχομένου A | ἀνεχομένου...ψυχῆν] καὶ ἐξουσιαστικῶς τὸ ἴδιον σῶμα εἰς θάνατον προϊεμένου Athanasius fr. 26.1244,50–51 4 θέντος] καὶ add. Athanasius fr. 26.1244,52 428, 1 2356 om. R 1 Μαρία²] τοῦ add. R 3 ὅψὲ om. R 429, 1 ὅτι om. R 2 ἡμέρα] ζ' ἡμέρα A

τὸν Ματθαῖον, ἐλθουσῶν δὲ γίνεται σεισμός, καὶ ὁ Κύριος ἤδη ἦν ἐγερθεὶς, καὶ
 10 ἄγγελος ἀποκυλίει τὸν λίθον, αἱ δὲ γυναῖκες πορευόμεναι ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς
 τὰ λαληθέντα παρὰ τοῦ ἀγγέλου ἀπήντησαν τῷ Κυρίῳ, καὶ εἰπόντος αὐταῖς χαίρετε
 ἐκράτησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ, ὁ δὲ Κύριος ἀνέκτῆσατο αὐτὰς εἰπών· *μὴ φοβεῖσθε,*
ἀλλ' ὑπάγετε καὶ τὰ ἐξῆς, ἐλθοῦσαι δὲ ἐκεῖναι ἀπήγγειλαν πάντα τοῖς μαθηταῖς, οἱ
 δὲ ἀπὸ τῆς θλίψεως τῆς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ οὐδὲ ἀκοῦσαι αὐτῶν ἠνέσχοντο, καὶ πρὸς
 15 μὲν τὴν Μαγδαληνὴν οὐδὲ λόγον ἀφῆκαν, τὴν δὲ Θεοτόκον ἐπειδὴ ἐτίμων ἐλογίσαν-
 το ὡς ἡ ὑπερβολὴ τῆς θλίψεως ταῦτα λέγειν αὐτὴν ἀνέπεισεν, ὅμως ἐκεῖνη βεβαιω-
 θεῖσα ἔμεινεν ἐφ' ἑαυτῇ μηδὲν πλέον φιλονεικήσασα, ἡ δὲ Μαγδαληνὴ τοῖς ἀποστό-
 λοις εἶπερ ἑαυτῇ πειθομένη καὶ τῇ μιᾷ ὁράσει μὴ πεπιστευκυῖα, λαμβάνει καὶ
 ἑτέρας γυναῖκας καὶ ἔρχεται πρὸς τὸ μνημεῖον προπολλοῦ τοῦ διαφάυματος, καὶ τὸ
 20 μὲν σῶμα οὐχ εὔρον, βλέπουσι δὲ δύο ἀγγέλους ἐπιπληκτικῶς λέγοντας *τίνα*
ζητεῖτε καὶ τὰ ἐξῆς, εἶτα πάλιν ἀπελθόντων ἀνδρῶν τὲ καὶ γυναικῶν σὺν τῇ Μαγδα-
 ληνῇ καὶ ἀπαγγειλάντων τοῖς μαθηταῖς ἐφάνησαν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν.

430. (ad Luke 24:12)

Ἵτι οὐκ ἦσαν τῶν ἐπισήμων, ἀλλ' ἡ δοῦλοι τῶν γυναικῶν ἢ τινὲς τῶν ὑπὸ χεῖρα, ὁ
 δὲ Πέτρος ὡς παρὰ πολλῶν ἀκούσας ἀπῆλθε καὶ παρέκυψε μόνον καὶ εἶδε τὰ
 ὀθόνια, ἡ δὲ Μαγδαληνὴ ἀνεφλέγετο ὡς ἀπιστηθεῖσα, ἔρχεται οὖν τρίτον ἀυγασά-
 σης ἡμέρας σκοτίας ἔτι οὔσης, καὶ βλέπει τὸν λίθον ἠρμένον καὶ ἔρχεται πρὸς
 5 Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ βλέπει σύνεσιν γυναικός, ἐβουλεύσατο ἐν ἑαυτῇ ὅτι ἐὰν
 εἶπω τοῖς πᾶσιν ἀπιστηθήσομαι, εἶπεν οὖν τῷ Πέτρῳ καὶ Ἰωάννῃ, καὶ οὐ λέγει
 αὐτοῖς ὅτι ἀνέστη ὁ Κύριος, ἐπεὶ ἀπιστήσωσιν, ἀλλὰ πιθανωτάτην καὶ εὐπιστον
 ἀπαγγελίαν ἐρῶ, καὶ πρὸς τὸ ἐλθεῖν ἐν τῷ τάφῳ, λέγει οὖν ὅτι ἦραν τὸν Κύριόν μου,
 ὡσεὶ ἔλεγεν, ἀκούσατέ μου, δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, εἶτε ἠγέρθη ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, εἶτε
 10 μὴ οὐκ οἶδα, τὸ σῶμα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ μνημείῳ, σπουδὴ οὖν ὑμῖν ὀφείλει
 γενέσθαι, ἵνα γνῶμεν τίς ὁ ἐπάρας αὐτὸ καὶ ποῦ τέθεικε, πῶς δὲ ἡ ψηλαφήσασα
 μετὰ τῆς Θεοτόκου καὶ παρὰ τῶν ἀγγέλων δεύτερον ἀκούσασα ὅτι ἠγέρθη ὡς περὶ
 νεκροῦ διαλέγεται, ἡ δὴλον ὡς τεχνικὴ ἦν ἡ γυνὴ καὶ σοφὴ, ὠρμησαν οὖν οἱ δύο ἐπὶ
 τὸ μνημεῖον, καὶ εἶδον τὰ ὀθόνια μόνα καὶ ἐπίστευσαν, τί ἐπίστευσαν; ὅτι ἦραν τὸν
 15 Κύριον, κἂν γὰρ πρὸ τούτου ἦλθεν ὁ Πέτρος διὰ τὸν φόβον, καὶ τὸ ἔτι ἀκροσκοτεῖ-
 αν εἶναι τηλαυγῶς τὸν τόπον οὐκ ἔθεώρησεν, ὡς νῦν πρωΐας γενομένης, ἀπῆλθον

430 Codd. AR

15 ἐτίμων] ἐπετίμων R   16 αὐτὴν ἀνέπεισεν] αὐτῇ ἐπεισεν A   18 εἶπερ] ὄπερ R
 22 ἀπαγγειλάντων] ἀπήγγειλαν R   430, 2 δὲ] γὰρ R   6 εἶπεν] εἶπω A   7 ἀπιστήσωσιν]
 ἠπίστησαν ἂν R   8 ἐρῶ... τάφῳ om. R   9 ἠγέρθη] ἐγέρθη R   9-10 εἶτε μὴ] ἦτε καὶ μὴ R
 10 ὑμῖν] ἡμῖν R

οὖν πρὸς ἑαυτοὺς οἱ μαθηταὶ μηδὲν πιστεύσαντες, ἐπέισθη οὖν καὶ ἡ Μαρία, ὅτι ὡς γυνὴ ἠπατήθη, ἐναπέμεινε οὖν ἐκεῖσε κλαίουσα, καὶ παρακύπτει πάλιν καὶ βλέπει δύο ἀγγέλους καὶ ἐρωτάται παρ' αὐτῶν *τί κλαίεις; καὶ λέγει ὅτι ἦραν τὸν Κύριόν μου*, εἶτα στραφεῖσα ἐν τῷ τοὺς ἀγγέλους ἀναστῆναι ἐλθόντος ἐκεῖσαι τοῦ Κυρίου 20 καὶ ἰδοῦσα αὐτὸν οὐκ ἐγνώρισε, οὐκ ἐγνωρίζετο γὰρ εἰ μὴ παρ' οἷς ἤθελε, καὶ ὅτε ἐβούλετο εἶτα καὶ παρ' αὐτοῦ ἐρωτηθεῖσα τί κλαίεις, ἀπεκρίθη ὁμοίᾳ τοῖς πρὸς τοὺς ἀγγέλους νομίσασα τὸν προεστηκότα τοῦ κήπου εἶναι.

431. (ad Luke 24:13)

Οἱ δύο οὐκ ἐκ τῶν ια', ἀλλ' ἐκ τῶν ο', ὧν ὁ εἶς αὐτὸς Λουκᾶς ἐστίν.

432. (ad Luke 24.13)

Ἐπεὶ γὰρ οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν τάφον οὐκ ἐπίστευσαν τῇ ἀναστασει, μετετράπη καὶ αὐτὴ καὶ τοιαῦτα ἀπεκρίθη, ὁ δὲ υἱὸς ἐπιπληκτικῶς ἐνέκραξεν αὐτῇ Μαριάμ, τῆς δὲ ἐπιγνούσης τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ πεσοῦσης εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καθὼς καὶ πρότερον ἀπώσατο αὐτήν, καὶ μὴν τὸ πρῶτον ἠτόνησαν καταφιλοῦσαι τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἵνα ὑπὲρ τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ τῇ ἀφῆ μᾶλλον πιστωθῶσι. Ἦλθεν 5 οὖν πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ λέγει μετὰ παρρησίας ὅτι ἐώρακε τὸν Κύριον, μέχρι τούτου ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Τὴν τρίτην κάθοδον τῶν εἰς τὸ μνημα ἀφίξεων ἐξηγήσατο γενομένην σκοτείας. Ὁ δὲ Μάρκος Τετάρτην λέγει ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, καὶ παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ συνελόντα φάναι ἢ Μαγδαληνὴ καὶ ἢ τοῦ 10 Ἰακώβου, ἢ γουν ἢ Θεοτόκος, ἢ λθον εἰς τὸ μνημεῖον ὡς Σαββάτων. Παρὰ δὲ τῷ 15 Λουκᾶ ἢ Μαγδαληνὴ καὶ Ἰωάννα καὶ ἄλλαι τινές, ταύτην δὲ τὴν Ἰακώβου Μαρίαν οὐ λέγω τὴν Θεοτόκον, ἀλλ' ἄλλου τινὸς Ἰακώβου, αἱ δὲ παρὰ τῷ Λουκᾶ γυναῖκες ὄρθρου βαθέως ἦλθον, παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ, μόνῃ ἢ Μαγδαληνῇ ἀναγέγραπται πρῶτῃ σκοτίας οὔσης ἐλθεῖν καὶ σὺν αὐτῇ Πέτρον καὶ Ἰωάννην, ὅτε τῇ οἰκίᾳ ἀπιστίαν καὶ 15 αὐτὴν παρεσκεύασαν ἀπιστῆσαι, παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ, ἢ Μαγδαληνὴ Μαρία καὶ Μαρία ἢ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ, ἢ γὰρ Θεοτόκος τοῦ μεγάλου ἐχρημάτιζε μήτηρ, ἢ γουν μητρύ, καὶ ἄλλαι γυναῖκες ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου ἦλθον, τινές γὰρ λέγουσιν ὅτι δευτέρα κάθοδος ἐστίν ἢ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ διὰ τὸ σκοτίαν ἔτι εἶναι, καὶ Τρίτη

431 Codd. J 432 Codd. AR

23 τοῦ κήπου] τὸν κήπον R 432, 1 Ἐπεὶ| Ἐπειδὴ R | μετετράπη] μετετράπει R 4 πρότερον ἀπώσατο] πρότερον ἀπώσαντο A: τῷ πρότερον ἀπώσατο R: πρότερον ἀπώσατο corr πρῶτον] πρῶτερον R 5 αὐτοῦ² om. R 12 οὐ] λέγουν R 14 οὔσης] ἔτι add. R 15 ἀπιστῆσαι] συναπιστῆσαι R 16 ἢ¹ om. R 17–18 λέγουσιν] λέγουν R

ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ ὄρθρου βαθέως ὡς τοῦ πρωῖ πρώτον γινομένου, ὅπερ ἔχει τὸ
 20 ἄτοπον καὶ ἐκ τοῦ λέγειν τὸν Μάρκον, ὡς ἀνατείλαντο τοῦ ἡλίου ἦλθον αἱ γυναῖκες,
 εἰ δὲ ὄρθρος ἦν μετὰ τὸ πρωὶ δηλονότι τὸν ὄρθρον εἶχε κολλῆσαι τῇ ἀνατολῇ τοῦ
 ἡλίου, καὶ ὁ Δανιὴλ περὶ τοῦ Δαρείου φησί, τότε ὁ βασιλεὺς ἀνέστη τῷ πρωῖ ἐν τῷ
 φωτὶ καὶ ἐν σπουδῇ ἦλθον ἐπὶ τὸν λάκκον.

433. (ad Luke 24:13)

Τίνος χάριν ἡ Μαγδαληνὴ μετὰ τρεῖς ὀπτασίας πάλιν ἀπέρχεται σὺν ταῖς γυναῖξιν,
 οὐχ ὡς ἐνδύζουσα, ἀλλῶς ὀδηγοῦσα καὶ χαίρουσα καὶ σκιρτῶσα, αἱ δὲ λοιπαὶ
 γυναῖκες οὐδὲν ἠπίσταντο, ἔλεγον γάρ· *τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον*, εἶδον οὖν
 5 νεανίσκον, ὁ δὲ οὐκ ἐπετίμησεν αὐταῖς, ὡς τὰς παρὰ τῷ Λουκᾷ καὶ Ἰωάννη, καὶ
 οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον, δείκνυται οὖν ὅτι ἕτεροι ἦσαν αὐταί, δῆλον γὰρ καὶ ἐκ τῶν
 καιρῶν καὶ ἐκ τῶν προσώπων καὶ ἐκ τῶν τρόπων τῆς πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπαγγελί-
 ας καὶ σιωπῆς, ὡς διάφοροι καὶ γυναῖκες καὶ αἱ πρὸς τὸ μνημεῖον ἀφίξεις.

434. (ad Luke 24:33)

Ἐν αὐτῇ μὲν τῇ ὥρᾳ ὑπέστρεψαν, οὐκ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ εὔρον τοὺς ἔνδεκα, καὶ
 ἀπήγγελλαν τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ τῇ μ' ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, ὅτε καὶ
 ἀνελήφθη. Τὰ οὖν ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν ἡμερῶν τούτων γεγονότα, παρήκεν οὗτος
 ἅπερ οἱ περὶ Κλεώπαν διηγούμενοι εὔρον τοὺς ἔνδεκα καταμόνας λέγοντας, ὅτι
 5 ἠγέρθη καὶ ὤφθη Σίμων· περὶ οὗ οὐκ ἐμνήσθη ποῦ ἢ πότε ἢ πῶς ὤφθη ὁ Κύριος, ἐν
 ταύταις οὖν ταῖς ἡμέραις καὶ τὰ κατὰ τὴν Γαλιλαίαν ἐπέπρακται, περὶ ὧν ἐμνήσθη ὁ
 Ματθαῖος.

433 Codd. AR 434 Codd. AJR

434, 1-6 Cyril, *Comm.* 72.945,8-19

19 βαθέως] βαθέος AR: corr. βαθέως 22 τῷ¹ om. R 23 ἦλθον] ἦλθεν R 433, 1 Τίνος] Καὶ
 τίνος R 5 δείκνυται] γὰρ add. R 434, 1 Ἐν... ὑπέστρεψαν] ἐπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ
 Cyril, *Comm.* 72.945,8 | ὥρα²] φησὶν add. Cyril, *Comm.* 72.945,9 | ἔνδεκα] συνηθροισμένους
 add. Cyril, *Comm.* 72.945,10 3 οὖν] τοίνυν Cyril, *Comm.* 72.945,12 | γεγονότα] γεγονότα R:
 γενόμενα Cyril, *Comm.* 72.945,13 | παρήκεν] ὁ add. Cyril, *Comm.* 72.945,13 4 Κλεώπαν]
 Κλαιώπαν R: Κλεόπαν Cyril, *Comm.* 72.945,14 | διηγούμενοι] διηγούμενους Cyril, *Comm.*
 72.945,14 5 ἠγέρθη] ὁ Κύριος add. Cyril, *Comm.* 72.945,15-16 6 ἐπέπρακται] πεπράκαται R

435. (ad Luke 24:42)

Συνέφαγε τῷ ὀπτῷ ἰχθύϊ καὶ τὸ κηρίον. Τὸ μὲν ὀπτὸν διὰ τὸ ἐξαναλωτικὸν τοῦ πυρὸς τῶν παθῶν τῆς ὑγρότητος, τὸ δέ, ὡς μέλι μέν, διὰ τὸ ἐπιθυμητικὸν τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν τοῖς ἀξίοις, ὡς κηρίον δὲ ἵνα τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἀπογράψωνται.

436. (ad Luke 24:43)

Ταῦτα δυνάμει θεία ἐξανηλώσθαι φαμέν, ἃ κατ' ἐνέργειαν θείαν ἀναλωθέντα φαγεῖν εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής, οὐ γὰρ ὁδοῦσι καὶ μύλαις τὴν τροφήν κατελείνουν κατὰ τὸν νόμον τῶν φθαρτῶν σωμάτων, ἀλλ' ἀνήλισκεν ὑπὸ τοῦ Θείου πυρὸς, ταῦτα δὲ πάντα οἰκονομικῶς, ἵνα δείξῃ σαφῶς, ὡς αὐτός ἐστιν ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ὁ καὶ πρὸ τούτου συνεσθίων αὐτοῖς.

5

437. (ad Luke 24:42)

Ἡ ἐπαγγελία τοῦ πατρὸς ἦν τὸ βαπτισθῆναι αὐτοὺς ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί, τίς δὲ ὁ τρόπος τοῦ βαπτισμοῦ παρίστησιν ὁ λόγος ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων, δύναμιν δὲ ἐξ ὕψους τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος διάφορον ἐνέργειάν φησιν, ἦν ὁ ἀπόστολος διαιρῶν διαμνημονεύει λέγων ᾧ μὲν διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, καὶ τὰ ἐξῆς.

5

438. (ad Luke 24:49)

Ἀναγκαῖον ἦν τοὺς μέλλοντας εἰς πᾶν γένος ἀνθρώπων τὸ Σωτήριον εὐαγγέλιον κηρύσσειν, περιμένειν τὰ τοῦ θείου πνεύματος θεία χαρίσματα καὶ μάλιστα τῶν γλωσσῶν, δι' ὧν ἔμελλον ἀλλοφώνοις καὶ ἀλλογλώσσοις ἔθνεσι προσδιαλέγεσθαι.

---

435 Codd. AJR 436 Codd. AJR 437 Codd. AJ 438 Codd. AJ

435, 3 ἀπογράψωνται] ἀπογράφονται R 436, 1 ἐξανηλώσθαι] ἐξαναλώσθαι R 2 τὸν om. AR 3 νόμον] νόμων R

439. (ad Luke 24:50)

Τοῦτο ἐποίησε τῇ μ' ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ κατὰ τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν ἱστορη-
 μένον, τὰ δὲ τούτων ἐξῆς σχόλια εὐρήσεις ἐν τῷ τέλει τοῦ εὐαγγελίου Μάρκου
 ἀποστόλου.

---

439 Codd. AJ

439, 1-2 ἱστορημένον...Μάρκου om. J

Appendix

Headings of excerpts in C139.1

3 Ἐπεχείρησαν A; 4 Αὐτόπται καὶ ὑπηρεταί A; 5 Ἐν ἡμέραις Ἡρώδου A; 6 Ἀββιά A; 7 ἄλλο A; 9 Ἀμεμπτοί A; 10 Ἡ Ἐλισάβητ ἦν στειρά A; 13 Εἰσελθὼν AR; 14 Δι' ὅτι εἰσηκούσθη A; Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία R; 15 Χαρήσονται A; καὶ πολλοὶ R; 16 Οὐ μὴ πίει A; Καὶ οἶνον R; 17 Ἐπιστρέψαι καρδίας AR; 19 Ἄλλως J; 20 Κατὰ τί γινώσκωμεν τοῦτο A; Κατὰ τί γινώσκωμεν R; 21 Ὡς ἐπλήσθη(σαν) αἱ ἡμέραι τῆς λειτουργίας A; 22 Περιέκρυβεν A; Καὶ περιέκρυβεν R; 24 Μεμνηστευμένην AR; 25 Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ AR; 26 Κληθήσεται A; 28 Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται(αι) AR; 30 ἄλλο A; om. JR; 31 Τὸ γεννώμενον ἅγιον AR; 32 Καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβητ ἡ συγγενίς A; Καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβητ R; 33 Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις A; Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν αἷς R; 34 Ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου A; Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν R; 36 Ἐμεινεν δὲ Μαριάμ A; Ἐμεινεν δὲ R; 37 Ἀλλὰ κληθήσεται A; 38 Ἰω(άννης) ἐστὶν τὸ ὄνομα A; 39 Λατρεύειν A; 40 Τὸ παιδίον ἠΐθελεν A; 41 Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις A; 42 Αὕτη ἡ ἀπογραφή A; 43 Ἄλλο A; 44 Ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ A; 45 Ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν φάτῃ A; 46 Καὶ ποιμένες ἦσαν A; 47 Χριστὸς κύριος ἐν πόλει Δαυὶδ A; 48 Ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία A; 49 Ἔως Βηθλεὲμ A; 50 Τοῦ περιτεμεῖν τὸ παιδίον A; Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν R; 51 Ἐν τῇ κοιλίᾳ A; 52 Αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ A; 53 Ζεῦχος τρυγόνων A; 54 Ἄλλο A; 55 Ἄλλως J; 56 Κατὰ τὸ εἰθισμένον AR; 57 Πρὸς Μαριάμ AJR; 58 Εἰς πτωσῖν A; Εἰς πτωσίν καὶ ἀνάστασιν τῶν αὐτῶν R; 59 Ἀποκαλυφθῶσιν A; Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν R; 60 Καὶ ἄλλως AR; ἄλλως J; 61 Ἰερουσαλήμ A; 62 Ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν A; 64 Ἐτῶν ἰβ' A; 65 Ὑπέμεινεν ὁ Ἰησοῦς A; 66 Μεθ' ἡμέρας γ' A; 67 Ἀκούοντα αὐτῶν A; 68 Ἴδοὺ ὁ πατήρ σου A; 69 Ἐζητοῦμέν σε AR; 70 Ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου δεῖ εἶναι με AR; 71 Καὶ ἦν ὑποτασσόμενος A; 73 Ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου A; Ἄλλως J; 74 Τοῦ Ἰορδάνου A; om. JR; 75 Φωνῆ βοῶντος A; 76 Εὐθείας ποιεῖτε A; 77 Γεννήματα ἐχιδνῶν AR; 78 Ἐκ τῶν λίθων τούτων A; 79 Ἡ ἀξίνη A; ἀξίνη JR; 80 Ὁ ἔχων β' χιτῶνας A; 81 Καὶ τελῶναι AR; 82 Καὶ στρατευόμενοι AR; 83 Μήποτε αὐτὸς εἶη ὁ Χριστὸς A; 84 Ὁ δὲ Ἡρώδης ὁ τετράρχης A; 85 Ἀνεωχθῆναι AJ; 87 Καὶ προσευχομένου A; 88 Ὡσεὶ ἐτῶν λ' A; ἐτῶν τριάκοντά ἐστιν R; 89 Ἀρχόμενος ὦν ὡς ἐνομιζέτο A; 91 Ἰησοῦς δὲ πλήρης πνεύματος ἁγίου A; 92 Ἡμέρας τεσσαράκοντα A; 93 Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζῆσεται A; Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ R; 94 Ἐν στιγμῇ χρόνου AR; 98 Ὑπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς A; 99 Ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς A; 100 Ἦλθεν εἰς Ναζαρέτ A; 101 Εὗρεν τὸν τόπον A; 102 Ἐχρῖσέν με AR; 103 Εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς A; πτωχοῖς R; 104 Ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν A; 105 Σήμερον R; 106 Ἰατρέ, θεράπευσον A; Ἰατρέ R; 107 Ἐπ' ἀληθείας δὲ λέγω ὑμῖν A; Ἐπ' ἀληθείας R; 108 Ἄλλο A; 109 Διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο A; Διὰ μέσου αὐτῶν R; 110 Ἐν ἐξουσίᾳ ἦν AR; 112 Οἶδά σε τίς εἶ A; 113 Ἐπετίμη(σεν) τῷ πυρετῷ A; 114 Ἐπιθεῖς τὰς χεῖρας A; 115 Οὐκ εἶ A; 116 Γεννησαρέτ A; 117 Ἵνα εἰδῆτε ὅτι ἐξ(ουσίαν) A; 118 Δευτεροπρώτῳ A; 120 Ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος A; 121 Καὶ ἦν διανυκτερε(ύων) AR; 122 Καὶ ἐκλεξάμενος AR; 123 Τοῦδας Ἰσκαριώτης A; 124 Ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμούς A; 125 Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις A; 126 Οἱ ἐμπεπλισμένοι A; 127 Οἱ γελῶντες νῦν A; 128 Ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπω(σιν) A; 129 Οὐ γὰρ ἐστὶ δένδρον καλὸν A; 130 Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος AR; 131 Κύριε Κύριε A; 132 Παρακάλουν αὐτόν A; 133 Οὐ γὰρ εἰμι ἰκανός A; 134 Προσκαλεσάμενος ὁ Ἰωάννης β' τῶν

μαθητῶν αὐτοῦ εἶπε A: δύο τινὰς R; **135** Κάλαιμον ὑπὸ ἀνέμου σα(λευόμενον) A: Κάλαιμον JR; **136** Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω A: Ἴδου ἐγὼ R; **137** Ἐν γεννητοῖς A; **138** Ὁ δὲ μικρότερος A: Ἄλλως J; Ἄλλως γὰρ μέγας ἦν R; **139** Ἄλλο A: Ἄλλως R; **140** Ἐν γεννητοῖς γυναικῶν R: Ἄλλως J; **141** Ἐδικαίωσαν τὸν θεόν A; **142** Παιδίους A; **143** Εἰσελθ(ὼν) εἰς οἰκίαν τοῦ Φα(ρισαίου) A; **144** Ἀρέθα J; **145** Ἦτις ἦν ἀμαρτωλὸς ἐστίν A; **147** Καὶ αὐτὸς διώδευεν κατὰ πόλιν A; **148** Ἐνέβη εἰς πλοῖον; **149** Ὑπνωσεν A; **150** Εἰς τὴν ἄβυσσον A; **151** Ἄλλο A; **153** Μηδὲν αἴρετε A; **154** Ἄλλο A: Ἄλλως J: Εἰς τὸν αὐτὸν R; **155** Τίνα με λέγετε εἶναι A; **156** Πολλὰ παθεῖν A; **157** Τὴν ἐξοδὸν αὐτοῦ A; **158** Βεβαρημένοι ὕπνω A: Τοῦ Χρυσοστόμου JR; **159** Ἐγένετο δὲ τῇ ἐξῆς A; **160** Ἐγένετο νεφέλη A; **161** Ἰησοῦς εὐρέθη μόνος A: μόνος RS; **162** Ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς A: Ἔσομαι RS; **163** Ἐπετίμησεν ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι A; **164** Ἀπέδωκεν αὐτόν A; **165** Θέσθε ὑμεῖς A: Θέσθαι ὑμεῖς εἰς τὰ ὦτα R; **166** Ἐπιλα(βόμενος) παιδίου A; **167** Ὁ γὰρ μικρότερος A; **168** Ἐν τῷ συμπληρουσθ(αι) A; **169** Τῆς ἀναλήψε(ως) A; **170** Ἐστήριξε A; **171** Ἐπετίμησεν A; **172** Ἄλλο A; **173** Αἰ (ἀ)λώπεκες φω(λεοῦς) A; **174** Εἶπεν δὲ πρὸς αὐτόν A; **176** Εἶπε δὲ καὶ ἕτερος A; **177** Ἄλλω J: Οὐδεὶς ἐπιβαλῶν R; **178** Ἐβδομήκοντα A; **179** Ἀνὰ δύο A; **180** Μὴ βαστάζετε A; **181** Εἰρήνη τῷ οἴκῳ A; **182** Καὶ τὸν κονιορτόν A; **183** Ὅτι ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς A; **184** Ὅτι Σοδόμοις ἐν τῇ A; **185** Ἀνεκτότ(ερον) ἐστ(αι) ἐντῇ κρίσει A: Ἀνεκτώτερον R; **186** Ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι A; **187** Ὑπέστρεψαν δὲ οἱ ο' μετὰ χαρᾶς A: Μετὰ χαρᾶς R; **188** Ἐπά(νω) ὄφρων καὶ σκορπ(ίων) A: Ἐπάνω ὄφρων R; **189** Πλὴν ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε A; **190** Ἠγαλλιάσα(ο) τῷ πνεύματι A; **191** Ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ A; **192** Πάντα μοι παρεδόθη A; **193** Τίς ἐστίν ὁ υἱός A; **194** Ἀποκαλύψαι A; **195** Καὶ στραφεῖς A: Καὶ στραφεῖς πρὸς R; **196** Καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν A; **197** Ὁρθῶς ἀπεκρίθης A; **198** Τίς ἐστίν μου πλησίον A: Ἐκπειράζων R; **199** Ἀνθρωπὸς τις κατέβαινεν A: Ἀνθρωπὸς τις R; **200** Ἰερεὺς καὶ Λευίτης A; **201** Σαμαρείτις δέ A: Σαμαρείτης R; **202** Ἐλαιὸν καὶ οἶνον A; **204** Ὑπεδέξατο αὐτόν A; **205** Τὴν ἀγαθὴν μερίδα A; **207** Πάτερ ἡμῶν AR; **208** Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου R; **209** Γενηθήτω τὸ θέλη(μα) A: Γενηθήτω R; **210** Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομα A: Ἁγιασθήτω τῷ R; **211** Τὸν ἄρτον ἡμῶν AR; **212** Καὶ ἄφες ἡμῖν A; **213** Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς A: Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς R; **214** Τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει A; **215** Τίνα δὲ ἐξ ὑμῶν A; **216** Καὶ ἦν ἐκβάλλων δαιμόνιον A; **218** Βεελζεβούλ A; **219** Πειράζοντες AR; **220** Πᾶσα βασιλεία A; **221** Δακτύλῳ Θεοῦ AR; **222** Ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς A; **223** Ὅταν ὁ ἰσχυρός A; **224** Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ AR; **225** Δι' ἀνύδρων τόπων A; **226** Σεσαρωμένον A; **227** Χείρονα τῶν πρώτων A; **228** Σημεῖον ἐπιζητεῖ A; **229** Σοφίαν AR; **230** Ὡδε AR; **231** Λύχον AR; **232** Ὁφθαλμός AR; **234** Τὸ ἐξω τοῦ ποτηρίου A; **235** Τὸ ἡδύοσμον A; **238** Ὡς τὰ μνημεῖα AR; **239** Ἐνὶ τῶν δακτύλων AR; **240** Προφήτας καὶ ἀποστόλους A: Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σοφία R; **242** Τὴν κλεῖδα A: Κλεῖδα R; **243** Ἀποστοματίζειν AR; **244** Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύ(μης) A; **245** Ἀπὸ τῶν ἀποκτειν(ό)ν(των) A; **246** Ἀσσαρείων A; **247** Ἐπιλελησμένον A; **248** Εἰς πνεῦμα τὸ ἅγιον A; **249** Ἀπολογησῆθε A; **250** Τίς με κατέστησε δικα(στήν) A; **251** Ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστ(ιν) A; **252** Τί ποιήσω A; **253** Κατανοήσατε τοὺς κόρα(κας) A; **254** Τὰ κρίνα AR; **255** Οὐδὲ Σολομών A; **256** Τί φάγητε A; **257** Μικρὸν ποίμνι(ον) A; **258** Παρελθὼν διακονήσει A: διακονήσει R; **259** Β' καὶ Γ' φυλακὴν A; **260** Εἰ ἦδει ὁ οἰκοδε(σπότης) A; **261** Κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολή(ν) A: Ἄλλως J; **262** Ἄλλο A; **263** Ἐσθίειν τε A; **264** Διχοτομηθήσεται A; **265** Ἄλλο J; **266** Ἄλλο. Διχοτομηθήσεται A: Ἄλλο J; **267** Ὡς ἐδόθη πολὺ A; **268** Πῦρ ἦλθον A; **269** Εἰ ἦδη ἀνήφθη A: ἀνήφθη R; **270**

Οἶκω ἐνί Α: Πέντε ἐν οἴκῳ ἐνί R; **271** Ὑποκριταί AR; **272** Μετὰ τοῦ ἀντιδίκου Α; **274** Τῷ πράκτορι R; **276** Περὶ τῶν Γαλιλαίων Α; **277** Οἱ ἰ΄ καὶ ὀκτώ Α; **279** Συκῆν Α; **280** Κύριε, ἄφες αὐτῷ Α; **281** Πνεῦμα ἔχουσα Α; **282** Καὶ ἐπέθηκεν αὐτῇ Α; **283** Οὐ λύει τὸν βοῦν Α; **284** Κόκκω σινάπεως Α; **285** Ζύμη Α; **287** Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου Α; **288** Ὅτι Ἡρώδης Α; **289** Ἐξελεθ(ε) καὶ πορε(ύου) Α: Ἐξελεθ(ε) R; **290** Εἶπατε τῇ ἀλώπεκι Α; **291** Ἰερουσα(λήμ) Ἰερουσα(λήμ) Α; **292** Ἔως ἤξει ὅτε Α: om. JR; **293** Ἐμπροσθεν αὐτοῦ Α; **294** Ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν AR; **295** Τῷ κεκληγκότι αὐτόν Α: Ὅταν ποιῆς ἄριστον R; **296** Μακάριος ὅστις φάγεται Α; **297** Ἀνθρωπός τις Α; **299** Πλατείας Α; **300** Ῥύμας Α; **301** Αναπήρους AR; **302** Ὀδοὺς καὶ φραγαμούς Α; **303** Ἀνάγκασον AJ; **304** Εἴ τις ἔρχεται πρὸς με Α; **305** Καλὸν τὸ ἄλας Α; **306** Ὁ ἔχων ὧτα AR; **307** Εἶπ(εν) δὲ πρὸς αὐτόν Α; **308** Γυνή Α; **309** Τὸ μέρος τῆς οὐσίας Α; **310** Ἀνθρωπός τις εἶχεν δύο υἱούς Α; **311** Εἰς χώραν μακράν AR; **315** Ἐπεθύμει Α; **316** Ἀναστάς Α; **317** Τὸν μόσχον Α; **319** Ἀνθρωπός τις ἦν πλούσιος Α: Ἀνθρωπός τις R; **320** Βάτος Α; **321** Κόρος Α; **322** Οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου Α: υἱοὺς τοῦ αἰῶνος τούτου R; **323** Μαμωνᾶς Α; **325** Τίς ὑμῖν δώσει Α; **326** Ἔως Ἰωάννου Α; **327** Εὐαγγελίζεται Α; **328** Καὶ πᾶς τις Α: Καὶ πᾶς R; **329** Μία κεραία Α; **330** Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου Α: Ἄλλως J; **332** Ἀνθρωπός τις Α; **333** Μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδ(α) Α; **334** Πρόσθετε ἡμῖν πίστιν Α; **335** Κόκκον σινάπεως Α: Κόκκον R; **336** Πότε ἔρχεται Α; **338** Ἐλεύσονται ἡμέραι Α; **339** Μὴ πιστεύσητε Α; **340** Δεῖ αὐτόν πολλὰ παθεῖν Α; **341** Ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος AR; **342** Ὁ ἐν τῷ ἀργῷ Α; **343** Ὅς ἐὰν ζητήσῃ ψυχὴν Α; **344** Ταύτη τῇ νυκτί AR; **347** Ὅπου τὸ σῶμα Α; **348** Κριτῆς τις ἦν Α; **349** Τὴν πίστην Α: πίστην R; **350** Ἀνθρωποὶ δύο ἀνέβησαν Α; **351** Ὁ θεός, ἰλάσθητί μοι Α: om. JR; **352** Πᾶς γὰρ ὁ ὑψῶν Α; **353** Ἐπετίμων Α; **354** Τίς ἄρχων Α; **355** Ἐν σοὶ λείπει Α; **356** Δυσκόλως Α; **357** Κάμηλος AR; **358** Ἡ πλούσιον Α; **359** Τὰ ἀδύνατα Α: Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις R; **360** Τί ἄρα ἔσται ἡμῖν Α; **361** Οὐδὲ συνῆκαν Α; **362** Υἱὸς Δαυὶδ, ἐλέησόν με Α; **363** Ἀποδίδωμι τετραπλοῦν Α; **364** Ἀνθρωπός τις εὐγενῆς Α; **365** Ἄλλο Α; **366** Ἐδωκεν αὐτοῖς ἰ΄ μνᾶς Α; **367** Ἡ μνᾶ σου Α; **368** Διατί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριον ἐπὶ τρά(πεζαν) Α; **369** Ἄρατε AR; **370** Βηθανία Α; **371** Πῶλον δεδεμέ(νον) Α; **372** Κώμην Α; **373** Οἱ κύριοι Α; **374** Τὰ ἱμάτια Α; **375** Ἐκλαυσε Α; **376** Ἀνθ' ὧν Α; **377** Οὐδὲ ἐγὼ λέ(γω) ὑμῖν Α: Οὐδὲ ἐγὼ λέ(γω) R; **378** Ἀνθρωπός ἐφύτευσεν ἀμπελώνα Α; **379** Καὶ τῷ καιρῷ Α; **380** Ἴσως τοῦτον ἰδόντες Α: Ἴσως τοῦτον R; **382** Ἀπόδοτε τοινύν Α: Απόδοτε αὐτῷ τὰ Καίσαρος R; **383** Τῶν Σαδδουκαίων Α; **384** Θεὸς γὰρ οὐκ ἔστιν νεκρῶν Α; **386** Εἶπε ὁ κύριος τῷ κυρίῳ Α; **387** Ἔως ἂν θῷ AR; **388** Ἐλεύσονται Α; **389** Πότε ταῦτα ἔσται AR; **390** Ἐλεύσονται ἡμέραι Α; **391** Αἰχμαλωτισθ(ήσονται) Α; **392** Ἥχους θαλάσσης Α: Τῆς κρίσεως γὰρ ἄρχων R; **393** Καὶ ὄψονται AR; **394** Ἴδετε τὴν συκῆν Α; **395** Ἀπελθὼν συνελά(λησεν) Α; **396** Πέτρον καὶ Ἰωάννην Α; **397** Ἀνέπεσεν AR; **398** Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα AR; **399** Οὐ μὴ φάγω Α: Οὐκέτι οὐ μὴ φάγω R; **400** Εὐχαριστήσας εἶπεν AR; **401** Καὶ λαβῶν ἄρτον AR; **402** Εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν AR; **403** Καὶ τὸ ποτήριον Α; **404** Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Κύριε Α; **405** Ἴνα ἔσθητε καὶ πίνητε Α: Ἴνα ἔσθηται καὶ πίνηται R; **406** Σίμων Σίμων AR; **407** Μάχαιραν Α; **408** Ἰκανόν ἔστιν AR; **409** Προσηύχετο AR; **410** Ἀπεσπάσθη AR; **411** Πάτερ παρένεγκε Α; **412** Ἄλλως J; **413** Τὸ σὸν γινέσθω Α: Ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω R; **414** Ἀφείλεν αὐτοῦ Α: τὸ οὓς τὸ δεξιόν R; **415** Ἡ ὥρα καὶ ἡ ἐξου(σία) Α: Ἄλλ' αὕτη ὑμῶν ἐστὶν ἡ ὥρ(α) R; **416** Ἠρνήσατο Α; **417** Ἐξελθὼν ἔξω Α: Πρὶν ἀλέκτορ(α) R; **418** Ὑμεῖς λέγετε Α; **419** Ὁ δὲ Πιλάτος ἐπηρώ(τησεν) Α; **420** Ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ Α; **421** Πάτερ ἄφες αὐτοῖς AR; **422**

Ἐπετίμα αὐτοῖς A: Ἐπετίμα αὐτῷ R; **423** Μνήσθητί μου Κ(ύρι)ε A; **424** Ἄλλο A; **425** Σήμερον μετ' ἐμοῦ A: Τὸ σήμερον R: Ἄλλω J; **426** Ὡσεὶ ἕκτη A: Ὡσεὶ ὥρα ς' R; **427** Εἰς χεῖράς σου AR; **430** Διὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν οὐκ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς ; **432** Ἦραν τὸν κύριόν μου A; **434** Αὐτῇ τῇ ὥρᾳ A; **435** Ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος AR: Ἐφαγεν J; **436** Ἄλλο A: Ἄλλως R: Ἐφαγεν J; **437** Τὴν ἐπαγγελίαν A; **438** Δύναμιν ἐξ ὕψους A; **439** Ἐξήγαγεν δὲ αὐτούς A

Bibliography

- ALAND, Kurt, *Kurzgefasste Liste der griechischen Handschriften des Neuen Testaments*. Second edition. Berlin: De Gruyter, 1994.
- ANDERSON, Jeffrey, “Manoscritti miniati del nuovo testamento”, in: *Voci dell'Oriente. Miniature e testi classici da Bisanzio alla Biblioteca Medicea Laurenziana*, ed. Massimo BERNABÒ, Florence: Edizioni Polistampa, 2011.
- ASTRUC, Charles – CONCASTY, Marie-Luise, *Bibliothèque nationale. Catalogue des manuscrits grecs. Troisième partie: Le Supplément grec, Tome III, numéros 901–1371*. Paris: Bibliothèque national, 1960.
- BLUM, Rudolf, *La biblioteca della Badia Fiorentina e i codici di Antonio Corbinelli*. Studi e testi 155. Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1951.
- CANART, Paul, – PERRIA, Lidia, “Les écritures livresques des XI et XII siècles”, in *Paleografia e codicologia greca. Atti del II Colloquio internazionale Berlino-Wolfenbüttel, 17–20 ottobre 1983*, eds. Dieter, HARLFINGER – Giancarlo PRATO. Alessandria: Edizioni dell'orso, 1991.
- CARDINALI, G., *Inventari di manoscritti greci della Biblioteca Vaticana sotto il pontificato di Giulio II (1503–1513)*. Studi e testi 491. Vatican City: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2015.
- CLARK, Kenneth Willis (ed.), *Checklist of Manuscripts in the Libraries of the Greek and Armenian Patriarchates in Jerusalem microfilmed for the Library of Congress, 1949–1950*. Washington: Photoduplication Service, Library of Congress, 1953.
- CORDERIUS, Balthasar, *Catena Sexaginta quinque Graecorum Patrum in Sanctum Lukam*. Antwerp: Plantin, 1628.
- CRAMER, John Anthony, *Catena Graecorum Patrum in Novum Testamentum Tomus II in Evangelia S. Lucae et S. Joannis*. Oxford: OUP, 1844.
- DEVRESSE, Robert, “Chaînes exégétiques grecques”. Columns 1084 – 1233, in *Dictionnaire de la Bible: Suppl.*, ed. Luis PIROT. Paris: Letouzey et Ané, 1928.
- DEVRESSE, Robert, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae...Codices Vaticani graeci. Codices 330–603*. Rome: Typis Polyglottis Vaticanis, 1937.
- DŽUROVA, Aksinija Dobрева, *Le rayonnement de Byzance. Les manuscrits grecs enluminés des Balkans (VIè–XVIIIè siècles), Catalogue d'expositio. XXIIe Congrès International d'Études Byzantines, Sofia, 22–27 août 2011*. Sofia: Galerie Nationale d'Art étranger, 2011.
- DOUTRELEAU, Luis – ROUSSEAU, Adelin, *Irénée de Lyon. Contre les hérésies. Livre 3. Volume 2. SC 211*. Paris: Éditions du Cerf, 1974.
- DUCAEUS, Fronto, *Bibliothecae veterum patrum seu scriptorum ecclesiasticorum*. Volume 2. Paris: per Sonnius fratres et Hieronymum Drovardum, 1624.
- DUPLACY, Jean, “Manuscrits grecs du Nouveau Testament émigrés de la Grande Laure de l'Athos”, in *Studia Codicologica*, eds. Kurt TREU – Jürgen DUMMER – Johannes IRMSCHER – Franz PASCHKE. TU 124. Berlin: Akademie-Verlag, 1977.
- ELLIOTT, J.K., *A Bibliography of Greek New Testament Manuscripts*. Third edn. Supplements to Novum Testamentum. Leiden, Boston: Brill, 2015.
- GEERARD, Maurits, ed., *Clavis Patrum Graecorum. IV Concilia. Catenae*, Turnhout: Brepols, 1980.
- GEERARD, Maurits – NORET, Jacques, eds., *Clavis Patrum Graecorum. IV Concilia. Catenae. Editio aucta*. Turnhout: Brepols, 2018.
- GOEKE-MAYR, Elisabeth – MAKRIAS, Georgios. “Dating the codex Patmiacus 171: Iconoclastic remarks on the Byzantine illuminated manuscripts of the Book of Job and on the supposed origins of the Catenas in the 6th century”, in *Griechisch-byzantinische Handschriftenforschung: Traditionen, Entwicklungen, neue Wege*, eds. Christian BROCKMANN – Daniel DECKERS – Dieter HARLFINGER – Stefano VALENTE. Berlin–Boston: De Gruyter, 2020: 437–460.
- GRANIĆ, Branko, *Die Subscriptionen in den datierten griechischen Handschriften des 9. und 10. Jahrhunderts. II. Darstellender Teil*. Sr. Karlovci: Serbische Klosterbuchdruckerei, 1922.
- GREENLEE, J.H., “The Catena of Codex Zacynthius,” *Bib* 40 (1959): 992–1001.

- GUIGNARD, *Christophe*, *La lettre de Julius Africanus à Aristide sur la généalogie du Christ. Analyse de la tradition textuelle, édition, traduction et étude critique*. TU, 167. Berlin/Boston: De Gruyter, 2011.
- HAJDÚ, Kerstin, *Katalog der griechischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München, Band 4, Codices graeci Monacenses 181–265*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2012.
- HATCH, William Henry, *The Greek Manuscripts of the New Testament in Jerusalem. Facsimiles and Descriptions*. Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1934.
- HOUGHTON, H.A.G., MANAFIS, Panagiotis and MYSHRALL, A.C., *The Palimpsest Catena of Codex Zacynthius: Text and Translation*. T&S 3.22. Piscataway NJ: Gorgias, 2020.
- HOUGHTON, H.A.G. (ed.), *Commentaries, Catena and Biblical Tradition*. T&S 13. Piscataway NJ: Gorgias, 2016.
- HOUGHTON, H.A.G., “The Layout and Structure of the Catena,” in *Codex Zacynthius: Catena, Palimpsest, Lectionary*, eds. H.A.G. HOUGHTON – D.C. PARKER. T&S 3.21. Piscataway NJ: Gorgias, 2020: 59–95.
- HOUGHTON, H.A.G. “The Layout of Early Latin Commentaries on the Pauline Epistles and their Oldest Manuscripts,” in *Studia Patristica XCI. Papers Presented at the Seventeenth International Patristics Conference*, ed. Markus VINZENT. Leuven: Peeters Publishers, 2017: 71–112.
- HUTTER, Irmgard, *Corpus der byzantinischen Miniaturenhandschriften. III, Oxford, Bodleian Library 3*. Denkmäler der Buchkunst 5.1. Stuttgart: Anton Hiersemann, 1982.
- KARO, Georg – LIETZMANN, Johannes, *Catenarum graecarum catalogus*. Göttingen: Lüder Horstmann, 1902.
- KRIKONIS, Christos (Χρήστος Θ. Κρικώνης), *Συναγωγή πατέρων εις το κατά Λουκάν ευαγγέλιον υπό Νικήτα Ηρακλείας (κατά τον κώδικα Ιβήρων 371)*. Second edn. Thessaloniki: Centre for Byzantine Studies, 1976.
- LANGERBECK, Herman, (ed.), *Gregorii Nysseni opera*, vol. 6, Leiden: Brill, 1960.
- MAI, Angelo, *Bibliotheca nova Patrum. Tomus IV*. Rome: Vatican, 1847.
- MAI, Angelo, *Scriptorium Veterum Nova Collectio. Tomus IX*. Rome: Collegium Urbanum, 1837.
- MANAFIS, Panagiotis, “Catena on Luke and the Catena of Codex Zacynthius”, in *Codex Zacynthius: Catena, Palimpsest, Lectionary*, eds. H.A.G. HOUGHTON – D.C. PARKER. T&S 3.21. Piscataway NJ: Gorgias, 2020: 137–168.
- MANAFIS, Panagiotis, *(Re)writing History in Byzantium*, London: Routledge, 2020.
- MANAFIS, Panagiotis, “The Sources of Codex Zacynthius and their Treatment”, in *Codex Zacynthius: Catena, Palimpsest, Lectionary*, eds. H.A.G. HOUGHTON – D.C. PARKER. T&S 3.21. Piscataway NJ: Gorgias, 2020: 97–119.
- MARAVA-CHATZINICOLAOU, Anna – TOUFEXI-PASCHOU, Christina, *Κατάλογος μικρογραφιών βυζαντινών χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, τ. Α΄ Χειρόγραφα Καινής Διαθήκης Ι΄–ΙΒ΄ αιώνας*, Athens: Academy of Athens, 1978.
- OMONT, Henri, “Minoïde Mynas et ses missions en Orient (1840–1855)”, *Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres* 40 (1916): 337–422.
- PAPADOPOULOS-KERAMEUS, Athanasios, *ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ήτοι κατάλογος τών έν ταίς βιβλιοθήκαις του...όρθοδόξου πατριαρχικού θρόνου τών Ίεροσολύμων ... άποκειμένων ελληνικών κωδίκων, I*, Saint-Peterburg, 1891.
- PARKER, D.C., *An Introduction to the New Testament Manuscripts and their Texts*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- PARKER, D.C., “The Undertext Writing”, in *Codex Zacynthius: Catena, Palimpsest, Lectionary*, eds. H.A.G. HOUGHTON – D.C. PARKER. T&S 3.21. Piscataway NJ: Gorgias, 2020: 19–31.
- PARKER, D.C. – BIRDSALL, J.N., “The Date of Codex Zacynthius (Ξ): a New Proposal,” *JTS* ns 55.1 (2004): 117–131.
- PARPULOV, Georgi R., *Catena Manuscripts of the Greek New Testament. A Catalogue*. T&S 3.25. Piscataway NJ: Gorgias, 2021.
- PATTON, Andrew, “Greek Catena and the ‘Western’ Order of the Gospels,” *Novum Testamentum* 64(1) (2022): 115–129.
- RAUER, Max, *Der dem Petrus von Laodicea zugeschrieben Lukaskommentar*. Neutestamentl. Abh., 8. Bd., 2. Heft., Münster: Aschendorff, 1920.

- RAUER, Max, *Origenes Werke. Neunte Band. Die Homilien zu Lukas*. Second edn. GCS 49 [35]. Berlin: Hinrichs, 1959.
- REINSCH, Diether Roderich, ed., *Michaelis Pselli Chronographia*, Millennium-Studien 51. Berlin/Boston: De Gruyter, 2014.
- Repertorium 1 – 3 = GAMILLSCHEG, Ernst – HARLFINGER, Dieter – HUNGER, Herbert, Repertorium der griechischen Kopisten 800–1600, 1. Teil: Handschriften aus Bibliotheken Großbritanniens; 2. Teil: Handschriften aus Bibliotheken Frankreichs und Nachträge zu den Bibliotheken Großbritanniens; 3. Teil: Handschriften aus Bibliotheken Roms mit dem Vatikan. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik III/1 – 3. Wien, 1981 – 1997.
- REUSS, Joseph, *Lukas-Kommentare aus der griechischen Kirche*. TU 130. Berlin: Akademie, 1984.
- REUSS, Joseph, *Matthäus-, Markus- und Johannes-Katenen nach den handschriftlichen Quellen*. Neutestamentliche Abhandlungen 18/4–5, Münster: Aschendorff, 1941.
- REUSS, Joseph, *Matthaus-Kommentare aus der griechischen Kirche*. TU 61. Berlin: Akademie, 1957.
- ROELLI, Philipp, ed., *Handbook of Stemmatology. History, Methodology, Digital Approaches*, Berlin/Boston: De Gruyter, 2020.
- ROOSEN, Bram, “*Maximus Confessor and the Scholia in Iohannem in Codex Vaticanus, Bibliothecae Apostolicae Vaticanae, graecus 349. CPG C 147.2*”. *Het Christelijk Oosten* 54.3 (2002): 185–226.
- SAUTEL, Jacques-Hubert, “*Essai de terminologie de la mise en page des manuscrits à commentaire*”. *Gazette du livre médiéval* 35 (1999): 17–31.
- SICKENBERGER, Joseph, *Titus of Bostra. Studien zu dessen Lukashomilien*. TU 21.1, Leipzig: Hinrichs, 1901.
- SICKENBERGER, Joseph, *Die Lukaskatene des Niketas von Herakleia*. TU 22.4. Leipzig: Hinrichs, 1902.
- SIETIS, Nina, “*Ai margini di una biblioteca: sulle tracce di un anonimo lettore bizantino*”. *Scripta* 12 (2019): 183–201.
- VAN DEUN, Peter, “*Les extraits de Maxime le Confesseur contenus dans les chaînes sur l’Evangile de Marc*”. *Orientalia Lovaniensia periodica* 25 (1994): 169–173.
- VAN DEUN, Peter, “*Les extraits de Maxime le Confesseur contenus dans les chaînes sur l’Evangile de Matthieu*”, in *Philohistor: Miscellanea in Honorem Caroli Laga Septuagenarii*, eds. Antoon SCHOORS – Peter VAN DEUN. OLA 60. Louvain: Peeters Publisher, 1994: 295–328.
- VOGEL, M., Gardthausen, *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*. Beihefte zum Zentralblatt für Bibliothekswesen 33. Leipzig: Otto Harrassowitz, 1909.
- WEITZMANN, Kurt, *Die Byzantinische Buchmalerei des 9. und 10. Jahrhunderts*. Berlin: Mann, 1935.

